

Eski Türk edebiyatında mensur hikâye
Türk kültür tarihinin vazgeçilmez ürünlerindedir.
Kültür tarihimizde, şiir mecmuaları kadar
hikâye mecmuaları da önemli bir yer işgal eder.
Eski geleneğimizde hikâye anlatma geleneği
çok geniş bir yelpaze oluşturmuş, Arapça ve
Farsçadan çok çeşitli hikâye metinleri
Türkçeye kazandırılmıştır.
Türkçeye kazandırılan bu hikâye metinleri
müstakil bir eserin çevirisi olduğu gibi farklı
farklı eserlerden derlenen hikâyelerin
tercümesi şeklinde de gerçekleşebilmektedir.
Elinizdeki bu eser özellikle dinî eserleriyle
tanınan İsmail b. Ali'nin, Arapça ve
Farsçadan, beğendiği çeşitli hikâyelerin
Türkçeye tercümesinden oluşmuş
bir hikâye mecmuasının metnini ve
hikâyelerin incelemesini içermektedir.
Eserdeki hikâyeler daha çok
Hz. Muhammed ve diğer peygamberler
hakkındadır.

ISBN : 978-975-6355-77-0

Fiyatı : 15.-TL.

İsmail b. Ali
Câmi'ü'l-Hikâyât
inceleme - metin

Tuncay BÜLBÜL

Grafiker
YAYINLARI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الحمد لله رب العالمین
بعد ما فی علم الله
وزیر یازده احبیب
اسماعیل بن علی که کاتب دارالشفاء
الله علیه
لور
خبر
توند اشو اول
بوقیبر نه
کتاباردون
اول قولیک
عبدالله
کون رخت
مومن توند اشو که بوکنای اول بوقنای جمع ایدان فقیرک رخت

القفر الحقیر اسماعیل بن علی

İsmail b. Ali
Câmi'ü'l-Hikâyât
inceleme - metin

Tuncay BÜLBÜL

Grafiker
YAYINLARI

الفقر الحقيقى اسماعيل بن علي

ismail b. ali

Câmi'ü'l-Hikâyât
inceleme - metin

Tuncay BÜLBÜL

Ankara 2011

İsmail b. Ali, Câmi'ü'l-Hikâyât
İnceleme - Metin

Yazar
Tuncay Bülbül

ISBN: 978-975-6355-77-0

1. Baskı
Nisan, 2011 / Ankara

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 63
Web : grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafikergrafiker.com.tr
Web : grafikergrafiker.com.tr

Baskı, Cilt

 Grafiker®
Ofset Yayıncılık Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Caddesi
Ali Kabakçı İşhanı 85/3
İskitler-ANKARA
Tel : 0 312. 384 00 18
Faks : 0 312. 342 16 52

*Akademik hayatıma başlamasına vesile olan
saygıdeğer hocam Süleyman Solmaz'a...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT

1.1. Eserin Mütercimi İsmâil bin Ali	11
1.2. Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	12
1.2.1. Şekil Özellikleri.....	12
1.2.1.1. Dil ve Üslûp	12
1.2.1.2. Hikâyelerin Kurgusal ve Anlatım Özellikleri... ..	16
1.3. Muhteva Özellikleri.....	23
1.3.1. Hikâyelerde Konu.....	23
1.3.1.1. Dinî Hikâyeler.....	23
1.3.1.1.1. Kişilerin Hayatlarını ya da Olalağanüstülüklerini Konu Alan Hikâyeler.....	23
1.3.1.1.1.1. Peygamberlerin Hayatları ya da Mucizeleriyle İlgili Hikâyeler	23
1.3.1.1.1.2. Peygamberler Dışındaki Diğer Ulu Kişilerin Hayatları ya da Kerametleri İle İlgili Hikâyeler 52	
1.3.1.1.2. İslâmî Kural ya da Kaidelere Uymanın Sağlayacağı Ödüller veya Uymamanın Neden Olacağı Cezaları İçeren Hikâyeler	86
1.3.1.1.2. Mitik/Efsanevî Unsurlar İçeren Hikâyeler	105
1.3.1.1.2.1. Mitik/Efsanevî Nitelikli Kahramanlar	105
1.3.2. Hikâyelerde Yer-Mekân	112
1.3.3. Hikâyelerde Zaman	114
1.3.4. Hikâyelerde Bakış Açısı (Anlatıcı).....	114

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN

2.1. Nüsha Tavsifi.....	119
2.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar	119
2.3. Çeviri Yazı Alfabesi	120
2.4. Câmî'ü'l-Hikâyât'ın Çeviri Yazısı.....	121
KAYNAKLAR.....	321
DİZİN.....	327
SÖZLÜK	333

ÖN SÖZ

Bir milletin toplumsal hafızası niteliğindeki edebî eserler o topluma yön veren en önemli unsurlardandır. Altı asırdan fazla bir süre boyunca Türk toplumunun edebî hazzına cevap veren klâsik Türk edebiyatı dünya üzerinde pek az bir millete nasip olmuş bir bedîi zevkin ürünüdür. Başlangıçta Fars ve Arap edebiyatlarının bir taklidi olarak gözüken bu edebiyat, özellikle Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâtî gibi şairlerin hamleleriyle kendine has bir tarza bürünmeye başlamış, Fuzûlî, Bâkî ve nihayetinde Nedim, Şeyh Galip gibi şairler elinde orijinal özelliklere sahip bir edebiyat görünümüne kavuşmuştur.

Klâsik Türk edebiyatı deyince ilk akla gelen şüphesiz ki şiirler ve şairlerdir. Ancak bu edebiyat sadece şiir vadisinde üstatlar yetiştirmemiş, nesir alanında da önemli edip ve yazarlar kendini göstermiştir.

Mensur olarak kaleme alınan eserler arasında hikâyelerin yeri azımsanmayacak ölçüdedir. Mensur hikâyelerin niteliklerine bakıldığında divan şairlerinin şiirlerinde kullandığı çeşitli mazmun ya da kavramların bu tür hikâyelerden kaynaklandığı görülmektedir. Şiirlerde gönderme yapılan Rüstem, İsfendiyar, Efrasyap gibi efsanevî kişilerin hayatları bu tür mensur hikâyelerde hayat bulmuştur.

Klâsik Türk edebiyatındaki mensur hikâyelerin temel amacı, belli bir konuda ders vermek, okuyucuyu uyanık tutmak ve okuyucunun pratik hayatında olumlu anlamda değişiklikler sağlamaktır. Bu temel amaca uygun olarak hikâyelerin niteliği ya da konusu değişiklik göstermektedir.

İslâm kültürü etrafında gelişmiş olan klâsik Türk edebiyatının temel kaynakları şüphesiz Kur'an ve hadislerdir. Bu bağlamda, İslâmî kural ya da kavramların okuyucuya belletilmesi amacını taşıyan mensur hikâyeler de bu edebiyat dairesinde kendine sıkça yer bulmuştur.

İslâmî kuralları okuyucuya aktarmak ve onu bu kurallara uymaya sevk etmek için çeşitli kurgular içinde kaleme alınmış olan Câmî'ü'l-Hikâyât da bu minvalde değerlendirilebilecek çalışmalardandır. Eserde "hikâyet" başlığını taşıyan toplam 173 kısa hikâye, "Menâkıb-ı Fâtımatü'z-Zehrâ" ve "Fasl" başlıklarını taşıyan iki anlatı bulunmaktadır. Eser genel olarak dinî bir karakter taşımaktadır. Ancak eserde yer alan tüm hikâyeler dinî karakterli olmayıp masalsi/mitik nitelikli hikâyelere de eserde rastlanmaktadır. Ancak bu tür hikâyeler, çoğunlukla, dinî bir kimliğe büründürülmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, tek nüshası olan Câmî'ü'l-Hikâyât'ın çeviri yazılı metni verilerek hikâyeler şekil ve muhteva açısından incelenmiştir.

Bu çalışmanın planının şekillenmesinde önemli katkıları bulunan Dr. Mehmet ERİBAŐ'a; yoğun mesaisine rağmen metni okuyup yapıcı eleştiriler getiren Dr. Sibel ÜST'e; Arapça kısımlarının tercümesinde destek olan Ali İhsan GÜRBÜZ'e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın her aőamasında yardımlarını gördüğüm saygıdeğer hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a müteőekkirim.

Bu eserin basımını üstlenen Grafiker Yayınları'nın çok değerli sahipleri Sayın Erdoğan YAVUZ ve Necla YAVUZ'a teőekkürü bir borç bilirim. Tabi ki Murat ve Aslı'ya, onların şahsında tüm Grafiker çalışanlarına da ayrıca teşekkür ederim.

Dr. Tuncay BÜLBÜL
Kütahya

BÖLÜM 1

CÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT

Eserin Mütercimi İsmail bin Ali

Şekil ve Muhteva Özellikleri

Şekil Özellikleri

Dil ve Üslûp

Hikâyelerin Kurgusal ve Anlatım Özellikleri

Muhteva Özellikleri

Hikâyelerde Konu

Dinî Hikâyeler

Mitik/Efsanevî Unsurlar İçeren Hikâyeler

Hikâyelerde Yer-Mekan

Hikâyelerde Zaman

Hikâyelerde Bakış Açısı (Anlatıcı)

1. CÂMÎ'Ü'L-HİKÂYÂT

1.1. Eserin Mütercimi İsmâil bin Ali

Kaynaklarda, Câmî'ü'l-Hikâyât'ın mütercimi olan İsmail bin Ali hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmadı. Mütercim, eserin başında, eserini tercüme etme nedenini anlatırken kendisiyle ilgili çok az bilgiye yer vermiştir. Kendisinden “za'îfü'l-hakîr” diye bahseden İsmail bin Ali, Sultan Süleyman Han Dârü'ş-şifâsı'nda kâtip olduğunu söyler. “*İşbu za'îfü'l-hakîr İsmâ'îl bin 'Alî ki kâtib-i Dârü'ş-şifâ'-i Sulţân Süleymân Hân-ı Gâzi rahmetu'llâhi 'aleyh, rahmetehü vâsi'an bi-rahmetike yâ erhame'r-rahimîn.*” (s.121). “Sebeb-i tercüme” olarak kabul edebileceğimiz bu kısa bölümde mütercim, kendisinden önce gelenlerin, hayır dua alabilmek için bir “sebeb” bıraktıklarını, kendisinin de bu çeşit bir hayra erişmek için Arapça ve Farsça kitaplardan “hikâyât-ı garîbe” tercüme ettiğini, bu eserin adını da Câmî'ü'l-Hikâyât koyduğunu belirtmiştir.

Eserin sonu eksik olduğu için, eserin yazılış tarihi hakkında da net bir bilgi vermek mümkün değildir. Ancak mütercim, Sultan Süleyman Han Dârü'ş-şifâsı'nda kâtip olduğunu belirtirken Sultan Süleyman adından sonra “rahmetu'llâhi aleyh” ifadesini kullanmıştır. Bu da eserin kaleme alındığı dönemde Sultan Süleyman'ın öldüğünü göstermektedir. Dolayısıyla da eseri, Kanuni Sultan Süleyman'ın ölüm tarihi olan 1566'dan sonraki bir zamanda tarihlendirmek gerekmektedir.

Yapılan katalog çalışmalarında Câmî'ü'l-Hikâyât dışında İsmail bin Ali adına kayıtlı Mecmuatü'l-Ferâiz, Şerhü Ebyâtü'd-Dâv, Avnü'l-vâfiye fi Şerhi'l-kafiye, Şerhü Ebyati'l-Kafiye Ve'l-Cami isimli eserlere rastlanmıştır. Bunlardan Mecmuatü'l-Ferâiz, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 2167/1'de; Şerhü Ebyâtü'd-Dâv, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 666/2'de, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa 1163-2'de, Reisülküttab 1174-2'de, Antalya Tekelioğlu 517-2'de, Ayasofya 4816-12'de, Esad Efendi 3698-6'da, Fatih 5364-8'de, H. Hüsnü Paşa 1464-2'de, Şehid Ali Paşa 2437-2'de, Şehid Ali Paşa 1807-5'te, Beyazıd 7918'de, Nuruosmaniye 4635-3'te, Nurbanu-Yakup 121-1'de, Kılıç Ali Paşa 1038-3'te, Serez 3326-2'de; Avnü'l-vâfiye fi Şerhi'l-kafiye, Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızade Mehmed 473-2'de, Beyazıd 6497'de; Şerhü Ebyati'l-Kafiye Ve'l-Cami, Denizli 289-1'de kayıtlıdır. Bu eserlerin tamamının dili Arapçadır.

Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 2167/1'de kayıtlı bulunan Mecmuatü'l-Ferâiz isimli eserin sonunda bir temmet kaydına rastlanmıştır. Bu kayıta “İsmail bin Ali bin el-Hâcî Mûsâ” ifadesi bulunmaktadır. Bu eserlerin katalog bilgilerinde yazar adı olarak her ne kadar İsmail bin Ali olsa da bu eserlerin Câmî'ü'l-Hikâyât mütercimi İsmail bin Ali olduğunu kesin bir şekilde söylemek mümkün değildir.

1.2. Şekil ve Muhteva Özellikleri

1.2.1. Şekil Özellikleri

1.2.1.1. Dil ve Üslûp

15. Yüzyıla kadar yazılan mensur eserler genel itibariyle dinî-tasavvufî bir nitelik taşımaktadır. Bu tür eserlerin temel amacı halka dinî bilgileri sunmak olduğu için bunlara sade nesir özelliği hâkimdir. Bu asırdan sonra sade anlatım yerini sanatlı anlatıma bırakmıştır. Fakat halka bilgi verme amacını taşıyan eserlerde sade nesir özellikleri görülmeye devam etmiştir (İsen vd., 2006: 24). Halka dinî bilgiler vererek onlardaki bu tür hassasiyetleri geliştirmeyi amaçlayan Câmî'ü'l-Hikâyât'ın dili de sade nesir özelliği arz etmektedir.

Eserin temel amacı, hikayelerde anlatılan olaylardan okuyucunun ibret alarak “doğru yola” sevk edilmesidir. Bundan dolayı eserde uzun cümlelere rastlanmaz. Cümleler oldukça kısa ve akıcıdır. “*İbrâhîm ibni Edhem salţanat ve t c u tahtını terk idüp gitd ğinde  avreti h mîle idi. Őo nra bir oğlu toğdı. Büyüyüp yigit oldu. Bir gün anasına eydür: “Ya ana, iller n babası var, benüm babam yok mıdır?” didi. Anası eydür: “Var-dur.” Oğlan eydür: “Ya n’oldı?” Anası eydür: “P d ahlığı terk idüp derviş oldu.” Oğlan eydür: “Y  kandadır?” Anası eydür: “Mekke’de i id r z.” (H69). “İlerü zem nda Őeyt n bir  ov  ovıcı  avrete uğradı. Eyitdi: “ an-caru gidersin?” Karı eydür: “ ov  ovlamağa giderem.” Őeyt n eydür: “Bir  arafa ben gideyin, bir  arafa sen git. Ağşam f l n yirde bulu alum.” Karı gitdi bir ya a, la ın gitdi bir ya a. Ağşam va de yirinde bulu up haberle diler. Őeyt n eydür: “Ben f l n ile f l nı  eki d rd m ve f l n gıybet itdürdüm.” didi. Karı eydür: “Sa a Őeyt n didükleri h ner n ancak bu mıdır?” didi. Őeyt n eydür: “İmdi sen dağı ne i led n görelüm.” didi. Karı eydür: “Ben Őab hdan bir iki zin  itdürdüm. İki ev yıkdum. Őeyt n eydür: “Nite?” (H133).*

Eserin dilinin akıcı, sade bir Türkçe olmasına rağmen, özellikle din -tasavvuf  konuların anlatıldığı hik ye ya da durumlarda dilin ağırla tığı, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin kendini gösterdiği gözlenir. “*  n bildi ki emr-i ma r f ve nehy-i münker içün  c dürlü Őer  ti var,  c sünneti vardur. Şart-ı evvel niyet-i h li , Şart-ı Ő n   ilm, Şart-ı Ő li  Şabr u minnet. Evvel kendü nefsin i l h eyleye. Dağı andan gayriyi i l h u ir ad eylemekdür. Sünnet-i Ő niye tefekkür, sünnet-i Ő li e m d r y-ı n s. Bu mezk r n her biri icr  eylemek gerekdür. L kin  ulem  i til f eylemi ler.” (H96). “ c  ilmle bildüm ki Őeyt ndur. Evvel  ilm-i fı h ile bildüm ki zir  fı hd  eydür: “Mu im olan kimse h let-i ma ma aya var-mayınca Ramaz nı yimek yokdur. Biz  lecekleyin acıg p Őu amaduk. İmdi Őer ate mu  lif emr eyledi. Belki Őeyt ndur. İkinci  ilm-i kel m ile bildüm. Zir   ilm-i kel md  All h  te  l n n mek nı yokdur ve bir*

tarafda ve bir cihette olmaz. Bu hod karşumuzda tecellî eyledi. Cemî' cihetden tecellî eylemedi. 'İlm-i kelâm ile bildüm ki şeytândur. Üçüncü 'İlm-i taşarruf ile bildüm. Zîrâ meşâyih ittifâk eylemişlerdür ki Hağ te-cellî eylese beşeriyet maḥv olup fenâ bulur. Bizüm hod 'aqlımız ve be-şeriyetimiz zâ'îl degil. Kemâ-kân yirinde ṭurur. Ol 'ilmle daḥı bildüm ki şeytândur. Zîrâ dimişlerdür ki men tefennene teḥallaşa ve bi'l-cümle ṭālib-i Hağ olana bu üç 'ilm lâzımdur veyâ bu üç 'ilmi bilen kişiye tâbi' olmak lâzımdur ve eger bu üç dürlü 'ilmün ba'zısını veyâ küllisini bil-meseydi ḍalâlet muḥarrerdür." (H98). "Egerçi ki Melâmiyye ṭarîkı ḥağdur, lâkin mutaşavvıfa müteşerri'a ṭarîkı andan efdaldür. Zîrâ zâhi-ren şerî'ati ellerinden ḳomayup bâṭın-ı ṭarîkla bile ri'āyet idüp şerî'ate ḥalel getürmezler. Rasûlü'llâh 'aleyhi's-selâm ve aşḥâbı ṭarîkı üzre zâhir ü bâṭını ma'ḥmür olmağla lâ'îḳ-ı cennet olurlar ve bâṭın ma'ḥmür itmekle didâra maḥal olurlar, dirler. Üçüncü bir ṭarîḳ daḥı vardur. Aña Münteniiyye dirler. Şimdiki zemânda dürlü dürlü ışıklar ve muḳallidler ṭarîkı. Anlar mutaşavvıfdan ve Melâmiyyeden de degildür. Zîrâ şerî'ate tâbi' degillerdür ve Melâmiyyeden de degillerdür. Zîrâ Melâmiyye, şerî'ati ellerinden ḳomazlar. Lâkin kendüleri ḥalk ile degildür, dirler. Ḥuzûr-ı me'â'llâh için ammâ Münteniiyyenün zâhiri gibi bâṭını daḥı ḥarâbdur. Zâhiri ḥarâb idüğü hod ma'ḥmürdür. Bâṭınları ḥarâb idüğü oldur ki rasûlü'llâh şalla'llâhü 'aleyhi ve sellemeden rivâyet olunur ki eş-şerî'atü şeceretün ve ṭ-ṭarîkatü ağşânühâ ve'l-ma'rifetü evrâḳuhâ ve'l-ḥaḳîkatü eṣmâruhâ fe izâ lem teküni's-şeceretü lem tekün ağşânühâ fe-keyfe evrâḳuhâ ve eṣmâruhâ. Dimek olur ki "Şerî'at bir ağaç gibidür. Ṭarîkat anuñ budağı ve ma'rifet anuñ yaprağı ve ḥaḳîkat anuñ yimişidür. Egerçi kim ağaç olmazsa budağı daḥı olmaz. Bu ḳanda ḳaldı ki yaprağı ve yimişi ola. Ya'ni şerî'at olmayınca ḡayrı ḥiç olmaz." dimek olur. İmdi taḥḳîḳ bilmek gerekdür ki Münteniiyye ya'ni ışıklar ve muḳallidler zâhir ve bâṭın ṭarîḳ-ı Hağ'dan ḥâriçlerdür. Ba'zılar küfr i'tikâdı üzredür, ne'üzü bi'llâh. Ḥaşre ve neşre i'tikâdları yoğdur. Âdem ot gibi biter ve ot gibi yiter, dirler ve ḥarâm u ḥelâl yoğdur, dirler ve ekşer revâfizidür. Anlaruñ daḥı ba'zını küfre yitişdürmişdür. Ḥattâ Ḳur'an-ı 'azîme inkâr iderler. Anuñçün ki ba'zı ehl-i fetvâ dirler ki Yahüdînün ve Naşrânînün boğazladuğı mısmıldur, Râfîzînün boğazladuğı mısmil degildür. Zîrâ Yahüdî ve Naşrânî kitâb ve Ḳur'an'a ḳâ'ildür, ışıklar ve Râfîzîler Ḳur'an'a ve kitâba ḳâ'îl degildür." (H101).

Câmî'ü'l-Hikâyat'ta eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri kendini gös-termektedir. Özellikle yardımcı fiillerin kullanımı dikkat çeken bir üslûp özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. "Şeyḥ didüğü şübhesüz ṭa'âmdan bizde nesne ḳalmayup turur." (H25). "Allâh berekâtını vire. Eyü varmış-sın." diyüp turup erinün iki gözlerin öpdi." (H38). "Zîrâ Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm her geldükde ḥazret-i rasûle ḳoñşuyı vaşıyyet iderdi." Ṭurı-

geldiler, pādšāh ve aʿvāneler hıdmetine segirttiler." (H13). "Allāh haqqıçün siz kalğmadın ben anı boğazlaram." diyüp *turgeldi, boğazladı.*" (H14). "Bu baħil bir zemāndan soñra öldi. Rızkı *kalı kalmayup* bu kızcağız kapu kapu dilenürdi." (H35). "Yā şeyh, bu tecellı eyleyeni haq şanup orucı *yıyeyazduq.*" (H98). "İmdi ey qarındaş, sen daħı ancılayın ādem oğlanı degil misin? Fıkr *idegör* kim ne ʿabes yirlere ʿömrler harc idüp turursın." (H4). "Şemʿün uyanup gördi ki ʿavret yine bağlamış. *Çe-kegördi, tutagörüp* alımaz." (H37).

Eserde, cümle başında kalıp ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeler "ittifāk, pes, çün, çünki, nitekim, imdi" şeklinde sıralanabilir. "Evvēlā cümleden biri oldur ki *ittifāk* Hazret-i Rābiʿa Mekketu'llāh'a giderken yolda merkepleri düşüp öldi." (H110). "Hıdmete maħal degil imişse Allāhü teʿālā celle celālühü emr ider miydi?" dir. *Pes* nikāh eylediler." (H118). "Yā çünki āħiri ölüp toprağa girmek imiş. *Pes* bunca gāvğā neye gerek?" (H41). "*Çün* şehrden gitdüm işitdüm ki oğlın ve qarındaşın ve dilbendin aşmış." (H51). "Ebū Şehme daħı ona degin turrenüñ acısına şabr eyledi. *Çünkü* turre ondan geçdi Ebū Şehme'nüñ daħı artuq şabri kalmayup" (H52). "*Nitekim* sen beni dīn-i İslāmla aydın eyledüñ ve ol vaqtin senüñ daʿvetüñ dil ile idi, ʿamelüñ yok idi." (H55). "Gel *imdi* ey qarındaş, sen daħı şalavāt-ı şerifi çok eyle." (H123).

Eserde genellikle kısa cümle yapısı hâkimdir. Bu kısalık soru cümlelerinde kendini iyice gösterir. "Girdenüñ birisi *kanı?*" didi." (H16). "Çünkü rasūlu'llāh geldi çılburına yapışup eydür: "*Kanı* yigit?" (H62). "Fāṭıma rażıya'llāhü ʿanhā eydür: "*Nite* yā ʿAlī?" (H123). "Şeytān eydür: "*Nite?*" (H133). "Yā ʿadüvvu'llāh, *kancaru* gidersin?" (H133). "Sāʿil işbu etmegi *kandan* alduñ?" diyü suʿāl eyledi." (H34).

Eski Anadolu Türkçesinde görülen "işbu, uşda, şol" gibi işaret sıfat, zarf ya da zamirlerine Cāmi'ü'l-Hikâyât'ta da rastlanmaktadır. "*Uşbu* enār-ları yigil." Eyyüb ʿaleyhi's-selām yidi. Bedeni şağalup şıħhat müyesser oldı." (H115). "Gel *işbu* balık ile bāzār idelüm." didi." (H38). "Çünkü kullarun gāyetde muħtāc oldılar bu fakīr *işbu* kuluñ Horasanı'ye on biñ dirhemlik cennetünden köşk ve serāy ve bāğ u bāğçe şatdum." (H100). "*Şol* vaqt kim hazret-i rasūl Mekke'de şöhret bulup dīn-i İslām günden güne şevket ve kuvvet bulmağa başladı." (H124). "*Şol* Allāh haqqıçün ki seni bu ırmağdan geçürdi, girde *kanı?*" didi." (H16).

Cāmi'ü'l-Hikâyât'ta kullanılan kişi ekleri de eski Anadolu Türkçesi özelliği göstermektedir. Birinci çokluk şahıs eki "-vuz, -vüz" şeklinde kullanılmıştır. "Biz şabr *idevüz*, ammā oğlançuklar kaç günden berü taʿām yimemişdür." didi." (H6). "Biz bunu nice helāk idüp şerrinden *kur-tulavüz*. Meger kim ʿavreti bize tābiʿ ola." didiler." (H37). "Vech degildür ki halk Allāh'dan gayriye tapalar, daħı biz *tapmayavüz*." diyüp eline bir balta alup ol ağacı kesmek kaşdına gitdi." (H56). Eserde kullanılan ikinci

çokluk eki “-sız, -siz” şeklindedir. “*Habîb-i Neccâr rażıya ’llâhü ‘anh an-lara “Ne kişilersiz?” diyü haber şordi.*” (H61). “*Dağı neye kadirsiz?” Anlar eydür.*” (H61).

Eserde kullanılan dikkat çekici eklerden birisi de “-layın, -leyin” ekidir. Bu ek, eklendiği kelimeye “gibi” anlamı katmıştır. “*İmdi ey karındaş, sen dağı ancılayın âdem oğlanı degil misin? Fikr idegör.*” (H4). “*Ğanda bul-duñ? Şimdiye degin buncalayın etmek getürmezdüñ.*” (H115). Aynı ekin cümleye “-miş gibi” anlamı kattığı örnekler eserde görülmektedir. “*‘Av-ret eyitdi: “İnek dirilecekleyin degil. Tağılmışdur ve her pâresi bir yaña gitmişdür.*” (H165). “*Biz ölecekleyin acıgıp şuşamaduğ.*” (H98).

Küçültme bildiren “-cık, -cik, -cuk, -cük, -cağız, -ceğiz” eklerine Câmî’ü’l-Hikâyât’ta sık sık rastlamak mümkündür. “*Anası gördi ki oğlancukları birbirin oynarken urup öldürdi kalğayın diyince.*” (H116). “*Bir zemândan şoñra bir karıcuk bir ‘aşâ elinde gelür geldi.*” (H46). “*Ya‘nî anamı ta‘âmlandurmayınca ve külegi elümden komadum, tâ şabâh yiri ağarınca ve uşacuklar dağı ayağuma şarmaşup tâ şabâh anam uyandı anama virdüm.*” (H90). “*Bu kişiyi görünce işâret eyleyüp sucağız recâ eyledi.*” (H93). “*Ğuyudan bir kelbcağızı şıvarduğumdan ötüri.*” didi.” (H24). “*Hîç ‘ömrüm içinde şadağa eylemedüm şu korun-duğum yağ ile yamalığdan ğayrı. Şimdi buncağızlarla ğorundum.*” (H36).

Eski Anadolu Türkçesinin üstünlük bildiren eki olan “-rek, -rak” eki de Câmî’ü’l-Hikâyât’ta kullanılan eklerdendir. “*Yâ ‘Ā’îşe, ol dağı muşîbet-dür. Velâkin andan dağı katırak vardur.*” (H120). “*Ba‘dehü ol dervîşe eyitdi: “Yakınrak otur.”*” (H161).

Eserde, emir kipinin üçüncü teklik şahsının “-gil, -gil” şekline zaman zaman rastlanmaktadır. “*Yâ nebîyu’lîh, eger bu çıbuğ gögermek is-terseñ dibine yedi cins cânavar boğazlayup kanlarıyla sıvarğıl.” didi.*” (H68). “*Eger sen baña ğâlib olup vesvesemle memnûc olmazsañ halğı üzerüñe havâle iderem, seni nemâz kılmakdan men^c iderler ve bir dağı bu kim kaçan kim bir ğayra niyyet idesin ta^ccil eyle, eger te^hîr iderseñ seni ol ğayrdan men^c iderem ve bir dağı bu kim bir nâ-mağrem ‘avretle ğâlî olmağıl.” (H133). “*İmdi añlağıl ki ğased kişiyे n’eylermiş.*” (H135).*

Câmî’ü’l-Hikâyât’ın belli başlı dil ve üslûp özellikleri arasında arkaik kelimelerin kullanılması gelmektedir. Eserde, cehennem yerine “tamu”, cennet yerine “uçmak”, şefaathçi yerine “dilekci” gibi çeşitli dinî kavram-ların çoğunlukla Türkçe olanlarının tercih edildiği dikkati çekmektedir. “*Ben ol vaqt terâzünüñ yanında ğurup senüñ ümmetüñ ğünâhlarını tar-tup ğünâhı ağır gelenler tamuya sürseler gerek.*” (H1). “*Biz bilirüz ve ‘ulemâdan işitdük, bir cân ki bu arada olmaya, Yemen’de bir dere var-dur, aña Berhüş dirler. Tamuluğ cânlar anda olurlar ve dağı şöyledür ki*

tamu kapularından anda bir kapu var. Gâh gâh *tamunuñ* dütüni çıkar, dirler.” (H17). “Biz ‘ilmde görmüşüzdür ki her kişi ki *uçmaklıkdur*, Hak te‘âlâ buyurur anuñ cāni şehidler cāni ile Ka‘be’ye qarışur, soñra ölü. Āb-ı Zemzem kuyusu ki anuñ aşlı *uçmaktandır*, *uçmaklıklarunñ* cānunuñ meskeni andadır.” (H17). “İki pāre oldı, bir pāresinden dükeli feriştereli yaratdı, bir pāresinden dükeli *uçmakları* yaratdı.” (H172). “İtdügi hañayı bilüp bu kişi varup Fuđayl’uñ aşhābindan on kişi *dilekci* getürüp mālî Fuđayl’uñ öñinde kodı.” (H57). “Zirā yüzün yire urup tevbe vü istiğfār u tazarru‘ idüp senüñle barışmağa beni *dilekci* ider.” (H119).

Bu kelimelerin dışında eserde “añaru, añramak, arkurı, ayruksı, balkı-mak, bañlamak, biregü, çılbur, depremek, dirgürmek, dütü, emcük, gökçek, kayu, kelecı, kızlık, süñü...” gibi daha pek çok öz Türkçe sözcük kullanılmıştır. “Bu iki loğma halvāyi *añaru* kodılar.” (H119). “Çünkü Süleymān tahtına çıkmalu ola bu arslānlar ayakların üzerine kalkarlar, kuyruk bulayup *añraşurlar*.” (H131). “Şeytān *arkurı* gelüp güreşdiler.” (H56). “Görse hāl *ayruksı* olmuş.” (H95). “Gördi ki bu hıdmet iden kişinüñ od üfürürken dişinüñ arasından nūr *balkıyup* çıkar.” (H92). “Eger Bilāl’uñ hañā *bañladuğunuñ* şevābın cemī‘ mü‘ezzinler *bañladuğı* şevābı ile tartısal Bilāl’uñ hañā *bañladuğı* şevābı ağır gele.” didi.” (H141). “Tulam. Kızcağızlarum *biregü* kapusına varmasun, diyü ere dahı varmadum.” (H85). “Çünkü rasūlu’llāh geldi *çılburına* yapışup eydür.” (H62). “Tudāğı *deprenüp* ne dir?” Kaşşāb eydür.” (H74). “Yā Rab ne tiz *dirgürdüñ* ve ne tiz öldürdüñ. Ben hod buña yimek getürmege gitdüm idi.” didi.” (H31). “Gâh gâh *tamunuñ* dütüni çıkar, dirler.” (H17). “Ben kardeşumla bir bilde ve bir qarında iken ve bir *emcük* emerken ve bir kucakda iken siz kanda idinüz? Sizi sevmedüğümden degildir.” (H20). “Zirā koñşunuñ kemāl-i ri‘āyeti ve anuñla *gökçek* koñşuluğ ol idi ki ezāya şabr olındı.” (H14). “Allāh’uñ kudretiyle bir karañuluğ çöküp ‘azīm rüzgārlar esüp mevcler peydā olup gemi halkına başları *kayusu* oldı.” (H93). “Her kim nemāz kılsa Tañrı ile *kelecı* eylemiş gibidür.” (H171). “Katı *kızlık* oldı ve hem atlara renc oldı.” (H143). “Yigit turup kız geriye dönüp gelenlerden cānibe kalkana yapunup *süñü* çevürüp gitdi.” (H62).

1.2.1.2. Hikâyelerin Kurgusal ve Anlatım Özellikleri

Câmi’ü’l-Hikâyât, “okuyanlardan hayır dua” almak amacıyla yazılmış bir eserdir. Eserin temel kaygısı, İslâmiyeti benimsemiş kişilerin İslâmî kural ya da kaideler karşısında daha hassas bir tavır içine girmelerini temindir. Mütercim bu amacına uygun olarak Arapçadan ve Farsçadan çeşitli hikâyeler tercüme etmiştir. Mütercimin seçtiği hikâyelerin çok büyük kısmının dinî içerik ya da mesaj taşıyor olmasına rağmen eserde, dinî bir karaktere sahip olmayan anlatılara da rastlanmaktadır. Hüsrev ve Şirin’in ölmelerinin anlatıldığı hikâye bu minvalde verilebilecek bir

örnektir. Hikâyede Hüsrev'in, Meryem adlı eşinden doğan oğlu tarafından öldürülmesi, bu oğlanın Şirin'e musallat olması ve Şirin'in Hüsrev'in tabutu üzerinde intihar edişi anlatılmaktadır (H95).

Eserde, menşe itibariyle dinî bir yön bulunmamasına rağmen, bir anlamda, zorlamayla dinî karaktere büründürülen hikâyeler de bulunmaktadır. Rüstem'in, İsfendiyar'ı öldürmesini anlatan hikâye bu özellikleri taşımaktadır. Taberî Tarihi, İsfendiyar'a ve İsfendiyar'ın Rüstem tarafından öldürülmesini uzun uzun anlatmıştır. Taberî Tarihi'ne göre, İsfendiyar, Kestasib'in oğludur. Zerdüş, peygamberliğini ilan ettikten sonra Kestasib'in yanına gelerek çeşitli mucizeler göstermiştir. Bu mucizeleri gösterdiği esnada orada İsfendiyar da bulunmaktadır. Zerdüş, daha küçük bir çocuk olan İsfendiyar'ı, büyülediği bir tas su ile yıkar. Bu olaydan sonra İsfendiyar'ın vücuduna kılıç ve ok işleme olur. Yıkama esnasında İsfendiyar gözlerini yumduğu için su gözlerine değmemiştir. Bu yüzden İsfendiyar'ın tek zayıf noktası gözleri kalmıştır. İsfendiyar'ın bu zayıf noktasını bilen tek kişi babası Kestasib'dir. İsfendiyar büyüdükten sonra babası Kestasib'in emri altında bir bey olarak ona hizmet etmeye başlar. Bir zaman Turanlılar İran'a saldırır. Kestasib'in ordusu Turanlıların karşısında hezimete uğrar ve Kestasib'in kızları Turan ülkesine kaçar. Bunun üzerine Kestasib, oğlu İsfendiyar'dan ülkesini geri almasını ister. Eğer ülkesini geri alabilirse tahtını ona terkedeceğini söyler. Bu talebi kabul eden İsfendiyar, Turanlıların karşısına bir orduyla çıkar. Pek çok üstün özellikleri bulunan İsfendiyar Turan ordusunu yener. Kestasib, daha sonra İsfendiyar'ın, kızlarını Turan ülkesinden geri getirmesini ister. Bin bir tehlikelerle dolu bir yolculuktan sonra kız kardeşlerini Turan ülkesinden kurtarır. Babasının yanına gidip söz verdiği gibi tahtı kendisine vermesini ister. Ancak babası sözünden dönerek tahtı İsfendiyar'a terketmek istemez. Babası kâhinlere danışarak İsfendiyar'ın nasıl öleceğini sorar. Kâhinler, İsfendiyar'ın Rüstem elinden öleceğini söyler. Bu duruma üzülen ancak, bunu oğlundan kurtulmak için bir fırsat olarak gören Kestasib, İsfendiyar'a, Rüstem'in kendisine baş kaldırdığını, eğer onu da öldürürse tahtı bırakacağını söyleyerek İsfendiyar'ı Rüstem'in üzerine gönderir. Çok uğraşmasına rağmen Rüstem, İsfendiyar'ı alt edemez. Yaralı bir şekilde babası Zâl'in yanına giderek ondan yardım ister. Zâl de Simurg'dan bu işe bir çözüm bulmasını ister. Bu isteği kabul eden Simurg, Rüstem'i esrareniz bir ağacın yanına götürerek bu ağaçtan bir ok yapmasını ister. Çünkü İsfendiyar'ı ancak bu ağaçtan yapılacak bir okla gözünden vurursa öldürebileceğini söyler (Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, Tyb: 90-161; Tökel, 2000: 182-187). Taberî Tarihi'nde ana hatlarıyla bu minvalde anlatılan bu hikâye Câmi'ü'l-Hikâyât'ta farklı bir karaktere bürünmüştür. Câmi'ü'l-Hikâyât'taki hikâyede İsfendiyar'ı öldüren okun kesildiği ağa-

cın niteliği Taberî’de anlatıldığından farklıdır. Hikâyeye göre, İsfendiyar, küçükken bir yetimi bir çubukla vurup incitmiştir. Bu yetim İsfendiyar’ın elindeki bu çubuğu alarak bir yere dikmiş, bu kuru çubuk zamanla yeşererek bir ağaç haline gelmiştir. İsfendiyar’ı öldüren oku Rüstem işte bu ağaçtan yapmıştır. Taberî’de anlatılan hikâyede, İsfendiyar’ın ölümünün dinî bir niteliği yoktur. Oysa ki Câmî’ü’l-Hikâyât’taki hikâye İsfendiyar’ın ölümüne dinî bir hava vermiştir (H81).

Câmî’ü’l-Hikâyât’ta yer alan hikâyeler genel itibariyle kısa hikâyeler olup verilecek mesajın amacına yetecek ölçüde bir anlatım genişliğine sahiptir. Mütercim, hikâyelerde mesajı ön plana çıkartmaya çalışmış, mesajın önüne geçebilecek mekân, zaman ya da şahısları umumiyetle belirsiz bırakmıştır. Eserde, mesaja o kadar büyük önem verilmiştir ki yardımcı kahramanların tamamına yakını belirsizdir. Hatta bazı hikâyelerin merkezî kahramanları bile “bir kimse”, “bir padişah”, “bir zahit” gibi belirsiz kahramanlardan oluşmaktadır.

Hikâyeler çoğunlukla, “hikâyet olunur ki” şeklinde kalıp bir ifadeyle başlamaktadır. Bu kalıp ifadeden sonra “bir gün”, “bir zamanda”, “Beni İsrail zamanında” gibi belirsiz zaman ifadeleriyle hikâyenin zamanı verilir. Bundan sonra da “bir yerde”, “bir şehirde” gibi hikâyenin geçtiği mekân yine belirsiz bir şekilde tanımlanır. Mekânın tanımlanmasından sonra da kahramanlara geçilir. Oldukça ibtidai bir nitelikte yapılan bu tanımlamalardan sonra vak’anın anlatımına başlanmaktadır. Vak’a anlatıldıktan sonra mütercim, anlattığı hikâyeden çıkarılması gereken dersi ya da hisseyi hikâyenin en sonunda söyler. “*Ey karındaş, sen dağı şıla-i rahmi terk idüp Allâhü te‘âlânuñ didârandan mahrûm olmayasın. Aña göre ‘amel eyle.*” (H17). “*Bu hikâyetden murâd seferdeki yoldaş olsun, gerek ulaşuk koñşu olsun, gerek ‘ilm öğrenmede yâ bir şan‘at öğrenmede şerik olsun yâ bir meşcid yâ bir meclisde yanuñda olsun dağı bunlara beñzer ne varsa ki yanuñdadur incitmeyüp hûkûkunı ri‘âyet eylemek gerek.*” (H16). “*İmdi ey karındaş, sen dağı ‘ilmle ‘amel eyle, yarın âhîretde mu‘azzeb olmayasın.*” (H60).

Mütercim, anlattığı hikâyeden okuyucunun çıkarması gereken dersi söylerken okuyucuya “imdi ey karındaş”, “karındaş” ifadeleriyle seslenir ve bu nasihatten sonra da “aña göre amel eyle” ifadesini kullanır. Bu tavır, eserin geneline hakim olan bir anlatım unsurudur.

“Hikâyet olunur ki” kalıp ifadesi dışında eserde “Hikâyet” başlığının verilirip doğrudan vak’a anlatımına geçildiği hikâyeler de Câmî’ü’l-Hikâyât’ta görülmektedir (H2; H5).

Câmî’ü’l-Hikâyât’ın ana amacı insanların, İslâmî kural ya da kaidelere uymasını sağlayarak bu dünyada ve âhîrette mutlu bir yaşantıya kavuşmalarına vesile olmaktır. Bu amaçla, eserde, bu dünyada yapılacak iyili-

ğın ya da kötülüğün “öte dünyada” insanı nasıl bir pozisyona taşıyacağı da okuyucunun dikkatine sunulur. Bu gibi durumlarda mütercim rüyaya ya da Hz. İsa'nın ölülere diriltme gücüne başvurmuştur.

Hasan-ı Basrî, cennete gideceğine dair kefil olup kendi el yazısıyla nâme verdiği bir Mecusînin âhiretteki durumunu rüyasında görür. *“Ol gice vâkı'ada görür kim kıyâmet kopmuş ol Müslümân olan Mecûsiyi bir Burağa bindürmüşler, alup cennete giderler. Şeyh çün anı gördi ilerü vardı, eyitdi: “Hey sen fülân degil misin?” “Belî, ol kimseyin.” didi. Şeyh eyitdi: “Hağ te'âlâ senüñle ne mu'amele itdi?” didi. Ol kişi eyitdi: “Yâ şeyh, Allâh'uañ rahmeti çok imiş. Senüñ hüccetüñe hâcet kalmadı. Ma hüccetüñi.” diyüp şeyhüñ eline virdi. Şeyh uyandı. Kâgıdı elinde buldı. Be-ğâyet şâd oldı.”* (H5).

Başka bir hikâyede “yaramaz bir avret” olarak tanımlanan bir kadının bir köpek yavrusuna ayakkabısıyla su vermesinden dolayı cennetlik olduğunu “bir kişi” rüyasında görür. *“Ol hâtün dünyâdan gitdi. Soñra anı bir kişi vâkı'asında gördi, eyitdi: “Hâlün nedür? Sen hod bir yaramaz hâtün idüñ.” Hâtün eydür: “Allâhü te'âlâ celle celâlühü yarlıgadı.” Ol kişi eyitdi: “Ne sebeb oldı?” hâtün eydür: “Kuyudan bir kelbcağızı şıvarduğumdan ötürî.” didi.”* (H24).

Benzer şekilde, bir kadın, Hz. Muhammed'e gelerek annesini rüyasında gördüğünü, annesinin cehennemde olduğunu anlatır. Rüyasında gördüğü hadiseden dolayı kadının elleri de felç olmuştur. Hikâyenin sonunda kadının elleri Hz. Muhammed'in duasıyla yine eskisi gibi olur. *“Rasûl 'aleyhi's-selâm zemânında bir hâtün kişi gelüp eydür: “Yâ rasûlu'llâh, bu gice bir vâkı'a gördüm ki cehenneme varmışam. Anam görürin ki üzerine odlar havâle olmuş, yakmak ister. Bir elinde bir pâre iç yağı ve bir elinde yamalık. Bu yağ ile ve bu yamalıkla kendüni oddan kurtarup ardın ardın kaçır. “Hây anam bu ne hâldür?” didüm. Eydür: “Meded cânım oğul baña bahillîğdan ötürî cehennem odları yapışmışdur. Hiç 'ömrüm içinde şadağa eylemedüm şu korunduğum yağ ile yamalıktan gayrı. Şimdi buncagızlarla korundum. Yoğsa yandum gitdi idi. Meded oğul babañ cennetdedür. Zîrâ cömerdlerüñ yiri cennetdür. Var babañ şu virsün al getür, şol odları söyündürsün.” didi. Segirdüm, cennete vardum. Gördüm, babam cennet şafâsında. Ben eyitdüm: “Meded babacığum anam od içinde kalmış. Bir pâre şucağız vir. İleteyin âteşin söyündüreyin.” didüm. Babam eyitdi: “Oğul anañ bahıldür. Bahillere cennet şuları ve ni'metleri harâmdur, viremezsin.” didi. Gördüm babam şu virmez. Hemân şuyı bir kabla aldum dağı segirdüm. Ardumdan bir âvâz geldi: “Allâh iki ellerüñi yoğ eylesün.” dir. Uyandum, gördüm iki ellerüm tutmaz olmuş.” didi. Rasûl 'aleyhi's-selâm buyurdı ki: “Yâ Rab, eger bu kişünüñ vâkı'ası girçek ise ellerini şağalt.” dir. Hemân 'avretüñ iki elleri şıhhat bulup şağaldı.”* (H36).

Hz. Ömer'in adaletinin anlatıldığı bir hikâyede, Hz. Ömer, oğlu Ebu Şehme'ye zina yaptığı için yüz kırbaç vurdurur. Kırbaçların şiddetine dayanamayan Ebu Şehme, doksanıncı kırbaçtan sonra ölür. Ancak Hz. Ömer, şeriatin emrini yerine getirerek oğlunun cesedine on kırbaç daha vurdurur. Hz. Ömer'in bu tavrı sergilemesinin amacı, oğlunun âhirette yanmasını engellemektir. Hikâyenin kurgusu içerisinde Hz. Ömer'in amacına ulaştığı yine rüya yoluyla Hz. Ömer'e bildirilir. "*Ol gice Hzret-i 'Alî kerrema'llâhü vecheh vâkı'alarında görürler kim rasûlu'llâh şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem cennetde bir taht üzre oturmuş, sağ yanında İbrâhîm ve şol yanında Şehme dürlü zînetlere bezenmiş oturur. Rasûl 'aleyhi's-selâm eydür: "Yâ 'Alî, gör e şol 'Ömer'i şol dîn pehlevânını oğluna nice kıydı, şer'i yirine getürdi, Allâh'ı râzî ve beni hoşnüd eyledi." didi. Hzret-i 'Alî razıya'llâhü 'anh buyurdılar ki: "Yâ 'Ömer, muştuluk, Allâh'ı râzî ve rasûlu'llâhı hoşnüd eylemişsin." vâkı'ayı haber virdi. Hzret-i 'Ömer buyurdılar: "El-ğamdüli'llâh oğluma atalık eylemişem. Kıyâmet 'azâblarından halâş eylemişem. Rasûlu'llâhuñ hîdmet-i şeriflerine yitürmişem."* (H52).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta âhîret ve âhîretle ilgili hallerin verilme yöntemlerinden birisi de Hz. İsa'nın ölüleri diriltme gücüdür. Eserde ölen insanların âhîretteki durumları Hz. İsa'nın ölen kişiyi diriltmesi yoluyla okuyucuya aktarılır. "*'İsâ 'aleyhi's-selâm zemânında bir kimse vardı. Anasına 'âşî idi. Ecel yitişüp öldi. Anası oğlunuñ bu vech ile öldüğine acıyup 'İsâ 'aleyhi's-selâma gelüp eyitdi: "Yâ rûhu'llâh, du'â eyle oğlancuğum dirilsün. Göreyüm hâli nedür?" didi. 'İsâ 'aleyhi's-selâm du'â eyleyüp Allâh emri ile dirilüp şurı geldi. Anası eydür: "Ey oğul, hâlünü nice oldı?" Oğlan eydür: "Anacığum her gâh ki saña katı katı söylemişdüm, her söyledüğüüm muğâbelesinde cehennem mâliki yüzüme bir kerre haykırdı ki şut ki mağrib maşrıq ehli üzerüme çıkarurlardı." didi ve dağı atanuñ ve ananuñ kalbini incitmeden hâzer gerekdür. Huşuşan ki 'avretler sözine uyup ata ve ana rızâsın terk eylemekden, ne'üzü bi'llâh."* (H45). Hikâyede ölen oğlunun durumunu merak eden anne, Hz. İsa'dan oğlunu diriltmesini istemektedir.

Diğer bir hikâyede de Hz. İsa, uğradığı bir mezarlıkta bir kabirden güzel kokular geldiğini görür. Bu durumu merak etmesi üzerine Allah'a dua ederek o kabirde yatan kişiyi diriltir ve kabirden gelen güzel kokuların sebebini sorar. "*'İsâ 'aleyhi's-selâm bir kabre uğradı. Görür ki bir kabirden nûr çıkar ve güzel koğular gelür. Allâh'dan diledi kim bu kabir issi dirile, haber şora. Kabir iki şağ oldı. 'İsâ 'aleyhi's-selâm görür ki bu kabir şâhibinüñ öninde cennetden süfre gelmiş ve dürlü ta'âm gelmiş. Bu nûr bu râyiha-i tayyibe andan imiş. 'İsâ 'aleyhi's-selâm eydür: "Yâ kişi, söyle göreyüm, ne kişisin sen?" didi."* (H48).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta en sık kullanılan anlatım yollarından birisi tanık göstermedir. Eserde çoğunlukla Hz. Muhammed'in hadisleri ya da Hz. Muhammed'e isnat edilen bazı olaylar mesajı güçlendirmek için söz konusu edilir. Hatta bu amaç doğrultusunda Hz. Muhammed ağzından anlatılan bir hikâyeye, hikâye arasında yer verilmiş, Hz. Muhammed'in anlattığı hikâyeye bittikten sonra "imdi biz yine sadedümüze gelelüm" diyerek önceki hikâyeye devam edilmiştir. " (...) *Hadîşde gelmişdür. Mel'üne men se'ele bi-vechu'llâhi ve mel'üne men se'ele bi-vechu'llâhi şümme men'ci sâ'ilehü mâlem yes'elü hicran. Dimek olur ki "Mel'ündür şol kimesne kim Allâh için diyüp nesne ister ve dağı mel'ündür şol kimse kim andan Allâh için isterler, dağı şadağa itmez. Meger bir yok nesne veyâ şer'e muhâlif nesne ise men'c itmek gerekdür."* Ve dağı rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm buyurdi ki: "Sizlere haber vireyin mi Hızr'dan?" didi. "Belî yâ rasûlu'llâh." didiler. Buyurdılar ki: Hızr bir vaqt Benî İsrâ'ilde sūkâğda gezerdi. Bir kitâbete gelmiş kul Hâzret-i Hızr'ı gördi. Eydür: "Baña şadağa vir." Hızr eytdi: "Yâ kişi hiç nesnecigüm yokdur." Sâ'il eydür: "Allâh için senden şadağa dilerem, yüzüñ melh için berekâtın dilerem." Hızr 'aleyhi's-selâm eydür: "Nesnem yokdur virecek. Allâh için didüñ Allâh için sâ'il men'c olunmaz. Gel beni şat bahâ saña şadağa olsun." didi. Bu kişi Hızr 'aleyhi's-selâmı bâzâra virdi. Dört yüz dirhem getürdi. "Pirdür, ancak ider." didiler. Sâ'il bahâsın kabz idüp Hızr 'aleyhi's-selâma hîdmet buyurmadı. Hızr eydür: "Beni hîdmetkâr diyü aldüñ, aqçe şayduñ bir hîdmet buyur ki ben dağı kulluk olam." Ol kişi eydür: "Pirlikden hicâb iderem. Zâ'if nañif kişisin ancak." dir. Hızr 'aleyhi's-selâm: "Kırmaz buyur." dir. Bu kişi eydür: "Tür imdi bu taşları fülân yire taşı." diyüp maşlahata gider. Hızr taşları bir sâ'atde tam taşır beş altı ırğad şabâhdan aħşama degin ancak taşıyacak. İñen ittifâk bu kişi sefere gider olur. Hâzret-i Hızr'a vaşıyyet ider ki "Emîn kişisin ancak. Evüm üzre ol." didi. Hâzret-i Hızr eydür: "Hem bir hîdmet buyuruñ. Siz gelince hâlî тұrmayayın." dir. Kişi eydür: "Evimüz yapılmalıdur. Ben gelince kerpiç kesedur. İnşâ'a'llâh gelüp yapavüz." dir. Gidüp gelüp görseydi kerpiç kesilmiş ve ev yapılmış. Bir derece hîdmet ki kimse iktidâr götürecek iş degil. Bu kişi eydür: "Allâh için ne kişisin, haber vir." didi. Hızr 'aleyhi's-selâm eydür: "Çünkü Allâh'a yemîn virdük haber vireyin. Ben Hızr Peyğâंबर'em ki işidürsin." didi. Bu kişi eydür: "Yâ kul olup şakladuğñ ne hikmetdür?" Hızr 'aleyhi's-selâm eydür: "Bir sâ'il Allâh için diyü nesne diledi. Virecek nesnem yoğ idi. Ol sâ'ile virmek için kendümi şatdurdum. Zîrâ bir kişi Allâh için diyü bir nesne istese virmese kıyâmet güninde ol kişinüñ eti ve derisi olmayup ancak kemükleriyle kopardı." dir. Bu kişi eydür: "Yâ nebîyu'llâh, meded eyle, bilmezlikle saña hîdmet emr eyledüm. zaħmet eylemişem. Beni 'afv eyle." didi. Hızr 'aleyhi's-selâm eydür: "Kayırma, beni sen dağı hoşça tutduñ, râzîyam." dir. Bu kişi eydür: "Yâ nebîyu'llâh, cem'ic mâlüm senüñ

olsun. Nice dilerseñ eyle.” dir. Hızır ‘aleyhi’s-selām eydür: “Mālũñ senũñ olsun. Beni azād itgil. Dā’im hıdmetinde olayın.” dir. Bu kişi Hızır ‘aleyhi’s-selāmı āzād eyledi. İmdi biz yine şadedümüze geledüm. Ol münāfık cömerd hātũnı çũnki etmegi ol sã’ile virdi sã’il alup döndi, giderken bahıl qarşudan çıka geldi.” (H34).

Câmi’ü’l-Hikâyât’ta diyaloglara çokça yer verilmiştir. Çok sık görül-mese de eserde, monoglara da (kişilerin kendi kendine konuşmaları) rastlanmaktadır.

Yaramaz olduğu için şehirden sürülüp çıkarılan bir kadın ıssız çölde yalnız kalır. Bu çölde ne yapacağını bilemez. Ağlaya ağlaya üç mil mik-tarı yol gider. Sonunda bir yere oturarak kendi kendine konuşur. *“Zemân-ı evvelde bir yaramaz ‘avret vardı. Şehr halkı anı şehrden sür-diler, çıktı. Bir ıssuzluk ve şusuzluk bir yire ağlayı ağlayı yaluñuz gitdi. Üç mıl miqdârı gitdükdün soñra yoruldu bir yire oturdu, eydür: “Berrede ilan ve ‘akreb çıkup beni helāk iderler. Bārī tevbe ideyüm, andan soñra ölürsem ölem.” didi.” (H24).*

Mansur bin Ammar, Basra şehrinde gördüğü bir köşke gizlice girer. Köşkün içindeki lüksü ve padişahın durumunu görünce padişaha nasi-hat etmeyi düşünür. *“Manşūr murād idindi ki ol serāya gire. Yine fikr it-di ki: “Bu pādşāh bu fenā devletine nice mağrūr olmış, ölmek yok mıdur ve kıyāmet kopacak degil midür? Bundan ne havf idecek hāldür. Gireyin göreyin bir iki haq söz diyeyin ve naşihat ideyin. Ola Haq te‘ālā ‘ināyet idüp tevfiķ erzānī kıla.” didi.” (H94).*

Başka bir hikâyede, Hz. Muhammed’in gösterdiği bir mucize karşısında hayran kalan bir kâfir, Hz. Muhammed’in hak peygamber olması gerektiğini düşünür. *“Bu kâfir ‘Arab fikr itdi ki: “Bu Muḥammed haq peygamber degilmişse bu deriñ kuyudan koğayı nice çıkardı?” ve daḥı eyitdi ki: “Gerekmez ol eli baña ki Allāhü te‘ālānuñ rasūlini ura.” diyüp elini bı-çağla kesüp eline alup yürüyüp rasūlu’llāha geldi.” (H121).*

1.3. Muhteva Özellikleri

1.3.1. Hikâyelerde Konu

1.3.1.1. Dinî Hikâyeler

1.3.1.1.1. Kişilerin Hayatlarını ya da Olalağanüstülüklerini Konu Alan Hikâyeler

1.3.1.1.1.1. Peygamberlerin Hayatları ya da Mucizeleriyle İlgili Hikâyeler

Hz. Âdem: “Âdemü'l-Beşer” (insanlığın babası) ve “Safiyullah” (Allah'ın temiz kulu) sıfatlarıyla anılan Hz. Âdem, şekil verilmiş balçıktan yaratılmıştır (Pala, 1995: 18). Hz. Âdem yaratıldıktan sonra Allah, tüm meleklerin Âdem'e secde etmesini istemiş, secde etmeyen şeytanı lanetlemiştir (Yılmaz, 2004a: 264; Köksal, 2004a: 32-33). Allah'ın Hz. Âdem'i üstün tutarak şeytanı lanetlemesiyle kıyamete kadar sürecek olan Âdem-şeytan mücadelesi başlamış olur. Şeytanın Hz. Âdem'i doğruluktan saptırma çabaları daha cennetteyken başlamış, Allah'ın yasak ettiği meyveyi Hz. Havva vasıtasıyla Hz. Âdem'e yedirerek cennetten kovulmalarına neden olmuştur (Yılmaz, 2004a: 282-284; Köksal, 2004a: 35-36).

Hz. Âdem, özellikle cennetten kovulması dolayısıyla edebî eserlerde sıkça konu edinilir. Dinî hikâyeler mecmuası şeklinde düzenlenmiş olan Câmî'ül-Hikâyât'ta ise Hz. Âdem'le ilgili iki anlatıya yer verilmiştir.

Bu anlatıların ilkinde Hz. Âdem'le Allah'ın konuşmalarına yer verilir. Hz. Âdem, cennetten çıkıp dünyaya indiğinde ağlamaya başlamış, gözyaşından bir damla, bir kuş tarafından alınmıştır. Bunu, kuşun kendisini horladığına yoran Hz. Âdem, Allah'a seslenerek bu durumdan şikâyetçi olur. Allah da o gözyaşını Hz. İbrahim'i Nemrut'un yakmak istemesi sırasında suyu söndürmek için kullanacağını ifade eder. *“Hâzret-i Âdem Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm uçmağdan çıkup dünyâya inicek ağladı. Bir kuşçağız geldi, gözyaşından bir kaçtre aldı. Âdem ‘aleyhi’s-selâm gördi ve eyitdi: “İlâhî, şol mertebeye irdüm ki kuşçağız dağı beni horlar, maşharalığa alurlar.” didi. Hağ te‘âlâ eyitdi: “Ya Âdem, ol kuşçağızı ben virüpdürürem. Zîrâ baña gerekdür ol gözyaşı.” didi. Âdem ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Yâ Rab, ben ‘âşî günâhkârıñ dergâhuñda gözüm yaşı neye gerekdür?” didi. Nidâ geldi kim: “Ey Âdem, senüñ oğullarıñdan İbrâhîm adlu bir er geliserdür. Anuñ Nemrüd adlu bir ulu düşmanı geliserdür. Anı oda iletiserdür. Ol gözyaşı anuñ odın söyündürmege lâzım olacağdur.” didi.”* (H137).

Hz. Âdem'le ilgili bir diğer anlatıya da “Fasl” başlığı altında yer verilmiştir. Bu anlatıda Hz. Muhammed'in sahip olduğu mucizelerden bahsedilirken Hz. Âdem'in de gerçekleştirdiği mucizelerle ilgili anekdotlar anlatılmıştır. Buna göre Hz. Âdem üç farklı mucize gerçekleştirmiştir.

Hz. Âdem'in gerçekleştirdiği mucizelerin ilki yırtıcı hayvanlarla konuşmadır. Hz. Âdem'e bir kavim gelerek yırtıcı hayvanlardan şikâyet eder. O da oğlanlarını neden incittiklerini hayvanlara sorar. Hayvanlar gıybet ettikleri için onları incittiklerini söylerler. *"Peyğamber yırtıcı cānavarlarla söyleşdüğü oldur kim bir kavm geldi. Âdem Peyğamber'e şikâyet idilür cānavarlardan. Âdem Peyğamber cānavarları kaķırdı. Eyitdi: "Ey cānavarlar, niçün oğlanlarımı incidürsüz?" Ol cānavarlar eyitdiler: "Yā nebīyu'llāh, bunları incüddüğümüz anuñçündür kim gıybet söylerler, kovıcılık iderler." didi."* (F1).

Hz. Âdem'in sahip olduğu bir diğer mucize yerlerin önünde dürülmesidir. Anlatıya göre Hz. Âdem, cennetten kovulduktan sonra Hindistan'da Serendip Dağı'na iner. Bu dağda iki yüz bin yıl ağlayarak tevbe eder. Allah'ın tevbesini kabul etmesi üzerine Arafat'a inen Hz. Havva ile buluşabilmesi için Allah'ın emri ile yerler dürülür. *"Ammā Âdem yir dürildüğüne sebab oldur kim Âdem Peyğamber uçmağdan çıkıcağ Hindistān'a Serendib Tağı'a indürdiler. Âdem Peyğamber iki yüz biñ yıl ağladı. Ma'şiyetden ötüri ve hem tevbe eyledi. Hağ te'ālā tevbesin kabül eyledi. Andan şoñra arzü eyledi Havvā'yı görmege. Allāhü te'ālā hağretlerinden diledi. "Beni Havvā ile buluşdur." didi. Hağ te'ālā yiryüzine emr eyledi. Dürildi. Âdem Peyğamber Havvā ile 'Arafāt'da bulışdı."* (F1).

Hz. Âdem'in gösterdiği bir diğer mucize de dağlardan su çıkartmaktır. Anlatıya göre Hz. Âdem'e bir bölük cemaat gelip susuzluktan zahmet çektiklerini söyler. Hz. Âdem de elini bir dağın üzerine koyarak dağdan su çıkmasını sağlamıştır. *"Ammā Âdem Peyğamber'ün üçünci kerāmeti tağdan şu aķıtdı. Bir bölük cemā'at geldiler. Âdem Peyğamber'e eyitdiler: "Susuzluğdan zağmet çekerüz. Elüñi işbu tağ üzerine ko, şu aķsın." Çün Âdem elini tağ üzerine kodı şular revān oldı."* (F1).

Hz. Muhammed (571–632): 571 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Âmine'dir. Soyu Hz. İsmail'e dayanmaktadır (Fayda, 2005: 408). Semâvî dinlerin sonuncusu olan İslâmîyetin peygamberidir.

Hz. Muhammed, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta yer alan hikâyelerde en çok zikredilen isimlerden birisidir. Bu durum, eserin, dinî bir nitelik taşımasının bir sonucudur. Eserde anlatılan hikâyelerin büyük çoğunluğu İslâmî anlayışın okuyucuda yerleştirilmesi amacını taşımaktadır. Bu yüzden eserde, İslâmî herhangi bir konuda bir hüküm verileceği zaman ya da verilen bir hükmün desteklenmesi ihtiyacı hissedildiğinde o hikâye ya da hikâyede anlatılan olayın Hz. Muhammed'e isnat edilmesi yöntemine sıkça başvurulur. Doğrudan Hz. Muhammed'in kişiliği, düşüncesi, hayat macerasından anekdotlar ya da gerçekleştirdiği mucizeleri içeren hikâyeler oldukça sınırlıdır. Eserde, doğrudan Hz. Muhammed'in her-

hangi bir yönünü konu edinen, “hikâyet” başlığını taşıyan on bir hikâye bulunmaktadır. Ayrıca eserin sonunda yer alan “fasl” başlıklı anlatı da Hz. Muhammed’i konu edinmiştir.

İslâm inancının temel prensiplerinden birisi Hz. Muhammed’in peygamberliğine imandır. Bunun yanında, bütün âlemlerin Hz. Muhammed’in yüzü suyu hürmetine yaratıldığı düşüncesi de İslâmiyetin temel felsefelerindendir. Bu felsefe, “Habibim, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” kudsî hadisiyle temellendirilmiştir. Câmi’ü’l-Hikâyât bu felsefeye paralel bir düşünceyle kurgulanmış bir anlatı barındırmaktadır. Eserde, “Fasl” başlıklı anlatıda Hz. Muhammed’in yaratılış macerasının en başında olduğu işlenmiştir. Bu anlatıya göre tüm âlem ve eşya tek bir cevherden yaratılmıştır ve bu cevher de Hz. Muhammed’in “cân”ıdır. *“Allâhü te‘âlâ diledi kim ‘âlemi yarada. Bir cevher yaratdı. Ol cevhere yüz biñ terbiyyet nazarin eyledi. Her bir nazarda biñ biñ nûrlar bağışladı. Hünerler viridi. Andan şöñra ol cevherlere maħabbet nazarin eyledi. Ol cevher utandı, dirildi. Dükeli cānlar ol dürden oldı. Ferişteler, dīvler ol dürden yaradıldı. Ol cevher Muħammed Muştafā cānidur.”*(F1).

Hz. Muhammed, peygamberliğinden önce de diğer insanlara göre seçkin bir konumda bulunmaktadır. Özellikle, herkesin kendisini “emin” olarak görmesi bu noktada verilebilecek çarpıcı örneklerdendir. Eserde, Hz. Muhammed’in peygamber olmadan önce, daha genç bir delikanlıyken kadılık yapan dedesi Abdülmuttalib’in karşılaştığı güç bir durumu İlahî bir sezgiyle çözüme kavuşturmasına dair bir hikâyeye yer verilmiştir. Hikâyede anlatılan olaya göre ticaretle uğraşan bir adam uzun bir süre evine gelmez. Evine geldikten sonra karısının kendisine hiç benzemeyen bir çocuk dünyaya getirdiğini görür ve karısına zina isnat ederek konuyu Abdülmuttalib’e götürür. Abdülmuttalib ve diğer ulema da adamı haklı görüp kadına zina isnat edecekleri sırada devreye Hz. Muhammed girer. *“Meger kim Muħammed Muştafā ħazretlerinüñ dedesi yanında ayuñ on dördi gibi nūr berķ ururdı. ‘Avret gürleyüp ħazret-i rasülüñ üzerine düşdi. Eydür: “Ey yüzi nûrlı yigit, ben mazlûmam. Baña dermān eyle. Ĥāşā ki sen şıfatlu ādemden mürüvetsüzlikle ve senden meded ve ħācet dileyen maħrûm ħala.” didi. Ĥazret-i Muħammed daħı ayaķ üzre ħalkup dedesine eydür: “Senden dilek iderem ki bu ħükmi teħİR idesin. Yarın ben diñleyem.” didi. Muħammed’üñ dilegin ħabül eyleyüp ‘avreti emānete ħodılar. Ĥalk dağıldılar. İrtesi yine cem^c oldılar. Ĥazret-i Muħammed taħta çıķdı. Ol yigide eydür: “Oğlan senüñdür. ‘Avretüñ zinādan berİdür.” didi. Ol kimse eyitdi: “Yā baña niçün beñzemez?” didi. Ĥazret-i Muħammed eydür: “Meger sen bir vaķt daħı sefere gitmişsin. Seferden geldüğüñ vaķtin ‘avretüñe yakınlık itmek istedüñ. ‘Avret saña ħāyızam didi. Sen eslemeyüp cimā^c eyledüñ. Ĥayż ħanı şehvetüñe ħarışdı. Anuñcün şaru çaķır*

oldı." didi. Öyle diyince, yigit parmağın ışıruş eydür: "Hem öyle vâkı^c oldı." didi. "Avretüñ kardeşları yügrüşüp ağlaşup dahı yigide kılıç üşürdiler. Hây hây idüp araya âdem girüp görüşüp baruşup illerine gitdiler." (H91). Hikâyede ortaya konan anlatıya göre Hz. Muhammed, peygamberliğinden önce de olağanüstü özelliklere sahip bir hüviyettedir. O zamanın şartlarına göre tespiti mümkün olmayan bir konuyu İlahî bir sezgiyle çözmeyi başarmıştır.

Eserde Hz. Muhammed, ümmeti için kaygılanan, onların günahkar olup cehenneme gidecekleri için sıkıntı çeken bir konumda karşımıza çıkmaktadır. İslâmî kaynaklarda da Hz. Muhammed'in bu yönü zaman zaman zikredilmekte olup onun "ümmeî, ümmetî" (ümmetim, ümmetim) diye kederlendiği anlatılmaktadır. Câmî'ü'l-Hikâyât'ın ilk hikâyesi de bu düşüncüyü doğrular niteliktedir. Hz. Muhammed, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de bulunduğu bir sırada bu konuyla ilgili üzüntüsünü şöyle dile getirmektedir: *"Bir gün rasûl 'aleyhi's-selâm aşhâbiyla mescidde oturup kelimât iderken mübârek başın aşğa şalup bir zemân fikre varup aşhâb gördiler ki mübârek gözlerinden yaş geldi. Ebü Bekr-i Şiddik razıya'llâhü 'anh eyitdi: "Yâ rasûlu'llâh, mübârek gözlerüñden yaş geldüginüñ sırrı ne ola?" didi. Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm buyurdılar ki: "Yâ Ebâ Bekr, kıyâmet günün añladum ve anuñ şiddetin añladum. Günâhkâr ümmetimüñ hâli ne ola diyüp yüregüm yandı, gözlerümden yaş geldi." didi.*" (H1). Hz. Muhammed'in, gelecekte kendisine inanan insanlara karşı gösterdiği bu düşünce tarzı onun sahip olduğu insan sevgisinin de bir ifadesi olarak algılanabilir.

Hz. Muhammed'in ümmetine karşı gösterdiği şefkatin bir başka örneği de annesinin rızasını kazanamadan ölen bir adamın kabirde çektiği azabı dindirme çabasında da görülmektedir. Hikâyede Hz. Muhammed, kabirde azap çektiğini gördüğü bir adamın annesini çağırarak oğluna hakkını helâl etmesi için annesini ikna etmiş, annesinin oğluna hakkını helâl etmesiyle de adamın çektiği kabir azabı sona ermiştir (H46).

Hz. Muhammed'in, peygamber ve devlet reisi olmasına rağmen sahip olduğu tevazu İslâm tarihinde örnekleri çokça görülen bir durumdur. Onun özel hayatında mütevazi bir yaşamı tercih etmesi, "fakrım övüncümdür" sözünde konsantre edilen bu dünyanın tüm nimetlerinden vazgeçme ideali İslâm tasavvufunun temel umdelerindedir. Tüm insanlığın seçkini olarak kabul edilen bir kişinin bu şekilde bir düşünce içinde olması Câmî'ü'l-Hikâyât'ta da örneklendirilen hususlardandır. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de bulunduğu bir mecliste Hz. Muhammed, ateş yakarak yemek pişirmeye koyulur. Bu arada yanlarına gelen bir kâfir beyi Hz. Muhammed'in kim olduğunu sorar. Hz. Muhammed sırasıyla Hz. Ebu Bekir'i, Hz. Ömer'i, Hz. Osman'ı ve Hz. Ali'yi gösterir. Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu hisseden

ancak insanlara hizmet ettiği için peygamberliği ona konduramayan kâfir beyi gösterilen kişilerin de peygamber olduğuna inanmayarak Hz. Muhammed'in peygamber olabileceğini düşündüğünü söyler. *"Tekrâr tekrâr anlara nazâr idüp yine Hazret-i Muḥammed'e bakup eydür: "Bu cemâ'atüñ seyyidi seni ola didüm. İllâ yine ḥıdmetkâr olduğundan şübhe getürdüm." didi. Hazret-i rasül eydür: "Ene seyyidü'l-ḳavmü ve ḥâdimühüm. Ya'nî bu cemâ'atüñ ulusu ve ḥıdmetkârı daḫı benem." didi.*" (H92).

Hz. Muhammed'in, özel yaşamında mütevazi bir tarzı seçmesi bir başka hikâyede daha vurgulanmaktadır. Bu hikâyeye göre, üç gündür yiyecek bir şey bulamayan Hz. Fatıma babası Hz. Muhammed'e gelerek durumundan şikâyet eder. Hz. Muhammed de kendisinin dört gündür bir şey yemediğini söyler ve yiyecek bir şey bulabilmek için Medine dışına çıkar. Amacı karşılığında yiyecek alabileceği bir iş bulmaktır. *"Fâtıma rażıya'llâhü 'anhâ üç gün ta'âm bulamadılar kim yiler tururdu. Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm hazretlerine vardılar. Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm buyurdılar ki: "Yâ Fâtıma, atañ dört gündür ki ağızından içeri ta'âm ḳomamışdur." Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm turigelüp Medine'den taşra çıkdılar. Bir miḳdâr gıtdiler. İttifâḳ gördiler bir 'Arab bir ḳuyudan tavar şıvarmak için şu çeker. Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm buyurdılar ki: "Yâ kişi, beni ücrete tut, ḳuyudan şu çekeyin." dir. Ol daḫı "Hoş ola" dir. Bir niçe ḳoḫayı bir niçe ḫurmâya ḳavl eylediler."* (H121). Âlemlerin ve tüm eşyanın kendi yüzü suyu hürmetine yaratıldığına inanılan bir kişinin bu derece mütevazi bir yaşam sürmesi dünya nimetlerinin geçiciliğinin vurgulanması olarak algılanabilir. Aynı zamanda bu olayın Medine'ye hicretten sonra gerçekleşmesi de bu düşüncenin boyutlarını ifade etmektedir. Çünkü İslâmiyet, Medine'ye hicretten sonra kitleselleşmiş ve Medine'de bir İslâm devleti kurularak bu devletin başkanı Hz. Muhammed olmuştur.

Peygamberlerin diğer insanlardan ayrılan en önemli özellikleri olağanüstü hallere, yani mucizelere sahip olmalarıdır. Peygamberliklerine ve getirdikleri dinlere inanmayan insaları ikna etmek için gerçekleştirdikleri bu hadiseler onların doğal yetenekleri olmayıp ihtiyaç halinde Allah'ın izniyle ortaya çıkan durum ya da olaylardır.

Câmî'ü'l-Hikâyat'ta Hz. Muhammed'in gösterdiği belli başlı bazı mucizelere yer verilmiştir. Bunun yanında Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden her yönden üstün olduğu vurgulandığı gibi mucize göstermekte de belirgin bir farklılığının olduğu söylenir. *"Her ḳanḳı peygamberüñ mu'cizâtı çok ise ḳalan peygamberlerden ol yigdür. Pes bundan ma'lûm oldu kim Muḥammed Muştafâ dükeli peygamberlerden yigdür. Anlaruñ her birine ne ḳadar mu'cizât virildiyse cümlesi Muḥammed Muştafâ'ya virildi. Belkim bunlara virilen mu'cizâtlardan*

dağı artuğ virildi." (F1). Bu ifadelerde sonra Hz. Muhammed'in sahip olduğu mucizeler Hz. Âdem, Hz. İdris ve Hz. Nuh'un mucizeleriyle karşılaştırılır. Esere göre Hz. Adem hayvanlarla konuşmak, yerlerin önünde dürülmesi ve dağlardan su çıkarmak mucizelerine; Hz. İdris yıldızların ve ağaç yapraklarının sayısını bilmek mucizelerine; Hz. Nuh taşları toprak etmek, dağdan su çıkarmak, kayıpları bulmak mucizelerine sahiptir. Hz. Muhammed bu peygamberlerin sahip olduğu tüm mucizeleri gerçekleştirmiştir (F1).

Hz. Muhammed'in gerçekleştirdiği mucizelerden en dikkat çekici olanı Şakka'l-Kamer, yani ayın ikiye ayrılması mucizesidir. Bu mucize Câmi'ü'l-Hikâyât'ta vak'a ve şahıslara bağlı olarak bir hikâye kurgusu içinde geniş bir şekilde işlenmiştir. Ebu Cehil, Hz. Muhammed'le kendi imkanları dahilinde mücadele edemeyeceğini anlayınca Şam padişahı Habib bin Mâlik'e mektup yazarak ondan yardım ister. Habib de bu yardım çağrısına uyarak ordusuyla birlikte Mekke'ye gelir. Mekke dışında bir yerde ordugahını kuran Habib, Hz. Muhammed'i yanına çağırır ve ondan ayı ikiye ayırıp peygamberliğine şahitlik ettirmesini ve gönlündeki bir muradını bilmesini ister. "*Rasûl 'aleyhi's-selâm Allâh'ına sığınup yirinden kalkup Hirâ Tağı'na çıkup mübârek yüzün secdeye koyup münâcât itdi. Hemân-dem Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp eydür: "Yâ Muḥammed, kaldur başuñı yirden. Allâhü te'âlâ saña selâm eyleyüp didi ki "Ezel-i âzâlda benüm 'ilmümde ve taqdîrümde Ḥabîb bin Mâlik diledüğü ve sen ol nesneleri benüm emrümle idecegüñ ma'lûmum ve muḳadderdür." didi. Var du'â kıl, ol ḥâcet yirine varsun ve ol gönlindeki fülân nesnedür." diyü ḥaber virdi. Rasûl 'aleyhi's-selâm şükr eyleyüp kalkup Mâlik'üñ katına varup du'âya meşğül oldı. Hemân güneş zevâl yirinden kuş süzilür gibi süzildi, dağı maşrıka uçdı. Yire inüp batdı. Dağı 'âlem karañulıḳ olup ay toğup tâ günün zevâlindeki yire geldi. Dağı rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm mübârek parmağıyla işâret eyleyüp ay iki şaḳ olup yire inüp qarşularına turup "Eşhedü en lâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muḥammeden rasûlu'llâh" didi. Dağı gelüp rasûlu'llâhuñ etegi altından gögsine gelüp ikisi iki yeñinden çıkup yine şehâdet getürüp ikisi bir olup dağı yine göge çıkup süzüldi. Toğduğı yirden batup yine gün toğup yirine geldi. Ḥabîb eydür: "Bu murâd yirine geldi. Gönlümden dağı ḥaber vir." didi. Ḥazret-i rasûl buyurdi ki: "Gönlüñdeki iki gözi kör, iki eli ayağı tutmaz bir kızıñ vardur. Şimdi evüñde ol beni vâkı'asında gördi. İmâna geldi. Allâhü te'âlâ gözlerin ve ellerin ve ayakların saḡ eyledi." didi. Hemân Ḥabîb bin Mâlik parmağın götürüp şehâdet getürdi, Müslümân olup imâna geldi bir niçe kimseyle." (H124). Hz. Muhammed'in gösterdiği bu mucizeye rağmen Ebu Cehil, Habib bin Mâlik'in iman etmesine şaşırarak "biz hergün bunun böyle nice sihirlerini gördüğümüz halde inanmıyoruz. Sen bir günde bir iki şey görüp hemen inandın." der (H124).*

Hz. Muhammed'in gösterdiği bir diğer mucize de eli felçli bir kadının elini dua ile iyileştirmesidir. “*Yâ Rab, eger bu kişinin vâkı‘ası girçek ise ellerini sağalt.*” dir. *Hemân ‘avretün iki elleri şıḥḥat bulup sağaldı.*” (H36). Benzer nitelikteki bir mucizeye de başka bir hikâyede yer verilir. Bu hikâyede, Hz. Muhammed'e tokat attığı için tokat atan elini kesen bir Yahudinin kesilen elini Hz. Muhammed, dua ederek eski haline getirmiştir. “*Rasûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâmdan ‘özrin dileyüp imâna gelüp ḥazret-i rasûl ol kesdügi elini alup mübârek elleriyle yine yirine ḳodı, du‘â eylediler. ‘Arabuñ eli girü ber-ḳarâr oldı.*” (H36).

Hz. Muhammed'in gerçekleştirdiği bir diğer mucize ölümlerle konuşma veya onların söylediklerini duyabilmedir. Eserde ölümlerle konuşma hadisesine bir kaç kez yer verilir. Bu olağanüstü durumun hem peygamberler tarafından bir mucize olarak gerçekleştirildiğine, hem de velî olarak kabul edilen tasavvuf ehli insanların keramet olarak gerçekleştirdiğine rastlanır. Hz. Muhammed bir hikâyede, mezarlıktan geçerken mezarlıktan gelen sesleri işitir ve bir kabir ehlinin cehennem azabıyla cezalandırıldığını öğrenir. “*Bir gün rasûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâm ḳabr üzerine varup görseydi bir ḳabrden âvâz gelür. Eydür ki: “Meded meded yâ rasûlu’llâh, altum od, üstüm od ve çevre yanlarum od. Od içinde ḳaldum. Baña meded.” didi.*” (H46).

Miraç, Hz. Muhammed'in bir diğer önemli mucizesidir. Miraç hadisesinde Hz. Muhammed, Allah'la aracısız olarak doksan bin kelam söylemiştir. “*Mi‘râc Gicesi rasûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâm ‘arş üzerinde na‘linin koyup ḳâbe ḳavseyn maḳâmına varup Ḥaḳ te‘âlâ ile ḳoḳsan biñ kelâm söyleşüp yine ‘arş üstine geldügi vaḳtin bir el zâhir oldı.*” (H78). Bu hadiseye bağlı olarak Hz. Muhammed'in, hem Miraç hadisesi sırasında, hem de daha başka zamanlarda dünya dışı yerlerde seyahat edip ahiretle ilgili çeşitli hallere, cennetin keyfiyetine ve cehennemın şiddetine şahitlik ettiğine inanılmıştır. Bu inanişaya paralel olmak üzere Câmî'ül-Hikâyat'ta da Hz. Muhammed'in şahitlik ettiği dünya dışı hallerine yer verilmiştir. “*Ve daḫı rasûl şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem buyururlar ki: “Bir gice iki kişi geldiler. Beni aldılar gitdiler. Giderken kimse gör-düm ki oturup ve bir kimseyi başı aḫaḫaya yaturmuş ve bu yatan kişinin başı çıplak ve bu uruturan ḫaḫş elinde bir taş bu yatan ḫaḫşuñ başına kuvvetle urur. Başı çıplak târmâr olur. Taş inişe yuvalanur gider. Bu uran segürdür taşı tutar, girü getürür. Bu gelince bu baş yine evvelki gibi bitüp olur. Yine urur taḫıdur. Taş yuvalanur gider. Yine getürür, urur, başı taḫılıur. Bu yanumdaḫı kişilere eytdüm ki: “Bu nedür?” Ol kişiler eytdiler: “Gel gidelüm.” Gitdük.”*” (H89).

Bir peygamberin sahip olduğu en sıradan özelliklerden birisi belki de insan dışı varlıkları görebilme, onlarla konuşabilmedir. Tüm peygam-

berlerin Cebrail'le konuşması, beklenen, hatta olması gereken bir durumdur. Bunun yanında zaman zaman şeytanla konuşan peygamberler de vardır. Bu peygamberlerden birisi de Hz. Muhammed'dir. Eserde Hz. Muhammed'le şeytan arasında geçen uzun bir diyaloga yer verilmiştir. Anlatının içeriğine bakıldığında şeytanın insanlarla mücadelesinin hangi süreçlerde ve ne şekilde gerçekleştiği/ gerçekleşeceğiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu noktada bu anlatıların, ideal Müslümanın yapması ya da yapmaması gereken fiilleri ortaya koymak için kurgulandığı söylenebilir. *“Rivāyet olunur ki bir gün rasūlu'llāh ‘aleyhi’s-selām Eyyüb-ı Enşārī’nün evinde aşhābla oturmuşlardı. Kapudan bir āvāz geldi. Eydür: “Yā aşhāb, destūr var mıdur? İçerü girem.” Rasūlu'llāh ‘aleyhi’s-selām eydür ki: “Kapuda çağıranı bildüñüz mi?” “Bilmem yā rasūlu'llāh.” didiler. Rasūlu'llāh eydür: “Şeytān-ı mel‘ündur ancağ.” diyü buyurdılar. Hazreti ‘Ömer rażıya'llāhü ‘anh eydür: “Destūr vir yā rasūlu'llāh, katl ideyin.” Hazret-i rasūl buyurdılar ki: “Yā ‘Ömer, aña kimse kâdir olmaz. Kıyāmete degin mühlet olmuşdur. Hazret destūr virüp içerü girdi. Gör-selerdi bir gözi kör ve avurtları göçük, çeñesinde toñuz kılı var. Başında delükli tacı var. Bir habiṣ şekllüdür ki ādem yüzine bakmaz.” (H133).*

Eserde Hz. Muhammed'in gösterdiği bir diğer mucize de derin bir kuyunun içine düşen bir kovayı eliyle uzanıp almasıdır. *“Rasūlu'llāh ‘aleyhi’s-selām āhir koğaya vardukları vaqt koğanuñ ipi kırılıp koğa kuyuya düşdi. ‘Arab kâfir idi. Ğazaba gelüp rasūlu'llāh ‘aleyhi’s-selāmuñ mübārek yüzlerine bir ŧabanca urdı. Getürdi hisābınca ħurmāyı virdi. Rasūlu'llāh mübārek ellerin ol deriñ kuyuya şokup koğasını çıkardı. Dağı koyup gitdi.” (H121).*

Türk edebiyatında sevgilinin sahip olduğu en belirgin ve olağanüstü özelliklerden birisi âşığı nefesiyle ya da dudaklarıyla diriltmesidir. Bu durum Türk edebiyatında çok geniş bir çağrışımlar yumağının geliştirilmesini sağlamış, sevgili doğrudan “Mesih” olarak adlandırılmıştır. Bu çağrışımların arka planında Hz. İsa'ya verilen ölüleri diriltme mucizesi vardır. Ancak Cāmi'ü'l-Hikāyât'ta Hz. Muhammed'in de ölüyü diriltme mucizesine sahip olduğuna dair anlatı mevcuttur. Bu anlatıya göre Hz. Muhammed, kendisine iman etmeye geldiği halde, Medine'de bulunan münafıkların malına el koymak için haksız bir şekilde öldürdüğü genç bir şehzadeyi dua ederek diriltmiştir. *“Ol maħal Hasan ve Hüseyñ mektebden gelürken “Nedür bu cem‘iyyet” diyerek geldiler. Hemān oğlan-cuğı görince “Hāṣā bu oğlan sārık u şāribü'l-ħamr ola, kızb-i maħzdur.” Netice-i kelām Hasan ve Hüseyñ rażıya'llāhü ‘anh dedelerine vardılar. Eytdiler: “Hazret-i ‘İsā du‘ā eyleyince mevtāyı ihyā iderdi. Ey dedemüz, sen de du‘ā eyle, bu oğlan dirilsün ve biz anı kardaş idinüp mektebe götürürüz.” didiler. Hazret-i peygamber du‘ā eyledi ve ol maħalde*

Cebrâ'îl-i emîn nâzil oldu. Eyitdi: "Yâ Muhammed, Leyle-i Mi'râc libâsın geyesin ve minberi taşra çıkar ve develeri öñine getür ve develerüñ öñince olan deveye su'âl eyle, bi-izni'llâh söylesün." didi. Pes rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm mübârek libâsın geyüp ve minberi taşra çıkardup ve aşhâbı cem' idüp ve cümle Kureyş Kavmi cem' oldılar ve develeri getürdiler. Önde olan deveye su'âl eyledi. Hemân sâ'at deve dile gelüp eş-şalâtü ve's-selâmü 'aleyke yâ rasûlu'llâh haq peygâmbersin ve ahvâl şöyledür diyü söyledi. Ol on miqdârı münâfıklarüñ mel'aneti ma'lûm oldu ve oğlana dağı du'â eyledi. Oğlan dağı ihyâ oldu ve oğlan dağı tafsilên ahvâli rasûl 'aleyhi's-selâma nakl buyurdu ve İslâma gelüp ve bir niçe kefereler dağı İslâma geldiler." (H163). Bu hikâyede aynı zamanda Hz. Muhammed'in hayvanları konuşurması mucizesine de yer verilmiştir. Hikâyede Hz. Muhammed, Cebrail'in söyledikleri doğrultuda davranarak bir deveyi konuşurmuştur.

Eserde "Fasl" başlığı altında verilen anlatıda da Hz. Muhammed'in bir köpekle konuşmasına yer verilmiştir. Bu anlatıda Hz. Muhammed, ashabından iki kişiyi ısırarak bir köpeğin neden ashabını ısırıldığını sorması üzerine köpek de Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'i sevmedikleri için ısırıldığını söylemiştir. *"Bir gün mescid kapusunda otururdu. Bir kişi geldi ayağı yırtılmış. Peygamber hazreti şordı kim: "Ayağın ne sebepten yırtıldı?" Ol kişi eyitdi: "Kelb daladı." didi. Ardınca bir kişi dağı geldi. Anuñ dağı baldırı yırtılmış. Peygamber aña dağı şordı. Ol dağı eyitdi: "Kelb taladı." Pes peygamber hazreti turdu. Ol kelb katına vardı. Eyitdi: "Yâ kelb, niçün aşhâbumı incüdürsin, bunlara hürmet eylemezsin." didi. Ol kelb ilerü geldi, yalandı. Faşîh-i dil ile söyledi, eyitdi: "Yâ rasûlu'llâh, bunları kendözümünden talamadum. Belki Tañrı te'âlâ buyurdu. Şundan ötüri kim bunlar Ebü Bekr ile 'Ömer'i sevmezler." Peygamber hazreti eyitdi: "Bu itcegiz yigdür Rifâzîlerden." (F1). Eserde Hz. Muhammed'e isnat edilen bu anlatının gerçek olma ihtimali zayıftır. Çünkü İslâm dünyasında ortaya çıkan ilk ayrılık Hz. Muhammed'in ölümü üzerine halife seçiminde yaşanmıştır. Dolayısıyla da Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in sevilmemesi ya da makbul görülmemesi Hz. Muhammed sonrasında görülmeye başlamıştır. Kaldı ki Hz. Muhammed'in "Rifazî/Rafizî" tanımlanmasında bulunması pek mümkün gözükmemektedir.*

Hz. İsa: Semâvî dinlerden Hristiyanlığın peygamberidir. Kendisine İncil gönderilmiştir. Babasız olarak dünyaya gelen Hz. İsa'dan Kur'an-ı Kerim Mesih olarak bahsetmiştir (Harman, 2000b: 469). Hz. İsa, Yahudîlerin hışmına uğrayarak şiddetli eziyetlerle çarmıha gerilmek istenmiştir (Yılmaz, 2004b: 169-170). Ancak Allah, Hz. İsa'nın ölmesine izin vermemiş, yaygın inanışa göre, onu gökyüzüne çekmiştir (Harman, 2000b: 470; Yılmaz, 2004b: 171).

Türk edebiyatında özellikle ölüleri diriltmesi mucizesiyle çokça söz konusu edilen Hz. İsa'nın "Mesih" sıfatı pek çok çağrışıma konu olmuştur. Klâsik Türk edebiyatında sevgili, âşığa can veren nefese ve dudaklara sahip olmasından dolayı "Mesih-nefes" olarak algılanmıştır (Pala, 1995: 285).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Hz. İsa dokuz hikâyede zikredilmektedir. Ancak bunların ikisinde aktif bir rol üstlenmez. Hz. İsa hikâyelerde çoğunlukla ölüleri diriltmesi mucizesi vesilesiyle anılır.

Hz. İsa'nın merkezî kahraman olarak aktif bir şekilde yer aldığı bir hikâyede Hz. İsa, bir Yahudi ile yoldaş olur. Her ikisinin de yanlarında azık olarak ekmekleri vardır. Hz. İsa'da iki ekmek, Yahudi'de üç ekmek vardır. Ancak Yahudi ekmeklerden birisini saklayarak iki ekmeği olduğunu söyler. Hz. İsa da hikâye boyunca Yahudi'nin söylediği yalanı itiraf ettirmeye çalışır. Bunun için çeşitli mucizeler gösterir. Ancak Yahudi yalanını itiraf etmez. Hz. İsa'nın bu anlatıda gösterdiği ilk mucize bir körün gözlerini dua ederek iyileştirmesidir. "*Ol maķāmdan gidüp bir yirde bir aḥmāya uğradılar. İṣā aleyhi's-selām duḥā kıldı. Aḥmānuñ gözleri açıldı. Girü gitdiler. Yahüdiye İṣā eydür: "Ol Allāh haķķıçün ki aḥmānuñ gözleri açıldı. Kanı girdenüñ birisi?" didi. Yahüdi yemîn eyledi ki evvelde yoğ idi diyü.*" (H16). Hz. İsa daha sonra bir kötürümü iyileştirir. "*Giderek bir kötürüme uğradılar. İṣā aleyhi's-selām duḥā eyledi. Ol daḥı şıḥhat buldı. İṣā aleyhi's-selām eyitdi: "Ol Allāh haķķıçün ki kötürümü şağaltdı. Girdenüñ birisi kanı?" didi. Yahüdi "Yoķdur" diyü yemîn eyledi.*" (H16). Hz. İsa'nın bu yolculuk sırasında gösterdiği bir diğerk mucize de ırmak üzerinden yürüyerek geçmedir. Hz. İsa, ırmak üzerinden hem kendisi geçer, hem de Yahudinin geçmesini sağlar. "*Gitdiler, bir aẓım ırmağa uğradılar. İṣā aleyhi's-selām "Bismi'llāh" diyüp üzerinden yürüyüp geçdi. Yahüdiye İṣā aleyhi's-selām eydür: "Ben didügümü di. Daḥı yüri beri." didi. Hem öyle diyüp Yahüdi daḥı geçdi. İṣā aleyhi's-selām eydür: "Şol Allāh haķķıçün ki seni bu ırmağdan geçürdi, girde kanı?" didi. Yahüdi yine yemîn ider.*" (H16). Belli bir müddet yol gittikten sonra ikisinin de acıkmaları üzerine Hz. İsa dua ederek yanlarına bir geyiğin gelmesini sağlar. Geyiği yedikten sonra yine dua eden Hz. İsa, yedikleri geyiği tekrar diriltir. "*Gitdiler, gāyet de acıkdılar. İṣā aleyhi's-selām duḥā kıldı. Bir gevicek geldi. Bişürüp yidiler, kemüklerin bir araya cemḥ itdi. Yine duḥā eyledi. Gevicek Allāh emri ile yine dirilüp kaķkđı gitdi.*" (H16). Hz. İsa bir sonraki sefer de kendilerine ziyafet veren bir kimsenin kendileri için kesdiği bir buzağıyı da diriltir. Hz. İsa'nın bu anlatı çerçevesinde gösterdiği son mucize, Yahudinin Hz. İsa'nın asasını çalıp iyileştirmek istediği, ancak ölümüne neden olduğu bir beyi diriltmesidir. "*Gitdiler, bir şehre irdiler, kondılar. Meger şehrüñ pādşāhi ḥaste idi. İṣā aleyhi's-selām uyurken bu Yahüdi eydür: "Bu kişi her*

nesneyi bu ʿaşâ ile eyler. Ben dağı bunuñ ʿaşâsını uğurlayayın, anuñ eyledügin eyleyeyin.” diyüp ʿaşâyı uğurladı, pādşāh kapusına vardı. Eydür: “Ben hasteleri sağaldırın.” didi. İcerü aldılar. Girdi, pādşāhi ʿaşâ ile sağdı. Pādşāh öldi. Yahüdiyi aşmağa emr eylediler. Aşayorken ʿİsâ ʿaleyhi’s-selām geldi, yitişdi. ʿAşâ ile begi sağdı. Beg yine dirildi.” (H16).

Hz. İsa’nın ölüleri diriltmesi mucizesi iki hikâyede daha mevzu bahis edilir. Bu hikâyelerde kabirlerinde yatan ölülerin durumlarını öğrenmek istediği için dirilmelerini sağlar (H45; H48).

Eserde Hz. İsa’nın, söz konusu edilen mucizelerinden birisi de insan dışı varlıklarla konuşmasıdır. Hz. İsa bir anlatıda deniz içinde bir büyük taş içinde yaşayan bir canavara rızık götüren bir kurbağayla konuşur. Kurbağa Allah’ın, her yarattığı varlığın rızıkını verdiğini söyler. “ʿİsâ ʿaleyhi’s-selām ol kurbağaya şordı: “Ey kurbağa, ol yeşil yaprağı n’eyledüñ?” didi. Ol kurbağa eyitdi: “Deñiz içinde bir büyük taş içinde Hağ teʿālâ bir cānavar halk itmişdür. Ol cānavaruñ her gün bir yeşil yaprak naşibi vardır. Ol melek her gün bir yeşil yaprak getirüp ol yaprağı ol deñiz dibine taş içindeki cānavara ulaştırırın. Hağ teʿālâ beni bu cānavaruñ rızkın ulaşturmağ için komışdur.” didi.” (H8). Hz. İsa’nın konuştuğu bir diğer insan dışı varlık da bir maslaktır. Bir ırmak kenarında su içtiği maslağın suyunun acı olması üzerine bunun sebebini Allah’a soran Hz. İsa, Allah’ın “maslağa sor” demesiyle maslakla konuşmaya başlar. “Hażret-i ʿİsâ ʿaleyhi’s-selām bir yirde ırmağ kenârında bir maslağa düş olup şu içdi. Gördi şu acı. ʿİsâ ʿaleyhi’s-selām eydür: “Yâ Râb, bilürin ki bu maslağun şuyı ırmağdandır. Niçün ırmağun şuyı tatlı ve bu şu acı?” didi. Allāhü teʿālâ vahy eyledi ki: “Yâ ʿİsâ, maslağa sor.” ʿİsâ ʿaleyhi’s-selām haber şordı. Allāhü teʿālānuñ kudretiyle maslak söyledi, eydür: “Yâ rûhu’llāh, ben bir kimesne idüm. Öldükden soñra üç yüz yıl yirde toprak yatdum. Andan soñra beni bir kimesne kerpiç kesüp pādşāh serâyına yaptı. Üç yüz yıl dağı anda oldum. Pādşāh ölüp serâyı yıkılıp üç yüz yıl dağı yirde toprak yatdum. Andan soñra bir kişi dağı beni küp eyleyüp bu ırmağun kenârında maslak eyledi. Yüz yıldur ki bunda тұruram.” didi.” (H58). Hz. İsa’nın konuştuğu bir diğer insan dışı varlık şeytandır. Şeytanın bir elinde kül, bir elinde bal olduğu halde gittiğini gören Hz. İsa, bunları ne yapacağını sorar. Şeytan da külü yetimlerin yüzüne sürerek onları sevimsiz göstereceğini, balı da Allah’ı zikretmeyip tatlı tatlı dünya kelamı konuşmaları için halkın ağızına süreceğini ifade eder (H132).

Hz. İsa’nın zikredildiği bir başka hikâye Hz. İsa’nın havarilerinin merkezî kahraman olduğu bir hikâyedir. Bu hikâyede Hz. İsa’nın sahip olduğu körlerin gözlerini iyileştirme, hastaları iyileştirme ve ölüleri diriltme mucizeleri havarileri tarafından gerçekleştirilmektedir. “ʿİsâ ʿaleyhi’s-selām Antâkiyye halkına daʿvet-i dîn eylemek için iki kimesne

gönderdi. Ol iki kişi gelüp Şehr içinde Habib-i Neccar'a uğradılar. Habib-i Neccar rağıya 'llahü 'anh anlara "Ne kişilersiz?" diyü haber Şordı. Anlar eyitdiler: "'İsa 'aleyhi's-selam aşhabındanuz. Anđakiyye halkına da'vet-i din eylemege gönderdi." didiler. Habib-i Neccar eydür: "Delilinüz var mıdur ehl-i Hağ idignze?" didi. Anlar da: "Beli, vardur." didi. Habib eydür: "Nedür?" "Allah emri ile lyi dirildürüz ve gzszzle-rn gözlerin açar ve hasteyi şağalduruz." didiler." (H61).

Hz. Musa: İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden olan Hz. Musa, uzun boylu, esmer tenli, yüksek burunlu, hafif etli ve kıvrıcık saçlı bir kişidir (Köksal, 2004b: 7). İsrailoğullarını firavunun elinden kurtaran bir lider olarak da değerlendirilen Hz. Musa, doğduktan sonra annesi tarafından Nil'e bırakılmış, firavunun eşi Asiye tarafından saraya getirilmiştir (Harman, 2006: 211). İlahi bir nezaret altında firavunun sarayında yetişen Hz. Musa, gençlik çağına gelince hikmet ve ilim sahibi bir insan olmuştur (Harman, 2006: 211). Yanlışlıkla bir Mısırlının ölümüne neden olan Hz. Musa, bu olaydan sonra Mısır'dan ayrılarak Medyen'e gelmiştir. Yaklaşık sekiz yıl burada yaşamış ve evlenmiştir. Medyen'den ayrıldıktan sonra yolu Tur'a düşen Hz. Musa, Tur Dağı'nda Allah'la konuşmuş, Allah, Hz. Musa'dan Mısır'a dönerek Yahudleri Mısır'dan çıkarmasını istemiştir (Harman, 2006: 211).

Cami'l-Hikyt'ta Hz. Musa'ya beş anlatıda yer verilmiştir. Bu anlatılarda Hz. Musa'nın Allah'la konuşması mucizesi ne çıkmaktadır. Bu anlatılardan birisinde Hz. Musa, Tur Dağı'nda Allah'la konuşması sırasında "dünyayı getiren balığı görmek" istediğini söyler. Allah da onu Nil Nehri'ne göndererek orada bu balığı görebileceğini ifade eder. Hz. Musa, Nil Nehri'nin kenarına vardıktan sonra nehrin içinden, yaydan fırlamış bir ok gibi bir balık geçmeye başlar. Balık, Hz. Musa'nın nnden 40 gün 40 gece geçtiği halde bu zaman zarfı içerisinde balığın sadece burnu Hz. Musa'nın nnden geçebilmiştir. Bu büyüklük karşısında şaşkına dönen Hz. Musa, balığın büyüklüğüyle ilgili hayretini Allah'a söyler. Allah da, Hz. Musa'nın gördüğü bu balığın, "yerleri getiren balığın" burnuna girip çıkacak kadar küçük olduğunu ifade etmiştir. "Hazret-i Ms 'aleyhi's-selam Tr Tağı'nda Hazret-i Hađ'la mnct iderken eyitdi: "İlhi yirleri getüren balığı baņa göster, t ki senün udretn mşhade klam." didi. Hiđb-ı 'izzet geldi ki: "Y Ms, eger görmek dilerseñ Nil Derys kenrına var, t ki 'ac'ib göresin." didi. Ms 'aleyhi's-selam Nil'n kenrına geldi. Hemn s'at şol çatı yaydan oğ gider gibi balığ gelüp geçmege başladı. T ki kırık gün kırık gice geçdi. Dağı burnı geçdi. Başı henüz gevdede idi. Ms 'aleyhi's-selam eyitdi: "Y Rab, bu yirleri getüren balığ ne ulu balığ imiş ki kırık gün ve kırık gice burnı geçer, başı dağı gelüp geçmedi." dir. Hađ te'ldan hiğb-ı 'izzet geldi ki: "Y Ms, 'izzetüm ve 'azametm hağkin eger bu sen

gördüğün balık yirleri getüren balığın burnına girse ve çıkırsa aślâ tuymayaydı ve her gün kırk bunun gibi balık anuñ gıdâsıdır. Henüz kırk gün kırk gıce geçen anuñ gözünüñ qarası degil idi.” didi. Ol balığın adı behbūddur.” (H67). Hz. Musa'nın merkezî kahraman olduğu bu hikâyede anlatılan balığın neye gönderme yaptığı anlaşılammıştır. Hikâyede anlatılan olayın Hz. Musa'nın Tur Dağı'nda Allah'la söyleşmesi esnasında ortaya çıktığının iddia edilmesi anlatının kurgusal bir özellik arz ettiğini ortaya koymaktadır.

Hz. Musa'nın Allah'la söyleşmesinin işlendiği bir başka hikâyede Hz. Musa, Allah'tan, cennette kendisine komşu olacak kimseyi göstermesini ister. Allah da onun bu duasını kabul ederek cennette Hz. Musa'ya komşu olacak şahsın yaşadığı yeri söyler. Hz. Musa da gidip adamı görür (H74).

Hz. Musa ile ilgili bir diğer hikâyede Hz. Musa'nın, yaratma özelliğinin olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu yaratma eylemi oldukça sınırlı bir çerçevede gerçekleştirilmektedir. Allah'ın “bir âdem yap da görelim” demesi üzerine Hz. Musa, “âdemin sadece kalbini hazırlayabileceğini ifade eder. Hz. Musa'nın şekil verdiği balçığa can vermeyi yine Allah gerçekleştirir. “*Hağ te‘âlâ Mūsā ‘aleyhi’s-selâma buyurdi: “Yâ Mūsâ, bir âdem yap göreyüm.” didi. Mūsā ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Yâ Rab, yaratmak senüñdür. Ben senüñ bir ‘âciz kuluñam.” didi. Hağ te‘âlâ buyurdi: “Elbette yaratmak gereksin.” didi. Mūsā ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “İmdi yâ Rab, ben kalbin düzeyüm sen cân vir.” didi. Hağ te‘âlâ buyurdi: “Öyle olsun.” Mūsā ‘aleyhi’s-selâm vardı, bir pāk yirden toprak alup balçık yoğurdi. Bir âdem kalbi düzdü. Dağı eyitdi: “Cân vir imdi yâ Rab.” didi. Du‘â eyledi, hemân ol kalb bir âdem olup kalğdı. Mūsā ‘aleyhi’s-selâma eyitdi: “Yâ Mūsâ, karnum açdur.” Mūsā ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Otur, bir miğdâr varayum yimek getüreyüm.” didi. Mūsā ‘aleyhi’s-selâm yimek getürmege gıtdi. Ol gidince bu kişi öldi. Mūsā ‘aleyhi’s-selâm ta‘âm ve şu aldı geldi. Gördi kim bu kişi ölmüş. Mūsā ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Yâ Rab ne tiz dirgürdüñ ve ne tiz öldürdüñ. Ben hod buña yimek getürmege gıtdüm idi.” didi. Hağ te‘âlâ celle ve ‘alâ eyitdi: “Yâ Mūsâ ben kullarımı yaratmazdan dört biñ yıl evvel rızkın yaratdum. Şoñra kullarımı yaratdum. Sen dağı bunun rızkın evvel hâzır eylemek gerek idi.” didi.”* (H31).

Eserde aynı zamanda Hz. Musa'nın insan dışı varlıklarla da iletişim kurabildiğine yer verilmiştir. Bu bağlamda Hz. Musa, bir hikâyede şeytanla konuşmaktadır (H133).

Hz. İbrahim: Kur'an-ı Kerim'de kendisinden en çok söz edilen peygamberlerdendir (Harman, 2000a: 269). İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. Babasının adı Kur'an'a göre Âzer, Kitab-ı Mukaddes'e göre de Târih'tir. Annesinin adı ise Ūşâ, Nûnâ veya Ebyûnâ'dır (Harman,

2000a: 269). Hz. İbrahim, orta boylu, ak benizli, ela gözlü, ak saçlı, güzel ve güler yüzlü, açık alınlı, uzunca yanaklı, ak sakallı bir fizikî yapıya sahiptir (Köksal 2004a: 142). İslâmî kaynaklarda özellikle Nemrut'un onu ateşe atması ve yoksullara yemek yedirmesi yönleriyle söz konusu edilmiştir. Hz. İbrahim'in bu yönleri edebiyatta da zaman zaman işlenen hususlar arasındadır. Bilhassa yoksulları yedirip içirmesi Şark kültüründe "Halil İbrahim sofrası" kavramını doğurmuştur.

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Hz. İbrahim beş anlatıda merkezî kahraman olarak geçmektedir. Bu anlatılardan birisinde "Halil İbrahim sofrası" kavramının menşei hikâyeye kurgusu içerisinde ele alınmaktadır. "Hân-ı Halil'in aslı oldur ki" diye başlayan bu hikâyede Hz. İbrahim on iki bin koyunluk bir sürüye sahip zengin bir kişidir. Allah, Hz. İbrahim'in kendisine olan sevgisini sınamak için Cebrail'i bir dilenci kılığında yanına gönderir. Cebrail gelip Hz. İbrahim'den bir koyun ister. Hz. İbrahim koyunu dilenciye verir. Dilenci koyunu aldıktan sonra "lâ ilâhe illallah" diye Allah'ı zikreder. Dilencinin Allah'ı zikretme şeklini çok beğenen Hz. İbrahim Allah'ı bir kez daha zikretmesi karşılığında tüm sürüsünü vereceğini söyler. Dilenci de zikreder. Bunun üzerine Hz. İbrahim tüm malını mülkünü, Allah'ı zikretmesi karşılığında dilenciye verir. Hz. İbrahim'in Allah'a olan sevgisinden emin olan Cebrail kimliğini açıklar ve tüm aldıklarını geri vermek ister. Ancak Hz. İbrahim verdiği alamayacağını söyleyerek Cebrail'e verdiklerini geri almaz. Cebrail de bunları gökyüzüne götüremeyeceğini belirtir. Bunun üzerine Allah'ın emriyle tüm mal varlığı satılarak elde edilen gelirle yerler alınır ve vakfedilir. İşte herkesin kendisine yer bulduğu ve "Halil İbrahim sofrası" olarak Şark kültüründe yer bulan sofra bu vakfedilen yerlerin yiyeceğinden gelmektedir (H104).

Halil İbrahim sofrasının menşei ile ilgili bir başka anlatıda Hz. İbrahim'in hiç bir zaman konuksuz yemek yemediği ifade edilir. Konuk gelmezse kendisi de yemek yemez. Bu hikâyede eve gelen misafire ayakta hizmet etmenin önemine işaret edilmiştir. Misafire ayakta hizmet etme alışkanlığının da yine Hz. İbrahim'le Allah arasında geçen bir diyalogtan kaynaklandığı belirtilmiştir. "*Ve dağı bilmek gerekdür ki konuğa ikrâm İbrâhîm Halîlü'r-rahmân'dan qalmışdur. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm cemîc' ömrinde konuqsuz ta'âm yimemişdür. Zirâ bir ev yapmışdı. Ol evün dört qapusu vardı. Ta'âm vaqti olıcaq İbrâhîm 'aleyhi's-selâm tuşına niçe mîl giderdi. Konuq eline girince ta'âm yidürürdi ve eger ele girmezse kendü dağı ta'âm yimezlerdi. Ammâ konuq ta'âm yirken ayağ üzre tururdi ve hıdmet iderdi. Ayağ üzre turmasa sebeb oldur ki bir gün bir konuq gelmişdi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm ol konuğı yidürdi içürdi. Temâm olduğı vaqtin Allâhü te'âlâ cānibinden nidâ geldi ki eydür: "Yâ İbrâhîm, eger ekrimü'z-żayfe. Dimek olur ki "Konuğa ikrâm eyle." İbrâhîm geldi, bir qoyun boğazladı. Ol dağı temâm oldı. Yine nidâ*

geldi ki ekrimü'z-żayfe. Bir deve boğazladı. Ol dağı temām olduğı gibi girü nidā geldi ki ekrimü'z-żayfe. 'Ākıbet İbrāhīm 'aleyhi's-selām ayađ üzre ũurup ĥıdmet eyledi. Nidā geldi ki "El-ān ekrimü'z-żayfe yā İbrāhīm." dinildi. Ya'ni "Şimdi ikrām eyledüñ." demek olur. Yā İbrāhīm, Allāh için şıdķ ile ziyāfet eylemek cem^c-i 'ömrinde ĥālīş kārı olduğıçün İbrāhīm dünyādan geçeli niçe biñ yıldur Allāhü te'ālā her gice üzerinde konuķ eksük eylemedi." (H103).

Hız. İbrahim'le ilgili bir başka hikâyede yine onun sofrasına ve konuķ ağırlama isteğine atıfta bulunulmaktadır. Bu hikâyeye göre Hız. İbrahim evinin kapısında konuķ beklemektedir. Bir Mecusî gelip aç olduğunu ve kendisini doyurmasını Hız. İbrahim'den ister. Adamın Mecusî olmasından dolayı biraz isteksiz davranan Hız. İbrahim kendisini konuķ edinebilmesi için iman getirmesini ister. Bunun üzerine Mecusî oradan ayrılır. Allah, Hız. İbrahim'e nida ederek onu azarlar. Yaptığına pişman olan Hız. İbrahim, Mecusînin arkasından koşarak kendisine konuķ olmasını ister. "İbrāhīm 'aleyhi's-selām ĥazretlerinüñ 'ādeti şöyle idi kim hergiz konuķsuz ta^cām yemezdi. Aĥşam olinca kapısı öñinde otururdu, konuķ gele diyü beklerdi. Gelmesi dağı beklerdi. 'Ādeti idi. Konuķ gelmesi ol gice ta^cām yemezdi, aç yaturdu. Bir gice yine konuķ beklerken bir oda tapucu Mecüsî geldi, eyitdi: "Yā İbrāhīm, bu gice saña müsāfir olmağa geldüm." didi. İbrāhīm 'aleyhi's-selām eyitdi: "Gel Müslümān ol seni konuķ idinem." didi. Mecüsî eyitdi: "Öyle dime beni Allāh için konuķ idin. Ğayrı varacaķ yirüm yokdur." didi. İbrāhīm 'aleyhi's-selāma bir nidā geldi kim "Yā İbrāhīm ben ol ĥulumuñ yetmiş yıldur rızķını virürem, 'aybın yüzine urup rızķın kesmedüm. Sen bir gice konuķluđuña kabül eylemedüñ, 'aybın yüzine urduñ. Var anı konuķ idin." diyü 'itāb oldu. İbrāhīm 'aleyhi's-selām ĥalkup anuñ ardına düşdi. Āĥir buldı, eyitdi: "Gel baña konuķ ol." didi. Mecüsî eyitdi: "Yā demin ben saña yalvarurdum, kabül itmedüñ. Şimdi nedendür ki sen baña yalvarursın?" didi. İbrāhīm 'aleyhi's-selām eyitdi: "Senden ötüri Ĥaķ te'ālā baña ĥitāb itdi." didi. Mecüsî eyitdi: "Şol Tañrı kim düşmeninden ötüri dostına 'itāb ide, ol ĥaķ Tañrı'dur. Ben aña imān getürdüm." diyüp parmaķ ĥaldurdu, imān getürdi, Müslümān oldu." (H9).

Câmî'ü'l-Hikâyat'ta yer alan Hız. İbrahim'le ilgili hikâyeler onun misafire ikram etme alışkanlığını öne çıkarmaktadır. Diğer taraftan Hız. İbrahim'in Allah'la olan söyleşmeleri de bu anlatılarda dikkati çeken başka bir husustur. Bir başka hikâyede Hız. İbrahim, Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğini merak ederek bunu Allah'a sorar. Allah da Hız. İbrahim'in dört kuş alarak bunların etini, tüyünü ve başını birbirinden ayırmasını söyler. Hız. İbrahim, Allah'ın söylediklerini yerine getirdikten sonra Allah'ın emri ile parça parça olmuş kuşlar yine eski hallerine gelip uçarak oradan uzaklaşır. "Bir gün İbrāhīm 'aleyhi's-selām eyitdi: "Yā Rab, göster

baña kim ölüyi ne vech ile diri eylersin.” didi. Allāhü te‘ālā eyitdi: “Yā İbrāhīm, inanmaduñ mı? İbrāhīm eyitdi: “Yā Rab, inandum. Lākin hātırum muṭme’in olsun. Gözümlə göreyin.” didi. Haḫ te‘ālā buyurdi: “Yā İbrāhīm, ölüyi nice dirikdügümi istersin. Var imdi dört kuş al boğazla. Andan etlerini pāre pāre eyle. Pārelerini ve yünlerini birbirine qarışdur. Andan dört bölük eyle, dört taḡuñ başında ḳo. Andan bir yire çık. “Gelüñ.” diyü ol kuşları çağır. Gör ki birbirinden nice saña gelürler.” didi. Pes İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām dört kuş aldı eydürler ki ol kuşlaruñ biri tavşancıl ve biri turna ve biri kerkes ve biri tulengiç (?) idi. Bu dört kuşu boğazladı, etlerini pāre pāre eyledi, birbirine qarışdurdı. Yünlerini ve içlerini birbirine qarışdurdı. Dört bölük eyledi, dört taḡ başında ḳodı ve başların öninde ḳodı. Andan dört taḡuñ arasında durup temāşā eyledi. Bir yıl çıkdı. Ol yünleri ve etleri fi’l-cümle ayırtlaşdurdı. Şöyle kim her kuşuñ yünü ve cemīc a‘zāsını birbirinden ayırtlaşdı. Birisinde ḳalmadı. Andan etleri ve ḳanadları ve vücūdları yirlü yirine bitişdi. Andan İbrāhīm anları çağırdı. Uça uça İbrāhīm’üñ önine geldiler. Her kuşuñ başı kim İbrāhīm öninde dururdi, ḳalkdı gevedesine yapışdı. Daḡı evvel gelen dipdiri oldı. Uçdılar, yine maḳāmlarına gıtdiler. Pes Haḫ te‘ālā eyitdi: “Yā İbrāhīm, ölüyi daḡı ḳıyāmetde bu vech ile diri ḳılurın.” didi.” (H44).

Hz. İbrahim’le ilgili bir kısa anlatıda Hz. İbrahim, Nemrut tarafından ateşe atılmak üzere mancınığa konulduğu sırada yanına gelen şeytanla konuşmaktadır. Bu konuşmada şeytan malını boş yere harcadığını, varlığını karısına harcamasını söyler. Hz. İbrahim, bu gelenin şeytan olduğunu anlayarak onu yanından kovar (H133).

Hz. Süleyman: İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen Hz. Süleyman, Hz. Davud’un oğludur. Kudüs yakınlarındaki Gazze şehrinde doğmuştur. Babası Davud’un ölmesi üzerine 12-13 yaşlarındayken peygamber ve hükümdar olmuştur (Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, Tyd: 97). Hz. Süleyman, uzun boylu, beyaz tenli, iri vücutlu, nurlu ve güzel yüzlü, büyük gözlü ve çok saçlı şeklinde fizikî özelliklere sahip bir kişidir (Köksal, 2004b: 205). Tevrat’ta Kral Süleyman olarak kendisine geniş bir şekilde yer verilen Hz. Süleyman, Türk edebiyatında da yüzüğü, cinlere ve rüzgara hükmetmesi, kuş dilini konuşabilmesi gibi özellikleriyle de konu edilmektedir.

Câmi’ü’l-Hikâyât’ta beş hikâyede geçen Hz. Süleyman daha çok insan dışı varlıklarla konuşmasıyla ele alınmaktadır. Hz. Süleyman’la ilgili en geniş hikâye Hz. Süleyman’ın Sebe melikesi Belkıs ve Hüdhd’le geçen maceralarının konu edildiği hikâyedir. Şark kültüründe oldukça meşhur olan bu hikâyede Hz. Süleyman, Belkıs’ın hak dine gelmesini ister. Belkıs’ı etkileyebilmek için de cinlere Belkıs’ın tahtını getirterek yaptırdığı muazzam bir sarayın içine tahtı koydurur. Olağanüstülüklerle örülü olan bu hikâyenin sonunda Hz. Süleyman’la Sebe melikesi Belkıs evle-

nirler (H131). Eserdeki diğer hikâyelere nazaran oldukça geniş bir şekilde anlatılan bu hikâyede Hz. Süleyman'ın sahip olduğu olağanüstü güçlerin pek çoğuna yer verilmiştir.

Hız. Süleyman'ın mührünün kendisine hangi suretle verildiği Câmî'ü'l-Hikâyat'ın bir başka anlatısında hikâye edilmiştir. Bu hikâyeye göre, Hz. Süleyman başlangıçta oldukça fakir bir kişidir. Bir gün Kudüs sokaklarında gezerken bir kadının feryadını duyar. Kadına neden ağladığını sorduğunda kadının fakir bir dul olduğunu, iki kızını el kapısında zor durumda bırakmamak için evlenmek istemediğini öğrenir. Bunun üzerine Hz. Süleyman Allah'a dua ederek Allah'tan, bu kadın gibi zor durumda olan insanlara yardım edebilmek için zenginlik talep eder. Bunun üzerine Cebrael, Hz. Süleyman'a "mühr yüzüğü"nü getirir. Hz. Süleyman bu yüzüğü parmağına takınca birden karşısında cinler meydana olurlar ve Hz. Süleyman'a ne istediğini sorarlar. Hz. Süleyman da para ve mücevher istediğini söyleyince cinler denizlerin dibine dalarak sayısız değerli mücevherle geri dönerler. Hz. Süleyman, dul kadına vereceği mücevherleri 5 hamala yükleyerek kadının bulunduğu yere varır. Kadın başka bir adamla evlenmek üzeredir. Ancak kızlarının ağlayışını duyunca evlenmekten vaz geçer. Hz. Süleyman, getirdiği mücevheri kadına verdikten sonra kadın çok zenginleşir. Hatta Mescid-i Aksa'yı yaptıranın bu kadın olduğu iddia edilir (H85).

Eserde yer alan iki hikâyede Hz. Süleyman'ın Azrail'le yaptığı konuşmalara yer verilir. Bu hikâyelerin ilkinde Hz. Süleyman'ın yanında yaşlı bir adam olduğu halde Azrail çıka gelir. Yaşlı adamı Hz. Süleyman'ın yanında görünce çok şaşırarak Azrail, şaşkınlığının sebebini soran Hz. Süleyman'a bu adamın canını Kaf Dağı'nda alması gerektiğini, ancak bu adamın burada olmasına bir anlam veremediğini söyler. Azrail'in kendisine bakmasından korkuya kapılan yaşlı adam da Hz. Süleyman'dan yele emredip kendisini Kaf Dağı'na götürmesini ister. Hz. Süleyman da adamın isteğini yerine getirir. Yaşlı adam da böylece kaçınılmaz kaderinin çizdiği yola girmiş olur. "*Süleymân Peygamber 'aleyhi's-selâm bir gün otururdu. Yanında bir pîr otururdu. Nâ-gâh 'Azrâ'il 'aleyhi's-selâm içeri girdi. Süleymân'a selâm virdi. Dağı pîrûñ yüzüne dike dike bakdı. Süleymân 'aleyhi's-selâm eyitdi: "Yâ 'Azrâ'il, bu pîrûñ yüzüne ne katı katı bakduñ? Sebeb nedür?" didi. 'Azrâ'il eyitdi: "Yâ Süleymân, Haq te'âlâ baña şöyle emr eyledi ki bu pîrûñ cânını Kâf Tağı'nuñ ardında alam. Bu ise bunda oturur. Hikmet Allâh'uñ."* diyüp kalkdı gitdi. Bu pîr eyitdi: "Yâ Süleymân, bu kişi ne kişidür?" Süleymân eyitdi: "Bu Allâh'uñ kuludur." Pîr eyitdi: "Yâ Süleymân, ne korğunç kişi olur. Kaçan kim benim yüzüme bakdı, cem' endâmum söğüledi. Kıyâs eyledüm, dağı gördüm ditredi. Yâ Süleymân, gel seni yaradan Allâh 'aşkına yile emr eyle beni Kâf Tağı ardına bıraksun. İnşâ'a'llâh ol kişiyi bir dağı görme-

yem." didi. Süleymān 'aleyhi's-selām kışşayı bilürdi. Yile emr eyledi, ol piri Kāf Tağı'nuñ ardına ilettdi. 'Azrā'il 'aleyhi's-selām anda beklerti. Hemān pīrūñ rūhını kabz eyledi." (H32). Hz. Süleyman'ın Azrail'le gerçekleştirdiği başka bir diyaloga yer veren diğer anlatıda Hz. Süleyman'ın yanına bir güzel yiğit gelerek oturur. Bu sırada içeri Azrail girer. Azrail, Hz. Süleyman'ın yanında oturan gencin canını 7 gün sonra alacağını söyler. Gence bir hayli acıyan Hz. Süleyman üzülür. Aradan on gün geçtikten sonra bu genç yine Hz. Süleyman'ın yanına gelir. Gencin hala sağ olmasına şaşırın Hz. Süleyman bu durumu Azrail'e sorar. Azrail de gencin bir fakire bir akçe sadaka verdiğini, bunun için Allah'ın gencin 7 günlük ömrünü 70 yıla çıkardığını söyler (H33). Kurgusal bakımdan birbirine oldukça benzeyen bu hikâyeler Hz. Süleyman ve Azrail etrafında gelişir. Bu iki kahraman her iki hikâyede de ortak merkezî kahramanlardır.

Bir diğer hikâyede Hz. Süleyman, bir karıncayı gördüğünde karıncanın yaratılmasının çok anlamsız olduğunu, çünkü onun bir işe yaramadığını söyler. Bu olaydan sonra Hz. Süleyman bir gün uyurken kulağına bir çıyan gider. Hiç bir insan ve cin hekiminin çıkarmayı başaramadığı bu çıyanı karınca çıkarmıştır. *"Bir gün Süleymān Nebī 'aleyhi's-selām karıncayı görüp eyitdi: "Acabā Allāhü te'ālā şu karıncayı neye halk eyledi ve ne maşlahata yarar ola?" didi. Meger hikmetle bir gün Süleymān Nebī yatup uyurken kulağına bir kırık ayaklu çıyan gitdi. Cemī' cin ve ins tabibleri 'aciz kalup çıkaramadılar. 'Ākıbet ol begenmedügi karınca eydür: "Yā Süleymān, emr eyle kulağındağı çıyanı çıkarayın." didi. Süleymān: "Meded." didi. Karınca Süleymān Nebī'nüñ kulağına girüp çıyanuñ başına yapışdı. Çıyan ayaklarını berk tuttdi. Karınca gördi ki ayaklarıyla bir yire berk yapışdı, çıkmaz. Ucından tuttdi. Çıyanuñ ayağını kırdı ve dağı başından tutup süriyüp çıkardı. Anuñcün Süleymān 'aleyhi's-selām dā'imā karıncalara hıdmet iderdi." (H66).*

Hz. Nûh: Uzun boylu, esmer, ince tenli, uzunca başlı, büyük gözlü, uzun ve enli sakallı, iri vücutlu bir yapıya sahip olan Hz. Nuh, İnsanlığın ikinci atası olarak kabul edilmektedir (Köksal, 2004a: 87). Rivayetlere göre, Hz. Nuh'a gelinceye kadar insanlık tek tanrı inancı üzerine olmuş, ilk defa Hz. Nuh'un kavmi putperestliği din olarak benimsemiştir (Harman, 2007: 226). Kavmi, Hz. Nuh'un tüm uyarılarına rağmen doğru yola gelmeyince Hz. Nuh, kavmine beddua etmiş, Allah da tufanı göndermiştir (Harman, 2007: 226).

Hz. Nûh, özellikle Nûh Tufan'ı bağlamında Türk edebiyatında kendine yer bulmuştur. Tufan sırasında tüm canlıların yok olması sonucu insanlık ikinci sefer Hz. Nûh'un neslinden türemiştir.

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Hz. Nûh'la ilgili üç anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatılardan ikisi Hz. Nûh'la şeytan arasında geçen münakaşalardan oluş-

maktadır. Nitelik itibarıyla mitik öğeleri bünyesinde barındıran anlatıların ilkinde üzüm fidanını şeytanın çalması ve Hz. Nûh'un fidanı geri almak için verdiği uğraş ifade edilmektedir. Bu anlatıya göre, Tufan bittiğinde Hz. Nûh gemiden çıkmadan önce topladığı tüm bitki tohum ve fidanlarını kontrol eder. Hepsini yerindedir. Ancak üzüm fidanını bulamaz. *"Şol vaqt ki Hazret-i Nûh Nebî, Tûfân'ınuñ hücûmında gemiye girdi ve dünyâda cemîc eşyânuñ çiftin ve nebâtâtuñ kökin gemiye komışdı. Neslleri münkaţı olmasun içün gemiden çıķduķda cemîsin hisâb itdi. Üzüm çibuğın bulmadı. Hazret-i Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm: "Şeytân uğurladı." didi. Nûh 'aleyhi's-selâm eydür: "Çibuğı vir." Şeytân eydür: "Virmezem. Meger benümle ortaķ olasin." dir."* (H68). Üzüm fidanını şeytandan almayı başaramayan Hz. Nûh çaresiz şeytanın ortaklık teklifini kabul eder. Ancak bu sefer de ortaklık payı konusunda anlaşmazlık çıkar. *"Nûh 'aleyhi's-selâm gördi olmaz. Aķıbet ortaķ oldılar. Allâh emri ile Hazret-i Nûh 'aleyhi's-selâm eydür: "Altıda bir ben saña." didi. Şeytân râzî olmadı. Hazret-i Nûh: "Dörtde birin saña." Girü râzî olmadı. Yine Nûh Nebî: "Üçde birin saña." didi. Yine râzî olmaz. Yine Nûh Nebî: "İkide birin saña." didi. Yine râzî olmaz. Hazret-i Nûh Nebî: "Üçde ikisin saña birin baña" diyicek şeytân râzî oldı. Şimdi anuñçündür ki şerâbuñ üç belki de iki bölügi gitmeyince şeytân naşibi gidüp ħalâş olmaz, dir."* (H68). Bu anlaşmadan sonra Hz. Nûh üzüm fidanını diker. Şeytan gelip ateş nefesiyle üzüm fidanını yakar. Bu konuda çaresizliğe düşen Hz. Nûh, yine şeytanın sunduğu bir öneriyle yanmış olan üzüm fidanını 7 cins hayvanın kanlarıyla sular. Bu hayvanlar arslan, ayı, kurt, çakal, köpek, tilki ve horozdur. Anlatıda ifade edildiğine göre, üzüm fidanının bu 7 hayvanın kanlarıyla sulanmasından dolayı şarapta bu hayvanların tabiatlerinden bulmak mümkündür. *"Ve ol yedi cins cānavaruñ kanıyla şıvarulduğundan ħamrda yedi cānavaruñ ħüy-ı eşeri zāhir oldı. Arslān kanınuñ eşeri oldur ki ħamr içen şecā'atlü olur ve ayu eşeri oldur ki kuvvetlü olur ve ibni ādî eşeri oldur ki yañşak olur ve kelb eşeri oldur ki çekişken olur ve dilkü eşeri oldur ki yaltaķlanıcı olur ve ħorüs eşeri oldur ki ħayķırıcı olur, didi."* (H68).

Hz. Nûh ve şeytan arasında geçen bir diğer münakaşa da yine Tufan bağlamında gerçekleşmiştir. Tufan kopmadan önce bütün hayvanlardan bir çifti gemiye toplayan Hz. Nûh, eşeğin girmekte çekindiği bir sırada "gir ya mel'ûn" der. Bu sırada şeytan eşeğin kuyruğuna yapışmıştır ve eşeğin girmekte çekinmesinin nedeni de budur. Hz. Musa'nın gir demesinden sonra şeytan, eşeğin kuyruğunu bırakmış, böylece eşek de, şeytan da gemiye binmiştir. Gemide şeytanı gördüğünde Hz. Nûh, şeytanın gemiden çıkmasını istemiş, bunun üzerine Allah, Hz. Nûh'a hitap ederek şeytanın nasihatlerde bulunması karşılığında gemide kalmasını istemiştir. Şeytan da Hz. Nûh'a kıskançlık ve hasetle ilgili nasi-

hatlerde bulunur. “*Ammā Nūh Ṭūfānı’nda merkebi koyar olduğu vakt ben merkebün kuyruğuna yapışdum. Merkeb çekindi. Nūh eydür “Gir yā mel’ün.” diyince kuyruğın şalivirdüm. Merkeb girdi. Ben dağı girdüm. Nūh Nebī gemide gördi. “Çık bre mel’ün seni bunda kim koydı.” Ben eyitdüm: “Sen koyduñ. ZİRÄ üdḥul yā mel’ün didüñ.” Nūh eydür: “Ben merkebe didüm. Saña dimedüm.” didi. Biz nizā’da iken Allāhü te’ālā tarafından Nūh’a vahy geldi ki “Ko çıkarma. Saña naşihat eylesün.” didi. Nūh eydür: “Naşihatüñ nedür?” didi. Ben eyitdüm: “Ucbi ve ḥasedi terk eyle. Ben bu kadar muḳarreb ḥazret iken ‘ucb itdüm ve Ādem’e ḥased itdüm, mel’ün oldum ve dağı ‘ucbi terk eyle. ‘Ucble Kābīl Hābīl’i öldürdi, ‘āşī oldı.” (H133). Aynı zamanda bu anlatının sonunda zencîlerin kökeniyle ilgili de bir varsayıma yer verilmiştir. Bu varsayıma göre, gemiden çıkıldığı sırada Hz. Nūh uyumaktadır. Bu sırada rüzgar esip Hz. Nūh’un eteğini savurur ve avret yeri gözükür. Bu durumu gören Hz. Nūh’un Hām adlı oğlu kahkahayla güler. Hz. Nūh da bu hareketinden dolayı oğluna kızar ve ona “yüzün kara olsun” diye beddua eder. “*Ḥazret-i Nūh gemiden çıktukları vaktin uyurdu. Yıl etegin serpüp ‘avreti açıldı. ZİRÄ ol zemānda dün yoğdı. Oğlanlarından Hām adlu oğlu yanında idi. Babasınuñ ‘avreti açıldığına kahkaha ile güldi. Varup anı örtmedi. Sām ibni Nūh ve Yāfeş ibni Nūh haber oldı, anlar örttiler. Nūh ‘aleyhi’s-selām uyandukda haber virdiler. Nūh ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Yā Hām, yüzüñ kara olsun.” didi. Hām’uñ yüzi kara oldı. Şimdi karalar neslinden gelen dağı öyle kara vücūd oldı. Kara kul cinsi anuñ neslindendür.” (H133).**

Eserde Hz. Nūh’la ilgili son anlatıya “Fas” başlığı altında yer verilmiştir. Burada Hz. Nūh’un sahip olduğu mucizelerden bahsedilmektedir. Anlatıda Hz. Nūh’un hacet, mâ, nazar, şecer ve matar olmak üzere 7 mucizesinin olduğu ifade edilir. Bu mucizelerin her birisi örneklendirilmiştir. Ancak eserin sonu eksik olduğu için şecer ve matar mucizeleriyle ilgili örnekler eserde yer almamaktadır.

Bu üç mucizeyle ilgili anlatıların ilkinde Hz. Nūh’un taşı toprak yapması hikâye edilir. Buna göre, Hz. Nūh yüz yıl boyunca ümmetini imana getirmeye çalışır. Ancak kimse ona iman etmez. Yüz yılın sonunda ümmeti Hz. Nūh’a gelerek tarlalarının taşla dolmasından dolayı ekin ekemediklerini, eğer bu sıkıntıdan onları kurtarabilirse ona iman edeceklerini söylerler. Bunu üzerine Hz. Nūh dua ederek tarlalardaki taşların toprak olmasını sağlar. “*Nūh Peyğamber ümmetin yüz yıl da’vet eyledi. Şehâdet kelimesin bunlara ‘arz eyledi, imāna gelmediler. Maşharaya aldılar, belkim dögdiler. Ol yüz yılıñ içinde zaḥmet çekerdı, şabr iderdı. Evvel mu’cizāt istediler. Geldiler, eyitdiler: “Yā Nūh, girçek peyğamber iseñ bize mu’cizāt göster.” didiler. Eyitdi: “Ne mu’cizāt dilersiz?” didi. Eyitdiler: “Taş çokdur, ekin ekemezüz. Du’ā eyle taşlar toprak olsun.”*

Derhâl Cebrâ'îl geldi. Eyitdi: "Yâ Nûh, ol taşlara işâret eyle." Nûh taşlara işâret eyledi. Taşlar toprak oldu. Ol kavm imâna gelmediler." (F1).

Su mucizesinin anlatımında Hz. Nûh'a bir kavim gelip yaşadıkları yerin kurak olduğunu, eğer yaşadıkları yere su getirebilirse ona iman edeceklerini söyler. Bunun üzerine Hz. Nûh, namaz kılıp dua eder ve Cebrail'in gösterdiği dağın üzerine elini koyarak dağdan su çıkmasını sağlar. *"Ammâ şu oldur kim bir kavm Nûh Peyğamber'e geldiler. Eyitdiler: "Yâ Nûh, bizüm yirlerimiz kuru yirlerdür. Eger du'â eyleyüp bize getürürseñ seni Haq peygamber bilürüz." Nûh Peyğamber turigeldi, nemâz kıldı, du'â eyledi. Derhâl Cebrâ'îl geldi. Eyitdi: "Yâ Nûh, işbu tağa çık. Elüñi ol tağ üzerine ko. Tañrınıñ kudretin göresin." Nûh ol tağa çıktı. Elin ol tağ üstine kodı. Ol tağdan şular çıktı. Ol kavmüñ yirlerinden yaña aqđı. Ol kavm imâna gelmediler."* (F1).

Hz. Nûh'un sahip olduğu nazar mucizesine örnek olarak verilen hikâyede bir bölük kavim Hz. Nûh'a gelerek bir çocuğu kaybettiklerini, eğer bu çocuğu bulabilirse ona iman edeceklerini söylerler. Hz. Nûh da Cebrail'in yardımıyla çocuğun nerede olduğunu görerek çocuğun yerini gelen kavme bildirir. *"Ammâ nazar oldur kim bir bölük kavm Nûh Peyğamber'e geldiler. Eyitdiler: "Yâ Nûh, bir oğlan yavı kılduk. Eger sen haq peygamber iseñ ol oğlanuñ kandalığın bize bilüviresin, tâ saña imân getürevüz." didiler. Nûh du'â eyledi, Cebrâ'îl geldi. "Yâ Nûh, Allâhü te'âlâ selâm itdi. Maşrıqdan yaña baqsun." didi. Baqđı, ol oğlanı gördi. Kayudandur (?) nişânın şordılar eydivirdi. Ne yirde idügin eydivirdi. Buldılar. Ol kavm yine imâna gelmediler."* (F1).

Hz. Eyüp: Uzun boylu, kıvrıkcık saçlı, güzel ve büyük gözlü, büyük başlı, geniş göğüslü, kalın kollu, kalın bacaklı ve kısa boyunlu olan Hz. Eyüp, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir (Köksal, 2004a: 305). İçine düştüğü dertlerin büyüklüğüne rağmen gösterdiği sabırla tanınır. Hz. Eyüp'ün bu sabrı Şark kültüründe "Eyüp sabrı" ifadesiyle ölümsüzleştirilmiştir. Türk edebiyatında da Hz. Eyüp, sabrı dolayısıyla ele alınmıştır.

Câmî'ül-Hikâyat'ta Hz. Eyüp'le ilgili bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâye de meşhur olan Hz. Eyüp kıssasının anlatımıdır. Bu hikâyeye göre, Hz. Eyüp başlangıçta çok zengin, zengin olduğu kadar da Allah'a bağlı, ibadetten geri durmayan bir kişidir. Şeytanın, Hz. Eyüp'ün ibadete olan bağlılığını zenginliğine bağlaması sonucu Allah şeytanı Hz. Eyüp'ün üzerine gönderir ve istediğini ona yapmasını, ne yaparsa yapсын Hz. Eyüp'ün ibadetten ve şükürden ayrılmayacağını söyler. *"Hażret-i Eyyüb 'aleyhi's-selâm çünki dünyâsı dağı dîni gibi ma'cûr oldı şeytân hâşed itdi ki: "Yâ Rab, Eyyüb saña bu kadar 'ibâdet ki ider, anuñcündür ki hiç bir nesneye ihtiyâcı yokdur." didi. Zîrâ Eyyüb 'aleyhi's-selâm dünyâsı ve hadem ü haşemi ziyâde çoğ idi ve evlâdı dağı irkek ve dişi*

çoğ idi. Ammā Eyyüb ‘aleyhi’s–selām gece ve gündüz ‘ibādet meşgūl idi. Çün şeytān–ı la‘in buni didi Allāhü te‘ālā eyitdi: “Ey la‘in, Eyyüb’üñ üzerine seni havāle eyledüm.” didi. “Var göñlüñden geleni eyle gör.” didi. “Eyyüb baña ne vech ile ‘ibādet eyledügin tā bilesin.” didi.” (H115). Şeytan çeşitli hilelerle Hz. Eyüp’ün sahip olduğu tüm varlığını tek tek kaybettirir. Her kaybından sonra bu durumları ona Allah’ın verdiğini, ona ibadet etmekten vaz geçmesini söyler. Ancak Hz. Eyüp her seferinde onu yanından kovarak ibadete daha sıkı sarılır. Malını kaybetmesine rağmen ibadetten döndüremediği Hz. Eyüp’e şeytan bu sefer hastalık musallat eder. Vücundan akan irin ve cerahatlerin, etrafındakileri rahatsız etmesi sonucu Hz. Eyüp eşlerini boşayarak yanından gitmelerine izin verir. “Şeytān daħı melūl u hacil olup ‘ākıbet geldi, Hāzret–i Eyyüb ‘aleyhi’s–selām secdede iken ayağı parmağından üfürdi. Şeytānuñ ağılı nefesi daħı Hāzret–i Eyyüb ‘aleyhi’s–selāmuñ etiyle derisi arasına gitdi. Üfürülmüş tulum gibi şişdi. Daħı Eyyüb’uñ gevdesinden şaru cerāhatler aqđı. Daħı kırtlandı. Ol dereceye vardı ki hātūnları taħammūl idemeyüp “Tālāk vir bize” diyü feryād eylediler. Eyyüb daħı tālāk virdi.” (H115). Hz. Eyüp’ün tüm ailesi ve akrabasının yanından gitmesine rağmen sadece Hz. Yusuf’un soyundan olan karısı Rahime yanında kalır. Ona hürmet ve saygıda hiç bir zaman kusur etmez. Hz. Eyüp’ün hastalığı o kadar şiddetlenir ki komşuları bu hastalığın kendilerine bulaşmasından korkarak onların başka yere gitmelerini isterler. Bunun üzerine Rahime, Hz. Eyüp’ü alarak ıssız bir yerde bir çukur açar ve Hz. Eyüp’ü oraya bırakır. Kendisi de yakın bir köye gidip ekmek karşılığında hizmetçilik eder. Hz. Eyüp iyice zayıflar ve vücutta oluşan kurtlar vücudunda yiyecek et dahi bırakmazlar. Hz. Eyüp’ün vücudunda yiyecek et bulamayan kurtlar bu sefer kendilerini yemeye başlar ve sonunda bu kurtlardan geriye iki kurt kalır. “Eyyüb ‘aleyhi’s–selām şu dereceye vardılar ki kırtlar cemīc etini yidiler, ancak vücūdunda kemük ile siñir qaldı. Mübārek gevdeleri hemān ğirbāle dönüp güneş bir yanından bir yanına düşer oldı. Ancak mübārek dilleri ve yüregi bütūn kalmışdı. İttifāk kırdlar et bulamayup kırdlar birbirin yidiler. Hemān iki kırtcağız kalmışdı.” (H115).

Rahime mutut olduğu üzere yine bir köye giderek ekmek almak ister. Ancak kimse ekmek vermez. Bir fırına varıp ekmek ister. Bu fırın sahibi kadın ekmek vermeye Rahime’nin, saçından bir bölük vermesi karşılığında razı olur. Fırıncı kadının bu isteğine boyun eğen Rahime ekmeği alarak Hz. Eyüp’ün yanına gelir. Hz. Eyüp karısının bunca fedakarlığına rağmen onun zina yaparak ekmek kazandığını düşünür. “Raħıme ğirü kūya vardı. Bir kimse evine götürmedi erinüñ marazı sirāyet ider diyü. Gezerek bir etmekçi ‘avrete vardı. ‘Avret eydür: “Yüri git. Şimdi erüm tıyar da kaçar.” didi. Raħıme eyitdi: “Nebiyu’llāh Eyyüb açdur. Kerem

eyle, bir pâre nesne vir.” didi. ‘Avret eydür: “Virmezem. Meger şol başuñdaki saçuñ bölüklerinden yarusın baña viresin.” didi. Raḥîme zârûrî râziye oldi. Bu ‘avret geldi, saçınuñ bir gâyet güzel bölügi vardı, Ḥazret-i Eyyûb anı gâyet severdi, kesdi. Daḥı aña birkaç payda virdi. Raḥîme paydaları alup Ḥazret-i Eyyûb’a getürdi. Eyyûb ‘aleyhi’s-selâm eydür: “Kanda bulduñ? Şimdiye degin buncalayın etmek getürmezduñ.” didi. Raḥîme kışşadan haber virdi. Eyyûb ‘aleyhi’s-selâmuñ göñline bu geldi ki “Meger bu ‘avret zinâ itmişdür.” didi. And içüp didi ki: “Eger ben sağ olacaḥ olursam saña zinâ ḥaddin uram.” didi. Raḥîme eydür: “Yâ nebîyu’llâh, şimdiye degin senüñcün kūy kūy dolanup ḥıdmet iderdüm, saña nesne getürürdüm. Şimdi sen baña yaramaz gümân eyledüñ. Daḥı yabana varacaḥ ḥâlüm ḳalmadı. Tañrı’dan dile ki seni sağaltsun.” didi.” (H115). Hz. Eyüp, Rahime’nin, Allah’tan şifa istemesi talebini, henüz daha erken diyerek geri çevirir. Hz. Eyüp’ün bedeninde kalan iki kurttan biri diline, biri kalbine yapışır. Bunun üzerine Hz. Eyüp Allah’a yalvararak “dilimle seni zikrederim, gönlümle seni anarım. Bunlar gidince senden ayrı kalırım. Bana derman ver” diyerek derdine derman ister. “Ol iki gönlerde ḳalan ḳurtlar ki Ḥazret-i Eyyûb’uñ bedeninde ḳalmışdı. Yiyecek et bulamayup geldi birisi mübârek diline ve birisi daḥı yüregine yapışdı. Eyyûb ‘aleyhi’s-selâm eydür: “Yâ Rab, dilümle seni zıkr iderem ve göñlümle añardum. Bunlar daḥı gidicek senden ayru düşerem. Baña dermân vir.” didi.” (H115). Hz. Eyüp’ün derman istemesi üzerine Ceb-rail, cennetten iki nar getirir ve Hz. Eyüp’ün bunları yemesini ister. Narları yiyen Hz. Eyüp şifa bulur. Ayaḡını yere vurunca yerden çıkan âb-ı hayat benzeri suyla gusl ettikten sonra da vücudundaki tüm yaralar kaybolup bedeni tazelenir.

Hz. Eyüp çektiḡi bunca hastalıḡa ve horlanmaya raḡmen Allah’a olan sadakatinden zerrece ayrılmamış, ibadetinden taviz vermemiştir. Zaten Allah’tan derman istemesinin sebebi de dilini ve kalbini kaybedip Allah’ı zikredememe korkusu olmuştur. Hz. Eyüp’ün bu tahammülü Allah katında karşılıksız kalmamış, eski saḡlığına kavuştuktan sonra kaybettiḡi malı, mülkü ve evladı iki katıyla tekrar kendisine bahşedilmiştir. “Bunlar bu ḥâlüñ içinde iken baḡsaldı cemîc evlâdı ve rızḳı Allâhü te‘âlâ ḳudretiyle yanlarında tururlardı. Allâhü te‘âlâ girü ḥalk itmiş. Meger Eyyûb ‘aleyhi’s-selâm rızḳı ve evlâdı çok vaḳt ki şeytân helâk eylemişdi. Yedi oḡlı ve yedi kıızı vardı ve üç biñ devesi ve yedi biñ ḳoyunu beş yüz çiftti vardı ve beş yüz ulu ḳulları vardı. Her birisi oḡullu ve kıızlı ve bâḡlı bâḡçeli idi. Her biri bir çift üzerinde idi. Ğayrı ḥıdmetkârdan ḡayrı Allâhü te‘âlâ bunları yine virdükden ḡayrı evvelki ḳadar rızḳ daḥı virdi ve bir evvelki ḳadar oḡul ve kıız virdi.” (H115).

Hz. Yakup: Zayıf yapılı, uzun boylu bir fizikî yapısı olan Hz. Yakup varlıklı ve ağır başlı bir duruşa sahiptir (Köksal, 2004a: 263). Hz. İshak’ın

oğlu, Hz. Yusuf'un babasıdır (Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, Tyb: 198). Türk edebiyatında, oğlu Hz. Yusuf'u kaybetmesinden sonra dök-tüğü gözyaşı ve "külbe-i ahzan" adlı mekânı bağlamında ele alınır.

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Hz. Yakup'la ilgili bir hikâye vardır. Bu hikâye de oldukça kısa bir anlatıdır. Bu anlatıda Hz. Yusuf'un kayboluşu ve kardeşlerinin "Yusuf'u kurt yedi" demeleri üzerine Hz. Yakup'un kurtla konuşmasına yer verilmiştir. Hikâyeye göre, Hz. Yakup kurda oğlunu neden yediğini sorar. Kurt "ben senin koyununu yemedim ki oğlunu yiyeyim." der. Bunun üzerine Hz. Yakup, o zaman oğlum nerede diye kurda sorar. Kurt da Allah'ın gammazları sevmediğini, bu yüzden bunu söyleyemeyeceğini ifade eder. "*Yūsuf Peygamber 'aleyhi's-selâmı karındaşları ol vaqt hased idüp ataları Ya'küb 'aleyhi's-selâm Yūsuf'ı artuk sevdügiçün Yūsuf'ı kuyuya bıraktılar. Vardılar bir kurt tutdılar, ağzına kan sürdiler, dağı Hażret-i Yūsuf'uñ göñlegini kan eylediler. Yatsu vaqtinde ağlayu ağlayu atalarına geldiler. "Yūsuf'ı kurt yidi." didiler. Ya'küb 'aleyhi's-selâm yüzini göge duţup eyitdi: "İllâhî, beni esirge gözüm yaşını görirsin, bağrum başını bilürsin. Destür vir kurt söylesün, Yūsuf ne oldı bildürsün."* didi. Allâhü te'âlâ destür virdi, kurt söyledi. Eydür: "*Selâm senüñ üzerüne olsun yâ nebîyu'llâh.*" didi. Ya'küb 'aleyhi's-selâm eyitdi: "*Ey kurt, gözüm nûrı Yūsuf'um niçün yidüñ, eyit baña.*" didi. Kurt eydür: "*Yâ nebîyu'llâh, ben senüñ koyunuñı yimedüm oğluñı nice yiyem?*" didi. Ya'küb 'aleyhi's-selâm eyitdi: "*Yâ Yūsuf'uñ ħâli ne oldı, baña eyit.*" didi. Kurt eydür: "*Yâ nebîyu'llâh, ola ki oğlanlaruñ ne eyledügin bilür ve kâdirdür ki Cebrâ'il ile saña bildüre.*" didi. "*Lâkin ol kullarınuñ perdesin açmaz ve gammâzları sevmez. Ben gammâz degilin ki saña gammâzlık idem.*" didi." (H138).

Circîs Peygamber: Kaynaklarda verilen bilgiler, Câmi'ü'l-Hikâyât'ta yer alan ve Circis Peygamber'in menkıbevî hayatını konu alan hikâyeye aynı doğrultudadır.

Bu hikâyeye göre, Sasanilerin ilk hükümdarı olan Erdeşir Babek'ten önce yaşamıştır. Başlangıçta Hz. İsa dini üzerine amel eden bir kişi iken Melik Daziyan'ı imana getirme çabası sırasında kendisine peygamberlik verilmiştir. Filistin'de yaşamaktayken Musul padişahı Daziyan'ı imana davet etmek için Musul'a gelmiştir. Burada yedi yıl Daziyan'ın ettiği eziyetlere katlanmış, en sonunda yine Musul'da ölmüştür. Circîs, Filistin'deyken ticaretle uğraşan, oldukça zengin bir tüccardır. Her yıl sonunda malını iyice hesap edip ne kadar zekat vermesi gerekiyorsa zekatını tam olarak verir. Circîs dışında bir kaç kişi daha havariler vasıtasıyla Hz. İsa'ya inanmaktadır. Bunlar dışında o civarda Hz. İsa'ya iman getirmiş kimse yoktur. Herkes puta tapmaktadır.

Musul şehrinde Melik Daziyan adında bir padişah vardır. Kendisi puta taptığı gibi halkı hem puta, hem de Daziyan'a tapmaktadır. Circîs, Da-

ziyan'ı imana davet etmek isteğinde olduğunu arkadaşlarına söyler. Ya Daziyan'ı imana getireceğini, ya da onun zulmü elinde can vereceğini söyleyip malını bunlara verdikten sonra Melik Daziyan'ın yanına gelir. *"Circîs anuñ ol ħâline nazâr kıldı ve mâlik olup ol Müslümânlar yârânları katına geldi. Eyitdi: "Ey yârânlar, kişi dîni yolında eyü edâ ile olmağ yigdür. Kâfirler arasında zebûnlıq ile yürümekden işbu benüm ne qadar mâlüm varsa sizüñ olsun. Fuqarâya ħayruñuzı ve iĥsânuñuzı eksük eylemeñ. Ben bu gün pâdşâhuñ katına varup dînümi âşkâre kılurun ve anı dîne da'vet kıların. Eflün'a la'net iderin, gel Müslümân ol dirin. Yâ budur ki Ħağ te'âlâ aña inşâf vire Müslümân ola dileyiñüz emîn oliser. Yâ budur ki bu kaçımağla beni 'ezâ ile öldüre."* didi. Andan tırigelüp Allâh'a şıgınuş Dâziyân'a geldi. *Karşusunda tırdı."* (H165). Circîs, Daziyan'ı imana davet eder. Daziyan, Circîs'in çağrısına uymayarak ona eziyet etmeye başlar. *"Pes Dâziyân buyurdı, bir ağaç dikdiler ve Circîs'i aña muĥkem şardılar. Şoyup yalıncağ itdiler. Andan buyurdı, demür tarağlar getürdiler. Ol tarağla gevdesin taradılar. Şöyle kim iplik iplik oldu. Andan ayağı üstine tırugeldi, ölmedi. Andan buyurdı, darb-ı sirke ve üzerelilik toĥmı koyup gevdesine dökdiler. Yine ölmedi. Andan buyurdı, bir uzun miğ getürdiler, odda kızdurdılar, şöyle ki kıpqırmızı oldu. Andan dutup anı depesinden aşığa kaçdılar, şöyle kim beynisi kaynadı, yüzine dökdü, yine ölmedi. Andan buyurdı, bir kazan getürdiler, âteşe qodılar ve şu koyup kaynatdılar. Andan Circîs'i ol kazanı koyup ağzını qapadılar ve altına od yaqdılar. Niçe zemân kaynadı. Andan kazanı indürüp dökdiler. Circîs ayağ üzre tırugeldi."* (H165).

Daziyan'ın bu acımasız işkencesine rağmen ölmeyen Circîs, zindana atılır. Zindanda olanları imana davet etmesin diye de Circîs'i zindanda çarmıha gerip ellerine ve ayaklarına çivi çakarlar. Bununla kalmayıp zindanda bulunan ve ancak otuz kişinin yerinden kaldırabildiği bir mermeri üzerine koyarlar. Allah, Circîs'in yanına bir melek göndererek onu serbest bıraktırır. Melek aynı zamanda Circîs'e peygamberlik müjdesiyle gelmiştir. Allah bu gönderdiği melek vasıtasıyla Circîs'i dört kez daha dirilteceğini, dördüncünün sonunda onu yanına alacağını bildirir. *"Pes Dâziyân eyitdi: "Bunı zindâna iledüñ. Şâyed ki inşâfa gele."* didi. *Pes Circîs'i zindâna ilettiler. Andan Dâziyân'a nedimleri eyitdiler: "Ey melik, ol câzûdur. Zindânda tek durmaz. Anda ħalkı dîne oğur. Yatduğı yerde aña bir 'azâb eyle, başı qayusı ola, kimseyi azdurmağa mecâli olmaya."* didiler. *Pes melik buyurdı, Circîs'i zindânda çarmıha gerdiler. Elleri ve ayaklarına eñserler kaçdılar. Andan zindânda bir büyük mermer vardı ki anı otuz kişi yerinden güc ile qaldururlardı, ol taşı Circîs'üñ arkasına qodular. Aĥşam olunca durdı. Andan Allâhü te'âlâ bir ferişte gönderdi. Taşı üzerinden giderdi. Elindeki ve ayağındaki miğları çıkardı ve Circîs'e ta'âm ve şu virdi. Andan zindândan taşra çıkardı ve eyitdi: "Ey Circîs,*

Hağ te‘ālā saña selām eyledi ve peygamberlik viridi ve eyitdi ki: “Ol kāfirüñ işkencesine şabr eylesün ve anı dīne da‘vet eylesün ve ol dīn düşmanı dört kerre dağı öldüriserdür ben yine diri itsem gerekdür. Her öldürdükçe aña niçe mertebeler virsem gerekdür. Dördünci nevbette benüm hażretüme gelür. Ol kāfirüñ ‘azābından kırtulur.” didi. Circıs şād oldı. Allāh’a şükr eyledi.” (H165).

Sabah olduğunda Circıs yine Daziyan’ın karşısına gelerek onu imana davet eder. Daziyan, Circıs’in sapasağlam bir şekilde zindandan dışarı çıkmış olmasına şaşırıldığı gibi hiddetlenir ve Circıs’e yine işkence ettirir. “Çün şabāh oldı Circıs yine Dāziyān’a gelüp karşıusunda durdı. Eyitdi: “Ey Dāziyān, gel Allāh’ı bir bil, Müslümān ol.” didi. Dāziyān eyitdi: “Seni zindāndan kim çıkardı?” Circıs eyitdi: “Ol çıkardı kim anuñ sulţānlığı senden üstündür.” didi. Pes Dāziyān kaçıldı. Buyurdı, bir ağacı iki yarılar, Circıs’i arasına kışdurdılar ve muhkem şardılar. Andan buyurdı, bıçqu ile depesinden iki deldiler, nīmelerini iki yaña bıraktılar. Andan buyurdı, her nīmesini yedi pāre eylediler ve ādem yiyici arslānlar önüne bıraktılar yiyeler diyü, yimediler. Andan Allāh te‘ālā bir ferişte gönderdi. Ol etleri bir araya getürüp yirlü yirince kodı. Hağ te‘ālā aña yine cān viridi.” (H165).

Circıs’in sabah olunca yine sapasağlam karşısına gelip kendisini dine davet etmesine iyice kızan ama onu öldürecek başka bir yol bulamayan Daziyan, nedimlerinin tavsiyesiyle bir sihirbaz bularak Circıs’i öldürmek ister. Bunun için memleketin en mâhir sihirbazını saraya getirtirler. Sihirbaz bir zehir hazırlayarak bunu Circıs’e içirmelerini ister. Circıs zehri besmele çekerek içer, ama ölmez. Sihirbazın aciz kaldığı bu durum karşısında mecliste bulunanlardan birisi Circıs’in, yaşlı bir kadının ölmüş bir ineğini dirilttiğini gördüğünü söyler ve Circıs’e iman eder. “Ol kişî eyitdi: “Bir şehrde bir yoğsul ‘avret vardı. Dünyālıkdan hemān bir şu şığırcuğı vardı. Anuñla dirilürdi. İttifāk ol inek öldi. Çıkarup yabana atdılar. Etini ve derisini itler yidiler. Kemüklerinüñ her bir pāresi bir yaña tağıldı. Niçe zemāndan soñra Circıs geldi. Bir gün ol hātün hāli aña söyledi. “Dirliğüm anuñla eylerdüm. Şimdi dermānsuz kaldım.” didi. Circıs anı esirgedi. Eline bir pāre ağaç virüp “Var ol inegi ol yirde ur, dirilsün.” didi. ‘Avret eyitdi: “İnek dirilecekleyin degil. Tağılımışdur ve her pāresi bir yaña gitmişdür.” Circıs eyitdi: “Kayırma. Bir pāre kemüğü dağı bulursañ ur.” didi. ‘Avret ol inek öldüğü yire gelüp bir diş ile bir pāre kemük buldı. Elindeki çibuğla urdı. Allāh emriyle ol inek tırıgeldi, dirildi. Şimdi dağı ol şığır anuñ elinde diridür.” didi.” (H165). Daziyan, Circıs’e iman getirdiklerini söyleyen dört bin kişiyi katletir.

Daha sonra Daziyan’ın on dört nediminden birisi Circıs’e önlerinde bulunan tahta sinileri yeşertip bunlardan yemiş bitirmesini ister. Eğer bunu başarabilirse kendisine iman edeceklerini söyler. Bunun üzerine

Circîs dua ederek adamın dediğini gerçekleştirir. Ancak yine iman etmezler. “*Ol vaqt Melik Dâziyân on dört nedîmleriyle birer kürsî üzerinde oturup ta‘âm yirlerdi. Birisi eyitdi: “Ey Circîs, saña ben bir nesne diyeyin. Eger senüñ Tañruñ anı idebilürse ben aña imân getüreyin.” Bu kişi eyitdi: “Ey Circîs, uşda on dört kişiyüz. On dört kürsî üzerinde oturmuşuz ve öñümüzde duran sinî ağaçdandır. Tañruña eyit, bunlaruñ üzerinde otururken ve bu siniler ve bu çanaqlar öñümüzde dururken yeşersün, yapraqlansun ve her birinde bir dürlü yimiş bitsün, yiyelüm. Andan soñra senüñ sözüñe inanalum.” didi. Circîs eyitdi: “Bu didüğüñ nesne mañlûka nazâr-ı darb getürür. Ammâ hâlika nazâr gâyetde âsândur.” diyüp el getürdi, du‘â eyledi. Hemân-dem ol kürsiler ve ol siniler ve ol tabaqlar yeşerdiler ve yapraqlandılar ve her birinde bir dürlü yimişler vi-rüp yidiler ve oturanlar cem‘isi ‘acebe kaldılar.” (H165).*

Circîs’in gerçekleştirdiği her mucizeden sonra Daziyan ve nedimleri Circîs’e cadılık isnat etmektedir. Bir başka nedimi de Circîs’e bir iş etmek istediğini, eğer bu yaptığından sağ çıkabilirse ona iman etmelerini söyler. Daziyan bunu da kabul eder. “*Nedîmlerden biri eyitdi: “Ey melik, baña destür vir, ben dahı buña bir iş ideyüm. Eger qalursa buña inavüz.” didi. Dâziyân destür virdi. Pes ol nedîm tırigelüp taşra çıkdı. Tuçdan öküz şüretinde bir büyük nesne düzdi. Gâyet giñ ve mücevef itdürdi. Andan Circîs’i içine koydı ve içini nefit ve kibrit ve zencefre ile toldurdi. Andan altına od yaqkdurdi. Üç gün üç gice yandı. Ol içerdeki nesneler duşuşdı. Tuç od gibi oldı. Circîs içinde yandı. Bu kerre bir yıl çıkdı ve bir buluş peydâ oldı. Gök gürledi, yıldırım şakıdı. Yirlen gök arasını karañulık dutdı. Gökden yire od yağmağa başladı. Ol qorqudan kaçup evlerine girdiler. Üç gün karañulık tutdı. halâ‘ik mütehayyir kaldılar. Andan Haq te‘âlâ bir yıl virdi, ol tuçdan öküzi yire urdı, päre päre eyledi. Şöyle çatladı kim dükeli Şâm halkı işitdiler. Çünkü ol şüret uvandı Circîs od arasından tırigelüp pādşāha eyitdi: “Ey melik, Müslümân ol.” Dâziyân, Circîs’üñ sözün işidicek ‘aklı geldi. Ol halâ‘ik cem‘isi tırigeldi. Andan ol karañulık götürildi, güneş doğdı. Cihân yine evvelki gibi oldı.” (H165).*

Circîs’e edilen her işkenceden sonra Circîs, Allah’ın kudretiyle sağ salim Daziyan’ın karşısında onu yine imana davet etmiştir. Artık başka yapacak işkence bulamayan Daziyan, Circîs’e hile ile üstün olmak ister. Bunun için Circîs’ten kendi putuna bir kere secde etmesini, eğer secde etmeden iman getirirse halkın ayıplamasından çekindiğini bildirir. Circîs de Daziyan’ın bu isteğini kabul etmiş gibi görünerek tüm halkın da hazır bulunduğu bir zamanda beraberce puthaneye giderler. Circîs puthanede bulunan 71 altın putu önüne çağırır. Tüm putlar yüz üstü düşerek Circîs’in önüne gelir. Bu mucizeyi gören halk imana gelir. Ancak Daziyan yine imana gelmez.

Circîs tam yedi yıl Daziyan'ın işkencelerine katlanır. Sonunda Allah'a dua ederek kendisine ettiği vadeyi yerine getirip canını almasını, imana gelmeyenleri de helak etmesini ister. Bunun üzerine gökyüzünden ateş yağarak inanmayanları helak eder. "*Andan Circîs el kıldurp Haq te'âlâ hazretlerine du'â eyledi, eyitdi: "Yâ Rab, bunca belâları ki ihsân eyledüñ ve hayruñ dağı bile virdüñ. Şimden girü baña şehâdet rûzî kılasın. Nitekim bu Müslümânları şehîd eyledi ve benümle va'de eyledüñ ki beni hazretüñe kabûl idesin. Bu gün anı yirine getüresin."* didi ve "*Ol kâfirler ki beni yalanladılar ve baña bunca zulmler ve 'azâblar eylediler, anları benüm gözüm önünde helâk eylesesin ve benden soñra her kişiyi kim bir belâya mübtelâ eylesesin, ol kişi beni saña şeff' getüre ve saña du'â eyleye. Dilerin ki du'âsını kabûl ve hâcetini revâ kılasın ve anı ol belâdan ve ol guşşadan âzâd kılasın."* didi. Çünkü Circîs du'âsını temâm eyledi fi'l-hâl bir pâre buluğ çıkdı. Yirlen gök arasını karañulıq tutdı. Gökden yire od yağdı. Anlar ki Circîs'e imân getürmemişlerdi, odı gördiler, bildiler ve cem'isi helâk oldılar." (H165).

Ahmedü'l-Cevat Peygamber: Kaynaklarda hakkında bilgi bulunamamıştır. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede zikredilir. Bu hikâyeye göre, Ahmedü'l-Cevat peygamberlikten azledilmiş bir kişidir. Hikâyede yer alan hayatıyla ilgili bilgiler şu şekildedir: İsrailoğullarına gönderilmiş peygamberlerdendir. 600 yaşına kadar yaşamıştır. On sekiz kızı ve bir oğlu vardır. Geçimini denizden balık avlayarak sağlamaktadır. Avladığı balıkların yarısını sadaka olarak dağıtır, yarısını da ailesine getirirdi.

Bir gün "sizin nafakanız yüzünden zahmet çekerim" diyerek kızlarını azarlar. Çok geçmeden Cebrail gelerek peygamberlik tacının elinden alındığını Ahmedü'l-Cevad'a bildirir. "*Lâkin kızlarına eydürdi ki: "Sizüñ ucuñuzdan ve sizüñ nafaqañuzdan ben zahmet çekerüm size rızq virmede."* dirdi. Bir gün Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm geldi. "*Yâ Ahmedü'l-Cevâd, tur âbdest al. İki rek'at nemâz kııl."* Kılduğdan soñra Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm eyitdi: "*Yâ Ahmedü'l-Cevâd Allâh seni red idüp cem'ic' ibâdetüñi maħv eyledi."* didi. Başından nübüvvet tâci ve egninden takvâ libâsı şoyuldu." (H64). Bu durum karşısında çok üzülen Ahmedü'l-Cevad, Cebrail'e hangi sebepten bu cezaya uğradığını sorar. Cebrail de asıl rızık verici Allah olmasına rağmen bunu unutup ailesini rızıktan dolayı azarlaması ve varlık dönemlerinde hac etmemesi sebeplerinden dolayı peygamberlikten azledildiğini söyler. Ahmedü'l-Cevat, tevbe etmek üzere Kabe'ye doğru yola çıkar. Yedi gün gittikten sonra sefere alışık olmadığı için ayakları şişer, yürümekte bir hayli zorlanır. Bir şehre eriştiğinde kendisine yemek ikram ettiklerinde tevbesi kabul olmadan yemek yemeyeceğini belirterek ikramı geri çevirir. Yedi gün daha yol yürüdükten sonra güçsüz kalarak öğle vaktinde bir taş dibine yıkılır. Kendine geldiğinde güneşin battığını görür. Bunun üzerine Allah'a yalvararak eğer tevbesini kabul ettiyse güneşi yerine getirmesini ister. "*Yedi gün dağı gitdi. 'Âkıbet kuvveti kılmayup bir taş dibinde düşdi. Öyle*

vahtiydi. Kalksa görseydi, gün bitmişdi. "Yâ Rab, eger benüm tevbemi kabûl eylemeli iseñ günü yirine getir. Nemâzum kazâyâ kalmasun kılam." diyü tazarruc eyledi. Allâh emriyle yirine geldi." (H64).

Namazını kıldıktan sonra yoluna devam etmek üzereyken bir güvercin ve arkasında bir doğan çıka gelir. Güvercin dile gelerek Ahmedü'l-Cevat'tan kendisini doğanın elinden kurtarmasını ister. Doğan da Ahmedü'l-Cevat'tan rızkına engel olmamasını ister. Ahmedü'l-Cevat, kendi vücudundan güvercin eti kadar eti doğana vermeyi teklif eder. Doğan da bu teklifi kabul ederek gözlerini vermesini ister. Ahmedü'l-Cevat hiç tereddüd etmeden gözlerini çıkarıp doğana verir. "Aḥmedü'l-Cevād nemâzın kıilup seferine gitmek diledi. Görseydi bir toğan geldi bir gögercini kovarak. Gögercin eyitdi: "Yâ Aḥmed, beni kırtar." diyüp omuzuna kondi. Toğan eydür: "Yâ Aḥmedü'l-Cevād, üç gündür bu gögercini kovaram. Ğâyet açum. Baḥîllik eyleme, şikârumı vir." didi. Aḥmed eydür: "Bir kimse bir maẓlûma yardım eylemese Allâh aña yardım eylemez." dir ve tã^catini daḥı kabûl eylemez. "Çün bu gögercin baña şıgındı gel saña etümden bir gögercin eti deñlü kesüp vireyin, gögercini baña bağışla." didi. Toğan eydür: "Ben diledüğüm yirden virürseñ hoş ola." didi. Aḥmed râzî oldı. Toğan eyitdi: "İki gözlerüni vir." didi. Aḥmed bıcaḥ alup iki gözlerin oyup çıkardı, toğana virdi." (H64).

Ahmedü'l-Cevat, gözlerini doğana verdikten sonra Mekke'ye erişmeden gözlerini kaybettiği için üzülmeye başladığı sırada doğan ve güvercin tekrar dile gelerek kendilerinin Cebrail ve Mikail olduğunu, Allah'ın tevbesini kabul ettiğini müjdelerler. "Daḥı gözi acısından ol gögercini götürüp yabâna atdı. "Eyvâh Mekke'ye yitişmedin gözüm gıtdi. Ben Ka'be'ye nice varup tãvâf eyleyem ki tevbem kabûl ola." didi. Çünkü bu nedâmeti eyledi toğan ve gögercin eyitdiler: "Yâ Aḥmedü'l-Cevād, muştılık saña biz Cebrâ'îl ve Mikâ'îl'üz. Seni tecrübe eylemege ve tebeñ kabûl olduğın bildürmege geldük." didiler. Aḥmed'ün gözleri bi-emri'llâh yine yirine gelüp Mekke'ye varup tãvâf eyleyüp yine vaḥanına dönüp yaḥın geldi." (H64).

Ahmedü'l-Cevat, evine yaklaştığında rüyasında tek oğlunun bir kurt tarafından parçalandığını görür. Bu üzüntüyle hızla evine gelir. Görür ki oğlu gerçekten bir kurt tarafından parçalanmıştır. Bu acıya Ahmedü'l-Cevat'ın karısı dayanamaz ve ölür (H64). Hikâyede, Ahmedü'l-Cevat'ın tevbesinin kabul edildiği zikredilir. Ancak kendisine peygamberliğin tekrar verilip verilmediğine dair bir bilgiye hikâyede yer verilmemiştir.

1.3.1.1.2. Peygamberler Dışındaki Diğer Ulu Kişilerin Hayatları ya da Kerametleri İle İlgili Hikâyeler

Hz. Fatıma (609/605–632): Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'den doğan altı çocuğundan beşincisidir. Genellikle "beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın" anlamlarına gelen "Zehra" lakabıyla anılan Hz. Fatıma'nın, "ıffetli ve namuslu kadın" anlamlarına gelen "Betül" sıfatı da bulunmaktadır (Kandemir, 1995: 219). Hz. Muhammed'in tüm çocukları kendisinden önce vefat ettiği halde içlerinden sadece Hz. Fatıma babasından altı ay sonra vefat etmiştir. Hz. Fatıma'nın İslâm dünyası için en büyük önemi, Hz. Muhammed'in soyunu devam ettiren evladı olmasıdır. Hz. Fatıma, Hz. Ali ile evlenmiş, bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Muhsin, Ümmü Gülsüm ve Zeynep adlarında çocukları olmuştur (Kandemir, 1995: 219). Muhsin küçük yaşta vefat ettiği için Hz. Muhammed'in soyu Hasan ve Hüseyin'den devam etmiştir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in İslâm tarihi açısından önemleri büyüktür. Özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da Yezit tarafından şehit edilmesi yüzyıllarca sürecek bir yasin başlangıcı olmuştur.

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Hz. Fatıma'ya özel bir önem atfedilmiştir. Eserdeki anlatıların tümü "Hikâyet" başlığı ile verilirken Hz. Fatıma'nın menkıbelerinin anlatıldığı hikâyeye "Menâkıb-ı Hazret-i Fâtimatü'z-Zehrâ" başlığı konmuştur. Bu anlatı dışında üç hikâyede daha Hz. Fatıma merkezî kahraman olarak rol oynar.

Eserde yer alan "Menâkıb-ı Hazret-i Fâtimatü'z-Zehrâ" başlıklı anlatıda Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evlenmeleri ve Hasan ile Hüseyin'in hasta olmaları üzerine adadıkları orucu nasıl tuttukları söz konusu edilmiştir. Anlatıya göre, Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evlenmelerini Allah murat etmiştir. "*Çünkü Fâtıma bâliğa oldu hazret-i rasûl güşşalandı. Buña maħal kim ola, kime nikâh eyleyem ve anası yokdur ki yarağın göre diyü buyurdılar. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm geldi. Eydür: "Yâ rasûlu'llâh cebbâr-ı 'âlem celle şânühü saña selâm ider ve eydür ki "Ĥabîbüm, Fâtıma için güşşalanmasun. Anuñ nikâhı emrin baña işmarlasun. Zîrâ ol saña sevgülü olduğından baña sevgülüsi artuğdur. Ben anı bir sevgülü kullarumdan birine nikâh iderem." didi. Rasûl 'aleyhi's-selâm bunu işidicek secde-i şükr eyledi.*" (M1). Hz. Muhammed'in, Cebrail'in getirdiği bu haberi sevinçle karşılaması üzerine Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail ellerinde cennet tabakları olduğu halde Hz. Muhammed'in önüne gelerek Allah'ın, Hz. Fatıma'yı Hz. Ali ile nikahladığını bildirirler. "*Cebrâ'il ve Mikâ'il ve İsrâfîl ve 'Azrâ'il şalavâtu'llâhi 'aleyhim ecma'ın inüp geldiler. Her birinüñ elinde bir tabağ var üzerleri örtülü ve her birinüñ yanında bir melek var. Tabağları rasûlüñ önünde kodılar. Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm buyurdılar ki: "Yâ Cebrâ'il, bu tabağlardaki nedür?" Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm eydür: "Yâ rasûlu'llâh, Allâhü te'âlâ Fâtıma'yı 'Alî ibni Tâlib'e nikâh eyledüm."* diyü buyurdılar ve işbu tabağlardaki hulleler-

den Fâtıma geysün ve cennet yimişleri ki bu şabaklarda vardur, yiyüp ve ‘anber ve kâfûrdan üzerine şaçı şaçıñ.” didi.” (M1). Hz. Muhammed, kızı için gökyüzünde nasıl bir düğün yapıldığını merak eder. Cebrail de cennette Hz. Fatıma için kurulan düğünün ayrıntılarını verir. “*Cebrâ’îl eydür: “Yâ Muḥammed, Allāhü te‘ālā emr eyledi ki sekiz cennetüñ kapuların açdılar ve yedi şamunıñ kapuların yapdılar. Andan şoñra ‘arş u kürsî ve şecere-i tûbâ ve sidretü’l-müntehâyı bezediler. Andan şoñra Allāhü te‘ālā vildāna ve ğilmāna emr eyledi. Cennet serāylarınıñ şahnında çādırlar kırdılar ve çādırlarınıñ içinde gerdekler dizdiler ve düğünler kırdılar ve daḡı Allāhü te‘ālā melā’ikeye emr eyledi ki muḡarribin tûbâ ağacı dibinde cem^c oldılar. Andan şoñra bir yıl esdi. Allāh emriyle cennet ağaçlarından kâfûrlar ve müşkler ve ‘anberler dökilüp melekler üzerine. Andan şoñra Allāhü te‘ālā emr eyledi ki cennet kuşları dürlü maḡāmāt ile ötdiler ve ḡüriler medḡ ü şenâ itdi ki “Yâ meleküt, Muḡammed kıızı Fâtıma ki seyyidü’n-nisā’i, ‘Alî bin Ebi Ṭālîb’e nikāḡ eyledüm. Yâ Cebrâ’îl, sen ‘Alî’ye vekîl ol, ben Muḡammed’e vekîl oldum.” didi. Allāhü te‘ālā nikāḡ eyledi. “Nikāḡ eyle yâ Muḡammed” dir.” (M1).*

Hz. Fatıma için manevî âlemde yapılan bu görkemli düğüne karşılık gerçek dünyada Hz. Fatıma’nın oldukça mütevazı bir ceyize sahip olduğu metinde işlenmiştir. “*Rivāyet olunur ki Ḥazret-i Fâtıma gelin olduğu vaḡt rasûlu’llāḡ ‘aleyhi’s-selām buyurdılar ki: “Gelün Fâtıma’nuñ cihāzın götürün.” Aşḡāb götürmege geldiler. Görselerdi bir debāḡat olinmiş ḡoç derisi döşenmek için ve bir de yünni ‘abādan yaşduḡ içi ta-laşıyla ḡolmuş ve bir el degirmeni ve bir ābdest ibriḡı ve bir ḡurmā cekirdeginden tesbîḡ ve Fâtıma geydüḡi gelinligi deve yününden ‘abā idi. Ol ‘abānuñ daḡı on iki yirde yaması vardı. Ḥurmā çöpiyle dikilmişdi ve ol derinün giceyle bir yüzün döşenüp ve gündüzün bir yüzünde develere ‘alef virürlerdi ve şol gice ki Ḥazret-i Fâtıma rażıya’llāḡü ‘anhā Ḥazret-i ‘Alî ile gerdek oldılar.” (M1).*

Anlatıda işlenen bir diğer konu, Hz. Fatıma ve Hz. Ali’nin aç kalmak pa-hasına ellerindeki yiyeceği yoksullara dağıtma fedakarlığında bulunmalarıdır. Anlatıya göre, hastalanan Hasan ve Hüseyin’in iyileşmeleri için Hz. Muhammed, Hz. Fatıma’dan bir adakda bulunmasını ister. Hz. Fatıma da çocukları iyileşirse tüm aile bireylerinin üçer gün oruç tutacağını söyler. Hasan ve Hüseyin iyileştikten sonra Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Fezza adlı cariyeleri oruç tutmaya başlarlar. İftar için Hz. Ali, Husayrî’den üç ölçek buğday ödünç alır. Hz. Fatıma buğdayı öğütüp un yapar ve bu undan beş tane çörek pişirir. Akşam tam iftar edecekleri vakit bir fakir gelerek aç olduğunu söyler. Bunun üzerine hepsi de ellerindeki çöreği bu fakire verirler. Ertesi gün de kapılarına bu sefer bir dilenci gelir. Bütün ev halkı çöreklerini bu sefer bu dilenciye verirler. Yine su ile iftar etmek zorunda kalırlar. Hz. Fatıma ve ailesinin

yaptığı bu davranış Allah'ın çok hoşuna gider. “*Şabāh Hazret-i ‘Alī rażıya’llāhü ‘anh Hasan ve Hüseyñ’ün ellerine yapışup rasūlu’llāha getürdiler. Açlıktan kuş yavrusı gibi dıtrerlerdi. Rasūlu’llāh ‘aleyhi’s-selām buyurdılar ki: “Yā ‘Alī, baña ne ‘aceb guşşa virdüñ.” Aldı bunları yine Fāţıma’ya geldi. Görseydi Hazret-i Fāţıma’nuñ dağı mübārek qarınları bağırlarına yapışup gözleri çukur çukur olmış. Rasūlu’llāh anı görüp ziyāde guşşalandı. İttifāk Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām gelüp bu āyet-i şerıfeyi getürdi. “Ehl-i beytüñ hakkında saña mübārek olsun yā rasūlu’llāh.” dıdı. “Hel etā ‘ale’l-insāni hınün mine’d-dehri lem yekün şey’en mezkūran (Dehrin akışı içinde öyle zaman geçti ki o dönemde insanın adı bile anılmazdı, İnsân 1) süresin getürdi ve yuťımüne’ť-ťā‘ame ‘alā hubbihi miskinen ve yetimen ve esıra. İnnemā nuťımüküm li-vechi’llāhi lā-nürıdü minküm cezā’en ve lā şükūra (Kendileri de ihtiyaç duydukları halde yiyeceklerini, sırf Allah’ın rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler. Ve derler ki “Biz size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz. Yoksa sizden karşılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz”, İnsân 8-9) anlaruñ hakkında’dur.” (M1).*

Hz. Fatıma’nın sahip olduğu seçkinlik sadece manevî bir seçkinlik değildir. Hz. Fatıma’nın akıl ve sezgi anlamında da diğer insanlardan farklı olduğu hikâyelerde işlenen konulardandır. Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye “Allah’ı, kendisini, Fatıma’yı, Hasan’ı, Hüseyin’i sever misin” diye sorması üzerine Hz. Ali “evet severim” diye karşılık verir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, bu kadar sevgiyi bir gönülde nasıl sığdırabildiğini sorar. Bu soruya cevap veremeyen Hz. Ali eve gelip durumu Hz. Fatıma’ya anlatır. Hz. Fatıma’nın bu soruya yaklaşımı onun sahip olduğu akıl ve sezgi gücünü ortaya koymaktadır. *Hazret-i ‘Alī kerrema’llāhü veheh cevāb vıremeyüp guşşa ile eve geldi. Hazret-i Fāţıma eydür: “Yā ‘Alī, guşşañ var.” Hazret-i ‘Alī kışşayı haber virdi. Fāţıma eydür: “Ne var anda bilmeyüp guşşalanacağ.” dir. “Allāh’ı sevmek aklıdandır. Muħammed’i sevmek imāndandır. Beni sevmek şehvtdendür. Hasan ve Hüseyñ’i sevmek tabı’atdendür.” dıdı. ‘Alī rażıya’llāhü ‘anh fi’l-hāl ıurıgelüp rasūlu’llāh ‘aleyhi’s-selāma cevāb virdi. Rasūlu’llāh buyurdılar ki: “Mā hāzihi’s-şecereti illā min şecereti’n-nübüvve.” Dimek olur ki ya’ñi “Yā ‘Alī, bu cevāb senüñ degil, Fāţıma’nuñdur. Bu cevābda ‘ulūm-ı ‘amıķ vardır.” Te’emmül olına.” (H122).*

Hz. Fatıma’nın sahip olduğu kudretlerden birisi de insan dışı varlıklarla konuşabilmektedir. Eserde, Hz. Fatıma’nın, babası Hz. Muhammed’in Gazban adındaki devesiyle konuştuğuna şahit olunur. Gazban adındaki deve ölmek üzere iken Hz. Fatıma’ya, Hz. Muhammed’in yanına gittiğini, ona diyecek bir şeyi olup olmadığını sorar. Hz. Fatıma da kendisini çok özlediğini, dünyada verdiği söze hazır olduğunu söylemesini ister. Hikâyeye göre, Hz. Muhammed öldükten sonra Hz. Muhammed’in aile-

sinden ilk ölecek kişinin Hz. Fatıma olacağını Hz. Muhammed Hz. Fatıma'ya söylemiştir. Hz. Fatıma'nın, gönderme yaptığı "dünyada verilen söz" ifadesinden kasıt budur. "Ba^czı rivāyetde rasūlu'llāh 'aleyhi's-selām ol deveyi Fātıma'ya oñatca tımār eylesesin diyü vaşıyyet eylemişlerdi. Aña binā²en Hāzret-i Fātıma dā'im kendü mübārek elleriyle tımār iderlerdi. Bir gün Fātıma rażıya'llāhü 'anhā gice içinde taşra çıkup bir āvāz gelür. Görse Ğāzbān deve "Es-selāmu 'aleyke yā rasūlu'llāh kıızı, ben rasūlu'llāha giderin. Hiç işmarlayacak haberüñ var mıdur?" didi. Hāzret-i Fātıma ağlayu ağlayu devenüñ boynını kucaqlayup iki gözinden öpüp eyitdi: "Rasūlu'llāha buluşduğun vaktin "Gözün nürü Fātıma saña gāyet müştākdur. Dünyāda buyurduğunuz va^cde-i kerimeñüze muntazırdur." diyesin." dir. Meger rasūlu'llāh dünyādan naql ider oldukda Fātıma hāzretleri ağladı. Rasūlu'llāh 'aleyhi's-selām mübārek kulağına bu sözi söyleyüp Fātıma güldi. Şoñra su'al itdiler: "Yā Fātıma, ağlarken rasūlu'llāh kulağıña ne söyledi güldüñ?" Buyurdılar ki: "Kulağıma didi ki "Yā Fātıma, ağlama. Benüm ehl-i beytümde evvel baña sen gelürsin." didi. Aña şād u hürrem oldum." didi ve deveye dağı va^cde buyurdukları ol imiş." (H123).

Hz. Fatıma, öleceğine yakın babası Hz. Muhammed'i rüyasında görür. Hz. Muhammed, ahiret hazırlığına başlamasını Hz. Fatıma'ya söyler. Hz. Fatıma da sabahleyin Hasan ve Hüseyin'in giyeceklerini yıkayıp kendince bir takım hazırlığın içine girer. Hz. Fatıma'nın kederli olduğunu gören Hz. Ali kederinin sebebini sorar. Hz. Fatıma da durumu anlatır ve Hz. Ali'ye Hasan ve Hüseyin için vasiyetlerde bulunur. "Hāzreti 'Alī kerrema'llāhi vecheh eyitdiler ki: "Yā Fātıma, sende bir 'aceb hālet müşāhade eyledüm. Hiç şimdiye degin gördüğüm evzā^c degil." Fātıma rażıya'llāhü 'anhā eydür: "Nite yā 'Alī?" Hāzret-i 'Alī eydür: "Her gāh ki eve gelsem evvel güle güle sen söyledüñ. Şimdi ben saña söyleyüp söylemezsin ve gülmezsin. Ne hikmetdür?" didi. Fātıma rażıya'llāhü 'anhā eydür: "Sefere gider olam. Anuñ yarağına meşğül oldum, ma^czür buyuruñ." dir. 'Alī rażıya'llāhü 'anh lañife mülahāza idüp "Ne vaktin gidersin ki zıyāfet ide var." dirler. Fātıma rażıya'llāhü 'anhā eyitdi: "Yā 'Alī, buluşmak kıyāmete kaldı." didi. 'Alī rażıya'llāhü 'anh bildiler ki āhiret seferidür. "Yā Fātıma, bu sözüñ aşı nedür?" Fātıma buyurdılar ki: "Bu gice vākı^camda rasūl'ullāh 'aleyhi's-selāmi gördüm. "Yā gözümün nürü Fātıma, saña gāyet müştākam, şimden girü baña gelmek yarağın gör." diyü buyurdılar. Uşda ol yarağdur ki görürem." dirler. "Ammā yā 'Alī, saña vaşıyyetüm oldur ki evvelā āhiret haqqın helāl idüp ve Hasan ve Hüseyin'e ri'āyeticik idüp anası öldi, öksüz gibi tutup döğüp sögmeyesin ve dağı anam öldi öksüz kaldum ve babam dağı öldi yetim kaldum ve bu vilayetde ğaribüm öksüzler ve yetimler ve ğaribler göricek beni añup du^cā idesiz." didi." (H123).

Hz. Ayşe (614–678): 614 yılında Mekke’de doğmuştur. Babası Hz. Ebu Bekir, annesi Ümmü Rumân’dır (Fayda, 1989: 201). Hz. Muhammed’in dul olmayan tek eşidir. Hz. Ayşe, Hz. Muhammed’den iki bin civarında hadis rivayet etmiştir. Bu özelliğiyle İslâm tarihi açısından oldukça önemlidir.

Câmi’ü’l-Hikâyât’ta Hz. Ayşe’nin merkezî kahraman olduğu hikâye yoktur. Ancak eserde Hz. Ayşe ağzından anlatılan bazı dinî hususlarla birlikte yardımcı kahraman olarak yer aldığı hikâyeler bulunmaktadır.

Hz. Ayşe’nin söz konusu edildiği hikâyelerin birisinde Hz. Muhammed’le evlenmeleri bahsi anlatılmaktadır. Bu anlatıya göre Hz. Muhammed ve Hz. Ayşe’nin nikahı önce Allah tarafından kıyılmış, daha sonra dünyadaki evlenme gerçekleşmiştir. Hz. Hatice vefat ettikten sonra bir gün Cebrail elinde cennet yapraklarından bir yaprakla Hz. Muhammed’in yanına gelir. Bu yaprağa bir kadın resmi çizilmiştir. Cebrail resimde olan kadını Allah’ın Hz. Muhammed’e nikah ettiğini Hz. Muhammed’in de dünyada bu kadını nikahlaması gerektiğini söyler. *Hadice rażıya’llāhü ‘anhā çünki dünyādan naql oldı rasūlu’llāh ‘aleyhi’s-selām hayli melūl u maḥzūn oldılar. Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām geldi. Elinde cennet varaqlarından bir varaq var. Üzerinde Hażret-i ‘Ā’işe’nüñ şüreti naqş olinmiş. Cebrā’il eydür: “Yā Muḥammed, Allāhü te‘ālā saña selām idüp eydür ki “İşbu şüretüñ şāhibini göklerde ben saña nikāh eyledüm. Sen daḥı nefsuñ içün yir üzerinde nikāh eyle.” didi.”* (H119). Bu anlatıdaki en dikkat çekici nokta Hz. Ayşe’nin resminin çizili olduğu yaprağın Hz. Muhammed’e Cebrail tarafından getirilmesidir. Çünkü resim sanatının İslâm’da yasak olduğuna dair çok yaygın bir kanaat vardır.

Hz. Muhammed, resimdeki kızın kim olduğunu bazı kadınlara sorar. Kadınlar da Hz. Ebu Bekir’in kızı Ayşe olduğunu söyleyince Hz. Muhammed, durumu Hz. Ebu Bekir’e bildirir. Bir müddet sonra da Hz. Muhammed ile Hz. Ayşe’nin nikahı yapılır.

Eserde Hz. Ayşe’den rivayet edilen bir söze yer verilir. Bu sözde Hz. Ayşe, kendisinin, Hz. Muhammed’in diğer eşlerinden farklı olan özelliklerini sıralamıştır. *Hażret-i ‘Ā’işe rażıya’llāhü ‘anhādan rivāyet olunur ki Haḫ te‘ālā baña tokuz nesne virmişdür. Benden ğayrı hātūnlara virmemişdür. Evvelki oldur ki benüm şüretümi Hażret-i Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām Cenāb-ı ‘İzzet’den rasūlu’llāha getürdi. “İşbu şüretüñ şāhibini Allāhü te‘ālā saña nikāh eylesün.” diyü emr eyledi. İkinci oldur ki rasūlu’llāh ‘aleyhi’s-selām beni pākize alup sā’ir pākize almamışdur. Üçüncü oldur ki rasūlu’llāh ‘aleyhi’s-selām dünyādan āhirete naql eyledükleri zemānda mübārek başları dizüm üzre iken Hażret-i Haḫḫ’a vāşıl oldılar. Dördüncü oldur ki benüm evümde ḫabre defn olındılar. Beşinci oldur ki benüm evümde melā’ike rasūlu’llāh üzerine cem‘ olup nemāzin ḫıldılar. Altıncı oldur ki kaçan kim Cebrā’il vaḫy ile gelselerdi*

ne kadar ehl-i beytleri varsa cümlesi dağılırdı. Ben mübârek yanlarından müfârekat itmezdim. Hattâ ikimiz bir döşek içinde iken vahy ile gelürlerdi. Yedinci oldur ki rasûlu'llâhuñ şadiķı ve kendü ħalifesi kıızıyam. Sekizinci oldur ki bühtân eyleyenlere la'net eyleyüp ve benüm berî idüğüme Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm birle bunca âyet irsâl eyledi. Toķuzuncı oldur ki Allâhü te'âlâ benüm için mağfiret yârî kıldum diyü Kur'an'da ħaber virdi." (H120).

İmam Câfer-i Sâdik (699/702–765): 699 (H. 80) veya 702 (H. 83) senesinin Rebiü'l-evvel ayının 17'sinde Pazartesi günü Medine'de doğdu. İsmi Câfer-i Sâdik bin Muhammed Bâkir bin Ali Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib olup künyesi Ebû Abdullah'tır. Tâhir, Fâdil gibi lakabları vardır. En meşhur lakabı, "Sâdik"tır. Babası Muhammed Bâkir, Annesi Ümmü Ferve'dir. Annesinin babası Kâsım, onun babası Muhammed ve onun babası da Hz. Ebu Bekir'dir. Annesinin annesi, Abdurrahmân bin Ebu Bekir'in kızı Esmâ'dır. 765 (H.148) senesi Recep ayının 15'inde Pazartesi günü Mekke'de vefât etti. Kabri, Cennetü'l-Bâkî'de, babası ve dedesi yanındadır (Öz, 1993: 1–3; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992d: 185).

Câmî'ü'l-Hikâyat'ta haklarında hikâye bulunan dört imam vardır. Bunlardan ilki İmam Câfer-i Sâdik'tır. Dördüncü imam, İmam Zeynelâbidîn'in torunu olan İmam Câfer-i Sâdik altıncı imam olarak kabul edilmektedir. Özellikle yetiştirdiği âlimlerle dikkat çeken İmam Câfer-i Sâdik, Abbasi halifesi Mansur Devanekî tarafından zehirlenerek öldürülmüştür.

Câmî'ü'l-Hikâyat'ta İmam Câfer-i Sâdik'la ilgili bir anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatıya göre, peygamberlik davası etmekle suçlanan bir adam Şam'da Hz. Hüseyin'in başının da asılmış olduğu mescitte namaz kılariken bir kimse gelip bu adamı önce Mescid-i Kûfe'ye ardından Hz. Muhammed'in ravzasına, daha sonra da Kabe'ye tavaf etmeye götürür. Adamın yaşadığı tüm bu olaylar çok kısa bir süre içinde gerçekleşir. Adam kendisine bu olağanüstü seyahatı yaşatan şahsın adını sorar. O da Muhammed bin Ali bin Musa bin Câfer-i Sâdik olduğunu söyler. Adam bu hadiseyi iki yıl üst üste yaşar. "Bir kimse idüm, Şam'da 'ibâdet meşğül idüm. Şol mescidde ki Ĥazret-i İmâm Hüseyñ'üñ rażıya'llâhü 'anh mübârek başını anda aşmışlardı, bir gice kıbleye müteveccih oturmuşdum ve Ĥaķ te'âlânuñ zıkrine meşğül idüm. Nâ-gâĥ gördüm ki karşumdan bir kimesne zâĥir oldı ve baña eyitdi: "Ťur yukaru." "Ĥoş." diyüp yukaru kalķdum. Benümle bir sehlce gitdi. Kendümi Mescid-i Kûfe'de gördüm. Eyitdi: "Bu ne yirdür, bilür misin?" Eyitdüm: "Belî, bilürem. Mescid-i Kûfe'dür." Ol kimse nemâza Ťurdı. Ben daĥı nemâza Ťurdum. Çün nemâzdan fâriğ oldı Ťaşra çıķdı. Ben daĥı bile çıķdum. Bir sehl müddet gitdi. Ben daĥı bile gitdüm. Kendümi Ravza-i Rasûlu'llâh'da

buldum. Selām virüp nemāza tırdı. Ben dağı nemāza tırdum. Ba^cdehū andan dağı çıkup gitdi. Yine ardına düşdü. Bir cüz^ıı gitdi. Mekke'ye irişdü. Tavāfa meşgöl oldı. Ben dağı tavāfa meşgöl oldum. Pes taşra çıkdı. Ben dağı ardınca çıkıdum. Hemān ol kimse gā^ııb oldı ve ben kendümi řām'da ol ibādet itdügüm mescidde buldum. Bu hālden müte^{ac}cib oldum ve hiç bilmedüm ki ol ne kimsedür. Çün kim gelesi yıl yine ol vaqt oldı girü ol şaşş zāhir oldı ve ol geçen yıl benümle her ne mu^āmele itdi ise girü öyle eyledi. Çünki müfārekat vaqtı irişdi and virüp eyitdüm ki: "Sen kimsin?" Buyurdı ki: "Ben Muħammed bin 'Alī bin Mūsā bin Ca^cfer-i řādık'am." (H159).

Adam bu yaşadıklarını bir başkasına anlatınca da adamın peygamberlik davası güttüğünü söyleyip adamı hapse atarlar. şam valisine adamın günahsız olduğu ve serbest bırakılması gerektiği söylendiğinde şam valisi, bu adamı şam'dan Kufe'ye, Kufe'den Medine'ye, Medine'den Mekke'ye götüren kimse gelip zindandan da çıkarısın der. Sabah olduğunda adamın zindandan kaybolduğunu görürler (H159).

İmam Ali Rıza (765/770–818): 765 (H. 148) veya 770 (H.153) senesinde Medine'de doğdu. On iki imâmın sekizincisi olan İmam Ali Rıza, Muhammed Cevād Tâkî'nin babasıdır. Nesebi, Ali Rızâ bin Mūsâ Kâzım bin Cāfer–i Sâdik bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. 818 (H. 203) senesi Ramazân ayının yirmi birinci Perşembe günü elli yaşında Tūs'ta (Meşhed) vefât etti. Uzun yıllar Meşhed'de sürgün kalmıştır. Abbasi halifesi Me'mun zamanında yaşamıştır (Kılavuz, 1989b: 436–437; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992c: 149).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta İmam Rıza ile ilgili bir anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatıda İmam Rıza'nın ölümü olağanüstü bir şekilde ifade edilmiştir. Anlatıya göre, İmam Rıza, yanında bulunan Ebu's–Salt Harun'dan Harun Reşid'in kabrinden toprak getirmesini ister. Ebu's–Salt toprağı getirir. Toprağı koklayan İmam Rıza, bu toprağın olduğu yerde yakın zamanda kendisi için bir mezar kazılacağını, ancak kazılan mezar yerinden büyük bir taş çıkacağını, kimsenin bu taşı çıkarmaya gücünün yetmeyeceğini söyler. İmam Rıza, daha sonra Ebu's–Salt'ı başka bir yerin toprağını getirmeye gönderir. Gelen toprağı yine aynı şekilde koklar ve bu toprağın geldiği yerin mezarı için uygun olduğunu söyler ve mezar kazımı esnasında gerçekleşecek bazı olayları öngörür. "Benüm için bunda kabır kazıñuz ve anı yedi derece aşağa indürsünler ve orta yirini řak idiñüz ve ger şomayalar size mâni^c olalar, emr eyle ki lahd ideler ve ol lahdı iki zirā^c ve bir şarış eyleyeler ki Hař sübhāne ve te^cālā her ne kadar dilerse anı vāsi^c idiserdür ve ol kabri kazduğları vaqt başum ucında bir taşlık zāhir oliserdür. řol kelām ki saña ta^clīm iderem, tekellüm eyle. Andan bir řu şaynayup ĥurüc eyleye. şöyle ki ol kabır řu ile memlū ola ve anuñ içinde ĥurdece balıklar göresin. Bu saña virdügüm etmegi

çoğrayup ol şuya saç, tâ ol balıklar anı yiyeler. Şöyle ki ol etmekden hiç kalmaya. Pes bir ʿazîm balık zuhûr eyleyüp ol hurdece balıkları divşüre. Şöyle ki ol balıklardan bir dâne kalmaya. Andan soñra ol balık dañı gâʿib ola. Pes ol balık gâʿib olduktan soñra elüni ol şu üzerine ço ve ol taʿlim itdügüm kelâmi yine tekellüm eyle, tâ kim ol şu çekülüp biʿl-küllîye gi-de ve bu didüklerümi itme, illâ Meʿmünʼuñ öñinde eyle.” (H162).

İmam Rıza, mezar yeri ile ilgili yaptığı bu öngöründen sonra Meʿmunʼun kendisini sarayına davet edeceğini de öngörür. Meʿmunʼun yanından geldikten sonra eğer başı örtülüyse kendisiyle hiç konuşmamasını ister. Gerçekten de çok geçmeden Meʿmun, İmam Rızaʼyı sarayına davet eder. İmam Rıza huzuruna vardığında Meʿmun üzüm yemektedir. Bu üzüm-den İmam Rızaʼya da ikram eder. İmam Rıza almak istemese de ısrar eder. İmam Rıza da çaresiz üzümünden bir kaç tane yemek zorunda kalır. “Rizâ razıyaʼllâhü ʿanh ʿurup câmelerin geydi ve muntazır olup oturdi. Aña dek kim Meʿmün ʿHalifeʼnuñ oğlanı gelüp anı daʿvet itdi. Rizâ razıyaʼllâhü ʿanh hemân sâʿat ʿalķup Meʿmünʼa gitdi. Vaķtâ kim Meʿmünʼuñ ʿhuzûrina vardı. Meʿmünʼuñ öñinde ʿtabaklar ile yimişler ʿkonmuşdı ve Meʿmün elinde bir salķım üzüm ʿtutardı ve ol üzümünden yirdi. Çün kim Rizâ ʿhazretlerin gördi yirinden ʿşıçrayup ʿkarşu vardı ve muʿānaķa idüp iki gözlerinüñ ortasından öpdı ve tahtınuñ üzerine ge-çüp yanına aldı ve ol elindeki üzümü aña teklif itdi ve eyitdi: “Yâ ibni rasûluʼllâh, bundan ʿhûbraķ üzüm görüp durur mısın?” Rizâ razıyaʼllâhü ʿanh buyurdi ki: “Güzel üzüm. Ammâ cennetüñdür.” Pes Meʿmün ilhâh eyleyüp eyitdi: “Mâniʿ nedür ki yimezsiz. Meger bize töhmet idersiz.” Meʿmün yine ol salķımı alup bir miķdârın yidi. Girü Rizâ ʿhazretlerinüñ eline virdi. Pes anlar dañı ol salķımı alup iki üç dâne yiyüp elinde bıraķdı ve hemân yirinden ʿalķup revâne oldı.” (H162).

İmam Rıza, evine geldikten sonra doğruca yatağına yatar. Bu anda Ebuʼs-Salt karşısında İmam Rızaʼya çok benzeyen genç bir delikanlı görür. Bu delikanlı Mekkeʼde bulunan İmam Rızaʼnın oğludur. İmam Rıza ölüm döşeğindedir. İmam Rıza ile oğlu gizli sözler söyleşirler. Bir müddet sonra oğlu, elini İmam Rızaʼnın kaftanının altına sokup serçe şeklinde görünen kalbini çıkartır ve bunu yutar ve İmam Rıza vefat eder. “Bildüm ki Rizâ ʿhazretlerinüñ oğlıdur. Mütesselî oldum. Pes varup babasınüñ üzerine girdi. Baña dañı “Gel iķerü” diyü emr itdi. Çünki Rizâ razıyaʼllâhü ʿanh oğlını gördi yirinden ʿalķup bağrına başdı ve iki gözlerinden öpdı ve firâşınüñ üzerine geçürdi ve ol dañı yüzün babasınüñ yüzine urup gizlü sözler söyleşdiler. Ben hergiz maʿlüm idinmedüm. Andan soñra Rizâʼnuñ razıyaʼllâhü ʿanh ʿtudaķları üzerinde bir päre ʿkardan aķ köpük gördüm ve Muḥammed bin ʿAlî razıyaʼllâhü ʿanh anı dili ile yalardı. Pes elini babasınüñ ʿkaftanı altına şoķup gögsi üzerine ʿkodı

ve serçe gibi bir nesne çıkardı, yutdı. Rızâ rażıya'llâhü 'anh hemân göçdi." (H162).

İmam Rıza'nın, olağanüstü bir şekilde gerçekleşen ölümünden sonra oğlu yine bir takım olağanüstülüklerle babasını kefenler, tabuta koyar, namazını kılar ve tabut ikiye ayrılan evin çatısından uçup gider. "Muhammed bin 'Alî rażıya'llâhü 'anhâ eyitdi: "Yüri ey Ebu's-Şalt, hızāneden şu ve tahta getir." Ben eyitdüm: "Hızānede ne şu var ve ne tahta." Buyurdi kim: "Saña her ne dirsem tut." Pes hızāneye vardum. Şuyla tahta bulup getürdüm. İstedüm ki anlara yardım idem. Buyurdi ki: "Ey Ebu's-Şalt, benümle bir kimse dağı vardur. Saña ihtiyâc yokdur. Hoş sünnet üzre anı yudı." Ve yine buyurdi ki: "Hızānede bir cāmdān vardur. İçinde kefen vardur. Var getir." Vardum anda bir cāmdān buldum ki hergiz görmüş degildüm, getürdüm. Anuñla tekfîn eyledi ve nemāzın kıldı. Pes eyitdi: "Tābüt getir." Eyitdüm: "Varup neccāra işmarlayalum." Buyurdi ki: "Hızānede vardur. Neccāra işmarlamak hācet degil." Hızāneye varup bir hāzır tābüt buldum, getürdüm. Ol tābütü koydılar ve kendüler iki rek'at nemāza şurdılar. Henüz nemāz temām olmamışdı ki ol tābüt yirinden kalkdı ve şakf-ı hāne iki şak oldu ve tābüt çıkup göklerden yaña pervāz urdı." (H162).

İmam Rıza'nın ölümünün olağanüstü bir şekilde gerçekleşmesinden ve tabutunun, evin çatısından uçup gitmesinden sonra tabut yine geri gelir. Ebu's-Salt, kapıyı açar. Karşısında Me'mun'u ve yanındaki eşrafını görür. İmam Rıza'nın öldüğünü duymuş gibilerdir ve ağlamaktadırlar. İmam Rıza'yı kefenlerler, tabuta koyarlar ve Harun Reşit'in yanında gömmek isterler. Ancak İmam Rıza'nın, hikâyenin başında öngördüğü gibi kazdıkları mezar yerinden çok büyük bir taş çıkar ve İmam Rıza'yı buraya gömemezler. Bunun üzerine İmam Rıza'nın kendisi için öngördüğü mezar yerini kazarlar ve İmam Rıza'nın olacağını söylediği olaylarla karşılaşır. "Gördüm ki Me'mün kulları ile kapuda dururlar. Ağlayarak içerü girdiler. Kaftānların yırdılar ve yüzlerin yoldılar. Me'mün: "Yā seyyid āh fece'atü yā seyyid āh." diyüp zārılık ıderdi. Andan sonra techiz ü tekfîne meşgül oldılar ve Me'mün emr eyledi, kendü atası Hārūn er-Reşid'üñ yanında kabir kazalar. Rızâ rażıya'llâhü 'anh didügi taş çıkup taşcılar 'āciz kaldı. Āhir ol şāniyen işāret olan yirde kabirini kazdılar. Her ne kim Rızâ rażıya'llâhü 'anh buyurmuşdı, bî-kuşūr bir bir zuhūra geldi ve ne kim vaşıyyet itmişdi, yirine getürdüm. Çün kim Me'mün ol şuyı ve balıkları gördi. Ta'accüb idüp eyitdi: "Rızâ rażıya'llâhü 'anh hayātında bize 'acā'ib gösterdi. Memātında dağı gösterdi." Me'mün'üñ muşarriblerinden birisi eyitdi: "Bilür misin ki bu neye işāretdür? Aña işāretdür ki ey Benî 'Abbās sizüñ her ne kadar ki keşriñüz ve tül-i müddetiñüz ola, hemîn mişliñüz bu balıklara mişāldür. Çün kim ecellerüñüzüñ vahtı ve eşerleriñüzüñ inkişā'ı zemāni irse Hudā

te‘âlâ bizden bir kimseyi sizûñ üzeriñüze musalla‘at eyleye, tâ sizi o kimse ser-cümle fânî eyleye.” (H162).

Hikâyede, İmam Rıza'nın Me'mun tarafından zehirlendiğine dair bir ifade yoktur. Ancak Me'mun'un, İmam Rıza'ya ikram ettiği üzümü yemesi için ısrarda bulunması ve İmam Rıza'nın Me'mun'un yanından geldikten hemen sonra ölüm döşeğine yatması mütercimim Me'mun'un İmam Rıza'yı zehirlendiğine inandığı izlenimini oluşturmaktadır.

İmam Ali Naki (829–868): Onuncu imamdır. 829 (H.214) senesinde Medine'de doğdu. Nesebi, Ali Hâdî bin Muhammed Cevad bin Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Câfer-i Sâdik bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. İmam Ali Naki pek çok yönlerden örnek bir kişiliktir. Ali Naki için kullanılan Hâdî, Mütevekkil, Nâsih, Nakî, Münakkî, Murtazâ, Fakih, Emîn, Tayyîb gibi pek çok lakap vardır. Ancak bunların en meşhurları Hâdî ve Nakî'dir. Künyesi Ebü'l-Hasan Askerî'dir. Samarra'nın Asker mahallesinde ikâmet ettiğinden Askerî nisbesi verilmiştir. 868 (H.254) senesinde Bağdat'ta, Samarra nahiyesinde vefât etti (Kılavuz, 1989a: 394; Evliyalara Ansiklopedisi, 1992c: 75). Mütevekkil Halife döneminde bir müddet gözetim altında tutulmuştur.

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta İmam Ali Naki ile ilgili bir anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatıda, Mütevekkil Halife, İmam Ali Naki'yi gülünç durumlara düşürmek için bir sihirbaz getirtir. Bu sihirbaz, Mütevekkil Halife'nin verdiği bir yemek sırasında İmam Ali Naki'nin önündeki ekmekleri sihirle uçurur. Bu hareketi üç kez tekrarlar. Mecliste bulunan herkes bu olaya gülerler. *“Hind'den dir şa‘beze ehli geldi ki ğarîb işler işlerdi ki ‘ukûl anda hayrân kalurdi. Mütevekkil Halife'ye haber virdiler. Getürdi. Anuñ işlerin temâşa idüp hayrân kaldı. Bir gün Mütevekkil ol şa‘beze ehline eyitdi: “Eger bir şa‘beze idüp ‘Alî bin Muḥammed’i ki onuncu imâmdur ve laḳa-bı Hâdî’dür rażıya’llâhü ‘anh, anı ḥacîl idesin. Saña biñ dînâr vireyüm.” Şa‘beze ehli eyitdi: “Hâdî bunda gelüp önine ta‘âm getüricek önine üç dâne hafif yufka etmek ḳosunlar ve ben daḫı yanında oturam. Emîr’ülmü‘minîn temâşâ eylesün ki aña nice ḥacîl eyleyem.” Pes didügi gibi eylediler. Vaḳtâ kim Hâdî rażıya’llâhü ‘anh elin ol etmeklerden birine şundi ki ala. Şa‘beze ehli bir ‘amel eyledi. Ol etmek durduğı yirden uçup gitdi. Üç def‘a böyle vâḳı‘ oldı. Meclis ehli ğülüşdiler.”* (H156).

Kendisine yapılan bu hareketten oldukça rahatsız olan İmam Ali Naki, bu hareketi yapanın Hintli sihirbaz olduğunu anlar. Etrafına bakınır. Mecliste üzerinde aslan resmi olan bir yastık görür. Bu aslan resmine “tut bunu” diyerek hitap eder. Yastık üzerindeki aslan canlanıp sihirbazı yutar. Mütevekkil Halife sihirbazı geri getirmesi için İmam Ali Naki'ye ne kadar yalvarsa da Ali Naki buna razı olmaz. Bir daha da kimse bu sihirbazı göremez. *“İmâm bî ḥuzûr oldı. Şağ ve şola baḳdı. Şa‘beze ehlini gördi, bildi ki bu ‘amel andandur. İttifâḳ meclisde bir yaşduḳ vardı ki*

anda bir arslān şūreti yazılmışdı. Hādī rażıya'llāhü 'anh ol şūrete işāret idüp buyurdı ki: "Tut bunı." didi. Hemān ol şūret bir şīr-i jiyān olup yirinden şıçradı ve ol şa'beze ehlini yudup yine yaşduğa vardı, şūret oldı. Meclis ehline 'azīm heybet müstevlī oldı. Halīfe Mütevekkil her ne kadar ki Hādī'den rażıy'allāhü 'anhā iltimās itdi ki şa'beze ehlini girü zuhūra getüre. Qabül eylemedi ve buyurdılar ki: "Min ba'd siz anı göremezsiz. Allāh'uñ düşmanların dostları üzre musallaḫ ideler." Pes meclisden kaḫup gitdi. Mütevekkil 'azīm müteḫayyir oldı ve hergiz ol şa'beze ehlinen kimesne eşer görmedi, ḫaber bilmedi." (H156).

İmam Mehdî (869–874): 869 (H. 255) senesinde Samarra'da dünyaya gelmiştir. Babası on birinci imam Hasanü'l-Askerî, annesi Bizanslı olup sonradan cariye olarak Hasanü'l-Askerî'ye intikal eden Nercis'tir. Annesinin adı kaynaklarda Sakil, Saykal, Sevsen, Reyhane ve Hamt gibi isimlerle de anılmaktadır. İmam Mehdî'nin asıl adı Muhammed'dir. İmam Mehdî doğduktan sonra Abbasi baskısından endişelenen babası adının söylenmesini yasaklamış, bunun üzerine Kâim, Hücet, Sâhib, Sâhibüzzaman, Mehdi'l-enâm, Halef gibi sıfatlarla anılmıştır (Öz, 2003: 376–377). Rey'de sır olduğuna ve kıyamete yakın tekrar zuhur edeceğine inanılmaktadır.

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta İmam Mehdî ile ilgili bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâye aslında doğrudan İmam Mehdî'yi anlatmaz. Anlatıya göre, İmam Mehdî, Sırrahü Min Rey denen yerde sır olduktan sonra Halife Mu'tefid Billah, İmam Mehdî'nin evine kimi bulurlarsa başlarını kesmeleri için iki adam gönderir. Bu iki adam İmam Mehdî'nin sarayına giderler. Ancak saray içinde olağanüstü bir takım olaylarla karşılaşılıp oradan kaçarlar. "Muḫammed bin Ḥasan bin 'Alī Sırrahü Min Rey'de fevt oldı. Sırrahü Min Rey bir mevzi'üñ adıdur. Buyurdı ki varup anuñ serâyına girevüz. Serâyında her kimi bulursaz başını kesüp Mu'tefid'e getürevüz. Pes Mu'tefid emriyle sürüp anda varduḫ ve anuñ serâyına girdük. Gördük bir serâydur ki pākizelikde ve ḫüblıḫda nazīri yoḫ. Güyā ki şimdi 'imāret olmuşdur ve anda bir perde aşılımış. Perdeyi ḫaldurup nazār eyledük. Gördük bir 'azīm zīr-i zemīn var. İçerü girdük. Ol zīr-i zemīnüñ içi bir deryā ve deryānuñ intihāsında şu üzerine ḫaşīr döşemiş. Ol ḫaşīruñ üzerinde bir maḫbüb şūretlü cevān nemāza ḫurmuş. Hergiz bize iltifāt itmedi. Ol iki yoldaşlarımızdan biri ilerü yürüdi ve diledi ki ol cevānuñ öñine vara. Hemān şuya ḡarḫ oldı. Elinden yapışup biñ belā ile çıkar-dum. Ol biri daḫı ḫaşd eyledi. Aña daḫı bu vākı'a oldı. Ḥayrān ḫalduḫ. Eyitdük: "Ey şāḫib-i ḫāne, Allāhü te'ālādan ve senden 'özrümi dilerem. Va'llāhi biz bilmedük ḫāl ne derüne yire giderüz. Cümle itdüklerimizden Allāh'a rücū' itdüm." Her ne kadar ki ben söyledüm ol kimse baña iltifāt idüp cevāb virmedi. Pes girü dönüp Mu'tefid'üñ öñine geldük." (H157).

H. Ebu Bekir (? –634): Fil Vakası'ndan üç yıl sonra doğduğu rivayet edilmektedir. Babası Ebu Kuhafe, annesi Ümmü'l-Hayr Selma'dır. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra başlayan dört halife döneminin ilk halifesidir. Hz. Muhammed'in en yakın dostlarından olduğu için kendisine Ebu Bekr-i Sıddîk denir. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in kayın babası olan Hz. Ebu Bekir döneminde İslâm orduları fetihten fetihe koşmuştur. Hz. Ebu Bekir, başkumandanlığını Halit bin Velit'in yaptığı Ecnadeyn Savaşı'nın neticesini öğrendikten sonra 23 Ağustos 634 (H. 22 Cemaziye'l-ahir 13) tarihinde vefat etti (Fayda, 1994: 101–105).

Câmî'ül-Hikâyat'ta Hz. Ebu Bekir'in merkezî kahraman olduğu bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyede Hz. Ebu Bekir'in eli açıklığı anlatılmaktadır. Bu hikâyeye göre, Hz. Ebu Bekir İslâm dinini kabul ettikten sonra tüm malını mülkünü yağmaya verip dağıtır. Hz. Muhammed'in yanına gitmek ister. Ancak üzerine giyecek hiç bir şeyi kalmadığı için bir beze sarınarak yola çıkar. Hz. Ebu Bekir'in sergilediği bu eli açıklığa tüm melekler hayran olup ona bir saygı göstergesi olarak Hz. Ebu Bekir'in sarındığı beze benzer bir bez sarınırlar. Meleklerin bu halini Hz. Muhammed görür ve Cebrail'e bu durumun sebebini sorar. Cebrail de meleklerin Hz. Ebu Bekir'in gösterdiği eli açıklığa saygıdan dolayı bu şekle girdiklerini ifade eder. “*Şol vaqt ki Hazret-i Ebû Bekr İslâma geldiler. Kırk biñ altun gice ile ve kırk biñ altun gündüz ile ve kırk biñ altun mahfi ve kırk biñ altun âşkâre şadağa eyleyüp ve andan soñra cemîc rızkını yağmaya virüp hiç bir nesnesi qalmayup hattâ geyecekde nesneleri qalmadı ki geyüp rasûlu'llâha varalar. Üç gün bir tennürenüñ içine girüp oturdılar. Âkıbet rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâma iştiyâqları gâlib olup şabra tâkat qalmayup kendülerini bir fuţaya şarup rasûlu'llâha girdiler. Meger şabâh nemâzi vaqti idi. Rasûlu'llâh şabâh nemâzınıñ farzı tahıyyâtın oқыup sağ yanına selâm virdi ve şol yanına selâm virdüğü vaqt gördiler ki Hazret-i Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm bir fuţaya şarılmış otururlar. Rasûl 'aleyhi's-selâm Cebrâ'il'i bu vech ile görünce havf idüp eyitdiler: “Yâ Cebrâ'il, bu ne hâldür?” didiler. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm eydür: “Yuğaru göklere bağ.” didi. Bağdılar, gördiler ki cemîc melâ'ike dağı her biri Hazret-i Cebrâ'il şekline birer 'abâya girmişler. Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm eydür: “Yâ Cebrâ'il, baña bu hikmetden haber vir. Bu ne hâldür, cemîc melâ'ike bu şürete girmişlerdür.” Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm eydür: “Yâ rasûlu'llâh, anuñçün bu şürete girdiler ki Hazret-i Ebû Bekr razıya'llâhü 'anh bu şürete girüp size geliyorlar.” didi. Allâhü te'âlâ cemîc melâ'ikeye emr eyledi ki Ebû Bekr şüretine gireler ta'zîmen.” didi.” (H120).*

H. Ebu Bekir'in, etrafındaki insanlara yaptığı bu ihsanlar Yemen'de de işitilir. Yemen'de yaşayan bir adam borcu olan on bin dirhemi Hz. Ebu Bekir'den istemek üzere Hz. Ebu Bekir'in yanına gelir. Ancak Hz. Ebu

Bekir'in bu adama verecek hiç parası kalmamıştır. Adamı geri çevirmek için gidip İslâma girmeden önce dostu olan bir Yahudi'den borç ister. Yahudi parayı verebileceğini ancak, vaktinde borcunu ödemezse Hz. Ebu Bekir'i ya öldüreceği, ya köle edineceği, ya da İslâmın hiç bilmediği bir memlekete satacağı şartını ileri sürer. Hz. Ebu Bekir bu şartı kabul eder. *"El-kişşa Hazret-i Ebū Bekr rażiya'llāhü 'anh seħāsı 'alem-lere meşhūr olıcaķ Yemen vilāyetinde ittifāk bir kimse on biñ dirheme borclu olup işitdi ki Mekke şehrinde bir seħā kānı kimse olup ol diyāruñ fuķarāsı şāhib-i duyūnı rāħat olmışlar. Bu kişi Mekke'ye 'azm idüp Ebū Bekr'i isteyü geldi. Gördi ki bir 'abānuñ içinde kalmış, fakir olmuş. Hemān bu kişiyi ağlamak tıutup āh eyledi. Hazret-i Ebū Bekr hazretleri eydür: "Yā kişi, neye ağlarsın?" Bu kişi eydür: "Nice ağlamayayın Yemen'den Mekke'ye sefer eyledüm ki senüñ ihsānuñ sebebiyle on biñ dirhem borcumı edā itmek müyesser ola diyü. Şimdi seni gördüm ki şadaķa virmelü fakir olmuşsın. Hayf benüm bunca zahmetlerüme." didi. Hazret-i Ebū Bekr rażiya'llāhü 'anh eydür: "Yā kişi, ağlama. Senüñ daħı murāduñ ħāşıl ola İnşā'a'llāhü te'ālā." didi. Meger Ebū Bekr rażiya'llāhü 'anh İslāma gelmedin bāzırgān iken bir Yahūdī dostı vardı. Ol bāzırgāna varup bu kişiyi virmek için kırk aķçe taleb eyleyeler. Ol bāzırgān Yahūdīye eyitdiler: "Hazret-i Ebū Bekr saña geliyor." didiler. Ol Yahūdī eydür: "Meger Muħammed dīninden bī-zār olmuşdur." didi. Çünkü Hazret-i Ebū Bekr rażiya'llāhü 'anh içeri girdi Yahūdī eydür: "Yā Ebū Bekr, Muħammed saña n'eyledügin gördüñ mi? Bunca māl ü metā'ı elüñden aldurup seni bu şürete koydı." didi. Ebū Bekr rażiya'llāhü 'anh buyurdılar: "Hāy ol sözi ķo. Ben saña ğayrı maşlaħata geldüm." dir. Yahūdī: "Ne maşlaħat için geldüñüz?" dir. Ebū Bekr eydür: "On biñ dirhem ödünç vir. Şu fakire vireyin, deyni varmış, edā idüp ħalāş olsun." dir. Yahūdī eydür: "Hoş ola. Sözüñ şınmasun vireyin. Ammā bir şartla virürem." Hazret-i Ebū Bekr eydür: "Ne şartla virürsün?" Yahūdī eydür: "Ol güne degin mālümü getürmezsen seni öldürem yā ķul idinirem yā bir memlekete şatam anda hiç bir kimse Muħammed'i bilmez ola." Ebū Bekr "Şarķa rāzī oldum." didi. On biñ dirhemi Yahūdī getürüp şayıvırdı. Ebū Bekr rażiya'llāhü 'anh aldı bu kişiyi virdi. Varup Yemen'de borcın edā eyledi." (H120).*

Borcun vadesi dolana kadar Hz. Ebu Bekir'in eline borcunu ödeyecek para girmez. Çaresiz Yahudiye gidip verdiği sözde durmak ister. Hellaleşmek için kızı Hz. Ayşe'nin yanına gider ve durumu anlatır. Bu duruma üzülen Hz. Ayşe ağlamaya başlar. Kızının yaşları yere dökülmesin diye Hz. Ebu Bekir hırkasını tutar. Allah'ın hikmetiyle Hz. Ayşe'nin gözlerinden dökülen iki damla yaş inciye dönüşür. Buna çok sevinen Hz. Ebu Bekir inciyi satmak için dışarı çıkar. Çıkar çıkmaz da karşısına iki adam çıkıp inciyi on bin dirheme satın alırlar. Parayı alan Hz. Ebu Bekir

Yahudi'ye gidip borcunu ödemek ister. Yahudinin yanında para kesesini açınca kesenin içinden on bin dirhemin yanında sattığı iki inci de çıkar. Meğer incileri satın alan iki kişi Cebrail'le Mikail'miş. *"El-kışşa akçe müddeti temâm oldu. Ebû Bekr rażıya'llâhü 'anh eline hiç nesne girmede ki iletüp Yahüdiye edâ ide. Ebû Bekr rażıya'llâhü 'anh eydür: "Varayın 'ahdüm yirinde olsun." diyüp ıtırıgeldi. 'A'ışe'ye vardı. Eydür: "Kızum ataña âhıret haqqın helâl eyle." diyüp kışşadan haber virdi. Hazret-i 'A'ışe'yi ağlamak ıttı. Beñzi müteğayyir oldu. Gözlerinden yaşlar akmağa başladı. Ebû Bekr hazretleri 'A'ışe'nüñ mübârek gözlerinden akan yaş yire ıamlamasun diyü ridâların şundılar, iki gözlerinden inen yaş Allâh'uñ kudretiyle iki dürr-i şehvâr olup Hazret-i Ebû Bekr rażıya'llâhü 'anh alup bu dürleri ıaşra ııkıdı. Görseydi kapu öninde iki tâcir yigitler ıururlar. Ebû Bekr eydür: "Ne yigitlersiz?" Anlar eyıtdiler: "Bâzırgânlaruz. Cevâhir tecessüs idegeldük." didiler. Hazret-i Ebû Bekr rażıya'llâhü 'anh buyurdılar ki: "Benüm iki dâne ağır bahâlu dürrüm vardır." "Getür görelüm, bâzâr idelüm." didiler. Getürüp gösterdi. Eyıtdiler: "On biñ dirhem virelüm." Hazreti-i Ebû Bekr rażıya'llâhü 'anh kabül eyleyüp bey' eylediler. Alup on biñ dirhemi Yahüdiye gitdiler. Yahüdiye haber oldu ki "Hazret-i Ebû Bekr geliyor." didiler. Meger ol Yahüdünün yanında on sekiz kâfir dağı vardı. Her biri bir söz söylemege başladı. "Şöyle eyleyelüm, böyle eyleyelüm." didiler. Çünkü Ebû Bekr rażıya'llâhü 'anh içeriye girdi Yahüdi eydür: "Yâ Ebû Bekr, hâl nedür?" Ebû Bekr eydür, kışeyle mâli getürüp öninde kodi. Yahüdi eydür: "Kanda bulduñ?" Kışşayı haber virdi. Yahüdi eydür: "Hayf ucuz virmışsiz. Eger baña getürseñüz çok mâl virürdüm." didi. Kışeyi döktiler, Allâhü te'âlâ kudretiyle dürlerün ikisi dağı mâl ile bile döküldi. Meger ol bâzırgânlaruñ biri Cebrâ'ıl ve biri Mikâ'ıl imiş." (H120).*

Hz. Ömer (? -644): Fil Vakası'ndan on üç yıl kadar sonra, Mekke'de doğmuştur. Babası Hattab bin Nüfeyl, annesi Hanteme binti Haşim'dir. Hz. Ömer'in, İslâmiyete girmeden önce şiire meraklı olduğu, güzel konuştuğu, içkiye düşkün olduğu, ticaretle uğraştığı ve Kureyş kabilesi adına elçilikler yaptığı rivayet edilmiştir (Fayda, 2007: 44-51). Hz. Ebu Bekir'den sonra halife olmuştur. Halifeliği sırasında özellikle adaletiyle ön plana çıkmıştır. "Adalet mülkün temelidir" sözü günümüze kadar gelmiş bir sözdür.

Câmî'ül-Hikâyat'ta Hz. Ömer'in merkezî kahraman olduğu iki hikâye bulunmaktadır. Her iki hikâye de Hz. Ömer'in adaletine vurgu yapan özellikler taşımaktadır.

Bu hikâyelerin ilkinde Hz. Ömer, vefat eden Nuşirevan-ı Âdil için oğlu Hürmüz'e başsağlığına gider. Hürmüz'ün bir Mecusî olduğunu, neden başsağlığına gittiğini soranlara Hürmüz'den dolayı değil, Nuşirevan'ın

adaletinden dolayı gittiğini söyler. Bu bağlamda da Nuşirevan'ın sağlığında yaşadığı bir hatırasını anlatır (H51).

Hz. Ömer'le ilgili diğer hikâye onun adalet anlayışını ortaya koyan bir nitelik taşımaktadır. Hz. Ömer'in Hz. Muhammed'e ses ve yüz itibarıyla çok benzeyen Ebu Şehme adında bir oğlu vardır. Bu delikanlı bir gün hastalanır. Bunu gören bir Yahudi hekim, Şehme'ye ilaç diye içki içerir. Çocuk yolda giderken bir kadına rastlar. Sarhoş bir vaziyette olduğu için ne yaptığının farkına varmadan bu kadınla zina eder. Bu kadın Şehme'den bir çocuk dünyaya getirir ve çocuğu alıp Hz. Ömer'e getirir. *"Hâzret-i Ömer rażıya'llâhü 'anhuñ bir oğlı vardı. Ebü Şehme dirlerdi. Bilâ-teşbih rasül hâzretlerine beñzerdi şuretde ve âvâzda. Rasülu'llâh 'aleyhi's-selâm dünyâdan naql itdükden soñra aşhâb aña Kur'an okdurlardı. Rasül 'aleyhi's-selâmi diñlemiş gibi olurlardı. Hâzret-i Ömer rażıya'llâhü 'anh şafâ sürerdi. Bir niçe ay bu yigit haste oldu. Haylı zahmet çekdi. Bu hastalık arasında Hâzret-i Ömer meclisine geldi. Aşhâb yine Kur'an okıtdılar. Rasülu'llâh 'aleyhi's-selâmi diñlemiş gibi gâyetde tesellî buldılar. Bu yigit babası meclisinden kalkup giderken bir Yahüdî tabîbe uğradı. Ol tabîb eydür: "Yâ yigit maražuñ var. Ancağ gel saña şerbet vireyin." didi. Ebü Şehme eyitdi: "Kerem idersin." Bu Yahüdî şerbet diyü hamr virdi. Ebü Şehme hamr idügin bilmeyüp aldı içdi. Dağı tırdı gitdi. Giderken ser-hoş oldu. Yolda bir 'avrete uğradı. Ol 'avrete zinâ eyledi. Allâhü te'âlânuñ kudretiyle 'avret hâmile oldu. Bir zemân geçdi. 'Avret bir oğlan toğurdu. Aldı oğlanı Hâzret-i Ömer'üñ meclisine gelüp öñine bıraktı."* (H52). Durumu öğrenen Hz. Ömer büyük bir öfkeyle ođlu Şehme'yi getirmelerini ister. Olayı Şehme'nin de doğrulaması üzerine şeriatin gereği olarak Şehme'ye yüz kırbaç vurulmasını emreder. *"Hâzret-i Ömer kışşayı şordı. Ğazaba gelüp "Tiz Şehme'yi getürüñ." didi. Getürdiler. Şehme eydür: "Babacığum şol vaqt ki senüñ katuñdan ayrıldum, bir Yahüdî maražuña devâ diyü bir şerbet virdi. İçdüm meger süci imiş. Giderken mest olmışam. Bir 'avrete zinâ eylemişem. Soñra 'aqlum başuma geldi. Tıydum tevbe eyledüm." dir. Hâzret-i Ömer eydür: "Senüñ tevbe eylemeñ ile ben Allâh emrin koyacağ degilem." dir."* (H52).

Hz. Ömer, oğlunun ve karısının tüm yalvarmalarına rağmen kararından dönmez. Doksanıncı kırbaç vurulduktan sonra Şehme dayanamaz ve ölür. Hz. Ömer, Allah'ın emrinin yüz olduğunu söyleyerek Şehme'nin cesedine on kırbaç daha vurdurur. *"Tut bre Eflağ." didi. Eflağ, Ebü Şehme'yi tıtdı. Çärmîha çekdi. Dağı turreyi eline alup urdı. Ebü Şehme dağı ona degin turrenüñ acısına şabr eyledi. Çünkü turre ondan geçdi Ebü Şehme'nüñ dağı artuğ şabrı kalmayup "Babacığum tevbe tevbe." didi. Hâzret-i Ömer dağı "Ur bre Eflağ." diyü buyurdu. Turre yigirmiyeye çıkduğda Ebü Şehme eydür: "Babacığum meded, cânım ayağumdan*

sıyırıldı.” *Dağı çaldı. Turre kırka çıktı. Cân dağı yukarı sıyırıldı. Ebû Şehme gördi ki babası esrikmez “Meded Müslümânlar anama haber idüñ.” dir. Haber olunup anası dağı feryâd u fiğân iderek segirdi geldi. Gördi kim oğlancuğı çarmıhda gerilmiş güç görür. Şehme eydür: “Meded ana-cıgum, öldüm.” dir. Anasınıñ ihtiyârı kalmayup getürüp kendüyi oğlunuñ üstine atdı. Hazret-i Ömer razıya’llâhü ‘anh buyurdı ki “Avreti oğlan üzerinden kalduruñ.” Kaldurdılar. “Dağı çal bre Eflağ turreyi” didi. Seksene yitürdi. Cân oğlanuñ boğazına geldi. “Meded babacıgum.” didi. “Dağı çal.” didi. Turre ki toksana yitdi, Ebû Şehme dağı cân teslim eyledi. Eflağ eyitdi: “Yâ emîr’ül-mü’minîn, Ebû Şehme teslim-i rûh itdi.” didi. Ömer hazretleri eydür: “Allâhü te’âlânuñ emri yüzdür. On dağı ur.” didi. On dağı urdı.” (H52). Kırbaçlar yüze tamamlandıktan sonra oğlunun cesedine sarılıp ağlayan Hz. Ömer bu kırbaçları oğlunu sevdiği için vurdurduğunu, eğer bu kırbaçları vurdurmasaydı kıyamette oğluna güzler vurulacağını söyler. Daha sonra Şehme’yi Hz. Ali rüyasında görür. Şehme cennette Hz. Muhammed’in yanında oturmaktadır. Hz. Muhammed de Allah’ın emrini yerine getirdiği için Hz. Ömer’den razı olduğunu söyler (H52).*

Abdullah ibni Mübarek (736–797): Türk asıllı olan Abdullah ibni Mübarek, Emevî halifelerinden Hişâm bin Abdülmelik devrinde 736 (H.118) yılında Merv’de doğdu. Tebe-i tâbiîn¹ büyüklerindedir. İsmi Abdullah ibni Mübârek bin Vâdih Hanzalî Temîmî olup künyesi, Ebû Abdurrahmân’dır. Hadîs, fıkıh âlimidir. Çeşitli savaşlara katılmıştır. Dünyaya önem vermeyen bir yapıya sahiptir. 797 (H.181) senesinde bir gaza dönüşü, Bağdat yakınlarındaki Hît adlı yerde vefât etti (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992a: 154). Entelektüel bir bilgi birikimine sahip olan Abdullah ibni Mübarek’in eserleri şunlardır: Kitabü’z-Zühde ve’r-Rekâik, Kitâbü’l-Cihâd, Müsned, Kitabü’l-Birri ve’s-Sıla, Kitâbü’t-Tefsîr, Kitabü’t-Târîh, Es-Sünen fi’l-Fıkh (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992a: 165).

Câmî’ü’l-Hikâyat’ta Abdullah ibni Mübarek’le ilgili bir anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatıda, Allah’ın rahmetinin ve bağışlamasının herkese yetiştirileceği vurgulanmaktadır. Hikâyede, Hz. Muhammed, Abdullah ibni Mübarek’in rüyasına girerek Behram adındaki bir Mecusîye selam gönderir ve ondan hoşnut olduğunu bildirir. Bu rüyanın şeytanî bir rüya olduğunu düşünen İbni Mübarek, aynı rüyayı ikinci kez de görünce adamı arayıp bulur. Adam çocuklarıyla zor bir durumda olan dul bir Müslüman kadına yiyecek verdiği için Hz. Muhammed’in hoşnutluğunu kazanmıştır. İbni Mübarek’in, Hz. Muhammed tarafından kendisine gönderildiğini öğrenen Behram kelime şahadet getirir ve Müslüman olarak ölür. “*Saña muştılık olsun. Rasûlu’llâh, müddetî beni saña gön-*

¹ **Tâbiîn:** Ashab-ı Kirama yetişip onlarla sohbet etme imkanı bulmuş kişiler. **Tebe-i Tâbiîn:** Tâbiîne yetişip onlarla sohbet etme imkanı bulmuş kişiler (Pakalın, 1983: 370).

derdi. Saña selâm itdi, eyitdi ki: "Allâhü te'âlâ senden hoşnüd ve râzî oldı, ben dağı hoşnüd ve râzî oldum, şöyle bilesin." didi. Çün ol Mecûsî bunı işitdi hemân-dem "Eşhedü en lâ İlâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühü ve rasülihi." diyüp Müslümân olup ferağından cân teslim eyledi, rahmetu'llâhi 'aleyh." (H136).

Abdülkâdir Geylânî (1078–1166): İran'ın Geylân şehrinde 1078 (H. 471)'de doğdu. Evliyânın büyüklerindendir. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Muhyiddîn, Gavsü'l-a'zam, kutb-ı Rabbânî, sultânü'l-evliyâ, kutb-ı a'zam gibi lakapları vardır. Babası Ebû Sâlih bin Mûsâ Cengîdost'tur. Hazret-i Hasan'ın oğlu Hasan-ı Müsennâ'nın oğlu Abdullâh'ın soyundandır. Ümmü'l-hayr lakabıyla tanınan annesinin ismi Fâtıma olup seyyidedir. Bunun için Abdülkâdir Geylânî, hem seyyid, hem şerîftir² (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992a: 382). Ancak, babasının adının "ecnebi" olması, Bağdat'ta kendisine "Acemî" denilmesinden dolayı seyyid olduğu tezini reddeden görüşler de bulunmaktadır (Margoliouth, 2001: 82). Abdülkâdir Geylânî 1166 (H. 561)'da Bağdat'ta vefât etti. Türbesi Bağdat'tadır. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde müctehid idi. Kâdiriyye tarîkatının kurucusudur. Orta boylu, zayıf bünyeli, geniş göğüslüdür (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992a: 382). Abdülkâdir Geylânî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: El-Gunye li-Tâlibî Tarîki'l-Hak, El-Fethur-rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî, Fütûhu'l-Gayb, El-Fuyûzâtü'r-Rabbâniyye fî Evrâdi'l-Kâdiriyye, Mektûbat (Margoliouth, 2001: 82; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992a: 415).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Abdülkâdir Geylânî'nin merkezî kahraman olduğu üç hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyeler, Abdülkâdir Geylânî'nin gösterdiği kerametlerle ilgilidir. Hikâyelerin ilkinde Abdülkâdir Geylânî, vaaz verdiği Cami-i Bağdat'ta Ebu'l-Me'âlî adında cemaatten bir kişinin vaaz esnasında sıkıştığını hisseder. Adam dışarı çıkamamaktadır. Abdülkâdir Geylânî kürsüden inerken onun yerine Geylânî'ye çok benzeyen başka bir adam zuhur olup vaaza devam eder. Abdülkâdir Geylânî de Ebu'l-Me'âlî'nin yanına gelip cübbesini başına bürür. Adam bir anda kendini coşkun bir ırmağın kenarında bulur. Hacetini gideren adam abdestini alır. Abdülkâdir Geylânî adamın başına cübbesini tekrar bürür ve bir anda yine camiye gelirler. Adam vücudunun rahatladığı ve abdest suyundan hâlâ vücudunun ıslak olduğunu görür. "*Ebu'l-Me'âlî hâline şükr ü sipâs eyledi ve kimseye bu hâli dimeyüp meclis âhir olıncaya dek oturdu ve halâ'ıqla bile çıkup gitdi. Bu hâle hayrân kaldı. Bir müddet rüzgârdan soñra Ebu'l-Me'âlî'ye 'Acem tarafına sefer düşdi. On dört gün gitdiklerinden soñra bir şahrâya irdiler ki anda bir 'azîm ırmağ vardı revân. Diledi ki andan âbdest ala. Gördi ki ol şahrâ şol şahrâdur ki*

² Soyu Hazret-i Hüseyin'e dayananlara seyyid, Hazret-i Hasan'a dayananlara şerîf denir (Pakalın, 1983: 342).

hazret-i şeyhüñ huzûrında tekâzâ-yı hâcet vâkı^c olmuş iken gâyet şeyhe muķârîn olup anda varmışdı. Def^c-i hâcet ve tahâret idüp âbdest almışdı. Pes hâtırına miftâhları geldi ki anda bir ağaca aşâ koyup unutmuşdı. İlerü vardı, gördi ki ol miftâhlar henüz ol aşâ koduğı budakda turur. Miftâhlarını alup şâdmân oldu. Zemânla ki yine Bağdâd'a geldi, hazret-i şeyhüñ huzûr-ı şeriflerine varup diledi ki bu kışşayı söyleye ve ol ser-güzeşti hikâyet eyleye. Hazret-i şeyh Ebu'l-Me'âli'nüñ kulağına yapuşup eyitdi: "Mâdâm ki biz hayâtdayuz, olmaya ki bu kışşayı kimseye söyleyesin." (H145).

Bir diğer hikâyede de Abdülkâdir Geylânî'nin zamana ve mekâna tasarruf edebilme gücü anlatılmaktadır. Bu hikâyede, Abdülkâdir Geylânî, Bağdat'tan bir anda Hindistan'ın Nihavend şehrine gider ve Hızır'ın da bulunduğu bir cemiyette gayb âlemiyle ilgili tasarruflarda bulunur. Bu da Abdülkâdir Geylânî'nin gayb âleminde mertebesinin oldukça yüksek olduğu anlamına gelir. "*Ey ferzend, ol gördüğün yir Hindistân'da şehir-i Nihâvend idi ve ol altı abdâl idi ve ol nâle idi. Anlaruñ mihteri idi ki ol sâ'at vefât eyledi ve ol ki taşra çıkup bir şahş omuzına götürmüşdi, Hızr 'aleyhi's-selâm idi ve ol meyyiti taşra çıkardı ki yarağın göreler. Ol şahş ki aña şehâdet kelimelerin telkîn ü ta'lîm itdüm. Koştantiniyye'de bir tersâ idi. Me'mûr idüm ki anı ol meyyite bedel eyleyem. Pes anı getürdiler. Benüm önümde Müslümân oldu ve şimdi anlaruñ birisidür.*" (H148).

Eserde Abdülkâdir Geylânî ile ilgili anlatıların üçüncüsünde Geylânî'nin "Muhyiddin" lakabını alması hikâye edilmiştir. Bu hikâyede, İslâm dini hasta bir insan olarak kurgulanmıştır. Bu anlatıya göre, Abdülkâdir Geylânî bir seyahat esnasında Bağdat'a uğrar. Burada oldukça zayıf düşmüş bir hastayı ziyaret eder. Bu hastanın kendisini "cûlus ettirme"sini istemesi üzerine Geylânî hastanın isteğini yerine getirir. Hasta dinçleşir, tazeleşir. Abdülkâdir Geylânî, hastanın kim olduğunu sorduğunda hasta İslâm dini olduğunu, kendisini Abdülkâdir Geylânî'nin dinçleştirdiğini söyler ve Abdülkâdir Geylânî'ye "dine hayat veren anlamına gelen "Muhyiddin" lakabını verir (H154).

Amr bin As (? -664): Hz. Muhammed'in doğumundan bir kaç sene sonra Mekke'de doğdu. Künyesi Ebu Abdullah ve Ebu Muhammed'dir. Annesi Nabiga binti Harmele'dir. Müslüman olmadan önce Mekke'nin önemli ticaret ve siyasî aktörlerindendi. Amr bin As, Mekke'nin fethinden bir yıl önce Halid bin Velid, Osman bin Talha ile birlikte Müslüman olmuştur (Önkal, 1991:79-80). Amr bin As'ın oldukça geç sayılabilecek bir dönemde Müslümanlığı kabul etmesini bazı kaynaklar, onun siyasî bakımdan kurnaz bir kişiliğe sahip olmasına bağlayıp Müslümanlığı kabul etmesini siyasî bir manevra olarak görmektedir (Wensinck, 2001: 412).

Hicretin 8. yılında (M. 630) Mekke'nin fethinden altı ay önce Halid bin Velid ile Medine'ye gelerek Müslüman oldu. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de yer aldığı üç yüz kişilik ordunun başında kumandan olarak Zatü's-Selasil Şavaşı'na gönderildi. Mekke fethinde ve Huneyn Savaşı'nda bulundu. Hz. Muhammed tarafından Umman valiliğine tayin edildi. Hz. Ebu Bekir'in halifeliği zamanında mürtedlerin (dinden dönenlerin) yola getirilmesinde büyük rol oynadı. Hz. Ebu Bekir tarafından Şam'ın fethine gönderildi. Başkumandan Halid bin Velid'in idaresinde cereyan eden Yermük Muharebesinde büyük kahramanlıklar gösterdi ve Şerahbil ile beraber ordunun sağ kanadını idare etti. Yermük Savaşı, İslâm ordusunun zaferiyle bitti. Amr ibni As, Ecnadin'de Rum ordusunu bozguna uğratarak bütün Ürdün ve Filistin'i zaptetti. Hz. Ömer'in halifeliği sırasında Filistin valiliğine tayin edildi. Daha sonra Mısır'ın fethi için görevlendirildi. Mısır'ı fethedince, buranın valiliğine atandı. Amr bin As, Mısır'ı fethettikten sonra, Kuzey Afrika'ya yönelerek, Trablus-garb ve Siyre'yi fethetti. Hz. Osman zamanına kadar Mısır valiliği görevinde kalan Amr bin As, Hz. Osman'ın müşavirliğini de yaptı. Muaviye'nin halifeliği sırasında yeniden Mısır valisi olup ömrünün sonuna kadar bu vazifede kaldı. Hicretin 43. yılında (M. 664) 93 yaşındayken Mısır'da vefat etti. Cenaze namazını oğlu Abdullah kıldırdı. Mısır'da Mukattam mevkiine defn edildi (Önkal, 1991: 80; Wensinck, 2001: 412-413; Yeni Rehber Ansiklopedisi, Ty: 139).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Amr bin As'ın merkezî kahraman olduğu bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyede, Amr bin As'ın, Mısırlıların eskiden kalma bir âdetini Hz. Ömer'in yardımıyla ortadan kaldırması anlatılmaktadır. Hikâyeye göre, Mısırlılar eskiden beri, Nil Nehri'nin taşma zamanı gelmeden nehre bir zenci delikanlıyı atarlardı. Eğer bunu yapmazlarsa nehrin taşmayacağına ve böylelikle Mısır'da kıtlık olacağına inanırlardı. Amr bin As, bu durumu Hz. Ömer'e mektupla bildirir. Hz. Ömer, İslâmiyetin tüm cahiliye âdetlerini kaldırdığını söyleyerek bu uygulamayı artık yaptırmamasını emreder. Amr bin As da bu geleneğin artık yapılmayacağını ilan ettirir. Ancak o yıl Nil Nehri taşmaz ve halk Mısır'ı terk etmeye başlar. Bu durumu hemen Hz. Ömer'e haber veren Amr bin As, Hz. Ömer'in gönderdiği bir muskayla Nil Nehri'nin tekrar taşmasını sağlar. Böylece Mısır halkının çok eskiden beri uyguladığı bir cehalet örneği olan gelenek kaldırılmış olur. "*Amr bin Âş çün bu hâli gördi Hazret-i Ömer razıya'llâhü 'anhaya Medîne'ye bitî yazup ahvâli i'flâm eyledi. Ömer razıya'llâhü 'anh bitî yazup eyitdi: "Eyü iş itmişsin. İmdi saña gönderdiğüm mektûbuñ içinde bir varakaçık yazdum. Anı Nîl'e birağasın."* didi. *Amr bin Âş ol varaçayı açdı, okudı. "Allâh'uñ kulu ve rasûli Hazret-i Muhammed'üñ ayağı toprağı faķir ü haķir emirü'l-mü'minîn Ömer bin Haţţâb'dan Mısr'uñ Nîl'ine gider. Ey Nîl, eger kendü*

emrünüle aķarsañ hiĉ aķma. Saña ihtiyâcımız yokdur. Eger Allâh emriyle aķarsañ Allâhü te‘âlâ kâdirdür. Dilerüz ki seni aķıda.” Pes ‘Amr bin ‘Âş ol varaķayı oķıdı, gözlerine sürdi Hazret-i ‘Ömer’ün mübârek eli degdi diyü. Andan soñra âbdest aldı. İki rek‘at nemâz kıldı ve rasül hazretleriniñ mübârek lafzından öründülediği şerif du‘âlardan oķıdı ve dağı rasül hazretleriniñ yüzin görmiş ve sözün işitmiş aşhâbdan on kişi bile aldı ve Nil kenârına geldi ve Mısr’uñ cemî‘c halkı bile geldiler, tâ göreler hâl nice olur. Pes ol varaķayı Nil’e bıraķdı. Şöyle kim Nil gâyetde arıķlamışdı. Yarındası şabâh gördiler kim Nil taşmış ve on altı arşun yuķaru kalkmış bir gicenüñ içinde. Pes cümle Mısr halkı şādîlik idüp bir uğurdan nekîr getürdiler, şöyle yir zelzeleye geldi ditredi ve niĉe biñ kâfir İslâma geldi. Hazret-i ‘Ömer’ün kalemî berekâtında ve İslâmuñ hürmetinde şu cemî‘c ekinleri başdı ve yirleri şıvardı. Ehl-i küfrün i‘tikâdları dağı ziyâde oldı.” (H144).

Bahaeddin Buhârî (1318–1389): 1318 (H. 718) senesinde Buhâra’ya beş kilometre uzaklıkta bulunan Kasr-ı Ârifân’da doğdu. Evliyânın büyüklerinden kabul edilen Bahaeddin Buhârî aynı zamanda yüksek âlimlerden sayılmaktadır. Muhammed Baba Semmâsî ile Emîr Külâl’in talebesidir. İsmi, Muhammed bin Muhammed’dir. Behâeddîn ve Şâh-ı Nakşibend gibi lakapları vardır. Allah sevgisini kalplere nakşettiği için, “Nakşibend” denilmiştir. Nakşibendîlik tarikatının kurucusudur. 1389’da (H. 791) Kasr-ı Arifân’da Rebiü’l-evvel ayının üçünde pazartesi günü vefât etmiştir. Kabri oradadır (Algar, 1991: 458–459; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992c: 400).

Câmî’ü’l-Hikâyat’ta Bahaeddin Buhârî ile ilgili bir hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyede, şehre gelen bir derviş yemeğe davet edilir. Yemekten sonra, ev sahibi olan Hâce Müeyyed’le bu derviş arasında çeşitli meseleler etrafında tartışma başlar. Bu tartışma sonunda derviş keramet ehli olduğunu göstermek için bir kuş olup uçar bir tepeye konar. Dervişin gösterdiği bu kerameti tebessümle karşılayan Bahaeddin Buhârî, bu kerametın çok da büyütülecek bir yönü olmadığını söyler. Derviş, pek çok yer gezdiğini ama bu kerameti yapan birini hiç görmediğini söyler. Bunun üzerine Bahaeddin Buhârî, işaret parmağıyla dervişin dizine dokunur. Derviş kendinden geçer ve uyanınca yaptığı hatayı anlayarak Bahaeddin Buhârî’ye mürit olmak ister (H161).

Bâyezîd-i Bistâmî (776/803–846/875): 776 (H. 160) veya 803’te (H. 188) İran’da Hazar Denizi kenarındaki Bistâm’da doğdu. Evliyanın büyüklerindedir. Silsile-i aliyye olarak tabir edilen büyük evliya ve âlimlerin beşincisidir. Sultânü’l-ârifîn lakabıyla meşhurdur. Künyesi, Ebu Yezîd’dir. İsmi Tayfur, babasının adı İsa’dır. 846 (H. 231) veya 875 (H. 261) senesinde aynı yerde vefat etmiştir (Uludağ, 1992: 238–239; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992c: 358).

Bâyezîd-i Bistâmî ile ilgili Câmî'ü'l-Hikâyât'ta altı hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerde işlenen konular kötülük edene iyilik etmek, yenilen şeylerin helâl olmasına azamî gayret gösterilmesi gerektiği, tasavvuf ehlinin zahiri ile batınının farklı olduğu ve analara hürmet edilmesi gerektiğidir.

Bu hikâyelerden ilkinde bir sarhoş, Bâyezîd-i Bistâmî'nin başına bir kopuz vurarak başını yarmıştır. Bâyezîd-i Bistâmî ise eve vardığında adama kopuzunun parasını göndererek adamın tevbe etmesine vesile olmuştur (H18).

Eserde, Bâyezîd-i Bistâmî'nin helâl lokma yeme konusundaki ısrarı iki hikâyeye vurgulanmıştır. Bu hikâyelerin birisinde Bâyezîd-i Bistâmî, ibadet lezzeti alamamasını annesinin kendisine hamileyken izinsiz olarak komşusunun keş'inden yemesine bağlamış ve gidip bu komşularıyla helâlleştikten sonra tekrar ibadet lezzeti almaya başlamıştır (H22). Benzer bir konunun işlendiği hikâyede bir kadın, başka birisinin meşalesinin ışığında iplik eğirdiğini, bu yaptığı işin haram olup olmadığını Bâyezîd-i Bistâmî'ye sorar. Bâyezîd-i Bistâmî de kadının, kardeşi gibi yapmasını, harama el sunacağı zaman elinin o harama gitmemesi gerektiğini söyler (H42).

Bâyezîd-i Bistâmî'nin azamî dikkat gösterdiği konulardan birisi ananın hatrını gözetmek gerektiğidir. Bâyezîd-i Bistâmî'nin bu konuyla ilgili düşünceleri eserde bir hikâyede karşılık bulmuştur. Bu hikâyede Bâyezîd-i Bistâmî'nin annesi Bâyezîd-i Bistâmî'den su ister. Bâyezîd-i Bistâmî suyu getirene kadar annesi uyuyakalır. Bâyezîd-i Bistâmî de annesini rahatsız etmemek için elinde ibrik ile sabaha kadar annesinin başında bekler (H76).

Eserde Bâyezîd-i Bistâmî vasıtasıyla işlenen bir diğer konu tasavvuf ehlinin zahiri ile batınının farklı olabileceğidir. Bu anlayış eserde Bâyezîd-i Bistâmî'nin merkezî kahraman olduğu iki hikâyede işlenmiştir. Bu hikâyelerin ilkinde Bâyezîd-i Bistâmî halktan kurtulmak için Ramazan ayında öğle vakti herkesin ortasında oruç yer. Halk da Bâyezîd-i Bistâmî'nin bir mülhid olduğunu düşünerek etrafından dağılır. Bâyezîd-i Bistâmî "şeriaten bir taş koparmayınca halkın elinden kurtulamadığını" ifade eder (H101). Yine aynı konu başka bir hikâyede daha işlenmiştir. Bu hikâyede, Bâyezîd-i Bistâmî cennette kendine komşu olacak kimsenin kim olduğunu merak eder. Allah da bu kimsenin bulunduğu yeri kalbine ilham eder. Bâyezîd-i Bistâmî adamın bulunduğu yere girdince görür ki adam zahirde esrar ve şarap içenlerle yatıp kalkan birisidir. Ancak anlatının sonunda adamın bu insanları irşat etmeye çalışan bir velî olduğu anlaşılır (H102).

Bilâl-i Habeşî (581–641): 581 senesinde Mekke'de doğdu. Ashab-ı kiramdan olup Hz. Muhammed'in ilk müezzini. Aynı zamanda Hz. Muhammed'e iman eden ilk Müslümanlardandır. İsmi Bilal bin Rebah Habeşî olup, künyesi Ebu Abdullah, annesinin ismi Hamame'dir. Aslen Habeşistanlı olan ailesi Mekke'de Beni Cumha kabilesinin kölesiydi. 641 (H. 20) senesinde Şam'da vefat etti (Fayda, 1992: 152).

Bilâl-i Habeşî ile ilgili Câmî'ül-Hikâyât'ta bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeye göre, Bilâl-i Habeşî ezan okurken "eşhedü" diyeceğine "es-hedü" demektedir. Ashab Bilâl-i Habeşî'nin yanlış okuduğunu, bu yüzden müezzinlikten alınması gerektiğini Hz. Muhammed'e bildirirler. Hz. Muhammed, Bilâl-i Habeşî'yi müezzinlikten alacağı vakit Cebrail gelerek bunun mümkün olmadığını, Bilâl-i Habeşî'nin müezzinliğinin Hz. Muhammed'in peygamberliğiyle aynı zamanda belirlendiğini, dolayısıyla da Bilâl-i Habeşî'yi müezzinlikten azledemeyeceğini söyler (H141).

Cabir ibni Abdullah (607–697): En çok hadis rivayet eden sahabelerden olan Cabir bin Abdullah, Hicretten on altı yıl evvel Medine'de doğdu (607). Uhud Savaşı'nda şehit düşen ilk sahabe Abdullah bin Amr bin Harâm'ın oğlu olan Cabir, daha çok Ebu Abdurrahman ve Ebu Muhammed lakaplarıyla tanınır. Künyesi; Ebu Abdullah Cabir bin Abdullah bin Amr bin Harâm el-Ensari'dir. Annesi kadın sahabelerden Enise binti Aneme'dir (Kandemir, 1992: 530–531).

622 yılında gerçekleşen İkinci Akabe Biati'na babasıyla birlikte katılan Cabir, yetmiş kişiden müteşekkil gurubun en küçük ferdiydi. Uhud Savaşı'nda babası şehit düşene kadar savaşlara katılmadı. Yaşının küçüklüğünden dolayı savaşlara katılmasına izin verilmeyip evde bırakıldı ve kız kardeşlerine bakmakla görevlendirildi. Uhud Savaşı'ndan sonra Hz. Muhammed'le birlikte on dokuz savaş ve sefere katıldı (Kandemir, 1992: 530–531).

Câmî'ül-Hikâyât'ta Cabir'le ilgili bir anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatıda Cabir, Hz. Muhammed'e ziyafet vermek için bir kuzu keser. Cabir'in iki oğlundan birisi bu arada evde yoktur. Eve geldikten sonra kardeşine, kuzuyu nasıl kestiklerini sorar. Kardeşi de göstermek için bıçağı bu çocuğun boğazına sürer ve çocuk ölür. Annesi durumu görünce feryat eder. Çocuk korkar ve kaçmaya başlar. Kaçarken ayağı taşa takılır ve ölür. Cabir, Hz. Muhammed'i huzursuz etmemek için olaydan bahsetmez. Ancak Hz. Muhammed'e durum Cebrail tarafından bildirilir. Cabir'in ve karısının gösterdikleri sabır Allah tarafından ödüllendirilerek çocukların ikisi de Hz. Muhammed'in duasıyla dirilirler (H117).

Dâvud-ı Tâî (? –781): Doğum tarihi bilinmemektedir. Sekizinci yüzyılda Horasan ve Irak taraflarında yetişen evliyâlardandır. İsmi Davud olup

babasının ismi Nasîr'dir. Künyesi Ebû Süleymân, lakabı Sirâcüddîn'dir. Tayy kabîlesine mensup olduğu için Tâî ve Kûfe'de doğduğu için Kûfî nisbeleriyle meşhurdur. Aslen Horasanlıdır. Kûfe'de Ebu Hanife'den uzun yıllar hadis ve fıkıh okudu. 781 (H.165) senesinde Bağdat'ta vefât etti (Kara,1994: 48-49; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992d: 428).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ın bir hikâyesinde Davud-ı Taî'nin adı zikredilir. Ancak hikâyenin kurgusu içinde aktif bir rol oynamaz (H7).

Ebu Hanife (699-767): 699 (H.80) senesinde Kûfe'de doğdu. Tâbiîndendir. İslâm âleminde ashâb-ı kirâmdan sonra yetişen evliyânın ve âlimlerin en büyüklerindendir. Ehl-i sünnetin reisi ve Hanefî mezhebinin kurucusudur. İsmi, Nûmân bin Sâbit bin Zûtâ'dır. Ebû Hanife künyesiyle ve İmâm-ı A'zam lakabıyla meşhur olmuştur. Kûfe'de doğduğu için Kûfî nisbesiyle bilinir. 767 (H.150) senesinde Bağdat'ta vefat etti. Kabri Bağdat'tadır (Uzunpostalcı, 1994: 131; Şibay, 2001: 20-22; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992g: 252).

İmâm-ı A'zam'ın ortaya koyduğu pek çok eseri olmasına rağmen günümüze ancak 10 tanesi ulaşabilmiştir. Aslında akâid ve fıkıh ilimlerinde rivâyet edilen bütün meseleler onun eseridir. Bunlardan fıkıh bilgileri, Ebû Yûsuf'un rivâyeti ile ve bilhassa İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin toplayıp yazdığı Zâhirü'r-rivâye denilen kitaplarla nakledilmiştir. Bilinen eserleri şunlardır: Risâle-i Redd-i Havâriç ve Redd-i Kaderiyye, El-Fikhü'l-Ekber, El-Fikhü'l-Ebsât, Er-Risâle Osman-ı Bustî, Kitâbü'l-Âlim ve'l-Müteallim, Vasiyyet-Nûkurrû, Kasîde-i Nu'mâniyye, Ma'rifetü'l-Mezâhib, El-Asl, El-Müsnedü'l-İmâm-ı A'zam li Ebû Hanife (Uzunpostalcı, 1994: 134; Şibay, 2001: 26; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992g: 281).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Ebu Hanife'ye iki hikâye ile yer verilmiştir. Bu hikâyelerin ilkinde Ebu Hanife, kendisini her gece rahatsız etmesine rağmen, bir gece eve gelmeyen sazende bir komşusunu merak ederek onu aramaya gider. Bu komşusu tutuklanıp zindana atılmıştır. Padişah'tan rica ederek komşusunun hapisten çıkmasını sağlayan Ebu Hanife, bu davranışını komşu hakkına riayetle açıklar (H13).

Bir diğer hikâyede ise Harun Reşid'in isteği üzerine bir Dehriyye âlimiyle Allah'ın varlığı üzerine bir münakaşaya girmesi anlatılmıştır (H129).

Ebu Hafs-ı Kebîr-i Buhârî: Dokuzuncu yüzyılda Buhârâ'da yaşamış olan Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerindendir. Buhara'da doğdu. İsmi Ahmed bin Hafs'dır. Ebû Hafs-ı Kebîr künyesiyle ve Buhârî nisbesiyle meşhur olmuştur. Doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Buhara'da vefât eden Ebu Hafs'ın kabri buradadır (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992e: 175).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta Ebu Hafs-ı Kebîr'in yer aldığı bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyede ilimle amel etmek üzerinde durulmaktadır. Hikâyeye göre, Ebu Hafs-ı Kebîr, kendisinden vaaz vermesini isteyen halkın bu isteğini kabul etmek ister. Ancak karısının, bildiğiyle amel edip etmediği yönündeki sorusu üzerine tam olarak amel etmediği karısına varır. Irak'a ilim tahsiline giderken sahibini bilmediği bir bostandan izinsiz buğday alıp yemiş olduğunu hatırlar. Gidip bu bostanın sahibini bulur. Adam Müslüman değildir ve başta hakkını helâl etmez. Ancak Ebu Hafs-ı Kebîr'in, hakkını helâl etmesi karşılığında çok fazla para teklif etmesi üzerine karısıyla birlikte Ebu Hafs-ı Kebîr'in hak dinin temsilcisi olduğuna karar verirler ve parayı almadıkları gibi İslâmiyete girerler. Bu durumu Ebu Hafs-ı Kebîr ilimle amel etmenin kendisine sağladığı bir kazanç olarak algılar (H60).

Ebu'l-Me'âlf (1514-1615): 1514 (H.920) senesinde doğdu. Evliyânın büyüklerindendir. Seyyid olan Ebu'l-Me'âlf, Kâdiriyye tarikatının önemli isimlerindendir. 1615 (H.1024) senesinde vefât etti. Kabri, Hindistan'da Lahor şehrinde dir. Tasavvufta Şeyh Dâvud-i Cühenî'nin sohbetlerine katıldı. El-Tuhfetü'l-Kâdiriyye adlı eseri, Abdülkâdir Geylânî'nin kerâmetlerini ve hallerini anlatır (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992k: 250).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta Abdülkâdir Geylânî'nin de yer aldığı bir hikâyede söz konusu edilir (H145).

Fudayl ibni İyâd (726-803): 726 (H.107) senesinde Horasan'ın Ebîverd kasabasında doğdu. Evliyânın büyüklerindendir. İsmi Fudayl ibni İyâd bin Mes'ûd bin Bîşr, künyesi Ebû Ali'dir. 803 (H.187) senesinde Mekke'de vefât etti. Kabri Mekke'de Cennetü'l-Muallâ'da Hz. Hatice'nin kabri civârındadır (Türer, 1996: 208-209; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992f: 219).

Fudayl ibni İyâd'ın, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede bahsi geçmektedir. Hikâyeye göre, Fudayl ibni İyâd bir mescitte namaz kılarken bir adam gelir. Mescidin bir köşesinde üç yüz altın sayıp bir kenara bırakır. Namazdan sonra parasını burada unutup gider. Bir müddet sonra parasını mescitte unuttuğunu farkeder. Tekrar mescide gelir, ancak parasını koyduğu yerde bulamaz. Bunun üzerine Fudayl ibni İyâd'ı hırsızlıkla itham eder ve onu hırsız diye yerlerde sürükler. Fudayl ibni İyâd buna hiç ses çıkarmaz. Hatta adamın parasını ödeyerek hakkını da helâl eder. Hakkını neden helâl ettiğini sorduklarında da haksız yere itham edildiği için Allah katında bunun kendisine sevap getireceğini söyler (H57).

Habîb-i Acemî (? -738): Evliyânın büyüklerindendir. Aslen Acem'dir (İrânlıdır). Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 738 (H.120)'de vefât etti. Vefât târihi hakkında başka rivâyetler de vardır. Habîb-i Acemî, Hasan-ı Basrî, İbn-i Sîrîn, Bekir bin Abdullah el-Müzenî, Ebî Temîme el-Huceymî gibi

âlimlerle sohbet etme imkanı buldu. İlim öğrenip hadîs rivâyet etti. Süleymân et-Teymî, Hammâd bin Seleme, Mutemir bin Süleymân, Osman bin Heysem gibi kişiler kendisinden hadîs rivâyet etmişlerdir (Yetik, 1996: 370; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992f: 290).

Habîb-i Acemî, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta iki hikâyeye söz konusu edilir. Bu hikâyelerde Habîb-i Acemî'nin tasavvufî açıdan oldukça yüksek bir mertebede olduğu vurgulanır. Hikâyelerin ilkinde iki olay anlatılır. Hasan-ı Basrî, Habîb-i Acemî'nin arkasında namaza durur. Ancak bir sebeple Hasan-ı Basrî namazı bozup gider. Bu olay üzerine Hasan-ı Basrî'nin rüyasında ömründe bir namaza rastladığını, onu da terk edip gittiği söylenir. Hikâyede anlatılan ikinci olayda, Habîb-i Acemî'nin geçimini balıkçılıkla sağladığı ifade edilir. Bir Yahudi, Habîb-i Acemî balık avlarken "Eğer Müslümanların dini hak din olsaydı imamları böyle fakirlik içinde yaşamazdı" der. Bu söz üzerine Habîb-i Acemî elini denize sokarak denizden tamamen mücevherden oluşan bir balık çıkarır. Bunu gören Yahudi Müslüman olur (H99).

İkinci hikâyede Habîb-i Acemî, bir adamın malını emanet alır. Emanet aldığı bu paranın tümünü fakir fukaraya dağıtır. Adam geldiğinde parasıyla çok güzel yerler aldığını söyler. Adam bu yerlerin nerede olduğunu sorunca Habîb-i Acemî, cennette olduğunu söyler. Adam da Habîb-i Acemî'den bir kâğıda bunu yazıp kendisine vermesini ve öldüğünde kefenine koymasını ister. Habîb-i Acemî yaptığına pişman olur. Ancak adam öldükten sonra Habîb-i Acemî adamı rüyasında görerek rahatlar (H100).

Hasan-ı Basrî (641–728): 641 (H.21) senesinde Medine'de doğdu. Tâbiînin ve bu devirdeki evliyânın büyüklerindedir. İsmi, Hasan bin Ebi'l-Hasan Yesâr'dır. Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû Saîd'dir. Aslen Basralı olduğu için Basrî ismiyle meşhur olmuştur. Babasının ismi, Firûz, Yesâr veya Câfer'dir. Annesininki ise, Hayre'dir. 728 (H.110) senesinde Basra'da vefât etti. Kabri Basra'da Sâlihiyye adı verilen yerdedir (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992g: 3).

Hasan-ı Basrî'nin eserleri şunlardır: Tefsîrü'l-Haseni'l-Basrî, Kitâbü'l-Hasen ibni Ebi'l-Hasen fi'l-Aded, Risâle fî Fadlı Haramî Mekketi'l-Mükkereme, Risâle Abdi'l-Melik ibni Mervan ilâ Haseni'l-Basrî ve Cevâbihi Aleyha, Risâle Erbea ve Hamsin Farîda, El-İstigfârâtü'l Munkize Mine'n-Nâr (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992g: 19).

Hasan-ı Basrî ile ilgili Câmî'ü'l-Hikâyât'ta dört anlatı bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ilki Hasan-ı Basrî'nin gençliğinde yaşadığı bir olayla ilgilidir. Hikâyeye göre, Hasan-ı Basrî gençliğinde sokakta gezerken bir kadın görür ve kadının gözlerine âşık olur. Kadını evine kadar takip eder. Kadın, neden kendisini takip ettiğini sorduğunda gözlerine âşık olduğunu

söyler. Kadın kendisini beklemesini söyler ve evine girer. Bir müddet sonra bir cariye elinde bir tabakla Hasan-ı Basrî'nin yanına gelir. Bu kadın kendisini hanımının gönderdiğini söyler ve elindeki tabağı ona verir. Hasan-ı Basrî tabağın içinde kadının gözlerini görünce kahrolur. Meğer kadın Hasan-ı Basrî'nin, gözlerine âşık olduğunu duyunca gözlerini, bir Müslümana fesat verdikleri için oymuştur. Ertesi gün de kadın ölür. Hasan-ı Basrî büyük bir vicdan azabı çeker. Ancak rüyasında kadını cennette görünce biraz rahatlar (H113).

Diğer anlatıların ikisinde Hasan-ı Basrî'nin komşuluk hakkına ne ölçüde riayet ettiğine vurgu yapılmaktadır (H5; H14). Bir hikâyede de Hasan-ı Basrî'nin "şüphesiz taam" arayışı anlatılmıştır (H25).

İbni Fârid (1180–1238): 1180 (H.576) senesinde Mısır'da doğdu. Mısır'da yetişen büyük velilerdendir. İsmi Ömer, babasınınki Ali'dir. Künyesi Ebû Hafs olup Sultânü'l-âşikîn ve Şerefüddîn lakabları vardır. İbni Fârid diye meşhur oldu. Hz. Muhammed'in süt annesi Halime'nin mensup olduğu Benî Sa'd kabilesine mensuptur. 1238 (H.636) senesinde yine burada vefât etti. Mısır'da Karâfe denilen yere defnedildi (Evliyalardan Ansiklopedisi, 1992g: 142).

İbni Fârid, aslen Suriye'nin Hama şehriyendir. Babası, buradan Mısır'a gelip yerleşmiştir. İbni Fârid'in babası, devlet kademelerinde, haksızlığa uğrayanların haklarını kazanmalarında yardımcı olduğu için kendisine Fârid denmiştir (Evliyalardan Ansiklopedisi, 1992g: 142).

İbni Fârid'in dîvânı vardır. İbni Fârid, şiirlerinin çoğunu Mekke vâdilerinde yazmıştır. Dîvândaki kasidelerden birisi de, 750 beyitlik Kasîde-i Tâiyye'dir (Evliyalardan Ansiklopedisi, 1992g: 147).

Câmî'ül-Hikâyat'ta İbni Fârid bir hikâyede söz konusu edilmiştir. Bu hikâyede İbni Fârid'in yaşadığı olağanüstü haller anlatılmıştır (H150).

İbrahim bin Edhem (714–779): 714'te (H.96) Belh şehrinde doğdu. Tâbiînin meşhur âlimlerinden ve evliyânın büyüklerindedir. 779 (H.162) yılında Şam'da vefât etti. İsmi, İbrâhim bin Edhem bin Mansûr, künyesi Ebû İshâk'tır. Nesebi Hz. Ömer'e dayanır. Fudayl bin İyâd, İmrân bin Mûsâ bin Zeyd Râî ve Şeyh Mansûr Selâmî'nin sohbetinde bulunup Veyse'l-Karânî'nin rûhâniyetinden istifâde etmiştir (Öngören, 2000: 293; Arendonk, 2001: 886; Evliyalardan Ansiklopedisi, 1992g: 191).

Bağdat, Şâm ve Hicaz'da meşhur oldu. Üç kıtanın âlimlerinin çoğundan ilim öğrendi. İmâm-ı A'zam'ın sohbetleriyle olgunlaştı. Dinde fakih ve müctehid oldu. Rumlarla yapılan cihadlara katıldı. Arapçayı çok fasîh konuşurdu (Öngören, 2000: 293; Arendonk, 2001: 886; Evliyalardan Ansiklopedisi, 1992g: 191).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta İbrahim bin Edhem'le ilgili sekiz hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyelerde çoğunlukla İbrahim bin Edhem'in tasavvufî yönü vurgulanmaktadır. Hikâyelerin ilkinde İbrahim bin Edhem bir bağda ayda on akçeye bağcılık yapmaya başlar. Bir gün bağ sahibi arkadaşlarıyla birlikte bağa sohbete gelir. İbrahim bin Edhem'den bağdaki narların tatlılarından getirmesini ister. Ancak İbrahim bin Edhem'in getirdiği tüm narlar ekşi çıkar. Bu duruma kızan bağ sahibi İbrahim bin Edhem'i azarlayarak neden tatlılarından getirmediğini söyler. İbrahim bin Edhem de "Tatlılarını bilmek için narlardan yemek gerek" der. Bağ sahibi de hiç narlardan yemedin mi diye sorar. İbrahim bin Edhem de yemediğini, çünkü bağın bekçisi olduğunu söyler ve kimliğini açıklar. İbrahim bin Edhem'in kendisine bağ bekçisi olduğunu öğrenen bağ sahibi çok fazla ücret teklif etmesine rağmen İbrahim bin Edhem artık çalışmak istemez. Çünkü ona göre ibadetin gizlisi makbûldür (H10).

Bir diğer hikâyede ise fakir komşuya ikram etmenin insana kazandıracığı sevaplar konu edilmiştir (H11). Diğer hikâyede ise başkasının malını izinsiz kullanmanın yapılan tüm ibadetleri mahv edeceği ifade edilmiştir. Bu anlatıda İbrahim bin Edhem olağanüstü bir şekilde meleklerle iletişim kurabilmektedir (H21).

Bir diğer hikâyede İbrahim bin Edhem Allah'a daha yakın olabilmek için tacını ve tahtını terketmiş bir mutasavvıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Müritlerine tavaf esnasında kadınlara ve oğlanlara bakmamalarını nasihat eder. Ancak babasını aramak için memleketinden Mekke'ye gelen oğluyla karşılaşınca ona karşı olan muhabbeti depreşir. Oğluna olan muhabbetini Allah'a olan muhabbetinden üstün tutmaya başladığına dair İlahi bir ses duyunca Allah'tan ya oğlunun canını, ya da kendi canını almasını ister. Allah da oğlunun canını alır. Hikâyede Allah muhabbetinin tüm muhabbetlerden üstün olması gerektiği anlatılmaktadır (H69).

Başka bir hikâyede İbrahim bin Edhem Allah'tan başkasından medet umduğu için kendini cezalandırır. Açlıktan bitkin düşmüş bir halde baygın yatarken yardım umduğu adamlar gelip ahdedtiği gibi zorla ağzına yağ ve bal koyarlar. Böylece ahdi yerine gelmiş olur (H70). Başka bir hikâyede ise İbrahim bin Edhem'in cennette kimin kendisine eş olacağını merak etmesi ve Selâmetü's-Sevda adlı bu kadınla görüşmesi dile getirilmiştir (H114). Başka bir hikâyede suçsuzken zulme uğrayanın cennete gideceği ifade edilmiştir (H140). İbrahim bin Edhem'le ilgili son hikâyede ise Allah'ın, her kulunun rızkını düşündüğü, bu yüzden tac ve tahtın insana vereceği sorumluluğu almanın gereksizliği vurgulanmıştır (H169).

İbrahim bin Edhem'le ilgili hikâyelerin genel karakterine bakıldığında tasavvufî unsurların ön plana çıktığı görülmektedir.

İmam Kuşeyrî (986–1072): Kuşeyrî 986 (H.376) senesinde Horasan'ın Üstuvâ nâhiyesinde doğdu. Fıkıh, tefsîr, hadîs ve kelâm ilimlerinde çok önemli bir yere sahiptir. Künyesi Ebû Kâsım, adı Abdülkerîm babasınınki Havâzin'dir. Kuşeyrî diye meşhur olması, Kuşeyrî bin Ka'b Sagsa'nın soyundan olmasındandır. Ailesi Arap asıllı olup Horasan civârında yerleşmişti. Annesi de Sülemî ailesine mensuptu. Daha çocuk yaşta babasını kaybetti. Kuşeyrî, akrabası Ebu'l-Kâsım Yemânî'den Arapça ve edebiyat okudu. Bu arada zirâat tüccarı olan dayısının vergi işlerini yoluna koymak amacıyla hesap öğrenmek için Nişabur'a gitti. Böylece hesap öğrenecek ve mâliye memuru olarak halkı aşırı vergiden kurtaracaktı. Ancak Nişabur'da büyük velîlerden Ebû Ali Dekkak ile karşılaşan Kuşeyrî, hükûmette vazife almaktan vazgeçerek manevî ilimlere yöneldi. Hocası Ebû Ali Dekkak'a tam bağlanarak tasavvuf yolunda büyük merhaleler katetti. Hocasının emriyle Muhammed ibni Bekr-i Tûsî'den fıkıh, Ebu Bekr ibni Fûrek'ten kelâm ve usûl-i fıkıh, Ebu Ishâk İsfârâînî'den kelâm ilmini öğrendi. 1072 (H.465) senesinde 92 yaşındayken Nişabur'da vefat eden İmam Kuşeyrî ölene kadar ders vermeyi bırakmamıştır. İmâm Kuşeyrî, Risâle'den başka, çoğu tasavvufa, tefsîr ve hadîse dâir birçok eser yazmıştır. Bunlardan bâzıları şunlardır: Letâifü'l-İşâret, El-Mi'râc, Şikâyetü Ehlî's-Sünne bimâ Nâlehum mine'l-Mihneti, El-Vasıyye, Et-Teysîr fî İlmi't-Tefsîr, Tertîbü's-Sülûk fî Tarîkıl-lah, El-Luma' fî Akâid-i Ehl-i Sünne, El-Akîdetü'l-Kuşeyrîyye, En-Nahvü'l-Müevvel, Et-Tabhîr fî İlmi't-Tezkîr, Er-Risâle fi't-Tevbe ve Ahkâmihâ, Risâletün fî Beyâni's-Sülûk, Uyûnü'l-Ecvibe fî Fünûni'l-Es'ile, Mensûrû'l-Hitâb fî Meşhuri'l-Ebvâb, Kitâbu Âdâbi's-Sûfiyye, Nahvü'l-Kulûb, Faslü'l-Hitâb fî Fadli'n-Nutkü'l-Mustetâb, El-Müntehâ fî Nükte-i üli'n-Nüha, El-Erbaüne Hadîsen, Kitâbü'l-Cevâhir, Kitâbü'l-Münâcaat, Ahkâmü's-Semâ, Et-Temyîz fî İlmi't-Tezkîr, El-Kasîdetü's-Sûfiyye, Et-Tevhîdü'n-Nebevî, El-Makâmâtü's-Selâse, İstifâdetü'l-Murâdât (Uludağ, 2002: 473-474; Ateş, 2001: 1035-1038; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992h: 8).

İmam Kuşeyrî ile ilgili Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâye karakter itibariyle İmam Kuşeyrî'nin ilmî yönüne olağanüstü bir nitelik kazandırmaktadır. Hikâyeye göre, İmam Kuşeyrî, normal bir medrese tahsili sonunda ilim erbabı olmamış, ilim ona Allah'ın bir hikmeti olarak Hızır tarafından verilmiştir. Kuşeyrî ilim tahsili için şehri-tana gitmek ister. Annesi oğlunun kendinden uzakta olmasına ilk başta razı olmasına rağmen sonradan hasretine dayanamamış, geri dönmesi için Allah'a yalvarmıştır. İmam Kuşeyrî de mola zamanı elbisesine idrar bulaşmasını, gitmesine annesinin rıza göstermediğine yorar ve geri döner. Anasına gösterdiği bu hürmetten dolayı Allah ilim öğretmesi için Hızır'ı ona gönderir. Hızır üç yıl ona ilim öğretir. Üç yılın sonunda ilimde

çok büyük mesafeler kat eden İmam Kuşeyrî, bin cilt eser yazar. Daha sonra bu eserleri bir sandığa koyup bir müridine Ceyhun Nehri'ne atması için verir. Müridi ilk iki sefer atmaya kıyamaz. Üçüncüde atar. Kitapları atınca nehirden iki el çıkarak kitapları suya çeker. Müridin bunun hikmetini sorması üzerine de ahir zamanda Hz. İsa'nın dünya üzerinde Hz. Muhammed diniyle amel edecek bir kitap bulamayacağını, işte bu zamanda Ceyhun'dan kitaplarını geri alacağını söyler (H88).

Görüldüğü üzere, hikâyede İmam Kuşeyrî'nin hem ilim sahibi olması, hem de sahip olduğu bu ilmi insanlığa sunması olağanüstülüklerle örülerek okuyucuya aktarılmıştır.

İmam Şâfiî (760–820): 767 (H. 150) senesinde Kudüs civârında Gazze'de doğdu. Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden olan Şâfiî mezhebinin kurucusu ve evliyânın büyüklerindedir. İsmi Muhammed bin İdrîs, künyesi Ebû Abdullah'tır. Ashâb-ı kirâmdan olan dördüncü dedesi Şâfi'ye nisbetle Şâfiî nisbesiyle meşhur olmuştur. Soyu, Kureyş kabîlesinden olup hem anne, hem baba tarafından Hz. Muhammed'in soyu ile birleşmektedir. Annesi tarafından soyu Fâtıma binti Abdullah el-Mahmûd bin Hasan el-Müsennâ bin Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib'e dayanır. Babası tarafından ise Hz. Muhammed'in üçüncü dedesi olan Abdümenâf, İmam Şâfiî'nin dokuzuncu dedesidir. 820 (H.204) senesinde Mısır'da vefât etti. Kabri Kâhire'deki Kurâfe Kabristanı'ndadır. İmam Şâfiî'nin eserleri şunlardır: Ahkâmü'l-Kur'ân, İhtilâfü'l-Hadîs, Müsnedü's-Şâfiî, Risâle fi'l-Usûl, El-Mevâris, El-Ümm Kitâbü's-Sünen ve'l-Müsned, El-Emâli El-Kübâ, El-İmlâe's-Sagîr, Edebü'l-Kâdî, Fedâil-i Kureyş, El-Eşribe, Es-Sebkû ve'r-Remyü, İsbâtü'n-Nübüvve ve Redd-i ale'l-Berâhime, Dîvân (Heffening, 2001: 268–272; Evliyalar Ansiklopedisi: 1992k: 321).

İmam Şâfiî, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta iki hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyeler konuğa hürmet ve ikramın önemi hakkındadır (H105; H106). Bu hikâyelerden birisinde İmam Şâfiî, bir eve misafir olur. Ev sahibinin kendisine sayısız ihsanda bulunmasına şaşırır. Çünkü misafir oldukları insan ilm-i kıyafete göre misafire ihsan etmemesi gereken bir kişidir. Ancak evden çıkarken ev sahibinin yedirdiklerinin ücretini istemesiyle İmam Şâfiî'nin, ilm-i kıyafetin doğru olduğu yönündeki kanaati kuvvetlenir (H106).

Kudayb Elbân-ı Musulî: Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta Kudayb Elbân hakkında bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyede Kudayb Elbân'ın gösterdiği kerametlere yer verilmiştir. Bu hikâyeye göre, Kudayb Elbân, kendisine düşmanlık besleyen bir kişiye farklı suretlerde görünmektedir. Diğer taraftan, Kudayb Elbân'ın namaz kılmadığı söylendiğinde Abdülkadir Geylânî, onun her gün Kâbe kapısında namaz kıldığını ifade etmektedir (H149).

Mâlik bin Dinar (? –748): Doğum tarihi bilinmeyen Mâlik bin Dinar Basra'da dünyaya gelmiştir. Evliyânın büyüklerinden kabul edilir. Künyesi Ebû Yahyâ, lakabı Zeynüddîn'dir. Benî Süleym kabîlesindedir. 748 (H.131) târihinde Basra'da vefât etti (Demirci, 2003: 505; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992h: 69).

Mâlik bin Dinar, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta, bir hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâye, komşuluk hakkıyla ilgilidir. Bu hikâyede Mâlik bin Dinar, her gün dergahına pislilik süren bir Yahudi komşusuna tahammül göstermektedir. Bu sabrının karşılığı olarak da bu Yahudi komşusu İslâm dinine girmiştir (H15).

Mansur bin Ammar (? –839): İsmi Mansûr bin Ammâr bin Kesîrdir. Künyesi Ebû's-Sırrî Sülemî'dir. Aslen Mervli olup Basra'da yaşamıştır. 839 (H.225) senesinde Basra'da vefât etti. Zamânının meşhur âlim ve velîlerinden olan Ma'rûf bin Ebi'l-Hattâb, Leys bin Sa'd, Abdullah bin Lühey'a, Münkedir bin Muhammed ve Bişr bin Talha'dan ilim öğrenip hadis dinlemiştir. Kendisinden oğlu Selim, Ali bin Haşrem, Muhammed bin Câfer ve birçok âlim ilim öğrenmiş, hadis dinlemiştir (Cebecioğlu, 2003: 8; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992h: 93).

Mansûr bin Ammar, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta iki hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde Mansûr bin Ammar, kötü yola düşmüş bir kadını yolundan döndürmeye çalışır ve sonunda kadının yaptığına tevbe etmesini sağlar (H71). Diğer hikâyede Mansûr bin Ammar, yine İslâmın emirlerine uygun yaşamayan bir şehzadenin tevbekar olmasını sağlayan bir şeyh olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyede, zevk ve safa üzerine yaşayan bir şehzade Mansûr bin Ammar'ın telkinleriyle doğru yolu bulur ve âşık olduğu cariyesi Nisvan'la birlikte Mekke'ye gider. Burada yıllarca tevbe ettikten sonra Mansûr bin Ammar yanlarına gelir. Mansûr bin Ammar'ın tevbelerinin kabul olduğunu söylemesi üzerine önce Nisvan, ardında da şehzade mutlu bir şekilde can verir (H94).

Ma'rûf-ı Kerhî (? –815): Doğum târihi bilinmemektedir. Adı Ma'rûf bin Fîrûz, künyesi Ebû Mahfûz'dur. 815 (H.200) senesinde Bağdat'ta vefât eden Ma'ruf-ı Kerhî'nin kabri Bağdat'tadır. Bağdat'ın Kerh beldesinden olduğu için Kerhî denilmiş ve Ma'rûf-ı Kerhî diye tanınmıştır (Öngören, 2003: 67; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992h: 99).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ın bir hikâyesinde Ma'ruf-ı Kerhî'nin adı zikredilir. Ancak hikâyenin kurgusu içinde aktif bir rol oynamaz (H7).

Muhyiddin-i Arabî (1165–1240): 1165 (H.560) senesinde Endülüs'teki Mürsiye kasabasında doğdu. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda Endülüs'te ve Şam taraflarında yaşamış büyük velîlerden birisi olarak kabul edilir. İsmi Ebû Bekir Muhammed bin Ali olup künyesi Ebû Abdul-

lah'tır. İbn-i Arabî ve Şeyh-i Ekber diye meşhur olmuştur. Ailesi meşhur Tayy kabilesine mensuptur. Cömertliğiyle tanınmış Adiy bin Hâtem'in kardeşi Abdullah bin Hâtem'in neslindedir. 1240 (H.638) senesinde Şam'da vefât etti. Kabri Şam'dadır. Muhyiddin-i Arabî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: Fütûhât-ı Mekkiyye, Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye, Et-Te-nezzülâtü'l-Mevsûliyye, El-Ecvibetü'l-Müsekkite an Süâlâti'l-Hakîm Tirmizî, Füsûsü'l-Hikem, El-İsrâ ilâ Makâmi'l-Esrâ, Şerhü Hali'n-Na'leyn, Tâcü'r-Resâil, Minhâcü'l-Vesâil, Kitâbü'l-Azamet, Kitâbü'l-Beyân, Kitâbü't-Tecelliyât, Mefâtih'ül-Gayb, Kitâbü'l-Hak, Merâtibü Ulûmi'l-Vehb, El-İlâm bi-İşâreti Ehli'l-İlhâm, El-İbâdet ve'l-Halvet, El-Medhal ilâ Ma'rifeti'l-Esmâ, Kühü mâ lâ Büdde Minh, En-Nükabâ, Hil-yetü'l-Abdâl, Esrârü'l-Halvet, Akîde-i Ehl-i Sünnet, İşârâtü'l-Kavleyn, Kitâbü'l-Hüve ve'l-Ehâdiyyet, El-Celâlet, El-Ezel, Anka-i Mugrib, Hat-mü'l-Evliyâ, Eş-Şevâhid, El-Yakîn, Tâcü't-Terâcim, El-Kutb, Risâletü'l-İntisâr, El-Hucb, Tercümânü'l-Eşvâk, Ez-Zehâir, Mevâkiu'n-Nücûm, Mevâizü'l-Hasene, Mübeşşirât, El-Celâl ve'l-Cemâl, Muhâdarâtü'l-Ahrâr ve Müsâmerâtü'l-Ahyâr, Sırrü Esmâillahi'l-Hüsnâ, Şifâü'l-Alîl fî İzâhü's-Sebîl, Cilâü'l-Kulûb, Et-Tahkîk fi'l-Keşfi an Sırrî's-Sıddîk, El-Vahy, El-Ma'rifet, El-Kadr, El-Vücûd, El-Cennet, El-Kasem, En-Nâr, El-A'râf, Mü'min, Müslim ve Muhsin, El-Arş, El-Vesâil, İ'câzü'l-Lisân fî Tercemetin ani'l-Kur'ân (Kılıç, 1999: 493; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992i: 157).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Muhyiddin-i Arabî'nin doğrudan konu alındığı hikâye yoktur. Ancak iki hikâye, Muhyiddin-i Arabî'den rivayet edilmiştir (H146; H153).

Rabiâtü'l-Adaviyye (? -752): Tâbiînden ve hanım velîlerin büyüklerinden. Babasının adı İsmâil'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 752 (H.135) yılında Kudüs civârında vefât etti (Küçük-Ceyhan, 2007: 380; Evliyalar Ansiklopedisi, 1992j: 34).

Rabiâtü'l-Adaviyye ile ilgili Câmi'ü'l-Hikâyât'ta iki hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeler Rabiâtü'l-Adaviyye'nin kerametleriyle ve onun İslâmın kurallarına uymakta gösterdiği katı disiplinle ilgilidir. Bu hikâyelerin ilkinde Rabiâtü'l-Adaviyye Mekke'ye gelirken Kâbe'nin onu karşılamaya gittiğine ilişkin olağanüstü bir duruma yer verilmiştir (H110). Diğer hikâyede ise ölüm döşeğinde olmasına rağmen nereden geldiğini bilmediği bir taze hurmayı yememesi anlatılmıştır (H111). Bu hikâyelere bakıldığında Rabiâtü'l-Adaviyye'nin hanım evliyalar içinde mertebesinin oldukça yüksek olduğunun vurgulandığı görülmektedir.

Seyfeddin Abdülvehhab: Abdülkadir Geylânî'nin oğludur. Hayatı hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanamamıştır.

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta, Seyfeddin Abdülvehhab ile doğrudan ilgili bir hikâye yoktur. Abdülkadir Geylânî ile ilgili bir hikâyenin anlatıcısı konumunda karşımıza çıkmaktadır (H155).

Seyyid Ahmed bin Ebu'l-Hasan Rîfâ'î (1118- ?): 1118 (H.512) senesinin Receb ayının ortalarında bir Perşembe günü Betâih'de doğdu. İsmi ve nesebi Ahmed bin Sultân Ali bin Yahyâ bin Sâbit bin Ebü'l-Fevâris Hâzım Ali bin Ahmed Murtezâ bin Ali İşbilî bin Rûfâe Hasan bin Mehdi bin Muhammed bin Hasan bin Ahmed Sâlih bin Mûsâ bin İbrâhim Mur-tazâ bin Mûsâ Kâzım bin Câfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Hz. Muhammed so-yundan olup seyyiddir. Anne tarafından da nesebi Hazret-i Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayanır. Bu yüzden kendisine Ebü'l-Ale-meyn, iki sancak sâhibi künyesi verilmiştir. Ebu'l-Abbâs da denir. Benî Rîfâe kabîlesine mensûb olduğu için Rîfâî nisbeti ile meşhur oldu. Pek çok eser yazan Seyyid Ahmed Rîfâ'î'nin eserlerinden bazıları şunlardır: El-Burhânü'l-Müeyyed, Şerhü't-Tenbîh, El-Hikemü'r-Rîfâîye, En-Nizâmü'l-Hasl li Ehli'l-İhtisâs, El-Akâidü'r-Rîfâîye (Evliyalar Ansiklope-disi, 1992j: 290-291).

Seyyid Ahmed Rîfâ'î, Câmi'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çık-maktadır. Bu hikâyede, Seyyid Ahmed Rîfâ'î'nin manevî âlemdeki ta-sarruflarına değinilmiştir (H152).

Süfyan-ı Sevrî (713-778): 713 (H.95) senesinde Kûfe'de doğdu. İsmi Süfyân bin Saîd bin Mesrûk, künyesi Ebû Muhammed veya Ebû Abdul-lah'tır. 778 (H.161) yılında Basra'da vefât etti. Tebe-i tâbînin büyükle-rindedir. Zamanındaki büyük âlimlerden ilim ve edeb öğrendi. Hadîs ve fıkıh ilminde müctehîd oldu. Meşhur âlim ve velîlerden Cüneyd-i Bağdâdî, Hamdun Kassâr bunun mezhebindeydi. Mezhebi zamanla unutuldu (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992k: 135).

Süfyan-ı Sevrî'nin, Câmi'ü'l-Hikâyât'ta bir kısa hikâyede adı geçmekte-dir. Bu hikâyede, Süfyan-ı Sevrî, sırtında zenbille tavaf eden bir adamın edebe aykırı davrandığını düşünerek adamı azarlar. Ancak adamın sırtındaki zenbilde adamın anasının bulunduğunu ve adamın 17 seferdir anasını sırtındaki bu zenbille Şam'dan hac için getirdiğini duyunca ses çıkartmaz. Adamın, anasına karşı gösterdiği bu vefa ile analık hakkını ödeyip ödeyemediğini sorması üzerine dünyanın öte ucundan 70 kere başı üstünde getirse bile bir gece kalkıp süt verdiği hakkını bile öde-yemeyeceğini ifade eder (H75).

Şakîk-i Belhî (? -790): Doğum tarihi bilinmemektedir. Evliyânın büyük-lerindedir. Künyesi Ebû Ali olup, babasının ismi İbrahim'dir. İbrahim Edhem'in talebesi, Hâtim-i Esâm'ın hocasıdır. Dünyaya gönül bağla-mayıp haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçardı. Şüpheli korku-

suyla mübahların da çoğuna yaklaşmadı. Ticâretle uğraşırđı. 790 (H.174) senesinde vefât etti (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992k: 182).

Şakîk-i Belhî, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyeye göre Şakîk-i Belhî, İbrahim bin Edhem'in halifelerindendir. Gençliğinde odabaşılık yapmıştır. Gençlik döneminde kendisi ile aynı inancı paylaşmayanlara hakaret etmektedir. Bu yüzden bir Mecusîden tokat yemiştir. Ancak olgunlaştıktan sonra alay etmekten ziyade, karşısındakini incitmeden onu İslâma çağdırmaya başlar. Bu tavrı sayesinde gençliğinde tokat yediğı Mecusînin Müslüman olmasını sağlar (H55).

Şeyh Bakkar: Hayatı hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanamamıştır. Şeyh Bakkar Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyede Şeyh Bakkar, Abdülkâdir Geylânî'nin, şahit olduğı bir kerametini halka açıklamaktadır (H160).

Şeyh Müferrih: Hayatı hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanamamıştır. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyede Şeyh Müferrih, aynı anda üç yerde birden gözükmektedir. Hikâyede Şeyh Müferrih'in gösterdiği bu keramet üzerinden tasavvuf ehlinin bu kerameti göstermesinin sahih olduğı söylenerek bu durum izah edilmeye çalışılır (H158).

Şeyh San'an: Şeyh San'an hakkında kaynaklarda verilen bilgiler Câmî'ü'l-Hikâyât'ta yer alan bilgilerle örtüşmektedir. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta Şeyh San'an'ın bir hikâyesine yer verilmiştir. Bu hikâyede Şeyh San'an'ın Mekke'de yaşadığı ve halk arasında Abdürrezzak olarak tanındığı ifade edilmektedir (H63). Hikâyeye göre, Şeyh San'an, pek çok müride sahip olan bir şeyhtir. Üst üste rüyasında üç kez Rum vilayetinde bir puta secde ettiğini görünce bu remzin peşine düşüp 400 müridiyle Mekke'den Rum'a, Kaysarî dibine gelir. Burada padişahın kızına âşık olur. Kızın, kendisiyle evlenmek için şart koşması üzerine şeyh cübbesini çıkarıp papaz cübbesi giyer ve mihr yerine kızın domuzlarına çoban olur. Bunun üzerine Rum'a beraber geldiğı 400 mürit geri döner. Mekke'de kalmış olan şeyhin kamil bir müridi, durumu öğrenince müritlere "madem şeyh başka dine girdi siz niye girmediniz de şeyhi yalnız bıraktınız" der. Müritleri yanına alıp Rum'a tekrar gelirler. Şeyh bunları görünce hatasını anlayarak başındaki şapkayı yere çalar ve müritleriyle birlikte tekrar Mekke yoluna düşer. Bu arada tekfurun kızının gönlüne de şeyhin aşkı verilir. Kız şeyhe âşık olur ve onun peşinden Mekke'ye gider (H63).

Şeyh Şiblî (861-945): 861 (H.247) senesinde Samarra'da doğdu. Adı Câfer, babasının adı Yûnus'tur. Künyesi Ebû Bekr'dir. Bağdat'a gelip, buraya yerleşti. Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesidir. Aynı zamanda Mâlikî mezhebinin fıkıh âlimlerinden olup İmâm Mâlik'in Muvattâ'sını ezbere

bilirdi. Zamanının önde gelen âlimlerinden olan Ebû Bekr-i Şiblî 945 (H.334) senesinde Bağdat'ta vefât etti (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992k: 334).

Şeyh Şiblî, Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede zikredilmektedir. Bu hikâyede, bir kula takdir edilen bir rızkın mutlaka ona ulaşacağı fikri işlenmektedir. Hikâyeye göre Şeyh Şiblî dolaşmaya çıktığı bir zamanda bir avcıya rastlar. Avcının kendisini yemeğe davet etmesi üzerine kuşlardan birisini hücre arkadaşları olan Ma'rûf-ı Kerhî ve Dâvud-ı Tâî'ye götürmek ister. Ancak avcı razı olmaz. Bu arada bir karga gelip kuşlardan birisini kapar ve Şeyh Şiblî'nin hücre arkadaşlarına götürür (H7).

Zâhid-i Bermekî: Hayatı hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanamamıştır. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyeye göre Zâhid-i Bermekî, bir Cuma gecesi bir kabir yanında yatar. Rüyasında kabir ehlinin kabirlerinden çıktığını ve pek çoğunun çeşit çeşit yiyecekler yediğini görür. İçlerinden birisi yalnız ve mahzun bir şekilde bir kenarda oturmaktadır. Nedenini sorduğunda öldükten sonra arkasından sadaka edilmediğini, o şehirde bir annesinin olduğunu, onun da evlenip kendisini unuttuğunu söyler. Bermekî de bu gencin annesini bulur ve oğlu için sadakada bulunmasını sağlar. Böylelikle bu genç de kabrinde bolluk içinde zaman geçirir (H49).

Zübeyde: Abbasi halifesi Harun Reşit'in karısıdır. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta Zübeyde'nin oldukça zahit bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmiştir. Eserde Zübeyde ile ilgili bir anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatıda Zübeyde'nin İslâmî kural ve kaidelerle Kur'an'ın emirlerine karşı gösterdiği hassasiyet dile getirilmiştir (H112).

Zünnûn-ı Mısırî (772-859): 772 (H.155) tarihinde doğdu. Mısır'da yetişen büyük velîlerdendir. İsmi Sevbân bin İbrâhim, künyesi Ebü'l-Feyz, lakabı Zünnûn, nisbesi el-Mısırî'dir. Güney Mısır'ın Sudan'a yakın sınır bölgesinde yaşayan Nûbe kabîlesindedir. Bu sebeple babası en-Nûbî nisbesiyle anılır. 859 (H.245) tarihinde Mısır'da vefât etti (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992l: 385).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta Zünnûn-ı Mısırî ile ilgili bir hikâyeye yer verilmiştir. Bu hikâyede Allah'ın her kuluna rahmet nazarıyla baktığına değinilmiştir (H170).

1.3.1.1.2. İslâmî Kural ya da Kaidelere Uymanın Sağlayacağı Ödüller veya Uymamanın Neden Olacağı Cezaları İçeren Hikâyeler

Câmi'ü'l-Hikâyât, dinî mesajlar vermek amacıyla kaleme alınmış bir eser niteliğindedir. Eserin temel amacı İslâmiyetin temel kural ve kaidelerinin okuyucuya aktarılmasıdır. Eserde yer alan hikâyelerde İslâmî kural ya da kaidelere uymanın insana kazandıracığı ödülleri veya bu kaidelere uymamanın neden olacağı cezalar şu şekilde ele alınabilir.

Açgözlülük veya Haset: Eserde üç hikâyede açgözlülük ve haset konusu işlenmiştir. Bu hikâyelerin ilki Hz. İsa ve onun bir Yahudi komşusu arasında vuku bulmaktadır. Hikâyede Hz. İsa, bir Yahudi komşusuyla bir yolculuğa çıkar. Hz. İsa'nın iki, Yahudi komşusunun da elinde üç ekmeği vardır. Yahudi açgözlülük yaparak üçüncü ekmeğini Hz. İsa'dan saklar. Seyahat boyunca Hz. İsa, Yahudi komşusunun üçüncü ekmeği olduğunu itiraf ettirmeye çalışır. Ancak Yahudi hiçbir şekilde itiraf etmez. Sonunda her ikisinin karşısına üç tane altın kerpiç çıkar. Hz. İsa "bu kerpiçlerden birisi senin, birisi benim, birisi de üçüncü ekmeği yiyeenin olsun" deyince Yahudi ekmeği kendisinin yediğini söyleyip altına sahip çıkar. Hz. İsa da Yahudiyi tüm altınlarla orada bırakıp gider. Yahudi altınlarla uğraşırken üç harami gelerek Yahudiyi öldürüp altınları aralarında paylaşırlar. İçlerinden birisini şehre yiyecek almaya gönderirler. Altınların yanında kalan ikisi açgözlülük yaparak şehre gönderdikleri arkadaşlarını öldürüp onun da payını almak isterler. Bu arada şehre giden harami de benzer düşünceyle şehirden aldığı yiyecekleri zehirler. Harami, arkadaşlarının yanına geldiğinde altınların yanında kalan arkadaşları sözleştikleri üzere yiyecek getireni öldürürler. Ancak gelen yiyecekleri yer yemez kendileri de ölür. Hikâyede açgözlülük yapan herkes cezalandırılarak açgözlülüğün sonunun helâk olduğu vurgulanmıştır (H16).

Diğer bir hikâye firavun ile şeytan arasında geçen bir konuşma şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu hikâyede, firavun "senden ve benden daha melûn birisi var mıdır" diye şeytana sorar. Şeytan da "ikimizden daha melûn hasetçilerdir" diye karşılık verip bir anekdot anlatır. Şeytanın anlattığı bu anekdota göre, şeytanın çok sevdiği bir dostu vardır. Şeytan bir gün bu dostundan kendisinden bir şey dilemesini ister. Dostu da komşusunun bir öküzü olduğunu ve bunu öldürmesini şeytandan ister. Şeytan da "eğer öldürmeye kadir olsaydım cihanda hiç kimseyi sağ bırakmazdım" diye karşılık verir ve "komşunun öküzünün ölmesinden sana ne fayda olur, gel onun gibi nice öküz alabileceğin zenginlik vereyim" diye ekler. Ancak arkadaşı, şeytanın bu teklifine yanaşmayarak mutlaka komşusunun öküzünün ölmesini ister. Dostunun bu hasedi karşısında şeytan bile hayrette kalır (H134). Hikâyede, hasetçilerin şeytandan bile aşağılık karakter taşıdığı vurgulanmış, dolayısıyla da hasetçilerin, ebedî

cehennemde kalacak olan şeytandan daha büyük azaplara müstahak olduğu ifade edilmiştir.

Açgözlülük ve hasetçilikle ilgili başka bir hikâyede, bir padişahın yakın adamlarından birisi, bir arkadaşının kıskançlık ve hasetliği dolayısıyla gözden düşürülüp öldürülmek istenir. Bunun için bir oyun kurgulayan hasetçi arkadaşı hikâyenin sonunda kendi hazırladığı oyunun kurbanı olmuştur (H135).

Hikâyelerde yer alan temel düşünce açgözlülük ve hasetçiliğin insanı felakete sürükleyeceğidir. Hasetçilik yapan herkes mutlaka yaptıklarının cezasını bulmaktadır.

Adalet: Câmî'ül-Hikâyat'ta üç hikâyede işlenmiştir. Bu hikâyeler, adaletleriyle meşhur olmuş Nûşirevân ve Hz. Ömer etrafında teşekkül ettirilmiştir. Hikâyelerin ilkinde Hz. Ömer, Nûşirevân'ın oğlu Hürmüz'e babası için başsağlığına gitmek ister. Etrafında bulunanlar Hürmüz'ün Mecusî olduğunu, başsağlığına gitmenin uygun olup olmayacağını ifade ederler. Hz. Ömer de Nûşirevân'ın adaletinden dolayı gitmek gerektiğini söyler ve bizzat yaşadığı bir olayı anlatır. Bu olayda Nûşirevân, Hz. Ömer'e haksızlık eden oğlunu, kardeşini ve Hz. Ömer'in maruzatını yanlış tercüme eden tercümanını sırf adaletin yerini bulması için idam ettirmiştir (H51). Bu hikâyenin kurgusunda adaletleriyle ünlü olmuş iki liderin yanyana getirilmesi mesajın daha canlı bir şekilde okuyucuda yansıma bulmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda adalet kavramının dinî bir olgu olmadığı, Müslüman olsun, ateşperest olsun her yöneticinin adalet sahibi olması gerektiği vurgulanmıştır.

Adaletle ilgili bir diğer hikâye Hz. Ömer'in merkezî kahraman olduğu bir hikâyedir. Bu hikâyeye göre Hz. Ömer, sarhoşken zina yapmış olan oğlu Şehme'ye yüz kırbaç vurulmasına hükmeder. Oğlunun tüm yalvarmalarına rağmen kararından dönmez. Doksanıncı kırbaçta oğlu can vermesine rağmen on kırbaç da oğlunun cesedine vurdurur. Böylelikle adaleti ve Allah'ın emrini yerine getirmiş olur (H52). Hikâye oldukça trajik bir karakter taşımaktadır. Yöneticiler için herkesin eşit olduğu, cezanın ve ödülün herkese eşit bir şekilde dağıtılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Adalet kavramının işlendiği bir diğer hikâyede de adaletin dinî bir algı olmadığı fikri işlenmiştir. Bu hikâyede, adaletli yöneticilerin cesetlerinin mezarda bile çürümeden kaldığı ifade edilmiştir. Bu düşüncenin gerçek olup olmadığını merak eden Abbasi halifesi Me'mun, adaletiyle ün yapmış olan Nûşirevân'ın kabrini açtırır. Ölümü üzerinden yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen cesedinin hâlâ taptaze, sanki uykudaymış gibi durduğunu müşahede eder (H54).

Ahde Vefa Göstermek/Göstermemek: Ahde vefa göstermek ya da göstermemek de Câmî'ü'l-Hikâyât'ta işlenen konulardandır. Toplam iki hikâyede bu konu üzerinde durulmuştur. Bu hikâyelerin ikisinde de daha çok mitik/masalsı özellikler ön plana çıkmaktadır. Bu hikâyelerin ilki Beni İsrail zamanında yaşamış Şem'un adlı bir yiğit etrafında şekillenmiştir. Hikâyeye göre Şem'un cesur bir savaşçıdır. Düşmanları Şem'un'u alt edemedikleri için karısıyla anlaşırılar. Karısı bu anlaşmayı kabul eder ve Şem'un'u yakalamalarına yardım eder. Şem'un, düşmanlarının elinden Allah'a olan bağlılığı ve güveni sayesinde kurtulur. Karısı da yaptığı ihanetin cezasını hayatıyla öder (H37). Hikâyede bir takım teknik kusurlar göze çarpmaktadır. Hikâye "Beni İsrail zamanı" diye başlamasına rağmen hikâyenin sonunda Şem'un'un karısı Hz. Muhammed'in ashabının yolu üzerine diken atmak istediği için ölmektedir. Dolayısıyla da burada zaman atlaması karşımıza çıkmaktadır.

Ahde vefa ile ilgili bir diğer hikâye de masalsı/mitik özellikler taşımaktadır. Hikâyeye göre, kâfir vilayetine yakın bir yerde gaza ehli bir yiğit yaşamaktadır. Bu yiğidin çok güzel bir karısı vardır. Kâfir memleketinin tekfurı bu kadının güzelliğini işiterek kadına âşık olur ve onu kaçıır. Gaza ehli yiğit karısını kurtarmaya giderken ormanda bir kaplanı bir ejderha elinden kurtarır. Karısını tekfurun elinden kurtardıktan sonra düşmanları aynı ormanda bunlara yetişirler. Karısı, kocasına ihanet ederek düşmanlarının tarafına geçer. Gaza ehli yiğidin kurtardığı kaplan ansızın ortaya çıkarak düşmanlarını ve karısını parçalar (H39). Böylelikle ahde vefa göstermeyen karısı yaptığı için cezasını görmüş olur.

Ahiretteki Durumun Bu Dünyada Belirleneceği: İslâm inancına göre, dünya, ahiretin tarlasıdır. Kişinin ahirette göreceği cezalar ya da erişeceği ödüller bu dünyada sergilediği fiillere göre belirlenmektedir. Eserde bu düşünceyi işleyen iki hikâye bulunmaktadır. Kurgu itibarıyla birbirine çok benzeyen bu hikâyelerin ilkinde Hz. Musa, Allah'tan kendisine cennette kimin komşu olacağını bildirmesini ister. Allah da onun bu isteğini kabul ederek kendisine cennette komşu olacak kişinin yaşadığı yeri Hz. Musa'ya ilham eder. Hz. Musa, bu yere giderek adamı bulur. Adam kasaplık işleyen birisidir. Adamın cennette Hz. Musa'ya komşu olmasının nedeni adamın annesine gösterdiği hürmet karşılığında annesinin yaptığı duadır (H74).

Bir diğer hikâyede de İbrahim Ethem Allah'tan cennetteki eşinin kim olduğunu bildirmesini ister. Allah da İbrahim Ethem'e cennette eş olacak kadının adını ve yaşadığı yeri ilham eder. İbrahim Ethem kadının yaşadığı yeri bulup kadınla görüşür. Kadın koyun güden bir çobandır. Ancak koyunların içinde kurtlar gezinmesine rağmen kurtlar koyunlara hiçbir zarar vermez. Bu da kadının gösterdiği bir keramet olarak karşımıza çıkmaktadır (H114).

Akrabalara Hürmet ve Onları Arayıp Sormak: Eserde bu konuyla ilgili bir hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyeye göre, Horasanlı olan bir salih kişi gelip Mekke'ye yerleşmiştir. Malının zekatını veren, yoksullara yardım eden ve ibadetten geri durmayan birisi olmasına rağmen bu adam cehennemine gider. Neden cehenneme layık görüldüğü kendisine sorulduğunda da Horasan'da bıraktığı akrabalarını hiç arayıp sormadığı için Allah'ın da kendisini rahmetinden ayırdığını ifade eder (H17).

Allah İçin Gözyaşı Dökmek: Bu konuyla ilgili Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyede Allah için dökülen gözyaşının Allah katında çok değerli olduğu, kıyamet gününde işlenen günahlara karşılık geleceği fikri işlenmiştir. Hikâyeye göre, Hz. Âdem, cennetten kovulduktan sonra çok ağlamıştır. Bir kuş gelip Hz. Âdem'in gözyaşından bir damla alır gider. Hz. Âdem, bunu kuşun kendisini horladığına yorarak Allah'a münacaat eder. Allah da bu gözyaşını Hz. İbrahim'i Nemrut'un ateşinden korumak için aldırdığını söyler (H137).

Allah Korkusu: Câmî'ü'l-Hikâyât'ta üç hikâyede işlenen bir konudur. Bu hikâyelerin ilkinde bir adam, işlediği günahların çokluğundan dolayı öldükten sonra cesedinin yakılarak küllerinin rüzgâra savrulmasını evlatlarından ister. Evlatları adamın istediğini yapar. Allah bu adama neden böyle yaptırdığını sorar. Adam da çok günahkar olduğunu, bu günahlarından dolayı Allah'tan korkup onun huzuruna varamayacağından dolayı cesedini yaktırdığını ifade eder. Allah da adamın tüm günahlarını bağışlayarak onu cennetine alır (H27).

Bir diğer hikâyede Mansûr bin Ammar fahişelik yapan bir kadını ücreti karşılığında tekkesine götürür. Kadın, Mansûr bin Ammar'ın fuhuş yapmak için kendisini getirdiğini sanır. Mansûr bin Ammar, şahit olan yerde fuhuş yapıp yapamayacağını sorar. Kadın yapamayacağını söyler. Mansûr bin Ammar da Kiramen Katibin meleklerinin insanoğlunun yaptığı her şeye şahitlik yaptığını söyleyince kadın Allah korkusundan dolayı can verir (H71).

Allah korkusunun işlendiği üçüncü hikâyeye, Hasan-ı Basrî'nin gençlik dönemlerinde geçmektedir. Hasan-ı Basrî bir gün bir kadının gözlerine âşık olarak kadını evine kadar takip eder. Kadın ne istediğini sorunca Hasan-ı Basrî gözlerine âşık olduğunu söyler. Kadın, gözlerinin bir Müslümanı fitneye sevk ettiğini düşünür ve Allah'ın bundan dolayı kendisine gazap etmesinden korkarak gözlerini çıkartıp Hasan-ı Basrî'ye yollar. Ertesi gün de ölür. Hasan-ı Basrî kadını rüyasında cennette görür. Kadın Allah'tan korkmasının ödülünü cennete konularak almıştır (H113).

Allah Sevgisi ve Allah'a Güven: Eserde toplam dört hikâyede işlenen bir konudur. Bu hikâyelerin ilkinde oldukça güzel olan bir kadın, sokakta

giderken bir adam bu kadının güzelliğine meftun olur. Adam “Allah rızası için peçeni aç da yüzünü göreyim” der. Kadın “Allah rızası için” dediğinden dolayı peçesini açar. Ancak durumu akşam kocasına da anlatır. Kocası, meseleyi Hz. Muhammed’de danışır. Hz. Muhammed de kadının ihlasını denemek için kocasından, karısına “Allah rızası için yanan fırına gir” demesini ister. Kocası denileni yapar. Kadın da hiç tereddüt etmeden, Allah’a tam bir güven ve teslimiyet içinde yanan fırına girer. Fırının kapakları kapatılır. Adam Hz. Muhammed’in yanına giderek dediğini yaptığını söyler. Hz. Muhammed ashabıyla birlikte gelip fırının kapağını açar. Görürler ki kadın yanan fırının içinde hiç bir zarar görmemiş (H12).

Allah’a güven konusunu işleyen bir diğer hikâyeye de benzer kurgu özelliklerine sahiptir. Bu hikâyede oldukça cimri olan bir adamın, eli bol ve sadaka vermekten çok hoşlanan bir karısı vardır. Adam kendi malından sadaka vermemesi için karısına tenbihte bulunur. Ancak kadın, kapısına gelen dilenciyi geri çevirmez. Bunu gören kocası, kadının yanan fırının içine girmesini ister. Kadın Allah’a karşı tam bir güven beslediği için fırına girmekte tereddüt göstermez. Fırında da hiçbir zarar görmez (H26).

Bir diğer hikâyede, halktan el etek çekip Allah’a ibadetle ömür geçirmek isteyen iki kişi bir dağın başına giderler. Tüm zamanlarını burada ibadetle geçirirler. Bir müddet sonra içlerinden birisi ölür. Diğeri bu ıssızlık yerde arkadaşını nasıl defnedeceğini düşünürken sabah olduğunda bir çok insanın ellerinde kazma ve küreklerle buldukları yere geldiğini görür. Gelenler burada defnedilecek bir adam varmış dediklerinde adam bunu nereden haber aldıklarını sorar. Gelenler de köylerine İlahî bir nida geldiğini, bu nida üzerine buraya geldiklerini söylerler (H34).

Konuyla ilgili bir diğer hikâyede, Allah’a ibadet içinde olan bir adam vardır. Bu adamın oldukça kötü huylu bir karısı vardır. Karısı çalışıp nafaka kazanmadığı için sürekli adamı horlamaktadır. Adam bir gün amele pazarına gider. Ancak kimse adamı işe götürmez. Adam da karısının korkusundan eve gidemediği için bir mescide gidip akşama kadar ibadet eder. Akşam eve geldiğinde kazandığı parayı bir hafta sonra vereceklerini söyler. Adam her gün sabah evden çıkarak akşama kadar mescitte ibadet eder. Bir hafta sonra eve geldiğinde eve bir çok malzemenin alındığını görür. Bunları nasıl aldığını karısına sorduğunda karısı bir haftadır çalıştığı zengin kişinin ücretini fazlasıyla ödediğini söyler. Adam Allah’ın kendisine lutuflarda bulunduğunu anlar (H40).

Allah’ın Gönlü Kırıklarla Daha Çok İlgilenmesi: Eserde konu ile ilgili bir hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyede Hz. Muhammed’in ashabından bazıları Hz. Bilal-i Habeşî’nin ezanı yanlış okumasından dolayı müezzindikten alınmasını isterler. Hz. Muhammed de Bilal-i Habeşî’yi müez-

zinlikten almak ister. Ancak Cebrail gelerek peygamberliğin nasıl kendisine ezelde takdir olunmuşsa müezziniğin de Bilal-i Habeşî'ye ezelde takdir olduğunu, dolayısıyla da kimsenin Bilal-i Habeşî'yi azledemeyeceğini bildirir. Çünkü Allah, bir kişinin söylediklerine değil onun gönlünün nasıl olduğuna bakmaktadır. Gönüldeki olan şeylerin Allah katında önemi daha büyüktür. Hikâyede, Allah'ın, özellikle gönlü kırık olan kullarıyla daha çok ilgilendiği ifade edilmiştir (H141).

Allah'ın İradesi Olmadan Hiçbir Şeyin Gerçekleşmeyeceği: Konuyla ilgili Câmî'ül-Hikâyât'ta bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeye göre, ünlü bir hekim ve filozof olan Calinus, ishal hastalığına yakalanır. Pek çok insanın ölümcül dertlerine derman bulan Calinus, kendi ishaline çare bulamaz ve ölür. Calinus ölürken dünyada her şeyin Allah'ın iradesiyle gerçekleşebileceğini söyler (H130). Bu düşünce İslâmiyetin temel düsturları arasındadır. Kainatta hiçbir şey Allah iradesi dışında olamaz. Herşey Allah'ın yarattığı sebepler çerçevesinde vuku bulmaktadır.

Allah'ın Rahmetinin Genişliği: Bu konu eserde bir hikâyeye ile ele alınmıştır. Bu hikâyeye göre, Hasan-ı Basrî'nin ateşe tapan bir komşusu vardır. Ölmek üzere olan bu adamı ziyarete giden Hasan-ı Basrî, adamın Müslüman olmasını ister. Adam ömrü boyunca ateşe taptığını Allah'ın kendisini bağışlayacağını sanmadığını söyler. Hasan-ı Basrî de Allah'ın rahmetine güvenerek adama bir kâğıt yazarak adama kefil olur. Ancak Hasan-ı Basrî daha sonra haddini aştığını düşünür ve yaptığından pişman olur. Hasan-ı Basrî adamı bir gece rüyasında görür. Adam Hasan-ı Basrî'nin yazdığı kâğıdı geri vererek Allah'ın rahmetinin genişliğinden dolayı bu kâğıda gerek kalmadığını söyler (H5).

Allah'ın Yarattığı Herşeyin Bir Hikmetinin Olduğu: Eserde konuyla ilgili bir hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyede Hz. Süleyman bir gün bir karıncayı gördüğünde kendi kendine Allah'ın karıncayı neden yarattığını, karıncanın hiçbir şeye yaramadığını söyler. Çok geçmeden Hz. Süleyman'ın kulağına bir çıyan girer. Ne insan hekimleri, ne de cin hekimleri bu çıyanı çıkarmaya muktedir olabilirler. Sonunda karınca Hz. Süleyman'a gelerek karıncayı çıkartabileceğini söyler. Hz. Süleyman kabul eder. Karınca Hz. Süleyman'ın kulağına girerek çıyanı çıkartır. Hz. Süleyman düşüncesinden utanarak karıncalara hizmet etmeye başlar (H66).

Allah'tan Başka Kimseden Bir Şey İstenmemesi Gerektiği ve Allah'tan İstene Herşeyin Karşılık Bulacağı: Eserde konuyla ilgili iki hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde bir adam sürekli Allah'tan zenginlik ister. Allah da bu adamın duasını kabul eder. Ancak hayatının yarısını zenginlik, yarısını da fakirlik içinde geçireceğini söyleyerek önce zenginliği mi yoksa fakirliği mi istediğini sorar. Adam önce zenginlik ister. Gerçekten de adam bir müddet sonra çok zengin olur. Ancak kazandı-

ğının yarısını fakirlerle paylaşır. Adamın bu davranışı karşısında Allah adamın tüm ömrünü zenginlikle geçirmesini murat eder (H28).

Bir diğer hikâyede İbrahim Ethem, seyahat ederken azığı tükenir. İlerde bir kervan görerek bunlardan yiyecek bir şeyler istemeyi düşünür. Ancak Allah'tan başka birilerinden yardım umduğu için kendisini cezalandırır ve zorla ağzına bal ve kaymak konmadığı sürece bir şey yememek üzere kendi kendine yemin eder. Derken İbrahim Ethem açlık ve yorgunluktan bitkin bir şekilde bayılır. Bu adamlar İbrahim Ethem'i bulurlar. İbrahim Ethem'in açlıktan güçsüz düştüğünü anlayarak ağzına zorla bal ve kaymak sokarlar. Böylece İbrahim Ethem'in yemini yerine gelmiş olur (H70).

Ana-Baba Rızasına Riayet Etme: Câmi'ü'l-Hikâyât'ta en çok işlenen konulardan birisidir. Eserde yedi hikâyede ana-baba rızasına riayet etmenin önemi anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde annesine gösterdiği hürmetten dolayı Hz. Musa'ya cennette komşu olma şerefine erişmiş bir kasabın durumu anlatılır (H74).

Bir diğer hikâyede de, annesini on yedi sefer Şam'dan sırtında hacca getirip götüreren bir kimsenin durumu ele alınmıştır. Adam Süfyan-ı Sevri'ye durumunu anlatır ve analık hakkını riayet edip edemediğini sorar. Süfyan-ı Sevri de dünyanın öte ucundan yetmiş sefer sırtında hacca getirip götürsen de ananın bir gecelik hakkını ödeyemeyeceğini ifade etmiştir (H75).

İslâm tasavvufunun önde gelen isimlerinden olan Hasan-ı Basri'nin bir hikâyesinde de ana-baba hakkı mevzu bahis edilmiştir. Bu hikâyeye göre, Hasan-ı Basri, kendisinden su isteyen annesine su almak için çeşmeye gider. Çeşmeden döndüğünde annesinin uyumuş olduğunu görür. Annesini rahatsız etmemek için uyandırmaz. Elinde su ibiriği ile sabaha kadar annesinin başında bekler (H76).

Eserde yer alan, konuyla ilgili bir diğer anlatı daha çok kurgusal özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Hikâyeye göre, Beni İsrail zamanında bir kişi, evin damına çıkar. Kazayla damdan bir miktar toprak aşağı düşer. Adam annesinin üzerine toprak düşürdüğü zannıyla ıssız bir dağın başına giderek yedi yüz yıl bu dağda tevbe ve istiğfar eder. Allah, Hz. Davut vasıtasıyla damdan toprak düşmesi esnasında annesinin aşağıda olmadığını bu adama bildirir (H77).

Konuyla ilgili eserde yer alan bir diğer dikkat çekici örnek Hz. Muhammed'in Mirac'ıyla ilgilidir. Anlatıya göre, Hz. Muhammed Miraç hadisesi esnasında Kabe Kavseyin makamına gelmeden önce arş üzerinde ayak-kabıllarını çıkartır. Allah'la doksan bin kelam söyleştikten sonra tekrar arşa gelerek ayakkabılarını giymek ister. Bu sırada ayasında bir ak beni olan bir el gelip Hz. Muhammed'in ayakkabılarını düzeltir. Adam Hz.

Muhammed'den, tek eliyle ayakkabılarını düzelttiği için özür diler. Çünkü diğer eliyle namaza kalkan annesine hizmet etmektedir (H78).

Ana-baba hakkına geniş bir şekilde yer verilen Câmî'ü'l-Hikâyât'ın konuyla ilgili diğer hikâyesinde, annesinin ısrarlarına rağmen hacca gitmekte direnen bir adamın başından geçen maceralar konu edilmiştir. Bu adam, yolda bir haraminin tuzağına düştüğü halde anasının hatrı sayesinde kurtulabilmiştir (H87).

Ana-baba hatrına hürmet ile ilgili eserde yer alan son örnek İmam Kuşeyrî ile ilgili olandır. Zaman zaman mitsel ve kurgusal unsurların kendini gösterdiği bu hikâyede, İmam Kuşeyrî'nin İlahî bir kudretle ilim sahibi olduğu tezi işlenmektedir. Hikâyeye göre, İmam Kuşeyrî, ilim öğrenmeye gitmek ister. Annesi oğlunun gitmesine razı olmadığı halde ilminden geri kalmaması için ses çıkarmaz. Ancak İmam Kuşeyrî, mola yerinde def-i hacet sırasında elbisesine pislik bulaşmasını, gidişine anasının razı olmamasına yorarak geri döner. Anasının hatrına bu derece hürmet etmesi karşılığında Allah, Hızır'ı İmam Kuşeyrî'ye gönderir. Hızır, İmam Kuşeyrî'ye üç yıl ilim öğretir. Hızır'dan aldığı bu eğitim sayesinde İmam Kuşeyrî bin ciltten fazla eser yazar (H88).

Ana-Babaya Asi Olma/İncitme: Eserde konuyla ilgili yer alan hikâyeler çoğunlukla, ana-babasına asi olup ölen kimselerin kabirde çektikleri işkenceler hususundadır. Bu hikâyelerin ilkinde anasına asi olarak ölen bir adam, yine anasının isteği üzerine Hz. İsa tarafından diriltir. Annesi kabirde halinin ne olduğunu sorar. Oğlu da kabirde çektiği işkenceleri annesine bir bir anlatır (H45).

Ana-babaya asi olmakla ilgili ikinci hikâyede, Hz. Muhammed, bir kabir yanından geçerken kabirden feryatlar işitir. Kabirde yatan kişiye ne sebeple bu şekilde azaplara uğradığını sorar. O da annesinin kendisinden razı olmadığından dolayı bu şekilde azaplara uğradığını söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed, adamın annesini çağırıp oğluna hakkını helâl ettirerek adamın azabına son verir (H46).

Konuyla ilgili bir diğer hikâye, Hz. Muhammed döneminde gerçekleşmektedir. Hikâyeye göre, namaz, zekat, oruç gibi ibadetlerinde hiçbir şekilde gevşeklik göstermeyen Alkame adlı bir sahabi ölmek üzereyken şahadet getiremez. Bunun nedenini Hz. Muhammed'in soruşturması üzerine, Alkame'nin, karısını annesinden yeğ tuttuğunu, bunun sonucunda da annesinin kendisinden razı olmadığını öğrenir. Annesini çağırarak hakkını helâl ettirir. Annesinin hakkını helâl etmesinden sonra Alkame'nin dili açılarak şahadet getirmeye başlar (H47).

Konuyla ilgili oldukça ilgi çekici bir hikâyeye göre, yolculuk yapan bir grup insan bir gece bir yerde konaklar. Sabaha kadar bir eşek anırmasından uyuyamazlar. Bu eşek anırmasının nereden geldiğini merak

ederler. Yolda bir kadına rastlarlar. Kadına bu eşek anırmasının nereden geldiğini sorarlar. Kadın, anırmanın eşek olmadığını, sağlığında kendisine “eşek” diye hitap eden oğlunun öldükten sonra bedduasıyla eşek suretine girdiğini ifade eder (H79).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta, ana-babayı incitmenin insanı düşürebileceği durumlarla ilgili yer verilen hikâyelerin sonuncusu yine Hz. Muhammed döneminde geçmektedir. Hikâyeye göre, Talha adındaki bir sahabe ölüm döşeğinde şahadet getiremez. Bu durumun nedenini Hz. Muhammed'in kendisine sorması üzerine, annesine bir kez yüzünü astığını, olsa olsa o olacağını ifade eder. Hz. Muhammed de Talha'nın annesine hakkını helâl ettirerek şahadet getirmesini sağlar (H86).

Ata Vasiyetine Uymanın Kazandırdıkları: Câmi'ü'l-Hikâyât'ta önemli yaşam tecrübesine sahip olan ataların evlatlarına yaptıkları vasiyet niteliğindeki nasihatların önemine de gönderme yapılmıştır. Eserde, bu minvalde değerlendirilebilecek iki hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde bir babanın, oğluna evlilik hususunda yaptığı vasiyet yer almaktadır. Hikâyede âkil bir kişi olarak değerlendirilen baba, oğluna evlenirken yüz kişiye danışmadan evlenmemesi gerektiğini vasiyet eder. Oğlu da babasının bu nasihatini tutarak doksan dokuz kişiye danışır. Bunların her birisi bir minvalde söz söyler. Oğlan sabah karşısına çıkan ilk kişinin fikrine göre hareket etmeye karar verir. Sabah olduğunda karşısına bir deli çıkar. Oğlan verdiği karara göre delinin evlilik hususunda fikrini sorar. Deli oğlana kadınlar hakkında çeşitli nasihatlerde bulunur. Bu nasihatlere göre, ziyanlı, faydalı ve ziyarıyla faydası dokunma ihtimali olan kadınlar olmak üzere üç türlü kadın vardır. Zıyanlı olarak nitelenen kadın, daha önce bir evlilik geçirip bu evliliğinden çocuğu olan kadındır. Faydalı olarak nitelenen kadın ise bakire olan kadındır. Zıyanı ya da faydası dokunma ihtimali olan kadın ise daha önce evlilik geçirip bu evlilikten çocuğu olmayan kadındır. Bir deliden beklenmeyecek derecede makul sözler işiten delikanlı, deli zannettiği kişinin aslında deli numarası yapan bir âkil kişi olduğunu öğrenir (H127). Bu hikâyede ifade edilen kadınlarla ilgili bu düşünceler Doğu kültüründe var olan düşüncenin bir ürünüdür. Benzer nitelikli ifadeler Kelile ve Dimne Hikâyeleri'nin Türkçeye tercümesi olan Hümâyûn-nâme adlı eserde de karşılaşılmaktadır (Bülbü, 2009: 864-868).

Ata vasiyetine uymanın kişiye kazandıracığı önemli hayat tecrübelerine dair bir diğer hikâyede Lokman Hakim oğluna önemli nasihatlerde bulunmuştur. Bu hikâyeye göre Lokman Hakim vasiyetinde oğluna beylerle dost olmaması, eşine sırrını söylememesi ve asalet sahibi olmayan kimselerden borç almaması gerektiğine dair üç nasihatte bulunur. Oğlu babasının bu sözlerini tecrübe etmek için beylerle dost olur, asalet sahibi olmayan bir kişiden borç alır ve bir koyun kesip karısına bunun bir

adam cesedi olduğunu söyler. Karısı hemen kocasının bu sırrını ele verir, arkadaşı olan bey gelip oğlanı tutuklamak ister, borç aldığı adam da gelip hemen borcunu ister. Sonunda Lokman Hakim'in vasiyetinin doğru olduğu ortaya çıkar (H128).

Başkasına Ait Olan Şeyleri Kullanmanın Yol Açacağı Sıkıntılar: Bu konuyla ilgili eserde iki hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde bir adam bir evde kirayla oturmaktadır. Bir gün bir mektup yazar. Mektubun mürekkebinin kurulamak için rig yerine evin duvarından toz ekmeği düşünür. Adam, bu kadarcık toprağın hiçbir hükmünün olmayacağını düşündüğü sırada gaipten bu sözün yanlış olduğuna dair bir ses işitir (H19).

Konuyla ilgili diğer bir hikâyede Hz. İsa bir ırmak kenarında bir maslaktan su içer. Irmağın suyu tatlı olmasına rağmen içtiği su acıdır. Buna bir anlam veremeyen Hz. İsa, Allah'a münacaat ederek bunun nedenini sorar. Allah da maslağa sormasını söyler. Hz. İsa maslağa soruyu yönelttiğinde maslak Allah'ın hikmetiyle konuşmaya başlar. Maslak, bin yıl önce yaşamış bir insan olduğunu, suyunun acı olmasının sebebinin Azrail'in canını şiddetle alması olduğunu ifade eder. Azrail'in şiddetle canını almasının sebebi ise başkasının sırtındaki bir yük dikenden bir parça koparıp dişlerini kazmasıdır (H58).

Bildiğinle Amel Etmek: Eserde konuyla ilgili iki hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ilki İbrahim Ethem'in halifelerinden olan Şakik-i Belhî etrafında geçmektedir. Hikâyeye göre Şakik-i Belhî, gençliğinde Mecusîlerin ateş-hanelerine girerek orada bulunan bir Mecusî ile alay eder. Bu davranışı sonrasında Mecusîden dayak yer. Olgunluğa eriştikten sonra aynı ateş-haneye gidip gençliğinde dayak yediği Mecusî ile tekrar karşılaşır. Bu sefer olgunlukla hareket edip Mecusîyi İslâmiyete davet eder. Mecusî bu daveti kabul ederek Müslüman olur. Şakik-i Belhî, daha önce neden davetini kabul etmediğini sorduğunda adam, o zamanlarda Şakik-i Belhî'nin bildiğiyle amel etmediği için farklı davrandığını ifade eder (H55).

Bildiğinle amel etmekle ilgili bir diğer hikâyeye Ebu Hafsa-i Kebir-i Buharî etrafında geçmektedir. Hikâyeye göre, Ebu Hafsa-i Kebir-i Buharî ilim tahsil ettiği Irak'tan döndüğünde halka vaaz vermek ister. Ancak karısı, ilmiyle amel edip etmediğini sorar. Bu soruya emin bir şekilde cevap veremeyen Buharî, üç yıl boyunca ilmiyle amel etmeye çalışır (H60).

Bilerek Ya Da Bilmeyerek Haram Yemek: İslâmiyetin en hassas olduğu hususlar arasında haram/helâl gelmektedir. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta iki hikâyeye değinilen haram yemenin sınırları oldukça ince hatlarla çizilmiştir. Konuyla ilgili ilk hikâyeye göre İbrahim Ethem Mekke'deki bir dükkandan bir miktar hurma satın alır. Dükkandan çıkıp gideceken

yere düşmüş bir hurma görür. Kendi aldığı hurmalardan zannederek yerdeki bu hurmayı alarak yer. Daha sonra Kudüs'e gelerek bir yıl kadar burada vaktini ibadetle geçirir. Bir gece yarısı Kubbe-i Sahra'dayken melekler buraya ibadet için gelirler. İbrahim Ethem meleklerin kendi aralarındaki konuşmalardan yere düşen hurmanın satın aldığı hurmalardan olmadığını, bu hurmayı yediğinden dolayı bir yıldır ibadetinin makbul olmadığını öğrenir. Tekrar Mekke'ye dönerek dükkan sahibinden helâllik almak ister. Dükkan sahibinin öldüğünü öğrenince oğlu, kızı ve karısından helâllik alır (H21).

Konuyla ilgili diğer hikâye Bayezid-i Bistamî'nin etrafında gerçekleşmektedir. Bu hikâyeye göre, Bayezid-i Bistamî yaptığı ibadetlerden lezzet alamaz. Bunun nedeninin, bilmeden yediği bir haram olduğunu düşünür. Kendi hayatında hiç haram yemediği için konuyu annesine danışır. Annesi, Bayezid-i Bistamî'ye hamileyken komşunun, evinin damına serdiği keşten bir miktar yediğini söyler. Komşularına haklarını helâl ettirdikten sonra Bayezid-i Bistamî yine ibadet lezzetini almaya başlar (H22):

Dul ve Yetimleri Korumak: İslâmiyet toplumsal dayanışmaya büyük önem atfetmiştir. Bu prensibin temel taşlarından birisi de dul ve yetimlerin korunup gözetilmesidir. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bu konuyla ilgili olarak toplam üç hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerden ilki İran'ın ünlü mitolojik kahramanı İsfendiyar'ın Rüstem tarafından öldürülmesini konu alan hikâyedir. İran mitolojisine göre Zerdüş, İsfendiyar'ı büyü bir suda yıkamış, bu su İsfendiyar'a hiçbir silahın işlememesini sağlamıştır. Zerdüş'ün İsfendiyar'ı suya soktuğu sırada İsfendiyar gözlerini yummuş, su gözlerine değmemiştir. Bu yüzden İsfendiyar'ın tek zayıf noktası gözleri kalmıştır. Rüstem de İsfendiyar'ı gözlerinden oklayarak öldürebilmiştir (Tökel, 2000: 182). Şehname'de ve Taberî Tarihi'nde geniş bir şekilde bu konu işlenmiştir (Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, Tyb: 90-161). Câmî'ü'l-Hikâyât'ta yer alan ve İsfendiyar'ın Rüstem tarafından öldürülmesini konu alan hikâyede İsfendiyar'ın Zerdüş tarafından tıslımlanması bahsi zikredilmez. Hikâyeye göre, İsfendiyar çocukken elindeki bir çubukla bir yetimi vurup incitmiştir. Bu yetim çocuk bu çubuğu alıp bir yere dikmiştir. Bu çubuk büyüyerek bir ağaç olmuştur. Rüstem, İsfendiyar'ı öldürdüğü çatal uçlu oku işte bu ağaçtan kesip yapmış, İsfendiyar'ı ancak bu şekilde öldürebilmiştir (s.208-209). Görüldüğü gibi Câmî'ü'l-Hikâyât'ta yer alan anlatı, Taberî Tarihi'nde yer alan anlatıdan farklıdır. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta amaç doğrultusunda kurgunun farklılaştığı görülmektedir.

Konuyla ilgili bir diğer hikâyede Hz. Süleyman'ın yüzüğü, zenginliği ve cinlere hükmetmesi söz konusu edilmiştir. Hikâyeye göre, Hz. Süleyman aslında fakir bir insandır. Bir gün Kudüs sokaklarında gezerken bir

feryat işitir. Bu feryadı yapan, iki yetim kızı olan dul bir kadındır. Hz. Süleyman kadına ve çocuklarına yardım etmek ister, ancak kendisinin buna yetecek maddî gücü bulunmamaktadır. Bunun üzerine Allah'tan, dul ve yetimlere yardım edebilmek için kendisine zenginlik vermesini ister. Allah da duasını kabul ederek Hz. Süleyman'a Cebrail vasıtasıyla "hatem" adıyla meşhur mührü gönderir. Hz. Süleyman hatemi parmağına takar takmaz karşısında cinler belirir ve Hz. Süleyman'ın tüm isteklerini yerine getirebileceklerini söylerler. Hz. Süleyman da pek çok mal getirmelerini ister. Cinler denizlerin dibinden sayısız altın ve mücevherle geri dönerler. Hz. Süleyman da bu mücevherlerden büyük bir miktarını bu kadına verir (H85).

Dul ve yetimlere yardım etmenin önemiyle ilgili üçüncü hikâye bir Mecusînin ettiği yardımla yüksek mertebelere ulaşmasını söz konusu etmiştir. Hikâyeye göre, ateşe tapan bir Mecusî, gerdeğe gireceği gece dul bir Müslüman komşusuna yiyecek yardımında bulunduğu için Hz. Muhammed'in şefaatine nail olmuştur (H136).

Dünyanın Faniliği, Dünya Malının Geçiciliği: Dünyanın geçici olduğu, ne kadar ömür sürülürse sürülsün, ne kadar zenginliğe sahip olunursa olunsun bir gün hepsinin de geride kalıp biteceği düşüncesi hemen hemen tüm inançların temel problemi olmuştur. Ölüm karşısında çaresiz kalan insanoğlu bu kaçınılmaz gerçeği yenmek için farklı yollar keşfedip deneyegelmiştir. İnsanoğlu için ölümsüzlük her zaman bir gizem, bir tılsım olmuş, bununla ilgili nice efsanelerin ana kahramanları ölümsüzlüğün peşine düşerek nice tehlikelerin içine atılmıştır. Bazen Lokman Hekim'in ölümün çaresini bulduğuna dair efsaneler kulaktan kulağa dolaşmış, bazen İskender-i Zülkarneyn'in veziri Hızır'la birlikte ölümsüzlük suyu âb-ı hayatı araması asırdan asıra taşınmıştır. Ancak tüm bu anlatı ya da efsanelere rağmen ölüm gerçeğini hiç kimse değiştirememiş, er ya da geç her canlı ölüm karşısında boynunu eğmek durumunda kalmıştır. Kur'an-ı Kerim de ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğunu "*Her nefis ölümü tadacaktır*" (Enbiya 35) ifadeleriyle dile getirmiştir.

İslâmiyetin temel anlayış ve algılarını okuyucusuna aktarma amacı taşıyan Câmî'ül-Hikâyât'ta da dünyanın faniliği ve dünya malının geçici olduğuna dair anlatılar bulunmaktadır. Bunların ilkinde ölen babalarının mirasını paylaşırken tartışmaya tutuşan iki çocuk mevzu bahis edilir. Anlatıya göre, babaları ölen iki delikanlı babalarının mirasını paylaşmak isterler. Tüm mal varlığı paylaşıldıktan sonra geriye kalan bir sarayın paylaşımı hususunda aralarında bir tartışma çıkar. Tartışma esnasında sarayın duvarından bir kerpiç düşer ve Allah'ın hikmetiyle konuşmaya başlar. Kerpiç aslında bin on yıl önce üç yüz yıl ömür sürmüş bir bezirgandır. Oldukça zengin olmasına ve üç yüz yıl ömür sürmesine rağmen

ölüme boyun eğmek durumunda kalmış, en sonunda da toprak olarak saraya kerpiç yapılmıştır (H29). Hikâyenin kurgusal bir havaya sahip olduğu ortadadır. Hikâyede verilmek istenen temel mesaj ister zengin olsun, ister fakir, ister on yıl ömür yaşasın, ister bin yıl her varlığın muhakkak ölüme boyun eğeceği

Eserde yer alan diğer bir anlatıda Hz. İsa'nın bir mezar taşında gördüğü bir yazı söz konusu edilmektedir. Bu yazıyı yazan kişi dünyada bin yıl yaşamış büyük bir padişah'tır. Bu padişah bin yıllık ömrü boyunca bin saray yaptırmış, bin kızla evlenmiş, bin memleketi kılıcıyla fethetmiştir. Ancak tüm bu kudretine rağmen ölümün karşısında duramamış, ona boyun eğmek zorunda kalmıştır (H30).

Ölümün mukadder olduğu gerçeği eserde yer alan başka bir çarpıcı örnekte daha trajik bir şekilde ele alınmıştır. Hikâyeye göre, Hz. Süleyman yanında yaşlı bir adam olduğu halde sarayında oturmaktadır. Bir müddet sonra insan kılığında olduğu halde Azrail gelir. Azrail, Hz. Süleyman'ın yanındaki yaşlı adamı görünce çok şaşırır ve şaşkınlıktan adamın yüzüne bakabilir. Hz. Süleyman neden böyle baktığını sorunca, Azrail bu adamın canını Kaf Dağı'nda almak için Allah'tan emir aldığını, ancak adamı burada görünce çok şaşırıldığını ifade eder. Bu arada yaşlı adam da Azrail'in kendisine bakışlarından korkmuştur. Hz. Süleyman'ın katına çıkarak yanlarına gelen adamdan çok korktuğunu, yele kendisini Kaf Dağı'na götürmesini emretmesini Hz. Süleyman'dan ister. Hz. Süleyman adamın istediğini yapar. Adam yel vasıtasıyla Kaf Dağı'na bir anda gelir. Kaf Dağı'na gelir gelmez de Azrail'in kendisini beklediğini görür (H32).

Ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğu düşüncesi İslâm tasavvufunun da temel düsturlarından olmuştur. Bu noktada tasavvufçular "ölmeden evvel ölmek" prensibini geliştirerek dünyanın faniliği algısını öğretilerinin mihengi yapmışlardır. Tasavvufçulara göre, bu dünyanın maddesinden kurtulmadan insanın tasavvuf yolunda ilerlemesi mümkün değildir. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bu düşüncüyü işleyen bir hikâyede Abbasi halifesi Harun Reşit'in bir oğlunun durumu ele alınmıştır. Hikâyeye göre, Harun Reşit'in yirmi yaşına gelinceye kadar hiç dışarı çıkmayan bir oğlu vardır. Yirmi yaşına gelince dışarı ilk çıkışında insanların bir cenazeyi götürdüklerini görür. Bunun ne olduğunu sorduğunda, her insanın bir gün öleceği söylenir. Çocuk "padişahlar da ölecek mi" diye sorar. Padişahların da ölüm karşısında çaresiz olduğunu öğrenince tüm herşeyi terk ederek ortadan kaybolur ve sonunda büyük bir evliya olarak ölür (H41).

Evlenip Çocuk Sahibi Olmanın Önemi: Evlenmek ve çocuk sahibi olarak insan neslinin devam etmesine katkıda bulunmak İslâmiyette Allah'ın bir farzı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Hz. Muhammed'in "*Evleniniz, çoğalınız. Çünkü ben ümmetimin çokluğuyla övünürüm*" hadisi

İslâmiyetin evlenme ve çocuk sahibi olmaya verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Câmî'ü'l-Hikâyât'ın bir hikâyesinde çocuk sahibi olmanın önemi vurgulanmıştır. Bu hikâyede, kıyamet gününde insanların günahları ağır bastığında yetiştirdikleri salih evlatlar sayesinde cennete girecekleri dile getirilmiştir (H80).

Fakirlere İhsan Etmek: Toplumsal dayanışmanın temel düsturlarından birisi zenginlerin fakirlere yardım etmesidir. İslâmiyet bu konuya büyük önem vererek ana prensiplerinden birisini zekat olarak belirlemiştir.

Câmî'ü'l-Hikâyât fakirlere yardım etme anlayışını bir hikâyede işlemiştir. Bu hikâyeye göre, adamın birisi hacca gitmek için üç bin dirhem para biriktirir. Ancak bu biriktirdiği parayı zor durumda olan bir komşusuna verir. O yıl hiç kimsenin hacı kabul olmayacakken bu adamın yaptığı bu davranış herkesin haccını makbul hale getirir. Kendisi hacca gidemediği halde Allah katında en makbul hacı olur (H11).

Fatiha Suresi'nin Gücü: Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi olan Fatiha Allah'a yapılan bir dua niteliğindedir. Câmî'ü'l-Hikâyât'ta Fatiha Suresi'nin büyük öneme sahip olduğu toplam beş anlatıda vurgulanmıştır. Bu anlatılardan birisinde Fatiha Suresi bir insan suretinde karşımıza çıkmakta olup zor durumda kalan bir kişiyi kurtarmıştır (H153). Diğer dört anlatı Fatiha Suresi'nin tefsiri şeklinde karşımıza çıkmaktadır (H73; H171; H172; H173).

Gammazlık: Sözlükte "fitneci, arabozucu" olarak tanımlanan gammaz, başkasının işlediği bir suçtu ya da yaptığı bir eylemi insanlara âşikâr ederek insanların düştüğü kötü durumlardan menfaat umanların genel tanımlaması olarak algılanabilir. Gammazlık gerek insanî değerler açısından, gerekse İslâmî değerler açısından istenmeyen bir davranıştır. İslâmiyette hasetlikle hemen hemen aynı düzeyde değerlendirilen gammazlığa Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede yer verilmiştir. Bu hikâyeye, Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u yediği söylenen kurtla konuşması şeklinde karşımıza çıkmıştır. Hikâyeye göre, Hz. Yakup, oğullarının Hz. Yusuf'u bir kurdun yediğini söylemesi üzerine kurdu bulur. Kurdun konuşması için Allah'a yalvarır. Allah'ın izniyle kurt konuşmaya başlar. Hz. Yakup, kurda oğlu Yusuf'u neden yediğini sorar. Kurt, "ben senin koyununu bile yemedim ki oğlunu yiyeyim" der. Bunun üzerine Hz. Yakup, oğlu Yusuf'a ne olduğunu sorar. Kurt, "Hz. Yusuf'a ne olduğunu kardeşleri bilir. Belki Allah bunu sana Cebrail vasıtasıyla bildirir. Allah gammazları sevmez, ben de gammaz değilim" der (H138).

Komşu Hakkı ya da Komşuya Verilen Önem: İslâmiyetin büyük önem atfettiği konulardan birisi komşuluk ilişkileridir. İslâmiyetin komşuluk ilişkilerine verdiği bu önem toplumsal dengenin bozulmaması, insanla-

rın birbirleriyle yardımlaşmasının sağlanması adınadır. Komşuluk ilişkilerine İslâmiyetin verdiği önemi Hz. Muhammed'in bir hadisinde görmek mümkündür. Câmi'ü'l-Hikâyât'ta da zikredilen bu hadiste Hz. Muhammed "*Cebrail bana sürekli komşu hakkında vasiyet etmiştir. Hatta ben komşu komşunun mirasına ortak olacak zannettim*" buyurmuştur (H15).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta da sık sık vurgulanan bu husus müstakil olarak üç hikâyede ele alınmıştır. Bu hikâyelerin ana teması komşuları incitmek gerektiğidir. Konuyla ilgili ilk hikâyede Ebu Hanife'nin, sazencilik yapan bir komşusu vardır. Bu komşu her gece çalıp söylemesinden dolayı Ebu Hanife'yi rahatsız etmektedir. Ancak Ebu Hanife komşusunu incitmek için ona bir şey söylemez. Bir gün bu komşusunun hiç sesi çıkmaz. Ebu Hanife komşusunu merak ederek etrafında olan kimşelere komşusuna ne olduğunu sorar. Onlar da hapse atıldığını söylediklerinde Ebu Hanife şehrin padişahına giderek komşusunun salıverilmesini ister. Padişah Ebu Hanife'nin bu isteğini kırmaz ve komşusunu salıverir. Ebu Hanife'nin yaptığı bu iyilikten çok etkilenen komşusu Ebu Hanife'nin hizmetine girerek Basra'nın meşhur alimlerinden olur (H13).

Komşusunu incitmek için kendi rahatsız olmayı göze alan kişilerden birisi de Hasan-ı Basrî'dir. Hasan-ı Basrî, komşusunun kazının sesinden dolayı geceleri uyuyamaz. Ancak bu durumu, incinmesinden endişe ederek komşusuna da bildirmez. Hasan-ı Basrî'yi kuşluk vaktinde uyurken gören bir adam bu durumu kaz sahibine söyler. Komşusu da kazı hemen boğazlar (H14).

Komşuluk hakkıyla ilgili bir diğer hikâye Mâlik bin Dinar'ın Yahudî bir komşusuyla olan münasebetleri hakkındadır. Hikâyeye göre, Mâlik bin Dinar'ın Yahudî bir komşusu vardır. Bu komşusu her gün Mâlik bin Dinar'ın tekkesinin duvarına pislik sıvar. Mâlik bin Dinar bu duruma hiç ses çıkarmadan pislîği her gün temizler. Yahudî komşu, bir gün neden bu ettiği eziyete katlandığını sorar. Mâlik bin Dinar da Hz. Muhammed'in komşuluk ilişkilerine çok önem verdiğini, bunun için ettiği bütün eziyetlere katlandığını söyler. Bu söz üzerine Yahudî şahadet getirerek Müslüman olur (H15).

Misafirin Önemi: Câmi'ü'l-Hikâyât'ta en çok işlenen konulardan birisidir. Eserde müstakil olarak altı hikâyede misafire verilen önem vurgulanmıştır. Bu hikâyelerin ilkinde fakir olan bir adamın misafirine ikram etmek için ailesiyle birlikte geceyi aç geçirmesi anlatılmıştır. Anlatıya göre, Hz. Muhammed zamanında fakir bir adamın karısı ve iki çocuğu vardır. Bunlar haftada bir, yiyecek bir şeyler bulabilmektedir. Bir gün ellerine bir kişiye yetecek miktarda yiyecek geçer. Ancak o gece evlerine bir misafir gelir. Adam karısından çocukları bir şekilde uyutmasını ister. Ellerindeki yiyeceği misafirlerine ikram edebilmek ve bu durumdan mi-

safirin rahatsız olmaması için mumu karısının kazayla söndürmesini ister. Sözleştikleri üzere, karısı kazaymış gibi muma çarpar ve mum söner, bir daha da yakmazlar. Adam ve karısı yemekten yer gibi yaparlar, ancak yemezler. Böylelikle tüm yemeği misafire ikram etmiş olurlar. Adamın yaptığı bu eylem Hz. Muhammed'e Cebrail tarafından bildirilir. Hz. Muhammed, mescide gelen adamı büyük bir memnuniyetle karşılayarak Allah'ın kendilerini cennetle müjdelediğini haber verir (H6).

Misafire ikram etmekle ilgili bir diğer anlatı Hz. İbrahim etrafında gelişmektedir. Anlatıya göre, Hz. İbrahim hiçbir öğünü misafirsiz geçirmez. Misafir gelmediği zamanlarda kapı önüne çıkıp misafir gelmesini bekler. Bir gün kapı önünde beklerken bir Mecusî gelerek kendisine yiyecek vermesini ister. Hz. İbrahim imana gelirse onu ağırlayacağını söyler. Mecusî Hz. İbrahim'in söylediğine gücenerak gider. Allah Hz. İbrahim'e hitap ederek "Ben bu kulumun rızkını yetmiş yıldır veririm. Sen ayıbını yüzüne vurdun" der. Hz. İbrahim yaptığı hatayı anlayarak Mecusînin arkasından koşarak kendisine misafir olmasını ister. Mecusî daveti kabul ederek imana gelir (H9).

Konuyla ilgili bir diğer hikâyede Hz. Ömer'in konuğuna gösterdiği saygı söz konusu edilmiştir. Hikâyeye göre, Hz. Ömer, evine bir konuk geldiğinde ona ayakta hizmet eder. Bunun nedenini sorduklarında konuk gelen evde meleklerin ayakta durduğunu, onların ayakta durduğu yerde oturmaktan utandığını söyler (H103). Eserde yer alan diğer üç hikâyede de konuğa gösterilen hürmet dile getirilmiştir (H105; H108; H109).

Ölülerin Ardından Sadaka Vermek: Câmî'ü'l-Hikâyât'ta vurgulanan konulardan birisi de ölülerin arkasından sadaka vermenin ehemmiyetidir. Konuyla ilgili eserde müstakil olarak üç hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde Hz. İsa'nın dirilttiği bir ölünün kabir halleriyle ilgili söylediklerine yer verilir. Buna göre, ölen insanların geride bıraktığı evlat ve akrabaları eğer arkalarından sadaka ederlerse ölen kişinin kabri aydınlık ve bolluk içinde olmaktadır (H48). Konuyla ilgili diğer hikâyede de benzer hususlara değinilmiştir (H49).

Ölülerin ardından sadaka vermekle ilgili üçüncü hikâye Semerkant'ta bulunan bir sakanın etrafında gelişmektedir. Bu saka her Cuma gecesi anne-babası için sadaka vermek üzere adak adamıştır. Ancak bir vakit eline sadaka etmek için hiçbir şey geçmez. Bu durumu bir âlime danışır. Âlim de pazardan topladığı kavun ve karpuz kabuklarını eşeklere yedirmesini, bundan hasıl olacak sevabı anne-babasına göndermesini söyler. Saka, âlimin dediğini yapar. O gece anne-babasını rüyasında oldukça memnun bir şekilde görür (H50).

Rızkın Allah'tan Geldiği: İslâm inancına göre rızık Allah'ın kuluna daha doğmadan önce takdir ettiği bir şeydir. Bu düşünce Hz. Muhammed'in

“Rızık Allah’tandır” sözünde daha somut bir şekil kazanmıştır. Allah’ın, insana takdir ettiği rızık daha insan doğmadan yarattığına ilişkin bir anlatıyı Câmi’ü’l-Hikâyât’ta bulmak mümkündür. Anlatıya göre, Allah Hz. Musa’ya bir insan yaratmasını emreder. Hz. Musa, çamurdan bir insan şekli yapar. Allah Hz. Musa’nın yaptığı bu şekle can verir. Çamurunun Hz. Musa’nın yoğurduğu bu adam karnının aç olduğunu söyler. Hz. Musa yiyecek bir şeyler bulmaya gider gitmez adam ölür. Hz. Musa, Allah’a bunun nedenini sorar. Allah da insanları yaratmadan dört bin yıl evvel rızıklarını yarattığını, insanları bundan sonra yarattığını, kendisinin de önce o adamın rızığını yaratması gerektiğini söyler (H31).

Allah’ın tüm yarattıklarının rızığını bir şekilde hazırladığına dair bir diğer hikâyede Hz. İsa bir deniz kenarındayken bir kırlangıç gelip bir kurbağanın ağzına yeşil bir yaprak bırakır. Kurbağa suyun içine dalar. Bir müddet sonra tekrar çıkar. Hz. İsa, kurbağaya yaprağı ne yaptığını sorar. Kurbağa da deniz içinde, büyük bir taş arasında Allah’ın bir canavar yarattığını, kendisinin de her gün bir yeşil yaprağı ona götürmekle görevlendirildiğini söyler (H8).

Konuyla ilgili bir diğer anlatı, Allah’ın Deryâ-yı Fâris’te yarattığı bir hayvanla ilgilidir. Bu hayvan her gün bulunduğu meranın otlaklarında otlayıp sularından içmektedir. Bir gün öyle çok yer ki akşam olunca ertesi gün için yiyecek bir şeyinin kalmadığını düşünür. Sabah olunca görür ki otlar yine eskisi gibi büyümüş (H166). Hikâyede insanoğlunun rızık için kaygılanmaması gerektiği, Allah’ın tüm yarattıklarına rızığını bir şekilde vereceği ifade edilmiştir. Bu gerçeği bilip de Allah’a tam bir güven beslemeyenlerin hikâyedeki hayvandan daha aşağı bir noktada olduğu söylenmiştir.

Rızıkın Allah’ın garantisi altında olduğuna ilişkin bir diğer anlatıda İbrahim Ethem’in tacı ve tahtı terketme nedeni dile getirilir. İbrahim Ethem’e tacı ve tahtı neden terkettiği sorulur. O da başından geçen bir olayı anlatarak Allah’ın herkesin rızığını bir şekilde verdiğini, rızıktan gayrisinin vebal altına girmek demek olduğunu, vebalden korktuğu için de tacı ve tahtı terkettiğini ifade eder (H169).

Sabretmenin Mükafatı: Sabır, İslâmiyetin, her fırsatta övdüğü erdemlerden birisidir. Sabır deyince ilk akla gelen şüphesiz ki Hz. Eyüp’ün çektiği tüm dertler karşısında gösterdiği tahammüldür. Hz. Eyüp’ün meşhur kıssasına Câmi’ü’l-Hikâyât’ta da geniş bir şekilde yer verilmiştir (H115).

Sabredenlerin mutlaka mükafata erişeceklerine dair eserde yer alan diğer iki hikâye benzer kurgu özelliklerine sahiptir. Her iki hikâyede de ölen evlatlarının acısına sabredip tevekkül gösteren anne-babalar bu tevekküllerinin sonunda evlatlarına tekrar kavuşurlar (H116; H117).

Sadaka Vermenin İnsana Kazandırdıkları: Toplumsal barışın ve dengenin sağlanmasında önemli bir işlevi olan sadakanın İslâmîyet açısından önemi oldukça büyüktür. İhtiyaç sahiplerine verilecek sadakaların insanı cehennem ateşinden kurtaracağına dair pek çok örnek İslâm kültürü içerisinde gelişen anlatılarda mevcuttur. Bu minvalde kabul edilebilecek anlatılara Câmî'ül-Hikâyât'ta da rastlanmaktadır. Eserin bir hikâyesinde bir kadın rüyasında annesinin cehenneme atıldığını görür. Annesinin elinde biraz yağ ve bir yamalıktan başka bir şey yoktur. Bütün ömründe sadece bu iki şeyi sadaka olarak vermiştir. Kızından cennetteki babasına gidip ondan biraz su getirmesini ister. Kızı cennete gelip babasından su ister. Ancak babası, karısının cimri olduğunu, cennet sularının cimrilere haram olduğunu söyleyerek suyu vermez (H36).

Eserde, sadakanın ömrü uzatacağına ilişkin anlatılar da bulmak mümkündür. Buna göre, Hz. Süleyman genç bir delikanlıyla oturmaktadır. Bir müddet sonra içeri insan kılığında Azrail girer. Azrail, Hz. Süleyman'ın yanında oturan delikanlının bir haftalık ömrü kaldığını söyler. Hz. Süleyman buna çok üzülür. Aradan on gün geçtikten sonra bu delikanlı Hz. Süleyman'ın yanına tekrar gelir. Hz. Süleyman buna çok şaşırır. Konuyu Azrail'e sorar. Azrail de gencin bir fakire bir akçe sadaka verdiğini, bu hareketin Allah'a çok sevimli geldiğini, bunun üzerine yedi günlük ömrünü yetmiş yıl yaptığını söyler (H33).

Sadaka vermenin insanın üzerinden pek çok belayı defettiğine dair bir anlatıda cimri bir adam vardır. Bu adamın güzel bir kızı vardır. Babasının cimrilğine rağmen bu kız oldukça bol gönüllüdür ve kapılarına gelen kimseyi boş çevirmez. Babası kızının bir daha sadaka vermemesini ister. Kız yine kapılarına gelen bir dilenciye geri çevirmez. Bunun üzerine babası kızın sağ elini keser. Babası öldükten sonra kızcağız kapı kapı dilenmeye başlar. Dilenmek için gittiği bir ev sahibi kızın güzelliğinden etkilenerek kızını oğluna nikahlar. Sağ eli olmayan kız gerdek gecesi yemeği sol eliyle yemeye çalışması üzerine eşi tarafından aşağılanır. İki sefer sol eliyle yemeğe sunduktan sonra üçüncüde kendisine bir sesin sağ eliyle sun demesi üzerine sağ eliyle sunar ve sağ eli yemeğe varıncaya kadar eski haline gelir (H35).

Şeytanın İnsanoğlunu Tuzağa Düşürme Yöntemleri: Şeytan, Hz. Âdem yaratılmadan önce meleklerin hocası konumunda olan ve ateşten yaratılmış bir varlıktır. Hz. Âdem yaratıldıktan sonra Allah'ın tüm meleklerden Âdem'e secde etmelerini istemesi üzerine şeytan Allah'a asi olmuş, Âdem'e secde etmeyi reddetmiştir. Allah da şeytanı lanetlemiş, ancak ona kıyamete kadar âdemoğluluyla uğraşması için mühlet vermiştir. Câmî'ül-Hikâyât'ta şeytanın insanoğlunu tuzağa düşürmek için hangi yollara başvurduğu oldukça ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Konuyla ilgili eserde üç anlatı yer almaktadır (H132; H133; H134).

Tevbe Etmek: Kulun işlediği günahlardan pişman olup bir daha bu günahları işlememek üzere Allah'a söz vermesidir. Tevbe, belki de Allah'ın kullarına lutfettiği en önemli nimetlerdendir. İslâmiyete göre, Allah tevbe kapısını güneşin batıdan doğması ânına kadar açık bırakmıştır. İslâmiyetin temel unsurlarından olan tevbe etmek ve Allah'ın tevbe karşısındaki tavrı konusunda Câmi'ü'l-Hikâyât'ta dört hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde Şe'vane Çengi adındaki bir kadının işlediği tüm günahlara ettiği samimi tevbe konu edilmiştir (H83).

Diğer bir hikâye de Şe'vane Çengi'nin konu edildiği hikâyeye benzer kurgu özelliklerine sahiptir. Bu hikâyede de fahişelik yapan bir kadının samimi olarak yaptığı tevbe karşısında ulaştığı nimetler dile getirilmiştir. Anlatıya göre, fahişelikten tevbekar olan bu kadın evlendikten sonra sekiz oğlan çocuğu dünyaya getirir. Bu sekiz oğlanın sekizi de Beni İsrail peygamber olmuştur (H84).

Konuyla ilgili diğer bir hikâye Mansûr bin Ammar'ın etrafında gelişmiştir. Hikâyede, Mansûr bin Ammar, bir şehzade ve onun cariyesi Nisvan'ın tevbe etmesine vesile olur (H94).

Tevbe kapısının, yaptıklarından pişman olan herkes için açık olduğunun vurgulandığı bir hikâyede, doksan dokuz kişiyi öldürmüş bir katil söz konusu edilmiştir (H126).

1.3.1.2. Mitik/Efsanevî Unsurlar İçeren Hikâyeler

1.3.1.2.1. Mitik/Efsanevî Nitelikli Kahramanlar

Aristo: M.Ö. 384 yılında Makedonya şehirlerinden Selanik civarındaki Stegeira adlı kasabada doğmuştur. İslâm düşüncesini en çok etkileyen Yunanlı filozoflardandır. M.Ö. 321 veya 322 yılında ölmüştür. Edebiyatta akıl ve ilmin sembolü olarak kullanılmıştır (Tökel, 2000: 415; Pala, 1995: 40; Zavotçu, 2006: 30).

Câmî'ül-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çıkan Aristo, Aristatalis adıyla zikredilmiştir. Hikâyede İskender-i Zülkarneyn'in veziri konumdadır. Aristo, İskender-i Zülkarneyn'in emriyle Ceyhun Nehri kıyısında, Harezm vilayetinde bir büyük şehir yaptırmıştır. İskender-i Zülkarneyn, Aristo'ya kendisinden daha büyük ve güçlü bir padişahın daha önce gelip gelmediğini, gelecekte de gelip gelmeyeceğini sorar. Bunun üzerine Aristo "reml urup usturlaba bakarak" İskender-i Zülkarneyn'den önce Hz. Süleyman'ın geldiğini, ahir zamanda da Hz. Muhammed'in geleceğini söyler. İskender-i Zülkarneyn Hz. Muhammed'e âşık olarak ölmeyip Hz. Muhammed'e yetişmek ister. Bunun üzerine Aristo, âb-ı hayat suyunun kendisini ölümsüzleştirebileceğini ifade eder. İskender de âb-ı hayatı bulmak için yollara düşer. Hikâyede, İskender'in âb-ı hayatı araması bahsi anlatılmadan geçilir. İskender, âb-ı hayatı bulamamaktan dolayı "asmâ" hastalığına yakalanır. Bu hastalığın çaresini Aristo'ya sorar. Aristo da Belh şehrinde Zülcuş Pınarı denen bir pınarın bu illete çare olacağını söyler (143).

Câlînûs Hakim: Hekim, filozof, mantıkçı ve doğa bilgini olan Câlînûs, milâdî 131'de Bergama'da doğmuştur. Aristo'nun yanında yetişen Belinas'ın öğrencisidir. Asıl adı Galenos olup İslâmî literatürde Câlînûs şeklinde şöhret bulmuştur. Câlînûs, İslâm dünyasında özellikle hekim kimliğiyle tanınmıştır (Pala, 1995: 103; Yekbaş, 2010: 290; Zavotçu, 2006: 84).

Câlînûs'a, Câmî'ül-Hikâyât'ta bir hikâyede rastlanmaktadır. Bu hikâyede, ünlü bir hekim olmasına ve herkese şifa dağıtmasına rağmen kendi isheline çare bulamadığı ifade edilmiştir. Hikâyeye göre, Câlînûs bu ishal hastalığı dolayısıyla ölmüştür (H130).

Cemşit: İran'ın, Pişdâdiyân sülalesinden dördüncü padişahıdır. Babasının adı Tahmurs'tur. Hakkında bulunan mitik anlatılara göre yedi yüz ya da bin yıl yaşamıştır. Şark kültüründe şarabın mucidi, eti ilk yiyen insan, savaş aletlerini ilk yapan insan gibi pek çok ilki gerçekleştiren hükümdardır (Tökel, 2000: 125-136; Pala, 1995: 108).

Câmî'ül-Hikâyât'ta Cemşit'ten bir hikâyede söz konusu edilir. Bu anlamda Cemşit'in "Câm"ından bahsedilip bu "câm"ın bir gün kırıldığı, bu-

nun üzerine Cemşit'in kırıklarından kendisine bir yüzük kaşı yaptığı ifade edilir (H141).

Habîb-i Neccâr: Kur'an-ı Kerim'de Yasin Suresi 13-29 ayetlerde "karye" halkını dine davet etmek için gelen iki kişiden bahsedilmektedir. Bu iki kişinin çabaları sonucu bunlara bir adam iman etmiştir. Bu iman eden kişinin Habîb-i Neccar olduğu müfessirler tarafından rivayet edilmektedir (Ateş, 1996: 373).

Câmi'ül-Hikâyât'ta, Hz. İsa'nın gönderdiği üç kişinin Habîb-i Neccar'dan başlayarak Antakya halkını dine davet etmeleri macerası anlatılmaktadır (H61).

Harut ve Marut: Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresi 102. ayette halka sihir öğrettikleri söylenen iki melektir. İdris Peygamber zamanında melekler insanların çok günah işlediklerinden Allah'a yakınrlar. Bunun üzerine Allah, içlerinden Harut ve Marut adındaki iki meleği insan suretinde dünyaya gönderir. Harut ve Marut, dünyaya geldiklerinde Zühre adındaki bir kadının güzelliğine dayanamayarak ondan murat almak isterler. Bunun için çeşitli günahlar işlerler. Bu günahlarının bedeli olarak Babil'de ateş dolu bir kuyuya baş aşağı asılırlar (Tökel, 2000: 354-359; Pala, 1995: 235-236; Zavotçu, 2006: 209).

Câmi'ül-Hikâyât'ta yer alan bir hikâyede Harut ve Marut'un, pek çok kaynakta söz konusu edilen meşhur maceraları anlatılmıştır (H65).

Hızır: Kur'an-ı Kerim'de Kehf Suresi 59-81. ayetlerde Hz. Musa ile olan maceraları anlatılmıştır. Peygamber ya da bir velî olduğu konusunda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Şark kültüründe âb-ı hayatı içerek ölümsüzlüğe eriştiğine inanılmaktadır (Tökel, 2000: 361-362; Pala, 1995: 248-249; Zavotçu, 2006: 221). Özellikle zor durumda kalan insanlara yardım ettiği inancı günümüze kadar gelmiştir.

Câmi'ül-Hikâyât'ta, Hızır iki hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyelerin ilkinde adamın birisi Hızır'dan sadaka ister. Adama verecek bir şeyi bulunmayan Hızır, köle olarak kendisini satıp parasıyla ihtiyacını gidermesini ister. Adam da Hızır'ı pazara satmaya götürür. Yaşlılığından dolayı Hızır'a dört yüz dirhem paha biçerler. Hızır'ı bir adam satın alır. Hızır bu adamın bazı işlerini olağanüstü bir şekilde halleder. Bunun sebebini soran adama Hızır, kimliğini açıklar. Adam da Hızır'ı azat eder (H34). Bu hikâyede Hızır'ı satın alan adamın Hızır'a "yâ nebi-yullah" şeklinde seslendiği görülmektedir. Bu da hikâye müellifinin Hızır'ın peygamber olduğuna inandığını ortaya koymaktadır.

Bir diğer hikâyede Hızır, annesinin razı olmamasından dolayı ilim tahsiline gitmeyen ve annesinin rızasına bu derece önem verdiği için Allah tarafından bir ödül olarak İmam Kuşeyrî'ye ilim öğretmeye gelmektedir.

Hızır, İmam Kuşeyrî'ye üç yıl ilim öğretir. İmam Kuşeyrî, Hızır'dan aldığı bu ilimle bin ciltten fazla eser yazar (H88).

Hüsrev: Nûşirevan'ın torunu olan Hüsrev, Perviz lakabıyla bilinmektedir. İran'ın Sasaniyan sülalesinden bir padişaktır. Hüsrev adıyla İran tarihinde birkaç padişah daha olmasına rağmen içlerinden en meşhuru budur. Hüsrev ü Şirin mesnevilerinin erkek kahramanıdır (Tökel, 2000: 176-177; Pala, 1995: 266-267; Zavotçu, 2006: 228).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta iki hikâyede Hüsrev adı anılmaktadır. Bunlardan ilki Hüsrev ve Şirin'in ölümlerinin anlatıldığı hikâyedir. Hikâyeye göre, Hüsrev'in kaysar kızı Meryem'den olma bir oğlu vardır. Bu da Şirin'e âşık olmuştur. Babasını, verdiği bir şerbetle uyutan ve uykudayken Hüsrev'in karnını yararak öldüren oğlu, Şirin'den kendisine boyun eğmesini ister. Şirin, Hüsrev'i mezara koyana kadar kendisine mühlet vermesini ister. Hüsrev'in oğlu buna razı olur. Ancak Şirin, Hüsrev için yaptırdığı türbeye yalnız başına girerek Hüsrev'in tabutu başında intihar eder (H95).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta geçen ikinci Hüsrev, İskender-i Zülkarneyn'in kullarındandır. Hikâyeye göre, İskender-i Zülkarneyn asmâ hastalığına yakalanınca Belh'te bulunan Zülcuş Pınarı'nın suyunun bu hastalığa iyi geleceğini veziri Aristatalis'ten işitir. Bunun üzerine Belh'teki kulu Hüsrev'e haber göndererek suyundan getirmesini ister. Ancak Hüsrev, su karşılığında azat edilmeyi ve İskender'in kızını ister. Buna çok sinirlenen İskender, Hüsrev'in üzerine Îrâc ve Taymûs adlarında iki padişahı gönderir. Bu padişahların ikisi de Hüsrev'e yenilerek esir düşerler. Üçüncü seferde İskender-i Zülkarneyn, Hüsrev'in üzerine kendisi gider ve uzun uğraşlar sonucunda Hüsrev'i yener (H143).

Îrâc: Efsanevî İran kahramanlarından olan Îrâc, Pişdadiyan sülalesinden Feridun'un üç oğlundan biridir. Feridun ölümünden önce ülkesini üç bölmüş, Selm'e Fırat'ın batısındaki yerleri, Tûr'a Turan ve Tataristan taraflarını, Îrâc'a da İran'ı vermiştir (Pala, 1995: 284; Zavotçu, 2006: 249). Ancak Selm ve Tûr, İran'ın Îrâc'a verilmesini hazmedemeyerek Îrâc'ı öldürmüşlerdir (Pala, 1995: 284).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çıkan Îrâc, İskender-i Zülkarneyn'in Hüsrev üzerine gönderdiği padişahlardan birisidir. Hüsrev'le yaptığı savaşta yenilir ve Hüsrev'e esir düşer (H143).

İsfendiyar: Keyaniyan sülalesinden Güştasb'ın oğludur. İran'ın efsanevî büyük kahramanlarından biridir. Rüstem'le yaptığı savaşta ölmüştür (Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, Tyb: 90-155; Tökel, 2000: 182; Zavotçu, 2006: 253-254).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta İsfendiyar'ın Rüstem tarafından öldürülmesi hikâyesi yer almaktadır. Hikâyeye göre, İsfendiyar'la yedi gün savaş-

masına rağmen yenemeyen Rüstem, İsfendiyar'ı çatal uçlu okla gözle-
rinden vurarak öldürmüştür (H81).

Mitolojiye göre, İsfendiyar, doğduktan sonra Zerdüş't tarafından büyü-
lü bir suyla yıkanarak tıslımlanmıştır. Ancak İsfendiyar yıkanma esnasında
gözlerini kapattığı için gözlerine su değmemiş, tek zayıf yanı gözleri
kalmıştır. Büyük bir kahraman olunca İsfendiyar'ı çekemeyeneler İsfen-
diyâr'ın, babasının tahtına kastedeceği konusunda babasını kandırırlar.
Babası da İsfendiyar'ı, Rüstem'in karşısına gönderir. Rüstem de çatal bir
ok yaparak İsfendiyar'ı öldürür (Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Ta-
berî, Tyb: 155-161; Tökel, 2000: 185-186).

İsfendiyar'ın ölümünün mitolojide bu şekilde anlatılmasına rağmen
Câmi'ü'l-Hikâyât, İsfendiyar'ın ölüm nedenini kendi amacı doğrultu-
sunda değiştirmiştir. Buna göre, İsfendiyar küçükken bir çubukla bir
yetimi döverek incitmiştir. Bu yetim, bu çubuğu götürüp bir yere diker.
Çubuk yeşerir ve büyük bir ağaç olur. Rüstem, İsfendiyar'ı öldürdüğü
oku işte bu ağaçtan keser. İsfendiyar da yetimi incitmesinin cezasını bu
şekilde bulmuş olur (H81).

İskender-i Zülkarneyn: Kur'an-ı Kerim'in Kehf Suresi 83-99. ayetleri
arasında zikredilen kişidir. Ancak edebiyatta sık sık anılan İskender-i
Zülkarneyn, Makedonyalı Büyük İskender'le karıştırılmış bir karakter-
dedir. Edebiyatta özellikle âb-ı hayatı araması vesilesiyle karşımıza
çıkılmaktadır (Tökel, 2000: 187; Pala, 1995: 287; Zavotçu, 2006: 254-
260).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta, bir hikâyede karşımıza çıkan İskender-i Zülkar-
neyn, veziri Aristatalis'le olan maceralarıyla ele alınmıştır. Hikâyede İs-
kender'in Harezmi vilayetinde Ceyhun Nehri kıyısında bir şehir yaptı-
dığı ifade edilmiştir. İskender, yaptırdığı bu şehrin azametinden bü-
yük yüklüğe kapılarak kendisinden büyük ve muktedir bir padişahın daha
önce gelip gelmediğini, gelecekte de gelip gelmeyeceğini veziri Arista-
talis'e sorar. Aristatalis de "reml urup usturlaba bakarak" kendisinden
önce Süleyman bin Davut'un geldiğini, kendisinden sonra da ahir za-
manda Hz. Muhammed diye bir peygamberin geleceğini söyler. İsken-
der, Aristatalis'in anlattıklarından Hz. Muhammed'e âşık olur ve ölme-
yip onun devrine yetişmeyi arzular. Bunun için Aristatalis'ten buna bir
çare bulmasını ister. Aristo, ölüme çare olmadığını, ancak âb-ı hayat
diye bir su olduğunu, eğer ondan içebilirse ölümsüzlüğe kavuşabilece-
ğini ifade eder. İskender âb-ı hayatı aramaya koyulur. Eserde, İsken-
der'in âb-ı hayatı ararkenki yaşadıkları anlatılmaz. Bunun ayrı bir
hikâyeye olduğu söylenerek geçilir. İskender bir aylık araması sonucunda
âb-ı hayatı bulamaz ve bunun verdiği zilletten dolayı "asmâ" hastalığına
yakalanır. Aristo, bu hastalığa Belh şehrinde Zülcuş Pınarı denen bir pı-
narın suyunun iyi geleceğini söyler. Bunun üzerine İskender, Belh şeh-

rinde kendisine bağlı bulunan "kul"u Hüsrev'e haber göndererek bu sudan göndermesini ister. Ancak Hüsrev, sudan vermek karşılığında azat olmayı ve İskender'in kızını ister. İskender, Hüsrev'in bu isteğine çok kızar ve İrâc adlı bir padişahla üzerine asker gönderir. Hüsrev, İrâc'ı yener. İskender bu kez Taymûs adlı bir padişahı üzerine gönderir. Hüsrev, Taymûs'u da yenip hapseder. Bunun üzerine İskender, Hüsrev'in üzerine kendisi gider. Uzun mücadelelerden sonra İskender, Hüsrev'i yenmeyi başarır ve sudan içip sıhhat bulur (H143).

Lokman Hakim: Kur'an-ı Kerim'de adına bir sure bulunmaktadır. Peygamber ya da veli olduğuna dair ihtilaf vardır. Tarihî kimliği konusunda da çeşitli rivayetlere rastlanmaktadır. Bu rivayetlerden birisine göre, Hz. Eyüp'ün kız kardeşinin ya da teyzesinin oğludur. Şark kültüründe, genel itibarıyla, hikmet sahibi olması dolayısıyla kendisinden bahsedilmiştir (Tökel, 2000: 425-426; Pala, 1995: 349; Zavotçu, 2006: 301).

Câmi'ül-Hikâyât'ta, oğluna verdiği bir nasihat dolayısıyla mevzu bahis edilmiştir (H128).

Nûşirevân-ı Âdil: İran'ın Sasaniyan sülalesi hükümdarlarından. M.S. 531-579 yılları arasında hüküm sürmüştür. Özellikle adaletiyle ön plana çıkmıştır. Asıl adı Hüsrev'dir. Kisra lakabı da ilk defa ona verilmiştir. Tâk-ı Kisra adındaki sarayı misafirlerini kabul ettiği saraydır (Tökel, 2000: 242; Pala, 1995: 433; Zavotçu, 2006: 388).

Câmi'ül-Hikâyât'ta Hz. Ömer'le olan bir anekdotu bağlamında geçmektedir. Hikâyeye göre, Hz. Ömer, ticaretle uğraştığı dönemlerde Nûşirevan'ın şehrine gelir. Nûşirevan'ın kardeşi ve oğlu Hz. Ömer'den mal alarak ücretini ödemezler. Bunun üzerine Hz. Ömer, Nûşirevan'ın sarayına gider ve derdini anlatmak ister. Nûşirevan'ın tercümanı Hz. Ömer'in söylediklerini, kasten Hz. Ömer'in ona küfrettiği şekilde tercüme eder. Bunun üzerine Hz. Ömer, saraydan dövülerek atılır. İkinci defa da aynı durum cereyan eder. Hz. Ömer'in üçüncü gelişinde Nûşirevan'ın yanında bulunan bir misafir Hz. Ömer'in söylediklerini olduğu gibi aktarınca Nûşirevan, Hz. Ömer'den özür dileyerek malının ederinden daha fazla para öder. Aynı zamanda kardeşini, oğlunu ve tercümanını astırır (H51).

Rüstem: İran'ın efsanevî kahramanlarından. Babasının adı Zâl'dir. Edebiyatta kahramanlığı sebebiyle sık sık ele alınmıştır (Tökel, 2000: 247-249; Pala, 1995: 455; Zavotçu, 2006: 417).

Câmi'ül-Hikâyât'ta İsfendiyar'la olan mücadelesi bağlamında geçmektedir. Hikâyeye göre, Rüstem, İsfendiyar'la yedi gün savaştıktan sonra İsfendiyar'ı yenmeyi başaramaz. Bunun üzerine İsfendiyar'ın küçükken incittiği bir yetimin diktiği bir ağaçtan çatal bir ok yaparak İsfendiyar'ı gözlerinden oklayarak öldürür (H81).

Şirin: Hüsrev ü Şirin mesnevilerinin kadın kahramanıdır. Ermen melikesi Mehin Banu'nun yeğenidir (Pala, 1995: 515; Zavotçu, 2006: 517).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Hüsrev'in, oğlu tarafından öldürülmesi üzerine Hüsrev'in tabutu üzerinde intihar etmesi bağlamında ele alınmıştır (H95).

Taymûs: Vâmık u Azra ve Yusuf u Züleyha mesnevilerinin kahramanlarından. Vâmık'ın babası olan Taymûs Çin padişahıdır (Zavotçu, 2006: 529).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta bir hikâyede karşımıza çıkar. Hikâyede, İskender-i Zülkarneyn'in Hüsrev üzerine gönderdiği padişahlardan birisi olduğu ifade edilir. Hüsrev'le yaptığı savaşta yenilir ve Hüsrev'e esir düşer (H143).

Ûrve: Kaynaklarda hayatı hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Câmi'ü'l-Hikâyât'ın en uzun hikâyelerinden birisi bu kişiye ayrılmıştır. Hikâyenin zamanı "Beni İsrail zamanı" olarak verilmiştir. Bu da bu kişinin gerçek bir kişi olması ihtimalini zayıflatmaktadır. Aynı zamanda hikâyede zaman zaman karşılaşılan masalsi nitelikler bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Bu hikâyeye göre Ûrve, Beni İsrail zamanında "şerif ü habib" bir kişinin karısıdır. O zamanda onun gibi güzel bir kadın yoktur. Kocasının bir erkek kardeşi vardır. Kocasını bir seyahate çıkarken karısını erkek kardeşine emanet eder. Ancak erkek kardeşinin karısında gözü olduğu için Ûrve'den kendisine boyun eğmesini ister. Ûrve bunu reddedince üç yalancı şahit bularak ona zina isnat eder ve Ûrve'ye recm uygulanır. Ancak Ûrve ölmez. Herkes gidince yoldan geçmekte olan bir Arap, Ûrve'yi bulur ve onu tedavi ederek yanında götürür. Arap, Ûrve'ye âşık olur. Arabın kendisine yaptığı nikah teklifini reddeder. Arabın bir Habeşî kölesi vardır. Habeşî köle de Ûrve'den kendisine boyun eğmesini ister. Ûrve kabul etmeyince Arabın beşikteki çocuğunu bıçaklayıp öldürür ve bıçağı da Ûrve'nin yastığı altına bırakır. Ûrve, çocuğu öldürmediğine dair Arabı ikna eder. Fakat Arap, Ûrve'ye 400 dinar vererek yanından gitmesini ister. Yola çıkan Ûrve, bir köyde bir adamın idam sehpasına çıkartıldığını ve asılmak üzere olduğunu görür. Sebebini sorunca 400 dinarlık borcu yüzünden asıldığını öğrenir. Arabın verdiği parayla adamın borcunu öder. Bu adam da Ûrve'ye âşık olur ve kendisine boyun eğmesini ister. Ûrve bunu da reddedince idamdan kurtardığı bu adam da onu limana götürüp cariyeye olarak satar. Ûrve'yi satın alanlar gemide ona sahip olmak isterler. Ancak Allah'ın hikmetiyle büyük bir fırtına patlar ve gemi batarak Ûrve dışında herkes boğulur. Ûrve erkek kılığına girerek yakınlarda bir adaya çıkar. Adayı yöneten padişahın yakınındaki kişilerden olur. Padişah ölünce halef olarak Ûrve'yi önerir. Ancak Ûrve kimli-

ğini açıklayarak padişahlığı reddeder ve ömrünü ibadetle geçirmek ister. Bu arada kocasının kardeşi, Habeşî köle ve idamdan kurtardığı adam kör olmuştur. Ürve'nin manevî yüceliği tüm dünyada meşhur olmuştur. Aynı zamanda Ürve, hastaları iyileştirme, körlerin gözlerini açma gücüne sahiptir. Ürve'nin bu şöhretini duyan kocası, kardeşini alarak bu zahit kadına dua için getirmek ister. Yolda Habeşî köle ve idamdan kurtulan adamla da karşılaşır. Ürve'ye suç isnat eden üç adam ve Ürve'nin kocası Ürve'nin bulunduğu yere gelirler. Ürve, perde arkasından kocasını ve diğerlerini görür. Her üçüne de suçlarını itiraf ettirir. Dua ederek üçünün de gözlerinin açılmasını sağlar. Kocasına kimliğini açıklar. Kocasını gece olunca karısına yaklaşmak ister. Ürve, Allah'a dua ederek artık bu dünyada bir erkekle olamayacağını, canını almasını ister. Allah da Ürve'nin duasını kabul ederek canını alır (H93).

Zühre: Çobanyıldızı da denen yıldızın adıdır. Harut ve Marut'un âşık olduğu kadındır. Harut ve Marut'un kendisinden murat almak istemeleri üzerine onlardan gökyüzüne çıkmanın yolunu öğrenir ve gökyüzüne çıkarak bir yıldız olur (Pala, 1995: 585).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta Harut ve Marut'un maceralarının anlatıldığı hikâyede meşhur olan şekilde geçmektedir (H65).

1.3.2. Hikâyelerde Yer-Mekân

Mekân, anlatılardaki olayların gerçekleştiği, kahramanların eylemlerine ayrılmış sahneler olarak tanımlanabilmektedir (Çetin, 2007: 135). Anlatı metinlerindeki mekânlar gerçek mekânlar olabildiği gibi belirsiz ya da muhayyel mekânlar olabilmektedir.

Câmi'ü'l-Hikâyât, İslâmî kural ve kaidelerin okuyucuya aktarılması, bu yönde okuyucuda bir davranış değişikliği sağlamak amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Dolayısıyla da eserin temel kaygısı, okuyucunun İslâmî kaideler doğrultusunda hassas olmasını temin etmektir. Eserde bu kaygılar öncelendiği için hikâyelerin yer, zaman gibi unsurları ikinci planda kalmıştır. Bu yüzden eserde bulunan hikâyelerde anlatılan olaylar genel itibariyle belirsiz yer ve mekânlarda gerçekleşir. Hikâyelerdeki temel amaç olayların anlatımı ya da olaylardan çıkarılacak ders olduğu için gereksiz görülen detaylara yer verilmez. Bunun için mekânların anlatımı ya da tasvirleri amaca hizmet edeceği ölçüde verilir.

Eserde genel itibariyle, mekân isimleriyle karşılaşmaz. Olaylar “bir yer”, “bir dağ”, “bir çöl” gibi belirsiz mekânlarda cereyan eder. Ayrıca, mekânların tasvirlerine de eserde yer verilmemiştir. Ancak, “bir yüksek dağın dibi” gibi yine mekânın niteliği hakkında çok kısıtlı bilginin verildiği mekân tanımlamaları da görülebilmektedir. “*‘İsâ Peygamber şalavātu’llâhi ‘alâ nebiyyinâ ve ‘aleyh bir gün bir yüksek tağûñ dibinde giderdi. Be-gâyet ıssı gün idi. Tağûñ başında bir kaya üzerinde gördi kim bir pîr tırmuş nemâz kılar.*” (H4). Metinden, mekânın özelliğiyle ilgili sadece “yüksek bir dağ” olduğuna dair bilgiyi edinebilmekteyiz.

Hz. İsa'nın etrafında gelişen başka bir hikâyede de mekânla ilgili kısıtlı bir bilginin verildiği görülmektedir. “*Bir gün ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm bir deniz kenârında tırdı (...)* *Deniz içinde bir büyük taş içinde Hağ te‘âlâ bir cânavar halk itmişdür...*” (H8). Bu hikâyede geçen mekân kavramının sadece “bir büyük taş” olduğunu öğrenebilmekteyiz.

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta yer alan hikâyeler için mekân isimlerinin ya da mekân özelliklerinin önemli olmadığı bazı mekânların “fûlân yer” şeklinde verilmesinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. “*Şübhesüz ta‘âm isterseñ fûlân yırde bir çiftçi vardur, aña var.*” (H25). Görüldüğü üzere, mütercim veya müellif için mekânın neresi olduğunun önemi yoktur. Onun için önemli olan hikâyede anlattığı olaydır. Benzer tavrı eserin başka hikâyelerinde de görmek mümkündür. “*Yâ Mūsâ, senüñ cennetdeki koñsuñ fûlân şehride fûlân sūkda bir kaşşâb vardur, fûlân dirler. İşde cennetde saña koñşu oldur.*” (H74).

Başka bir hikâyede ise olayın geçtiği dağ, “âdem ayağı basmamış” olarak nitelendirilmiştir. “*Gel şol tağlara düşüp aryalum, bir âdem ayağı basmamış yir bulalum. Dağı anda ölince Allâh’a ‘ibâdet idelüm.*” diyüp

çıkıldılar gittiler. Geze geze bir çağa vardılar ki hergiz anda âdem ayağı başlamış degil." (H26).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta anlatılan hikâyelerin belirsiz mekânlarda cereyan etmesinin yanında muhayyel mekânların da hikâyede zikredildiği görülmektedir. "*Yâ Süleymân, gel seni yaradan Allâh 'aşkına yile emr eyle beni Kâf Tağı ardına bıraksun. İnşâ'a'llâh ol kişiyi bir dahı görmeyem.*" didi. Süleymân 'aleyhi's-selâm kıışayı bilürdi. Yile emr eyledi, ol piri Kâf Tağı'nuñ ardına iletledi." (H32). Bilindiği gibi Kaf Dağı muhayyel bir dağ olup genel itibariyle masal ve efsanelerde geçen bir yerdir.

Eserde, "kâfir" kavramının mekâna nispet edildiği durumlara da zaman zaman rastlanmaktadır. "*Kâfir vilâyetine yakın bir gayret ehli yigit vardı (...)* 'Ākıbet kâfir tekfuri bu 'avretüñ vaşfına kulağdan 'āşık olup 'avreti 'azm eyledi, gice ve gündüz ilğar idüp 'ale'l-ğaflihi 'avreti başup alup kâfiristâna iletledi (...) Kâfiristâna 'azm eyledi." (H39).

Câmî'ü'l-Hikâyât, dinî kaygılarla kaleme alınmış bir eser olduğu için eserde metafizik mekân³ olarak tanımlanabilecek mekânlara sık sık rastlanmaktadır. "*Mi'rac Gicesi rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm 'arş üzerinde na'linin koyup Kâbe Kavseyn maqâmına varup Hak te'âlâ ile toksan biñ kelâm söyleşüp yine 'arş üstine geldüğü vaktin bir el zâhir oldı.*" (H78). Hikâyede geçen "Kâbe Kavseyn makamı" metafizik bir mekân olarak değerlendirilebilir.

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta yer alan hikâyelerde gerçek mekânlar da kullanılmıştır. Eserde yer alan bu gerçek mekânlar daha çok şehir isimleridir.

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta mekân olarak zikredilen şehirlerden birisi Antakya'dır. Hz. İsa'nın havarileri şehir halkını Hz. İsa dinine davet etmek için Antakya'ya gelirler. "*'İsâ 'aleyhi's-selâm Antâkiyye halkına da'vet-i dîn eylemek için iki kimesne gönderdi.*" (H61).

Eserde sözü geçen şehirlerden birisi de Bağdat'tır. Daha çok bir ilim şehri olarak ifade edilen Bağdat dört hikâyenin mekânıdır (H105, H112, H148, H164).

Câmî'ü'l-Hikâyât'ta mekân olarak en çok adı geçen şehir Mekke'dir. Genellikle Kâbe'nin ve Hz. Muhammed'in bulunduğu yer olarak geçen Mekke eserde dokuz hikâyenin mekânıdır. "*Horasan'da bir şâlih kişi vardı. Bir gün tırdı, cem'-i māl eyleyüp ve ehl ü 'iyâlin aldı Mekke'ye vardı, hac eyledi ve Mekke şehrinde mekân tıtdı, karar eyledi.*" (H17).

Bunlar dışında Câmî'ü'l-Hikâyât'ta şu mekân isimlerine de yer verilmiştir: Basra (H11, H13, H83, H94, H113), Belh (H143), Beytü'l-Makdes (H131), Buhara (H60), Cebel-i Lübnan (H125), Harezem Vilayeti (H143),

³ Özellikle dinlerin sunduğu, fizikî mekânların dışındaki cennet, ceennem gibi mekânlar metafizik mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Çetin, 2007: 139).

Hicaz (H150), Hindistan (H148), Horasan (H17, H161), Irak (H60, H159), Kâbe (H17), Kaysarî (H63), Kubbe-i Sahra (H21), Kudüs (H21, H85), Medine (H62, H121, H163), Mescid-i Aksa (H131), Mehne (H161), Mısır (H144, H150), Musul (H149), Nihavend (H148), Rum Vilayeti (H62, H63), San'an (H131), Şam (H159), Tarsus (H10), Yemen (H17, H131).

1.3.3. Hikâyelerde Zaman

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta yer-mekân kavramları gibi zaman ifadeleri de belirsiz bir şekilde işlenmiştir. Eserde anlatılan olaylar çoğunlukla "bir gün", "bir zamanda", "bir vakit", "zaman-ı evvelde" gibi belirsiz zamanlarda gerçekleşmektedir. "İttifāk bir zemānda Başra şehrine vardum." (H94). "Süleymān 'aleyhi's-selām evvel gāyet fakīrū'l-hāl idi. Bir gün seher vaktinde Kuds-i şerīf vīrānelerinde gezerken bir āvāz işitdi." (H85). "Zemān-ı evvelde bir yaramaz 'avret vardı." (H24). "İlerü zemānda şeytān bir kov kovıcı 'avrete uğradı." (H133).

Eserde, belirsiz zaman ifadeleri yanında "Benî İsrail zamanında", "İsa aleyhisselam zamanında", "rasûl hazretlerinin zaman-ı şeriflerinde" gibi zaman ifadelerine de yer verilmiştir. Özellikle "Benî İsrail zamanı" ifadelerinin geçtiği hikâyelerde kurgusal unsurlar daha net görülebilmektedir. "Benî İsrâ'îl zemānında Ahmedü'l-Cevād dirlerdi bir peygamber vardı." (H64). "Benî İsrâ'îl zemānında bir kişi vardı. Şerīf ü habīb kişiydi." (H93). "'İsā 'aleyhi's-selām zemānında bir kimse vardı." (H45). "Rasûl hazretlerinin zemān-ı şerīflerinde aşhābdan bir kişi sefere gidüp hātünina ısmarlamış." (H72).

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta, bir hikâyede gerçek zaman ifadesine yer verilmiştir. Bu hikâyede, Abdülkâdir Geylânî'nin oğlu Şeyh Seyfuddin Abdülvahhap, babasıyla ilgili bir anekdota yer vermiştir. "Hicretün beş yüz altmışında Cemāziye'l-âhirinün selhında cum'a gününün âhirinde meşāyihdan bir cemā'atle vālidüm şohbet iderlerdi." (H155).

1.3.4. Hikâyelerde Bakış Açısı (Anlatıcı)

Câmi'ü'l-Hikâyât'ta anlatıcı, çoğunlukla ilahî bakış açısına sahiptir. Hikâyelerin anlatıcısı, anlattığı tüm olaylara hakim bir görünüm arz etmektedir. Bunun yanında olayların zaman zaman kahramının ağzından anlatıldığı durumlara da rastlanmaktadır. Ancak olayların anlatımı kahramana bırakılmadan önce, olayın rivayet edildiği kahramanın adı zikredilmektedir.

"Hikâyet olunur ki Zāhid-i Bermekî rahmetu'llāhi 'aleyh eydür: Bir gün bir şehre giderdüm. Yatmadan ahşam yitişdi. Şehr içinde maķābir arasında yatdum. Meger cum'a gicesi imiş. İttifāk bir vākı'a gördüm. Bu kabir ehli kabirlerinden çıktılar. Dağı bölük bölük cemā'at oldılar, oturdılar. Göklerden bunlara taķaklar ile ta'ām ve boģaçalar, libāslar geldi. Bu libāslardan geyindiler ve ta'āmlar yimege başladılar. Meger bir kabir-

den bir yigircik dağı beñzi müteğayyir ü melül u mağzün ne geyecek var ve ne yiyecek var, ne bu cemā'ate geldi. Şöyle yalunuzca turur. Ben eyitdüm: "Yā yigit sen niçün bu hāldesin? Yalunuz turursun, cemā'ate niçün varmazsın?" didüm (...)." (H49).

"Mansür bin 'Ammār rahmetu'llāhi 'aleyh eydür: Ittifāk bir zemānda Başra şehrine vardum. Bir köşk ve bir yüce serāy görürin (...)." (H94).

"Şeyh Abdü'l-Kādir Geylānī'nün kıddese sırrahü mürīdlerinden biri böyle hikāyet itmiş ki: "Ben dā'imā şeyhün hıdmetine meşgül idüm ve ekşer gicelerde uyanuk olurdum. Nā-gāh şeyh bir hıdmet buyura diyü hāzırılık ile bulunurdum. Bir gice şeyh hānesinden taşra çıkdı. Şandum ki ābdest almak ister. Şu ibriğini iletdüm. İltifāt itmedi ve medrese kapısına toğruldı. Çünkü kapuya karīb vardı hemān kapu kendözinden açıldı ve hāzret-i şeyh çıkup gitdi (...)." (H148).

İbrahim Ethem'in merkezî kahraman olarak yer aldığı hikāyenin birisinde bakış açısı ilahîden başlayarak kahraman bakış açısına dönüşmektedir.

"İbrāhīm ibni Edhem kıddese sırrahü bir gün piyāde Mekke-i mükerremeye giderken ittifāk bir iki gün gitdi. Bir yirde bağrın üzre yatup uyurken bir vākı'a gördi ki rasül 'aleyhi's-selām karşıdan berü gelür. İbrāhīm ibni Edhem karşı varup mübārek ellerin öpdükde "Yā rasülü'llāh baña haber virgil, bu yıl Allāhü te'ālā kimün haccın kabül eyledi?" Buyurdılar ki "Hiç kimsenün eylemedi. İllā Başra'da bir kimse vardır. 'Ömrinde hac eylememişdür. Allāhü te'ālā anuñ haccın kabül eyledi ve anuñ yüzi şuyına ğayrlaruñ haccın dağı kabül eyledi." dir "Ve dağı yetmiş biñ cehenneme vācib olmuş kimseyi anuñ yüzi şuyına āzād eyledi." didi. Ben ta'accüb eyleyüp didüm ki: "Yā rasülü'llāh, bir kimse ki hac itmemiş ola, Allāhü te'ālā anuñ haccın kabül eyleyüp ve anuñ hürmetine yetmiş biñ cehennemlik kişi āzād eyleye. Ol kişi kimdür yā rasülü'llāh baña haber vir." didüm. Rasül 'aleyhi's-selām eydür: "Başra'da fülān maħallede fülān yigitdür." diyü buyurdılar. Uyħudan uyandum. Hemāndem oradan Başra'ya sefer eyledüm. Vardum bir kimseye şordum. Haberin virdi. Varup selām virdüm." (H11).

BÖLÜM 2

METİN

Nüsha Tavsifi

Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

Çeviri Yazı Alfabetesi

Câmi'ü'l-Hikâyât'ın Çeviri Yazısı

2. METİN

2.1. Nüsha Tavsifi

Câmî'ü'l-Hikâyât ifadesi, aslında klâsik Türk edebiyatında sıkça karşılaşılan ve mensur hikayelerin bir araya toplandığı hikâyeye mecmualarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Ancak İsmail bin Ali, eserini yazma nedenini anlattıktan sonra eserinin adını Câmî'ü'l-Hikâyât koyduğunu ifade eder. Bu şekilde, genel bir kullanım alanına sahip olan bir ifade, bir esere özel bir ad olmuştur.

Kütüphane kataloglarında yapılan araştırmalarda, Câmî'ü'l-Hikâyât'ın tek nüshasına rastlanmıştır. Bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, 6248 numarada kayıtlıdır. Eser 21 satırda 161 varak olarak düzenlenmiştir. Yazı çeşidi bozuk bir nesihtir. Eserin, 151. varığında, yazma eserlerde sıkça karşılaşılan ve eserin bittiğini ifade eden “temmet” kelimesiyle Arapça “mim” işareti bulunmaktadır. Ancak eser 10 varak daha devam etmektedir. Bu 10 varaklık hikayelerin sonradan ilave edilme ihtimali yüksektir. Çünkü 151. varaktan sonra eserde yer alan hikayeler kurgu olarak önceki hikayelere pek benzememektedir. Eserin sonu eksiktir.

Nüshanın sonunda Rehâvî Dede, Eşrefoğlu Rûmî, Sezâyî gibi şairlerin şiirleri bulunmaktadır.

Baş: Câmî'ü'l-Hikâyât Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. El-ğamdüli'llâhi Rabbi'l-âlemin ba'de ħalağa'llâhü...

Son: Leşker bir çağ üzerinde kondılar. Ol Gün 'Alî'nün bir devesi kaçdı. 'Alî iki gün istedi.

2.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

Metinde geçen Arapça ayet, hadis ve ibareler metin içerisinde eğik olarak çeviri yazıyla verilmiş, anlamları dipnotta yine eğik olarak yazılmıştır.

Metinde okunmasından şüphe duyulan ifadelerin yanına (?) işareti konmuştur.

Farsça “vâv-ı madule” “ ħ^v” şeklinde gösterilmiştir.

Metnin imlâsında zaman zaman problemler gözlenmiş, Arapça ve Farsça kelimelerin, asıllarından farklı bir şekilde metinde yer aldığı görülmüştür. Bu gibi durumlarda metne müdahale edilmiş, Arapça ve Farsça kelimeler mümkün olduğunca asıllarına uygun yazılmaya çalışılmıştır.

“*Aleyhi's-selâm*”, “*raziya'llahü anh*” gibi saygı bildiren Arapça ifadelerin anlamları, sadece metinde ilk geçtikleri yerlerde verilmiştir.

Çalışmada, hemzeli ve “y”li şekilleri olan kelimelerin hemzeli şekilleri tercih edilmiştir (dāyimā / dā'imā, hakāyık / hakā'ik gibi).

Çalışmada, sayfa numaraları koyu olarak köşeli parantez içinde gösterilmiştir ([4a], [15b], [40a] gibi).

Anlam kargaşası doğmaması için metinde, noktalama işaretleri kullanılmış, konuşmalar tırnak (“ ”) işareti içerisinde gösterilmiştir.

Nüshalarda olmayan fakat anlam itibariyle olması gereken ve metne ilave edilen ibareler “[]” işareti içerisinde gösterilmiştir.

Eserde yer alan hikâyelere numara verilmiş, bu numaralar “hikâyet” ifadesinin hemen önünde “[]” işareti içinde koyu olarak gösterilmiştir ([1] **Hikâyet**, [50] **Hikâyet** gibi).

İnceleme kısmında hikâyelere yapılan atıflar hikâyelere verilen numaralara göre yapılmıştır (H12, H25, F1, M1 gibi).

Metinde eski Anadolu Türkçesi imlası gözetilmiştir.

2.3. Çeviri Yazı Alfabeti

ا	a, ā	ذ	z	ع	c
أ	ʾ	ص	ş	غ	ğ
ث	s	ض	đ, ž	ق	k
ح	h	ط	ṭ	ك	k, ñ, g
خ	ḥ	ظ	z	خوا	ḥ ^v

2.4. Cāmi'ü'l-Hikâyat'ın Çeviri Yazısı

[1b] CĀMI'Ü'L-ĤİKĀYĀT

Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm. El-ḥamdüli'llāhi Rabbi'l-ālemīn ba^cde ḥalaḳa'llāhü ve's-ṣalātü ve's-selāmü 'alā rasūlihi Muḥammedin. Bi-adedi mā fi 'ilmi'llāhi ṣümme's-ṣalātü ve's-selāmü 'alā ālihi ve evlādihi ve ezvācihi ve ziyādetihi ecma'in. Āmīn. Yā Rabbe'l-ālemīn⁴. İşbu za'ifü'l-ḥaḳīr İsmā'il bin 'Alī ki kātib-i dārü's-şifā⁵-i Sulṭān Süleymān Ḥān-ı Ġāzī rahmetu'llāhi 'aleyh, rahmetehü vāsi'an bi-rahmetike yā erḥame'r-rahīmīn⁵. Ammā ba^cdü bu faḳīr şöylece gördüm ki her bende-i mü'min ki bu 'āleme gelmiş ve gitmiş her biri bir nev^c ile bir du'ā-yı ḥayr kesb itmek için bir sebep ḳoyup gitmişler, tā ki ol sebep ile mü'min ḳarındaşlar ol kişiye ḥayr du'ā ideler. Bu sebeblere ḳādir olma-⁶duğı ecilden bir faḳīrāne sebep-i fikr idüp ba^czı 'Arabī kitāblardan ve ba^czı Fārisī kitāblardan iḥrāc idüp bir niçe ḥikāyāt-ı ğarībe cem^c idüp bir Türkī kitāb yazup adını Cāmi'ü'l-Ḥikāyāt ḳodum. Şöylece ma'lūm ola ki her kim bu kitābdan cān göziyle oḳursa ve göñül ḳulağıyla diñlese paşlanmış göñülleri aça ve ölmüş göñülleri dirilde. Eger bu kitābı oḳıyan ve diñleyen inşāf idüp günāhına tevbe ve istiğfār ide, hiç şek yoḳdur ki Ḥaḳ te'ālā ol ḳulunuñ günāhın 'afv eyleye ve hem şü daḫı biline ki evvel gelüp gidenlerden 'ibādetleri ḳatında bizüm 'ibādetimiz azdan azdır ve daḫı bu faḳīr kim bir niçe gün zahmet çeküp bu kitābı bu ḳadarca şürete getürdüm. Ümmiddür ki her mü'min ḳarındaş ki bu kitābı oḳısa evvel bu kitābı cem^c iden faḳīrūñ rūhına [2a] bir fātiḫa oḳısa şevābın aña bağışlaya, tā kim Ḥaḳ te'ālā daḫı anlaruñ günāhların bağışlaya. Zīrā bu ümmiddür ki Ḥaḳ te'ālā ḳuvveti ḳul du'āsiyla yarlığar, va'llāhü a'lem⁶.

[1] Hikāyet *Ḳad cā'e fi'l-cirāni'n-nebiyyü şalla'llāhü te'ālā 'aleyhi ve sellem⁷. Bir gün rasül 'aleyhi's-selām⁸ aşḫābıyla mescidde oturup kelimāt iderken mübārek başın aşağa şalup bir zemān fikre varup aşḫāb gördiler ki mübārek gözlerinden yaş geldi. Ebū Bekr-i Şiddīḳ rażıya'llāhü 'anh⁹ eyitdi:*

"Yā rasūlu'llāh, mübārek gözlerüñden yaş geldüğünüñ sırrı ne ola?" didi. Rasūlu'llāh 'aleyhi's-selām buyurdılar ki:

⁴ *Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ın yaratıklarının adedince hamd âlemlerin Rabbi içindir. Salat ve selam, Allah'ın ilmince Hazret-i Muhammed, onun evladi, hanımları ve ashabi üzerine olsun.*

⁵ *Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Ey rahmeti geniş, merhametlilerin en merhametlisi Allah'ım.*

⁶ *En iyiyi bilen Allah'tır.*

⁷ *Peygamber efendimize bir komşu geldi.*

⁸ *Allah'ın selamı onun üzerine olsun.*

⁹ *Allah ondan razı olsun.*

“Yâ Ebâ Bekr, kıyâmet günün añladum ve anuñ şiddetin añladum. Günâhkâr ümmetimüñ hâli ne ola diyüp yüregüm yandı, gözlerümden yaş geldi.” didi. Ebû Bekr-i Şiddik *raziya'llâhü 'anh* eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, ol Tañrı haqqıçün kim cemîc-i 'âlemi yaratdı, ben senüñ ümmetiñüñ rabîcını boynuma aldum ki anları cennete koymayınca cennete girmeyem.” didi. Hazret-i 'Ömer *raziya'llâhü 'anh* dağı eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, ümmetüñüñ rabîcını ben dağı boynuma aldum ki cennete koymayınca cennete girmeyem.” didi. 'Osmân *raziya'llâhü 'anh* eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, ben dağı senüñ ümmetüñüñ günâhkârlarınıñ rabîcını boynuma aldum ki anları cennete koymayınca cennete girmeyem.” didi. Hazret-i 'Alî *raziya'llâhü 'anh kerrema'llâhü vecheh*¹⁰ eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, rabîcını boynuma aldum ki anları cennete koymayınca cennete girmeyem.” didi. Andan rasûl *'aleyhi's-selâm* kalkdı, eve vardı. Fâtıma *raziya'llâhü 'anhâ* eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, mübârek gözleriñüzden yaş geldüginüñ sebebi nedir?” didi. Rasûl *'aleyhi's-selâm* dağı olan mâcerâyı söyledi, eyitdi:

“Yâ Fâtıma, benüm ümmetimüñ 'aşilerine senüñ himmetüñ nicedür?” didi. Fâtıma *raziya'llâhü 'anhâ* eyitdi: **[2b]**

“Yâ rasûlu'llâh kaçan kıyâmet kopa, terâzû kurulup halkıñ 'amelleri tartılsa gerek. Ben ol vaqt terâzünüñ yanında тұrup senüñ ümmetüñ günâhlarını tartup günâhı ağır gelenler tamuya sürseler gerek. Ben ol vaqt başumdan maķremem çıkarup şevâbı kefesine koyup şevâbı ağır gelüp cennete göndersem gerek. Ben öyle itdügüm görüp ol terâzûya müvekel olan melek yüzin hażrete tutup diye ki “Yâ Rab, sen 'allâme'l-guyübsın. Habîbüñüñ ciger-küşesi Fâtıma *raziya'llâhü 'anhâ* beni kullaruñ arasında 'adl eylemege komaz.” diye. Ben dağı hemân yapışup feryâd idüp eyderem ki “Yâ Rabbbe'l-'âlemîn, sen bilürsin ben senüñ habîbüñ Muhammed Muştafâ'nuñ kızıyam. Bu gün ki gün ol ulu hażrete ben za'ife cāriyenüñ sözi geçe.” diyü disem gerek. Ben böyle diyicek hitâb-ı 'izzet gele ki “Yâ melek, bu günki gün Fâtıma'nuñ şefâ'ati maķböldür. Başını örtün.” diye. Ben başum örtmeyem, tâ senüñ ümmetüñüñ günâhlarından hep geçmeyince.” didi. Rasûl *'aleyhi's-selâm* şâd oldu, Fâtıma Ana'ya du'âlar eyledi.

Ey âgâh, ümmetüm diyenleri imdi gör kim sizleri anlar nice kayırurlar, hiç kendüñüzi aña sevdürmezseñüz gelüñ imdi siz dağı aña şalavâtı çok virüñ, tâ kim yarın şefâ'atde dâhil olanlardan olasız. Ger şefâ'at ister-

¹⁰ Allah ondan razı olsun, Allah onun zatını yüceltsin.

señ, hemân cân u dilden vir rasûle *eş-şalavâtü ve's-selâm*. Ba^cdehû âli-
ne ve aşhâbına bizden râzî olsun di. Olardan ol qadîm-i zü'l-celâl.

[2] Hikâyet Rasûlu'llâh *şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem*¹¹ zemân-ı sa^câde-
tinde bir kimse vardı. Nemâz kılmazdı. Haq te^câlâ ol qula hışm idüp **[3a]**
Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* ile rasûlu'llâha haber gönderüp didi kim:

“Ol qula söyleyüñüz bir ^cazâb taqdîr itdüm. Ammâ yine kendi keremüm-
den anı muhayyer kıldum. Ol ^cazâbı dilerse dünyâda ideyüm, dilerse
âhiretde ideyüm.” didi. Pes ol kişiye haber virdiler. Ol kişi eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, dünyâ ^cazâbınınuñ döğünmesi vardur, ammâ âhiret
^cazâbınınuñ döğünmesi yok. Haq te^câlâ baña dünyâda ne ^cazâb eydürse
eylesün, âhirete kıomasun.” didi. Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* yine Haq te^câlâ
hâzretine vardı, eyitdi:

“Yâ Rab, saña ma^clûmdur ki ol qul dünyâ ^cazâbına râzî olup eyitdi, “Ben
bir ^câşî qulam. Ol Mevlâ-yı gâfürdür. Ne kim buyurursa emrine mu^cîf ol-
dum.” didi. Pes Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* Bârî te^câlâdan yine peygamber
'aleyhi's-selâma haber getürdi. Didi ki:

“Ol quluma eydüñ, idecegüm ^cazâb dağı şudur ki şabâh nemâzi vaktin-
de bir kişi gelüp ol kişiye yaturken bıçak ile kıyma kıyma toğrayup kıyma
eyler. Bir zemân şöyle yatur. Şoñra bir kişi dağı gelüp aña du^câ eyler, yi-
ne dirilür, öyleye degin turur. Öyleyin yine ol kişi gelür, böyle ider. Bir
zemân yine yatur. Şoñra ol kişi gelüp du^câ ider. Yine dirilür. Ve'l-hâşıl
günde beş kerre ol quluma idecegüm ^cazâb budur. Kendüye bildürüñ.”
didi. Ol qula bildürdiler. Ol qul eyitdi:

“Ben bir za^cîf qulam. Ol Mevlâ-yı qadîmdür. Ne buyurursa râzîyam.” didi.
Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* yine Haq te^câlâ hâzretlerine vardı ve geldi, eyit-
di:

“Yâ rasûlu'llâh, Haq te^câlâ buyurur kim ol quluma disünler, çün kim be-
nüm Mevlâluğuma ve kendünün za^cîf qul idüğine ikrâr eyledi ^cizzetüm
[3b] haqkıçün günde beş kerre toğranmağı aña bağışladum.” didi.

İmdi ey mü'min qarındaş, kaçan nemâz vakti gelse şunu fikr eyle ki
kalkup âbdest alup nemâza varmak mı güç, yoğsa günde beş kerre
toğranmak mı güç? İmdi var sen dağı aña göre ^camel eyle.

[3] Hikâyet Bir gün hâzret-i rasûlu'llâh *şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem* evde
otururdu. Bir hâtün gelüp eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, bir ulu günâh işledüm.” didi. Rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâm*
eyitdi:

“Ne şekl günâh işledüñ?” didi. Hâtün eyitdi:

¹¹ *Salat ve selam onun üzerine olsun.*

“Diyemezem yâ rasûlu’llâh.” didi. Tekrâr rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm*:

“Hele di, işideyin.” didi. Hâtûn eyitdi:

“Dilüm varmaz dimege.” didi. Âhîr rasûl *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Ey hâtûn söyle beni incitme.” didi. Hâtûn eyitdi:

“Yâ rasûlu’llâh, hêlâlüm sefere gitdi. Ben şabr idemedüm, zinâ itdüm. Bir oğlan hâşıl oldı, düşürdüm. Bir büyük küp sirke vardı. Oğlanı sirke içine bıraktım, ezildi gitdi. Ol sirkeyi Müslümânlara şatdım, yidürdüm gitdi. Benüm hâlüm nice olur?” didi. Hâzret-i rasûl *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Tiz söyle” didi kim “Ben dağı şandım ki ikindi nemâzını kazâyâ komış-sın.” didi.

İkinci nemâzın kazâyâ komağ bundan eşed imiş. Böyle olıcağ hiç kılmayanuñ hâli nice olur? İmdi zinhâr nemâza kâhil olmayasın. Hattâ dimişlerdür ki bir kişi bir vaqt nemâzı kazâyâ kosa seksen biñ yıl cehen-nemde yansa gerekdür. İmdi sen dağı aña göre *‘amel eyle*.

[4] Hikâyet *‘İsâ Peyğamber şalavātu’llâhi ‘alâ nebiyyinâ ve ‘aleyh* bir gün bir yüksek tağuş dibinde giderdi. Be-gâyet ıssı gün idi. Tağuş başında bir kaya üzerinde gördi kim bir pîr tırmış nemâz **[4a]** kılar ve *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* arayup ol tağuş yolını buldı. Vardı, ol pîre selâm virdi, eyitdi:

“Bu ıssı günde bu tağuş başında ne işlersin?” didi. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâma* pîr eyitdi:

“Allâh’a ‘ibâdet eylerem.” didi. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Ne kadar zemândur ki bu tağuş başında Allâh’a ‘ibâdet idersin?” didi. Pîr eyitdi:

“Biñ yıldur ki bu tağuş başında ‘ibâdet eylerem.” didi. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Yâ kışın nice idersin?” didi. Pîr eyitdi:

“Yazuñ ıssıları ve kışuñ şovukları ve karları ve yağmurları hep üstümden geçer.” didi. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Bir şavma^a yapsañ n’ola?” didi. Pîr eyitdi:

“Şavma^a yapınca ‘ibâdetden mi kalayın?” didi. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Ey pîr, âhîr zemânda bir peyğamber gelse gerek, anuñ ümmetinüñ ‘ömri altmış ile yetmiş arasında olsa gerek. Anuñ ümmetinüñ ol deñlü ‘ömri ile kâr-gîr binâlar yapsalar gerek.” didi. Pîr eyitdi:

“Ol Tañrı haqqıçün kim cemîc^c ‘âlemi yaratdı, ben eger ol zemânda geleydüm ol deñlüce ‘ömri bir secdede geçürürdüm. Yâ *‘İsâ*, kâşki sen

dağı gelüp beni bu deñlü tã^catden alıkomayayduñ.” diyüp hemân kalkup nemâza meşğul oldu. Andan Ğisâ ‘aleyhi’s-selâm gitdi.

İmdi ey qarındaş, sen dağı ancılayın âdem oğlanı degil misin? Fikr ide-gör kim ne ‘abeş yirlere ‘ömrler harc idüp turursın. Yarın senden su‘âl olup ‘ömrüñi neye harc itdüñ dinilcek ne cevâb virürsin? Anı bunda iñen fikr itmek gerek.

[5] Hikâyet Hasan-ı Başrî *rahmetu’llâhi ‘aleyh* anuñ bir **[4b]** oda tapucu koñşusu vardı. Bir gün haste olmuş. Hasan-ı Başrî anı şoravardı. Gördi kim hâli pek za‘if olmuş. Şeyh eyitdi:

“Hälüñ nedür?” Ol Mecûsî eyitdi:

“Yâ şeyh, ben âhirete giderem. Baña âhîret haqqın helâl eyle.” didi. Şeyh eyitdi:

“Haq civâr var. Saña bir naşîhat itsem qabül eyleseñ.” didi. Mecûsî

“Ne dirsın yâ şeyh?” didi. Şeyh eyitdi:

“Gel sen imân getüresin, Müslümân olsañ, cemî^c günâhuñ ‘afv olsa, hemân toğrı cennete gitseñ.” didi. Mecûsî eyitdi:

“Seksen yıldur ki oda taparam, ‘ömrüm küfr ile geçdi. Şimdi bir kerre *lâ llâhe illa’llâh Muhammeden rasulu’llâh*¹² demekle bunca yıllık günâhlarum bağışlanur mı?” didi. Şeyh eyitdi:

“Belî, bağışlanur.” Ol Mecûsî eyitdi:

“Di imdi sen kefil ol. Dağı baña bir kâğıd yaz, vir ki benüm cemî^c ‘aybum yüzüme urulmayup baña Haq te‘âlâ rahmet kıla, ben dağı imâna gelem.” didi. Şeyh bu sözi qabül idüp bir hüccet yazdı ki “Ben ki Hasan-ı Başrî’yem. Fülân Mecûsiye kefil oldum ki imâna gele, Allâhü te‘âlâ aña rahmet idüp cennete qoya.” diyü yazdı. Ol Mecûsî parmak kaldurdi, imân getürüp ihlâş ile Müslümân oldu ve eyitdi:

“Kaçan kim beni kabre koyasın. Ol hücceti benüm avucuma bile koyasın.” didi ve cân teslim eyledi. Şeyh ol şehr halkına haber idüp nemâzına hâzır oldılar. Şeyh nemâzın kıldı. Vardılar, defn itdiler gitdiler. Gice oldu. Şeyhüñ hâtırına şu ma‘nâ geldi kim kendüye eyitdi:

“Ey yüzi qara Hasan-ı Başrî, sen ulu hazrete şöyle maqbül kimse mi olduñ ki ol ulu hazrete **[5a]** dilegüñ geçe. Kendüyi kırtarduñ mı kim gayrıya kefil olduñ.” diyüp melil oldu. Ol gice vâkı‘ada görür kim kıyâmet kopmuş ol Müslümân olan Mecûsiyi bir Burağa bindürmişler, alup cennete giderler. Şeyh çün anı gördi ilerü vardı, eyitdi:

“Hey sen fülân degil misin?”

“Belî, ol kimseyin.” didi. Şeyh eyitdi:

¹² Allah’tan başka tapılacak yoktur. Muhammed Allah’ın elçisidir.

“Hağ te‘ālā senüñle ne mu‘āmele itdi?” didi. Ol kişi eyitdi:

“Yā şeyh, Allāh’uñ raħmeti çok imiş. Senüñ hücçetüñe ħāçet kalmadı. Ma hücçetüñi.” diyüp şeyhüñ eline virdi. Şeyh uyandı. Kāğıdı elinde buldı. Be-gāyet řād oldı.

İmdi ey qarındaş, saña ‘ār degil midür bir kiři seksen yıl ‘ömrin küfr ile geçire bir kerre *lā illāhe illa’llāh Muħammeden rasūlu’llāh*¹³ diyesin de āħiretde nefsüñ şomluğundan ötüri cehenneme giresin. Var imdi sen daħı ħāline inřāf eyle.

[6] Hikāyet Peyğamberimiz *şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem* zemān-ı sa‘ādetlerinde bir kişi vardı. Bir ħātünı ve iki oğlançukları vardı ki bunlar haftada bir yimege ta‘ām bulımazdı. Meger bir gün bir pāre yiyecek gelmiş imiş bir kişiye yitecek miğdārı. Nā-gāħ aħřam yaqın oldı. Gördiler ki bir müsāfir geldi. Ol kiřinüñ evine girdi. Hemān ol kişi evine girüp eydür:

“Ĥātün Allāhü te‘ālā bize ‘ināyet nazarı eyledi, bir konuğ gönderdi. Evde ta‘āmuñ var mıdur?” didi. Ĥātün eyitdi:

“Bir kişiye yitecek ħadar ta‘ām vardır. Biz şabr ıdevüz, ammā oğlançuklar ħaç günden berü ta‘ām yimemişdür.” didi. Ol kişi **[5b]** eydür:

“Kerem eyle, n’eylerseñ eyle oğlançukları uyut. Ol ta‘āmı konuğ yisün ve hem saña bir nesne daħı diyeyim ben. Ķaçan aħřam olduğda çerāğ yağ, o ta‘āmı ortaya getir. Daħı döner gibi ol çerāğı ÷okınup söyündür. Daħı varayın yaqayın di. Ben eydeyüm, ħāçet degil çerāğa. Siz buyuruñ diyeyüm. Biz ħarañuda ikimüz elimüz iletüp getürelüm. Ammā yimeyelüm. O konuğ bizi yir şanup ol ta‘āmı yisün.” didi. Pes öyle itdiler. Ol konuğ ol ta‘āmı yiyüp ol gice anda oldı. Şabāħ irken ħalkdı, gitdi. Ol ev řāħibi daħı ābdest alup mescide vardı. Ĥazret-i rasūlu’llāh *şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem* mübārek arħasın miħrāba virüp oturmişdı. Hemān bu kişiye gördüğde

“Yā fülān, gel saña beřāret olsun kim Cebrā‘il *‘aleyhi’s-selām* senüñ için geldi. Senüñ bu gice itdüğün fażilet için cemī‘ gök melekleri hep saña ta‘accüb itdiler ve senüñ için Cebrā‘il baña Ķur‘ān getürdi. Hağ te‘ālā saña ħelālüne ve oğlançuklarıña cennetde řol ħadar va‘de eyledi kim ħisāba gelmez.” didi.

İmdi ey qarındaş anlar daħı ādem idi. Sen daħı ādemsin. Fıkr eyle, getir sen daħı ħiç böyle itdün mi, kim kendü nefsüñden ve oğlançuklarıñdan kesüp āħirete virdün mi? Sen bulsañ koñřuñ elinden alup kendün yirsın, inřāf eyle.

¹³ *Allah’tan başka tapılacak yoktur. Muhammed Allah’ın elçisidir.*

[7] **Hikâyet** Şeyh Şibli ve Ma'rûf-ı Kerhî ve Dâvud-ı Tâ'î *rahmetu'llâhi*¹⁴ bunlar bir hücrede olurlardı. Ammâ 'âdetleri bu idi kim haftada bir kerre ta'âm yirlerdi. Ol dağı üç yâ beş dâne bâdem idi. Bir gün Şeyh Şibli ikinci vaḳti seyrâna çıḳdı. Gördi kim bir şayyâd beş dâne kuş tutmuş, pāk itmiş ki [6a] beşin yiye. Şeyh dağı aña selâm virdi kim diledi, geçe gide. Ol kişi eyitdi:

"Yâ şeyh, gitmek olmaz. Bilece yiyelüm." didi. El-ḥâşıl şeyh dağı da'vete icâbet idüp şayyâd dağı kuşları kebâb idüp ortaya ḳodı. Toḡrarken şeyh ol kuşlarıñ birisin aldı, bir pâre itmek üzerine ḳodı. Şayyâd eyitdi:

"Anı n'eylersin?" Şeyh eyitdi:

"Bir hücredaşum vardır. Bunca gündür ta'âm yimemişdür. Buni aña vi-reyin." didi. Şayyâd eyitdi:

"Yâ şeyh, sen anuñ rezzâkı degilsin. Anı ḳayıрма." diyüp ol parçayı alup kendü öñine ḳodı kim toḡraya. Nâ-gâh hevâdan bir ḳarğa gelüp ol parçayı götürdi gitdi. Şeyh eyitdi:

"Gördüñ mi, ḳomaduñ şunu kim insân ḳurşaḡına vâḳı^c ola. İşte bir ḳayvân ḳurşaḡına vâḳı^c oldı." didi. Şayyâd eyitdi:

"Ḳıḳmetini yine kendü bilür." didi. Yidiler, ḳalḳdılar gitdiler. Şeyh geldi bu mâcerâyı hücredaşına ḳhaber virdi. Ol dağı elin şundi, kitâblar arasından ol pişmiş kuşu çıḳardı getürdi. Şeyh eyitdi:

"Buni saña kim getürdi?" didi. Hücredaşı eyitdi:

"Bir ḳarğa geldi, bacadan üstüme bıraḳdı gitdi." didi.

İmdi ey ḳarındaş şöyle bil kim her kim Allâh'la olsa Allâh dağı anuñla olur.

[8] **Hikâyet** Bir gün 'İsâ *'aleyhi's-selâm* bir deñiz kenârında ḳururdu. Gördi kim bir ḳurbaḡa ḳurur. Bir ḳırlanguç geldi, aḡzında bir yeşil yapraḳ getürdi. Ol ḳurbaḡanuñ aḡzına virdi, dağı gitdi. Ol ḳurbaḡa yeşil yapraḡı alup deñize ḳaldı. Bir zemândan şoñra çıḳdı. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* ol ḳurbaḡaya şordı:

"Ey ḳurbaḡa, [6b] ol yeşil yapraḡı n'eyledüñ?" didi. Ol ḳurbaḡa eyitdi:

"Deñiz içinde bir büyük taş içinde Ḳaḳ te'âlâ bir cānavar ḳaḳ itmişdür. Ol cānavaruñ her gün bir yeşil yapraḳ naşibi vardır. Ol melek her gün bir yeşil yapraḳ getürüp ol yapraḡı ol deñiz dibine taş içindeki cānavara ulaşıdırırın. Ḳaḳ te'âlâ beni bu cānavaruñ rızḳın ulaşıdurmak için ḳomışdur." didi. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* eyitdi:

"Ol cānavara yapraḡı iletdüğüñ vaḳtde ne söyler?" ḳurbaḡa eydür:

¹⁴ Allah rahmet etsin.

“Kaçan kim yaprağı alur eydür “*sübḥāne men yerānī ve yaʿrifü mekānī ve yerzuḳunī ve lā yensānī*”¹⁵ dir.

İmdi ey qarındaş, kara deñiz dibinde kara taş içinde bir cānavaruñ rızķın viren pādşāh hergiz ıullarınıñ rızķın kesmez. Sen hiç ıayurma kim rızķuñ saña senden artuķ ıayırur.

[9] Hikāyet olunur ki İbrāhīm *ʿaleyhiʿs-selām* ḥāzretleriniñ ʿādeti şöyle idi kim hergiz konuıksuz taʿām yimezdi. Aḥşam olunca ıapusu öñinde otururdu, konuı gele diyü beklezdi. Gelmeze daḥı beklezdi. ʿĀdeti idi. ıonuı gelmeze ol gice taʿām yimezdi, aı yaturdu. Bir gice yine konuı beklezken bir oda ıapucu Mecūsī geldi, eyitdi:

“Yā İbrāhīm, bu gice saña müsāfir olmağa geldüm.” didi. İbrāhīm *ʿaleyhiʿs-selām* eyitdi:

“Gel Müslümān ol seni konuı idinem.” didi. Mecūsī eyitdi:

“Öyle dime beni Allāh için konuı idin. Ğayrı varacaı yirüm yoıdur.” didi. İbrāhīm *ʿaleyhiʿs-selām*a bir nidā geldi kim “Yā İbrāhīm ben **[7a]** ol ıulumuñ yetmiş yıldur rızķını virürem, ʿaybin yüzine urup rızķın kesmedüm. Sen bir gice konuıluĝuña ıabül eylemedüñ, ʿaybin yüzine urduñ. Var anı konuı idin.” diyü ʿitāb oldu. İbrāhīm *ʿaleyhiʿs-selām* ıalıup anuñ ardına düşdi. Āḥir buldı, eyitdi:

“Gel baña konuı ol.” didi. Mecūsī eyitdi:

“Yā demin ben saña yalvarurdum, ıabül itmedüñ. Şimdi nedendür ki sen baña yalvarursın?” didi. İbrāhīm *ʿaleyhiʿs-selām* eyitdi:

“Senden ötüri Ḥaı teʿālā baña ḥiıāb itdi.” didi. Mecūsī eyitdi:

“Şol Tañrı kim düşmeninden ötüri dostına ʿitāb ide, ol ḥaı Tañrı’dur. Ben aña imān getürdüm.” diyüp parmaı ıaldurdu, imān getürdi, Müslümān oldu.

Ey qarındaş sen daḥı konuı menʿ eyleme. Şāyed Allāh’uñ rızāsı anda ola.

[10] Hikāyet olunur ki İbrāhīm ibni Edhem *ıaddese sırrahü’l-ʿaziz*¹⁶ ıarsūs şehrinde bir kimesneye nefsin ayda on aıııeye icāreye virüp bāĝ beklezdi. Meger bir ĝün bāĝ şāḥibi yārenleriyle bāĝa şoḥbete geldiler. Bāĝ şāḥibi İbrāhīm ḥāzretlerine ıaıırur, eydür:

“Ey bāĝbān, şol enāruñ ıatlusından bir miıđār dir.” İbrāhīm ibni Edhem enāruñ irilerin ve ĝüzellerin biraz dirüp getürdi. Ğörseler cümlesi ekşi. Bāĝ şāḥibi eydür:

¹⁵ Beni ĝören, yerimi bilen, beni rızıılandırın ve beni unutmayan Allah’ı tesbih ederim.

¹⁶ Allah onun aziz sırrlarını kutlu etsin.

“Ben saña tatlu getür direm, sen ekşileri neye getürdüñ?” didi. İbrâhîm eydür:

“Ben tatlu ve ekşi kanķısıdır bilmezem.” Bâğ şâhibi eydür:

“Bunca zemândur ki bâğbânsın, dağı tatluı ve ekşiyi fark itmedüñ mi?” didi. İbrâhîm Edhem:

“Fark itmege yimek gerekdür.” didi. Bâğ issi eydür:

“Bunca [7b] zemândur yimedüñ mi?” İbrâhîm Edhem eydür:

“Sen baña bâğı bekle didüñ, yi dimedüñ.” Bâğ issi eydür:

“Görüñ şol bâğbâni ki öyle zâhidlenür ki şanki İbrâhîm ibni Edhem'dür.” didi. Öyle diyince İbrâhîm hâzretleri kapunuñ miftâhın çıkarup öñinde kodı, eydür:

“Destürüñla gideyüm.” didi. Bâğ issi eydür:

“Ücretüñ yigirmi olsun gitme.” didi. İbrâhîm eydür:

“Giderem.”

“Otuz olsun, kırık olsun, elli olsun.” diyügördi. İbrâhîm hâzretleri râzî olmadı.

“Elbette giderem.” Bâğ issi eydür:

“Ey kişi, şimdiye degin ayda on aķçeye beklerdüñ, bu kadar ziyâdeye niçün râzî olmazsun? Hikmet nedür?” didi. İbrâhîm eydür:

“Şimdiye dek hıdmetüm ücretin yirdüm. Şimdi siz beni emîn ü metîn añladıñuz. Ol virdügüñüz benüm dînüm muķâbelesine olur. Eyleye dî-nümü yimiş olurum.” diyüp yürüyivirdi.

Bu hikâyetden maķşûd oldur ki zühdi ve ʿibâdeti ve şalâhiyyeti tıyulduğına râzî olmazlar imiş, ʿibâdetlerinüñ Allâh katında revâcına hâlel gele diyü. Ey qarındaş sen dağı bir ʿibâdeti mağfice it. Bir Allâhü teʿâlâ ile bir kendüñ bil.

[11] Hikâyet olunur ki İbrâhîm ibni Edhem *ķaddese sırrahü* bir gün piyâde Mekke-i mükerremeye giderken ittifâķ bir iki gün gitdi. Bir yirde bağrın üzre yatup uyurken bir vâķıʿa gördi ki rasül *ʿaleyhi's-selâm* qarşudan berü gelür. İbrâhîm ibni Edhem qarşu varup mübârek ellerin öpdükde

“Yâ rasûlu'llâh baña haber virgil, bu yıl Allâhü teʿâlâ kimüñ haccın ķabül eyledi?” Buyurdılar ki **[8a]**

“Hiç kimsenüñ eylemedi. İllâ Başra'da bir kimse vardur. ʿÖmrinde hac eylememişdür. Allâhü teʿâlâ anuñ haccın ķabül eyledi ve anuñ yüzi şu-yına ğayrlaruñ haccın dağı ķabül eyledi.” dir “Ve dağı yetmiş biñ cehen-

neme vâcib olmuş kimseyi anuñ yüzi şuyına âzâd eyledi.” didi. Ben ta^caccüb eyleyüp didüm ki:

“Yâ rasûlu’llâh, bir kimse ki hac itmemiş ola, Allâhü te^câlâ anuñ haccın kabûl eyleyüp ve anuñ hürmetine yetmiş biñ cehennemlik kişi âzâd eyleye. Ol kişi kimdür yâ rasûlu’llâh baña haber vir.” didüm. Rasûl ^ca/ey-hi’s-selâm eydür:

“Başra’da fülân mahallede fülân yigitdür.” diyü buyurdılar. Uyğudan u-yandum. Hemân-dem oradan Başra’ya sefer eyledüm. Vardum bir kim-seye şordum. Haberin virdi. Varup selâm virdüm. Eydür:

“Ne hâcete geldüñ?” Ben eyitdüm:

“Hâl şöyle vâkı^c oldı.” didüm. “Baña haber vir nice ^cibâdetle bu fazîlete irişdüñ?” Eydür:

“Üç biñ dirhem cem^c eylemişdüm ki hacca varam. Meger bir gün oğlum koñşu evinden ağlayu geldi. Eydür: “Kebâb pişürler, baña virmediler.” didi. Ben dağı nemâz kılmak için mescide vardum. İttifâk koñşumuz yanuma vâkı^c oldı. Ben eyitdüm: “Sen bir şerîf kimse olasın ve koñşu-muz olasın. Bizüm oğlumuz evüñde kebâb yinürken vara, aña virmeye-siz. Biz senüñ muhibleriñüzden olavüz, dürlü dürlü hürmetler idevüz.” didüm. Ol kişi utanup kızardı, eydür: “Ol kebâb size harâmdur. Anuñçün virmedüm.” didi. Ben eyitdüm: “Nite?” Eydür: “Üç gündür bir yiyecek bulmaduğ. Kimseden dağı nesne istemedük. Allâh’dan utan-duğ, şikâyet gibi olur. ^cÂkıbet zarûrî olup bir koyun leşi bulup bir buğın kesüp kebâb eyledüm. Zirâ biz mahmaşa [8b] ehli olduk. Bize helâl oldı, size harâmdur. Anuñçün oğluña virmedüm.” didi. Ben kendü nefsume eyitdüm: “Yanuñda koñşu bu hâlde ola ve dağı sen hacca gidesin. Hac-cuñ nice kabûl olur? Saña hac gerekse bunu bu mezâyıkdan kırtar.” didüm. Bu kişiye “Ben gelince eglen.” didüm. Vardum ol hac için şakla-duğum üç biñ dirhemi getürüp virdüm. Hacca gitmekden fâriğ oldum.” didi.

Ey qarındaş, fikr eyle, sen dağı fakîr koñşuña hiç bir nesne virdüñ mi? Fakîr koñşusına merhamet itdüğinden ötüri Allâhü te^câlâ anuñ yüzi şu-yına bu kadar ümmet-i Muhammed’üñ haccın kabûl eyledi. Var sen dağı inşâf eyle.

[12] **Hikâyet** olunur ki şaḥabi zemânında bir kişi vardı. Anuñ bir şâhib-i cemâl hâtünü vardı kim ol zemânda andan hüsndâr hâtün yoğ idi. Bir gün bu hâtün ^cacele ile giderken bir kişi bu hâtüna eyitdi:

“Ey hâtün, seni yaradan Allâh ^caşığına yüzüñi aç bir kerre göreyüm.” didi. Bu hâtün dağı yüzünü açdı, gösterdi. Andan evine vardı. Helâline eyitdi:

“Ey Müslümân, ben bu gün bir günâh işledüm. Baña cezâ ne ise eyle.” didi. Eri eyitdi:

“Ne işledün?” Hâtün kışşayı haber viridi. Dağı eyitdi:

“İmdi ben senün hükmündeyem. Saña hıyânet eyledüm. Baña cezâ neyse eyle.” didi. Ol kişi eyitdi:

“Bunu rasül ‘aleyhi’s-selâma dimeyince nesne idemezem.” didi. Vardı, bu mâcerâyı rasûlü’llâha haber viridi. Rasül ‘aleyhi’s-selâm eyitdi:

“Yâ kişi evde furunuñ var mı?” Ol kişi eyitdi:

“Vardur.” Rasül ‘aleyhi’s-selâm eyitdi:

“Var ol furunu yaq, tâ kızıl [9a] olsun ve hâtünü çağır gelsün. Dağı eyit kim: “Ey hâtün seni yaradan Allâh ‘aşkına şu furuna gir.” di. Eger girerse furunuñ ağzın kapa, dağı gel baña haber eyle.” didi. Vardı, ol kişi furunu yaqdı. Kıpkızıl oldu. Andan hâtününü çağırırdı. Hâtün geldi, eyitdi:

“Ey hâtün, seni yaradan Allâh ‘aşkına şu furunuñ içine gir.” didi. Hâtün hemân “*Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm*¹⁷” diyüp furunuñ içine girdi. Ol kişi kapağın kapağı. Dağı geldi, rasûlü’llâh ‘aleyhi’s-selâma haber viridi. Rasûlü’llâh ‘aleyhi’s-selâm dağı aşhâbını cem^c idüp ol furunuñ üzerine geldi. Erine eyitdi:

“Aç furunuñ kapusını.” didi. Eri dağı açdı. Gördi kim hâtün furunuñ içinde kıbleye karşı dizin çökmüş oturmuş şol hammâma girmiş gibi burcaq burcaq derlemiş, oturur. Rasûlü’llâh ‘aleyhi’s-selâm eyitdi:

“Ey hâtün, taşra gel.” didi. Hâtün dağı taşra geldi. Rasûlü’llâhuñ mübârek ayağına düşdi. Rasül ‘aleyhi’s-selâm aşhâbına eydür:

“*El-hamdüli’llâh*¹⁸ ki benüm ümmetüm hâtünlarından bunuñ gibi hâtün var imiş.” diyüp şâd oldu.

İmdi ey qarındaş, ol bir hâtün iken şöyle eyledi. Sen ki erüm dirsın, maħabbet-i Allâh’da neñ var? Fikr eyle gör, aña göre ‘amel eyle.

[13] Hikâyet olunur ki Ebû Hanîfe’nün *raziya’llâhü ‘anh* bir sâzende koñşusu vardı. Her gice çalar, çağırurdu. İmâm hazretleri “Koñşudur, ihtimâldür ki incineler.” diyü söylemezdi. Meger bir gün bu çalgucıyı ‘ases tıutup habs eyledi. İmâm hazretleri gice diñleyüp tırdı. Sesi yokdur. Aşhâbına eydür:

“Bu yigidün sesi yok. Ne ola?” didi.

“Maħbûsdur.” [9b] Didiler. İmâm eydür:

“Tıruñ imdi koñşumuzuñ halâşına sa‘y idelüm. Zîrâ Cebra’il ‘aleyhi’s-selâm her geldükde hazret-i rasüle koñşuyu vaşıyyet iderdi.” Tırigeldiler, pâdşâh ve a‘vâneler hıdmetine segirttiler. Pâdşâh, imâm hazretlerinün eline yapışdılar, tahta çıkardılar. Eydür:

¹⁷ *Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla.*

¹⁸ *Allah’a hamdolsun.*

“Ne sebeble muhlişuñuza teşrîf buyurduñuz?” İmâm eydür:

“Bir sâzende koñşumuz ħabs olunmış. Aña geldük.” didi. Pâdşâh eydür:

“Siz zahmet çeküp gelmek ne lâzımdı? Bir kimesne gönderseñüz ħod sizüñ emrünüzi yirine getürürdük.” didi. Pâdşâha imâm duca eyledi. Pâdşâh eydür:

“Yâ imâm, senüñ ħürmetiñe cemîc zindânda olan âzâd olsun.” didi. İmâm ħâzretleri ol yigidüñ eline yapışup taşra çıқardı, eydür:

“Yâ yigit, koñşuluk ħaққını ricayet idebildük mi ola?” didi.

“Belî yâ seyyidi, yâ mevlâyî.” didi. İmâm ħâzretlerinüñ mübârek ellerini öpüp imâm dağı oğlı Ħâmid’e çağırup evden bir kîse çıқardı. İmâm dağı ol yigide on altun virüp eydür:

“Al bunı giden ħarcuñ yirine ko.” didi. Andan soñra ol yigit dâim Ebü Ħanîfe ħâzretlerinüñ ħıdmetinde olup ilm öğrendi. Āķibet ulemâ-i Başra’dan oldı.

İmdi ey qarındaş, sen dağı koñşunuñ ħıdmetinde bulun, tâ kim koñşu ħaққını yirine getürebilesin, aña göre amel eyle.

[14] Hikâyet olunur ki bir kimse Ħasan-ı Başrî *raziya’llâhü anha* gelüp kuşluk vaқtinde uyur buldılar. Bu kimse eydür:

“Yâ Ebî Sa’id, bu vaқtin uyur mısın?” didi. Şeyh eydür:

“Neam, bir buçuk yıldur ki giceyle uyumazam bu vaқtin uyuram.” didi.

[10a] Ol kişi eydür:

“Gice niçün uyumazsın?” Şeyh eydür:

“Koñşumuñ bir qazı vardur. Erteye dek beni uyumağa қomaz.” didi. Ol kimse varup koñşuya ħaber virdi. Koñşu eydür:

“Allâh ħaққıçün siz қalkmadın ben anı boğazlaram.” diyüp turigeldi, boğazladı. Ol kimse gelüp şeyhe ħaber virdi. Şeyh eydür:

“Koñşuma Allâh rahmet eylesün. Koñşuluk ħâtırın yirine getürüp ħaққın ricayet eylemiş. Ammâ sen eyü varmamışsın ki sen bizi aña ħaber virüp bizi koñşu ħaққını ricayet eylemekden қomışsın. Zirâ koñşunuñ kemâl-i ricayeti ve anuñla gökçek koñşuluk ol idi ki ezâya şabr olındı.” didi.

Ey qarındaş, sen dağı koñşunuñ incinmesinden şaқınup aña göre amel eyle.

[15] Hikâyet olunur ki Mâlik bin Dînâr ħâzretlerinüñ bir Yahüdî koñşusu vardı. Ol Yahüdî adâvetinden Mâlik ħâzretlerinüñ şavmacasınuñ mihrâbınıñ taşra cânibine ħelâ eylemiş, mihrâbına dâim ħâşâ necis sürerdi. Mâlik bin Dînâr *raziya’llâhü anh* gündüzün ol necâseti mihrâbdan alup giceyle yabana dökerdi. Bu Yahüdî her gün Mâlik’e uğraduқca istihzâ idüp eydürdi ki:

“Yâ Mâlik, necâsetle hâlûñ nedür?” dirdi. Mâlik *raziya'llâhü 'anh* eydürdi ki kayırmaz bir zemândan şoñra Yahüdî mütehayyir olup Mâlik'e eydür:

“Bunca zemândan berü benüm şu maķûle ezâma şabr idersin. Hikmeti nedür?” didi. Mâlik buyurdılar ki:

“Rasül *'aleyhi's-selâm* buyurmuşdur ki “Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* dâ'im baña koñşu vaşıyyet itmekden hâlî olmamışdur. Hattâ ben zann eyledüm ki koñşu koñşudan mirâş yisün.” [10b] diyü emr olına. Anuñçün ben dağı senüñ bunca ezâña şabr iderem. Zirâ koñşumuzsın.” didi. Yahüdî eyitdi:

“Şimdiye dek baña İslâm dîninden mebgûz dîn yoğ idi. Çünkü İslâm dîninde koñşunuñ haķķı böyledür şimdi baña İslâm dîninden sevgülü dîn gelmedi.” diyüp “*Eşhedü en lâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühü ve rasûlühü*¹⁹” diyüp İslâma geldi. Var sen dağı aña göre amel eyle.

[16] **Hikâyet** olunur ki 'İsâ *'aleyhi's-selâm* bir Yahüdî ile yoldaş oldılar. Azıkların bir araya katdılar. İki girde 'İsâ *'aleyhi's-selâm*uñ ve üç girde de Yahüdîniñ vardı. Yahüdî göñlinden eyitdi:

“Benüm girdem bir artuķdur. Anı başka yiyem.” didi. Uğrun girdenüñ birisin yidi. Birazdan ta'âm vaķtı oldu. Azuğı ortaya getürdiler. 'İsâ *'aleyhi's-selâm*:

“Girdenüñ birisi ķanı?” didi. Yahüdî eydür:

“Evelde budur.” didi. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* eydür:

“Yalan söyleme. Girdenüñ birisin dağı getir.” Yahüdî and içdi ki hemân oldur diyü. Ol maķâmdan gidüp bir yirde bir a'câmâya uğradılar. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* du'â kıldı. A'câmânuñ gözleri açıldı. Girü gitdiler. Yahüdîye 'İsâ eydür:

“Ol Allâh haķķıçün ki a'câmânuñ gözleri açıldı. Kıanı girdenüñ birisi?” didi. Yahüdî yemîn eyledi ki evvelde yoğ idi diyü. Giderek bir kötürüme uğradılar. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* du'â eyledi. Ol dağı şıhhat buldı. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* eyitdi:

“Ol Allâh haķķıçün ki kötürümü şağaltdı. Girdenüñ birisi ķanı?” didi. Yahüdî “Yoķdur” diyü yemîn eyledi. [11a] Gitdiler, bir a'zîm ırmağa uğradılar. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* “*Bismi'llâh*” diyüp üzerinden yürüyüp geçdi. Yahüdîye 'İsâ *'aleyhi's-selâm* eydür:

“Ben didüğümi di. Dağı yürü beri.” didi. Hem öyle diyüp Yahüdî dağı geçdi. 'İsâ *'aleyhi's-selâm* eydür:

¹⁹ Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka tapılacak yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.

“Şol Allāh haqqıçün ki seni bu ırmağdan geçürdi, girdekanı?” didi. Yahūdî yine yemîn ider. Gıtdiler, gâyet de acıkdılar. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām du‘ā kıldı. Bir gevicek geldi. Bişürüp yidiler, kemüklerin bir araya cem‘ itdi. Yine du‘ā eyledi. Gevicek Allāh emri ile yine dirilüp kalkdı gitdi. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām eyitdi:

“Şol Allāh haqqıçün ki bu mu‘cizeyi gösterdi, girdekanı?” didi. Yahūdî yine inkâr eyledi. Gıtdiler, acıkdılar. Bir kimse anlara ziyâfet eyleyüp bir buzağı boğazladı. Yeyüp du‘ā eyledi. Buzağı kalkıp otlağa gitdi. Buzağı şâhibi imâna geldi. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām eyitdi:

“Ol Allāh haqqıçün saña bu mu‘cizeyi gösterdi. Girdekanı?” didi. Yahūdî yine inkâr eyledi. Gıtdiler, bir şehre irdiler, kındılar. Meger şehrüñ pādşâhı haste idi. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām uyurken bu Yahūdî eydür:

“Bu kişi her nesneyi bu ‘aşâ ile eyler. Ben dağı bunun ‘aşâsını uğurlayayın, anuñ eyledügin eyleyeyin.” diyüp ‘Aşâyı uğurladı, pādşâh kapusına vardı. Eydür:

“Ben hasteleri sağaldırım.” didi. İçerü aldılar. Girdi, pādşâhı ‘aşâ ile sağdı. Pādşâh öldi. Yahūdîyi aşmağa emr eylediler. Aşayorken ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām geldi, yitişdi. ‘Aşâ ile begi sağdı. Beg yine dirildi. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām ve Yahūdî yine yola girdiler. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām eydür:

“Şol Allāh haqqıçün ki [11b] bu kudreti saña gösterdi, girdekanı?” didi. Yahūdî yine inkâr eyledi. Giderek bir vîrâneye vardılar. Görseydi cānavar bir yiri eşmiş üç altun kerpiç çıkarmış. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām eydür:

“Kerpiciñ biri saña ve biri baña ve biri ol bulunmayan girdeyi yiyene.” didi. Yahūdî eyitdi:

“Girdeyi ben yimişdüm.” ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām eydür:

“Al imdi.” diyüp Yahūdîye kaçıyup gitdi. Yahūdî bu mälüñ zabıtına çalışurken üç kimse geldi. Yahūdîyi öldürüp kerpici birer birer üleşdiler. Dağı birisin şehre getürmege şaldılar. İksi tanışdılar. Dirler ki:

“Gelsün azuğa gideni öldürelüm. Dağı anuñ haqqın üleşlüm.” didi. Ol azuğa giden eydür:

“Ta‘āma ağı katup anları öldürüp hişşelerin ben alayın.” diyüp ta‘āma ağı katup alup yoldaşlarına geldi. Bu kerre azuğ getürene öldürüp ta‘āmı yidiler. Zehr anları dağı helâk eyledi. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām girü gelüp anlara uğradı. Görseydi Yahūdîyi öldürmişler. Anlar dağı birbirin öldürmişler, kerpiçler dikilüp yatur. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām:

“Ey dünyâsını sevenlerüñ bunda hâli budur. Yâ âhîretde nice olacağdur?” diyüp yolına gitdi.

Bu hikâyetden murād seferdeki yoldaş olsun, gerek ulaşuğ koñşu olsun, gerek ‘ilm öğrenmede yâ bir şan‘at öğrenmede şerik olsun yâ bir mes-

cid yâ bir meclisde yanuñda olsun dağı bunlara beñzer ne varsa ki yanuñdadur incitmeyüp huķuķunu ri'āyet eylemek gerek.

[17] Hikāyet olunur ki Ĥorasan'da bir şālih kişi vardı. Bir gŭn tŭrdı, cem'–i māl eyleyŭp ve ehl ũ 'ıyālın aldı Mekke'ye vardı, ĥac eyledi ve Mekke Şehrinde mekān tŭtdı, **[12a]** ķarār eyledi ve her vaķt tŭvāf iderdi ve nemāz ķılurdi ve dā'im niyāz u mŭnācāt iderdi. Her yıl ĥac iderdi ve dağı ırāķdan ve yaķından gelen ĥācileri zıyāfet iderdi. Ni'cmetler yidŭrŭp mařlaĥatların bitŭrŭrdi. Emānet ķosalar alurdi. Zāhidlige ve emīnlikle ve cŭmerdlikle meřĥŭr–ı 'ālem olup her kimse ki az ve eger ķoķ māl emānet ķosa girŭ mihr ile bulup alurdi. Meger bir vaķt bir ĥvāce geldi. Bu kimsede ķoķ māl ũ emānet ķodı gitdi. Bu emānet alan kişi alduğı emāneti ařlā oğlına bildŭrmezdi. İĥtimāldŭr ki māle tŭma'c idŭp ĥıyānet ideler diyŭ ĥavf iderdi. İttifāķ ev iķinde bir yir ķazup dağı bu mālī anda gizledi. Ba'cde zemān bu zāhid kişiye ecel iriřŭp vefāt itdi. Ĥalk bunuñ vefātına ģāyet melŭl oldılar. Ba'cde zemān ol emānet Őāĥibi gelŭp emānet ķoduđı mālīni ve kişiysi Şordı. Vefāt itdi didiler. Oğlanları ķatına gelŭp anlara 'azā eyleyŭp ba'cdehŭ eyitdi:

“Sizŭn atañuzda benŭm emānetŭm vardı. ‘Aceb nice oldı?’ didi. bunlar eyitdiler:

“Ol emānetden bizŭm ĥaberimŭz yoķdur.” didiler. Zirā anlara bildŭrme–mişdi. Bu māl issi melŭl olup el–mŭstefāt dimege başladı. Ammā oğlanları dağı emīn ũ Őālihler idi. Bu kişi bildi ki oğlanları ĥıyānet itme–miřlerdŭr. ‘Ulemā ķatına varup eyitdi:

“Bir kimsede emānet māl ķomiřdum. Ol kimse āĥirete gitmiş.” didi. ‘Ulemā ittifāķ itdiler ki

“Biz 'ilmde gŭrmiřŭzdŭr ki her kişi ki liķdur, Ĥaķ te'ālā buyurur anuñ cāni Şehidler cāni ile Ka'be'ye ķarıřur, Őoñra Őlŭr. Āb–ı Zemzem ķuyusu ki anuñ aşlı uķmaķdandır, **[12b]** uķmaķlıķlarıñ cānınıñ meskeni andadır. Var dŭn yarusında Ka'be ĥālī ķalır. Yedi kerre tŭvāf eyleyŭp iki rek'at nemāz ķılup ve du'ā eyleyŭp bařuñı Zemzem ķuyusına Őarķıt. Ol emānet ķoduđuñ kiřiñŭñ adın ķađır. Ĥaķ te'ālā senŭñ āvāzuñı ķulađına iriřdŭrŭr. Őeksŭz ol ĥod uķmaķlıdur, saña cevāb virdŭkde emānetŭñi dağı su'āl eylesin, Őalıđın vire.” didiler. Vardı, ol kimesne emrleri ũzre dŭn yarusında Mescid–i Ĥarām'da 'ibādet eyledi, tā ĥalk tağıilup gitdiler. Tŭrdı, Zemzem ķuyusına başını Őarķıtdı. “Yā fŭlān” diyŭ ķađırdı. Ĥiķ āvāz gelmedi ve cevāb işitmedi. Nevmiđ olup yine 'ulemā ķatına geldi. Anlara ĥālden ĥaber virdi. Cem'isi ağlaşdılar. *Ĥālŭ innā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ŭn*²⁰ didiler. Eyitdiler ki:

²⁰ Biz Allah'a aitz ve vakti geldiğinde elbette ona dŭnceđiz derler (Bakara 156).

“Biz bilirüz ve ʿulemādan işitdük, bir cān ki bu arada olmaya, Yemen’de bir dere vardur, aña Berhüş dirler. Tamuluğ cānlar anda olurlar ve dağı şöyledür ki tamu çapularından anda bir çapu var. Gāh gāh tamunuñ dütünü çıkar, dirler. Ol dereye var. Dağı ol çapuya çağır, tā anda saña cevāb gele.” didiler. Bu māl issi varup Yemen’e ol dereye irişdi. Gicenüñ nişfina degin ʿibādet idüp dün yarusından soñra ol çapuya başın şarkı–dup çağırdı “Yā fülān, yā fülān” diyü. Derhāl “lebbeyk” diyü āvāz geldi. Ol kişi ħavf idüp ditredi. Girü ʿaqlın başına dirdi. Eydür:

“Aziz ne sebeble bunda düşdüñ? Sen ħod zāhid kişi idüñ niçe t̄āʿatler idüp ve zekāt ve şadağa virürdüñ. Bu ne ħāldür?” didi. Eytidi:

“Benüm kavmüm ve kabilem vardı. Mekke’ye gelelden anları añmadum. Şıla–i [13a] raħm itmedüm. Ĥağ teʿālā celle celālühü ve ʿamme nevālühü anlardan ötüri baña ʿitāb itdi ki “Niçün Mekke’de oturup anları görmedüñ. Çün sen kavm ü kabileden ayrıldıñ biz de seni raħmetimüzden ayırduğ. Nitekim sen kavm ü kabileden didāruñı gizledüñ, maħrüm itdüñ, biz de seni bizüm didārimuzdan maħrüm itdük.” didi. Ben eyitdüm: “Yā benüm emānetümi n’itdüñ?” didüm. Eydür: “Kimseye inanmadum. Çok māldür, ħıyānet ideler didüm. Ev içinde fülān yire göme kodum.” didi. Hemān cān atdı. Mekke’ye irişdi. Vardı, oğlanlarına bulışdı. Kışşa–ber–ğuşşa ħikāyet irdükde ve ev içinde didügi yiri kazdılar. Kendü mihriyle emānetini bulup şād u ħandān gitdi.

Ey qarındaş, sen dağı şıla–i raħmi terk idüp Allāhü teʿālānuñ didārından maħrüm olmayasın. Aña göre ʿamel eyle.

[18] Ĥikāyet olunur ki bir ser–ĥoş Bāyezid–i Bistāmī ĥazretlerinüñ *kad–dese sırrahü’l–ʿaziz* serine bir çopuz urup çopuz kırıldı. Bāyezid ĥazretleri eve varup çopuzuñ bahāsını gönderdi. Eydür:

“Ol yigit bizüm ucumuzdan ziyānlu oldu. Alsun bu aqçeyi çopuza virsün.” didi. Bu yigit Bāyezid’üñ luğ u mürüvvetinden ĥicāb idüp gelüp tevbe vü istiğfār eyleyüp müridlerinden oldu.

Sen de ey qarındaş, ĥalkuñ cezāsına şabr iderseñ āĥiretde ecr bulursın. Sen dağı [aña göre] ʿamel eyle.

[19] Ĥikāyet olunur ki bir kimesne bir evde kirā ile otururdu. Bir kimesne için bir mektüb yazdı. Dağı ol mektüba riğ yirine toprak şaçmalu olduğı vağt fikr eyledi ki “Bu ev kirā evidür. ʿAceb bundan alup mektüba ek–mekde günāh vardur ola.” [13b] didi. Döndi eydür:

“Toprak nedür ki andan ötüri ĥisāb korkusı ola.” didi. Dağı aldı mektüba şaçdı. Hemān kulağına bir avāz geldi. *Seyaʿlemü’l–müstehıffü bi’t–turābi mā yelkähü ġaden min tūli’l–ĥisāb*²¹ demek olur ki “Toprağa

²¹ Toprağı hafife alanlar, yarın hesaplarının uzunluğunu gördüklerinde yakında bilirler.

i'cibâr var diyen kimse saña kıyâmet gününde ol kadarca toprağdan ötüri hisâb uzunluğı ne kadar?" didi ve dağı bir kimsenüñ dīvârından bir taş alanı buña kıyâs eyle. Rasûlu'llâh *‘aleyhi's-selâm* buyururlar ki "Bir kimse bir kimsenüñ birinden bir çarış yiri kendü yirine kıtsaydı kıyâmet gününde ol kimsenüñ boğazına yedi kat yiri taqup cehenneme atarlar." didi.

Var sen dağı aña göre *‘amel* eyle.

[20] Hikâyet olunur ki beglerden birine üç kimse getürdiler katl itmek için. Bir hâtün dağı ağlayı ağlayı geldi. Beg eydür:

"Yâ hâtün, neye ağlarsın?" Hâtün eydür:

"Şol üç kişi ki öldürmek istersün, biri erümdür ve biri oğlumdur ve biri kardaşumdur, nice ağlamayayum?" dir. Beg eydür:

"Gel imdi anlaruñ birin saña bağışladum. İhtiyâr eyle üçden birisin." didi. *‘Avret* eyitdi:

"Erden geçdüm. Zîrâ genç *‘avretem*, er buluram ve oğlumdan dağı geçdüm, ere varıcağ oğlan dağı buluram. Ammâ kardaşuğum birdür. Atam, anam külfetden kalmışdur. Kardaşuğumu bağışla. Anı ihtiyâr eyledüm." didi. Öyle diyicek beg ve beg halkı ağlaşdılar. Hâtünüñ şıdkına taħsîn didiler. Beg ol ikisini dağı bağışlayup hâtün üçini de alup taşra **[14a]** çıkdı. Er eydür:

"Ey tuz etmek bilmez *‘avret*, baña niçün kıyduñ?" Oğlan eydür:

"Ey taş bağırlı ana, baña ne yavuz kıyduñ." Hâtün eydür:

"Hay yürek uşda, siz dağı kurtulduñuz." didi. Ke-ennehü dimiş oldı ki "Ben kardaşumla bir bilde ve bir çarında iken ve bir emcük emerken ve bir kucakda iken siz çanda idinüz? Sizi sevmedüğümden degildür. Lâkin ya^cnî meme kardaş haqqı sâbıkdur ve hem yaluñuzdur. Atamuñ ocağı kör olur." didi.

Sen dağı çarındaş haqqına ri^câyet eyleyüp aña göre *‘amel* eyle.

[21] Hikâyet olunur ki İbrâhîm ibni Edhem *çaddese sırrahü'l-‘azîz* bir gün Mekke-i mükerremede bir dükkâncıdan hürmâ aldı. Meger seki altında iki hürmâ düşmiş, kendünüñ şanup aldı, yidi. Dağı Kıuds-i şerife gelüp bir yıl miqdârı anda *‘ibâdet* eyledi. Bir gün Kubb-e-i Şahrâ'da giceyle bir küşeye gizlendi. Meger içerüsünde giceyle âdem komazlardı. Zîrâ melâ'ike *‘ibâdet* iderlerdi. Çün aħşam oldı melâ'ike geldiler ki *‘ibâdet* ideler. Ba^czısı eydür: "Âdem kokuşu var." Ancağ ba^czısı eyitdi: "Zâhid-i Ğorasanî İbrâhîm ibni Edhem'dür. Ol dağı *‘ibâdet*de bizüm gibidür. Belki dağı artuğdur, kaçmañ." didiler. Ba^czı eyitdi: "Bu kişinüñ bir yıldur ki *‘ibâdeti* mağbûl olmamışdur ħarâm yidigünden. Zîrâ Mekke'de hürmâ almışdı. Ol alduğı hürmâdan şanup iki dâne hürmâ düşmişdi,

alup yidi. Meger ol ħurmā dükkān issi ħurmāsından idi.” İbrāhīm buni işidüp hemān seherden çıķup Mekke’ye sefer eyledi. Vardı, ol kimseyi gördi ki dükkānında yok. Bir taze yigitcik oturur. İbrāhīm [14b] eydür:

“Bu dükkānuñ şāhibi ķanı?” Oğlan eydür:

“Āĥirete gitdi. Ben anuñ oğluyam. Ne buyurursız?” didi. İbrāhīm eydür:

“Ĥaberüm vardır.” Kışşayı bir bir ĥaber virdi. Yigit eydür:

“Benüm ĥaķķum ĥelāl olsun. Ammā bir anam ve bir kıız ķardařum vardır. Anlara dağı ĥelāl itdür.” didi. Ĥazret-i İbrāhīm Edhem vardı, anlara dağı ĥelāl itdürdi. Yine Ĥuds’e geldi. Bir gice yine Mescid-i Şaĥrā’ya girüp gizlendi. Aĥşam melā’ike geldiler. Girü ba’zı eydür: “Ādem rāyihası var.” Ancaķ ba’zısı dağı eyitdi: “Zāhid-i Ĥorasanī İbrāhīm ibni Edhem’dür, kaçmañ. Vardı, Mekke’de ĥaşmından yidügi ĥurmāyı ĥelāl itdürdi. Allāhü te’ālā ol bir yıllıķ mevķüf ‘ibādetin ķabül eyledi.” didi. İbrāhīm ibni Edhem Allāhü te’ālāya şükr eyleyüp şafālar sürdi.

Ey ķarındař, ĥarām yiyen kimesne ‘ibādet lezzetin bulmaz, du’ası ķabül olmaz kırk yıla dek. Var sen de aña göre ‘amel eyle.

[22] **Ĥikāyet** olunur ki Bāyezīd-i Biřtāmī *ķaddese sırrahü’l-‘azīz* niçe rüzgār ‘ibādet lezzetin bulımayup anasına eyitdi:

“Bir zemāndur ki ařlā ‘ibādet lezzetin bulımazam. ‘İbādet lezzetin bulmamaķ ĥarām yimekten olurmış. Ben kendüm bilelden ĥarām yimemişem. Yā anacığum, sen de kendüñi fikr eyle, ben senüñ raĥmüñde iken ĥiç ĥarām ve şübhelülerden nesne yidüñ ola mı?” didi. Anası fikr eyledi, eydür:

“Ey oğul, sen benüm ķarnumda iken şam üzre çıķdum. Meger ķoñřumuz keş sermiş. Andan biraz şey yimişdüm. Meger senüñ ‘ibādet lezzetin bulamadıđuñ ol ola.” didi. Bāyezīd-i [15a] Biřtāmī ĥazretleri buyurdılar ki:

“Varsa oldur.” Hemān vardılar, ķoñřularına ĥelāl itdürdiler. Andan řoñra Bāyezīd *ķaddese sırrahü’l-‘azīz* ‘ibādet lezzetin bulup niçe feyż ü fütūĥlara iriřdi.

İmdi ey ķarındař, sen de fikr eyle böyle bir ĥarām yidüğüñ varsa ĥelāl-leř, tā ki sen de ‘ibādet lezzetin bulasın. Aña göre ‘amel eyle.

[23] **Ĥikāyet** olunur ki bir kimse kıyāmet güninde cehenneme emr olınuş zebāniler alup giderken cennet ehlerinden bir kimseye uğraya. Bu cehenneme giden kişi bu cennete giden kişiye eyde ki “Yā fülān baña řefā‘at eyle.” diye. Ol diye ki “Sen kimsin ki saña řefā‘at eyleyem.” diye ki “Beni bilmedüñ mi? Ben ol kişiye ki bir gün fülān yirde saña ābdest şuyın virdüm.” diye. Ol ehl-i cennet diye ki “Şimdi bildüm.” diyüp řefā‘at eyleye. Şefā‘ati maķbül ola, ol kişi cehennemden ĥalāř ola ve dağı bir ki-

şiyi cehenneme emr ideler. Ehl-i cennetden birisine uğraya, eyde: “Yâ fülân baña şefâ^cat eyle.” Ol kişi eyde ki “Sen kimsin?” Ol diye ki “Ben ol kişiyem ki fülân vakt şusuz imişsin benden şu diledüñ, saña şu virdüm, içdüñ.” diye. Ol dağı “Şimdi bildüm.” diye şefâ^cat eyleye, maqbül ola, ikisi dağı bile cennete gideler ve hüsün ü cemâlde Yûsuf Peyğamber *‘a-leyhi’s-selâm* gibi olalar.

Ey qarındaş, sen dağı dünyâda elüñden geldügi deñlü eyülik eyle. Allâhü te^câlâ bir içim şuyı zâyî^c eylemez. Aña göre ^camel eyle.

[24] Hikâyet olunur ki zemân-ı evvelde bir yaramaz ^cavret vardı. Şehr halkı anı şehrden sürdiler, çıkıdı. Bir ıssuzlık ve şusuzluk bir yire ağlayı ağlayı yalunuz gitdi. Üç mîl miqdârı gitdükden soñra **[15b]** yoruldı bir yire oturdı, eydür:

“Beriyede ilan ve ^caķreb çıkup beni helâk iderler. Bârî tevbe ideyüm, andan soñra ölürsem ölem.” didi. Kalkıdı dört mîl miqdârı yir dağı gitdi. Bir kıyu üzerine irişıdi. Ol kuyunuñ ne ipi ve ne çoğası vardı. Bir kelbeciz kıyunün çevresin tolanup şu arar. Bu hâtün kişi bu kelbi esirgeyüp çıkardı. Kendüde evvelinden birbirine bağıladı. İç edüğünü çoğa eyleyüp şu çıkardı. Ol kelbcağıza şu virdi. Geçdi, yolına gitdi. Ol hâtün dünyâdan gitdi. Soñra anı bir kişi vâkı^casında gördi, eyitdi:

“Hâlüñ nedür? Sen hüd bir yaramaz hâtün idüñ.” Hâtün eydür:

“Allâhü te^câlâ celle celâlühü yarlıgadı.” Ol kişi eyitdi:

“Ne sebep oldı?” hâtün eydür:

“Kuyudan bir kelbcağızı şıvarduğumdan ötüri.” didi.

Ey qarındaş, sen dağı hemân hayr eyleyigör. Zîrâ Allâhü te^câlâ katında zerre kadar eyülik zâyî^c olmaz. Aña göre ^camel eyle.

[25] Hikâyet olunur bir kimse Hasan-ı Başrî *ķaddese sırrahü* hazretlerine geldi, eyitdi:

“Baña şübhesüz ta^câm vir.” didi. Buyurdılar ki:

“Şübhesüz ta^câm isterseñ fülân yirde bir çiftçi vardur, aña var.” didi. Ol kimse o çiftçiyi buldı. Gördi ki bir kimesne iki öküzü çifte çoşmuş, elinde keçeden öğendiresi var. Ol dönümüñ iki başında yemler ve şular kıomış, bu öküzler her başa varduķça murâdıncı bu yemden yiyüp ve şudan içerler, soñra yine dönderür sürer. Her varup geldükçe bu üslüb üzre o kimse varup **[16a]** bu kişiyi selâm virdi, eydür:

“Yâ kişi, beni saña şeyh gönderdi. Sende şübhesüz ta^câm varmış. O ta^câmdan baña ta^câm vir.” didi. Bu çiftçi göğsin geçürüp oturdı. Eydür:

“Şeyh didügi şübhesüz ta^câmdan bizde nesne kıalmayup kıurur. Zîrâ benüm öküzlerüm bir gün birbiriyle oynaşarak kıoñşu tarlasına varup yine

oynaşarak berü benüm tarlama gelürken ol öküzlerüñ ayağından ol tarlanuñ tozu benüm tarlama düşdi. Ol vaqıtden benüm kesbüm şübheli oldı.” didi. Muhaşşalsuz oldur ki kesb-i tayyib gerekdür, helâl oldur ki ehl-i fetvâ aña helâl diye ve tayyib oldur ki aña ehl-i takvâ helâl diye. Ya’ni anda kalb şübhelenmeye. Meşelâ bir öküzüñ çifti altı harâm olsa yâ güçle sürilmiş olsa veyâ bir şun’ınuñ altı ve esbâbı harâm olsa veyâ ocağıñ içinde harâm od ile ta’am bişse veyâ bir hâmmâm şuyı harâm odunla kızmış olsa ol harâmla olan kesb helâldür, ocağdağı harâm odunla bişen ta’am helâldür ve ol hammâmda gısl helâldür ehl-i fetvâ katında. Ammâ ehl-i takvâ katında harâmdur. Sen dağı aña göre ‘amel eyle.

[26] Hikâyet olunur ki bir zemânda iki kişi halkdan uzlet ihtiyâr idüp birbirine eyitdiler:

“Gel şol tağlara düşüp arayalum, bir âdem ayağı başmamış yir bulalum. Dağı anda ölince Allâh’a ‘ibâdet idelüm.” diyüp çıkdılar gitdiler. Geze geze bir tağa vardılar ki hergiz anda âdem ayağı başmış degil. Anda bir şavma’a yaptılar. Bir niçe müddet Allâh’a ‘ibâdet eylediler. Taqdîr-i İlâhî bir gün **[16b]** birinüñ eceli gelüp öldi. Ol birisi ol gice şabâha degin ağıladı, eyitdi:

“Yâ Rab, bu ıssızlık yirde bunu nice ideyüm? Techîz ü tekfin yok ve kabr kazmağa âlet yok. Yâ Rab, kul senüñ, emr senüñ.” diyüp ol gice geçdi, şabâh oldı. Kapuyı açup taşra çıkdı. Gördi kim ol âdem ayağı başmamış tağa âdemler şol koyun kızu gibi gelüp dolmuşlar. Ol kişiye selâm virdiler.

“Bunda meyyit varmış.” didiler. Ol kişi eyitdi:

“Bunda meyyit var idügin neden bildiñüz?” eyitdiler:

“Biz fülân şehr halkıyuz. Bu gice, gice yarusında bizüm şehre gökden bir âvâz geldi ki “Ey şehrüñ halkı fülân yirde bu gice bir dostum âhirete gitdi. Her kim Allâh rızâsın isterse anuñ nemâzına hâzır olsun ve hem techîz ü tekfinin ve kabr âletin bile alsun.” diyü emr olındı. “İşte hep getürdük.” didiler. Ol merhûmı yuyup nemâzın kıilup defn eylediler ve dağı bu kişi anda iki kabr ve bir binâ yıkuğı gördi. ‘Aceb kaldı, eyitdi:

“Yâ Rabbe’l-‘âlemîn, biz bunda âdemî gelmemiş diyü geldük. Pes bu iki kabr ne?” diyü hayretde kaldı. Kalkdı iki rek‘at nemâz kıldı. El kaldurup du‘â idüp eyitdi:

“Yâ Rabbe’l-‘âlemîn, bunda yatanlar kimlerdür ve bu binâ nedür, baña bildür.” diyü tazarruc eyledi. Hâtifden âvâz geldi ki “Bu iki kulum anlar da sizcileyin halkdan kaçup bu araya geldiler. Şoñra birinüñ eceli gelüp öldi. Ol biri dağı benden ölümün istedi. Anuñ dağı rûhunı kabz eyledüm.

Bu iki çabr anlaruñdur, bu şavma^cayı anlar yaptılar.” didi. Pes bu kişi eyitdi:

“Yâ Rab, ol evvel ölen ĥod eceli gelmiş ölmüş, ammâ ol şoñra ölen şöret [17a] belâsına uğramış, ölümün istemiş. Ben senden şunu isterem ki beni bir yirde öldüresin ki senden ġayrı kimse bilmeye.” didi.

İmdi gör ki Allâh’uñ ne şekl kulları vardır. Sen daĥı kulluĥ du^câsın eydürsin, neñ var getür görelüm.

[27] Hikâyet olunur ki ĥaberde gelmişdür ki bir kişi vardı. İki oġlı vardı. Ol kişi vaşıyyet eyledi kim “Çaçan kim ben ölem, oda yaĥuñ. Daĥı külümüñ yarusını deñize ve yarusını çarada bile şavuruñ gitsün.” didi. Ol kiřiñ oġulları babasınıñ vaşıyyetini yirine getürüp meyyitini oda yaĥup yarusın deñize ve yarusın çarada bile şavurdu. Ĥaĥ te^câlâ yile emr eyledi: “Ol kulumuñ külünü bir eksüksüz divşürüñ getürüñ.” didi. Pes yil emre iĥâ^cat eyledi. Ĥaĥ te^câlâ aña yine cân virdi, eyitdi:

“Ey kulum, niçün kendüñi oda yaĥup külünü yile şavurduñ?” didi. Bu kulum eyitdi:

“Yâ Rab, sen ĥod bilürsin, benüm ġâyet günâhum çok idi. Ol yüz çarasıyla senüñ ĥazretüñe nice varam, diyü çorçup böyle kendümi oda yaĥdurdum.” didi. Ĥaĥ te^câlâ eyitdi:

“Ey kulum, çünki benden çorçup kendüñi oda yaĥdurduñ ^cizzetüm ĥaĥkiçün ben daĥı senüñ cemî^c günâhlaruñ ^cafv itdüm. Var toġrı cennete git.” didi.

İmdi ey çarındaş, sen daĥı zerre çadar Allâh’dan çorçarsañ ümmiddür ki senüñ daĥı günâhuñ ^cafv ola.

[28] Hikâyet olunur ki bir kişi vardı. Dâ’im Allâh’dan ġinâ isterdi. Ĥaĥ te^câlâ buyurdi:

“Ol vaĥtün peyġamberine anuñ ^cömrünüñ yarusını ġinâ ile, yarusını faĥr ile taĥdîr itdüm. Ammâ yine kendü keremümden ol kulumu muĥayyer kıldum. Evvel çançısını [17b] isterse vireyüm.” diyü emr olındı. Ol kişi eyitdi:

“Sen daĥı beni bu gice muĥayyer idin. Yarın cevâb vireyüm.” didi. Vardı, evinde ^cavretine eyitdi:

“Evvel çançısını isteyelüm? Zîrâ aña evvel ġinâ isteyicek şoñra faĥîrlîĥ olıcaĥ zaĥmet çekerüz.” didi. Yine eyitdi:

“Yoĥsa evvel ġinâ isteyelüm Allâh kerîmdür.” diyüp böyle isterem diyü vardı, eyitdi:

“Evvel ġinâyâ râzî oldum.” didi. Ĥaĥ te^câlâ aña ġinâ virdi. Şöyle ġanî oldı kim mâlinüñ ĥişâbını bilmez oldı. Ammâ ol kişi ġâyet ^câķil kişi idi. Gördi ki ġinâ geldi, âĥîr faĥîrlîĥdur. Kendüye eyitdi:

“Çün kim āhîri fakîrlıkdur, bu ni^cmetüñ şükriini bilmek gerek.” didi. Şöyle ^câdet idindi ki kendü evine her ne alursa bir ol kadar dağı fakîrlere alivürdi. Oğlançuklarına kaftân ve taçye ve paşmak her ne alsa bir ol kadar dağı yetimlere alivürdi. Beş akçe et evine alsa beş akçelik dağı fakîrlere alivürdi. El-ğâsıl ol ni^cmetüñ şükriini yirine getürdi. Çünki anuñ ^cömri yarusına irdi eydür ki:

“Şimden girü fakîrlıkda hâlimüz nice olur?” dir. Ba^cdehü niçe rûzgâr gânilik ile ^cömri geçdi, hiç fakîrlık görmedi. Eytidi:

“Yâ Rab, āhîri fakîrlıkdur diyü buyurduñ idi, imdi benüm ^cömrüm ise hep ğinâ ile geçür. Sebeb nedür?” didi. Ol kişiye vâkı^casında didiler ki:

“Çünki sen ol ni^cmetüñ şükriin bildüñ yarusın fakîrlere virdüñ. Ben dağı kendü keremümden cemî^c ^cömrüñi ğinâ ile virdüm.” diyü cevâb virdiler ve hem Hağ te^câlâ ol zemânuñ peygamberine [18a] vahy gönderdi ki “Anuñ ^cömrini āhîrine dek ğinâ virdüm.” didi.

İmdi ey qarındaş, Hağ te^câlâ katında bir kimsenüñ zerre kadar hayrı zâyî^c olmaz. Her ne ki iderseñ ^civâzın bulursın.

[29] **Hikâyet** olunur ki Benî İsrâ³il zemânında bir mâldâr kişi vardı. Ölüp iki oğlı kaldı ve çok mâli kaldı, üleşdiler ve bir serâyı dağı vardı. Anı dağı üleşürken bu iki oğlan çekişdiler. Biri eydür “Serây benümdür.” Öbürü eydür “Serây benümdür.” Bunlar çekişürken serâyı dîvârından bir kerpiç Hağ te^câlânuñ kudretiyle baş kaldurup Fârisice söyledi, eyitdi:

“Ey utanmazlar, bu serây ne bunıñdur ve ne senüñdür. Beni ki görürsüz, bir ulu bâzîrgân idüm dünyâda üç yüz yıl ^cömr sürdüm. Şoñra öldüm, üç yüz yıl dağı kabrde yatdum. Şoñra bir kişi geldi, beni kerpiç eyledi. Kırk yıl dîvârda tırdum. Şoñra bozuldum, yetmiş üç yıl yabanda yatdum. Şoñra bir kişi geldi, kerpiç kesdi. Getürdi, bu serây dîvârına yaptı. Şimdi üç yüz yıldur bu dîvârda tıururam. Bundan şoñra bilmem hâlüm nice olsa gerek. Siz de aña göre ^camel idüñ.” didi.

İmdi ey qarındaş, sen dağı zinhâr mâlüm mülküm vardur diyü mağrûr olma kim her nesnenüñ şoñı harâbdur.

[30] **Hikâyet** olunur ki ^cİsâ *‘aleyhi’s-selâm* bir gür-hâneğe girdi. Gördi kim bir büyük kabr taşında yazılmış ki “Ey bunda gelen kimse, bilesin ki ben bir ulu pâdsâh idüm. Dünyâda biñ yıl ^cömr sürdüm, biñ serây yapıdum, biñ kız aldum nikâhla, biñ memleket aldum kılıçla. Şimdi hâlüm işbudur ki görürsin. İmdi ey qarındaş, [18b] ^cağl şâhibi benden ^cibret al. Bu dünyâ kimseye pâydar olmazmış. Huşûşan bizden evvel gelenlere dağı pâydar olmamış.” diyü yazılmış idi.

Sen dağı aña göre ^camel eyle.

[31] **Hikâyet** olunur ki Hağ te^câlâ Mûsâ *‘aleyhi’s-selâma* buyurdi:

“Yâ Mūsâ, bir âdem yap göreyüm.” didi. Mūsâ *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Yâ Rab, yaratmağ senüñdür. Ben senüñ bir ‘aciz kuluñam.” didi. Hağ te‘âlâ buyurdi:

“Elbette yaratmağ gereksin.” didi. Mūsâ *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“İmdi yâ Rab, ben qalbin düzeyüm sen cân vir.” didi. Hağ te‘âlâ buyurdi:

“Öyle olsun.” Mūsâ *‘aleyhi’s-selâm* vardı, bir pāk yirden toprak alup balçık yoğurdi. Bir âdem qalbi düzdi. Dağı eyitdi:

“Cân vir imdi yâ Rab.” didi. Du‘â eyledi, hemân ol qalb bir âdem olup kalkdı. Mūsâ *‘aleyhi’s-selâma* eyitdi:

“Yâ Mūsâ, qarnum açdur.” Mūsâ *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Otur, bir miqdâr varayum yimek getüreyüm.” didi. Mūsâ *‘aleyhi’s-selâm* yimek getürmege gitdi. Ol gidince bu kişi öldi. Mūsâ *‘aleyhi’s-selâm* ta‘âm ve şu aldı geldi. Gördi kim bu kişi ölmüş. Mūsâ *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Yâ Rab ne tiz dirgürdüñ ve ne tiz öldürdüñ. Ben hod buña yimek getürmege gittüm idi.” didi. Hağ te‘âlâ celle ve ‘alâ eyitdi:

“Yâ Mūsâ ben qullarımı yaratmazdan dört biñ yıl evvel rızkın yaratdum. Şoñra qullarımı yaratdum. Sen dağı bunuñ rızkın evvel hâzır eylemek gerek idi.” didi.

İmdi ey qarındaş, bil ki senüñ rızquñ dört biñ yıl senden evvel yaradılmışdur. Rızqa hiç zevâl yoğdur. Senüñ [19a] rızquñ saña senden artuğ iverür. Rızq için qayurma.

[32] Hikâyet olunur ki Süleymân Peyğamber *‘aleyhi’s-selâm* bir gün oturrurdi. Yanında bir pîr otururdi. Nâ-gâh ‘Azrâ’il *‘aleyhi’s-selâm* içeri girdi. Süleymân’a selâm virdi. Dağı pîrüñ yüzine dike dike bağıdı. Süleymân *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Yâ ‘Azrâ’il, bu pîrüñ yüzine ne qatı qatı bağıduñ? Sebeb nedür?” didi. ‘Azrâ’il eyitdi:

“Yâ Süleymân, Hağ te‘âlâ baña şöyle emr eyledi ki bu pîrüñ cânını Kâf Tağı’nuñ ardında alam. Bu ise bunda oturur. Hikmet Allâh’uñ.” diyüp kalkdı gitdi. Bu pîr eyitdi:

“Yâ Süleymân, bu kişi ne kişidür?” Süleymân eyitdi:

“Bu Allâh’uñ kuludur.” Pîr eyitdi:

“Yâ Süleymân, ne qorğunç kişi olur. Qaçan kim benüm yüzüme bağıdı, cemî‘ endâmum söğüledi. Kıyâs eyledüm, dağı gördüm ditredi. Yâ Süleymân, gel seni yaradan Allâh ‘aşşına yile emr eyle beni Kâf Tağı ardına

bıraksun. *İnşā'a'llāh*²² ol kişiyi bir dağı görmeyem.” didi. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* kışsayı bilürdi. Yile emr eyledi, ol piri Kāf Tağı’nuñ ardına ilettdi. ‘Azrā’il *‘aleyhi’s-selām* anda beklerdi. Hemān pürüñ rühını kabz eyledi.

İmdi ey qarındaş ecelden kimse kırtulmaz, şöyle bilesin.

[33] Hikāyet olunur ki Süleymān *‘aleyhi’s-selām* otururdu. Bir güzel yigit geldi, oturdu. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* ile ba‘zı kelimāt itdi. Süleymān gördi kim bu kişi bir pür-ma‘rifet, bir şāhib-i kemāl yigit imiş ki **[19b]** hiç mişli yok. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* bu yigidi. Şöyle sevdi kim şanki kendü oğlıdur. Nā-gāh ‘Azrā’il *‘aleyhi’s-selām* gelüp Süleymān *‘aleyhi’s-selām* selām virdi. Süleymān eyitdi:

“Ey qarındaşum, ‘Azrā’il şu yigidi gör ne güzel yigit olur. Şöyle tırurken pür-kemāl issidür. Bu deñlü yaşda bu deñlü kemāl ehli yigit görmedüm.” didi. ‘Azrā’il *‘aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Eyü yigit, ammā ‘ömrinden hemān yedi gün kıaldı.” didi. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Bu yigit ile kāşki bu deñlü dağı görüşmeyedüm.” didi. Ğāyet melül oldu. ‘Azrā’il bir pāre oturdu. Andan gitdi. Bu yigit dağı gitdi. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* bu yigide acıdı. Bunuñ üzerine on gün geçdi. Bir gün yine ol yigit çıka geldi. Süleymān Peyğamber anı gördi, be-ğāyet sevindi. Eyitdi:

“Qarındaşum ‘Azrā’il baña bu gencüñ yedi gün ‘ömri vardur didi. Bu gidüp geldüğü on gün oldu.” diyü gönünden geçdi. Hemān-dem ‘Azrā’il *‘aleyhi’s-selām* geldi, oturdu. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Yā ‘Azrā’il, sen geçenlerde bu yigit için hemān yedi gün ‘ömri kıaldı didüñ idi. Bu ise gidüp geldüğü on gün oldu. Sebeb nedür?” didi. ‘Azrā’il *‘aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Belī, öyle idi. Ammā bu yigit bir faķire bir aķçe şadaķa virdi. Allāhü te‘ālāya hoş geldi. Bunuñ ‘ömrünü yedi günlük iken yetmiş yıllık eyledi.” didi. Süleymān be-ğāyet şād oldu. **[20a]**

İmdi ey qarındaş, sen dağı şadaķadan ğāfil olma ki hem belāñı şavar hem ‘ömri arturur.

[34] Hikāyet olunur ki Benī İsrā’il zemānında bir hātün kişi vardı. Ğāyet zāhid ü ‘ābid idi ve bir nesne ki yapışsa “*Bismi’llāh*” dirdi ve ğāyet kerīme idi. Bu hātünüñ bir münāfık ve baķil eri vardı. Şalāhate bī-ħuzūr olup ve şadaķa virdüğüne rāzī degildi. Bir gün kaķıyup eydür:

²² Allah dilerse.

“Yâ ‘avret, eger benüm rızkımdan şadağa idecek olursañ üç çalāk boş ol.” didi. Yine bir gün bir sâ’îl geldi. Eydür:

“Allāh için baña şadağa vir.” didi. Bu hātün dağı Allāh’ı ańıcağ ihtiyār-suz getürdi, iki etmek şadağa eyledi. Hādîsde gelmişdür. *Mel‘üne men se‘ele bi-vechu’llāhi ve mel‘üne men se‘ele bi-vechu’llāhi şümme men‘i sâ’ilehü mâlem yes‘elü hicran*²³. Dimek olur ki “Mel‘ündür şol kim mesne kim Allāh için diyüp nesne ister ve dağı mel‘ündür şol kimse kim andan Allāh için isterler, dağı şadağa itmez. Meger bir yok nesne veyā şer‘e muhālif nesne ise men‘c etmek gerekdür.” Ve dağı rasūlu’llāh ‘*aleyhi’s-selām* buyurdi ki:

“Sizlere haber vireyin mi Hızır’dan?” didi.

“Belî yâ rasūlu’llāh.” didiler. Buyurdılar ki:

Hızır bir vaqt Benî İsrā’ilde soқақda gezerdi. Bir kitābete gelmiş kul Hāzret-i Hızır’ı gördi. Eydür:

“Baña şadağa vir.” Hızır eyitdi:

“Yâ kişi hiç nesnecigüm yokdur.” Sâ’îl eydür:

“Allāh için senden şadağa dilerem, yüzüñ melḥ için berekātın dilerem.” Hızır ‘*aleyhi’s-selām* eydür:

“Nesnem yokdur virecek. Allāh için didüñ Allāh için sâ’îl men‘c olinmaz. Gel beni şat bahā saña şadağa olsun.” didi. [20b] Bu kişi Hızır ‘*aleyhi’s-selām* bāzāra virdi. Dört yüz dirhem getürdi. “Pirdür, ancağ ider.” didiler. Sâ’îl bahāsın қabz idüp Hızır ‘*aleyhi’s-selāma* hıdmet buyurmadı. Hızır eydür:

“Beni hıdmetkār diyü alduñ, aқçe şayduñ bir hıdmet buyur ki ben dağı kulluқ olam.” Ol kişi eydür:

“Pirlikden hicāb iderem. Zā‘if, naḥif kişisin ancağ.” dir. Hızır ‘*aleyhi’s-selām*:

“Kırılmaz buyur.” dir. Bu kişi eydür:

“Tır imdi bu taşları fülān yire taşı.” diyüp maşlahata gider. Hızır taşları bir sâ‘atde tam taşır beş altı ırgad şabāhdan aḥşama degin ancağ taşı-yacağ. İñen ittifāқ bu kişi sefere gider olur. Hāzret-i Hızır’a vaşıyyet ider ki

“Emīn kişisin ancağ. Evüm üzre ol.” didi. Hāzret-i Hızır eydür:

“Hem bir hıdmet buyuruñ. Siz gelince hālî tırmayayın.” dir. Kişi eydür:

²³ Allah rızası için diyerek isteyen lanetlenmiştir. Hezeyan içinde istemedikçe, Allah için diyerek siteyip de isteyene vermeyen de lanetlenmiştir.

“Evimüz yapılmalıdır. Ben gelince kerpiç kesedur. *İnşā'a'llāh* gelüp yapavüz.” dir. Gidüp gelüp görseydi kerpiç kesilmiş ve ev yapılmış. Bir derece hıdmet ki kimse iktidār götürece iş degil. Bu kişi eydür:

“Allāh için ne kişisin, haber vir.” didi. Hızr *‘aleyi’s-selām* eydür:

“Çünkü Allāh’a yemîn virdük haber vireyin. Ben Hızr Peygâmbere’em ki işidürsin.” didi. Bu kişi eydür:

“Yâ kul olup şakladuğın ne hikmetdür?” Hızr *‘aleyi’s-selām* eydür:

“Bir sâ’il Allāh için diyü nesne diledi. Virecek nesnem yoğ idi. Ol sâ’ile virmek için kendümi şatdurdum. Zîrâ bir kişi Allāh için diyü bir nesne istese virmese kıyâmet güninde ol kişinün eti ve [21a] derisi olmayup ancak kemükleriyle kıpar.” dir. Bu kişi eydür:

“Yâ nebîyu’llāh, meded eyle, bilmezlikle saña hıdmet emr eyledüm. zahmet eylemişem. Beni ‘afv eyle.” didi. Hızr *‘alehi’s-selām* eydür:

“Kıyırma, beni sen dağı hoşça tutduñ, rāzîyam.” dir. Bu kişi eydür:

“Yâ nebîyu’llāh, cemîc mālüm senün olsun. Nice dilerseñ eyle.” dir. Hızr *‘alehi’s-selām* eydür:

“Mālün senün olsun. Beni azād itgil. Dâ’im hıdmetinde olayın.” dir. Bu kişi Hızr *‘alehi’s-selām* azād eyledi.

İmdi biz yine şadedümöze gelelüm. Ol münâfık cömerd hâtünü çünkü etmegi ol sâ’ile virdi sâ’il alup döndi, giderken bañil qarşudan çıka geldi.

“Sâ’il işbu etmegi kıandan alduñ?” diyü su’âl eyledi.

“Şol evden virdiler.” diyü kıapuyı gösterdi. Bañil gazaba gelüp içeri girdi, eydür:

“Bre ‘avret, ben saña dimedüm mi ki evümden şadağa virme.” ‘Avret eydür:

“Allāh rızası için virdüm.” didi. “Sen dağı beni ne gerekse eyle.” didi. Münâfık tennūra od urup kızduğı gibi eydür:

“Allāh’ı severseñ gel tennūra gir.” didi. ‘Avret şandüki açup cemîc libâsın ve zînetin geydi, düzendi. Eri eydür:

“N’eylersün?” ‘Avret eydür:

“Dost dosta gider, düzenmez mi?” didi. “Ben dağı dostuma giderin uşda.” diyüp “*Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥîm*” diyüp tennūra girdi. Münâfık tennürüñ ağzın kıapayup gitdi. Üç gündend şoñra “Varayın göreyin şol zavallunuñ hâli neye vardı.” diyü tennürü açdı, [21b] görseydi burçağ burçağ derleyüp oturur. Vücüdında dâne-i hırdal zararı yoğ. Bir âvâz gelüp eydür:

“Yâ baḥîl gör e, biz daḥı dostlarımızı nice saḫlaruz.” Hemân aṣaḡa inüp ʿavretüñ eline ayaḡına düṣüp tevbe eyledi.

İmdi ey qarındaṣ, sen daḥı Allāh için bir nesne virdüñse Allāh zāyiʿ eylemez. Aña göre ʿamel eyle.

[35] Hikāyet olunur ki bir baḥîl vardı. Anuñ bir küçük kızcaḡızı vardı. Cömerdce idi. Baḥîl evinden nesne virüldüḡini râzî olmazdı. Ammâ kızcaḡız dāʿim şadaḡayı eksük eylemezdi. Bir gün baḥîl kaḫkup kızcaḡızuñ saḡ elin kesdi. Bu baḥîl bir zemāndan soñra öldi. Rızkı ḡalı ḡalmayup bu kızcaḡız ḡapu ḡapu dilenürdi. Bir gün bir ekābir evine vardı. Bu ev issi yigidüñ anası gördi ki bir güzel kızcaḡızdur ki oḡlına beñzer ve oḡlına nikāḫ olunmaḡa lâʾiḡ. Bu ḡızı dürlü libās ile bezedi. Oḡlına nikāḫ eyledi. Aḫṣam gerdege ḡoyup önlerine taʿām getürdi. El şundılar, kızcaḡız şol elini şundi. Yigit ḡaḡıyup eydür:

“Bu faḡîrler edebsez olurlar. Taʿāma şol eliyle şunar.” didi. Kızcaḡız taʿāmdan elin çekdi. Yigit eydür:

“Şun.” Kız yine şol eliyle şundi. Yigit yine ḡaḡıyup kız elini yine çekdi. Yigit yine “Şun.” dir. Kız müteḡayyir ḡaldı. Ne şunabilür ve ne şunmaya-bilür. Ḳudretten bir āvāz gelür, eydür:

“Al elüñi, bizüm yolumuzda kesdürmişdüñ. Lā-cerem biz daḥı seni ḡacāletden ḡurtarup elüñi yine virdük. Saḡ elüñle şun.” didi. Kız saḡ eliyle şundi, taʿāma varınca eli saḡ oldu. **[22a]**

Baʿdehü Allāhü teʿālā imdi ey qarındaṣ Allāh için virilen şey zāyiʿ olmaz. Ecrini bulursun.

[36] Hikāyet olunur ki rasül ʿaleyhi's-selām zemānında bir ḡātün kiṣi gelüp eydür:

“Yâ rasūlu'llāh, bu gice bir vāḡıʿa gördüm ki cehenneme varmışam. Anamı görürin ki üzerine odlar ḡavāle olmuş, yaḡmaḡ ister. Bir elinde bir pāre iç yaḡı ve bir elinde yamalıḡ. Bu yaḡ ile ve bu yamalıḡla kendüni oddan ḡurtarup ardın ardın ḡaḡar. “Hāy anam bu ne hāldür?” didüm. Eydür: “Meded cānum oḡul baña baḡillıḡdan ötüri cehennem odları yapışmışdur. Hiç ʿömrüm içinde şadaḡa eylemedüm şu ḡorunduḡum yaḡ ile yamalıḡdan ḡayrı. Şimdi buncaḡızlarla ḡorundum. Yoḡsa yandum gitdi idi. Meded oḡul babañ cennetdedür. ZİRā cömerdlerüñ yiri cennetdür. Var babañ şu virsün al getür, şol odları söyündürsün.” didi. Segirdüm, cennete vardum. Gördüm, babam cennet şafāsında. Bem eyitdüm: “Meded babacıḡum anam od içinde ḡalmış. Bir pāre şucaḡız vir. İleteyin āteşin söyündüreyin.” didüm. Babam eyitdi: “Oḡul anañ baḡıldür. Baḡîl-lere cennet şuları ve niʿmetleri ḡarāmdur, viremez.” didi. Gördüm babam şu virmez. Hemân şuyı bir ḡabla aldum daḥı segirdüm. Ardumdan

bir āvāz geldi: “Allāh iki ellerüñi yoğ eylesün.” dir. Uyandum, gördüm iki ellerüm tıtmaz olmuş.” didi. Rasūl *‘aleyhi’s-selām* buyurdu ki:

“Yā Rab, eger bu kişünñ vāqı‘ası girçek ise ellerini sağalt.” dir. Hemān ‘avretüñ iki elleri şıḥḥat bulup sağaldı.

İmdi ey qarındaş, sen daḥı şadaqadan gāfil [22b] olma. Hem āteşde kalğan olur, hem ‘ömri arturur.

[37] **Hikāyet** olunur ki Benī İsrā‘ilde Şem‘ün dirlerdi bir gāzī yigit vardı. Dā‘im kāfirler ile ceng idüp qarardı. Kāfirler ‘āciz olup danışdılar ki “Biz bunı nice helāk idüp şerrinden kırtulavüz. Meger kim ‘avreti bize tābi‘ ola.” didiler. ‘Avretine ḥaber gönderdiler. “Saña şunu bunı virelüm erüñi bize bağlayuvirseñ.” didiler. Günlerden bir gün Şem‘ün’ı uyurken ‘avret elini ayağını berk bağladı. Şem‘ün uyandı, eydür:

“Beni niçün bağladuñ?” ‘Avret eydür:

“Kıvvetüñi bilmek için.” didi. Bir kerre çeküp bağ u bendi kıparadı. ‘Avret eydür:

“Kıvvetlü imişsin.” Yine bir gün Şem‘ün uyur. ‘Avret bu kerre zencirler ile bağladı. Şem‘ün uyanup eydür:

“Yine neye bağladuñ?” ‘Avret yine “Deñemek için.” dir. Şem‘ün çeküp yine kıparur. ‘Avret eydür:

“Yā senüñ kıvvetüñi ne nesne tıtar?” Şem‘ün eydür:

“Yāyum kirişi tıtar.” dir. Bir rivāyetde “Senüñ şacıñ tıtar.” dir. Günlerde bir gün yine Şem‘ün uyur. ‘Avret gelüp didüğü nesne ile bağladı. Şem‘ün uyanup gördi ki ‘avret yine bağlamış. Çekegördi, tıtagörüp alıma. ‘Avret kāfirlere ḥaber eyler, kāfirler gelüp Şem‘ün’ı tıutup burnın ve kıulağın ve tıudağın kesüp kaşşāb-ḥānelerine iletürler ki boğazlayalar. Meger Şem‘ün’ı kaşşāb-ḥāneleri derkine bağlamışlardı. Şem‘ün göñlinden Ḥaḳḳ’a münācāt idüp dir ki:

“Yā Rab, dilerem ki beni bu kāfirlerüñ elinden ḥalāş idesin. Benüm daḥı cemī‘ ‘ömrüm senüñ yoluñda ‘azāba cerḥ olunmağa n’iderem olsun.” diyüp [23a] derki cekdi, kıparadı. Hemān kaşşāb-ḥāne yıkıldı. Cemī‘ kāfirler ki kendüñün boğazlanması kaşdında idiler, cümlesi tamuñ altında kalup helāk oldılar. Allāhü te‘ālā Şem‘ün’ı kırtarup daḥı nezrin tıutup gāzā itdi. Allāhü te‘ālā Şem‘ün’a seksen yıl ve dört ay daḥı ‘ömri virdi. Bu kıadar ‘ömrüñ içinde gündüz şā‘im ve gice kā‘im olup ne atınuñ köpüğü ve ne kıılıcınuñ kıanı kıurdu.

Ve ol ‘avretüñ mekri ve zıararı yine kendüye doḳundu. *Ḥammālete’l-ḥaḥab*²⁴ gibi bu bir ‘avretdür ki varup dikenler yüklenüp götürüp

²⁴ *Odun yüklenmiş olan eşi de (Tebbet 4).*

rasûlu'llâh *‘aleyhi’s-selâmuñ* ve aşhâbınuñ gelecek yollarına saçardı ki mübârek ayaklarına bata. Bir gün bir yük diken getirüp gelürken bir dîvârüñ üzerine çodı ki düzelde. Allâh’uñ kudretiyle yükü dîvârüñ öte cānibine devrilüp bağladuğı ip *‘avretüñ* boğazına geçüp denk olup aşıldı kaldı. Cānı cehenneme ısmarladı, *la‘netu’llāhi aleyhā*²⁵.

Sen dağı aña göre *‘amel* eyle.

[38] Hikâyet olunur ki Benî İsrâ’îl zemânında bir şâlih er vardı. Ol kişinüñ bir şâliha hâtünü vardı. Her gün iplik egirüp eri bāzāra iletür, şatardı. Dā’im bir dirhem bahā iderdi. Yarusına *ta‘ām* alup ve yarusuna penbe alur, girü egirürdi, yine şatardı. Dā’im *‘ādetleri* bu idi. İttifāk bir gün iplik şatup bir dirhem aldı ki yarusına *ta‘ām* ve yarusına penbe ala. Görseydi iki kişi çekişürler, biri eydür “Benüm şunda bir dirhem haqqum var, virmez.” diyü. Bu kişi eyitdi:

“Gelüñ çekişmeñ.” diyü çıkardı ol dirhemi virdi. Kendü evine vardı. Hâtün eydür:

“Niçün **[23b]** *ta‘ām* ve penbe getirmedüñ?” Kişi eydür:

“Şöyle şöyle oldu.” dir. Hâtün eydür:

“Allâh berekâtını vire. Eyü varmışsın.” diyüp tırup erinüñ iki gözlerin öpdi. Onda, şunda, bunda yapışmış ve kalmış penbe divşürüp egirdi. Kişi yine bāzāra vardı ki şatup *ta‘ām* ve penbe ala. Hiç kimse almadı. Zirā gâyet çirkin penbeden egirmişdi. Giderek bir balık şatar kişi yanına vardı. Anuñ da yaluñuz bir balığı kalmış, yiyisinden kimse almamış. Eydür:

“Yâ kişi, guşşañ var ancak.” Ol eydür:

“İpligümi şatamadum ki *ta‘ām* alam.” Balıkçı eydür:

“Gel işbu balık ile bāzār idelüm.” didi. El-hāşıl bu kişi balığı alup evine vardı. Hâtün eydür:

“Allâh berekâtın virsün.” diyüp tırigelüp balığı yudı, arıtdı, karnın yardı. Görseydi içinde bir dāne incü var. Er ile *‘avret* bağışurlar, ammā bilmezler ki ne nesnedür, kıymeti nedür? Kişi alup bāzāra vardı. Bir şarrāf āşnāsı vardı, aña gösterdi. Şarrāf eydür:

“Sen bir faķir kişisin. Bunu kanda bulduñ?” dir. Kişi haber virür, eydür:

“*Va’llāhi ħazā’inü’s-semavâtı ve’l-arz*²⁶.”

“Bahāsı kırk biñ aķçedür, ammā fülāna var görsün.” didi. İletdi. Ol kimseye ol dağı:

²⁵ *Allah’ın laneti onun üzerine olsun.*

²⁶ *Allah’a kasem olsun ki yerin ve göğün hazineleri...*

“Bahāsi seksen biñ aqçedür, ammā sen faķir kişisin. Bunu qanda bulduñ?” didi. Eydür:

“Allāh virdi.” Şarrāf eydür:

“*İnna'llāhe yerzuķu men yeşā'ü bi-ğayri hisāb*²⁷, ammā bunu fülāna ilet ol daķı görsün.” didi. İletdi, ol yüz yigirmi biñ dirhem virdi. Bāzār eylediler. Kişi māli aldı, menziline vardı. Hātūn ile qanışdılar ki “Biz bu deñlü **[24a]** māli nice idelüm?” didiler. Hātūn nemāza tırdı. Bir sā'il kapu qaķdı, nesne istedi. Er şabr eyledi, hātūn nemāzı temām eyledi. Danışdılar “Bu māli ki Allāhü te'ālā bize virdi, biz daķı Allāh için yarusını şadaķa idelüm.” didiler. Altmış bengi sā'ile şadaķa eylediler, gitdi. Sā'il yine kapu qaķdı. Aqđılar bu alduğunu yine virüp eydür:

“Ben melegem, yedinci gök meleklerindenem. Allāhü te'ālā beni size gönderdi ki faķirliđiñuz ve ğanılıđıñuzda sizi imtiħān eyledüğümüzden rāzī oldı. Ol çekişenleri işlāh eyledüğünüñuzden bu qadar māl virdi. Kıyāmetde daķı virse ğerekdür.” didi.

İmdi ey qarındaş, sen daķı aña ğöre 'amel eyle.

[39] Hikāyet olunur ki kāfir vilāyetine yaķın bir ğayret ehli yigit vardı. Bu yigidüñ ğāyetde ğüsnā bir 'avreti vardı. Ol 'avretinüñ vaşfı her vilāyete meşhūr olmışdı. Hattā kāfir memleketinde bu 'avretüñ vaşfı söylenürdi. 'Āķıbet kāfir tekfurı bu 'avretüñ vaşfına qulaqdan 'āşıķ olup 'avreti 'azm eyledi, gice ve gündüz ilğar idüp 'ale'l-ğaflihi 'avreti başup alup kāfiristāna ilette. Meger ol vaqt ki 'avreti başup iledenler ol yigit evinde degildi, gelüp görse ğāl böyle. Cemi' rızqını şatup naqđ eyleyüp vardı, bir meşhūr at vardı, ol atı kırk biñ aqçeye şatun aldı. Kāfiristāna 'azm eyledi. İttifāķ ser-ħaddine dāħil olup bir ğün bir ormanda giderken qulağına bir çığlıķ āvāzı geldi. Yoldan şapup atın bir orman içinde bağlayup qodı. Bu çığlıqdan cānibine kılıcın yalın eyleyüp yürüdi. Görseydi **[24b]** bir ejdehā bir qaplanı biline değin yuţmış. Daķı quyruğın bir çam dalına tolamış. Bu qaplan çağırur. Daķı kendüyi ğötürür, atar. Ejdehā öyle çeker ki çam ağacı bükülüp yire iner. Ejdehā daķı bu qaplanı yine çeker, daķı çam dalı rāst olur. Qaplan yine çağırur, atılır, ađaç yine yire iner. Ejdehā yine yuţar, ađaç yine toğrılır. Bu yigit ğayret ehl-i yigit idi. Eydür:

“Ğayret ü mürüvvet degildür ki bu zebūnı bu zālīm elinden ğalāş idecek olursam Allāh celle celālühü daķı baña maħallinde mu'āvīn ola.” Daķı eydür:

“Bu benüm fālüm olsun. Eger ben bu zebūnı bu zālīm elinden ğalāş idersem Allāhü te'ālā daķı benüm zebūnumı ğalāş eyleye.” diyü siñe siñe varup qaplan şıçrayup atıldığı vaqtin yılanuñ boynı açılıvirdüği ği-

²⁷ Muhakkak ki Allah dilediğine sayısız rızıklar verir (Āl-i İmrān 37).

bi boynına kılıçla çarpdı. Başını gevdesinden ayırıp ejdehâ feryâdı şadâsından yıkılıp uşu gitdi. Bir zemândan şoñra ʿaqlı başına gelür. Görseydi ki kaplan üzerine güneşden cānibine gölge olmuş şurur. Kaplan yigidüñ ʿaqlı geldügin bilüp üzerinden şavuldu. Yalanı yalanı kıyruğun bulayı bulayı vardı gitdi. Yigit kalkıp görse ejdehâ ölmüş. Cān acısıyla kıyruğun çarpmağla etrâfında olan orman ağaçların kırmış. Yigit fâli rāst tutup girü atına binüp gider. Tekfuruñ şehrine gelür. Bir yirde, evde **[25a]** tutup bir gün fırsat bulup ʿavrete buluşur. İttifâk iderler, atın dağı kırk güne degin temām yarağ ider. Fırsatla bir ata dağı ʿavret binüp irteye dek kaçdılar. Şabâh tuylup ardlarına düşerler. İttifâk atı zebün olup yigit âhîr ʿavreti kendü atı ardına alup baʿdehü ol dağı zebün olup şol yire dâhîl oldılar ki ejdehâ elinden kaplanı hâlâş itmişdi. Eyitdi:

“Yâ Rab, ben bu yirde bir zebünü hâlâş eyledüm. Ben dağı zebün oldum. Sen kırtar.” didi. Çünkü yaklaştı ʿavret-i bed-dîn-i zālîme yigidi arından şurgurdu kâfirlere yaramak için. Kâfirler geldiler ki yigidi depeleyeler. Hemân orman arasından bir feryād kıpar. Görseler, bir mehib kaplan tağı, taşı, ormanı yırtup çıka gelür. Bu yigit görseydi, ol ejdehâ elinden hâlâş itdügi kaplandur. Yüregine şu sepilür. Fi'l-hâl kaplan kırd kıoyuna nice girerse kâfirleri tarmâr idüp dağı gelüp bu yigide secde ider gibi tevâzuʿla başın ve kıyruğun bulayı bulayı girü varup ormana girür. Ancak yigidüñ atın paralamamış, atına binüp gider. Ol bî-vefâ ʿavreti dağı paraladüğüne dağı pür-şafâ olup Hağ sübhâne ve teʿâlâ hâzretlerine şükr-i firāvân ider.

İmdi ey karındaş, bağ gör ki ʿavretlerde hiç iʿtimād var mıdur? Aña göre ʿamel eyle.

[40] Hikâyet olunur ki bir zemânda bir şâlih kişi vardı ve bir yavuz ʿavreti ve iki oğlanuğları vardı. Bu kişi gâyet fakîr idi, vüsʿati dağı yok **[25b]** idi. Niçe zemân bu fakîr ile ʿömrin geçürürdi. Nafağa bābında ziyâde ʿaczi vardı. Bu kişinüñ ʿavreti bu kişiyi dāʿim incidürdi, eydür:

“Kalk var, aqçe kıazan, et etmek getür.” dirdi. Bu kişi bir şabâh kalkdı, ırğad bāzârına vardı. “Ola ki bir kişi ala gide, elüme bir kaç aqçe gire, ete etmege virem oğlanuğlaruma iledem.” didi. Tağdîr-i İllâhî niçe kişileri alup işe gitdiler, bunu kimse alup gitmedi. Kıuşluğa degin şurdu. Şoñra varup bir mescide girüp kıapusın yapup ʿibâdet eyledi. Ahşam olıcağ eve geldi. ʿAvret çağırıp yüzine yapışup eydür:

“Niçün et etmek getürmedüñ?” dir. Bunu fikr eyledi ve şerrinden kıorğıdı, eyitdi:

“Bir ulu kimsenüñ işin işledüm. Baña didi kim “Saña ücretüñi hafta başında hep birden vireyüm.” didi.” diyü ʿavreti inandurdu. Hafta âhîr oldı. Yine bāzâra vardı. Yine bir kimse bunu alup işe gitmedi. Bu kişi yine var-

dı, ol mescide girdi. Kapusın örtüdü. Aḥşama anda ʿibādet eyledi. Aḥşam olıcaḡ eve vardı. Ammā göñülden bu geçer ki “İşte hafta başı oldu. ʿAvretüme ne cevāb vireyüm yā Rab.” diyüp gitdi. Çün eve vardı içerü girdi. Gördi, ocaḡda ḡaranı ḡaynar, ʿavret ḡamİR yoğurur, bucaḡda çuval ile un tırur. Bu kişi bunları gördi, taʿaccüb itdi.

“Ey ḡātün nedür bunlar?” didi. ḡātün eyitdi:

“Ol işin işledüḡüñ kişi biñ aḡçe göndermiş. Daḡı demiş ki ol kişiye **[26a]** söyle bize ḡıdmetin artursın. Biz daḡı anuñ ücretin arturalum.” demiş. Bu kişi bildi ki bu iḡsān cānib-i ḡaḡʿdandır. Mādām ki ʿömri olduḡça her gün ol mescide varup ʿibādet iderdi. Hafta başında bir kişi gelüp bir kimse ile biñ aḡçe getürüp ḡātüna virüp dir idi kim “Bu yoldaşıñuñ üç-retidür.” diyüp biraḡup giderdi.

İmdi ey ḡarındaş, pāk iʿtikād olıcaḡ şöyle olursın. Sen ise nemāza varmazsın işüm ḡalur diyü. Kim ki Allāh ile olsa Allāh anuñla olur.

[41] Hikāyet olunur ki Hārūn er-Reşid’üñ bir oḡlı vardı. Yigirmi yaşına varınca evden ḡaşra çıkarmadılar. Bir gün ḡaşra çıkardılar. Meger ki bir meyyiti alup giderlerdi. Oḡlan anı görüp eyitdi:

“Bu alup gitdükleri nedür?” Eyitdiler:

“Ādemdür. Ölür, iletürler ḡopraḡa gömerler.” didiler. Bu eyitdi:

“Her kişi böyle mi olur?” Eyitdiler:

“Böyledür. Elbette herḡiz dünyāya gelen ölse gerekdür.” didiler. Eydür:

“Pādşāh daḡı ölür mi?” eyitdiler:

“Allāh’dan ḡayrı cümlesi ölürler.” Bu eyitdi:

“Yā çünki āḡiri ölüp ḡopraḡa girmek imiş. Pes bunca ḡavḡā neye gerek?” diyüp hemān döndi vardı, bir ḡalvet yire girdi oturdu. Gördiler ki şeh-zāde ḡāʿib oldu. Bilmediler ki ḡanda gitdi. Atası çok aradı bulımadı. Āḡir ümmidini kesdi. Hiç kimesne nām u nişānıñ görmedi. Bunuñ üzerine bir niçe yıl geçdi. Meger bir şehride bir rençber lāzım oldu. Bir kimse ırḡad bāzārına vardı. Gördi kim rençber yoḡ. Ammā zaʿif ü naḡif bir rençber var. Ol kişi eyitdi:

“Derviş rençberlige gider misin?” didi. Bu kişi eyitdi:

“Giderem.” Ol kişi bunu alup gitdi. Vardı, bir yıkık **[26b]** dīvār imiş. Eyitdi:

“Ey derviş, işbu dīvārı yapmaḡ gerek.” didi. Derviş eyitdi:

“Ben anı yapayın. Var imdi sen git.” didi. Dervişe yapacağı yiri gösterdi. Daḡı gitdi. Andan derviş eyitdi:

“ḡaşcaḡızlar, Allāh emriyle şu kiřinüñ murādı üzre yapuluñ.” didi. Kendüsi ābdest alup nemāza tırdı. O kişi aḡşam oldu, eve geldi. Gördi kim ol yıkık dīvār cümle yapılmış. Şol kendünüñ göñlinden geçenden daḡı

pek. Hergiz âdem yapusına beñzemez. Andan şoñra dervîşe vâfir aqçe virdi. Dervîş eyitdi:

“Hemân baña iki aqçe yiter. Qalanını al saña.” diyüp çıqđı gitdi. Bir zemân geçdi, yine bir gün ırğad bâzârından geçerken ol kişiyi gördi ki ol dervîş bir mezbeledede çer çöp arasında yatur. Mürde qarîb olmış. Bu kişi ilerü vardı, eydür:

“Ey dervîş, gel seni eve ileteyin. Saña hıdmet ideyin.” didi. Ol dervîş eyitdi:

“Varayın, ammâ baña yimek teklif eyleme. Ben yimek yimezin.” didi ve “Hem bir emânetüm dağı var. Yirine getürürseñ varayum.” didi. Ol kişi:

“Vaşıyyetüñ tıtarım.” diyüp dervîşi alup gitdi. Bir gün bu kişi eyitdi:

“Dervîş hâlüñ nicedür?” didi. Dervîş eydür:

“Evvel şunu bil ki Hârûn er-Reşid ki şimdi hâlîfedür, ben anuñ oğlıyam. Ben şimdi âhirete gitsem gerek. Ben öldükden şoñra ayaguma bir ip taqup dağı beni şol ev içinde süri ve eyit kim: “Efendi senden kaçan kuluñ siyâseti budur.” di ve andan şoñra bende bir muşşaf var ve bu yüzük var. Anları alup Hârûn er-Reşid’e ki babamdur, aña ilet. Ol saña di-se gerek “Qanı kendüsi?” [27a] “Kendü âhirete gitdi.” diyesin. Dağı dise gerekdür ki “Baña hiç nesne dimedi mi?” Diyesin dağı şöyle diyesin ki “Dağı inşâf olmadı mı, uran öldi.” didi diyesin.” didi. Dağı can teslim eyledi. Ol kişi vaşıyyetin yirine getüreyüm diyüp bir ip getürdi, tâ kim ayağına taqup süriye. Ayağına ipi taqayum dirken hâtifden bir âvâz geldi kim “Ey utanmaz kişi, senüñ nice elüñ vardur kim bizüm dostumuzüñ ayağına ip taqasın.” didi. Bu kişünüñ cânı başına şıçradı. İpi bırağı, vardı ol ‘azizi defn eyledi. Ol muşşafı ve yüzigi alup Hârûn er-Reşid’e vardı. Bundan ne kim şordılarsa ol ‘azizüñ didügi gibi Hârûn er-Reşid’e haber virdi. Şoñra eyitdi:

“Bir vaşıyyeti dağı bu idi ki “Babama söyleyesin ki dağı inşâf olmadı mı, uran öldi.” didi diyesin.” didi. Ol dağı bunu işidicek “İnşâf oldu.” diyüp tâc u tahtın terk idüp çıqđı gitdi.

İmdi ey qarındaş, sen dağı Allâh’a yarar iş işle. Gâfil olma ki şoñra ecel irüp hâke irseñ gerek.

[42] Hikâyet olunur ki Bâyezid-i Bisţâmî *rahmetu’llâhi ‘aleyh* bir gün oturrurdu. Bir hâtün gelüp eyitdi:

“Yâ şeyh bu gice tam üstinde karañuda iplik egirürdüm. Şehrüñ begi avdan gelüp benüm evüm yanından geçdi. Meşalesinüñ aydınlığında bir kulaç iplik egirdüm. Ol baña “Helâl midür?” didi. Şeyh eyitdi:

“Sen ne şekl hâtünsın ki bunuñ gibi anca su’âl idersin.” didi. Hâtün eyitdi:

“Beşir Hâtûn’uñ kız qarındaşıyam.” didi. Şeyh eyitdi:

“Yâ sen dağı qarındaşuñ gibi olsaña.” didi. Hâtûn eyitdi:

“Qarındaşum [27b] ne şekl idi?” didi. Şeyh eyitdi:

“Senüñ qarındaşuñ şübheli ta^cāma el şunsa eli kendüye mu^tī^c olmazdı. Güc ile şunsa eli ardına dönerdi, alamazdı. Gerek idi kim senüñ dağı elüñ ve parmağıñ saña mu^tī^c olmayaydı. Var hâtûn sen dağı aña göre ^camel eyle.” didi.

İmdi ey qarındaş, anlar da sencileyin âdem oğlanıdır. ‘İbâdet itmekle öyle oldılar. Şimdi anlaruñ adları kitâblarda añılıcaq *rahmetu’llâhi ‘aleyh* dirler. Senüñ ile anlaruñ arasında yir gök kadar fark vardır.

[43] Hikâyet olunur ki bir pādşâh vardı. Anuñ bir h^vâcesi vardı. Her gün gelüp pādşâhı o^kuturdu. Bir gün yine okutmağa geldi. Gördi kim pādşâhuñ elinde bir bardağ şu var. Pādşâh eydür:

“H^vâce şu benüm hâlüme münâsib bir naşîhat eyle.” didi. H^vâce eyitdi:

“Ol bardağı elüñe n’eylemege alduñ?” Pādşâh eyitdi:

“Şu içmege aldum.” H^vâce eydür:

“Şuşaduñ mı?” Pādşâh eydür:

“Şuşadum.” H^vâce eydür:

“Şuyı saña virmeseler, şusuz ölmek mertebesine varsañ, elüñde olan bardağ tolusı şuya ne virürdüñ?” didi. Pādşâh eyitdi:

“Memleketümüñ yarusını virürdüm. Tek şusuz olmayaydum.” didi. H^vâce eyitdi:

“Hoş. Şuyı virseler içseñ, ammâ soñra habs olsañ buñalsañ, tabîb gelse ‘ilâc ideyüm ne virürsin dise, ne virürdüñ?” Pādşâh eyitdi:

“Hey ne dirsın? Cemî^c memleketüm virürdüm. Tek ölmeyeydüm.” didi. H^vâce eyitdi:

“Gel imdi ey pādşâh, şol bir içim şunuñ şükri yirine getür. Qalan ni^cmetlerüñ şükri [28a] tursun.” didi.

İmdi ey qarındaş, sen dağı gözünü aç. Bunca ni^cmetler Hağ te^cālâ saña virmişdür, yalunuz bir içim şunuñ şükri yirine getüremezsın.

[44] Hikâyet olunur ki bir gün İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Yâ Rab, göster baña kim ölüyi ne vech ile diri eylersin.” didi. Allâhü te^cālâ eyitdi:

“Yâ İbrâhîm, inanmaduñ mı? İbrâhîm eyitdi:

“Yâ Rab, inandum. Lâkin hâtîrum mu^tme³in olsun. Gözümlle göreyin.” didi. Hağ te^cālâ buyurdi:

“Yâ İbrâhîm, ölüyi nice dirikdügimi istersin. Var imdi dört kuş al boğazla. Andan etlerini pâre pâre eyle. Pârelerini ve yünlerini birbirine qarışdur. Andan dört bölük eyle, dört tağuş başında ço. Andan bir yire çık. “Gelün.” diyü ol kuşları çağır. Gör ki birbirinden nice saña gelürler.” didi. Pes İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* dört kuş aldı eydürler ki ol kuşların biri tavşancıl ve biri tırna ve biri kerkes ve biri tülengiç (?) idi. Bu dört kuş boğazladı, etlerini pâre pâre eyledi, birbirine qarışdurdı. Yünlerini ve içlerini birbirine qarışdurdı. Dört bölük eyledi, dört tağ başında kodı ve başların önünde kodı. Andan dört tağuş arasında durup temâşâ eyledi. Bir yıl çıkıdı. Ol yünleri ve etleri fi’l-cümle ayırtlaşdurdı. Şöyle kim her kuşun yünü ve cemîc a’zâsını birbirinden ayırtlaşdı. Birisinde qalmadı. Andan etleri ve kanadları ve vücudları yirli yirine bitişdi. Andan İbrâhîm anları çağırıldı. Uça uça İbrâhîm’ün önüne geldiler. Her kuşun başı kim İbrâhîm önünde dururdu, qalkıdı gevedesine yapışdı. Dağı evvel gelen dipdiri **[28b]** oldu. Uçdılar, yine maqâmlarına gittiler. Pes Hâk te’âlâ eyitdi:

“Yâ İbrâhîm, ölüyi dağı kıyâmetde bu vech ile diri kıılırın.” didi. Bundan aňlamaya kim Hâk te’âlâ ölüyi diri kıılduğına İbrâhîm’ün itikâdı yoğ idi şanılmaya. Bu nesne haşâdur. Belki küfrdür, huşuşan peygamber haqqında ola. İbrâhîm bilürdi kim Hâk te’âlâ ölüyi diriltmege qâdirdür, elinden gelür. Ammâ maqşûdı ne vech iledür gıtdüğünü görmekdi, qalbi muşme’in oldu.

[45] Hikâyet olunur ki ‘İsâ *‘aleyhi’s-selâm* zemânında bir kimse vardı. Anasına ‘âşî idi. Ecel yitişüp öldi. Anası oğlunun bu vech ile öldüğüne acıyup ‘İsâ *‘aleyhi’s-selâma* gelüp eyitdi:

“Yâ rûhu’llâh, du’â eyle oğlancuğum dirilsün. Göreyüm hâli nedür?” didi. ‘İsâ *‘aleyhi’s-selâm* du’â eyleyüp Allâh emri ile dirilüp tırıgeldi. Anası eydür:

“Ey oğul, hâlün nice oldu?” Oğlan eydür:

“Anacığum her gâh ki saña qatı qatı söylemişdüm, her söyledüğüm muqâbelesinde cehennem mâliki yüzüme bir kerre haykırdı ki tut ki mağrib maşriq ehli üzerüme çıkarurlardı.” didi ve dağı atanun ve ananun qalbini incitmeden hâzer gerekdür. Huşuşan ki ‘avretler sözine uyup ata ve ana rızâsın terk eylemekden, *ne’üzü bi’llâh*²⁸.

Ey qarındaş, sen dağı ata ana qalbini yıqmaqdan hâzer eyle. Aña göre ‘amel eyle.

[46] Hikâyet olunur ki bir gün rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* qabr üzerine varup görseydi bir qabrden âvâz gelür. Eydür ki:

²⁸ Allah’a sığınırız.

“Meded meded yâ rasûlu’llâh, altum od, üstüm od ve çevre yanlarum od. Od içinde kaldum. Baña meded.” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* [29a] buyurdılar ki:

“Ne sebebden bu ‘azaba giriftâr olduñ?” Ol kimse eyitdi:

“Anam benden râzî degildi. Anuñçün mu‘azzebem.” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* Medîne’ye nidâ itdürdi. “Her kişi qabri üzerine varsun.” diyü. Her kişi qabri üzerine geldiler. İllâ ki ol qabr üzerine kimse gelmedi. Bir zemândan şöıra bir qarıcuk bir ‘aşâ elinde gelür geldi. Bu qabr üzerine oturdu. Rasûlu’llâh eydür:

“Bu qabrdeki neñdür?” diyü buyurdu. Qarıcuk:

“Oğlumdur yâ rasûlu’llâh.” didi. Rasûlu’llâh *şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem*:

“Kendüden hoşnüd mı idüñ?”

“Degildüm yâ rasûlu’llâh.” didi. “‘Avretine benden artuk meyl iderdi. Anuñ sözün benden ziyâde tütardı.” Hâzret buyurdu ki:

“Gel imdi helâl eyle, ‘afv kııl.” didi. Qarıcuk eydür:

“Göñlüm dilemez ki ‘afv eyleyem.” didi. Rasûlu’llâh:

“Qabre kulaq ur, diñle.” didi. Qarı qabre kulaq urup diñledi. Oğlı feryâd ider ki:

“Meded anacığum altum od, üstüm od, od içinde ğarq olmışam meded meded.” didi. Ana oğulcuğunuñ bu hâline yüregi dayanmayup feryâd idüp eydür:

“Yâ rasûlu’llâh, ‘afv eyledüm. Tek oğlancuğum bu ‘azâbdan halâş olsun.” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* buyurdılar ki:

“Qabre kulaq ur.” Qarı yine kulaq urdu. İştidi, dir ki:

“Allâh saña raħmet eylesün anacığum ‘azâbum götürüldi.” dir.

İmdi ey qarındaş, sen daħı ananuñ hâtirını incitme ki qabrde mu‘azzebden halâş olasın. Aña göre ‘amel eyle.

[47] Hikâyet olunur ki Enes ibni Mâlik *raziya’llâhü ‘anh* eydür:

“‘Alkame ğâyet ‘ibâdet ve ehl-i şadaqa idi. Çünkü hâste oldı rasûl *‘aleyhi’s-selâm* ve ‘Ömer ve Bilâl ve Selmân-ı Fâris [29b] *rızvânu’llâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma’in*²⁹ buyururlar ki:

“Varuñ ‘Alkame’nüñ hâlin şoruñ ve şehâdet eyleñ.” Varup telkîn eylediler, ‘Alkame’nüñ şehâdet getürmege dili dönmedi. Gelüp rasûlu’llâha haber virdiler. Rasûlu’llâh *şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem* buyurdılar ki:

“Atadan ve anadan kimsesi var mı?”

²⁹ Allah’ın rızası hepsinin üzerine olsun.

“Bir karıcuğ anası vardır.” didiler. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* anasını götürüp eydür:

“Togrı söyle *‘Alkame’nün ħâli nedür?*” Karıcuğ eydür:

“Nemâz kılıcı ve oruç tıtuıcı ve ekşer kızancını şadağa idicidür. Ammâ benüm ħâtırım kendüye togrı degildi. Zîrâ *‘avretini çok yirde benüm üzerüme ihtiyâr eylerdi.*” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“İmdi senün büğzüñdur anuñ diline şehâdet getürdmeyen.” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* kaçd eyledi ki *‘Alkame’yi oda yağa.* Anası râzî olmayup eydür:

“Yâ rasûlu’llâh, oğulcuğum kalbüm sürürü ve *‘ömr ħâşılı gözüm karşı-*sında anı oda mı yağarsın?” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* buyurdi ki:

“Yâ *‘Alkame* anası, eger ben bunda yağmazsam Allâhü te‘âlâ cehennemde yağar. Cehennem odı benüm odumdan ziyâde ve ebedidür. *Va’llâhi* aña nemâzınuñ ve şadağasınıñ fâ‘idesi olmaz. Mâdâm ki senün kalbün aña egri ola.” Bu kerre zevällü iki ellerin kıldurup eydür:

“İlâhî tanıq tıtarım ki *‘Alkame’den râzî oldum, tek yağma.*” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* buyurdi ki:

“Yâ Bilâl, var gör *‘Alkame’nün dili açılmış mı?*” Bilâl ħâzretleri *razı-ya’llâhü ‘anh* varup gördi ki *‘Alkame “Lâ illâhe illa’llâh Muhammeden rasûlu’llâh³⁰* diyüp şehâdet getürür. [30a] Gelüp rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâma* ħaber virdiler. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* buyurdılar ki:

“Yâ muhâcîr ve enşâr, bir kimse *‘avretini anasınıñ üzerine ulu görseydi* Allâh’uñ la‘neti anuñ üzerine olsun. Allâh anuñ farzı ve nâfilesini dağı kabûl eylemez.” diyü buyurdi.

Ey kıarındaş, var sen dağı aña göre *‘amel* eyle.

[48] Hikâyet olunur ki *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* bir kıabre uğradı. Görür ki bir kıabrden nür kııkar ve güzel kıoğular gelür. Allâh’dan diledi kim bu kıabr issi dirile, ħaber şora. Kıabr iki şak oldı. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* görür ki bu kıabr şâhibinün öñinde cennetden süfre gelmiş ve dürlü ta‘âm gelmiş. Bu nür bu râyiĥa-i tayyibe andan imiş. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Yâ kışı, söyle göreyüm, ne kışisin sen?” didi. Bu kıabr issi eydür:

“Ol kışiyem ki Yahüd seni öldürmegi kaçd itdükde saña “Kıaç” diyü ħaber itdüm.” *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Bildüm ammâ bu kıabrdeki ni‘mete ne sebeble yitişdüñ?” didi. Ol kışı eydür:

³⁰ Allah'tan başka tapılacak yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir.

“Yâ rûhu’llâh, bu benüm ‘amelümden degildür. Dünyâda oğlum oğlı qaldı. ‘Amel–i şâlih ehli dâ’im benüm için şadaqa ider. Ol şadaqanuñ şevâbidür, bu ni‘metler ve bu nûrlar.” didi. ‘İsâ ‘aleyhi’s–selâm eydür:

“İmdi evlâd fâ’idesinden haber vir, görelüm.” didi.

“İmdi yâ rûhu’llâh, siz ki dünyâda nübüvvet ile niçe tefâhur idersiñüz. Biz dağı qabrde dünyâdaki şâlih evlâd ile öyle tefâhur iderüz.” dir. “Huşûşan cum‘a gicesi olıcaq Allâhü te‘âlâ ol evlâduñ şadaqâtından ve du‘â vü istiğfârlarından meleklerle nûrdan tabaqlar içinde qabr ehlini konuqlarlar, bayramlar eylerler. Her kişinüñ evlâdınıñ hayrı ve şadaqası [30b] miqdârı ni‘metler gelür. Olmayanüñ benüm oğlum, benüm fülânum yoqdur diyü yirinürler.”

İmdi ey qarındaş, sen dağı anañ babañ cânı için şadaqa ve du‘â vü istiğfârı fevt eyleme. Qabr ehli “Oğlum ve fülânum yoqdur” diyü yürimeye. Aña göre ‘amel eyle.

[49] **Hikâyet** olunur ki Zâhid–i Bermekî *rahmetu’llâhi ‘aleyh*³¹ eydür:

Bir gün bir şehre giderdüm. Yatmadan aħşam yitişdi. Şehr içinde maqâbir arasında yatdum. Meger cum‘a gicesi imiş. İttifâk bir vâkı‘a gördüm. Bu qabr ehli qabrlarından çıqdılar. Dağı bölük bölük cemâ‘at oldılar, oturdılar. Göklerden bunlara tabaqlar ile ta‘âm ve boğaçalar, libâslar geldi. Bu libâslardan geyindiler ve ta‘âmlar yimege başladılar. Meger bir qabrden bir yigiticik dağı beñzi müteğayyir ü melül u maħzûn ne geyecek var ve ne yiyecek var, ne bu cemâ‘ate geldi. Şöyle yalnuuzca turur. Ben eyitdüm:

“Yâ yigit sen niçün bu hâldesin? Yalnuuz turursun, cemâ‘ate niçün var–mazsın?” didüm. Ol yigit eydür:

“Ya şeyh bunlaruñ anası ve atası ve kavmi ve oğlı ve kızı vardır. Bu şehrede anlar bunlar için şadaqa iderler. Ol şadaqa bir cum‘a gicesinden bir cum‘a gicesine cem‘ olurlar, dağı bunlara getürürler. Bu geydükleri ve yidükleri ol şadaqalardur ve du‘â vü istiğfârlardur. Ben bî–çâre bu yirlü degilem. Hindistân memleketindenem. Evimüzle göçüp geliyorken yolda babam öldi. Anam dağı gelüp bu şehrede bir ere vardı. Ben dağı öldüm. Anam beni unuttı. Cânım için şadaqa virmez ve du‘â vü istiğfâr eylemez ki baña da bunlara geldüğü gibi nesne gele.” didi. “Yâ şeyh saña vaşıyyetüm [31a] olsun. Yarın şehre varduğunu vaktin fülân maħallede fülân evde fülân nişanlı bir qarıcuqdur. Anama benüm aħvâlümü haber viresin. Kerem idüp beni hayr ile yâd ide. Ben gâyet aç ve şusuz ve çıplaq qaldum.” didi. Şeyh eyitdi:

³¹ Allah’ın rahmeti üzerine olsun.

Şabâh şehre vardum. Didügi maḥalleyi buldum. Kapuyı kaçdum. Bir qarıcıuk çıkdı. Ben eyitdüm:

“Ne yirlüsin?” Ol eyitdi:

“Hindistân vilâyetinden.” Ben eyitdüm:

“Bu vilâyetde kimseñ var mıdur?”

“Kimsem yokdur. Bir oğlancıgum vardı, öldi. Anı daḥı unutmuşam. Şimdi sen añdurduñ.” didi. Daḥı ağladı. Ben eyitdüm:

“Oğluñuñ ḥâli kıatı düşvârdur.” Kıışsayı haber virdüm. Fi'l-ḥâl kalkdı içe-rü girdi. On biñ aqçe alup geldi. Eydür:

“Yâ şeyḥ bu aqçeyi oğlancıgum cānı için şadaқа eyle.” didi. Ben daḥı şehrüñ fuḳarāsına aqçenüñ cem'isini şadaқа eyledüm. “Ākıbet şehrden gidicek cum'ca gicesi yine ol kabır arasında yatdum. Yine evvelki gibi vākı'ca gördüm. Bu yigit daḥı kabırden çıkdı. İller gibi bu daḥı libâslar ge-yüp ta'âmı yir. Eydür:

“Yâ şeyḥ Allāhü te'ālā saña raḥmet eylesün. Beni anacıguma añdurduñ. Benüm için şadaқа eyledi. Nürlandum, geyindüm, kuşandum.” diyüp şādılığla ol cema'atüñ yöresine vardı. Kalkup buña daḥı yir eylediler. Bu daḥı anlar ile oturup ta'âm yimege başladı. Ben vākı'canda uyandum geldüm. “*Sübḥāna'llāh*” diyüp yoluma giddüm.”

İmdi ey kārındaş, sen daḥı ölmüşlerüñ cānını unutma. Gerek şadaқа eyle, gerek du'ā vü istiğfār eyle. Anlar saña muḥtâcdur. Sen de anlar gibi olduğda muḥtâc olursın. Aña göre 'amel eyle

[50] Hikâyet [31 b] olunur ki Semerḳand'da bir saқа vardı. Nezr itmişdi ki her cum'ca gicesi ve günü kesbini anası ve atası cānı için şadaқа eyleye ve her beş vaqt nemâzdan soñra anlar için du'ā eyleye. Bir zemân bunuñ üzerine geçdi. Kudretiyile bir gün eline nesne girmedi. Bir 'âlime şordı:

“İtdügüm nezrüm yirine nice vara?” 'Âlim eydür:

“Var şehrdde kavun ve ḳarpuz ḳabların divşür. Daḥı bir şuda yuyup merkeblere vir. Şevābın ataña ve anaña bağışla.” didi. Saқа daḥı 'âlim didügi gibi eyledi. İttifâḳ ol gice atasını ve anasını düşinde gördi ki eydürler:

“Allāhü te'ālā saña raḥmet eylesün. Her cum'ca günü bizi ḳonuklarduñ. Ammā çokdan kavun ve ḳarpuz arzūlarduḳ. Bu cum'ca bizi kavun ve ḳarpuz ile ḳonukladuñ.” didiler. Rivâyet olunur ki ölenlerüñ rüḥları her cum'ca gicesi evlerinüñ ḳapularına ve bacalarına gelürler daḥı eydürler:

“Yâ oğlum veyâ kızum veyâ aḳribām veyâ ḳardaşum, sizler dürlü ni'cetleri yirsiz. Biz kabırde aç ve şusuz ve ḳarañuluḳ yirde, siz döşekler üzre çerâğlara ḳarşu otursuz. Hiç bizi añmazsınız. Kerem eyleñ bizüm

içün şadağa idüñ ve du^{cā} vü istiğfār eyleñ, tã bize dağı çerãğ ve ğidã ve döşek ve örti ola.” Tã şabãha dek yalvaruşurlar. ^cĀķıbet eydürler ki:

“Ğayrı nesneye kıyamazsuñuz. Şol süfredeki ocaķları kelblere virüñ. Dağı şevãbın bize bađışlañ” dir. Eger bunlaruñ aķribãlarından birisi şadağa eylese sevinürler. Eydürler:

“Allãhü te^{cālã} seni esirgesün, nitekim sen bizi esirgedüñ. Allãhü te^{cālã} seni soñuñda қаланlara **[32a]** unutturmasun, nitekim sen bizi unutma-duñ.” dirler. Şunlar içün ki nesne şadağa eylemezler, “Allãh seni maħrüm eylesün, nitekim sen bizi maħrüm eyledüñ. Allãhü te^{cālã} seni soñuñda қаланlara unuttursun, nitekim sen bizi unuttuñ.” dirler. Dağı giderler. Bu ħaberüñ şaĥıĥ olmasına delil rasül ^caleyhi’s-selãm ħãzret-lerinüñ bu ħadışleridür. Buyurdılar:

“Yu^crazu’l-a^cmãlü ^cale’llãhi yevme’l-işneyni ve’l-ĥamisi ve lã yukbelü ^camelin kıatı^ci’r-raħmi ve ^cale’l-enbiyã^ci ve’l-abã^ci ve’l-ümmehãti yevme’l-cum^cat^{β2}” demek olur ki “Ādemoğlunuñ ^cameli Allãh’a arz olunur dü-şenbe ve penç-şenbe ğün. Lãkin şıla-i raħm terk idenüñ ^cameli kabül olmaz ve dağı peyğamberlere ve ataya ve anaya arz olan cum^ca ğündür. *Kãle rasülu’llãhi ^caleyhi’s-selãm “Şilatü’l-iĥyã^ci el-emvãtü’d-du^cã^ci ve’l-istiğfãr^{β3}” Kãle’llãhü ^cazze ve celle “Ve vaşşayna’l-insãne bivãlideyhi ĥamlethü ümmehü vehnen ^calã vehnin ve fişãlühü fi ^cameyni eni’şķür lĩ ve livãlideyke ileyve’lmaşĩr^{β4}.”*

Ey қarındaş, sen dağı ölmüşleri ve anayı ve babayı unutma ve şıla-i raħmi terk itme. Du^{cā} vü istiğfãrı terk itme. Aña ğöre ^camel eyle.

[51] Ĥikãyet olunur ki Ĥãzret-i ^cÖmer *raziya’llãhü ^canh* ĥãlfe-i İslãm olduқdan soñra Nüşirevãn-ı ^cĀdil ölüp oğlu Hürmüz yirine pãdşãh olduқda ^cazãya varmışdı. Ĥãzret-i ^cÖmer *raziya’llãhü ^canha* didiler ki:

“Yã emirü’l-mü^cminin, Hürmüz ĥod bir Mecüsĩ kãfirdür. Sen aña yine ^cazãya varursın.” didiler. Ĥãzret-i ^cÖmer *raziya’llãhü ^canh* buyurdılar ki:

“Babası Nüşirevãn’uñ ^cadli ĥürmetine vardum. Zirã ben tãcir iken Nüşirevãn-ı ^cĀdil şehrine varmış **[32b]** idüm. Bir oğlu ve bir қarındaşı benüm ba^czı esbãbumı alup bahãsını virmemişlerdi. Nüşirevãna varup şikãyet eyledüm. Nüşirevãn dilbendlerine eydür: “Bu kişi ne dir?” Dilbend eydür: “Saña söğer ancaқ.” dir. Beni dögdiler. İrtesi yine varup şikãyet eyledüm. Yine dilbendine şordı ki: “Bu ne dir?” Dilbend eydür: “Saña söğer.” Yine dögdiler қodılar. İrtesi yine varup şikãyet eyledüm. Meger yanında

^{β2} Perşembe ve pazartesi ğünleri ameller Allah’a arz olunur. Cuma ğünü akrabayı, anne ve babayı ziyareti, peyğamberler üzerine salavatı terk edenlerin amelleri kabul olmaz.

^{β3} Akriba ziyaretlerini canlı tutmak, ölüleri dua ile hatırlamak ve onlara istiğfãr etmek.

^{β4} Biz insana, annesine babasına iyi davranmasını emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karında taşımıştır. Süttен kesilmesi de iki yıl kadar sürer. İnsana buyurduk ki “Hem bana hem de anne babana şükret. Unutma ki sonunda bana döneceksiniz (Lokmãn 14).

bir müsâfir kimse gelmiş. ‘Arab dilinden bilürmiş. Pādşāh aña şordı ki: “Bu kişi ne dir?” Ol kimesne eydür: “Oğluñ ile qaradaşuñ zulm ile esbâbın alup bahâsın virmemişler, anı şikâyet ider.” Hemân Nüşirevân’uñ beñzi müteğayyir olup tahtından aşğa inüp toprak üzerine oturup dağı baña eyitdi ki: “Esbâbuñ bahâsı nedür?” Ben dağı bahâsını haber virdüm. Nüşirevân bahâsını temâm virdükden soñra baña üç yüz altun dağı virdi ki “Baña helâl eyle.” Ben didüm ki “Şol vaqt helâl iderem ki baña haber viresin ki tahtuñdan inüp toprağa neye oturduñ ve hem üç yüz altunı haqqum degil iken baña neye virdüñ?” didüm. Ol eydür ki: “Ben tahtumdan toprağa anuñçün indüm ki toprak ol kimsenüñ pādşahlığına ki anuñ zemânında zulm olına ve hem üç yüz altunı virdügüm senüñ ol üç gün haqquñ te’hîr olınup edâ olınmaduğına kefaret ola.” didi. ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anh* eydür:

“Çün şehrden gitdüm işitdüm ki oğlın ve qarındaşın ve dilbendin aşmış.”

Bu hikâyetten hişşe oldur ki [33a] yağı te’emmül eylemek gerekdür.

[52] **Hikâyet** olunur ki Hâzret-i ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anhuñ* bir oğlı vardı. Ebü Şehme dirlerdi. Bilâ-teşbih rasül hâzretlerine beñzerdi şuretde ve âvâzda. Rasülu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* dünyâdan naql itdükden soñra aşhâb aña Qur’ân okdurlardı. Rasül *‘aleyhi’s-selâm* diñlemiş gibi olurlardı. Hâzret-i ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anh* şafâ sürerdi. Bir niçe ay bu yigit haste oldu. Hayli zağmet çekdi. Bu hastelık arasında Hâzret-i ‘Ömer meclisine geldi. Ashâb yine Qur’ân okıtdılar. Rasülu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* diñlemiş gibi gâyetde tesellî buldılar. Bu yigit babası meclisinden kalkup giderken bir Yahüdî tabibe uğradı. Ol tabib eydür:

“Yâ yigit marazuñ var. Ancağ gel saña şerbet vireyin.” didi. Ebü Şehme eyitdi:

“Kerem idersin.” Bu Yahüdî şerbet diyü hamr virdi. Ebü Şehme hamr idügin bilmeyüp aldı içdi. Dağı tırdı gitdi. Giderken ser-hoş oldu. Yolda bir ‘avrete uğradı. Ol ‘avrete zinâ eyledi. Allâhü te’âlânuñ kudretiyle ‘avret hâmile oldu. Bir zemân geçdi. ‘Avret bir oğlan toğurdu. Aldı oğlanı Hâzret-i ‘Ömer’üñ meclisine gelüp öñine bırağdı, eydür:

“Al oğluñ oğlanını.” dir. Hâzret-i ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anh* eydür:

“Oğlum kimdür ki bu anuñ oğlıdur?” ‘Avret eydür:

“Ebü Şehme’dür.” Hâzret-i ‘Ömer eydür:

“Ben Şehme’yi hod evermedüm, bu anuñ oğlı nice olur?” ‘Avret eydür:

“Fülân vaqt baña zinâ eyledi. Bu veled andan hâşıl oldu.” dir. Hâzret-i ‘Ömer kışşayı şordı. Ğazaba gelüp

“Tiz Şehme’yi getürüñ.” didi. Getürdiler. Şehme eydür:

“Babacığum şol vaqt ki senüñ qatuñdan ayrıldum, bir Yahūdî maražuña devā diyü bir şerbet virdi. İcdüm meger süci imiş. [33b] Giderken mest olmışam. Bir ‘avrete zinā eylemişem. Şoñra ‘aqlum başuma geldi. Tıy-dum tevbe eyledüm.” dir. Hâzret-i ‘Ömer eydür:

“Senüñ tevbe eylemeñ ile ben Allāh emrin qoyacaq degilem.” dir. İttifāk Eflaḥ adlu bir qulı vardı.

“Tut bre Eflaḥ.” didi. Eflaḥ, Ebū Şehme’yi tutdı. Çärmîḥa çekdi. Daḥı turreyi eline alup urdı. Ebū Şehme daḥı ona degin turrenüñ acısına şabr eyledi. Çünki turre ondan geçdi Ebū Şehme’nüñ daḥı artuq şabrı qalmayup

“Babacığum tevbe tevbe.” didi. Hâzret-i ‘Ömer daḥı

“Ur bre Eflaḥ.” diyü buyurdı. Turre yigirmiyeye çıqduqda Ebū Şehme eydür:

“Babacığum meded, cānum ayağumdan sıyrıldı.” Daḥı çaldı. Turre kırqa çıqdı. Cān daḥı yuqarı sıyrıldı. Ebū Şehme gördi ki babası esirgemez.

“Meded Müslümānlar anama ḥaber idüñ.” dir. Ḥaber olınup anası daḥı feryād u fiğān iderek segirdi geldi. Gördi kim oğlanuğı çärmîḥda gerilmiş güç görür. Şehme eydür:

“Meded anacığum, öldüm.” dir. Anasınıñ iḥtiyārı qalmayup getürüp kendüyi oğlunuñ üstine atdı. Hâzret-i ‘Ömer *raziya’llāhü ‘anh* buyurdı ki

“‘Avreti oğlan üzerinden qalduruñ.” Qaldurdılar. “Daḥı çal bre Eflaḥ turreyi” didi. Seksene yitürdi. Cān oğlanuñ boğazına geldi.

“Meded babacığum.” didi.

“Daḥı çal.” didi. Turre ki toqsana yitdi, Ebū Şehme daḥı cān teslim eyledi. Eflaḥ eyitdi:

“Yā emîrü’l-mü’minîn, Ebū Şehme teslim-i rûḥ itdi.” didi. ‘Ömer ḥâzretleri eydür:

“Allāhü te‘ālānuñ emri yüzdür. On daḥı ur.” didi. On daḥı urdı. ‘Ömer ḥâzretleri tırdı. Geldi, ağlayı ağlayı oğlın çärmîḥdan [34a] çözüp daḥı ağzını ağzına ve yüzünü yüzüne qodı. Eşedd-i bükā ile bügri bügri ağladı, eyitdi:

“Oğlanuğum bu işi saña gāyet sevdüğümnden itdüm. Zîrā eger bu gün bu yüz degnegi urmaydum, yarın cehennem qapusında mālîk saña yüz bozdoğan ururdu. Eger birisini dünyā tağlarına ursalardı tartağan ide idi.” Niçe kimesneler eyitdiler:

“Şol ‘Ömer ḥâzretleri nice qatı goñüllü kişidür kim kendü oğlanuğı gözi qarşusunda Ḥaḳ’uñ emridür diyü öldürdi.” didiler. Ol gice Hâzret-i ‘Alî

*kerrema'llāhü vecheh*³⁵ vâkı'alarında görürler kim rasûlu'llāh *şal-la'llāhü 'aleyhi ve sellem* cennetde bir taht üzere oturmuş, sağ yanında İbrâhîm ve şol yanında Şehme dürlü zînetlere bezenmiş oturur. Rasûl *'aleyhi's-selâm* eydür: "Yâ 'Alî, gör e şol 'Ömer'i şol dîn pehlevânını oğluna nice kıydı, şer'ci yirine getürdi, Allāh'ı rāzî ve beni hoşnüd eyledi." didi. Hâzret-i 'Alî *raziya'llāhü 'anh* buyurdılar ki:

"Yâ 'Ömer, muştuluk, Allāh'ı rāzî ve rasûlu'llāhı hoşnüd eylemişsin." vâkı'ayı haber virdi. Hâzret-i 'Ömer buyurdılar:

"*El-ḥamdüli'llāh* oğluma atalık eylemişem. Kıyâmet 'azâblarından ḥalâş eylemişem. Rasûlu'llāhuñ ḥıdmet-i şeriflerine yitürmişem."

Bu hikâyetden ğaraż budur ki kişi ehl-i beytini ne eylerse eyleyüp şer'cat üzere tutmaq gerekdür ve şer'cate muḥâlif işde göricek terbiyyet eylemek gerekdür. Tâ ki kendüsi ve ehl-i beyti Allāh'a varmağa ve cennet ni'cetlerinden tena'cum itmege lâ'ik ola ve anları şer'cate muḥâlif görürse daḥı işde tınmasa anlara dost degildür. Belki fâsık bir düşmândur ki anları öyle görüp [34b] daḥı terbiyyet eylemez, naşîhat yâ yüz bur-tarmaq ile yâ dögmek ile yâ kıoşağ ile. Var sen daḥı aña göre 'amel eyle.

[53] Hikâyet olunur ki evliyâ'ullāhdan biri münâcâtde eyitdi:

"Yâ Rab, ehl-i cehennemden birisin baña göster." didi. Allāhü te'âlâ hâzreti celle celâlühü buyurdi ki:

"Fülân yire var." Ol kimsene vardı, gice içinde bir yire oturdi. Birazdan gördi, bir ğâyet heybetlü âvâz gelür. Meger bir ejdehâ kıuyruğünü bir kimesnenüñ boğazına tolaşdurmuş, yüzi üzere sürüyüp gelür ve bu kimesnenüñ omuzına yükler bağlanmış. İlan bunu sürüdükçe omuzundağı yükler daḥı bile götürür gelür. Ben eyitdüm:

"Yâ kişi, sen kimsin? Baña haber vir." didüm. Bu kimse ejdehâya "Ṭur" didi. "Söyleyeyin" diyü işâret itdi. Ben eyitdüm:

"Yâ dâbbe, şol Allāh ḥaqqıçün ki seni bu bî-çârenüñ üzerine musallaṭ eylemişdür, biraz ṭur. Bir haber şorayın." didüm. Ṭurdi. Bu kişiye ben eyitdüm:

"Ḥaber vir, kimsin?" Ol eyitdi:

"Ḥaccâc bin Yûsuf Yezîd'ün ḥalîfesiyem." didi. Ben eyitdüm:

"Bu omuzundağı nedür ve bu ilan ki seni yüzüñ üzere sürür, ol nedür?" didüm. Eyitdi:

"Bu omuzumdağı alduğum mâllerdür ve bu omuzumdağı zulm ile eyle-düğüm kıanlardur ve bu ilanı Allāhü te'âlâ baña ḥavâle eyledi, her gice tâ

³⁵ Allah onun zatını yüceltsin.

şabâha degin beni yüzüm üzre sürüyüp mağrible maşriq arasında tolaşdurur, şabâh girü cehennemde olan yirine alur gider.” didi.

Ey qarındaş, sen dağı zulm ile kimsenüñ mālını alma, sen dağı āhiretde ʿazāba müsteħaḳ olmayasın. Aña göre ʿamel eyle.

[54] Hikāyet olunur ki ʿulemādan biri ḫulefāʿ-ı Benī ʿAbbās’dan Meʿmūn **[35a]** Ḥalife meclisinde bir ḫadīs-i şerif rivāyet ider ki maẓmūn-ı ḫadīs bu ki “ʿĀdil pādşāhların cismeleri ḳabrde münferiḳ olmaz imiş.” didi. Ḥadīs-i şaḫīhdür, lākin Nūşirevān’uñ ḳabri ḳarīb olduğundan anı görseñ iṭmiʿnān ḫāşıl olurdu didiler. Medāyine varup ḳabrini açup gördiler, henüz dağı tāze. Gūyā ḫvābdadur. Elinde üç engüşteri olup naşihatler yazmışlar. Biri bu ki dost ile düşmen ile müdārā eyle. Biri dağı ʿākıller meşvereti olmadın bir işe mübāşeret itme. Biri dağı reʿāyāya riʿāyet itmegi elden ḳoma ve bir altun levḫ dağı yazılmış ki “Ḥudā-yı müteʿāl memleketini ʿazīm itmek isterse zemānında ʿālim-i ʿāmillere taʿzīm it-sün. Her kim memleketini çok itmek isterse ʿadāletleri reʿāyā üzerine menfaʿatleri çok itsün.” diyü yazılmış. Meʿmūn Ḥalife buyurdu, bu sözleri yazup eṭrāfin buḫūr ile muʿaṭṭar eylediler. Biri söze icāzet idüp didi kim:

“ʿAdlūñ ḫāşıyyeti bu imiş ki vefātdan soñra ḫāk mizāc ṭabʿ zarar itmezmiş. Ne deñlü kāfir ise de eger ʿādil pādşāh ki Müslümān ola, yarın ḳıyāmetde āteş ʿazābından ḳurtıla baʿid degildür. Bu sözi Nūşirevān bābında yazdılar.

[55] Hikāyet olunur ki Şaḳīḳ-ı Belḫī, İbrāhīm ibni Edhem’uñ ḫalifesidür. Evliyāʿ-ı kibārdandur. Meger yigitken odabaşı imiş. Bir gün yigitler ṭāʿifesiyle giderken Mecūsileruñ ṭapduḳları od yandığı evüñ ḳapusına uğradılar. Şaḳīḳ eydür:

“Gelüñ girelüm. Mecūsileruñ şaḳalına gülelüm.” diyüp iṭerü girdiler. Bu āteş-ḫānede **[35b]** bir güzel yigit gördiler, oda ṭapar. Şaḳīḳ eydür:

“Yā yigit, şol güzel şüret ile revā mıdur ki oda ṭaparsın. Dağı ḳıyāmet güninde ol şüreti oda yaḳarsın.” didi. Bu Mecūsī yigit kalkup Şaḳīḳ’uñ yüzine bir ṭabanca urdu. Şaḳīḳ çıḳdı gitdi. Çünki tevbekār oldı bir gün müridleri ile yine bu āteş-ḫāneye uğradı. Eydür:

“Dervişler gelüñ girelüm. Mecūsileruñ ḫāllerin görüp Allāhü teʿālānuñ bize virdügi hidāyete şükr idelüm.” didi. Girdiler görselirdi bir gökçek pīr oda ṭapar. Şaḳīḳ eydür:

“Revā mıdur ki şunuñ gibi ḫüb şüreti ḳıyāmet güninde oda yaḳarsın dünyāda oda ṭapmaḳla.” didi. Pīr eydür:

“Neʿam yā Şaḳīḳ, baña İslām ʿarż eyle.” didi. İslāma geldi. Pīr, Şaḳīḳ ile bile gidüp müridlerinden oldı. Bir zemāndan soñra bir gün Şaḳīḳ eydür:

“Yâ pîr, fülân zemânda âteş-hânedede bir yigit vardı. Bizümlle şöyle eylemişdi, bilür misin?” Pîr eydür:

“Ne^cam, ol yigit benim.” Şaķik eydür:

“Yâ niçün ol zemânda İslâmı kabûl eylemedüñ, bizi dögdüñ? Şoñra niçün kabûl eyledüñ?” didi. Pîr eydür:

“Yâ şeyh, ol vaķt sen dağı bencileyin necis idüñ. Necis necisi nice pāk ider? Nihāyeti şoñra tāhir olmuşsin. Senüñ tahāretüñ benüm necāsetümi pāk eyledi ve ol vaķtin sen dağı bencileyin zulmetde idüñ. Zulmet zulmeti aydın eylemez. Şimdi sen nūr olduñ, senüñ nūruñ benüm zulmetümi aydın eyledi. Allāhü te^cālā senüñ kabrünü **[36a]** aydın eylesün. Nitekim sen beni dîn-i İslâmla aydın eyledüñ ve ol vaķtin senüñ da^cvetüñ dil ile idi, ^camelüñ yok idi. Anuñçün naşîhatüñüñ fā³idesi olmadı. Şimdi sen ^camel ehli olduñ, da^cvetüñ dağı eşeri zāhir olup baña fā³idesi oldu.” didi. Sen dağı aña göre ^camel eyle.

[56] Hikāyet olunur ki Benî İsrā³il zemânında bir vilāyetde bir ^caceb ağac vardı. Halk ol ağaca tapmışlardı. Zāhiden birisi eyitdi:

“Vech degildür ki halk Allāh’dan ğayriye tapalar, dağı biz tapmayavüz.” diyüp eline bir balta alup ol ağacı kesmek kaşdına gitdi. Şeytān *‘aleyhi’l-la^cne*³⁶ arķurı gelüp eydür:

“Ben anuñla niceleri baña tâbi^c kılıram. Anı kesmege gitme. Yoħsa seni helāk iderem.” didi. Zāhid:

“Elbette keserem.” didi. Şeytān, zāhid ile güreşdi. Zāhid şeytānı götürüp yire urdı, gögsine çıkıdı. Şeytān eydür:

“Gel kerem eyle, ağacı kesme. Günde saña bu kadar māl vireyüm.” didi. Zāhid māl ta^cma^c idüp döndi gitdi. Her gün zāhidüñ seccādesi altında māl getirürdi. Bir zemāndan şoñra gelmez oldu. Zāhid ğazaba gelüp yine eline balta alup gitdi. Şeytān arķurı gelüp güreşdiler. Bu kerre şeytān zāhidi başdı. Eydür:

“Dön git. Yoħsa seni boğazların.” didi. Zāhid eydür:

“Evel ben seni başdum idi şimdi sen beni başduñ. Sebebi nedür?” didi. Şeytān eydür:

“Ol vaķt senüñ ğazabuñ Allāh için idi. Anuñçün beni başduñ. Şimdi ğazabuñ dünyā için. Anuñçün ben seni başdum. Zirā ihlāşla yüce Allāh murād **[36b]** idüp geldüñ.” didi. Zāhid yemîn idüp döndi gitdi.

Ey karındaş, sen dağı bir işi hulūşla Allāh için gör, zāyi^c olmaz. Aña göre ^camel eyle.

³⁶ Lanet onun üzerine olsun.

[57] Hikāyet olunur ki Fuḍayl ibni ʿIyaḍ bir mescid içinde ʿibādet iderdi. Bir kimse gelüp bir tarafda bir kaç yüz altun şayup bir kîseye koyup biraz oturdu. Bu altunu unutup gitdi. Birazdan hâtırına düşüp döğini yolunu mescide geldi. Gördi ki māl yok. Fuḍayl ḥazretine berk yapışdı:

“Bre mürāʿī uğrı, mescidde şālihlik gösterirsın, daḥı gelenüñ mālın uğurlarsın hey.” didi. Fuḍayl eyitdi:

“Ne kadar mālüñ gitdi?” Ol eydür:

“Bunca yüz altunum gitdi.” didi. Fuḍayl çıkup bir āšnāsından ol kadar altun qarız alup ol kimseye virdi. Fuḍayl yine ʿibādete meşgûl oldu. Bu şahş daḥı tıydu ki bu uğrı diyüp mālını ödetdüğü kibār-ı evliyādan ve kemāl-i meşāyihdan İbrāhīm ibni Edhem ḥazretlerinin şeyḫi Fuḍayl ḥazretleridür. İtdüğü ḥaḫāyi bilüp bu kişi varup Fuḍayl’uñ aşḫābından on kişi dilekci getürüp mālī Fuḍayl’uñ öninde kodı. Fuḍayl eydür:

“Ol vaḫt kim bu kişi beni mürāʿī ve uğrı diyüp yapışdı, süridi, bildüm ki Allāhü teʿālā katında baña ziyāde recā ḥāşıl oldu. Ol sebebeden bu kişiye virdüğüm altını ḥelāl eylemişdüm.” didi. Ol kadar ibrām idegördiler almadı.

İmdi ʿākil olan kişilere lâʿiḫ budur ki bunları fikr idüp inşāf ide.

[58] Hikāyet olunur ki Ḥazret-i ʿİsā **[37a]** ʿaleyhi’s-selām bir yirde ırmağ kenārında bir maşlağa düş olup şu içdi. Gördi şu acı. ʿİsā ʿaleyhi’s-selām eydür:

“Yā Rāb, bilürin ki bu maşlağüñ şuyı ırmağdandır. Niçün ırmağüñ şuyı tatlı ve bu şu acı?” didi. Allāhü teʿālā vaḫy eyledi ki:

“Yā ʿİsā, maşlağa şor.” ʿİsā ʿaleyhi’s-selām ḥaber şordı. Allāhü teʿālānuñ ḫudretiyle maşlağ söyledi, eydür:

“Yā rūḫu’llāh, ben bir kimesne idüm. Öldükden şoñra üç yüz yıl yirde toprak yatdum. Andan şoñra beni bir kimesne kerpiç kesüp pādşāh serāyına yaptı. Üç yüz yıl daḥı anda oldum. Pādşāh ölüp serāyi yıkılıp üç yüz yıl daḥı yirde toprak yatdum. Andan şoñra bir kişi daḥı beni küp eyleyüp bu ırmağüñ kenārında maşlağ eyledi. Yüz yıldur ki bunda tıru-ram.” didi. ʿİsā ʿaleyhi’s-selām eydür:

“Yā şuyüñ neden acıdur? Maşlağ eydür:

“Azrāʿil cānumı bir şiddetle aldı ki biñ yıldur ki toprağumdan ol acı çıkmaz. Bu şuyüñ acı olduğı andandır.” didi. ʿİsā ʿaleyhi’s-selām eydür:

“Günāhuñ ne idi ki böyle ʿazāb ile cān virdüñ.” didi. Maşlağ eydür:

“Bir gün bāzārda otururken bir kimesne arḫasına bir yük diken yük-lenüp giderken andan bir diken alup dişüm ḫazdumdı. “Ol kimsenüñ rızāsuz sen aña zulm eyledüñ” diyü ʿAzrāʿil bir şiddetle cānum aldı ki daḥı anuñ acısıdur ki şuyum acıdur.” didi.

Ey qarındaş, var sen dağı aña göre ʿamel eyle.

[59] Hikâyet olunur ki Mûsa ʿaleyhi's-selâm münâcâtda eyitdi:

“Yâ Rab, bir memleket halkınıñ baʿzı **[37b]** ʿâşîleriniñ fesâdından ötüri niçe ʿâbid kullaruñ vardur ki cemîc ʿömrlerinde göz açup yuminca saña ʿâşî olmamışdur. Anlar ile bile helâk eylersin. Sebeb nedir?” didi. Allâhü teʿâlâ Mûsâ'ya uyku havâle eyledi. Dağı bir qarınca begine emr eyledi, Mûsâ ʿaleyhi's-selâmuñ uyluğundan bir yirin ışıralar. Uyluğına üşdiler. İçlerinden ancağ biri Mûsâ ʿaleyhi's-selâmuñ uyluğundan bir yirin ışırdı. Mûsâ ʿaleyhi's-selâm uyanup cân acısı ile çalivirüp cemʿisin helâk eyledi. Allâhü teʿâlâ eyitdi:

“Yâ Mûsâ, seni ışıran içinden hod birisi idi. Yâ ğayrısınıñ şuçı ne idi ki kırduñ.” didi. Mûsâ ʿaleyhi's-selâm eyitdi:

“Yâ Rab, ol beni incidenüñ ğazabumdan ğayrısın dağı helâk eyledüm.” didi. Allâhü teʿâlâ eyitdi:

“Ben dağı baʿzı halka hışmumdan baʿzıların helâk eylerem.” didi.

İmdi ey qarındaş sen dağı aña göre ʿamel eyle.

[60] Hikâyet olunur ki Ebû Hafs-ı³⁷ Kebîr-i Buĥârî ʿIrâk memleketinde taĥşîl-i ʿulûm eyleyüp yine Buĥârî memleketine varduğında halk cemʿ olup naşîhat taleb eylediler. Ebû Hafs dağı kaşd eyledi ki çıka naşîhat ide. Hâtûni eyitdi ki:

“Yâ şeyĥ, ʿilmüñle ʿamel eyledüñ mi ki ğayra naşîhat eylersin. Ebû Hafs eydür:

“Yâ ʿavret baña ne katı oğ urduñ.” didi. Halka çağırıp didi ki:

“Evümde bir ʿâlim var. Anuñ ʿilmine muĥtâc oldum.” didi. “Varuñ maşlahatuñuza gidüñ.” diyüp halkı **[38a]** tağıtdı. Evine varup Ebû Hafs ĥazretleri üç yıl ʿilmle ʿamel eyledi. Üç yıldan soñra halk yine cemʿ olup naşîhat taleb eylediler. Ebû Hafs yine kaşd itdi ki çıka. ʿAvreti eydür:

“Yâ şeyĥ, ʿilmüñle ʿamel eyledüñ mi?” Şeyĥ eydür:

“Ekşeri ile ʿamel eyledüm.” ʿAvret eydür:

“Hiç nefsiñüñ ĥaşmı var mı, bilür misin?” Ebû Hafs oturup fikr eyledi. Eydür:

“ʿIrâk memleketine gitmedin bir ğün Semerĥand ĥapusından taşra çıkdum. Girdüğüm bir büstânda gendümden pürçi düşmiş. Alup yidüm. Andan ğayrı nefsum ĥaşm añlamaz.” didi. ʿAvret eydür:

“İmdi ĥaşmuñi râzî eyle. Dağı andan naşîhat eyle.” didi. Ebû Hafs tırdı. Şora şora buldı ki bir kâfir büstânında imiş. Varup kâfire “Ĥelâl eyle.”

³⁷ Metinde Hıfza-i şeklinde

didi. Kâfir helâl eylemedi. Ebū Hıfza on aqçe virdi. Kâfir helâl eylemedi. Yigirmi virdi, olmadı. Otuz, kırk ve elli ve yüz ve iki yüz ve beş yüz virdi, yine olmadı. Tâ on biñe dek çıkdı. Kâfir eydür:

“Tanışalum.” Vardı, ehl-i beytine tanışdı. Anlar ta^caccüb idüp eyitdiler:

“Bir gendüm pürçeninden ötüri dînin şaklayup on biñ aqçe virmek qolayına degildür. Ma^clûm oldı ki haq dîn budur.” diyüp yetmiş kişi imâna geldi. Ebū Hafs eydür:

“Avretimüñ sözi haq imiş. Bir mes³ele ile ^camel eyledüğüm için yetmiş kişiye fâ³idesi oldı.” diyüp çıkdı va^cz eyledi. Ol va^czda ^cilmle ^camel eyleyenüñ fâ³idesin söyledi ve kendüye vâkı^c olanı **[38b]** hikâyet eyledi.

İmdi ey qarındaş, sen dağı ^cilmle ^camel eyle, yarın ahiretde mu^cazzeb olmayasın.

[61] Hikâyet olunur ki ^cİsâ *‘aleyhi’s-selâm* An^câkiyye halkına da^cvet-i dîn eylemek için iki kimesne gönderdi. Ol iki kişi gelüp şehir içinde Habîb-i Neccâr’a uğradılar. Habîb-i Neccâr *raziya’llâhü ‘anh* anlara “Ne kişiler-siz?” diyü haber şordı. Anlar eyitdiler:

“^cİsâ *‘aleyhi’s-selâm* aşhâbındanuz. An^câkiyye halkına da^cvet-i dîn eylemege gönderdi.” didiler. Habîb-i Neccâr eydür:

“Delîliñüz var mıdur ehl-i Haq idigüñüze?” didi. Anlar da:

“Belî, vardur.” didi. Habîb eydür:

“Nedür?”

“Allâh emri ile ölüyi dirildürüz ve gözsüzlerüñ gözlerin açar ve hasteyi şağalduruz.” didiler. Meger Habîb-i Neccâr’uñ bir oğlı vardı. İki yıl idi haste idi. Habîb-i Neccâr eyitdi:

“İmdi oğlanı şağalduñ.” didi. Anlar oğlanı şağaltdılar. Oğlan şağalup tırdı geldi. Habîb-i Neccâr imâna gelüp niçe halk dağı şifâ bulup imâna geldiler. ^cÂkıbet beg tıyup Habîb-i Neccâr’ı öldürdi. Ol iki kişiyi dağı habse koydı. ^cİsâ *‘aleyhi’s-selâm* işidüp aşhâbuñ ulusu Şem^cün’ı gönderdi. Şem^cün geldi, kimseyi dîne da^cvet itmedin ve kimseye kendüyi bildürmedin begüñ muqarreb âdemleriyle âşnâlık eyledi. Göñüllerine girdi. Hattâ pādşâha didiler “Bir müsâfir-i şâhib-i kemâl gelmişdür pādşâh muşâhabetine mağal.” didiler. Pādşâhla muşâhib olup gâyet mağabbet itdi. Muqarreblerinden eyledi. Hattâ büt-hâneye bile vardı. Pādşâh büte secde **[39a]** itdüğü vaqt ol bile iderdi. Ammâ elinüñ arkasına secde iderdi. Allâhü te^câlâya secde murâd iderdi. Günlerde bir gün münâsebetle eyitdi:

“İşidürem ki fülân vaqtin iki kimesne gelüp bütlere “Bâıldur, Haq Tañrı yiri ve gögi yaradandur. Gelüp imân getürüñ, küfri terk idüñ.” dimişler.

Siz anları habs eylemişsiz. Anlar bunda gelseler ben anlaruñla bahş eylesem.” didi. Pādşāh emr eyledi, getürdiler. Şem^cün eydür:

“Ne kişilersiz?” Anlar eyitdiler:

“İsā aşhābından da^cvet-i dīn idicilerüz.” Şem^cün eydür:

“Hağ idügünüz neden bilelüm?” Eyitdiler:

“Pādşāh ne dilerse dilesün.” didiler. Pādşāh emr eyledi, anadan gözsüz toğmuş bir oğlan getürdiler. Ol iki kişi du^cā eyleyüp Şem^cün uğrın uğrın “Āmīn” dirdi. Oğlanuñ gözleri Allāh emri ile açıldı. Şem^cün egildi, pādşāha fısladı. Eydür:

“Bunlar dağı eyle idebilür mi?” Pādşāh eydür:

“Senden gizlü ne işüm var? Hiç hayr u şer ve nef^c ü zarar eylemezler.” didi. Şem^cün bildi ki pādşāha eşer eyledi. Döndi, anlara eydür:

“Dağı neye kādirsiz?” Anlar eydür:

“Ölüyi dağı dirildürüz.” didiler. Pādşāh emr eyledi, yedi gündən ölmüş bir kılı vardı, getürdiler. Anlar du^cā kılıp Şem^cün seriyle “Āmīn” didi. Allāhü te^cālā kudretiyle meyyit tırıgeldi, “Eşhedü en lā İllāhe illa İllāh ve eşhedü enne İsā rūhu İllāh³⁸” didi.

“Yā kavm, ben yedi gündür yedi cehennemlerde yanardum büte tapduğumdan ötüri. Şimdi gördüm ki gökler kapuları [39b] açıldı. Bir güzel yigit Allāh’dan dilek eyledi. Ya^cnī İsā *‘aleyhi’s-selām* ve bu iki kişi ile du^cā idüp veyā pādşāh şol yanuñdaki kişi āmīn diyüp Allāhü te^cālā baña cān virüp size gönderdi. Gelüñ imān getürüñ, yoğsa ebedi helāk olduñuz.” didi. Pādşāh bir niçe ādemler ile imāna geldiler. Gelmeyen Hazret-i Cebrā’il şayha ile helāk eyledi. Ba^czı rivāyetde pādşāh dağı imāna gelmedi. Bundan mağşūd Şem^cün’uñ müdārāsınuñ eşerin zıkr itmekdür. Var sen dağı aña göre *‘amel* eyle.

[62] **Hikāyet** olunur ki rasūl *‘aleyhi’s-selām* Rüm vilayetine gāzā için bir miqdār *‘asker* gönderüp Rüm pādşāhı İslām *‘askerinden* yigirmi kişiyi esir eyledi. Emr eyledi, esirlerüñ boynın urdılar. Aralarında bir şahib-i cemāl yigit vardı. Vezirler pādşāhdan dilek iderler. Pādşāh dağı anlaruñ dileğini kabül eyleyüp öldürmedi. Bu yigide dā^cim küfr-i dīn *‘arz* iderlerdi, kabül eylemezdi. Bir gün pādşāha eyitdiler:

“Bu yigit bizüm dīnimüze girmesinüñ tarıķı oldur ki pādşāhuñ kızını buña virevüz. Çünkü bu yigit kızınıza ihtiyārı kalmaz. Ol vağt eyde ki “Eger benden şafāñ varsa dīnümi kabül eyle” diye. Be-her tağdir dīnimüze girür.” didiler. Pādşāh kabül eyleyüp kıza nikāh eylediler. Gördi ki kıızı koyup nemāza şürü^c eyledi. İnnā Fetaħnā Süresi’ne başladı. Tā ki

³⁸ Ben şahadet ederim ki Allah’tan başka tapılacak yoktur. Ben yine şahadet ederim ki İsa Allah’ın ruhudur.

*Muhammeden rasûlu'llâh. Ve'l-lezîne me'ahû eşiddâ'ü 'ale'l-küffâr*³⁹ âyetine varınca ağladı. Bu âyeti tekrâr idüp ağladı. Bir derecede ağladı ki kızuñ ihtiyârı **[40a]** gidüp geldi, bu yigidüñ etegine yapışdı, eydür:

"Ey yigit, beni yakduñ, şu Muhammed diyüp ağladuğun ne kişidür baña diyüvir." diyüp bu yigit dağı nemâzdan fâriğ olur. Muhammed *'aleyhi's-selâm* ve aşhâbını vaşf eyledi. Bu kıza hâzret-i rasûl *'aleyhi's-selâmuñ* ve aşhâbuñ maḥabbeti düşüp eydür:

"Gel imdi beni ol kişiye ilet, yüzini göreyin, aña imân getüreyin. Beni saña ol nikâh eylesün." dir. Yigit eydür:

"Ben seni nice Muhammed'e iletem ki atañ elinde dutsakam." Kız eydür:

"Ben seni kırtarayın. Tek sen beni Muhammed'e ilet." didi. Hemân tırı-gelüp atasınuñ atlarından iki at ve yarağ alup bir bir binüp ve silâhlar getirüp giceyle kaçdılar. Biraz gitdükden soñra 'aḳablerinden at ve âdem sesi gelüp kız eydür:

"Yigit sen tır atamuñ âdemlerine ben varayın." Yigit tırup kız geriye dönüp gelenlerden cânibe ḳalkana yapunup süñü çevürüp gitdi. Birazdan soñra boşanup yine geldi. Yigit karşı vardı.

"Nedür?" dir. Kız eydür:

"Atam leşkeri degildür. Hep yeşiller geyerler. Bizüm leşkerde böyle âdem olmaz. Sen var gör, evvelki sizüñ leşkerden ola." didi. Yigit at bı-rağup karşı vardı. Görseydi ol kendünüñ şehid olan on toḳuz yoldaşındur. Bu yigide eytdiler:

"Saña şehâdet müjdeğânesine geldük ve şehidlerüñ cennetde maḳâmları ve Allâhü te'âlâ katında 'izzetleri ḥaberin virmege geldük. Sen dağı kırkıncı gün bize ḳavuşursun." didiler. Gâ'ib oldılar. Yigit dön-di, **[40b]** şâd olarak kıza gelüp "Bizüm yoldaşımız ancak." diyüp gitdiler. Menzil-be-menzil Medîne'ye yitdiler. Muhammed rasûlu'llâha gelüp kız hâzret-i rasûlüñ öñinde imân getürüp yeñiden nikâh eyleyüp bir zemândan soñra rasûl *'aleyhi's-selâm* sa'âdetle gâzâya gidüp bu yigit dağı bile gitdi. Çünkü kâfire buluşup ceng itdiler bu yigit niçe kâfire buluşup depeledi. Âḫir kendü dağı şehid oldu. Meger ol yoldaşlarına buluşduḳları gündün kırkıncı gün idi. Çün gâzâdan İslâm leşkeri dönüp Medîne'ye geldiler her kişinuñ ta'alluḳâtı karşı çıktılar. Bu yigidüñ ḥâtünü ki pādşâh kıızı idi, imâna gelmişdi ve nikâh olmuşdı, ol dağı bile karşı çıktı. Ebü Bekr *raziya'llâhü 'anh* askerüñ öñince gelürdi. Ebü Bekr *raziya'llâhü 'anh* eyitdi:

³⁹ Muhammed Allah'ın rasulüdür. Onun beraberindeki mü'minler de kafirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler (Fetih 29).

“Yâ şāhib-i Hâzret-i Muḥammed, benüm ḥelâlüm-den ne ḥaber?” Ebū Bekr *raziya'llāhü 'anh* şehid olduğın ḥaber virmedi. Zirā garībdür, acı-masun, didi. Eydür:

“Girüde gelenlere şor.” Anlara daḥı şorup anlar daḥı ḥaber virmediler. Çünkü rasūlu'llāh geldi çılburına yapışup eydür:

“Kaḥı yigit?” Rasūlu'llāh eydür:

“*Innā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ūr*⁴⁰. Emr Allāh'uhn, şehid oldı. Hemān-dem çılburın şalıvirüp eydür:

“Yâ Rab, ben bir pādşāh kıızı idüm. Begligümi ve memleketümi koyup Muḥammed dīnine girdüm. Bu ḡarīblık memleketde anuñla eglenürdüm. Çünkü ol dünyādan gitdi beni daḥı anuñ yanına ilet.” didi ve cān virdi, *raḥmetu'llāhi 'aleyh*.

[63] Hikāyet olunur ki Mekke'de **[41a]** bir şeyḡ vardı. Şan'ānī dirlerdi. Şimdi ḥalk aña 'Abdü'r-rezzāk dirler. İttifāk bu şeyḡ bir gün bir vākı'a görür. Mekke'de Rüm vilāyetinde bir büte secde ider görür. İrtesi uyanıp feryād eyledi. İrtesi yine eyle görür. Bir niçe gün bu vākı'adan ḥalāş bulmayup eydür:

“Bunda bir ḥikmet var. Görelim başumuza ne gelür?” diyüp dört yüz mürīd ile Mekke'den Rüm'a sefer eyledi. Günlerde bir gün kaşar-ı Rüm'a geldiler. Seyrān iderek Kaşarī dibine gelüp tekfurun kıızı serāy penceresinden bakup oturmuşdı. Şeyḡün gözi aña tuş olup görseydi Mekke'de secde itdügi büt bu 'aynī. Hemān bi-ḥūd olup kendüden gider. Kız daḥı görür ki bir pīr kişi kendüye bakup yıkıldı. Ḥıdmetkārlarına eydür:

“Varuñ şol pīrcegizi getürüñ. Görelüm ḥālī nedür?” dir. Şeyḡi getürdiler. Kız eydür:

“Yâ pīr, neye düşdüñ yāḥūd senüñ işüñ nedür bu aralıḡda?” dir. Şeyḡ eydür:

“Emr Allāh'undur ki saña 'āşık oldum.” dir. Kız eydür:

“Yâ pīr, dīvāne misin? Saña şimden girü kefen fuḡa gerekdür. Bu söz saña lā'ik degildür.” didi. Şeyḡ eydür:

“Taşarruf Allāh'undur, iḡtiyār elden gitmişdür.” dir. Kız eydür:

“Yâ pīr, başdan çıkarsın.” Şeyḡ eydür:

“Baş u cān terkin urup gelmişemdür.” Kız eydür:

“'Āşık u ma'şūk bir dīnde gerekdür.” Şeyḡ eydür:

“Kaḡbül eyledüm.” Kız eydür:

⁴⁰ *Biz Allah'a aitz ve vakti geldiğinde elbette ona dönçeğiz derler (Bakara 156).*

“İletüñ papaslar dīnimüz telķin eylesünler.” didi. İletdiler, keşişler küfr telķin eylediler, *ne‘ūzü bi’llāh*. Zünnār ıuşatdılar, pelās geydürdiler, yine aldılar kıza getürdiler. Kıız eydür:

“Mihr gerekdür.” Şeyh eydür: **[41b]**

“Yokdur.” Kıız eydür:

“Bir yıl cānavarum güdersin.” dir. Şeyh eydür:

“Kabül eyledüm.” Çoban libāsın geyüp bir süri hınziri alup güde gitdi. Mürıdleri feryād u figān eyleyü gördiler. Dermān olmadı. Döndiler ağlayu ağlayu yine Mekke’ye gitdiler. Meger ol vaķt kim şeyh Mekke’den Rüm’a gitmişdi. Mürıdlerinden bir gāyet ekmeli vardı. Bir hıdmete gitmişdi. Gelüp gördi ki şeyh Rüm’a gitmiş. Şeyh ile Rüm’a gidenler daķı Rüm’dan yine Mekke’ye vardılar. Ol derviş eydür:

“Kanı şeyh?” Bunlar eyitdiler:

“Şeyh kāfir dīnine girdi.” didiler. Bu derviş-i kāmil eydür:

“Yā siz niçün şeyhüñ girdügi dīne girmedüñüz? Mürıdlik size bühtāndur.” didi. Hemān ol demde sefer yarağın görüp “Ben şeyhe gıderin. Her ne dīne girdiyse girürin.” diyü yola girdi. Bu dervişler yine bile gitdiler. Çün Rüm’a geldiler görselerdi şeyhüñ başında şabğa ve egninde pelās ve bilinde zünnār bir süri hınzir güdüp serāy damına gelür. Bu dört yüz mürıd bir uğurdan giriv koparup feryād u figān eylediler. Şeyh daķı bunları görüp başından şabğayı yire urup egninden pelāsı atup bilinden zünnarı kesüp çıkup baş açuķ bunlardan yaña bügri bügri şehādet getüri getüri iki taraıfıdan figān birbirine karışup bir ‘aceb zellezele oldı ki cigerler çāk oldı. Çünki dervişler şeyhe kavuşup eline ayağına düşüp alup girü döndiler. Kıız daķı bacasından bunları görüp kendin taħıtdan **[42a]** aşığa atup şeyhüñ ardına düşdi. Zirā ol sā‘atde şeyhüñ ‘aşkı kıza virilmişdi. Kıız şeyhüñ ardından yitüp İslāma geldi. Dervişler eydür:

“Bu kıız bizümle bile olıcaķ kāfirler yitürler.” Kıız eydür:

“Gelüñ imdi bir du‘ā eyleñ Allāhü te‘ālā rühumı kabz eylesün. Kıyāmet güninde şeyhle bile haşır olavüz.” didi. Du‘ā kıldılar, rüħı kabz oldı. Defn idüp gitdiler. Şimdi daķı kabri ol diyārda ma‘lumdur.

[64] Hikāyet olunur ki Benı İsrā‘il zemānında Aħmedü’l-Cevād dirlerdi bir peygamber vardı ve ol kiřinüñ on sekiz kıızı ve bir oğlı vardı. Kendüsü altı yüz yaş yaşamışdı. Kesbi deñizden balıķ alurdı. Nışfın şadaķa ve nışfın ‘ıyāline getürürdi. Ammā kendüsü şā‘imü’d-dehr idi. Lākin kıızlarına eydürdi ki:

“Sizüñ ucuñuzdan ve sizüñ nafaķañuzdan ben zaħmet çekerüm size rızķ virmede.” dirdi. Bir gün Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām geldi.

“Yâ Aḥmedü'l-Cevād, ʔur ābdest al. İki rekʕat nemāz kııl.” Kııldıqdan soñra Cebrāʔil *ʕaleyhi's-selām* eyitdi:

“Yâ Aḥmedü'l-Cevād Allāh seni red idüp cemīʕ ʕibādetüñi maḥv eyledi.” didi. Başından nübüvvet tâcı ve egninden taqḩvā libāsı soşyuldu. Aḥmedü'l-Cevād bu ḩālî görüp vāveylā diyüp feryād u fiğān eyleyüp başın döğüp şaçın ve şaşalın yolup yüzün yırtup libāsın çāk eyleyüp zārī zārī ağlayup iñlemege başladı. Cebrāʔil *ʕaleyhi's-selām* bile ağlardı. Cemīʕ melāʔike ve ins ü cin bile ağlardı. ʕĀkıbet Aḥmedü'l-Cevād eydür: **[42b]**

“Yâ Cebrāʔil, günāhum ne ola ki tā ki bu muşibet vākıʕ oldı?” didi. Cebrāʔil eyitdi:

“Anuñçün ki sen evlāduña kaḩr iderdüñ, ben sizüñ rızkıñuz virürem, zaḩmet çekerem dirdüñ. Bilmez degilsin ki cemīʕ kullarına rızq virici Allāh'dur ve daḩı sen ğanī iken ḩac eylemedüñ, faķir olduqdan soñra vākıʕañda saña dirler “ḩac eyle.” sen eyitdüñ ki “Ĝanī iken ḩac itmedüm. Şimdi faķirem, bu recm degildür.” didüñ. Bu iki sebebden seni Allāhü teʕālā celle celālühü red idüp ve ʕibādetüñi maḥv eyledi.” didi. Aḥmedü'l-Cevād eyitdi:

“Yâ Cebrāʔil, ḩiç baña tevbe var mıdır?” Cebrāʔil eyitdi ki:

“Allāhü teʕālā emr eyledi ki Kaʕbe'ye varup ʔavāf eylesin. Tā ki tevbeñ kaḩül ola.” didi. Aḥmedü'l-Cevād Kaʕbe seferine tedārük görüp gider olduqda kıızcağızlar eyitdiler:

“Sen gidicek bizüm yiyecegümüz ḩālî nice olur?” didiler. Aḥmedü'l-Cevād eydür:

“Allāh'a işmarladum. Rızq virici Allāh'dur.” diyüp sefer eyledi. Giderken yol azdı. Yedi gün aç ve şusuz gitdi. ʕÖmrinde sefer itmiş kışı degildi. Ayaqları ağrıyup ʕazim zaḩmet çekerdi. Çoķ çoķ ağlardı. Bir haftadan soñra bir şehre yitişüp ʔaʕām getürdiler. Eyitdi:

“Tevbem kaḩül olmayınca ʔaʕām yimezem.” didi. Yedi gün daḩı gitdi. ʕĀkıbet kuvveti kaḩmayup bir ʔaş dibinde düşdi. Öyle vaķtiydi. Kaḩksa görseydi, gün bitmişdi.

“Yâ Rab, eger benüm tevbemi kaḩül eylemeli iseñ günü yirine getür. Nemāzum kaḩzāya kaḩmasun kıılam.” diyü tazarruʕ eyledi. **[43a]** Allāh emriyle yirine geldi. Aḥmedü'l-Cevād nemāzın kıılup seferine gitmek diledi. Görseydi bir ʔoğan geldi bir gögercini kıovaraķ. Gögercin eyitdi:

“Yâ Aḥmed, beni kıurtar.” diyüp omuzına kıondı. ʔoğan eydür:

“Yâ Aḥmedü'l-Cevād, üç gündür bu gögercini kıovaram. Ĝāyet açum. Baḩillik eyleme, şikārumı vir.” didi. Aḥmed eydür:

“Bir kimse bir maḩlūma yardım eylemese Allāh aña yardım eylemez.” dir ve ʔāʕatini daḩı kaḩül eylemez. “Çün bu gögercin baña şığındı gel saña

etümden bir gögercin eti deñlü kesüp vireyin, gögercini baña bağışla.” didi. Toğan eydür:

“Ben diledüğüm yirden virürseñ hoş ola.” didi. Aħmed rāzī oldı. Toğan eyitdi:

“İki gözlerüñi vir.” didi. Aħmed bıçak alup iki gözlerin oyup çıkardı, toğana virdi. Dağı gözi acısından ol gögercini götürüp yabana atdı.

“Eyvāh Mekke’ye yitişmedin gözüm gitdi. Ben Ka‘be’ye nice varup tavāf eyleyem ki tevbem kabūl ola.” didi. Çünkü bu nedāmeti eyledi toğan ve gögercin eyitdiler:

“Yā Aħmedü’l-Cevād, muştılık saña biz Cebrā‘il ve Mikā‘il’üz. Seni tec-rübe eylemege ve tevbeñ kabūl olduğın bildürmege geldük.” didiler. Aħmed’üñ gözleri bi-emri’llāh yine yirine gelüp Mekke’ye varup tavāf eyleyüp yine vağanına dönüp yakın geldi. Bir vākı‘a gördi kim bir kurd oğlını başup karnın yarup bağrın cigerin çıkarup yidi. Aħmed vākı‘asın-dan gāyet havf [43b] idüp ağlayu giderdi. Uğraduğına şorardı ki oğlum-dan haber bilür misiz?” dirdi. Çünkü ev kapusına vardı kızlarınuñ başları açuk, saçları çözüc, libāsları çāk eyleyüp “Vāy biz yaluñuz kardaşumuzu aldurduķ babacığum.” diyü karşı geldiler. Aħmed dağı āh-ı firķat ile, hasret ile “Giden gözüm nūri ve göñlüm sürürü oğlum.” diyüp ağlardı. Hātūnınıñ dağı bili bükülmüş gelüp eydür:

“Yā Aħmed, ben oğlancuksuz olamazın. Baña āhıret haķķın helāl eyle.” diyüp bir şayha eyleyüp cān virdi. Kızlar anaları öldügin görüp feryād [u] zārī eylediler.

Bu hikāyetden murād oldur ki Aħmedü’l-Cevād şunuñ gibi kimse iken ‘ıyāline kahr itdügiçün başına neler geldi. İmdi sen dağı hāzer eyle ‘ıyālūñe kahr idüp minnetler yükletme. Rızķ Allāhü te‘ālā üzerindedür. Anları hoşça tutup hıdmetlerin eyle.

[65] Hikāyet olunur ki melā‘ike eyitdiler ki:

“Benī ādem yiryüzinde kanlar dökerler ve fesād iderler. Eger Allāhü te‘ālā yiryüzinde bizi ħalife ideydi, bir fesād u fitneler eylemeyüp ve it-dürmeyeydük.” didiler. Allāhü te‘ālā buyurdı ki:

“N’ola ideyin. İmdi içiñüzden biriñüz ihtiyār eyleñ.” didi. Melā‘ike tanışuķ idüp Cebrā‘il ve Mikā‘il ihtiyār eylediler. Cebrā‘il ve Mikā‘il eyit-diler:

“Biz yiryüzinüñ ħilāfetini itmege kādır degilüz. Ammā Hārūt ve Mārūt feriştelereñ zāhidi ve gāyet ‘ābidleridür. Anlar kādır olsalar olur.” didi-ler. [44a] Cümle melā‘ike Hārūt ve Mārūt’a

“Gelüñ siz yiryüzinde ħalife olup yiryüzin işlāh eyleñ.” didiler. Anlar dağı kabūl idüp “N’ola?” didiler. Yiryüzine inüp Allāhü te‘ālā ‘azze ve celle

emriyle halife oldılar. Hüküm ü hükümet ve ʿadl ü dād eylediler. Meger ol zemānda bir şāhib-i cemāl ve mişl-i bî-mişāl bir cemile ʿavret vardı. Adı Zühre idi. Bir gün ittifāk bu Zühre eriyle çekişüp Hārūt ve Mārūt halife katlarına geldiler. Bunlar Zühre'yi göricek aña meyl-i nefsanî eylediler. Birbiriyle işāretleşdiler.

“Bu ʿavreti bunda alıkoyalum.” didiler. ʿAvretüñ erine eytdiler:

“Bu ʿavreti bunda ço git. Yarın gelüp daʿvā it, dileyevüz.” didiler. Eri dağı iʿtimād eyledi, qodı gitdi. Aşşam olunca ʿavrete eytdiler:

“Gel sen bize muṭʿa ol.” didiler. ʿAvret eydür:

“Olmaz. Meger erümi öldüresiz, yā büte ʿtapasız veyā ʿhamr içesiz.” didi. Bunlar eytdiler:

“Qan itmek ulu günāhdur. Büte ʿtapaq küfrdür. Meger ʿhamr içevüz.” didiler. ʿHamr içdiler, ser-ḥoş oldılar. ʿAvrete eytdiler:

“İmdi gel murādumuzu vir.” didiler. ʿAvret eydür:

“Göklere nice çıkarsız, baña öğredüñ.” didi. Baʿzı rivāyetde bunlar ser-ḥoş iken eri geldi, erin öldürdiler. ʿAvret eytdi:

“Bütüme dağı secde itmek gereksiz.” Büte dağı secde eylediler. Andan soñra ʿavret didi ki

“Göge nice çıkarsız?” Bunlar eytdiler:

“İsm-i aʿzam okumağla çıkaruz.” didiler. ʿAvret:

“Baña öğredüñ.” Öğretdiler. ʿAvret hemān ism-i aʿzama okıyınca göklere ağıdı. Bunlar dağı okıdılar, uçamadılar. ʿAvret göge çıkduqda Allāhü teʿālā meşh idüp yılduz [44b] eyledi. Şol şabāḥ vaqtinde toğan aq yılduz ki aña Zühre dirler, oldur. Baʿzılar eydür:

“Ol ʿavret yılduz olmışdı. Anuñ yine rüḥi qabz olmışdur. Bu Zühre ol yılduzlarla ḥalk olan Zühre'dür.” dirler.

[66] Hikāyet olunur ki bir gün Süleymān Nebi ʿaleyhi's-selām qarıncaıy görüp eytdi:

“Acabā Allāhü teʿālā şu qarıncaıy neye ḥalk eyledi ve ne maşlahata yarar ola?” didi. Meger ḥikmetle bir gün Süleymān Nebi yatup uyurken kulağına bir kırk ayaklu çıyan gitdi. Cemīc cin ve ins ʿtabıleri ʿaciz qalup çıkaramadılar. ʿĀqıbet ol begenmedügi qarınca eydür:

“Yā Süleymān, emr eyle kulağındağı çıyanı çıkarayın.” didi. Süleymān:

“Meded.” didi. Qarınca Süleymān Nebi'nüñ kulağına girüp çıyanuñ başına yapışdı. Çıyan ayaklarını berk tıtdı. Qarınca gördi ki ayaklarıyla bir yire berk yapışdı, çıkamaz. Ucından tıtdı. Çıyanuñ ayağını kırdı ve dağı başından tutup süriyüp çıkardı. Anuñçün Süleymān ʿaleyhi's-selām dā'imā qarıncalara ḥıdmet iderdi.

Ey qarındaş, Allāhü te‘ālā hiç bir maḥlūḳātı tehī–dest ḥalk olınmamış–dur. Her birini yaratmada bir ḥikmet vardur. Aña göre ‘amel eyle.

[67] Ḥikāyet olunur ki Ḥazret–i Mūsā ‘aleyhi’s–selām Tūr Tağı’nda Ḥazret–i Ḥaḳ’la münacāt iderken eyitdi:

“İlāhī yirleri getüren balığı baña göster, tā ki senüñ ḳudretüñ müşāhade ḳılam.” didi. Ḥiṭāb–ı ‘izzet geldi ki:

“Yā Mūsā, eger görmek dilerseñ Nıl Deryası kenārına var, tā ki ‘acā’ib göresin.” didi. Mūsā ‘aleyhi’s–selām **[45a]** Nıl’üñ kenārına geldi. Hemān sāt şol ḳatı yaydan oḳ gider gibi balık gelüp geçmege başladı. Tā ki kırık gün kırık gice geçdi. Daḫı burnı geçdi. Başı henüz gevdede idi. Mūsā ‘aleyhi’s–selām eyitdi:

“Yā Rab, bu yirleri getüren balık ne ulu balık imiş ki kırık gün ve kırık gice burnı geçer, başı daḫı gelüp geçmedi.” dir. Ḥaḳ te‘ālādan ḥiṭāb–ı ‘izzet geldi ki:

“Yā Mūsā, ‘izzetüm ve ‘azametüm ḥaḳḳıçün eger bu sen gördüğüñ balık yirleri getüren balıḡuñ burnına girse ve çıkısa aşlā tuymayadı ve her gün kırık bunuñ gibi balık anuñ ḡıdāsıdır. Henüz kırık gün kırık gice geçen anuñ gözinüñ ḳarası degil idi.” didi. Ol balıḡuñ adı behbüddür. Anuñçün eydürler ki:

“Ḥaḳ celle ve ‘alānuñ maḥlūḳātından balıḡdan ulusu yoḳdur ve ḳarınca–dan ḳuvvetlüsi yoḳdur. Zırā bir ḳarınca on kendü berāberi bir cānavarı götürür, *Allāhü ekber kebīran.*” Var sen de aña göre ‘amel eyle.

[68] Ḥikāyet olunur ki İbni ‘Abbās *raziya’llāhü ‘anh* buyurdılar:

Şol vaḳt ki Ḥazret–i Nūḥ Nebī, Tūfān’ınuñ hücümında gemiye girdi ve dünyāda cemīc eşyānuñ çiftin ve nebātātuñ kökin gemiye ḳomışdı. Nesleri münḳatı‘ olmasun içün gemiden çıkduḡda cem‘isin ḥisāb itdi. Üzüm çibuḡın bulmadı. Ḥazret–i Cebrā’il ‘aleyhi’s–selām:

“Şeyṭān uğurladı.” didi. Nūḥ ‘aleyhi’s–selām eydür:

“Çibuḡı vir.” Şeyṭān eydür:

“Virmezem. Meger benümle ortaḳ olasın.” dir. Nūḥ ‘aleyhi’s–selām gör–di olmaz. ‘Āḳıbet ortaḳ oldılar. Allāh emri ile Ḥazret–i Nūḥ ‘aleyhi’s–selām eydür:

“Altıda **[45b]** bir ben saña.” didi. Şeyṭān rāzī olmadı. Ḥazret–i Nūḥ:

“Dörtde birin saña.” Girü rāzī olmadı. Yine Nūḥ Nebī:

“Üçde birin saña.” didi. Yine rāzī olmaz. Yine Nūḥ Nebī:

“İkide birin saña.” didi. Yine rāzī olmaz. Ḥazret–i Nūḥ Nebī:

“Üçde ikisin saña birin baña” diyicek şeyṭān rāzī oldu. Şimdi anuñçündür ki şerābuñ üç belki de iki bölüḡi gitmeyince şeyṭān naşibi gidüp ḥalāş

olmaz, dir. Çünkü ortağ olup çibuğu dikdiler şeytân gelüp uğrun üfürüp üzüm çibuğun yakdı. Zîrâ şeytân nefesi oddur. Hâzret-i Nûh *‘aleyhi’s-selâm* bu dikdüğü üzüm ağacı yanmış gördi. Gâyet güçşa çekdi. Şeytân *‘aleyhi’l-la’ne* âdem şüretinde geldi, eydür:

“Yâ nebîyu’llâh, eger bu çibuğ gögermek isterseñ dibine yedi cins cânavar boğazlayup kanlarıyla sıvarğıl.” didi. Biri arslân ve biri ayu ve biri kurd ve biri ibni âdî ya^cnî çaçal ve biri kelb ve biri dilkü ve biri horüs. Hâzret-i Nûh bu zıkr olınan cânavarları boğazlayup üzüm çibuğun kanlarıyla şıvardı. Üzüm çibuğu yine gögerdi. Ol sebebden üzümüñ yedi dürlü rengi olduğudur. Hemân evvel bir reng üzre imiş ve ol yedi cins cânavaruñ kaniyla şıvarulduğundan hamrda yedi cânavaruñ hüy-ı eşeri zâhir oldı. Arslân kanınuñ eşeri oldur ki hamr içen şecâ^catlü olur ve ayu eşeri oldur ki kuvvetlü olur ve ibni âdî eşeri oldur ki yañşak olur ve kelb eşeri oldur ki [46a] çekişken olur ve dilkü eşeri oldur ki yaltaçlanıcı olur ve horüs eşeri oldur ki haykırıcı olur, didi. Hamrda şeytân eşeri olmağuş ma^cnâsı bu ola, ya^cnî hamr necisdür, şeytân *‘amelindendür* ya^cnî şeytân hamruñ içine bevl ider. Anuñçün öyle olur. Şeytân *‘ameli* olduğ oldur ki âdem oğullarınıñ mällerini *‘abeş* yirlere zâyî^c eyler ve bir *‘arîk*la kesb itdürür. Müyesser oldur ki iki başdan üçle oyun oynamağa dirler. Meşelâ ol anı yeñüp almak yâhüd iki başdan bir şak idüp birbirinüñ mälini almak küllîsi harâmdur. Şeytân igvâsıdur.

Sen dağı ey qarındaş, şarab u hamrdan gâyet ihtirâz eyle.

[69] Hikâyet olunur ki İbrâhîm ibni Edhem saltanat ve tâc u tahtını terk idüp gitdüğinde *‘avreti* hâmile idi. Şoñra bir oğlı çoğdı. Büyüyüp yigit oldı. Bir gün anasına eydür:

“Ya ana, illerüñ babası var, benüm babam yok mıdır?” didi. Anası eydür:

“Vardur.” Oğlan eydür:

“Ya n’oldı?” Anası eydür:

“Pādşâhlığı terk idüp derviş oldı.” Oğlan eydür:

“Yâ kâdadur?” Anası eydür:

“Mekke’de işidürüz.” Oğlan eydür:

“İmdi ben Mekke’ye giderin ve hem hac iderem.” diyüp yaraç görüp dört biñ kişi ile anasın alup Mekke’ye vardı. Haramdan taşra ortuşı konup bir fellâh yigit şüretine girüp babasından haber bilmege gitdi. Gezerken bir dervişe uğradı. Eydür:

“Derviş bunda İbrâhîm ibni Edhem dirler bir kimse bilür misin?” Derviş eydür:

“Ben anuñ mürîdiyem.” didi. Yigit eydür:

“Yâ kanı kendü?” Derviş eydür:

“Tağa otun getürmege gitdi.” Yigit [46b] sağlığın alup ol tarafa gitdi. Gördi ki bir pîr arkasına otun yüklenmiş gelür. Oğlan ardına düşüp şehre gelüp İbrâhîm otunu bāzârda şatup nişfin fuqarāya taşadduq idüp ve nişfin dağı dervîşlerine ekmek alup getürüp kendü harem-i şerife nemâz kıлмаğa gitdi. Oğlı ağlayı otağına gitdi. Aşşam oldı. İbrâhîm ibni Edhem dervîşlerine eydür:

“Dervîşler yarın tavâf günidür. Nice müştēhā ‘avretler ve oğlanlar tavāfa gelürler. Gözüñüzi nā-mahremden şaķınıñ ki şeytān kalbünñüze ağulu oklar urmasun.” didi. Şabāh tavâf olup İbrâhîm Edhem hazretleri dervîşlerün öñince tavâf ider. İttifāķ oğlı girü gelüp dervîşlerün bir küşesinde turup ağlayı ağlayı temāşā eylerdi. Nā-gāh İbrâhîm’ün gözi oğlına düş gelüp dike tutup baķdı. Biraz gidüp girü diķķatle bir dağı nazār eyledi. Dervîşleri göñline bu geldi ki “Şeyh bize “Müştehālara baķmañ.” dirdi. Kendi bir güzel oğlana nice diķķatle baķar.” didiler. Tavâf temām olup maķāmlarına geldiler. Dervîşlerün birisi eydür:

“Yā şeyh, aşşam bize “Tavāfda ‘avrete ve oğlana nazār itmeden şaķınıñ.” diyü naşihat iderdünüz. Yā siz bir güzel oğlana ne ‘aceb diķķatle baķduñuz.” didi. Şeyh eydür:

“Dervîşler ol gümāni koñ. Baķduğumuñ aşlı oldur ki ben Belh tahtın terk idüp gitdügümde hātūnum hāmile idi. Şimdi bu oğlanı görünce ıztırāba düşdi cānum ki bu oğlan benüm oğlum olmaķdur.” dir. “Bizden hod ehl ü [47a] evlād u vaţan maħabbeti ķalmamışdur. Ammā bu oğlan olup bunda gelmesin hātır oldı. Bārī varuñ Hōrasan hācilerin bulup haber şoruñ ki ol hātūndan oğlan toğmış mı?” didi. Dervîş varup Hōrasan hācilerine şorup eyitdi:

“Bunda Belh memleketinden kimse var mıdur?” Eytidiler:

“İbrâhîm ibni Edhem’ün oğlı geldi.” didiler. Dervîş eydür:

“Yā ķanda ola?” Eytidiler:

“Şol haremde taşra ordu anuñdur. Kendi şol otağıñ içindedür.” didiler. Dervîş otağa girüp görseydi şeyh tavāfda baķduğı oğlan otağıñ içinde bir taht üzerinde muşhaf-ı şerif okıyup oturur. Pādşāh-zāde dervîşi görüp eydür:

“Gel, buyruñ.” Dervîş ilerü varup aħvāli haber virdi. Eydür:

“Buyruñ, babañuza gidelüm. Hāsret hāsrete buluşup du‘ā kılsun, biz de bile āmīn diyelüm.” didi. “Zirā iki hāsret birbiriyle buluşduķda el ele alup görüşmedin du‘ā ve hācet maķbūldür.” didi. Çün şeh-zāde anasıyla ķalkup ‘azm eylediler dervîşler ilerü varup şeyhe muştuladılar. Dervîşler şeyhün kerāmetine ta‘accüb eylediler. Çünki oğlı ve hātūni gelüp görüşdiler ve ağlaşdılar Hāzret-i İbrâhîm oğlını dizi üzerine alup

“Oğul ne dīndesin?” Oğlan eydür:

“İslâm dînindeyem.” İbrâhîm eydür:

“*El-ḥamdüli'llāh.*” Yine eydür:

“Oğul Qur'ân okuduñ mı?” Oğlı eydür:

“Belî.” İbrâhîm eydür:

“*El-ḥamdüli'llāh.*” Yine eydür:

“Oğul ‘ilm öğrendüñ mi?” Oğlı eydür:

“Belî.” Öyle diyince hemân İbrâhîm ibni Edhem ḥaykırup yürüyüvirdi. Oğlı berk kucaqlayup eydür:

“Babacığum [47b] gitme. Ben sensüz olımazın. Şimden girü beni koyup gitme, luṭf eyle.” didi. İbrâhîm çünki gördi oğlınuñ elinden kırtılamadı hemân bir kerre bir şayha idüp oğlan cân teslim eyledi. İbrâhîm ağlayı ağlayı çıkup gitdi. Dervişler ardına düşüp giriv ü feryâd eylediler. Bir zemân gidüp tırdı. Dervişler eytdiler:

“Yâ şeyḥ, ta‘accüb-i ḥâl eyledük. İki ḥasret birbirine buluşduḡda şafâlar sürerler. Siz n'eylediñüz, bu ne ḥâldür ki oğlan cân teslim eyledi.” didiler. Şeyḥ eydür:

“Oğlanı görünce Ḥaḡ'dan gâfil olup ḡalbüm aña meyl eylemiş. Nâ-gâh sem‘üme bir nidâ irdi ki “Ey İbrâhîm-i Belḥî bize maḥabbetüñ oğluñı görünce imiş. Anı görünce bizden yüz döndürdün” didi. Ol heybetden ihtiyârsuz tırigeldüm. Kaçan ḡalâş olam, baña berk yapışdı, kırtılamadum. Eytdüm “Yâ Rab, yâ oğlanı al beni kırtar, yâ beni al oğlanı kırtar.” didüm. Du‘â oğlan ḡaḡkında ḡabül olup ben kırtuldum.” didi.

Bundan maḡşüd oldur ki ḡaḡş u ḡavâş u mäsivâdan ḡalblerin çeküp cenâb-ı ‘izzete teveccüh-i küllî itmişlerdür. Anlara Allâh'dan ḡayra meyl eylemek günâh imiş güzelüm. İbrâhîm ibni Edhem *ḡaddese sırrahü* ḡazretleri oğlına meyl ile nice terciḡ vâḡı‘ oldı. Aña göre sen daḡı ‘amel eyle.

[70] **Hikâyet** olunur ki İbrâhîm ibni Edhem *raḡmetu'llāhi ‘aleyh* ittifaḡ Ḥicâz seferi niyyetine bir beriyyeye düşdi. Nefsi bu ḡatıraya düşdi ki “Beriycede azuğum ḡod yok. Bârî bir ḡāfileye uyayum, ola kim ta‘ām ve şu [48a] vireler.” didi. Döndi girü eyitdi “Ey zâlim nefsi, Allâh'a inanmayup ḡayrdan rızḡ umarsın he mi? Seni bir beriyyeye süre, ne kim anda kimse uğramaz yol olmasun ve anda daḡı ta‘ām virmeyeyin, tâ bal ile yaḡ olmayınca ve anı daḡı virmeyeyin, tâ güc ile aḡzuña ḡoymayınca.” diyüp yolsuz ve işsuz bir beriyyeye yürüyüp kendi biraz gidüp acıḡdı. Görseydi ardından niçe âdemler gelür. Yitdiler. Meger kim bunlar yol azmışlardı. İbrâhîm ibni Edhem *ḡaddese sırrihü* bir çuḡura gizlendi, görmeyüp geḡüp gitsünler diyü. Anlar İbrâhîm'i irâḡdan gördiler. Gelüp

buldılar. İbrâhîm ibni Edhem kendüyi ölü şüretine koyup kôsildi yatdı. Bu âdemler eyitdiler:

“Bu miskîn açlıktan uşı gitmiş ola. Getürüñ şol balla yağı koyuñ.” didiler. İbrâhîm ibni Edhem ağzını muhkem şıkıdı. Açamadılar. Birisi eydür:

“Getürüñ ağzına bir ağaç şoçalum. Açlıktan çeñesi kaçılmış ancak.” diyüp bir ağaç getürüp ağzını güc ile açup bal ile yağı ağzına koyınca bî-ihtiyâr İbrâhîm ibni Edhem güldi. Eyitdiler:

“Ey kişi yoħsa dîvâne misin?” İbrâhîm ibni Edhem hazretleri kışsa-i pür-hişşeyi haber virdi. Ta‘accüb idüp gitdiler. Gör imdi bir kişi Allâh’a tevekkül-i temâm olıcağ böyle olur. Aña göre ‘amel eyle.

[71] Hikâyet olunur ki Mañşür bin ‘Ammâr bir yirde giderken gördi, bir levend bir ‘avrete eydür:

“Arđumca gel, saña iki dirhem vireyin.” didi. Mañşür daħı başın büriyüp ‘avretüñ yanına vardı. Levendüñ ardınca giderken eyitdi:

“Benüm arđumca gel, ben saña dört dirhem vireyin.” didi. ‘Avret levendi kodi, Mañşür’uñ ardına düşdi. Çünkü **[48b]** Mañşür ‘avreti şavma‘asına iletđi kendüsi âbdest alup nemâza tırdı. Nemâzı kıılırken ‘avret eyitdi:

“Yâ kişi, beni neye getürdüñ? Gel maşlahatuñı gör, yoħsa ben giderin.” didi. Mañşür eyitdi:

“Benüm bir su‘âlüm var.” Hâtün eydür:

“Nedür?” Mañşür eydür:

“Bir kişinüñ bir kişide hağkkı olsa nice ider üzerinde iki şâhidi olsaydı?” ‘Avret eydür:

“Şâhid-i ‘âdil olıcağ hağkķını alır.” Mañşür eydür:

“İki şâhid-i ‘âdilinden ğayrı iki ‘âdil-i tezkiyesi olsa.” ‘Avret eydür:

“Eyleye, hağkķını kavî işbât itmiş olur.” Mañşür eyitdi:

“İki şâhid iki tezkiyeden ğayrı ‘ilm-i kâzî daħı lâhık olsa.” ‘Avret eydür:

“Eyleye, aşlâ şübhe kalmaz.” dir. Mañşür eydür:

“Yâ hâtün, bu iş ki biz işlerüz, iki şâhid ve iki tezkiye vardur.” didi. Hemân ‘avret tırgeldi. Öyle şandı ki ev bucağında görilür.” Eyitdi:

“Nerededür?” Mañşür eydür:

“İkisi senüñ omuzuñda ikisi benüm omuzumda.” didi. Kavlehü te‘âlâ *kirâmen kâtibîn. Ya‘lemüne mâ tef‘alür*⁴¹ meleklerdür ki ikisi tanığ ikisi tezkiyedür.” didi. Mañşür öyle diyince ‘avrete bir hacâlet geldi.

“Yâ kâđi, kimdür?” Mañşür eyitdi:

⁴¹ O muhafızlar değerli, şerefli kâtiplerdir. Yaptığınız her şey bilip yazarlar (İnfîâr 11-12).

“Allâh’dur. Kavlehü te‘âlâ *fetteku’llâhe yâ uli’l-elbâb*⁴².” Hemân ‘avret Allâhü te‘âlâ huzûrın aňlayup bir kerre Allâh diyüp haykırdı, cân virdi, *raħmetu’llâhi ‘aleyhâ*.

Gör imdi bir fâhişe ‘avret iken Allâh havfından çorqup cân virdi. Sen dağı aña göre ‘amel eyle.

[72] Hikâyet olunur ki rasül hazretlerinüñ zemân-ı şeriflerinde aşhâbdan bir kişi sefere gidüp hâtünina **[49a]** işmarlamış ki “Ben gelince bu çârdağdan inme.” Hâtün dağı “Hoş ola.” diyüp bir kaç günden soñra hâtünüñ atası haste olup kızını arzûladı. Ol hâtüna haber oldu:

“Babañ ziyâde haste oldu. Gelsün kızımı ölmedin bir kerre dünyâ göziyle göreyin, hasretle gitmeyeyin.” didi. Hâtün eyitdi:

“Erimüñ emrin şımazın. Ol baña “Ben gelince bu çârdağdan inme” didi. Anası kaçadı. Rasül hazretine geldi. Şikâyet idüp eyitdi:

“Yâ rasûlu’llâh, erüm hâlet-i nez‘de kızına, “Gelsün bir kerre göreyin.” dir. Kızım “Erimüñ destûri yoğdur, varımazın.” dir. Hazret-i rasûlu’llâh buyurdılar ki:

“Kızuña erine ‘âsî olmağı emr eyleme. Erüñi Allâh *celle ve ‘alâ* hazretleri yarlıgar kızuñ erinüñ emrin şakladuğundan ötüri.” dir. Ba‘zı rivâyetde ‘avret rasûlu’llâha haber gönderüp eydür:

“Yâ rasûlu’llâh, erimüñ emrin koyup varmak varsa ineyin varayın.” didi. Rasül *‘aleyhi’s-selâm* destür virmedi.

“Yâ rasûlu’llâh, katı arzûladı.” didiler. Hazret-i rasül buyurdılar ki:

“Varsunlar atasın kızınıñ evine getürsünler.” didi. Fi’l-hâl vardılar, atasın kızınıñ evine getürdiler. Hazret-i rasüle kız yine su‘âl eyledi:

“Evimüñ aşagasına geldi. İneyin göreyin mi?” Rasül *‘aleyhi’s-selâm* izin virmedi:

“Hâtün inmesün, atasın çârdağa çıkaruñ.” diyü buyurdılar. Bunlar tedârükde iken atası dağı çârdağa çıkmadın cân virdi. Kızınıñ yüzün görmek müyesser olmadı. Rasûlu’llâha haber virdiler. Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* buyurdılar ki:

“Ol hâtün dağı atası dağı cennetlikdür. Cennetlik olduğı **[49b]** erinüñ emrin şımaduğundan ötüri ve atası cennetlik olduğı elbette “çârdağdan indürüñ göreyin.” dimedüğinden ötüri.” dir.

Ey qarındaş, gör ki Allâhü te‘âlânuñ ne şekl hâtün kulları vardır. Erinüñ emrin şımaduğundan cennete lâ‘iğ oldu.

[73] Hikâyet olunur ki bir ıa‘ifeye Hağ te‘âlâ hazretleri hışm idüp ‘azâb feriştelere buyurdi kim:

⁴² Allah’a karşı gelmekten, ileride de hep sakının ki böyle bir azaptan korunasınız (Talâk 10).

“Varuñ ol kavmüñ üzerine od yağduruñ, cümlesi helāk olsun.” diyü buyurdu. Ferişteler vardılar, cehenemden od aldılar ki ol kavme ‘azāb ideler. Meger ol kavmüñ içinde bir oğlançuğ Süre-i Fâtiha'ya çıkmış, dersin okuyup “*el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-‘ālemîn*”⁴³ didi. Hağ te‘ālā ‘azāb ferişterine buyurdu ki:

“Ey feriştereler, şol oğlançuğ ki “*el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-‘ālemîn*” didi, ‘izzetüm ve celālüm hağkıçün ol oğlançuğ yüzi şuyına cümlesinüñ ‘azābların ref‘ eyledüm.” didi.

İmdi ey qarındaş, gör ki Allāh’uñ keremi bir oğlançuğ kendü kolayından *el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-‘ālemîn* didüğüçün bunca biñ kavmi helākden kurtardı. Sen dağı ābdest alup kıbleye qarşu turasın, *el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-‘ālemîn* diyüp secde idesin. Senüñ cemī‘ günāhlaruñ bağışlansa ‘aceb midür? İmdi sen dağı aña göre ‘amel eyle.

[74] Hikāyet olunur ki Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* bir gün münācātında eyitdi:

“Yā Rab, cennetteki koñşumı baña göster.” didi. Allāhü te‘ālā ḥazretleri eyitdi:

“Yā Mūsā, senüñ cennetdeki koñşuñ fülān şehirde fülān sūğda bir kaşşāb vardur, fülān dirler. İşde cennetde saña koñşu oldur.” didi. Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* [50a] ol şehre varup ol sūğda ol kaşşābı gördi. Qarşu-sında oturdu. Aḥşam olunca bu kaşşāb bir pāre et alup dükkānın kapayup gitdi. Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* yanına düşdi. Yolda giderken eyitdi:

“Yā yigit, konuğ alur mısın?” Kaşşāb eyitdi:

“Gel gidelüm.” Gidiler, eve vardılar. Ammā Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* idügin bilmedi. Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* bir yire oturdu. Kaşşāb şürbā pişürdi. Eydür:

“Konuğ şürbā getireyüm, yir misin? Yoḥsa ben varınca küyer misin?” didi. Mūsā ‘*aleyhi’s-selām*:

“Küyerem.” didi. Kaşşāb yirinden kağkup dīvārdan yaña yürüdi. Meger dīvārda bir zenbīl aşılr, anı indirüp bu zenbīl içinde bir qarıcuğı var gögercin yavrusına dönmiş. Kaşşāb qarıcuğı yudı, arıtdı. Kendü eliyle gecegin geydürdi ve ta‘āmını yidürdi. Ta‘āmdan soñra qarıcuğ elin kağdurup yüzün göge tutup du‘ā eyledi:

“Za‘fından sözi işidilmezdi. Kaşşāb qarıcuğı yine zenbīle koyup bir yire aşa koyup dağı ta‘āmı alup Mūsā Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* katına geldi. Oturup ta‘ām yidiler. Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* eydür:

“Bu zenbīl içindeki qarıcuğ neñdür?” Kaşşāb eydür:

⁴³ Bütün hamdler, övgüler âlemlerin Rabbi Allah'adır (Fâtiha 2).

“Anamdur. Yüz elli yaş yaşadı. Hiç söylemez oldu. Cānavar yir diyü aşığa komazam. Zebîl ile aşıa qoram. Günde iki kerre böyle eylerem. ‘Ādetüm oldur ki anı ta‘āmla qoyurmayınca kendüm ta‘ām yimezem.” didi. Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Tudağı deprenüp ne dir?” Kaşşāb eydür:

“Du‘ā ider ki “Yā Rab, benüm oqlancuğımı cennetde Mūsā Peyğamber’e koñşu eylegil.” dir. Her gün bu du‘āyı [50b] eyler. Ammā Mūsā Peyğamber qanda ben qanda. Anuñ gibi ulu peyğambere ben koñşu olmaq ne mümkün?” didi. Böyle diyicek Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Muştılık saña, ben Mūsā Peyğamber’em. Saña koñşu oldum Allāh emriyle.” didi. Ol dağı Mūsā’nuñ elin öpdi. Andan şoñra Mūsā Peyğamber veda^c idüp gitdi.

Ey qarındaş, sen dağı zinhār anañuñ du‘āsından gāfil olma ki bir qan dökici kaşşāb anasınıñ du‘ası berekātıyla Mūsā Peyğamber gibi ulu peyğambere koñşu oldı.

[75] **Hikāyet** olunur ki Süfyān-ı Şevrī *rahmetu’llāhi ‘aleyh* bir gün Mekte’de tavāf iderken bir kimse gördi ki arqasında bir zebîl götürüp tavāf ider. Süfyān eyitdi:

“Yā kişi, utanmaz mısın ki zebîl ile tavāf eylersin.” didi. Ol kişi eydür:

“Yā şeyh, bu arqamdaki benüm anamdur. Şām’dan on yedi kerre arqamda getirüp hac itdürdüm. ‘Aceb haqqın edā itdüm mi ola?” didi. Süfyān-ı Şevrī hāzretleri eyitdi:

“Dünyānuñ öte ucundan yetmiş kerre başuñda getirüp tavāf itdürseñ dağı seni giceyle aqladığıñda qalkup bir kerre emzürdüğüñüñ ‘ivaızı degildür.” didi. Çünkü bildük ana haqqı ne derecededür aña göre sa‘y eylemek gerekdür.

[76] **Hikāyet** olunur ki Bāyezīd-i Biştāmī hāzretleri *kaddese sırrahü* bir gice anası şuya gönderdi. Bāyezīd hāzretleri şuyı getürdi. Görseydi anası uyumuş. Bāyezīd hāzretleri tā şabāh olınca ne uyudu ve ne elinden şuyı yire kodı, nā-gāh hıdmeti yirin bulmaya diyü. Hattā qış gicesi idi, qab elinde yapuşup taldı [51a] ve dağı Bāyezīd-i Biştāmī hāzretlerinin bir eli kolaq idi. “Ne sebebden mübārek eliñüz kolaq oldı?” diyü aħbābı su‘āl eylediler. Buyurdılar ki:

“Bir gice anam uyurken yuvalandı elüm üstine düşdi. Anamı uyarup günāhkār olmayayın diyü tā şabāha degin elümi altından çekmedüm. Şıqılup elüm böyle felc oldı.” didi.

Ey qarındaş, sen dağı vālide haqqına ri‘āyet eyle. Gör ki ol gelenler nice huqūqa ri‘āyet idermiş. Aña göre ‘amel eyle.

[77] **Hikāyet** olunur ki Benī İsrāʾīlden bir kimesne ġāfil ʿām başına çıkip nā-ġāh ʿamdan ʿıprak dökülüp “Eyvāh anam üzerine ʿıprak dökülüp ʿāşī oldum.” diyü aġlayı aġlayı varup ʿaġlar başında yedi yüz yıl ʿıbādet ve istiġfār ve tevbe idüp ʿattā bir aġuk yirde ʿıbādet eylerdi. Günlerüñ issısı ve kışuñ karları ve şovukları üstinden geġerdi. Allāhü teʿālā Dāvud Peyġamber ʿaleyhiʿs-selāma vahy eyledi:

“Yā Dāvud, var şol kulum a ġaber vir ki benüm ġavfumdan ʿaġlara düşdi. Evine gelsün, korkmasun. Ol ʿıprak döküldüġi vaġtın anası ʿam altında degildi.” didi. Dāvud Peyġamber ʿaleyhiʿs-selām vardı, ġaber virdi. Ol kişi yüzün secdeye koyup eydür:

“Yā Rab, şimden ġirü baña ġayāt gerekmez.” diyü bir şayġa idüp cān virdi.

Ey karındaş, sen daġı anayı babayı incidmeden ġāyet ġazer eyle, tā ki Allāh’uñ rızāsına ulaş. Aña ġöre ʿamel eyle.

[78] **Hikāyet** olunur ki Miʿrāc Gicesi rasūlu’llāh ʿaleyhiʿs-selām ʿarş üzerende naʿlının koyup *ķābe ķavseyr*⁴⁴ maķāmına varup **Ĥaķ [51b]** teʿālā ile ʿoķsan biñ kelām söyleşüp yine ʿarş üstine geldüġi vaġtın bir el zāhir oldı. Ayasında bir aķ beñi var. Rasūl ʿaleyhiʿs-selām ġazretlerinüñ naʿlının ġevürdi. Rasūlu’llāh ʿaleyhiʿs-selām ġörseydi bu elüñ şāġibi Yemen vilāyetinde Ķarn memleketinde ġaġırup eydür:

“Yā rasūlu’llāh, maʿzūr ʿıt naʿlinüñizi bir elümle ġevürdüm ki zirā o vaġtın anam ābdeste kalkmışdı. Bir elümle anuñ izligin (?) ġevürdüm.” didi. İşte ataya ve anaya iġsān eylemekle kişiyi ne dereceye yitişdürürmiş beyān olındı. İmdi ata ve ana bed-duʿāsından ve rızāların terk eylemekden ġazer gerekdür.

[79] **Hikāyet** olunur ki bir uz müsāfirler yolda giderken aġşam yitişdi. Bir yire ķondılar. Ol gice şabāġa deġin yaķınlarında bir merkeb añırurdu. Hiġ durmazdı şabāġa deġin. Ķün şabāġ oldı arayu şordılar, bulımadılar. Giderken bir karıcuġa rāst geldiler. Eyitdiler:

“Bu gice bir merkeb şadāsından uyumaduk. Şabāġa deġin ol merkebi araruz, bulımazuz.” didiler. Ol karıcuġ eydür:

“Merkeġ gibi añıran benüm oġlumdur. Ben söyleyicek “Yā ġımār” diyü baña söverdi. “Āķıbet bir gün ben daġı kaķıyup geldüm. Eyitdüm: “Allāh seni ġımār eylesün.” didüm. Ecel yitişüp öldüġi zemānda ġımār şüretine tebdil oldı. Ol vaġtten berü her gice irteye deġin ķabrinde ġımār gibi añırurdu. Vardılar, ķabrin aġdılar. ġörselerdi levni merkeġ levni olmış, *neʿüzü bi’llāh [52a] min ġazabi’llāh*⁴⁵.

⁴⁴ Araları yayın iki ucu arası kadar... (Necm 9).

⁴⁵ Allah’ın ġazabından Allah’a siġiniriz.

İmdi ey qarındaş zinhâr ana baba bed-du^câsından hâzer eyle.

[80] Hikâyet olunur ki bir kişi vardı. Zâhid kişiydi. ^cAvret oğlan hiçâbdur diyü evlenmezdi. Bir gün bir vâkı^a gördi kim kıyâmet kopmuş, halk maşher yirine cem^c olmuşlar, ıssılardan bağırları yanmış. Görseydi cennet tarafından oğlancıklar ve kızcağızlar billerinde nûrdan fuğalar ellelerinde şovuk şerbetler gelüp bu halkuñ arasında gezüp ataların anaların bulup şıvarurlar. Bir kişi elin şunar “Baña dağı vir.” Anlar eydürler ki “Hâcetüñse sen dağı evleneydüñ. Oğluñ ve kızuñ olup seni dağı şimdi şıvarurlardı.” didiler. Bu kişi uyhusundan uyanup “Meded beni everüñ” diyü feryâd eyledi. Uşta evlâduñ evvelki fâ²idesi budur. İkinci fâ²idesi oldur ki mîzâna varup tартulurlar, oğlancıklar hâzır olup ataların ve anaların görürler. Kaçan kim hayrları yeyni gelseydi yapışurlar ağır götürürler. Üçüncü fâ²idesi oldur ki şol oğlancıklar ki ataları ve anaları cenneme gitmişlerdür, anlara dirler ki “Var sen dağı cennete git.” diyeler. Diyeler ki “Anamuz ve atamuzsuz gitmezüz. Yâ anları bize getür, yâ bizi dağı anlar yanına ilet.” diye. Allâhu te^câlâ eyde:

“Varuñ şunuñ atasın ve anasın çıkaruñ. Alsun cennete gitsün.” diye. Çıkaralar alup cennete gideler.

Sen dağı ey qarındaş veledüñ olduğı vakt ceza^c u feza^c itme. Yarın kıyâmetde maşher yevinde seni şıvarurlar. Aña göre ^camel eyle.

[81] Hikâyet olunur ki İsfendiyâr-ı Mâhî dirler bir pehlevân vardı. ^cÂlemi kılcıyca zabt itmişdi ve Rüstem bin Zâl ki meşhûr pehlevândur, işidüp İsfendiyâr kaşdın eyledi. **[52b]** Varup anı dağı öldürüp memleketini ala. Çünkü Rüstem vilâyetine vardı Rüstem dağı yedi gün İsfendiyâr ile urışdılar. Her darb ki İsfendiyâr Rüstem’e ururdu, cerâhat iderdi. Ammâ Rüstem darbı İsfendiyâr’a eşer itmezdi. Zîrâ İsfendiyâr’uñ gevdesinde zafir yokdur. “Meger gözinden urasın.” didiler. Vardılar bir oğ düzdiler ucı iki çatal. Yarındaşı girü gelüp muğâbele olurlar. Rüstem bu çatalı oğı gezleyüp İsfendiyâr’ı gözleyüp gözlerin urdu. Atından yıkdı. Üzerine varup eyitdi:

“Yâ İsfendiyâr nicesin?” İsfendiyâr eyitdi:

“Yâ Rüstem, beni erlikle almadın, hîle ile alduñ. Ammâ senüñle çok urışduğ. Şol elüñi beri vir, âhîret haqqın helâl eyle.” didi. Rüstem boztoğanın şunıvirdi. İsfendiyâr el şunup şöyle kavrayup şıkdı ki hamîr gibi boztoğanuñ demürleri İsfendiyâr’uñ parmakları arasından taşra çıkdı, dir.

Bu hikâyetden maşşûd oldur ki meger İsfendiyâr kiçigin bir ağaç çıbuğıyla bir yetim oğlancuğı urup ağlatmışdı. Ol yetim ol çıbuğı alup bir yire dikmişdi. Ol oğ ki İsfendiyâr’ı urup helâk eyledi, ol ağacunuñ bu dağından imiş ki anuñla ol yetimi urup ağlatdı. Resül ^caleyhi’s-selâm buyurur ki:

“Bir kimesne bir yetimi urup ağlatsaydı ʿarş feriştelere Hağ *sübhāne ve teʿālā* hışm idüp cemīʿ ʿālemi helāk ide diyü havflarından yüzleri secdeye koyup ağlaşurlar.” dir ve dağı Allāhü teʿālā *celle şānühü* eydür:

“Bir kulumuñ atası ölüp yetim kalsa ve her kim ki ol [53a] yetimüñ gözi yaşın diñdirse ʿizzüm celālüm hağkıçün anı kıyāmet korqularında kur-taram.” dir.

Sen dağı ey karındaş, yetime ikrām eyle, hātırını yıkmağdan hāzer eyle.

[82] **Hikāyet** olunur ki bir pādşāh hayli zemān haste olur. Tabībler ʿilāc ide gördiler, şifā bulmadı, gitdükçe zaʿif ü nañif oldu. ʿĀkıbet bir vākıʿa görür ki bir tábütüñ üsti kızıl örtülerle örtülmüş тұrurken içinden bir kara cāriye çığdı. Karalar geymiş, karalar bağlamış edeble selām virüp gitdi. Andan bir şarı cāriye çığup selām virüp gitdi. Andan şoñra bir ağ cāriye çığdı. Ol dağı öyle eyledi. Andan şoñra bir kızıl cāriye çığdı. Kı-zıllar geymiş, kızıllar bağlamış elinde bir şanbüresi var. Hiç kelām eylemeyüp şam şam diyü şanbüresin çala çala ser-keşlik ile gitdi. Şabāh bir muʿabbir getürüp vākıʿasın hayr virdi. Şeyh eydür:

“Kān aldur.” Tabībler feryād u fiğān eylediler.

“Biz buña bir şamla kān getürmege nice ʿilāclar iderüz. Zaʿif olup gider.” Şeyh eydür:

“Ey pādşāh, saña cān gerekse kān aldur.” didi. Pādşāh kān aldırınca şihhat buldı. Tabībler eytdiler:

“Biz pādşāhuñ marağı kān eksükligiyle şanurduğ. Kānı ziyādeligin neden bildüñ?” didiler. Şeyh eydür:

“Vākıʿasından bildüm. Zīrā ol üsti örtüli tábüt pādşāh vücūdına delālet ider. Ol kara cāriye kim çığup selām virdi [53b] gitdi, ol sevdādur. Edeble selām virüp gitdügi “Bende bu kişinüñ vücūdına zarar yoğdur. Ben selāmet üzereyin.” demek olur. Ol şaru cāriye kim çığup selām virdi, ol şafrādur. “Bizden dağı zarar yoğdur.” demek olur ve ol ađ cāriye kim balđamdur, ol edeble selām virüp çığdı ki “Bizden dağı zarar yoğdur.” demek olur. Ammā ol kızıl cāriye kızıl geyüp kızıl bağlanan kızıl cāriye kana delālet ider. Selām vormeyüp ser-keşlikle geçüp gitdügi vücūda ğālib ve azđun olmasına delālet ider ve řam řam diyü şanbüre çalduğı “Řamdur şamdur.” demek olur. İşde řamdurđı, kırtulduğı.” didi.

Kışşadan hişşe ehl-i firāsetden biri bir pādşāha eytdi:

“İller senüñ gördüğüñ vākıʿayı taʿbīr eyleyemezler. Senüñ görecek vākıʿayı taʿbīr iderin.” didi. Pādşāh eytdi:

“İmdi haber vir ben bu gice nice vākıʿa görsem gerek.” didi. Ehl-i firāset eytdi:

“Sen boyacı dükkânına geçüp boya boyasañ gerek.” didi. Hem ol gice pādşâh kendüyi öyle gördi. Bu kimseyi getirüp

“Neden bildüñ sen benüm boyacı olacağımı?” didi. Ol kimse eydür:

“Gördüm ki senüñ vücūduñda sevdâ ğalebesi var. Sevdâ’i olan her ne hâtır iderse vâkı’asında anı görse gerekdür. Ben ki saña boyacı olursuñ didügüme ta’accüb idüp ol hâtıra ile yatup ol vâkı’ayı gördüñ.” didi.

[83] Hikâyet olunur ki Başra şehrinde Şe’vâne Çengî dirlerdi bir cemîle ‘avret vardı. Çengî idi. Hem hūb-āver idi. Bir niçe cāriyeleri dağı vardı. Ol zemānda dirlerdi ki Şe’vâne’süz **[54a]** düğünñ ne dadı var dirlerdi. Düğünlerde sâz çaldurup ve mâtemlerde sağı sağdururlardı ve bî-ħad dünyâ cem’ eylemişdi ve kendi ziyāde ħarir libâslar geyüp ve dürlü cevāhir birle boynın ve kulağın bezedi. Bir gün cāriyeler çengin getirüp Başra soğağlarında geçerken bir fiğān işitdiler. Şe’vâne eydür:

“Acabā kim öldi ola? Bu yas kimüñ ola? Baña tıyurmamağa ne ma’nisi vardır?” didi. Cāriyenüñ birisine emr eyledi:

“Gör bu yas kimdür?” didi. Meger ol arada şeyhlerden bir kişi vardı. Halk anuñ va’zına cem’ olup naşihat iderdi. Bu ğıriv ü feryād anuñ şevkı idi. Çünkü cāriye içerü girdi şeyhüñ va’zın diñleyüp ağlamağa başladı. Mevlâsın ya’ni kadınıñ unuttı. Şe’vâne bir cāriye dağı gönderdi. Giden gelmedi. Tā kendü yaluñuz kaldı. Kakıyup eydür:

“Bunlar gelmezler.” diyüp otururken görseydi cāriyenüñ birisi ağlayu ağlayu gelür. Gelüp eydür:

“Yā Şe’vâne, bu yas o yas degilmiş. Günāhkārlaruñ günāhı yası imiş.” didi. Şe’vâne dağı vardı. İçerü girdi. Girdüğü gibi ol şeyhüñ gözi gözine tuş olup fi’l-ħāl Şe’vâne’ye ‘ināyet eşeri yitüşüp eydür:

“Yüz qaralığı ki ben itmişem, yarın Haq te’ālā katında ħālüm ne olsa gerekdür? Ağlamak ‘ālemde benüm ħaqqum idi kim cem’-i ‘ömrüm yaramazlığıla geçdi.” diyü ayak üzre kalkup eydür:

“Yā imāme’l-Müslimīn, bu dergāhdan kaçan yine gelseydi Allāhü te’ālā yine kabül eyler mi?” didi. Şeyh eydür:

“Allāh luṭf issi pādşāhdur.” didi. Şe’vâne eydür:

“Benüm günāhum kavmler ve kabirler sağışincadur.” **[54b]** şeyh eydür:

“Eger sen Şe’vâne kadar dağı günāh itdüñse de şıdkla tevbe idicek ölürseñ Allāhü te’ālā yarlıgar.” didi. Şeyhden bu remzi Şe’vâne görüp feryād u fiğān idüp egnindeki zibā tonları çekdi yırttı. Ol cevāhiri bulup yabanlara atdı. Eydür:

“Ol yüzi kara Şe’vâne benem.” dir. Cāriyeleri āzād eyledi. Cem’-i mālın şadağa eyledi. Tevbe idüp varup evinde ‘ibādet meşğul olup bir ğayrı yire varmadı. Şol kerāmete yitişdi ki ol zemānuñ ‘azizleri aña ziyārete

gelür oldı. Kim ki anı görseydi ağlar görürlerdi. Kırk yıl şabāha dek uyumayup ʿibādet iderdi ve münācāt idüp eydürdi:

“Ey kullarınun rāzın bilici ve ey yoldan azanlara yol gösterici ve ey tevbe idenlerin tevbesin kabūl idici ve ey müflislere niʿmet virici, benüm hālüm saña maʿlūmdur. ʿInāyet idüp günāhumı bağışla ve yüzüm karasın aķ eyle ve beni dīdaruñla şād eyle.” diyüp gice ve gündüz tazarruʿ u niyāz iderdi, *rahmetu'llāhi ʿaleyhā*.

Ey qarındaş, günāh deryāsına ğarķ olmış bir hātün iken şıdķla tevbe itmekle Allāhü teʿālā tevbesin kabūl idüp ne dereceye vardı. Sen dağı gel şıdķla tevbe eyle. Allāhü teʿālā senün dağı günāhların ʿafv eylese ʿaceb midür? Aña göre ʿamel eyle.

[84] Hikāyet olunur ki Benī Isrāʿil zemānında bir fāhişe ʿavret vardı. Soķaķ yüzinde dükkān tıttup zinā eylerdi. Kim ki anı görse ihtiyārı ķalmazdı. Zīrā ğāyet cemīle idi. Günlerde bir gün **[55a]** yine dükkān açup otururken meger kūyuñ halkından bir zāhid kişi gelüp bu ʿavretün dükkānı öninden geckerken gözi bu ʿavrete tuş olup şeytān göñline vesvese bıraķdı ki “Buña zinā eyle.” diyü her vesveseyi defʿ iderdi. İttifāķ şeytān ğālib olup āħir vesvesesin defʿ idemeyüp diledi ki iķerü gire. Bir kimseye şorup eydür:

“Bu ʿavretün bahāsı nedür?”

“On dirhemdür.” didiler. Bu dağı on dirhemi alup iķerü girdi. ʿAvretün eline virdi. Yanına oturdı. Hemān sāt Allāh'dan ʿināyet irişüp bu zāhidün ķalbine Allāh havfı düşüp endāmına lerze düşdi. Beñzi āğarup eydür:

“Eyvāh bunca yıllıķ ʿibādetüm hebāʿ-i menşür oldı.” didi. Bu ʿavret bunun hāliline baķup eydür:

“Yā kişi, ne ğarīb iztirāba düşdüñ. Şu maşlahatı gördüğün yok mıdur yoħsa?” didi. Zāhid eydür:

“Gördüğüm yokdur. Ammā şeytān *ʿaleyhi'l-laʿne* vesvesiyle geldüm. İllā Allāh'dan ķorķaram. Saña virdüğüm on dirhem helāl olsun. Baña destür vir gideyüm.” didi. ʿAvret destür virüp zāhid taşra ıķıdı. Ağlayu ağlayu gitdi. ʿAvret eydür:

“Bu kişi cemīʿ ʿömrinde yaramazlığı itmemiş ola. Bir sāt yanumda oturmağla böyle ķorķar. Ne ki cemīʿ ʿömrümi bu yaramazlıkla geckerdüm, ben Allāhü teʿālādan ķorķmayam, lāʿiķ mıdur?” diyüp ʿināyet-i Haķ yitüşüp cemīʿ mālın yağma eyledi ve cāriyelerin āzād eyleyüp zāhidün ardına düşdi. Çünki zāhid evine varup ķapuyı örtüp muttaşıl ağlardı hātün ķapuyı ķaķdı. Zāhid ķapuyı açdı. ʿAvreti gördi. Hemān bir kerre şayha eyleyüp Allāh **[55b]** havfından cān virdi. Hātün anı öyle görüp feryād u fiğān eyledi. Halk başına ıķıldılar. Eydildiler:

“Neye ağlarsın?” Hâtûn eydür:

“Ben bir Allâh’a ‘âşî kimesne idüm. Bu kişi sebebiyle baña Allâh havfı düşdi idi. Ben diledüm ki bu kişi beni kabûl eyleye hıdmetinde olup Allâhü te‘âlâya yakın ola idüm. İşde ol dağı öldi, ben mağbûn oldum. Aña ağların.” didi. Halk eyitdiler:

“Bu kişinin kendü gibi bir zâhid qarındaşı vardır. Seni aña virelüm.” di-diler. Hâtûn dağı râzî olup nikâh oldılar. İkisinden sekiz oğlan oldu. Sekizi dağı Benî İsrâ’ile paygamber oldu.

Ey qarındaş, bir fâhişe hâtûn iken kendüye nedâmet gelüp tevbe istigfâr idüp şâlihlerden olduğı için Hağ aña peygamber vâlidesi oldu. Var sen dağı aña göre ‘amel eyle.

[85] Hikâyet olunur ki Süleymân ‘aleyhi’s-selâm evvel gâyet faķirü’l-ĥâl idi. Bir gün seĥer vaķtinde Kuds-i Şerif virânelerinde gezerken bir âvâz işitdi. Varup görseydi bir hâtûn iki kızcağızlar ağlaşurlar. Kızıñ biri eydür:

“Vây babacığum varmasa geyecek alıvirse geysen.” dir. Küçük kızcağız eydür:

“Vây babacığum varmasa yimecik alıvirse yisem.” dir. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm ilerü varup eydür:

“Yâ hâtûn, ne kişisin?” didi. Hâtûn eydür:

“Tulam. Kızcağızlarum bireğü ĥapusına varmasun, diyü ere dağı varmadum. Ammâ ĥalimüz ĥatı yatlu oldu. Hiç geyecek ve yiyecek ĥalmadı. Kızcağızlarumla anuñĥün ağlaŐuruz. Ammâ yâ kişi Şu başdan aÇdı. Bir ere varmayınca olımazam.” didi. Süleymân **[56a]** ‘aleyhi’s-selâm melül olup bunlara acıyup taşra ĥıķdı. Eydür:

“Yâ Rab, baña dünyâ vir. Őunlaruñ gibisine yardım ideyin.” didi. Hemân-dem Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm irüp geldi. Eydür:

“Allâhü te‘âlâ işbu mühr yüzügi viridi. Al parmağuna tağ.” didi. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm yüzügi tağınınca görseydi menâzih gibi dıvler uçup geldiler. Eyitdiler:

“Yâ Süleymân, emrüñe muĥiĥc olduk. Ne buyurursın?” didiler. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm eyitdi:

“Bana mâl getürüñ.” didi. Dıvler varup deñizler dibinden cevâhirler ĥıķarup getürdiler. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm beş ĥamâle mâl yüklenüp öñlerince gidüp ilerü vardı. Gördi ki ‘avretüñ ĥapusında cemâ‘at var. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm eydür:

“Ĥaber nedür?” Anlar eyitdiler: Şunda bir tül hâtûn vardı. Anı bir kimesneye nikâh itmege geldük.” didiler. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm görseydi

‘avret geyinmiş kuşanmış kızcağızlar birbirin kucağlayup ağlaşurlar. Eydürler:

“Vāy babacığum sen gitdüñ biz öksüz kalduğ, ammā anacığumuzla eyü, yatlu geçünürdük. Anamuz dağı ere vardı. Yā biz kimüñ çapısına varalum.” diyü ağlaşurlar. Hātün kızlarınınuñ bu zārlarına döymeyüp egnin-deki libāsı çıkarup atdı, eyitdi:

“Kızlarımıñ ağladuğlarına döymeyüp anları kimse çapısına dağı iletmezem. Nefsüme er harām olsun. Şimden girü çuruñ gidüñ.” didi. Halk tağıldı. Süleymān ‘aleyhi’s–selām eydür:

“Ey hātün, senüñ sebebüñle Allāhü te‘ālā baña mülk ü dünyā virdi. Al bu mālī harcañ.” didi. ‘Avret mälleri alup şöyle ganī oldı ki hattā ba‘zı ri-vāyetde evvel Mescid-i Aşkā’yı ol hātün yapmışdur. Ol [56b] cevherleri binā yüzine kodurup güc ile bir niçe fersah menzilden ol gevherlerüñ nūriyla hātünlar iplik egirürlerdi. Bundan maşşūd oldur ki Süleymān ‘aleyhi’s–selām bir tül hātūna yardım itmege niyyet itmekle gör ne sa‘ādete irmişdi. Sen dağı aña göre ‘amel eyle.

[86] **Hikāyet** olunur ki Talha hazretleri maraz-ı mevte geldükde rasūlu’llāh ‘aleyhi’s–selām hālīn şora vardılar ve buyurdılar:

“İmān getür Talha.” Şehādet getürmedi. Rasūl eydür:

“Gayrı kelāmı söylersin. Niçün şehādet getürmezsin?” didi. Talha eydür:

“Yā rasūlu’llāh, şehādet getürmek istedüğüüm vaqtin bir tağ gelür, üzerüme düşer. Beni şöyle sıkır ki mecālüm çalmaz ve bu oddan añaruda bir zebānī elinde bir mızrak dutar, üstümde çevürür. Tiz tiz ol “Gel saña gāzab ideyüm.” dir. Anuñ heybetinden ‘aqlum tağılır, şehādet getüremezem.” didi. Rasūl ‘aleyhi’s–selām eydür:

“Günāhuñı ne añlarsın ki bu ‘azāba müsteħağ olduñ.” Talha eydür:

“Hiç nesneden añlamazam. Bir gün anam önüme yatlu ta‘ām kodı idi. Yüz purtarup anama egri bağıdum. Ammā söz söylemedüm idi. Meger ol ola.” didi. Rasūl ‘aleyhi’s–selām buyurdılar ki:

“Şehādet getürimedüğüñe sebeb oldur.” Rasūl buyurdılar ki Talha’nuñ anasın getürüp helāl itdürdi. Andan Talha’nuñ dili açılıp şehādet getürmege başladı.

Ey qarındaş, atañnuñ anañnuñ sen de hātırın yıkdüñ ise sağ ise helālleşüp fevt olmış ise cānını añ ki senden hoşnūd olsun. Yarın imānsuz gitme-yesin. Var sen dağı aña göre ‘amel eyle. [57a]

[87] **Hikāyet** olunur ki bir gün bir yigit rasūlu’llāh ‘aleyhi’s–selāma gelüp gāzāya destūr istedi. Rasūl ‘aleyhi’s–selām eydür:

“Atañ anañ var mıdur?” Yigit eydür:

“Belî.” Rasûlu’llâh buyurdi ki:

“Var imdi atañ anañ hıdmetlerinde ol. Ğazâ itmekden efdaldür.” Buyurdılar, dir. İbni ‘Ömer’den *raziya’llâhü ‘anh* rivâyetdür ki:

“Tahtında uyuyup dağı kalkup ataya anaya gökçe söyleyüp anlar saña gökçe söyleyüp anlarla olmak yegdür yalıñ kılıçla ğazâda olmağdan.” didi ve dağı anlarıñ rızâsuz hacca dağı gitmeyeler.

Rivâyet olunur ki bir hâtûnuñ bir oğlı vardı. Hac vaqti gelüp bu yigit hacca gitmek istedi. Anası eydür:

“Oğlanuğum sensüz ben olamazam.” didi. “Senüñ firâkuña döyinmezem. Kerem eyle, beni koyup gitme.” didi. Oğlan anası sözün eslemeyüp gitmege bil bağladı. Ana gördi, oğlı gider tırmaz. Vardı, bir katır alup azık ve harçlık düzeldüp gönderdi. Dağı zârî zârî inleyüp yüzün secdeye koyup münâcât eyledi ki:

“Yâ Rab, dâr-ı dünyâda bir oğlanuğum vardı. Anuñla göñlüm eglerdüm. Delûkanlıdur, ana qadrin bilmez. Beni qodı gitdi. Anı saña işmarladum. Kerem eyle yâ Rab, oğlanuğum sağlığıla yine baña kavuşdur.” didi. El-kışşa oğlan bir zemân gitdükden şoñra bir kimse oğlanuñ yanına gelüp eydür:

“Bu hâciler ki bu yola giderler, tılamaçdur. Ben bir yol bilürem. Şafâñ varsa gel seni dağı ol yoldan alıgideyin.” didi. “İllerden bir niçe gün öñdin varsañ.” didi. Oğlan Mekke’ye tizce varmağ hevâsından

“Meded beni ol yola bile alup git.” [57b] didi. Gitdiler. Biraz giderken bir tağ içinde bir ormanlıqda bir yire vardılar. Âdem leşi dökilüp yatur. Bu harâmî imiş meger. Oğlana eydür:

“Bu leşleri gördüñ mi? Hep ben kırıp dururın. Senüñ gibi bunları aldayup hâcilerden ayırıp öldürürem. Tiz şoyın seni dağı öldürürem.” didi. Bu yigit eydür:

“Kerem eyle, beni öldürme, nem varsa al.” didi. Bu harâmî eydür:

“Ben andluyam, bir kimseyi öldürmeyince rızkın almazam, tiz şoyun.” didi. Bu yigit eydür:

“Dâr-ı dünyâda bir atanuñ ve bir ananuñ oğlanuğıyam. Kerem eyle, ananuñ gözi yaşın aqıtma, şalvır. Nem varsa anam südi gibi helâl olsun. Tek anacığuma gideyüm.” didi. Harâmî hışm idüp

“Tiz ol. Yoğsa boynuñ urarum.” didi. Oğlan eydür:

“Gel mühlet vir. Âbdest alup iki rek^cat nemâz kılam. Andan öldür.” didi. İki rek^cat nemâz kıilup yüzün secdeye koyup eyitdi ki:

“*Ağışünā yā ğıyāşü’l-müsteğışin*⁴⁶, derd–mendlere dermān irişdürici Allāh meded baña dermān irişdür. Saña ma‘lumdur, dār–ı dünyāda bir ananuñ oğlançuğıyam. Anamı firāķum odına yakma, meded meded.” didi. Oğlan secdede münacāt iderken hemān ħulağına bir āvāz geldi ki “Lebbeyk lebbeyk” diyü çağırur. Ammā āvāz ğāyetde ırak yirden gelür. Oğlan bu āvāz işitdi. Yüregine şü sepilüp “Yā Allāh meded meded.” dedi. “Lebbeyk lebbeyk” diyü bir āvāz dağı geldi evvelkiden yakın. Oğlan yine cān u dilden “Yā Allāh meded meded” didi. Çak başı üzerinde “Lebbeyk lebbeyk ne buyurusın?” **[58a]** didi.

“Evvel çağırduğında yedinci kat gökde idüm. Allāhü te‘ālā baña didi ki “Bir ħulum yüz yire urup beni çağırur yitiş.” didi. Ben dağı seni korķmasun diyü “Lebbeyk” didüm. Anuñcün çağırdum ki dünyā göğine gelmiş idüm. Andan “Lebbeyk” didüm. Üçüncü çağırduğında uşda geldüm, irdüm. Ne buyurusın?” didi. Yigit ħalksaydı, görseydi başı üzre bir heybetlü ferişte elinde bir ħarbe ħutar. Yigit eydür:

“Meded şü zālimi helāk eyle. Beni öldürüp anamı ħasret odına yakmak ister.” didi. Hemān melek elindeki ħarbe ile ħarāmıyī öldürüp pāre pāre eyledi. Dağı oğlana eydür:

“Bu yatan mällerden ve ħumaşlardan al. Allāhü te‘ālā saña ħelāl eyledi ve ħaccı ħo, dağı var anañ ħıdmetinde ol.” didi. Oğlan dağı götördüğü miķdārı alup dönüp anasına gelüp ħışşayı ħaber virdi. Allāhü te‘ālāya şükr eylediler. Oğlan bildi ki ana ħıdmeti ħac itmeden efđal imiş ve dağı ata ana rızāsuz ‘ilm ħalebine dağı gitme. Meger kim kendüden ğayrı kimse ola, anuñla ata ana tesellī bulalar.

Ey ħarındaş, sen dağı anañuñ rızāsında ol, tā ki dünyā ve āĥiret belāsından ħurtulasın. Buña göre ‘amel eyle.

[88] Hikāyet olunur ki İmām Kuşeyrī ki ism–i şerīfleri Ebu’l–Ķāsım’dur *raziya’llāhü ‘anh* ğāyet ululardan idi. Meger kim tazelikte bir ananuñ bir oğlançuğı idi. Anasından destür istedi ki vara şehristānda ‘ilm oқыa. Anası fikr eyledi ki:

“Nice idem? **[58b]** Eger destür virmezsem ‘ilm öğrenmege māni‘ oluram ve eger destür virürsem ben oğlumı görmeyince olımazam.” didi. ‘Āķıbet eyitdi:

“Ben nice olursam olayın. Tek oğlum ‘ilm ehli olsun.” diyüp destür virdi. Oğlı gitdükdən şoñra yüregi ve cigeri ħaynadı. İhtiyārı elden gitdi. Ağlayı ağlayı ħapu öñine düşdi ħaldı. Eydür:

“Yā Rab, oğlumsuz olımazam. Yine oğlançuğum baña ħavuşdur. Yoħsa oğlançuğumsuz baña yimek ve içmek ħarām olsun. Ķapumdan içerü

⁴⁶ *Ey bütün sığınanların sığındığı...*

girmezem, oturmazam ve oturduğum yirden kalkmazam, tā oğlan-
cuğum görmeyince.” didi. Ana bu zārīde kaldı. Oğlan gitdi. Biraz gider-
ken bir yirde қondılar. Қuşeyrī һазретleri āb şayına varup bevl iderken
bevl geyecegine bulaşdı. Eydür:

“Һayr degildür.” diyü yoldaşına eydür:

“Ben dönerem. Bu sefer baña mübārek degildür. Zīrā evvel menzilde ge-
yecegüm mülevveş ola. Zānn iderem ki ben gitdükde anamuñ rızāsı ol-
mamışdur.” diyüp döndi eve vardı. Görseydi anası қаpu öñinde ağlayup
oturur. Ana daһı oğlancuğını göricek qarşu varup қucaқlayup aldı evine
girdi. Allāһ’a şükr idüp ferah müyesser oldu. Ol gice oğlana Һазret-i
Һızr ‘aleyhi’s-selām gelüp eydür:

“Allāһü te‘ālā һазретleri beni saña ‘ilm ta‘līm itmege gönderdi anañı
қoyup gitmedüğüñ için.” didi. Һазret-i Һızr ‘aleyhi’s-selām üç yıla dek
Қuşeyrī’ye cemī‘ ulūmı ta‘līm eyledi. Zāhiren bātınen ve Қuşeyrī һазрет-
leri daһı biñ cild [59a] kitāb te‘lif eyledi idi. Bir şandūқа қoyup bir
mürīdüñ eline virdi. Eydür:

“İlet bu şandūқı Ceyһün şuyına bıraқ.” didi. Mürīd şandūқı alup şuya at-
maға қıyamayup bir yire gizleyüp şeyһe geldi. Şeyһ eydür:

“Şandūқı bıraқduñ mı?” Mürīd eydür:

“Belī bıraқdum.” Şeyһ eydür:

“Ne gördüñ?” Mürīd eydür:

“Nesne görmedüm.” Şeyһ eydür:

“Bıraқmamışsın. Var bıraқ.” didi. Mürīd yine Ceyһün kenārına degin
iletüp bıraқmaға қıyamayup girü geldi. Şeyһ eydür:

“Bıraқduñ mı?”

“Belī.” Şeyһ eyitdi:

“Ne gördüñ?” Mürīd eydür:

“Nesne görmedüm.” Şeyһ eydür:

“Bıraқmamışsın. Var bıraқ.” didi. Mürīd yine varup şandūқı Ceyһün’a
atınca şuyuñ içinden iki el zāhir olup şandūқı қucaқlayup şuya batdı.
Mürīd gelüp şeyһe һaber virdi. Şeyһ eydür:

“Bıraқmışsın.” Mürīd eydür:

“Yā şeyһ, һikmet nedür?” Şeyһ eydür:

“Āһir zemānda ‘İsā ‘aleyhi’s-selām yire inüp göre kim ‘ālem fitne ile
mемlū olmuş. Һазret-i Muһammed ‘aleyhi’s-selāmuñ şeri‘ati kitāb-
larından bir kitāb қalmaya ki anuñla һükм eyleye. Һазret-i Cebrā‘il
‘aleyhi’s-selām diye ki “Ceyһün kenārına var. Ceyһün’da Һазret-i

Muhammed *‘aleyhi’s-selām* şerī‘atin kitāblarından kitāblar vardır. Taleb eyleyüp anuñla hüküm eyle.” diye. *‘İsā ‘aleyhi’s-selām* ol şandūķı eyleye. Ol zemānda olan kimse çıķa şandūķı şunivire. *‘İsā ‘aleyhi’s-selām* anuñla hüküm eyleye.” didi. İmdi Şeyh Kuşeyri hāzretleri bu dereceyi atanuñ ve ananuñ rızāsıyla buldı. Bundan ma‘lūm oldu ki ata ve ana rızāsı olmayınca ‘ilm öğrenmege bir āhir vilāyete daķı gitmeyeler.

Ey qarındaş, sen daķı ana ve babanuñ rızāsından gāfil olmayasın. Var sen daķı aña göre ‘amel eyle.

[89] Hikāyet olunur ki **[59b]** rasūlu’llāh *‘aleyhi’s-selām* buyurur ki:

“Yā Müslümānlar, cemā‘ati zinādan şakınuñ. Zirā zinādan altı dürlü zarar vardır. Üçi dünyāda ve üçü āhiretde. Evvelā dünyādakiñüñ biri olur ki hürmeti ve ‘izzeti alçaķ ve başı aşığa ve yüzi şuyı halk içinde ek-sük olur. İkinci müverriş-i faķr olup aşlā mālīnūñ berekātı olmaz. Rasūlu’llāh *‘aleyhi’s-selām* buyururlar ki *lā ğına‘e me‘a’z-zinā ve lā faķra me‘a’d-đuħā*⁴⁷. Üçüncü ‘ömri az ola. Ammā āhiretdeki üç dürlü belānuñ biri Allāh celle celālihünūñ ğazabı ziyāde olur. İkinci hisābı güç olur. Üçüncü cehennemde ‘azābı uzun olur ve daķı rasūl *‘aleyhi’s-selām* buyurur ki:

“Gicenūñ nişfı olıcaķ gökleriñ kapusu açılır. Daķı bir münādī çağırur “Hiç bir du‘ā ider var mıdır ki du‘āsı maķbūl ola. Hiç bir nesne diler var mıdır ki dilegi maķbūl ola. Hiç bir belāya uğramış var mı ki belāsı açıla. Hiç bir du‘ā ider Müslümān kalmaz du‘āsı devā olmaya. İllā şol ‘avret olmaz ki zināya sa‘y ider ola ve daķı şol kimsenūñ du‘āsı maķbūl olmaz ki ‘aşşārdur ya‘nī ‘öşr ve gümrük alıcıdır veyā bācdārlardır ve daķı rasūl *şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem* buyururlar ki:

“Bir gice iki kişi geldiler. Beni aldılar gitdiler. Giderken kimse gördüm ki oturur ve bir kimseyi başı aşığaya yaturmuş ve bu yatan kişinūñ başı çıplak ve bu uruťuran şahş elinde bir taş bu yatan şahşuñ başına kuvvetle urur. Başı çıplak tārmar olur. Taş inişe yuvalanur gider. Bu uran segürdür taşı tutar, girü getürür. Bu gelince bu baş yine evvelki gibi **[60a]** bitüp olur. Yine urur tağıdır. Taş yuvalanur gider. Yine getürür, urur, başı tağılır. Bu yanumdağı kişilere eyitdüm ki: “Bu nedür?” Ol kişiler eyitdiler: “Gel gidelüm.” Gitdük. Yine gördüm ki bir kimesne bir kimesneyi dizi üzerine çökermiş, daķı eline bir çengel almış, bu oturan kişinin avurdundan bir tarafına şoķar daķı yırtar, depesine varınca. Andan çengeli çıkarur, burnına şoķar, ke-zālik burnın tā depesine varınca yırtar. Andan çengeli bir gözine şoķar, anı daķı yırtar. Daķı ağıznuñ bir yanına ve burnınuñ bir yanına şoķar. Her yirini depesine çıkarur. Anları bu üslūb üzre yarınca bir yanı yine biter. Yine evvelki yanın yarınca bir

⁴⁷ Zina ile beraber zenginlik olmaz, duha (kuşluk) namazı kılan fakir olmaz.

yanı dağı biter. Dâ'im böyle. Ben eyitdim: "Bu nedür?" Eyitdiler: "Gel gidelüm." Biraz dağı gidüp gördüm bir ırmağın açar. Kıvıllı kıvandan bu ırmağın içinde bir kimse var. Gâh kıvna gârķ olur, gâh yine çıkar, ağzından burnundan kıv püskürür, batar çıkar. İrmağın kenârına gelüp bir kimse biraz taş yığılmış, bu taşlarla bu kıv ırmağın yüzüp çıkana ağzına atar, urur. Bu kıvı yine ırmağın düşer, dâ'im bu üslûb üzre. Ben eyitdüm: "Bu nedür?" Eyitdiler: "Gel gidelüm." Yine gitdük. Bir tennür gördüm. Ağzı gâyet tar, içeriği giñ ve gâyet deriñ. Bu tennürüñ içinde çıplak erler ve 'avretler var. Bu yanar od bu âdemleri getirür atar. Bu tennürüñ kıvısında zebâniler kırılmışlar, bu kıvnan âdemleri demür çomâğ ile çarparlar, döne döne inerler giderler. Od yine getirür atar. Zebâniler yine çarparlar, döne döne inüp giderler. Ben eyitdüm: **[60b]** "Bunlar nedür?" Eyitdiler: "Gel gidelüm." Biraz dağı gidüp gördüm. Bir 'azım od yanar. Bu od üzerinde bir kıvna büyük kıvı var. Bu odı zabıt ider ve bu odun çevre yanı hisâbsuz halk var. Bu od biri kıvna tarafında ki halkun üzerine havâle olur, ol kimse ol odı çıkışur. Bir kıvna odına sükün ider. Ol segirdüp halkdan men' ider. Ben eyitdüm: "Bu ne hâldür?" Eyitdiler: "Gel gidelüm." Yine gitdük. Bir güzel maķâma varduk. Bâğçeler, akarşular kenârında köşk ve serâylar var. Bu bâğçelerün içinde bir 'azım ağaç bitmiş. Ol ağacın dibinde bir pîr güzel kıvı ile biraz oğlançuklar var. Bu kıvı ol oğlançuklara ta'lim-i Kıv'ân ider. Ben eyitdüm: "Bu kimdür?" Bu yanumdaki iki kıvıler "Yukaru yanuna bak." didiler. Bakdum, bir maķâm gördüm ki vaşfa kıvabil degil. Ben eyitdüm ki: "Beni bu maķâma çıkarun." Eyitdiler: "Vaķtı degil. Gel gidelüm." Gitdük. Bunlar eydür: "Şol evvel gördüğün kıvnesne taşla baş tağıdurlar, 'ilmle 'câmil olmayanlardır. Ol ikinci ki avurdın ve yüzün ve gözlerin yararları, anlar kezzâblardur, dâ'im işleri kıvzb söylemekdür. Üçüncü ki kıvna ırmağında, anlar dağı eytâm mâlini yiyenlerdür. Dördüncü ki tennür içinde 'azab çekerler, anlar zinâ idicilerdür. Beşinci gördüğün bir 'azım od, ol cehennemdür. Ol kıvı ki çevrilür odı halkdan men' ider mâlikdür. Eger ol olmasaydı cehennem dünyâ halkını bir sâ'atde yakar giderdi. Altıncı ki gördüğün güzel maķâm ol cennetdür, ol ulı **[61a]** ağaç Tübâ ağacıdır. Ol pîr, İbrâhîm 'aleyhi's-selâmdur. Ol oğlançuklar ehl-i İslâmın ma'şûm giden evlâdıdır ki İbrâhîm Peyğamber 'aleyhi's-selâm anlara Kıv'ân-ı 'azım ta'lim ider. Ol yüce maķâm ki gördün, ol cennetdeki kendü maķâmındur." didiler. Ben Cebrâ'il ve bu Mikâ'il'dür ve dağı rasül 'aleyhi's-selâm buyurur ki:

Mi'râc Gicesi dağı gördüm ki bir kimse bir kıvının başını taşla urup yapıyaşşı ider. Ol taşı yine eline alır, ol baş yine sağalur. Bu şahş yine urur, yıkılır. Ben eyitdüm: "Bu kimdür?" Cebrâ'il eydür: "Bimârdur." Ve bir kimse dağı gördüm, bir güzel terbiyetle pişmiş et var. Añaru kıvna tarafında bir çil pişmiş kıvkar et öñinde var. Bu kimse pişmiş hûb eti kıv

dağı ol çoğar eti yir. Ben eyitdüm: “Bu kimdür?” Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm eydür: “Helâl hâtünü koyup harâma zinâ idenlerdür.” dir ve bir kimse dağı gördüm, bir demed odun yığmış götürmek ister, götürmez. Biraz dağı yükledür gine yapışur, kaldırmaz. Dağı odun yığar götürmez, yine yığar dâ’im işi böyle. “Bu nedür?” didüm. Cebrâ’il eydür: “Bu şol kimsedür ki emânet nesne alur, şâhibine virmedin bir dağı alur.” Ve dağı bir ağac gördüm diñelmış durur, gelene gidene turmaz toқınur, urur. Ben eyitdüm: “Bu nedür?” Cebrâ’il eydür: “Bu şol kimsedür ki Hâk yolına gelmek isteyen men^c iderdi. Rivâyet olunur ki kıyâmet güninde yollar üzre ağaçlar dikili dağı halk halkı izlâl ideni geçdükçe yir yir ururlar ve bir kimse dağı gördüm deve tudağı gibi kalıñ tudağı vardur. Öñinde olan odı lab lab yudar bu yutduğı [61b] od girü dübürinden çıkar. Bu gine yir yine od dübürinden çıkar. Ben eyitdüm: “Bu kimdür?” Cebrâ’il eydür: “Mâl-i eytâm yiıenlerdür.” Ve bir kimse dağı gördüm toğan kıynaqları gibi kıynaqları var. Kendü yüzün yırtup kanadur. Ben eyitdüm: “Bu kimdür?” Cebrâ’il eydür: “Hümeze lümezedür” Hümeze diyü aña dirler ki kişinüñ ‘aybını yüzine söyleye, murâdı anuñ ‘arz yıkmaq ola. Halk içinde rüsvây itmek ola. Murâdı terbiye olmaya. Lümeze diyü aña dirler ki ardınca mesâvî eydene dirler. Ba’zılar ‘aksidür dimişler.

[90] Hikâyet olunur ki İbni ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anh* rasül ‘aleyhi’s-selâm-dan rivâyet iderler:

Sizlerden evvel gelen ümmetlerden üç kişi bir tağa çıkdılar ba’zı maşlahat için. İttifâk yağmur olup bu kişiler bir mağaraya girdiler. Kudretle bir büyük taş yuvalanı geldi, mağaranuñ ağızın kapadı. Bunlar eyitdiler:

“Gelüñ Allâh için ölmüş birer şâlih ‘ameli şefîc idinelüm. Ümmiddür ki Allâhü te’âlâ bu kapuyı aç.” didiler. Birisi eydür:

“Yâ Rab, saña ma’lûmdur ki benüm atam anam karıcuğ olmışdı ve dağı benüm ‘âdetim bu idi ki şağduğum südi ehlüme evlâduma virmezdüm, tâ anama içürmeyince. Bir gün bir maşlahata gitmişdüm. Gelince südi şağdum. Eve vardum, anam uyumış. Uyardımağı kıyamadum ve bir yire de oturmadum. Ya’cñi anamı ta’âmlandurmayınca ve külegi elümden komadum, tâ şabâh yiri ağırınca ve uşacuklar dağı ayağuma şarmaşurp tâ şabâh anam uyandı anama virdüm. Andan şofıra [62a] uşaguma virdüm. Yâ Rab, ‘amelüm senüñ katuñda maқbül ‘amel ise bu taşu aç.” didi. Allâhü te’âlâ kudretiyle taş biraz açıldı, ammâ çok degil. Ol üç kişinüñ biri dağı eyitdi:

“Yâ Rab, saña ma’lûmdur ki benüm ‘ammüm kıızı vardı. Severdüm, ben-den kaçardı. Hattâ bir niçe yıl kaçtı oldu. O ilde bir nesne ‘ammüm kıızı muhtâc olmuş. Geldi eydür: “Baña harçlık vir.” didi. Ben de yüz yigirmi dînâr virdüm. Şu şartla ki baña muţic ola. Mâ-haşal er ‘avretine oturduğı

gibi oturdum. Ol vaqt eydür: “Yâ ‘Ammüm oğlu, kerem eyle ben saña helâl olmadın bu işi baña eyleme. Şoñra yüzümüz qara olur.” dir. Ben dağı üzerinden qağıldum, nesne itmedüm. Virdügüm altını bağışladum. Yâ Rab, bu ‘ameli qabül eyledüñse bu taşu aç.” didi. Taş bi-emri’llâhi te‘alâ biraz dağı açıldı ve biri dağı eydür:

“Yâ Rab, saña ma‘lûmdur ki ben fülân zemânda ba‘zı kimseleri ücrete tütmişdüm. Her biri haqqın aldı. Bir kişi almadı gitdi. Ben dağı bu kişinüñ ücretini ürettüm. Bir şu şığırı öküzü ve bir dağı kul oldu. Bir zemândan şoñra bu kişi çıkageldi. Eydür: “Fülân zemânda ben saña hıdmet itmişdüm. Anuñ ücreti qaldı. Anı baña vir.” didi. Ben de şol öküz ve bu kul hep senüñ ücretünden hâşıl olmuşdur, var al.” didüm. Ol kişi eyitdi: “Beni maşharalığa alma. Haqqıgumuzu vir.” didi. Ben eyitdüm: “Maşharalığa almazam. Bu senüñdür.” didüm. Varup ol rızkı alup gitdi. Yâ Rab, bu ‘ameli qabül eyledüñse bu taşu aç.” didi. Allâhü te‘alânuñ emriyle taş açulup gitdiler.

Qâdî *rahmetu’llâhi ‘aleyh* Sûre-i KeHF tefsîrinde *enne aşhâbe’l-kehfî ve’r-rakîm*⁴⁸ didüğünde Aşhâb-ı KeHF’den murâd rasûlü’llâh *‘aleyhi’s-selâm* buyurur: “Aşhâb-ı KeHF’den Taqyanus’dur ve Aşhâb-ı Rakîm’den murâd bu üç kişilerdür.” dirler ve bir dağı Benî İsrâ’ilde Kifl dirlerdi bir kimesne vardı. Hiç bir günâh qalmamışdı ki ol anı işlememiş ola. Bir ‘avret muhtâc olmuş, geldi bundan nesne istedi. Kifl bu ‘avrete altmış dînâr virdi zinâ itmek şartıyla. ‘Avret râzî oldu. Vaqtâ ki bu ‘avrete yakın oldu ki zinâ eyleye. Bu ‘avret aqlamağa başladı. Kifl eydür:

“N’oldı?” ‘Avret eydür:

“Bu işi görmüş degildüm. İhtiyâcdan eyledüm. Ammâ Allâh’dan gâyet havf itdüm.” didi. Kifl dağı hemân ‘avretüñ üzerinden qalqup eyitdi:

“Bir kerre bu maqûle fi‘l itmeden Allâh’dan qorqarsın, benüm hod cem‘-i ‘ömrüm yaramazlıqla geçmişdür. Yâ ben niçün Allâhü te‘alâdan qorqmam.” didi. Fi’l-hâl tevbe vü istiğfâr eyleyüp ‘avrete virdüğü mâli bağışladı. Ol gice Kifl Allâh emrine gitdi. Şabâh Kifl’üñ qapusına cem‘ oldılar. Görselerdi, qapusında kudret qalemiyle yazılmış ki Allâhü te‘alâ Kifl’i yarlıgadı, diyü. Halk ta‘accüb eylediler.

Ey qarındaş, gel sen dağı cân u gönülden tevbe eyle. Allâhü te‘alâ dağı senüñ cümle günâhlaruñ yarlıgaya. Aña göre ‘amel eyle.

[91] Hikâyet olunur ki Mekke’de hażret-i rasûle dağı nübüvvet gelmedin dedeleri ‘Abdü’l-Muţtalib evinde olurdu. Meger ‘Arab qabâ’ilinden bir yigit ticâretde geldi, görseydi ‘avreti bir şaru çakır oğlan toğurmuş. Hemân kılıcın çıkardı ki ‘avreti öldüre. ‘Avret qaçup qardaşları evine

⁴⁸ Ne o, yoksa sen, bizim ayetlerimiz içinde yalnız Ashab-ı KeHF ve rakimin mi ibrete şayan olduklarını sandın (KeHF 9).

düşdi. Kardeşları güyegülerine “Şol qarındaşımızuñ [63a] şuçı nedür?” Eri eydür:

“Zinādan oğlan toğurmuş. İnanmazsañuz görüñ, baña yā anasına beñzer mi?” didi. El-kışşa nizā^c iderek Mekke’ye varup ‘Abdü’l-Muṭṭalib’e kâḍiye ṭurdılar. ‘Abdü’l-Muṭṭalib ve ğayrı ekābir ü a‘yān veled atasına anasına beñzemez. Veled-i zinādur diyü hüküm itdiler. ‘Avrete recm buyurdılar. ‘Avret ğāyetde ‘ākil idi. Cemī^c maḥkeme ḥalkına nazar eyledi. Meger kim Muḥammed Muṣṭafā ḥazretlerinüñ dedesi yanında ayuñ on dördi gibi nūr berķ ururdu. ‘Avret ğürleyüp ḥazret-i rasülüñ üzerine düşdi. Eydür:

“Ey yüzi nūrlı yigit, ben maḥlūmam. Baña dermān eyle. Ḥāṣā ki sen sıfatlu ādemden mürüvvetsüzlikle ve senden meded ve ḥacet dileyen maḥrūm kala.” didi. Ḥazret-i Muḥammed daḥı ayak üzre kaḫup dedesine eydür:

“Senden dilek iderem ki bu hükmi teḥīr idesin. Yarın ben diñleyem.” didi. Muḥammed’üñ dilegin kabūl eyleyüp ‘avreti emānete ḳodılar. Ḥalk dağıldılar. İrtesi yine cem^c oldılar. Ḥazret-i Muḥammed taḫta çıķdı. Ol yigide eydür:

“Oğlan senüñdür. ‘Avretüñ zinādan berīdür.” didi. Ol kimse eyitdi:

“Yā baña niçün beñzemez?” didi. Ḥazret-i Muḥammed eydür:

“Meger sen bir vaķt daḥı sefere gitmişsin. Seferden geldüğüñ vaķtin ‘avretüñe yakınlık itmek istediñ. ‘Avret saña ḥāyızam didi. Sen eslemeyüp cimā^c eylediñ. Ḥayız kanı şehvetüñe ḳarışdı. Anuñçün şaru çaķır oldu.” didi. Öyle diyince, yigit parmağın ışırup eydür:

“Hem öyle vāķı^c oldu.” didi. ‘Avretüñ kardeşları yügrüşüp ağlaşup daḥı yigide [63b] ḳılıç üşürdiler. Hāy hāy idüp araya ādem girüp görüşüp baruşup illerine gitdiler.

[92] Hikāyet olunur ki rasül ‘aleyhi’s-selām aṣḫābla bir yirde oturmuşlardı. Buyurdılar ki:

“Yā aṣḫāb, bu aralıķda güç ḫıdmet ḳanķısıdur?” Aṣḫāb eyitdiler:

“Odun cem^c idüp bir yirde od yakup ṭa‘ām pişürmekdür.” didiler. Rasül ‘aleyhi’s-selām buyurdılar ki:

“İmdi ol ḫürmeti biz edā idelüm.” diyüp odun cem^c idüp bir yirde od yakup ṭa‘ām pişürmege meşğūl oldu. Meger kāfir beglerinden bir kimesine bir yüksek yirden geçüp giderken görseydi bir yirde biraz cemā^cat var. Bu kāfir begi hemān atından indi. Yoldaşlarına eydür:

“Bu aralıķda ṭuruñ ben varayın ben gelince.” diyüp yüriyü vardı. Meger rasül ‘aleyhi’s-selām bu cemā^catüñ beginden ṭarafında yaluñuz oturup ṭa‘āmuñ odın üfürürdi. Beg nazar eyledi. Gördi ki bu ḫıdmet iden ki-

şinüñ od üfürürken dişinüñ arasından nür balkıyup çıkar. Beg mütehayyir olup rasûlu'llâhuñ çatına geldi. Eydür:

“Bu cemâ'atüñ Muḥammed kaçıkısıdır?” Rasûlu'llâh Ebü Bekr'i gösterdi. Eydür:

“Bunlara beñzer mi?” Beg Ebü Bekr'e nazâr eyledi, yine Muḥammed'e nazâr eyledi, yine Ebü Bekr'e nazâr eyledi. Tekrâr nazâr itdükden soñra kalbinden eydür:

“Bu kişi varken ol bunuñ üzerine ulu olmağa maḥal degildür.” didi. Dağı beg Muḥammed'e eydür:

“Ol kişi degildür. Rasûl, Ḥazret-i 'Ömer'i gösterdi. Eydür:

“Şuña beñzer mi?” Beg 'Ömer'e tekrâr tekrâr nazâr eyledi. Eydür:

“Ol dağı bu cemâ'atüñ seyyidi degildür. Zirâ begüñ göñli Ḥazret-i Muḥammed'e idi. Eydür:

“Bu [64a] kişi varken ol peygamber olmağa maḥal degildür.” didi. Yine 'Osmân'ı gösterdi.

“Buña beñzer mi?” didi. Andan soñra 'Alî'yi gösterdi. Tekrâr tekrâr an-lara nazâr idüp yine Ḥazret-i Muḥammed'e baḫup eydür:

“Bu cemâ'atüñ seyyidi seni ola didüm. İllâ yine ḫidmetkâr olduğından şübhe getürdüm.” didi. Ḥazret-i rasûl eydür:

“*Ene seyyidü'l-kaḫmü ḫādimühüm.* Ya'ne bu cemâ'atüñ ulusu ve ḫidmetkârı dağı benem.” didi.

[93] Hikâyet olunur ki Veheb bin Münebbih eydür:

Benî İsrâ'il zemânında bir kişi vardı. Şerif ü ḫabîb kişiydi. Anuñ bir 'av-reti vardı. Ürve dirlerdi. Ğayetde şāḫib-i cemāl ü aḫl ve meliḫa ḫātün idi. Ol 'aşrda anuñ mişli ve mānendi yoğ idi ve bu şerif kişinüñ kendünden küçük kaçırındaşı vardı. İttifāḫ bu şerif kişi sefere gitdi. Kaçırındaşına ışmarladı ki “Bu ḫātünü görüp gözedesin.” didi. Bunuñ üzerine zemân geçdi. Bu bî-devlet, ḫātünüñ üzerine geldi.

“Ma'lümuñ olsun ki ben saña 'āşıkam on yıldur ve lâkin kaçırındaşumdan utanup kaçırıp āşkāre idemezdim. Şimdi kaçırındaşum gitdi. Seni baña ışmarladı. Benüm murādım üzre ol.” didi. Ürve eydür:

“Eger erüm ğā'ib oldıysa Rabb'üm ḫāzırdur. Erüm görmezse Allāhü te'ālā görür. 'Āşiye olup erimüñ döşegine ḫā'inlik eylemezem. Sen dağı kaçırdaş kaçırın şaḫla, ḫā'inlik itme. Bu sen didüğüñ iş dünyāda ve āḫiretde rüsvāylıḫdur ve yüz kaçıralıḫdur.” didi. Gördi, ḫātün rāzî olmadı. Bu bî-devlet nevmid olup taşra kaçırıldı. İblis '*aleyhi'l-la'ne* kaçırşu geldi. Eydür:

“Yā fülān, fikrūñ [64b] var. Ancağ nedür baña haber vir.” didi. Bu kimse haber virmedi. Şeytān ibrām eyledi. Ol zemānda şeytān āşkäre gelüp söylerdi. Kimseden gizlenmezdi. ‘Āķıbet bu ħarīf kışşayı diyüvirdi. Şeytān eydür:

“Dün yine var, ben de saña yardım ideyin.” didi. Bu şahş yine oraya vardı. Eydür:

“Baña tābi^c ol, yoħsa senüñ başuña dürlü belālar getürüp ve erüñüñ rızkından daħı yiyecek virmezem, aç ölürsin.” didi. Ürve eydür:

“Kayırmazam, Allāh’a tayandum.” didi. Bu ħarīf eydür:

“Saña zinā itdi diyü dört pīr kışı yalan tanık turgururam. Seni recm itdürürem.” didi. Bu ‘avret eydür:

“Andan daħı kayırmazam. Erüm yolında şādık ve Allāh yolında şehīd oluram.” didi. Vardı, bu zālīm dört yalan şāhidi turgurdu. Zināya şehādet eylediler. Kādī “recm eyleñ” diyü emr eyledi. Maķbere arasına çıkarup recm eylediler. Şol meretebe urdılar taşı ki öldüğine hiç şübhe kalmadı. Daħı bir ķabr ķuķurına birağı ķodılar gitdiler. Zīrā Benī İsrā’il şerī^catinde ol idi kim recm eyledükde defn itmezlerdi, ķurd ve ķuş yisünler dirlerdi. Ürve temām ölmeyüp uşı gitmişdi. ‘Aķlı başına gelüp zār zār iñlemege başladı. Meger bir ‘Arab geldi ki ķabr ķevresinde devesin otara. Bir iñildi işıtdi. Varup görseydi bir ķabr ķuķurında bir güneş yüzlü ħātün kıızıl ķanlara ğarķ olup yatur. Bu kışıyi görünce işāret eyleyüp şucağız recā eyledi. ‘Arab şu getürüp içüp Ürve’nüñ bir pāre daħı cānı yirine geldi. Bu ‘Arab kışı anı deveye [65a] yükledüp alup memleketine gitdi. Yarasına tīmār eyleyüp şağaldı. ‘Arab daħı ‘āşık olup ħācet ‘arz eyledi. Ürve anda eydür:

“Yā ‘Arab ķarındaş, baña bu ķadar eyülik eyledüñ. Allāh ķatında bu eyülik zāyi^c olmaz. Ben sen didüğüñ degilem. Ben bu belāya erüm yolına uğramışam ve ihtiyār eylemişem.” didi. “Erüm yoğmıssa saña nikāħla varuram. Seni ķabül eylerdüm. Zīrā baña çok iħsān eyledüñ. Ammā erüm vardur. Aña ħā’in olmazam.” didi. Başına gelen kışşadan haber virdi. ‘Arabuñ yüregi acıdı, esirgedi, ol fikrden vāz geçdi. Ammā bu ‘Arabuñ bir ħabeşī ķulı vardı. Bu da ‘āşık oldı. Eydür:

“Baña tābi^c ol.” Ürve eydür:

“Ne söyler şol kelb.” didi. ħabeşī ğazab eyleyüp vardı, güc ile ağasınıñ beşikde bir oğlanuğı vardı, boğazladı. Daħı bıçağı Ürve’nüñ yaşduğı altına ķodı gitdi. Şabāħ görselerdi oğlan boğazlanmış. Bıcağ daħı Ürve’nüñ başı altından çıķdı. ‘Arab eydür:

“Ben saña bunca iħsān eyledüm. Sen baña bunuñ gibi iş idersin he mi?” didi. Ürve eydür:

“Yâ kardaş, fikr eyle ki sen beni öleden diri gördüñ. Dağı ben senüñ oğluñı öldüreyin mi ve ben ol zinâ ki çan itmeden aşâğadır, anı ihtiyâr eylemeyem, bunu ihtiyâr eylemek ne vech ile olur? ‘Aqluñ çancarı git-di?” Kişi dir:

“Hele çanlum adına olduñ. İhtimâl ola ki seni öldürem. Var git.” dir. Dört yüz dirhem harçlık virür. Ürve çıkar gider. Bir küya gelür. Görseydi bir kimseyi aşı [65b] komışlar. Ürve eydür:

“Bunuñ şuçı nedür?” Eyitdiler:

“Bir âdeme dört yüz dirhem deyni var. Anuñçün aşdılar ki aççeyi alalar.” didiler. Ürve çıkardı, dört yüz dirhemi virüp bunu indürtdi. Bu harif evlerine vardı. Atasına anasına eyitdi:

“Beni siz mi kırtardıñuz?” didi. Bunlar eyitdiler:

“Biz kırtarmaduk. Bir yolcu hâtün kırtardı.” didiler. Ol yigit Ürve’nüñ arından irişüp eydür:

“Baña ne ‘aceb luğ itmişsin?” dir. Görseydi bir cemîle hâtün. Bu dağı ‘aşığ olup eydür:

“Baña muñi’a ol.” Ürve eydür:

“*Sübhâna’llâh* ben seni ölmeden kırtardum, dârdan indürdüm. Şimdi sen baña bunuñ gibi iş eylemek dilersin, vech midür?” didi. Bu bî-devlet inşâf eylemedi, ikdâm eyledi. Ürve eydür:

“Gel Allâh’ı seversen bu kaçdı baña eyleme. Ben, sen didügüñ degilem.” didi. Bu harif gördi ki bu müyesser degil. Bir gemici vardı. Varup eydür:

“Benüm bir hüsnâ cāriyem var, şataram.” dir. Anlar gördiler ki bir cemîle. Biñ altun virüp alup gemiye getürdiler. Ahşam olıcak ol şatun alan kimse diledi ki el uzada. Allâh’uñ kudretiyle bir çarañuluk çöküp ‘azim rüzgârlar esüp mevcler peydâ olup gemi halkına başları çayısı oldu. Şol dereceye vardılar ki kendülerden ümmîdi çat^c itdiler. Ürve ayak üzre çalkup eyitdi ki:

“Şükr şol Allâh’a ki mazlumuñ du‘âsını redd eylemez ve kendüne tefvîz idenleri zâyî‘ eylemez.” didi. Dağı eyitdi ki:

“Ey gemi halkı, ben cāriye degilem. Bu kişi cāriye diyüp taşarruf itmek istedi. Andan ötüri Allâhü te‘âlâ bu belâyı [66a] size havâle eyledi. Benüm kışşam şöyledür.” diyü haber virdi. “Eger bu belâdan halâş olmaç murâduñuz ise beni âzâd eyleñ. Yoğsa cümleñüz helâk olursız.” diyü gemiciler biñ dînâr cem^c idüp ol alan kimseye virüp âzâd eylediler. Deryâ dağı sâkin oldu. Biraz giderek cem‘isi ‘aşığ oldılar. Kaşd eylediler güc ile zinâ ideler. Hemân deñiz bir kerre mevc urup gemiyi iki şak idüp cem‘isi helâk oldılar. Ürve gemideki cem‘i māl ile halâş buldı. Bir ağaca yapışup deryâ içinde bir ‘azim cezîreye vardı. Ol cezîrede şehrlar ve

vilâyetler vardı. Ol memleketüñ pādşāhı vardı. Ürve kendüyi bir gemici şüretine koyup bu mälleri bir yirde gizleyüp pādşāha varup eydü:

“Ey pādşāh gemimüz garķ oldu. İçinde ki halk helāk oldılar. Cemîc māl ile ben halās oldum. Ben isem bir genç ādemüm. Bu mālî zabt idemezem. Emr eyleñ hazîneye zabt itsünler. Tā ki ol gemide helāk olanlaruñ vārişleri geldükde bir bir şābit idüp mällerin kabz ideler.” didi. Pādşāh bu yigidüñ sözünü ve güzelligini ve emīnligini taaccüb idüp emr eyledi, mālî hazîneye zabt eylediler. Ürve dağı bir küşede erler libāsıyla ibādet meşğül oldu. Bir dereceye vardı ki köre ve kötürüme ve dürlü hastele-re duāsıyla şifā hāşıl olur oldu. Çünkü pādşāh maraz-ı mevte düşdi eyitdiler:

“Yā melik, yirüñüze bir halife tedārük eyleñ.” Melik eyitdi:

“Şol deryādan çıkan yigit yirüme pādşāh olsun.” didi. Çünkü [66b] pādşāh dünyādan gitdi Ürve’yi yirine melik dikdiler. Tahta geçüp pādşāhlık muqarrer olduqdan soñra bir gün divān idüp beglere ve ağalara eydü:

“Baña evlenmek için kızlaruñuzu ve kız karındaşlaruñuzu düzüp gönderüñ. İçlerinden birisini kendüme ihtiyār eyleyeyin.” didi. Her biri şād u handān olup taşra çıkup evlerine varup dürlü zinetler ile kızların ve kız karındaşların irsāl eylediler. Her biri “Bolay ki benüm kızımı ala.” diyü temennā iderler. Çünkü beglerüñ kızları ve kız karındaşları Ürve hıdmetine cemc olup Ürve hemān baş çevürüp saçın tağıdıp ve libāsın çıkarup gevde gösterüp arz-ı cemāl-i hāl eyler görseler ki bir güzel pādşāh hātündür ki hergiz mişli cihānda görilmiş degil. Dönüp eydür:

“Ey kızlar, beni görürsüz ki hātünam. Varuñ beglere ve ağalara ve babalaruñuza haber virüñ. Bir melik bulsunlar, avret beglige lâiķ degildür.” diyüp başından geçen kışşayı haber virdi. Varup kızlar dağı haber virdiler. Begler bu kışşayı istimāc idicek dağı artuķ rağbet idüp didiler ki:

“Bunuñ gibi emīn pādşāh bizüm elümüze girmez, qanda bulunur? Qabül eyledük hātün ise de.” didiler. Ürve pādşāhlığı qabül eylemeyüp yine yirine varup ibādet meşğül oldu. Bu hāli illerde ve dillerde destān olup her vilâyetden gelüp duāsın alurlardı. Çünkü Ürve’nüñ eri seferden evine geldi görseydi qardaşı [67a] kör olmuş oturur. Ürve dağı yok. Eyitdi:

“Qanı Ürve?” Qardaşı eydür:

“Zinā eyledi, emr-i şerc ile recm eylediler.” didi. “*Innā li’llāhi ve innā ileyhi rāci’un*⁴⁹.” didi. Bir zemāndan haber aldılar ki “Fülān vilâyetde bir duāsı müstecāb hātün varmış. Duāsı berekātında gözsüzlere ve kö-

⁴⁹ Biz Allah'a aitez ve vakti geldiğinde elbette ona dönceğiz derler (Bakara 156).

türümlere ve dürlü maražlara şifâ hâşıl olurmuş Allâh fazlıyla.” didiler. Bu kişi kardeşine eydür:

“Fülân yirde bir du‘âsı müstecâb hâtûn varmış. Gel seni aña iletem.” dedi. Ol dağı

“Hoş ola.” didi. Bu kişi kardeşini aldı gitdi. Bir zemândan soñra bir yirde kondılar. Görselerdi bir kör Habeşî var. Bu Habeşî’ nün ağası eydür:

“Kancarı gidersiz?” Hâli haber virdiler. ‘Arab dağı Habeşîyi alup bile gitdiler. Bir yirde dağı kondılar. Bir kör dağı anda var. Meger Ürve ol dâr-dan indürdüğü kimse imiş. Babası bunlara haber şorar. Haber virdiler. Ol dağı oğlın alup bile gider. İttifâk deryâyi geçüp Ürve şehrine dâhil olurlar. Ürve’nün şavma‘asına gördüklerinde bu kişiyi göricek helâli idügin bilüp gayrılar dağı temâm teşhîş idüp ammâ Ürve niķâb ile oturur. Bunlardan anı kimse teşhîş idemezlerdi. Ürve erin göricek bir hâlet gelüp kendüyi yeñemeyüp buña ‘arız olup içeri hâletine girüp bir miķdâr ağlayup girü taşra çıkar. Eydür:

“Ne kişileriz?” dir. Eri ilerü gelüp eydür:

“Yâ devletlü hâtûn, dâr-ı dünyâda bir qarındaşım vardı. Kör olmuş. Şihhat ümmîdine saña getürdüm. Du‘â recâ iderem.” [67b] didi. Ürve eydür:

“Meger bu qarındaşuñ bir ulu günâh işlemiştir. Bir mazlûm aña bed-du‘â eylemiş ola. Haķîķati üzre haber virsün. Andan du‘â eyleyem, Allâhü te‘âlâ gözün yine vire.” Qarındaşı fikr eyleyüp eydür:

“Girçekdür. Qarındaşım hâtûnına zulm itmişdüm.” didi. Döndi qarındaşına eydür:

“Yâ qarındaş, senüñ hâtûnuñ Ürve bu zemânda andan hayırlı hâtûn yoğ idi. Ben aña zulm ü iftirâ eylemişdüm.” diyüp kışsa-mâ-vâķı‘ayı haber virdi. Bu kişi eydür:

“Ne ğarîb müşkil iş eylemişsin. Sen qaradaşlık haķķını zâyi‘ eylemişsin. Ammâ ben zâyi‘ eylemeyeyin. Allâhü te‘âlâ ‘afv eyleye.” didi. Ürve du‘â idüp harîfün gözleri açıldı. Andan soñra ğayriler dağı ilerü gelüp du‘â temennâ eylediler. Ürve anlara dağı ke-zâlik “Mazlûm bed-du‘âsına uğramışlardur. Toğrusın disünler andan du‘â ideyin.” didi. Anlar dağı şihhati üzre haber virdiler. Hattâ dârdan indürdüğü harîf eydür:

“Câriye diyü şatdum. Alduğum aķçe kızıl pul oldu.” dir. Ürve anlara da du‘â eyledi. Anlaruñ dağı gözleri açıldı. Bu hâdişeyi eri ve cezîre halkından bir niçe kimseler görüp ğâyet ta‘accüb itdiler. Andan soñra Ürve dönüp erine eydür:

“Senüñ hâtûnuñ ne hâllü kimse idi?” diyü yüzünden niķâbın kaldurup eri Ürve’nün yüzine bakup ağladı. Eydür:

“Hemân saña beñzerdi, eger gözde ve eger kaçda ve âvâzda ve hüsn ü cemâlde. Ölmemiş olsaydı elüñe yapışup dağı benüm hâtûnumsın demek cā'iz idi.” dir. Ürve eydür:

“Beri dağı [68a] gele.” dir. İlerü gelüp eydür:

“Ben şol kimseyem ki senüñ gayretüñe recm olındum ve katl iftirâsın çekdüm ve esîr olup şatıldum ve deñizlere gark oldum ve beriyye seferlerin eyledüm. Ol mazlûme hâtûnam.” didi. Eri ve cemîc hâzır olanlar ağlaşdılar ve ta'accüb eylediler. Çün kim gice oldı eri diledi ki Ürve'ye yakın ola. Ürve eydür:

“Bir pâre şabr eyle. Turup âbdest alup iki rek'at nemâz kıilup yüzün secdeye urup münâcât idüp eydür:

“Yâ Rab, eger benden râzî iseñ beni dünyâ erinden kırtar. Râziyye marâziyye saña vâsıl olam.” didi. Allâhü te'âlâ secdede iken rûhını kabz idüp cezîre ehli cem' olup deñiz kenârında defn idüp üzerine bir 'azîm kûbbe binâ idüp ulu ziyâret-gâh eylediler, *rahmetu'llâhi 'aleyhâ*.

Gör imdi ey qarındaş, bir hâtûn iken şâdıqâneligi sebebi ile ne mertebeye vardı. Sen dağı aña göre 'amel eyle.

[94] **Hikâyet** olunur ki Mañşür bin 'Ammâr *rahmetu'llâhi 'aleyh* eydür:

İttifâk bir zemânda Başra şehrine vardum. Bir köşk ve bir yüce serây görürin. Perdeleri aşılımış, münakkaş ol serâyüñ taşrasında hadem ü haşem atlu ve yayağ tırmışlar ve andan içerü bir meydân düzülmiş ve çadır kurulmuş ve kapucılar ayağın tırmış ve kapudan içerü bir şuffe bağlanmış dürlü dürlü şüretler naş itmişler. Ol şuffede bir taht kurulmuş, cevâhirlere muraşşac bezenmiş, bir kimse görmüş ve işitmiş degil ve bir hûb şüretlü güzel yigit ol tahtuñ üzerinde oturmuş ve kemer kuşaklı kullar qarşusunda [68b] simât döşenmiş. Mañşür murâd idindi ki ol serâyâ gire. Yine fikr itdi ki:

“Bu pādşâh bu fenâ devletine nice mağrūr olmış, ölmek yok mıdur ve kıyâmet kopacak degil midür? Bundan ne havf idecek hâldür. Gireyin göreyin bir iki haq söz diyeyin ve naşihat ideyin. Ola Haq te'âlâ 'inâyet idüp tevfiq erzânî kıla.” didi. Bir zemân geçdi. Bu hadem ü haşem aşlâ beni görmedin içerü girdüm. Ol tahtuñ üzerinde ol kemâl ü cemâl issi pādşâh oturur. Hergiz bu şeklde, bu leţâfetde şâhib-i hüsn kimesne görilmiş degildür. Benden gâfil, eydür:

“Ey Nisvân gel.” dir. Gördüm bir cāriye geldi. Yüzi bedr ü aya beñzer ki mişl-i maḥlûk degil. Ardınca öñince niçe qaravaşlar ellerinde micmereler ve misk ü zübbâdlar ile tölmiş huqqalar. Çün Nisvân içerü girüp kullar ve hadem ü haşemler çıkup gitdiler. Beni görüp eyitdiler:

“Hây ne kişisin? Bunda senüñ ne işüñ var?” didiler ve pādşâhuñ dağı gözi tuş olup

“Ey bî-‘aql, benüm serâyumda n’eylersin?” diyüp serzeniş itdi. Ben eyitdüm:

“Ey pādşāh, benüm günāhum ‘afv eyle ki ben ṭabībem. Pādşāhlar ṭabībe kıymazlar.” Eydür:

“Nice ṭabībsin?” Eyitdüm:

“Günāh derdine dermān bilürem ve ma‘ṣiyetler cerāhatine merhem bilürem.” Eydür:

“Bunlardan nice bilürsin?” Ben eyitdüm:

“Ey pādşāh yimege ve içmege meşgûl ve zevk u şafâ ile mağrûr olmışsın. Serâyuña perdeler aşup kendü nefsuñ murādın virürsin. Memleketi a‘vānlar yıkup ḥalk zālīm elinde giriftār olmışdur. Allāhü te‘ālâ hışmından ve ‘uqûbetinden **[69a]** korqmaz mısın ve ol günü fikr eylemez misin ve dükeli begler beglikden ma‘zûl olup ve dükeli cebbārlar ve zālimler elinde mazlûmlar esir olalar ve ol giceyi añar mısın ki irtesi kıyāmet kopacaqdur. Biti okınacaqdur ve ol günde ḥayr ve şer şorılacaqdur, aña cevāb virilecekdür ve ḥalk birbirinden kaçacaqdur ve ol günü añla (?) cehennemî ḥāzır getüreler. Yakın gelicek ḥalk yüzi üzre düşecekdür. Saña ol günde Allāh’dan ğayrı kimse bulunmayacaqdur. Saña dünyā ni‘meti ve devleti fā‘ide itmeyecekdür ve bu emr ü nehyi ve bu şādlığa mağrûr olmaq ve Nisvān ‘aşkına ḥariş olmaq ‘aķil işi degildür. Ol Nisvān ḥod öldükde toprak olup bedenleri birbirinden ayrılacaqdur. Saña yār-ı vefādār olmayacaqdur. Niçün cennet-i Nisvān’ı añmazsun ki başdan ayağa degin misk ü ‘anberden ve kâfûrdan yaradılup hiç gözler görmiş ve kulaqlar işitmemişdür ve hiç kimesne anuñ eline yapışmamışdur. Ḥaķ te‘ālâ kelām-ı qadiminde buyurmuşdur: qavlehü te‘ālâ *lem yetmişünne insün kablehüm ve lā cānne*⁵⁰. *Ke-ennehünne’l-yāķütü ve’l-mercān*⁵¹. Ey pādşāh bunuñ gibi luṭfları dünyā-yı bî-şebāt doķına virürsin. Bu bî-vefā dünyāya aldanursın. Fenā için beķāyı terk idesin. Sencileyin şāhib-i cemāl böyle vücûd-ı nāzûki ṭamu odına yakmaq revā mıdur?” didüm. Bu naşīhati istimā‘ idicek pādşāh derünından bir āh idüp kendüyi taḥtdan aşığa atup feryād u fiğān idüp ‘aķlı başından **[69b]** gidüp ol qadar yandı kim ölü midür, diri midür bilinmedi. Niçe zemāndan soñra ‘aķlı başına gelüp zārī zārī inledi. Şol qadar ağladı ki meretebe-i helāke vardı. Andan soñra başın qaldurup benden yaña bakup

⁵⁰ Öyle güzeller ki daha önce insanlardan ve cinlerden kimse kendilerine dokunmamıştır (Rahmān 56, 74).

⁵¹ O hanımlar parlaklıkta sanki yakut ve mercandırlar (Rahmān 58).

“Ey tabīb, beni öldürdüñ. Dermānumdan daḡı ḡaber vir.” didi. “Benüm gibi dergāḡ-ı ḡaḡ’dan ḡaçana naḡar-ı ‘ināyet olmak müyesser midür ve bunca ‘iḡyānımız baḡışlanmak mümkün midür?” didi. Eytdüm:

“Ey oḡul, ol pādşāḡ bir pādşāḡdur, ‘aḡılerüñ günāḡın yarlıḡayup ve tev-bekārlaruñ tevbesin ḡabül idüp mü’minler cānına rāḡat ve derdlüler derdine dermāndur.” didüm. Sözümi sem‘-i ḡabül ile istimā‘ idüp yaḡasın ḡāk idüp köḡkinden aḡaḡa inüp ḡavālīsinden ḡaḡra ḡıḡup gitdi. Nisvān ḡün anı eyle görüp feryād u fiḡān eyleyüp eydür:

“Ey melik-zāde ma‘ḡıyyetde senüñle bile idük. Şimdi saña tevfiḡ iriḡdi. Biz daḡı sen kime ḡulluḡ iderseñ aña ḡulluḡ iderüz. Luḡf eyle bizi terk eyleme.” didi. Hemān-dem ol egninde zībā dibāları ḡeküp ḡāk idüp ya-bana atdı. Bir kiçeden geyüp başına bir ‘abādan bürüncek baḡlandı. Melik-zādenüñ yanına düḡdi. Aḡşam iriḡdi. İkisi daḡı şehrden ḡıḡup aḡlayu aḡlayu gitdiler. Mekke-i mükerremeye ‘azm itdiler. Ba‘de zemān yolum ol köḡke uğradı. ḡapusı bozulup dört dīvārı yıḡılıp ḡarāb u yebāb olmuş, köḡküñ ḡopraḡı gelüp ḡapusına yıḡılmış. *El-ḡamdüli’illāḡ* diyüp Allāḡ’a şükr eyleyüp [70a] niçe zemāndan soñra Ka‘be’ye vardum. Allāḡ evini ḡavāf idüp ve ol ḡüsn ü cemāl şāḡibi pādşāḡı gördüm ki vücūdı za‘if ü ḡor olmuş ve ḡüsn ü cemāl bozulmuş, ol gül yüzi za‘ferāna dönüp ve ol nihāl ḡāmeti hilāle dönmiş, egnine bir pelās alup ḡavāf ider. Yüzine baḡup firāsetle ol olduḡın bildüm. Beni göricek yanuma gelüp selām virdi. ‘Aleyke aldum. Eydür:

“Ey imāme’l-Müslimīn, beni güc ile bildüñ ola. Ben ol melik-zādeyem ki dürüst tevbe vü ‘ināyet eylemiş idüñüz.” didi. Şādān olup eytdüm:

“Nisvān ḡāli nedür? ḡandadır?” didüm. Eydür:

“Ey şeyḡ, şol ḡadar aḡlar ki āramı yok. Anı daḡı bir kerre görseñ.” dir.

“ḡoş ola.” didüm. Alup beni Nisvān ḡatına ilettdi. Eydür:

“Üstādımız, şeyḡımız geldi.” Nisvān eydür:

“Benüm şeyḡüm Mañşür bin ‘Ammār’dur, ḡayrı degildür.” dir. melik-zāde eydür:

“Ben daḡı anı direm.” ki hemān-dem benüm adum işitdi, segirdüp ḡaḡra ḡıḡdı. Eydür:

“Ey şeyḡ, Allāḡü te‘ālādan didāruñı dünyāda bir daḡı görmek recā iderdüm. *El-ḡamdüli’illāḡ* müyesser oldı. ‘Acabā benüm gibi kimseyi Allāḡü te‘ālā yarlıḡar mı?” dir. Ben eytdüm:

“Bilā-şek yarlıḡar.” ve

“Benüm gibi kimse cennete lā’iḡ olur mı?” didi.

“Lâ'îk olduğına şek itme.” diyince bir âh idüp düşüp yüzün toprağa sü-
rüp cân teslim eyledi. Melik-zâde dağı hâlini görüp feryâd u zârî kıilup
eydür:

“Ey şeyh, şimden soñra bu melâlete şabra tâkât getürimezin.” diyüp bir
kerre âh idüp düşdi. Ol dağı gördüm cân teslim eylemiş. Turup cemâ'at
yarağın [70b] görüp nemâzların kıilup defn eylediler, *rahmetu'llâhi*
‘aleyhâ.

Ey karındaş, gör imdi Allâhü te‘âlânuñ ne şekl kulları vardur. Sen dağı
kulluğ du‘âsın idersin, sen de zerrece Allâhü te‘âlâdan qorqarsın.
Ümmiddür ki cümle günâhuñ ‘afv ola. Aña göre ‘amel eyle.

[95] **Hikâyet** olunur ki çün Hüsrev, Şîrîn'i nikâhla aldı Hüsrev'ün kayşar
kızı Meryem'den bir oğlı vardı. Zîrâ Meryem'den evvel ikisi ‘âşîk u
ma‘şûk olmuşlardı. Hüsrev'ün ol oğlı dağı Şîrîn'e ‘âşîk oldu. Kaşd itdi ki
atasın öldüre dağı Şîrîn'i ala. Şîrîn Hüsrev'i yedi gice bekledi. ‘Âkıbet
şerbet muktezâsınca gâflet olup uyudılar. Hüsrev'ün oğlı gelüp atası-
nuñ karnını yardı. Dağı çıkdı gitdi. Hüsrev uyandı. Görse hâl ayruksı ol-
muş. Eydür:

“Be-her taqdîr ölürem. Bârî Şîrîn'i bir kerre dağı göreyin.” diyüp yüzini
yüzine urup cân teslim eyledi. Şîrîn bu hâli görüp feryâd u figân eyledi.
Hüsrev'ün oğlı yine içerü girdi. Eydür:

“Senden ötüri atamı öldürdüm. Beni almak gereksin.” dir. Meger Mecûsî
dîninde atası ‘avretini almak varmış. Öyle olunca Şîrîn eydür:

“Yâ melik-zâde, vech midür bu gün atañ öle, sen ‘avretini alasin. Iller ne
dir? Şabr eyle hele atañı haqqına koyalum dağı andan maşlahat gö-
relüm.” dir. Melik-zâde râzî olur. Hüsrev için şîrîn kendi türbe yapdu-
rup ve pâdşâhdan destür diledi ki Hüsrev'i türbeye kendü ilete. Şîrîn
cemî'c mällerin ve kulların ve câriyelerin ve tavarların [71a] ve bâr u
büngâhın bile alup ve ziyâde rızkı vardı, zîrâ pâdşâh kızı idi, çünki
Hüsrev'ün tâbütını çekdiler Şîrîn mâtem tonların geyüp ve cemî'c dâye vü
tavâşî ve kul u kırnaç dağı mâtem tonların geyüp at ve katır ve devele-
rine hazînesin yükledüp dağı Hüsrev'ün tâbütı yanınca Hüsrev'ün cânı
içün sağına ve şolına kendü eliyle şadağa eyleyü eyleyü gitdi ve Şîrîn
kendü cebine ve koynına cevâhir ve altun ve gümüş doldurmuşdı. Çün
kendüdeki mâl ü cevâhir temâm oldu hazînesin dağı açdurup üleşdürdi.
Ol dağı temâm olduğdan soñra cemî'c tavarları ve kul ve karavaşları
hattâ kendü atın ve egninde olan libâs ve boynında olan küpe ve halhâl
ve boğmaçların bi't-temâm türbeye varınca şadağa idüp gitdi. Ancağ
bir setr-püş ile çalup tâbütı türbeye çekdürüp eydür:

“Bir sâ'at türbeyi hâlî eyleñ.” Hâlî eylediler. Tâbütunuñ қаpağın açup
kendü dağı tâbûta girüp Hüsrev'ün kefenin açup sînesin sînesine urup
bir eline bir bıçağ [alup] ve bir eliyle tâbütuñ қаpağına yapışup Hüsrev'i

ne yirden urdılarsa kendüyi dağı oradan [bıçağı] şokup Hüsrev'i kucaqlayup tábütü örtüp cân teslim eyler. Taşrada olanlaruñ intizarı cânlarına kâr eyleyüp içerü girüp görselerdi hâl bu vech ile vâkı^c olmuş. Şirîn'üñ Hüsrev yolına şadâkatin tahsin eylediler. Ammâ bu kışşa Hüsrev-nâme'den degildür. Ammâ birbiri yolında şadâkatlarine nazar olına.

[96] Hikâyet olunur ki meşâyihden birisi bir vilâyete bir halife göndermiş. Ol halife **[71 b]** ol vilâyete varup niçe zemân meşğül oldu, bir kimse tâbi^c olmadı. Ğakıbet varup bir niçe ırğad tutup kendü ile ağışama degin zıkr ideler. Geldi, bir halvete girdi. Zıkr eylediler, ağışam ücretlerin alup gitdiler. Halife eydür:

“Şafâñuz olan yarın yine gelüñ ücret alup zıkr eyleñ.” didi. Şabâh yine gelüp zıkr eylediler. Zıkr eyleyü eyleyü ırğadlar zıkrüñ lezzetin aldılar. ırğadlığı ve ücreti terk idüp derviş oldılar. Temâm kırk derviş olup halife ile şeyhe gitdiler. Çün bildi ki emr-i ma^crûf ve nehy-i münker için üç dürlü şerâ^cti var, üç sünneti vardur. Şart-ı evvel niyet-i hâliş, şart-ı şânî Ğilm, şart-ı şâliş şabr u minnet. Evvel kendü nefsin işlâh eyleye. Dağı andan Ğayriyi işlâh u ırşâd eylemekdür. Sünnet-i şâniye tefekkür, sünnet-i şâlişe müdârâ-yı nâs. Bu mezkürüñ her biri icrâ eylemek gerekdür. Lâkin Ğulemâ ihtilâf eylemişler. Bir kimse Ğilmle kendü Ğamel eylese Ğayra naşihat câ³iz midür, degil midür? Ba^czılar eydür ki eylemeye.

[97] Hikâyet olunur ki ehl-i İslâmdan birinüñ kalbine bu fikr geldi kim “Kuds'deki şerif vilâyette keşişler n'eyler? Bir şüretle varup katl ideyüm.” diyü sefer eyledi. Kuds'e vardı. Ittifâk kilisânuñ kapusından içerü girince bir genç keşiş çıkageldi.

“Yâ Müslümân, şol zevâllular saña n'eyledi ki bir nice menzilden anları kırmağa niyyete gelürsin.” didi ve dağı meşhürdür ki ruhbânlar riyâzetle hevâ yüzinde uçarlar. İmdi bu aşl istidrâclar ki evliyâdan vâkı^c olsaydı aña kerâmet dirler, çok **[72a]** derece degildür. Meşâyih katında egerçi kim ba^czılara vâkı^c olmazsa dağı zîrâ meşrebüñ kimi keşfe ve kimi kerâmete ve kimi ma^crifete ve kimi zühde ve riyâzete mazhar düşer. Hiç keşf ü kerâmet ve Ğayrı Ğalâmet vâkı^c olmaz. Kimi vâkı^ca dağı görmez. Ekşer meşâyih katında hiçâbla sülük eyleyen Ğayrı vech ile sülük idenlerden memdühdür. Zîrâ mekrler çok olmaz. Keşf ü kerâmet ehlinüñ mekrleri çok olduğı mâ-ğaşal keşf ü kerâmet Ğavâm katında mu^cteberdür. Ehl-i hağıkat katında mezümüdür.

[98] Hikâyet olunur ki meşâyihden biri Ramazân güninde dervişleriyle bir yire giderdi. Ziyâde acıqup şuşadılar. Ammâ hâl mağmaşa degildi, ya^cnî helâk olacağ mertebe degildi. Nâ-gâh qarşularından bir nür tecellî eyleyüp didi kim *ene Rabbükümü'l-Ğalâ haleltü'l-yevme mâ Ğaramtü Ğaleyküm*. Dimek olur ki “Ben sizüñ yüce Rabbiñüzün ki Ramazânda yi-

mek ve içmek haramdır. Size helâl itdüm. Yiñ ve içüñ.” dirdi. Dervişle-
rñ kimi ta'ama ve kimi şaraba yapışınca şeyh eyitdi:

“E'üzü bi'llâhi men şerreke şeytân⁵².” Eyitdi:

“Benüm şeytân idügümü neden bildüñ?” didi. Şeyh yine

“E'üzü bi'llâhi men şerreke şeytân.” didi. Şeytân eyitdi:

“Yâ şeyh, ne hoş bildüñ.” didi. “Aceb ider ola.” didi. Şeyh yine

“E'üzü bi'llâhi men şerreke şeytân.” didi. Şeytân men' oluben gitdi.
Dervişler eyitdiler:

“Yâ şeyh, bu tecellî eyleyeni haq şanup orucu yiyeyazduq. Siz neden bil-
düñüz şeytân idügin?” didiler. Şeyh eydür:

“Üç 'ilmle bildüm ki şeytândur. Evvel 'ilm-i fikh ile bildüm ki zirâ fikhda
eydür: “Muķim olan kimse hâlet-i maḡmaşaya [72b] varmayınca Ra-
mazânı yimek yokdur. Biz ölecekleyin acıgup şuşamaduq. İmdi şer'ate
muḡâlif emr eyledi. Belki şeytândur. İkinci 'ilm-i kelâm ile bildüm. Zirâ
'ilm-i kelâmda Allâhü te'âlânüñ mekânı yokdur ve bir tarafda ve bir ci-
hetde olmaz. Bu ḡod qarşumuzda tecellî eyledi. Cemî' cihetden tecellî
eylemedi. 'ilm-i kelâm ile bildüm ki şeytândur. Üçüncü 'ilm-i taşarruf ile
bildüm. Zirâ meşâyiḡ ittifâķ eylemişlerdür ki Haq tecellî eylese beşeriy-
yet maḡv olup fenâ bulur. Bizüm ḡod 'aqlımız ve beşeriyetimiz zâ'il
degil. Kemâ-kân yirinde тұrur. Ol 'ilmle daḡı bildüm ki şeytândur. Zirâ
dimişlerdür ki *men tefennene teḡallaşa*⁵³ ve bi'l-cümle tâlib-i Haq ola-
na bu üç 'ilm lâzımdur veyâ bu üç 'ilmi bilen kişiyeye tâbi' olmak lâzımdur
ve eger bu üç dürlü 'ilmüñ ba'zısını veyâ küllisini bilmeseydi ḡalâlet
muḡarrerdür.

[99] Hikâyet olunur ki bir gün ḡasan-ı Başrî ḡabîb-i 'Acemî ile nemâza
iķtidâ idüp uyduqdan soñra ḡasan-ı Başrî nemâzı bozup koyup gitdi
laḡn okudu diyü. Vâķı'asında ḡasan-ı Başrî'ye didiler ki “Cemî' ömründe
bir nemâza râst geldüñ idi, anı daḡı terk eyledüñ.” didiler. ḡabîb-i
'Acemî'nüñ kesbi balıqdan idi. İttifâķ bir gün balıq şayd iderken bir
Yahüdî eydür:

“Eger Müslümânlaruñ dînleri haq dîn olsaydı imâmları şöyle faķir olup
balıq avlamaḡa muḡtâc mı olurdu?” didi. Yahüdî bu fikrde iken ḡabîb elin
şuya şokup bir balıq çıkardı, Yahüdî'nüñ gögsine urdu. Yahüdî görseydi
balıq kızıl altundan, gözleri zeberced. Kendünüñ cemî' mâli balıḡuñ bir
gözinüñ bahâsı degil. Yahüdî [73a] bildi ki balıq avladuḡı iḡtiyâcdan de-
gil imiş. Şehâdet getürüp Müslümân oldu.

Ey qarındaş kerâmet-i evliyâ ḡaḡdur. Aña inkâr itme.

⁵² Şeytanın şirkinden Allah'a sığınırım.

⁵³ İhtiyatlı olan kurtulur.

[100] **Hikāyet** olunur ki Ḥorasan'da bir kimesne ḥac seferin idüp Başra'ya gelmişdi. Eydür:

“Bu şehirde emîn kişi kimdür ki anuñ katında emānet koyam.” didi. Halk eyitdiler:

“Ḥabīb-i ‘Acemī vardur.” didiler. Ol kimse Ḥabīb-i ‘Acemī'nüñ katında on biñ dirhem emānet koyup ḥacca gitdi ve “Eger düşerse baña bir mülk alıvir.” dimişdi. Meger ol zemānda gāyet kahtlık idi. Başra vilāyeti ziyāde buñaldılar. Ḥabīb-i ‘Acemī eydür:

“Bu emāneti fuḫarāya ḥarc ideyüm. Kişi geldüğü vaḫtin ḳabül iderse hoş. Eger ḳabül itmezse Allāhü te‘ālā kerīmdür, bir yirden bulup virevüz.” didi. Fuḫarāya aḳçeyi şadaḳa eyledi. Çünki ḥacī geldi Ḥabīb'den aḳçeyi taleb eyledi. Ḥabīb eydür:

“Aḳçeni bu ḳadar, şu ḳadar kişinüñ ve serāy u bāğ u bāğçe ve ḥadem ü ḥaşem aldum.” didi. Ḥorasanī sevinüp varup Ḥorasan'dan ehlin getürmege gitdi. Öyle şandı ki Başra şehirinde kendü için bāğ u bāğçeler ve köşkler ve serāylar alınmışdur. Çünki ehlin getürdi şeyḫe varup eydür:

“Ol maḳām ḳandadır? Anda ḳonavüz.” didi. Ḥabīb eydür:

“Cennetdedür.” didi. Ḥorasanī ḥāḫırı müşevveş olup incünüp gitdi. ‘Avretine ḥaber virdi. ‘Avreti eydür:

“Anuñ gibi kişi zāmin olursa ol mülk bu mülkden yigdür. Var bir kāğid virsün. Allāhü te‘ālāya varduğumuz vaḫt dostınuñ zāmini kāğıdın virevüz. Ol mülkimüzi vire.” didi. Ol kişi şeyḫden zāmin-nāme taleb eyledi. Ḥabīb nāmeyi öyle yazdı ki [73b] “*Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm men Ḥabībü’l-‘Acemī ilā Rabbi’l-‘ālemīn*”⁵⁴. Çünki ḳullaruñ gāyetde muḫtāc oldılar bu faḳir işbu ḳuluñ Ḥorasanī'ye on biñ dirhemlik cennetüñden köşk ve serāy ve bāğ u bāğçe şatdum. Bahāsın fuḫarā ḳullaruña şadaḳa eyledüm. İmdi ol kimse ḥazret-i ‘izzete vara, mülkin aña teslim idesiz.” didi. Ḥorasanī zāmin-nāmeyi şaḳladı. Çünki ehliyle dünyādan gitdiler “Mektübı kefenümüze bile ḳoñ.” diyü vaşıyyet itdiler. Ḥorasanī'yi ehliyle ḳabre ḳodılar. Şabāḥ ziyārete varup görselerdi taşı üzre ḳudret ḳalemiyle yazılmış ki “*Bismi’llāhir’r-raḥmāni’r-raḥīm men Rabbi’l-‘ālemīn ilā Ḥabībü’l-‘Acemī*”⁵⁵. Şöyle ma‘lūm ola ki ol zāmin olduğı maḳāmlar ol kişiye teslim olındı. Sen kefāletden ḫalāş olduñ.” diyü buyrılmış.

İmdi görüñ ‘Acemī'nüñ Allāhü te‘ālā katında menzili nedür. Var inşāf eyle her bir cāhile, ümmī ise ne var Ḥabīb-i ‘Acemī daḫı ümmīdür dime-den ferāğat eyle. Şimdiki zemānda şeyḫlik da‘vāsın idenlerüñ aḫvālları ma‘lūmdur.

⁵⁴ *Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Ben Habībü'l-‘Acemī'den âlemlerin Rabbine.*

⁵⁵ *Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Ben âlemlerin Rabbinden Habībü'l-‘Acemī'ye.*

[101] **Hikâyet** olunur ki Bâyezîd-i Bisţâmî *ḳaddese sırrahü'l-ʿazîz* ḫâzretlerine ḫalk üşüp ḫuzûrın giderdiler. Bâyezîd bir gün Ramazânda giceden niyyet eylemeyüp şabâḫ bâzâra varup ṭaʿâm yidi. Ḥalk eyitdiler:

“Bu daḫı ḫod mülḫid imiş.” diyüp ṭaḫıldılar. Bâyezîd eydür:

“Şerîʿatden bir ṭaş ḳoparmayınca ḫalkuñ elinden ḳurtılamaduk.” didi. Rivâyet olunur ki Ḥâzret-i Mevlânâ Celâle'd-dîn, Şems-i Tebrîz *ḳaddese sırrahü* melâmet idüp örgetmeyince terbiye ve irşâd eylemedi. Ammâ ḫalk anı zâhiren ḫarâbâtî görürlerdi. Bilmezlerdi ki ol ḫalk [74a] gâlebesinden ḳurtılıp Ḥaḳ'la ḫuzûrda olalum diyü baʿzı münker gösterüp ḫalk ol münkeri girçek şanup ehl-i ḫalâlet oldılar, dirler. Ḥâşâ evliyâ³u'llâhdan ḫamr içmek ve sâ³ir lehv-i bâṭıl vâḳı^c olmaz. Lâkin bu ṭarîḳla ḫalka kendüleri eyle itmiş iʿtikâd itdürürler ki ḫalkuñ bizden iʿtikâdı kesilsün diyü. Ammâ baʿzı nâs anlaruñ zâhiren ḫarâbâtından ḫarâb oldılar. Anuñçün meşâyih eydürler ki:

“Egerçi ki Melâmiyye ṭarîḳı ḫaḳdur, lâkin mutaşavvıfa müteşerriʿa ṭarîḳı andan efdaldür. Zîrâ zâhiren şerîʿati ellerinden ḳomayup bâṭın-ı ṭarîḳla bile riʿâyet idüp şerîʿate ḫalel getirmezler. Rasûlu'llâh *ʿaleyhi's-selâm* ve aşḫâbı ṭarîḳı üzre zâhir ü bâṭını maʿmûr olmaḫla lâ^cik-ı cennet olurlar ve bâṭın maʿmûr itmekle didâra maḫal olurlar, dirler. Üçüncü bir ṭarîḳ daḫı vardur. Aña Münteniiyye dirler. Şimdiki zemânda dürlü dürlü ışıklar ve muḳallidler ṭarîḳı. Anlar mutaşavvıfdan ve Melâmiyyeden de degildir. Zîrâ şerîʿate tâbi^c degillerdür ve Melâmiyyeden de degillerdür. Zîrâ Melâmiyye, şerîʿati ellerinden ḳomazlar. Lâkin kendüleri ḫalk ile degildir, dirler. Ḥuzûr-ı meʿa'llâh için ammâ Münteniiyyenüñ zâhiri gibi bâṭını daḫı ḫarâbdur. Zâhiri ḫarâb idüğü ḫod maʿlûmdur. Bâṭınları ḫarâb idüğü oldur ki rasûlu'llâh *şalla'llâhü ʿaleyhi ve sellemden* rivâyet olunur ki *eş-şerîʿatü şeceretün ve't-ṭarîḳatü aḫşânühâ ve'l-maʿrifetü evrâḳuhâ ve'l-ḫaḳîkatü eşmâruhâ fe izâ lem tekûni's-şeceretü lem tekûn aḫşânuhâ fe-keyfe evrâḳuhâ ve eşmâruhâ*. Dimek olur ki “Şerîʿat bir ağaç gibidür. [74b] Ṭarîḳat anuñ budağı ve maʿrifet anuñ yaprağı ve ḫaḳîkat anuñ yimişidür. Egerçi kim ağaç olmazsa budağı daḫı olmaz. Bu ḳanda ḳaldı ki yaprağı ve yimişi ola. Yaʿnî şerîʿat olmayınca ḫayrı ḫiç olmaz.” dimek olur. İmdi taḫḳîḳ bilmek gerekdür ki Münteniiyye yaʿnî ışıklar ve muḳallidler zâhir ve bâṭın ṭarîḳ-ı Ḥaḳ'dan ḫariçlerdür. Baʿzılar küfr iʿtikâdı üzredür, *neʿüzü bi'llâh*. Ḥaşre ve neşre iʿtikâdları yokdur. Âdem ot gibi biter ve ot gibi yiter, dirler ve ḫarâm u ḫelâl yokdur, dirler ve ekşer revâfizidür. Anlaruñ daḫı baʿzını küfre yitişdürmişdür. Ḥattâ Ḳurʿân-ı ʿazîme inkâr iderler. Anuñçün ki baʿzı ehl-i fetvâ dirler ki Yahûdîñ ve Naşrânîñ boğazladuğı mısıldur, Râfizîñ boğazladuğı mısmil degildir. Zîrâ Yahûdî ve Naşrânî kitâb ve Ḳurʿân'a ḳâ³ildür, ışıklar ve Râfizîler Ḳurʿân'a ve kitâba ḳâ³il degildir. Bustânü'l-ʿÂrifin eydür:

“Rāfīzīyi öldürmekde günāh yoǵdur.” dir.

[102] Hikāyet olunur ki Bāyezīd-i Biştāmī *ḳaddese sırrahü’l-‘azīz* rūḫ-ı münācātında eyitdi:

“Yā Rab, cennetdeki ḳoñşumu baña bildürseñ.” didi. Sırrına ilhām oldı ki “Fülān şehrde, fülān monlānuñ bir ḳara ḳulı vardur. Senüñ cennetde ḳoñşuñ oldur.” didi. Bāyezīd-i Biştāmī *ḳaddese sırrahü* sefer idüp ol şehre varup şordı. Eyitdiler:

“Sen bir şālih sīmālı ḳişisin. Ol ḫod bir fāsıḳdur. Anı n’eylersin?” dirler. Bāyezīd:

“Hele ne yirdedür?” didi. Halk eyitdiler:

“Fülān yirde fāsıḳlarla ḫamr iderler.” didiler. Bāyezīd varup görse hem didükleri gibi kırḳ nefer fāsıḳlar **[75a]** cem^c olmışlar, mezkūr ḳul daḫı aralarında bile oturur. Bāyezīd-i Biştāmī:

“Eyvāh baña bu vāḳı^a olan ilhām Rabbānī degilmiş, iǵvā³-i şeytānīdür.” diyüp hemān döndi gitdi. Ḳul çağırup eydür:

“Bāyezīd neye geldüñ, neye gidersin?” didi. Bāyezīd-i Biştāmī bildi ki velīlerdendür. Girü döndi. Ḳul eydür:

“Sultānü’l-‘ārifin Bāyezīd’dür gelen.” diyü zıkr eyledi. Fāsıḳlar Bāyezīd’üñ ayaǵına düşüp tevbe eylediler. Hāzret-i Bāyezīd-i Biştāmī bu ḳula eyitdi:

“Sen ḫod ehl-i esrārdan imişsin. Sen bu fāsıḳlarla n’eylersin?” didi. Ḳul eydür:

“Bāyezīd mürüvvet degildür ki ḳişi yaluñuz cennete gire. Şunlar seksen fāsıḳlar idi. Medārun ileyh kırḳın döndürüp tevbe itdürdüm. Şimdi şavma^camda ‘ibādete meşğüllerdür. Bunlara daḫı müdārā ideyordum. Naşib senüñ imiş.” didi. Kırḳı daḫı Bāyezīd’e mürīd olup seksen ḳişi olup ‘ibādete meşğül oldılar.

Ey ḳarındaş, sen daḫı ādem oǵlısın, geçenlerden ‘ibret al.

[103] Hikāyet olunur ki ‘Ömer bin el-Ḥattāb *raẓıya’llāhü ‘anh* bir kimseyi ḳonuk almışdı. ‘Ömer ḫazretleri *raẓıya’llāhü ‘anh* ayaḳ üzre ḳalkup ḳonuǵa ikrām ve ḫıdmet eyledi. Ḳonuk eydür:

“Yā emīrü’l-mü’minin, niçün sen kendüñ ayaḳ üzre ḫurup ḫıdmet idersin?” didi. ‘Ömer *raẓıya’llāhü ‘anh* buyurdılar ki:

“Rasül *‘aleyhi’s-selām*dan işitdüm. Buyurdılar ki “Ḳonuk olan evlerde melā’ike ayaḳın ḫururlar. Ben utanurın ki melā’ike ayaḳ ḫururken ben oturam.” didi.

Ve daḫı bilmek gerekdür ki ḳonuǵa ikrām İbrāḫīm Ḥalilü’r-raḫmān’dan ḳalmışdur. İbrāḫīm *‘aleyhi’s-selām* cemī^c ‘ömrinde **[75b]** ḳonuksuz

ta^câm yimemişdir. Zîrâ bir ev yapmışdı. Ol evüñ dört kapusu vardı. Ta^câm va^cti olıca^c İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* tuşına niçe mîl giderdi. Konu^c eline girince ta^câm yidürürdi ve eger ele girmezse kendü da^cı ta^câm yimezlerdi. Ammâ konu^c ta^câm yirken aya^cğ üze tırurdu ve hıdmet iderdi. Aya^cğ üze tırmasa sebep oldur ki bir gün bir konu^c gelmişdi. İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* ol konu^cğ yidürdi içürdi. Temâm oldu^cğ va^ctin Allâhü te^câlâ cānibinden nidâ geldi ki eydür:

“Yâ İbrâhîm, eger *ekrimû’z-żayfe*. Dimek olur ki “Konu^cğa ikrâm eyle.” İbrâhîm geldi, bir koyun boğazladı. Ol da^cı temâm oldu. Yine nidâ geldi ki *ekrimû’z-żayfe*. Bir deve boğazladı. Ol da^cı temâm oldu^cğ gibi girü nidâ geldi ki *ekrimû’z-żayfe*. ‘Âkıbet İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* aya^cğ üze tırurup hıdmet eyledi. Nidâ geldi ki “El-ân *ekrimû’z-żayfe* yâ İbrâhîm.” dinildi. Ya^cnî “Şimdi ikrâm eyledüñ.” dimek olur. Yâ İbrâhîm, Allâh içün şıd^ck ile ziyâfet eylemek cem^c-i ‘ömrinde hâliş kârı oldu^cğün İbrâhîm dünyâdan geçeli niçe biñ yıldur Allâhü te^câlâ her gice üzerinde konu^cğ eksük eylemedi. *Qalle kalîf*⁵⁶ üçle on arasında eksük olmaz.

[104] Hikâyet olunur ki şimdiki h^vân-ı Halîl’üñ aşlı oldur ki meger İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* on iki biñ koyunu sürüsi vardı ve on iki biñ boynı altun tavklı koyun kelbi vardı. Her süri başına bir kulı tuman koyundan da^cı ziyâde idi. Melâ³ike eyitdiler:

“Yâ Rab, niçün **[76a]** Halîl idindüñ bu kadar dünyâsı varken.” didiler. Allâhü te^câlâ Cebrâ³il’e eydür:

“İn yire, İbrâhîm’i tecrübe eyle, dünyâsını mı artu^cğ sever, beni mi artu^cğ sever.” Cebrâ³il *‘aleyhi’s-selâm* bir sâ³il şüretine girüp geldi. Eydür:

“Yâ İbrâhîm baña bir koyuncu^cğ vir.” didi. İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* bir koyun virdi. Cebrâ³il koyunu aldı. Da^cı bir kerre “*Lâ İllâhe illa ‘İllâh*⁵⁷.” diledi. Cebrâ³il *‘aleyhi’s-selâm*uñ zıkrı İbrâhîm’e eşer eyledi.

“Yâ kişi, Rabbümi nice hoş zıkr idersin. Gel bir da^cı zıkr eyle cemî^c koyunuñ üç bölüğinden biri senüñ olsun.” didi. Cebrâ³il *‘aleyhi’s-selâm* bir kerre yine “*Lâ İllâhe illa ‘İllâh*.” didi. İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Yâ kişi, bir da^cı zıkr eyle, iki bölüğü senüñ olsun.” didi. Bir kerre da^cı zıkr eyledi. İbrâhîm eydür:

“Yâ kişi, zıkrüñ baña katı eşer eyledi. Bir da^cı zıkr eyle, cemî^c koyunum senüñ olsun.” didi. Bir kerre da^cı zıkr eyledi, cemî^c koyunu aldı. İbrâhîm *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Bir da^cı zıkr eyle, cemî^c kelbi ve çübânı da^cı al.” didi. Bir da^cı zıkr eyledi, anları aldı. Añaru gitdi. İbrâhîm eydür:

⁵⁶ Azın azı.

⁵⁷ Allah’tan başka tapılacak yoktur.

“Yâ kişi, Mevlâmuñ zikri baña katı eğer eyledi. Bir dağı zîkr eyle, beni dağı al, saña hıdmetkâr olup zikrũñ işideyin.” didi. Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm eydür:

“Şaddağ yâ Hâlîlü’r-Raħmân, Allâhü te‘âlâ seni dost itdügince varmış. Ben seni tecrübe için gelmişemdür. Zirâ göklerde şöyle bağış olındı, koyunu ve kelbũni ve ‘ibâduñı al.” didi. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm:

“Ben bağışladuğumdan dönmezem.” didi. Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm eyitdi:

“Yâ ben bunu n’eyleyeyin? Göklere alup gidemezsin.” didi. Allâh emriyle cemî‘ koyunu tevâbi‘le [76b] şatdılar. Dağı yirler aldılar, vađf eylediler. Şimdi bu yinen ol vađfuñ hâşılıdır ve bi’l-cümle kiři konuğu ne deñlü ri‘âyet ü iħsân iderse ide, dağı yine temâm murâd üzre hıdmeti edâ idemedüm diyü inleye. Dağı konuğdan ‘özr dileye ve dağı sünnet oldur ki konuğu evi şapusına degin gönderivire. Rasûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâm buyurur ki “*İnne min sünneti’z-żayfi et-teşyi‘i ilâ bâbi’d-dâr*⁵⁸” demek olur ki “Tağkıkan konuđlamađuñ sünnetindendir ki ev şapusına degin göndere.” dir. Ğasan *raziya’llâhü ‘anh* rivâyet ider:

“*Men şeyyi‘a eħâhü fi’llâhi be‘aşa’llâhü melâ’iketehü min tahti’l-‘arşı yevme’l-kıyâmeti yüşeyyi‘uhü ile’l-cenneti.*” Dimek olur ki “Bir kimse bir mü’min konuğu Allâh için gönderivirseydi kıyâmet gününde ‘arş altında Allâhü te‘âlâ feriştelere gönderürler, ol mü’min şardaş ta‘zîm idüm melâ’ike ta‘zîm ile cennete gönderivürler.” dir ve rasûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâm buyururlar ki:

“*Men şeyyi‘a żayfen lehü seb‘a ğaşavâtin ğalleķa’llâhü ‘aleyhi seb‘ate ğaşavâti ebvâbi cehennem ve izâ şeyyi‘ahü şemâniye ğaşavâtin fetâha’llâhü ‘aleyhi şemâniyete ebvâbi’l-cenneti ğattâ yedħulehâ min ey-yühimâ řâ‘e*⁵⁹.” Dimek olur ki “Bir kimse konuğu yedi adım gönderseydi Allâhü te‘âlâ ol kiřinũñ üzerine cennetũñ yedi şapusını açarlar. Dağı kanķısından dilerse girür.” Ebü Hüreyre *raziya’llâhü ‘anh* rasûlden rivâyet ider ki:

“Bir kimse bir tã’ifeye konuğ olsa dağı ol cemâ‘at ol kimseyi konuğluğu kabûl eylemese ol konuğ ol tã’ifenũñ rızķından güc ile konuğluğu miķdârı bulduğu yirden almak [77a] câ’izdür eğer uğrın ve eğer güc ile. Eğer kendü ķâdir olmazsa dağı ba‘zılar yardım idüp alivirelerdür.

[105] **Ğikâyet** olunur ki İmâm Şâfi‘i *raħmetu’llâhi ‘aleyh* Bağdâd’a varup Za‘ferânî’ye konuğ oldu. Za‘ferânî *raħmetu’llâhi ‘aleyh* her pişürdüğü ta‘âmı bir kâğıda yazup câriyeye virürdi. Ol pişürürdi. Bir gün İmâm

⁵⁸ Misafiri kapı dışına kadar uğurlamak sünnettir.

⁵⁹ Kim misafiri yedi adım uğurlarsa cenab-ı Hak o kişiye yedi cehennem kapısını kapatır. Her kim misafiri sekiz adım uğurlarsa Allah o kişiye sekiz cennet kapısını açar, dilediğinden girsin.

Şâfi'î *rahmetu'llâhi 'aleyh* cāriyeden kâğıdı alup bir ʔaʕām ziyāde yazdı. ʔaʕām pişdüğü vaktin Zaʕferānî gördi kim kendü yazduğundan bir nevc artuq. Zaʕferānî cāriyeye ʕitāb idüp eydür ki:

“Ben ʔod bu ʔaʕāmi saña emr eylemedüm. Sen niçün ziyāde eyledüñ?” didi. Cāriye kâğıdı efendisiniñ eline virdi. Görseydi Şâfi'î ʔazretleri ʔaʕt-ı şerīfiyle bir ʔaʕām ziyāde yazılmış. Zaʕferānî feraḥ olup cāriyeyi āzād eyledi, dir.

Rivāyet olunur ki baʕzı yārān Ḥasan-ı Başrī'yi ziyārete varmışlardı. Ḥasan-ı Başrī ʔazretleri evde bulunmayup ʔaʕāmın ortaya getürdiler. Yinürken Ḥasan-ı Başrī ʔıkageldi. Görse kendüye ʔanışmadın yirler. Feraḥ olup güldi. Eydür:

“Biz daḥı şaḥābenüñ ulularını öyle bulduq ki birbiriniñ ʔaʕāmına teklif eylemezdi.” ve daḥı ʔaʕāmuñ temāmi ola, duʕā kıilup destür ʔaleb eyleyenler ve bu duʕāyı oқыalar:

*Allāhümme bārik fī rızıkıhi ve yessir lehü en yefʕale ḥayran minhü ve ʔanʕhi bimā aʕʔaytühü vağfir lehü ve'rḥamhü ve'ceʕalnā ve iyyāhü mine'ş-şākirin*⁶⁰.

Rivāyet olunur ki Cüneyd-i Bağdādī'ye *ḳaddese sırrahü* bir ḥātün gelüp **[77b]** eydür:

“Bir miḳdār şadaḳam var. Mescide cerāğ için yağa vireyin.” didi. Şeyḥ eydür:

“ʔaʕāma vir, dervişler yisünler, daḥı zıkr eylesünler. Nitekim yağa virseñ mescid saḳfı nūrlanur. Fuḳarānuñ zıkrı ile ol ʔaʕāmuñ nūrı ʕarş saḳfın nūrlanurur ve bir kimse bunlardan birisiyle yaʕnī ʔurʕān yā zıkr yā nemāz yā tesbīḥden birisiyle ʔaʕāmını arıtmadan yise olsaydı ʔalb-i ʔasāvet üzre ʔalḳa.” dir ve daḥı ʔaʕāmdan şoñra ağızın yumadın yatmaya, tā ki şeyḥānuñ āfeti irişmeye.

[106] Hikāyet olunur ki İmām Şâfi'î ʔazretleri seferlerinde bir şehre varur. Bir kimse imāma ol ʔadar ziyāfet ider ki imām ğāyet bī-ḥuzūr olur. İmāma eyitdiler:

“Bunuñ gibi inʕām u iḥsān olınuğına neye bī-ḥuzūr olduñuz?” didiler. İmām eydür:

“İlm-i firāsetde ḥayli iʕtimādum vardı. Şimdi gördüm ki ʕilm-i firāset şaḥīḥ degilmiş.”

“Neden buyurdıñuz?” didiler. Eyitdi:

⁶⁰ *Ey Allah'im, onun rızıkını mübarek eyle, kolay kıl, o rızıktan hayır yapmayı nasip eyle. Rabbin verdiklerine kanaatkar kıl. Onu mağfiret et ve ona acı. Bu ikram sahibini ve bizleri şükredenlerden kıl.*

“Bu kimse bize bu kadar in^cām u ihsān ki itdi, ^cilm-ī kıyāfetde bu aşl ve bu nişānlu kişiden hayr gelmez. Bu hod bu kişiden bu kadar eyülik gör-
dük ki vaşfa gelmez. Ma^clūm oldı ki kıyāfet-nāme şahih degilmiş.” didi.
^cĀkıbet gider olduğı vaqt ol ev issi cem^c yidürdüğini ve içürdüğini biri-
sin ikiye hisāb idüp defterin imāmuñ eline virdi. İmām kâğıda bakınca
şād olup eydür:

“*El-ḥamdüli’llāh* ^cilm-ī firāset ḥakmış.” didi. Ammā dost olmağa dīn
bābında ve mürüvvet bābında ḥūy eyü gerek ve şeklinde dağı bu zıkr
olınan ^calāmet olmamağ gerek ve yüzi gülünc ve ḥūy güzel gerek.
Rasūl *‘aleyhi’s-selām* buyurdılar ki:

“Bir kimseden ḥacet ister olsañ **[78a]** ḥūy eyüsinden şūreti güzelden is-
temek gerekdür.”

[107] Hikāyet olunur ki bir şeyḥ bir tihde sefer idüp bir şehre çıkup ken-
dü dervişlerine eydür. Dervişleri gāyet acıkmışlardı ve ḥarçlıkları dağı
yoğ idi. Şeyḥ dervişlerine eydür:

“Siz ṭuruñ ben bāzāra varayın.” didi. Şeyḥ bāzāra vardı. Halkı temāşā
eyledi. Görür kim hiç birinüñ beñzinde mürüvvet nişānı yoğdur. Meger
kim bir beñzi güzel ve yüzi gülünc Naşrānī tabīb var. Halk başına
çokmış, her bir kişinüñ nabzın dutup marazına münāsib şerbet virür.
Şeyḥ eydür:

“Ḥadīs-i şerif delāleti üzre ehl-i ihsān nişānı bu şehrdede kimesne yoğ.
Ammā şu kāfirün şūretinde ihsān nişānı var.” diyüp şeyḥ bu Naşrānī
tabībe varup nabzın gösterdi. Şeyḥün bileğine yapışup nabzın ṭıtdı.
Dağı ḥıdmetkārına eyitdi:

“Şol kişiyi al, eve var, dağı ince elekden elenmiş unuñ etmegiyle issi
ḥalvā vir. Ben varınca yisün.” didi. Ḥıdmetkārı şeyḥi eve iletüp efendisi
didügin yirine getürdi. Tabīb dağı eve varup şeyḥe dürlü ziyāfet eyledi.
Şeyḥ gider olduğı vaqtin çıkardı, otuz altın dağı ḥarçlık virdi.

“Yā şeyḥ, üşte senün marazınuñ devāsı budur.” didi. Şeyḥ müteḥayyir
olup kapuya çıkup kapunuñ ḥalkasına yapışdı. Dağı ağladı. Eydür:

“Yā Rabbī, bu kāfir yigit benüm marazımı bilüp ^cilāc eyleyüp şifā virdi.
Ammā bu yiğidün küfr marazı var. Yā Rab, senden dilerem ki anuñ ma-
razına sen dağı ^cilāc eyleyüp şifā viresin.” didi. Şeyḥ bu münācātde iken
tabīb içerdüden ağlayurağ eydür:

“Yā şeyḥ, baña imān **[78b]** ^carz eyle.” Şeyḥ dağı imān ^carz eyleyüp Müs-
lümān oldı. Var sen de aña göre ^camel eyle.

[108] Hikāyet olunur ki bir kimse ḥükemādan birisini evine da^cvet idüp ol
dağı eyitdi:

“Üç şartla varurın. Biri budur ki baña ağu yidürmeyesin. İkinci oldur ki sen sevüp ben sevmedügümü benümle cem^c itmeyesin. Üçüncü oldur ki beni zindânda habs itmeyesin.” didi. Da^cvet issi “Hoş ola.” diyü qabül eyledi. Çünkü ol kimseyi evine da^cvet eyledi getürür. Ev issinüñ bir küçük oğlanuğı bile gelüp ta^cama oturdı. Çünkü ta^camı yidiler ev issi konuğa ziyâde ibrâmlar idüp ta^camlar teklif eyledi. Ta^câmdan şöña “Gitmeñ” diyü ibrâmin eyledi. Ol kimse eydür:

“Yâ kişi, cemî^c ahdüñe tırmaduñ. Ya^cnî ağu didügüm toydukdan şöña ibrâm idüp ta^cam yidürdüñdi, dağı ev issi sevüp konuq sevmedüğü oğluñdur, habs didügüm gitmek isteyüp destür virmedügidür.”

“Ömer ibni ‘Abdü’l-‘aziz ki pādşāhdur, gelüp kendülere bir kimesne konuq olmışdı. Çerāğ söyünmege geldi. Ol kimse eydür:

“Destürüñla çerāğı işlāh eyleyeyin. ‘Ömer eydür:

“Mürüvvet degildür ki kişi konuğun hıdmetlenmeye.” Konuq eydür:

“İmdi hıdmetkārîñuz uyarayın.” didi.

“Uyarma. Zîrâ ilüñ uykusıdur.” didi. Fi’l-hāl kendü qalqıp zeyt bardağın çerāğı işlāh eyledi, yirine oturdı. Konuq eydür:

“Yâ emîrü’l-mü’minîn, sen kendüñ mi hıdmet idersin?” didi. ‘Ömer eydür:

“Ne var, qalqdum, ‘ömrüm arturdum. ‘Ömrden nem eksildi? Allāhü te‘ālānuñ sevgülü qulı oldur ki ehl-i tevāzu^c ola.”

[109] Hikāyet olunur ki Hārūn er-Reşid ki **[79a]** Bağdād halifesidür, pādşāh-ı İslāmdur, zemânında bir ‘ālim vardı. A^cmā kişiydi. Aña Ebū Mu‘āviye-i Zārîr dirlerdi. Hārūn er-Reşid anı da^cvet eyledi. Ta^cam vaqti olup ibriq ve legen getürdi. Bu ‘ālim elin yumaq için ilerü tıtdı. Kendü ‘ālimüñ eline şu koyuvirdi. Temām olup

“Yâ Ebā Mu‘āviye, elüñe şu qoyan kimdür, bildüñ mi?” didi. ‘Ālim eydür:

“Bildüm. Hārūn er-Reşid.” Eydür:

“Bütün ‘ālim eydür. ‘Ālime ikrām u iclāl eylemişsin. Allāhü te‘ālā dağı saña ikrām u iclāl eyleye.”

Rivāyet olunur ki İmām Şāfi‘î *rahmetu’llāhi ‘aleyh* evvel zemānda İmām Mālik’üñ şākiridi idi. Bir gün İmām Mālik’e geldi ki Muvattā^c nām kitābın oқыya. İmām Mālik ta^cam vaqtinde İmām Şāfi‘î’nüñ elin yumağa qalqıdı. Eydür:

“Elüñ yuduğumdan hicāb eyleme. Zîrâ konuğumsuz. Konuğa ikrām farzdur.” didi.

Ey qarındaş, sen dağı konuğa ikrām eyle. Konuğa ikrām ne mertebedür, aña göre ‘amel eyle.

[110] Hikāyet olunur ki enbiyā ehl-i beytinden şoñra Rabi^catü'l-^cAda-
vîn'den şoñra efzâl zâhid gelmemişdür. Ba^czılar Zübeyde ekmeldür dir-
ler, *el-ilmü 'inde'llāh*⁶¹. Rābi^ca'nun babasına Şeyh Müvekkil dirlerdi.
Ululardan idi. Hāzret-i Rābi^ca evlādının dördüncüsü idi. Hāzret-i Rābi^ca
gice içinde dünyāya geldiler. Evde ne çirā var ve ne şarup kundağ idecek
bir nesne var. Şeyhe eyitdiler:

“Bu kıza çirā ve esbāb tedārük eyleñ.” didiler. Şeyh dağı bir kimsenün
kapısına vardı ki nesne isteye. Elini kapuya kodı. Yine geri çekdi. Meger
Allāh'dan ğayrıdan nesne istememege ^cahd itmişdi. Döndi yine eve gel-
di. Bir küşede oturdu. **[79b]** Meger pādşāhuñ bir kıızı vardı. Ölüp aña laţif
beşik ve hārirden esbāblar yarağın görmişlerdi. Kendüler maşşudı rāst
olmayup ve pādşāh hāzret-i şeyhün kıızı olup ihtiyāc olduğın istimā^c
idicek ol beşigi esbāb ile şeyhün evine irsāl eyledi. Hāzret-i Rābi^ca'yı bu
hārirden esbāba şarup beşige belediler. Çünkü Rābi^ca ^caql mertebesine
irişdi riyāzet ve taqvāya meşğül oldı. Şol dereceye irişdi ki evliyā²-i
kibāruñ biñde biri irişmiş degildür. Menākıbları bī-nihāyedür. Evvelā
cümleden biri oldur ki ittifāk Hāzret-i Rābi^ca Mekketu'llāh'a giderken
yolda merkebleri düşüp öldi. Eyitdiler:

“Yā Rab, bu beriyyede yayağ yürümege tākātüm yoğdur. Benüm mer-
kebcügümi luţf idüp girü dirgür.” diyüp merkebi ayağıyla depdi. Merkeb
Allāh emriyle turıgeldi. Hāzret-i Rābi^ca esbābciklerin yükledüp gitdi.

Meger ol yıl Hāzret-i İbrāhīm Edhem *kaddese sırrahü'l-^caziz* Ka^cbe'ye
varmışlardı. Görseydi Ka^cbe yirinde yoğ.

“Yā Rab, Mekke kani?” didi. Sırrına nidā irişdi ki:

“Yā İbrāhīm, bir cāriyem geliyor. Mekke aña istikbāle gitdi.” didi.

Ey qarındaş, sen dağı ādem oğlanısın anlar gibi, ^cibādet itmekle ne mer-
tebeye vardılar. Sen dağı aña göre ^camel eyle.

[111] Hikāyet olunur ki Hāzret-i Rābi^ca döşegine düşdüğü vaqtin eyitdi-
ler:

“Göñlüñ ne diler?” Rābi^ca eydür:

“Allāh'ın rahmetini.” didi.

“Yiyecek cinsinden hātırıñ ne diler?” didiler. Rābi^ca eydür:

“Otuz yıldur kim göñlüm tāze hürmā diler. Henüz dağı anı **[80a]** nefsü-
me virmemişem.” didi. Mālik ibni Dīnār eydür:

“*Sübḥāna'llāh* Başra'da hürmāya kim bağar kim anı otuz yıldur ki
nefsüne virmeyesin.” diyüp turdum. Taşra çıkıdum ki hürmā getürem.
Gördüm ki hevā yüzinde bir qarğa bir hürmā şalkumını almış gelür.

⁶¹ *İlim Allah katındadır.*

Temâm benüm üzerüme geldügi gibi şalķımı şalıvirdi. Kavrayup şalķımı tutdum. İçerüye girdüm. Râbi^{ca}'nuñ yanında ķodum. Eydür:

“*Sübħāna'llāh* ķandan getürdüñ?” dir. Kışşayı haber virdüm. Eydür:

“Nice yiyem ki bilmezem, ol ķarģa anı zālīm bāğından mı aldı, yoħsa mazlüm bāğından mı getürdi. Evvel aşlın bilmedüģüm nesneyi yiyüp Allāh'a nice varam?” didi. Bir sâ^{ca}at geçdi, ħālī müteğayyir oldu. Eydür:

“Kerem eyleñ, bir pāre taşra çıķuñ. Allāh rasūliyle beni ħalvet ķoñ.” didi. Oturanlar ağlaşdılar ve taşra çıķdılar. Bir zemāndan soñra bir āvāz işitdiler ki *yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭme'inneh. İrcı'ī ilā Rabbiki rāziyeten marziyyeh. Fedħulī fī 'ibādī. Ve'dħulī cennet*⁶². Çün bu āyeti işitdiler içerü girdiler. Gördiler Râbi^{ca} secdeye varup cānın teslim eylemişdür, *raħmetu'llāhi 'aleyhā*.

Gör imdi ey ķarındaş, bir ħātün iken Allāhü te^{ca}ālāya 'ibādet itmekle ne dereceye irdiler. Sen daħı aña göre 'amel eyle.

[112] **Hikāyet** olunur ki Zübeyde ħazretleri Bağdād'da ħalife Hārün er-Reşid'ün ħātünları idi. Bir gün Zübeyde evlerinde saçın çözüp şarurken nā-gāħ ħıdmetķarlarından biri içerü girdi. Zübeyde ħazretleri tiz başın örtüdi. Eydür:

“Saçımı gördüñ mi?” Eydür:

“Belī, gördüm.” Zübeyde eydür:

“Bir dellāk ħātün getürüñ. Benüm saçımı terāş eylesün. Baña ol saç gerekmez ki anı nā-maħrem göre.” [80b] diyüp terāş itdiler.

Rivāyet olunur ki bir gün Zübeyde ħazretleri Qur'ān-ı 'azīm okurken işbu āyete geldi ki *len tenālū'l-birre ħattā tünfikū mimmā tuħıbbün*⁶³. Demek olur ki “Eyülüģe yitişmezsiz, sevgülü nesneñüzi Allāh yolına şadaķa itmeyince.” Zübeyde ħazretleri fikr eyledi kim bu muşħafdan sevgülü nesnesi yoķdur. Meger muşħaf-ı şerif daħı cildi muraşşac muşħaf imiş. Hemān bu muşħafuñ altunını ve cevāhirini söküp şatdurup bahāsına Mekke-i mükerreme yolında cā-be-cā bürkeler yapırdı. ħālā daħı mevcüd olan bürkeler bunlardur.

Gör imdi bir ħātün iken Allāh yolına ne mäller şarf eylemişlerdür. yarın kıyāmet gününde Bārī te^{ca}ālā emr idüp “Dünyāda benüm için virilen şeyler meydāna gelsün.” diyü emr olıñduķda eski pabuç ve eski zıbun ve eski entari ve eski çizme, bir miķdār böyle eşyā meydāna gele. Göreler, Bārī te^{ca}ālā emr ide “Dünyāda benüm için virilen şeyler ħāyet a^{ca}lā olmaķ gerek.” Var sen de aña göre 'amel eyle.

⁶² *Ey gönül huzuruna ermiş ruh, sen Rabbinden razı, o senden razı olarak dön Rabbine. Sen de katil has kullarımın içine. Gir cennetime (Fecr 27-30).*

⁶³ *Sevdiğiniz mallarınızdan Allah yolunda harcamadıkça fazilet mertebesine ulaşamazsınız (Āl-i İmrān 92).*

[113] Hikāyet olunur ki Ḥasan-ı Baṣrī ḥazretleri yigit iken Başra soḡaḡlarında giderken görseydi bir güzel ḥātūn gider. Ḥasan-ı Baṣrī bu ḥātūnuñ ardına düşüp ḥātūn görse bir levend ardına uyup gelür. Ḥātūn eydür:

“Yā yigit, niçün edebsüzlik idersin?” dir. Ḥasan-ı Baṣrī eydür:

“Gözlerüñe ‘āşıḡam, iḡtiyārum ḡalmadı.” dir. Ḥātūn eydür:

“İmdi şurada bir pāre eglen.” didi. Ḥasan-ı Baṣrī bir miḡdār oturdu. Görseydi bir cāriye elinde örtülü bir ḡabaḡ alup geldi. Ḥasan-ı Baṣrī zann eyledi ki ḡa‘ām irsāl olunmuş ola. **[81a]** Cāriye geldi, ḡabaḡı açdı. Ḥasan-ı Baṣrī görseydi içinde iki dāne ādem gözleri var. Ḥasan-ı Baṣrī cāriyeye

“Bu nedür?” dir. Cāriye eydür:

“‘Āşıḡ olduḡuñuñ gözleridür. Eve geldi, eyitdi “Bir yigit benüm gözlerümden fitneye uğradı. Baña gerekmez ol göz ki anuñ sebebiyle bir kişi Allāh’a ‘āşī ola. Kim ki gözümü oyup çıkarup ol yigide iletürse mālūmden āzād olsun.” didi. Ben daḡı oyduym, saña getürdüm. Al sevdüḡüñi.” didi. Hemān Ḥasan-ı Baṣrī yüzün gözün yırtarak feryād iderek eydür:

“Bre Allāh’dan ḡorḡmaz, senüñ ucuñdan bir kimse iki gözünüz ḡala. Bire ‘averetden ḡayretsüz.” diyüp ağlayu ağlayu odasına gelüp gice tā şabāḡa degin ağladı. Şabāḡ ḡurıgeldi. Ol maḡalleye varup görseydi ol ḥātūnuñ evi öñinde biraz cemā‘at ḡurur. Ḥasan-ı Baṣrī eydür:

“Bu cemā‘at nedür?” Ḥaber virdiler ki:

“Bir ḥātūn Allāh ḡorḡusundan gözün oymuş, vefāt itmiş.” didiler. Ḥasan-ı Baṣrī ziyāde acıyup ağlayu ağlayu evine varup üç gün üç gice ağladı.

“Bir Müslümānuñ helāklıḡına sebep oldum. Benüm ḡālüm yarın kıyāmet gününde Allāhü te‘ālā ḡatında nice olacaḡdur?” didi. Üç gündən şoñra bir gice vāḡı‘a gördi ki kıyāmet ḡopmuş, cennete varmış. Cennet serāylarında bir güzel ḥātūn dürlü libāslara dürlü zinetlere ḡarḡ olmuş. Ḥasan-ı Baṣrī’ye bakup gelür. Eydür:

“Yā Ḥasan-ı Baṣrī, beni bildüñ mi?” Ḥasan-ı Baṣrī eydür:

“Bilmedüm. Kimsin?” dir. Ḥātūn eydür:

“Ol gözine ‘āşıḡ olduḡuñ ḥātūnam ki Allāhü te‘ālā ḡavfından gözümü oyup ḡıkarılmışdum. Allāhü te‘ālā beni yarlıḡayup cennete **[81a]** idḡāl eyledi.” didi. Ḥasan-ı Baṣrī eydür:

“Benüm ucumdan Allāhü te‘ālāya yaḡın olmuşsın. Ben senüñ ucuñdan Allāh’a ‘āşī oldum. Yā baña ne öḡüt virürsün?” didi. Ḥātūn eydür:

“Var, tevbe eyle. Allāh ḡorḡusu üzre ol.” didi.

Ey ḡarındaş, sen daḡı Allāh’dan zerre ḡadar ḡavf iderseñ Allāhü te‘ālā seni cennete idḡāl eyler.

[114] **Hikâyet** olunur ki İbrâhîm ibni Edhem *kaddese sırrahü* hazretleri bir gün münâcâtda eyitdi:

“Yâ Rab, baña cennetdeki hâtūnumı göster.” didi. Sırrına bir âvâz geldi ki:

“Yâ İbrâhîm, senüñ cennetdeki hâtūnuñ fülân şehrde Selâmetü’s-Sevdâ adlu hâtūndur.” didi. İbrâhîm ol şehre varup şordı ki:

“Hiç bunda Allâh dostlarından Selâmetü’s-Sevdâ adlu hâtūn var mıdur?” didi.

“Yoğdur.” didiler. İbrâhîm ibni Edhem hazretleri eydür:

“Hiç ol adlu hâtūn yoğ mıdur?” Eyitdiler:

“Bir dürlü ‘avret vardur. Fülân yirde koyun güder.” dirler. İbrâhîm ibni Edhem ol cânibe vardı. Gördi ki bir eskilice hâtūn kişi bir derenüñ kenârında nemâz kıılır. Derenüñ içinde koyunlar yayılıp yürürler. Kurtlar arasında bile gezüp çübân gibi koyunları güderler. İbrâhîm ibni Edhem hazretleri vardı, bu hâtūn kişiye

“Es-selâmü ‘aleyk yâ Selâmetü’s-Sevdâ.” didi. Hâtūn dağı

“Ve ‘aleyke’s-selâm yâ İbrâhîm ibni Edhem.” didi. İbrâhîm ibni Edhem eydür:

“*Sübḥāna’llāh* benüm İbrâhîm ibni Edhem idügüm neden bildüñ?” Hâtūn eydür:

“Beni saña cennetde helâl olmağa viren seni baña İbrâhîm ibni Edhem [82a] gelür diyü haber virdi.” didi. İbrâhîm eydür:

“Bu kurd ḥod koyunuñ zıddıdır. Nice barışdurduñ?” didi. Selâmetü’s-Sevdâ eydür:

“Benüm de nefsum Allâh’la dost degildür. Ben nefsumı Allâh’la barışdurdum. Allâhü te‘âlâ celle şânühü dağı koyunumu kurd ile barışdurdı.” didi. İbrâhîm ibni Edhem kaçd eyledi ki el şuna. Selâmetü’s-Sevdâ eydür:

“Çek elüñi. Beni saña hâtūn didilirse cennetde didiler. Dünyâda dime-diler.” didi. İbrâhîm hacil olup eydür:

“İmdi baña naşîhat eyle gideyin.” didi. Selâmetü’s-Sevdâ işbu hadîşi okıyu okıyu alup yürüyüvirdi.:

“*Kezibe men idde‘ā muḥabbetî fe izā cenne ‘aleyhi’l-leylü nāme ‘annî eleyse külli muḥibbin yuḥubbü’l-ḥalvete bi-ḥabibihi.*” Dimek olur ki “Yalancıdır şol kimse ki beni seveyin dir, yatur uyur. Her ‘aşık ma‘şûkla ḥalvet olmağı sevmez mi? Benüm ‘aşıklarum benümle gice uykusuz olmağla ḥalvet olurlar.” dir. “Ya‘nî Allâh ‘aşıklarınunñ ḥâlleri öyle gerekdür.” dimek olur.

Ey qarındaş, gör ki Allāhü te^cālānuñ ne şekl qulları vardır. Sen dağı qulluq da^vāsın idersin. Var sen de hālūñe inşāf eyle.

[115] Hikāyet olunur ki Hāzret-i Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* çünki dünyāsi dağı dīni gibi ma^cmūr oldu şeytān hāsed itdi ki:

“Yā Rab, Eyyüb saña bu qadar ‘ibādet ki ider, anuñçündür ki hiç bir nesneye ihtiyācı yoqdur.” didi. Zīrā Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* dünyāsi ve hādem ü haşemi ziyāde çoğ idi ve evlādı dağı irkek ve dişi çoğ idi. Ammā Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* gice ve gündüz ‘ibādete meşğül idi. Çün şeytān-ı la^cin bunu didi Allāhü te^cālā **[82b]** eyitdi:

“Ey la^cin, Eyyüb’üñ üzerine seni havāle eyledüm.” didi. “Var göñlüñden geleni eyle gör.” didi. “Eyyüb baña ne vech ile ‘ibādet eyledügin tā bilesin.” didi. Şeytān şād olup deryā üzerine çıkdı, çağırdı. Ne qadar leşkeri varsa yanına dirildiler.

“Yā seyyidümüz, ne buyursun?” didiler. İblīs *‘aleyhi’l-la^cne* eydür:

“Ādem’e bulduğum fırsatı bu gün Eyyüb’a dağı buldum. Baña mu^cāve-net üzre oluñ.” didi. Hemān vardılar, Hāzret-i Eyyüb *‘aleyhi’s-selāmuñ* tavarların otlaqda gezerken oda urdılar, yaqdılar. Şeytān-ı la^cin Hāzret-i Eyyüb’a gelüp eydür:

“Yā Eyyüb, Tañrum diyü tapduğıñ saña ne intikām itdi, tuyduñ mı? Cemī^c rızkuñi helāk eyledi.” didi. Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* nemāz qılurdu. Selām virüp eyitdi:

“Bre mel^cün şeytānsın. Ancaq yüküm yeynilmiş, ‘ibādete dağı pek maħal olmuşam.” didi. Yine nemāza tekbir eyledi. Şeytān melül olup kendü leşkerine vardı. Eydür:

“Eyyüb’ı dünyā ile bulandıramadum. İmdi evlādı helākine yardım eyleñ”. didi. Meger Eyyüb *‘aleyhi’s-selāmuñ* evlādı günde birinüñ evinde aħşamlardı. Ol gün de Eyyüb’uñ büyük oğlı evine cem^c olmuşlardı. İttifāq şeytān ‘askeri cem^c olup evüñ tamını temelinden devirdiler ve altında olan cem^cisi helāk oldılar. Şeytān *‘aleyhi’l-la^cne* girü Hāzret-i Eyyüb’a geldi. Eydür:

“Yā Eyyüb, Allāh diyü ‘ibādet eyledüğüñ evlāduñı dağı helāk eyledi. Dağı ne ‘ibādet eylersin?” didi. **[83a]** Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* dönüp eydür:

“Yā la^cin, ‘ibādete dağı şimdi maħal olmuşam ki yüküm yeynilenmiş. Zīrā Allāhü te^cālā kelāmında *innemā emvāliküm ve evlādüküm fitnetür*⁶⁴, diyü buyurmuşlardır.” diyüp girü nemāza meşğül oldu. Şeytān dağı melül u haçil olup ‘ākıbet geldi, Hāzret-i Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* secdede iken ayağı parmağından üfürdi. Şeytānuñ ağılı nefesi dağı Hāzret-i Eyyüb *‘aleyhi’s-selāmuñ* etiyle derisi arasına gitdi. Üfürülmüş tulum gibi

⁶⁴ *Mallarınız, evlatlarınız sizin için sadece bir imtihandır (Tegābün 15; Enfāl 28).*

şışdı. Dağı Eyyüb'ün gevdesinden şaru cerâhatler ağıdı. Dağı kırtlandı. Ol dereceye vardı ki hâtunları taħammül idemeyüp “Talāk vir bize” diyü feryād eylediler. Eyyüb dağı talāk virdi. Meger Eyyüb ‘aleyhi’s-selām hâtunlarından birisi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ hâtunu Zeliḥā’dan olan Akrāyim adlu oğlunuñ kıızı Raḥīme idi. Ancağ ol talāka rāzi olmadı.

“Yā nebīyu’llāh, ben senüñ miḥnetüñe refiğ oldum. Nitekim rāhatuñda refiğ idüm.” El-kışşa Raḥīme *raziya’llāhü ‘anhümādan* ğayrısı gitdiler. Raḥīme dağı koñşulardan ba‘zi ‘avretler geldiler.

“Yā Raḥīme, erüñi al git. Maraži evlādumuza sirāyet itmesün. Yoḥsa erüñi qurda yidürürüz.” didiler. Raḥīme ḥazretleri ağlayu ağlayu Eyyüb ‘aleyhi’s-selām götürüp bir qarye yanında bir mağara vardı, aña küy ḥalkı mezbele dökerlerdi. Anda iletđi. Küy ḥalkı görüp tañladılar. Raḥīme’ye eytdiler:

“Al git ḥaste erüñi, pāreletdürürüz.” didiler. Raḥīme andan dağı aldı, gitđi. **[83b]** Varup bir yol ortasında bir yir açdı. Eyyüb ḥazretüñ altına gül döşedi. Bir zemān bunuñ üzerine geçđi. Meger yağın yirde bir küy vardı. Raḥīme ḥazretleri varup anda hâtunlara ḥıdmet idüp etmek ḥurdesin virürlerdi, Ḥazret-i Eyyüb’a getirürdi. Eyyüb ‘aleyhi’s-selām şu dereceye vardılar ki kırtlar cemīc etini yidiler, ancağ vücūdunda kemük ile siñir qaldı. Mübārek gevdeleri hemān ğırbāle dönüp güneş bir yanından bir yanına düşer oldı. Ancağ mübārek dilleri ve yüregi bütün qalmışdı. İttifāk kırdlar et bulamayup kırdlar birbirin yidiler. Hemān iki kırtcağız qalmışdı. Raḥīme girü küya vardı. Bir kimse evine götürmedi erinüñ maraži sirāyet ider diyü. Gezerek bir etmekçi ‘avrete vardı. ‘Avret eydür:

“Yüri git. Şimdi erüm tıyar da qağar.” didi. Raḥīme eytdi:

“Nebīyu’llāh Eyyüb açdur. Kerem eyle, bir pāre nesne vir.” didi. ‘Avret eydür:

“Virmezem. Meger şol başuñdaki şaçuñ bölüklerinden yarusın baña vi-resin.” didi. Raḥīme zārüri rāziye oldı. Bu ‘avret geldi, şaçınüñ bir ğāyet güzel bölüğü vardı, Ḥazret-i Eyyüb anı ğāyet severdi, kesdi. Dağı aña birkaç pide virdi. Raḥīme pideleri alup Ḥazret-i Eyyüb’a getirđi. Eyyüb ‘aleyhi’s-selām eydür:

“Qanda bulduñ? Şimdiye degin buncalayın etmek getirmezdüñ.” didi. Raḥīme kışşadan ḥaber virdi. Eyyüb ‘aleyhi’s-selāmuñ göñline bu geldi ki “Meger bu ‘avret zinā itmişdür.” didi. And içüp didi ki:

“Eger ben sağ olıcağ olursam saña zinā ḥaddin uram.” didi. Raḥīme eydür:

“Yā nebīyu’llāh, şimdiye degin senüñçün **[84a]** küy küy dolanup ḥıdmet iderdüm, saña nesne getirürdüüm. Şimdi sen baña yaramaz gümān ey-

ledüñ. Dağı yabana varacak hālüm qalmadı. Tañrı'dan dile ki seni şağaltsun.” didi. Eyyüb Nebî *‘aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Şağlıgımız zemānı ne kadar idi?” Raḥīme eydür:

“Seksen yıl idi.”

“Yā belāmuz zemānı ne kadar idi?” Raḥīme eydür:

“On sekiz yıl.” didi. Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* eydür:

“Rabbümden ḥicāb iderem du^{cā} eylemege. Zīrā belāmuz zemānı şağlıgımız zemānına berāber olmadı.” didi. Ol iki gönlerde qalan qurtlar ki Ḥazret-i Eyyüb’uñ bedeninde qalmışdı. Yiyecek et bulamayup geldi birisi mübārek diline ve birisi dağı yüregine yapışdı. Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* eydür:

“Yā Rab, dilümle seni zıkr iderem ve göñlümle añardum. Bunlar dağı gi-dicek senden ayru düşerem. Baña dermān vir.” didi. Qavlehü te^{cālā} ve Eyyübe iz nādā Rabbehu enni messeniye’d-ḍurru ve ente erḥame’r-rāḥimīn⁶⁵. Ve ba^{czi} rivāyette eydür:

Çün Raḥīme etmegi götürdi. Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* Raḥīme’yi qovdı. Raḥīme biraz zemān añaru gidince Eyyüb gördi ki Raḥīme gitdi, yaluñuz qaldı. Tīmār ider yoq. Bu nidāyı eyledi. Hemān-dem Cebrā^{zil} *‘aleyhi’s-selām* gelüp cennetden iki enār getürdi. Eyyüb’a eydür:

“Uşbu enārları yigil.” Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* yidi. Bedeni şağalup şıḥḥat müyesser oldı. Cebrā^{zil} *‘aleyhi’s-selām* “Ṭuruñ” dir Eyyüb ayağ üzre qalkar. Cebrā^{zil} eydür:

“Ayağüñi yire dep.” Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* mübārek ayakların yire depdi. Fi’l- ḥāl yirden āb-ı ḥayāt mişāli bir şu çıkar. Ğusl eyleyüp [84b] Ḥazret-i Eyyüb *‘aleyhi’s-selām*uñ bedeni tazelenup Cebrā^{zil} *‘aleyhi’s-selām* cennet libāsları ile Eyyüb ḥazretlerin geydürüp alup bir yüce tağüñ başına çıkardı. Rivāyet olunur ki ol qurdlar ki Ḥazret-i Eyyüb’uñ etin yirlerdi, Eyyüb *‘aleyhi’s-selām* şağalup ğusl idicek biri şuya ve biri yire düşdi. Yire düşen bal arusu olup şuya düşen sülük oldı. Eyyüb *‘aleyhi’s-selām*uñ etin yidükleri sebebden birinden bal ḥāşıl olup ve birinden beden emrāzın çekmek ḥāşıl oldı, dir. Çünki Raḥīme biraz gitdi ṭurup fikr eyledi. Eydür:

“Eger Eyyüb *‘aleyhi’s-selām*ı koyup gidersem tīmār ider yoq, helāk olur. Yāḥūd gelüp bir cānavar yir.” diyüp dönüp yine varur. Görseydi Ḥazret-i Eyyüb yirinde yoq. Feryād idüp ağlar. Eydür:

“Yā nebīyu’llāh, seni qanqı cānavarlar yidügin bileydüm varup kendümi dağı yidürürdüm. Tā ki kıyāmet güninde senüñle qoyaydum.” dir. Meger

⁶⁵ Eyyüb’ü de an. Hani o “Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın” diye niyaz etmişti (Enbiyâ 83).

Eyyüb *‘aleyhi’s-selâma* Cebrâ’îl *‘aleyhi’s-selâm* Raḥîme’nüñ günâhı yokdur diyü bildürmişdi. Eyyüb *‘aleyhi’s-selâm* tağ başından Raḥîme’nüñ ağlayu ağlayu arayup durur. Görüp çağurup eydür:

“Yâ Allâh cāriyesi kimi istersin?” Raḥîme eydür:

“Şurada Allâh peygamberi Eyyüb vardı, ḥelâlümdür. Yirinden gitmiş, anı taleb iderin.” didi. Eyyüb *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Ne şekl kişiydi?” Raḥîme eydür:

“Şağ iken boyda ve şüretde ve güzelliğe ve âvâzda hemân saña beñ-zerdi.” Eyyüb *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Gel yâ Raḥîme, yâ Şiddîka binti Yûsuf eş-Şiddîk, Eyyüb benim. Allâhü te‘âlâ celle şânühü [85a] baña şifâ virdi, şabrumuz berekâtında *e/-ḥamdüli’llâh.*” didi. Raḥîme yürüyüvardı. Eyyüb *‘aleyhi’s-selâm* karşı geldi. Kucaklaşdılar. Yüzlerin yüzlerine urup bir zemân ağlaşdılar. Bunlar bu ḥâlüh içinde iken bakşalardı cemîc evlâdı ve rızkı Allâhü te‘âlâ kudretiyle yanlarında tururlardı. Allâhü te‘âlâ girü ḥalk itmiş. Meger Eyyüb *‘aleyhi’s-selâm* rızkı ve evlâdı çok vaqt ki şeytân helâk eylemişdi. Yedi oğlu ve yedi kızı vardı ve üç biñ devesi ve yedi biñ koyunu beş yüz çiftti vardı ve beş yüz ulu kulları vardı. Her birisi oğullu ve kızılı ve bağli bāğçeli idi. Her biri bir çift üzerinde idi. Ğayrı ḥidmetkârdan Ğayrı Allâhü te‘âlâ bunları yine virdükden Ğayrı evelki kadar rızq daḥı virdi ve bir evelki kadar oğul ve kız virdi. Şāhib-i keşşāf eydür:

“Eyyüb’uñ ḥātünü bu ḥâdişeden soñra yigirmi altı oğlan daḥı toğurdi.” dir. *Ḳâle’llâhü te‘âlâ festecebnâ lehü mâ bihî min zurrin ve âteynâhü ehlehü ve mişlehüm me‘ahüm raḥmeten min ‘indinâ ve zikrâ li’l-‘âbidîn*⁶⁶. Allâhü te‘âlâ Eyyüb’a emr eyledi ki:

“Yemîn itmiş idüh, Raḥîme’ye yüz ağaç ḥad urayın, diyü. Raḥîme ol senüñ zann itdügüñden beridür. Lâkin itdügüñ yirine varsun, ḥabîş olma. Var yüri yüz buğday şapın bir araya şar. Daḥı bir kerre ur.” didi. Eyyüb *‘aleyhi’s-selâm* Allâhü te‘âlânuñ emriyle öyle itdi. Nitekim Ḳur’ân’da buyurur. *Vehuz bi-yedike zığsen fażrıb bihî ve lâ tehneş*⁶⁷.

Ey qarındaş, Ḥazret-i Eyyüb’uñ şabrı berekâtında Allâhü te‘âlâ nice şifâ virdi? [85b]

[116] **Hikâyet** olunur ki Benî İsrâ’ilde bir zâhid vardı ve bir dünyâlu şâliḥa ḥātünü vardı. Bir gün bu ḥātün zâhide eyitdi:

“Şimdi kızu vaqtidür. Bir kızu alup yiyelüm.” didi. Zâhid eyitdi:

⁶⁶ Biz de onun duasını kabul buyurup katımızdan bir lutuf ve ibadet edenlere bir ders olmak üzere hastalığını iyileştirmiş, kendisine aile ve dostlarını bir misliyle beraber vermiştik (Enbiyâ 84).

⁶⁷ Bir de ona “eline bir demet sap al, onunla vur! Yemininden dönen durumuna düşme” dedik (Sâd 44).

“Bu şehirde ol kadar fuqarā vardur ki kıızı yimek kıadır degildür. Ben Allāh’dan utanuram ki fuqarā yimeye ben yiyem.” didi. Hātün eyitdi:

“On kıızı alayum. Toķuzın fuqarāya şadaķa idüp birin biz yiyelüm.” didi. Zāhid daķı rāzī olup on kıızı aldılar. Toķuzın fuqarāya şadaķa eyleyüp birin evde boğazladılar. Bu zāhidüñ bu hātündan iki oğlancuķı vardı. Biri birisininüñ geyecegine ķara sürüp birisi eyitdi:

“Sen esbābuma ķara sürersin he mi? Ben de senüñ esbābuñı bıçaķla pārelerin.” diyü bıçaķı şaldı. Kalkayın diyince haķa ile bıçaķ iķerüye işleyüp ķarındaşını öldürdi. Anası gördi ki oğlancuķları birbirin oynarken urup öldürdi kalkayın diyince. Taşra çıķdı anası ardınca bile çıķdı. Oğlan nerdübāndan tam başına ķaçdı. Anası tamdan düşmesün diyü ardınca bile çıķdı. Oğlı kudretle ocaķ başından aşıģa düşdi. anası segirtti, aşıģa indi. Görseydi oğlan tennūra düşüp yanmış. El-ķışsa öldi. Daķı bu muşibete şabr eyleyüp aşlā feryād u figān eylemeyüp zāhide daķı tıyurmadı. Melül u maħzün olup oturdu. Daķı kıızı yidürmeye diyü zāhid gelüp kıızıyı meydāna getürüp [86a] zāhid oğlancuķları suʔāl idüp “Kanı?” dir. Hātün eydür:

“Dostlardan birinüñ evine ğitmişler. Hele siz buyuruñ.” didi. Kıızıyı yimege meşğül olduklarında hātün eydür:

“Yā şeyħ, benüm bir müşķülüm vardur.” Zāhid eydür:

“Ne ola?” Hātün eydür:

“Bir kimesnenüñ ķatumda emāneti vardı. Hıyli zemāndur ki zaħmetin ķekerem. Şimdi emāneti şāħibi benden ister. Benüm göñlüm rāzī olmaz.” Şeyħ eydür:

“Niķün rāzī olmayasın? Virmek gerek.” didi. “Avret eyitdi:

“Yā acumı nice iderin?” didi. Şeyħ eydür:

“Şabr itmek gerek.” didi. Hātün eydür:

“*Innā li’lāhi ve innā ileyhi rāci’un*⁶⁸.” didi. “Yā şeyħ, oğlancuķlar Allāh emrine ğitdiler.” Şeyħ eydür:

“Sen anasın, şabr idersin. Beni şabr itmez mi şanursın? Ammā varuñ getürüñ, bir kerre göreyüm.” didi. Döşegüñ dört cānibinden yapışup getürdiler. Şeyħ üzerlerinden örtülerin kaldurup görseydi Allāh’uñ kudretiyle ikisi daķı şaĝ olup birbiriyle oynaşup yaturlar. Allāhü te‘ālā anlaruñ şabrları bereķātiyla bu vech ile ‘ināyet eylemiş, *feni‘me ecrü’l-‘āmilin*⁶⁹.

⁶⁸ Biz Allah'a aیتiz ve vakti geldiğinde elbette ona dönceğiz derler (Bakara 156).

⁶⁹ Çalışanların mükafatları ne güzelmiş! (Zümer 74).

İmdi ey qarındaş, gör ki bir hâtün iken şabr eyleyüp ana ve babanuñ şabrları berekâtından Allâhü te'âlâ evlâdların yine ihsân eyledi. Sen dağı aña göre 'amel eyle.

[117] **Hikâyet** olunur ki Câbir ibni 'Abdu'llâh ki iki oğlanuçlarıçün bir kızıcıq almışlardı, beslerlerdi. Câbir tanışık eyledi hâtünüyla ki rasûlu'llâh hazretlerini da'vet ideler. Kuzıyı boğazladılar, bişürmege meşgûl oldılar. Meger bu oğlanuçlarıñ birisi kuzı boğazlandığı [86b] zemânda evde degildi. Gelse görse ki kuzı boğazlanmış. Qardaşına eydür:

“Şunu nice boğazladılar?” Qarındaşı eydür:

“Boğazına bıçaq süre süre boğazladılar.” Ol eydür:

“Nice eylediler?” Bu:

“Gel ben göstereyin.” didi. Yatdı. Birisi bıçağı eline alup boğazına çalıvirdi. Qardaşını boğazladı bilmezlikle oynar gibi. Anası taşradan içerü girüp figân eyledi. Oğlan gidivirdi. Havfla kaçarken düşüp başı bir taşta toqınup beynisi tarmâr olup ol dağı öldi . Câbir dağı gelüp

“Şabr eyle. Rasûlu'llâh hazretleri tuymasun. Yoğsa guşşalanur, ta'âmu-muzu yimezler.” diyü şabr eyleyüp oğlanuçları bir araya orta koyup rasûl 'aleyhi's-selâm gelüp önlerine ta'âm getürüp el şundi. Girü mübârek ellerin çekdiler. Buyurdılar ki:

“Yâ Câbir, oğlanuçlarıñı getür.” didi. Câbir eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, oğlanuçlar dostlarıñ evine gitmişdür. Siz buyuruñ.” dir. Rasûlu'llâh *şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem* yine şunup girü ellerin çekdiler.

“Yâ Câbir, oğlanuçlarıñı getür.” diyü söylediler. Câbir eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, dost evine gitmişler. Buyuruñ.” dir. Rasûl *şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem* yine şunup mübârek ellerin girü çeküp

“Yâ Câbir, oğlanuçlarıñ getür. Yâ ta'âmuñı yimezem, qaldur. Üç kerredür ki şunduqça Cebrâ'il *'aleyhi's-selâm* bilegüme yapışup “Ta'âm yimegil. Câbir'üñ oğlanuçları gelmeyince.” dir.” Câbir dağı kışşadan haber virdi. Rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâm* buyurdılar ki:

“Oğlanuçları getürüñ.” Getürdiler. Hazret-i rasûl [87a] eydür:

“İlahenâ ve Rabbenâ ve hâlıkınâ, bunlarıñ şabrları berekâtında oğlanuçlarıñ rûhunu yine bağışla.” diyüp “Dirilt” diyü münâcât eyledi. Fi'l-hâl oğlanuçlar Allâhü te'âlânüñ emriyle ve qudretiyle hayât bulup turugeldiler.

Gör imdi ey qarındaş, şabrda ne miqdâr hişşe vardır. Saña dağı bir muşibet geldükde şabr eyle, ecrini bulursın.

[118] **Hikāyet** olunur ki Başra'da bir kişi vardı. Māl ü metā'ı ve ni'emeti hisābını ancak Allāhü te'ālā bilürdi. Ammā oğlu ve kızı yoğ idi. Dünyāda hemān dilegi bir oğlancuğ idi. Niçe rüzgārdan soñra Allāh celle ve 'alā bir oğul virdi. Öyle şāhib-i cemāl idi ki vaşfi beyān olunmak kıbil degildi. Atası ve anası şādmān olup şehirde bi-hād şadaqalar itdiler. Bunuñ üzerine niçe zemān geçdi. Bu kişi Allāh emrine irişüp dünyādan gitdi. Oğlancuğ anası elinde kaldı ve çün hūbluğda şunuñ gibi oldı ki hālķ-ı 'ālem hūsnine hayrān kalup bir kez yüzün gören āhir yire çevürmege kıadir olmazdı. Bir mertebeye vardı ki 'ākıbet yüzine niķāb tutar oldı göz fitnesinden emīn olmağ için. Dükeli Başra'nuñ uluları aña kız virmege tālib oldılar. Anası kıabül eylemezdi. Eydürdi ki:

"Nezr itmişemdür ki tā oğlumdan güzel kız bulmayınca almazam." dir-di. Eydürlerdi ki:

"Hātün bu zemānda senüñ oğluñdan güzel kız bulunmağ mümkün degildür. Kıanda bulursın?" dirlerdi. Meger bu hātün bir gün oğlancuğ ile bir maşlahata giderken Başra 'ālimlerinden 'Abdu'llāh [87b] ibni Yezīd dirlerdi bir 'ālim vardı. Meclis-i va'z idüp Müslümānlara naşihat iderken cem'iyetlerin görüp anası eydür:

"Cānum oğul, işbu 'ālimüñ meclisine girelüm. Biraz vaqt oturup diñle-yelüm. Ola ki iki cihān murādı bunda hāşıl ola." didi. Girdiler, ol 'ālimüñ meclisine oturdılar. Muķarrebler okıdılar. *Ve'llezīne yeķülüne Rabbenā heb lenā min ezvācinā ve zürriyātinā kıurrete a'yunin ve'c'alnā li'l-mü-teķine imāmen. ülā'ike yeczevne'l-ğurfete bimā şaberü*⁷⁰ āyet-i şerife-sinüñ tefsirine başlayup eyitdi ki:

"Allāhü te'ālā uçmağda köşkler ve çārdağlar halk idüp 'arşuñ altında mu'allağ Allāhü te'ālā direksüz ve üzerinde zencirsüz bulut gibi hevāda turğurmışdur. Uçmağ ehli ol köşklerüñ üç yüz kapusu vardır. Her kapusını ki açarlar, hāzret-i rasül 'aleyhi's-selām ile Hāzret-i İbrāhīm-i Hālilu'llāh görünür ola ve her bir köşküñ kıızıl yāķüt dan ve her bir köşkte biñ taht kıurulmuş, her bir taht üzerinde nürdan biñ döşek döşenmiş ola ve her tahtuñ öñinde biñ ırmağ akar ve üzerinde bir hūrī oturur. Ol hūrīlerüñ her biri dört dürlü nesneden halk olmuş. Başından bağrına degin miskden ve dizinden ayağına degin za'ferāndur. Her birisi yüz hulle geymişdür yüz dürlü rengden. Ol hullelerüñ her biri şol iplik gibidür ki yāķüt yā dür dizilmişdür. Ya'ni yāķüt yā dür içinde iplik nice görünürse ol hūrīlerüñ bedeni dağı ol hullelerüñ içinde öyle görünür ve her tahtuñ öñinde yetmiş [88a] biñ ferişte şöyle turur. Buğür itmek için ellerinde micmereler ile ve dağı her tahtuñ altında hıdmetkārlar turmuşlar, bezek

⁷⁰ *Ve şöyle niyaz ederler: "Ey keremi bol Rabbimiz, bize gözümüzün, gönlümüzün süruru olan temiz eşler ve nesiller ihsan eyle, bizi müttakilere önder eyle". İşte onlara, hak yolda sabır ve sebat göstermelerine karşılık, kendilerine cennetin üstün sarayları verilecek (Furkân 74-75)*

ve zînet hüllelerin üzerine almışlar. Ol hürîler ki vardur, eger anlardan birisi bu dünyâya yüz gösterseydi iki yañaqları nûrı ayı kamaşdururdu ve güneşi mât iderdi.” Çün bu hâtün bu sözleri işitdi dağı fikr eyledi. Eyitdi: “Benüm oğluma bu hürîden ırak kimse gerekmez.” didi. Dağı tırıgeldi. Eydür:

“Yâ Müslümânlar imâmı, Allâhü te‘âlâ rahmet eylesün bu hürîler ki dirsin, kimüñ gibi kimsenüñ naşibidür.” didi. ‘Âlim eyitdi:

“Dün nemâzı kılanlaruñ ve gündüz orucu tütanlaruñ ve dağı kâfir cenginde Tañrıya cānı fidâ idenlerüñdür.” didi. Hâtün eydür:

“Kabûl itdüm bu şartları ki sen buyurduñ ve hem bu qaravaşuñ oğlan-cuğına andan artuğ kimse olmaz.” didi. Dağı tırdı, evine geldi. Kırk biñ altun hamâllara yükletdi. Bu ‘âlimüñ katına götürüp mâli öñinde qodı. Eydür:

“Ey Müslümânlar imâmı, bu māl ol düğünüñ muştuluğı olsun. Al bu mâli Hağ yolına dervişlere şadaqa eyle.” didi. Bir niçe zemân bunuñ üzerine geçdi. ‘Abdu’llâh qaşd itdi ki ğazâya gide. İñen çok hağ cem‘ oldılar ki gideler el-kışşa yaraqların düzüp ğazâya gideler. ‘Abdu’llâh eydür:

“Gördüm ki ol yigitcik dağı bir ata binüp silâhların kendüye bezemiş hağkuñ arasında gider. Anası ardınca çağırdı ki:

“Cānum oğul, Tañrı te‘âlâya ısmarladum. Tiz tüt ki Hağ te‘âlâ seni tizrek ol düğüne irişdürsün.” dir. [88b] Çün kâfir leşkeri geldi Müslümânlar dağı şaf bağladılar. Muqarrebler Qur‘ân oğumağa ve ğazâiler tekbir getürmege başladılar ve bahâdırlar at çalkıdup âlâydan çıkdılar. Ol yigitcigi gördüm ki yüzünden niķâbın gidermiş ve süñüsün atınuñ kulağı arasına tütmiş ve cem‘inüñ öñince kâfir leşkerine at bıraktı. Öyle bahâdırâne ceng itdi ki vaşfa gelmez. Bir zemân başını gök yüzine kaldurup bağar, yine şavaşa başlar. Tiz tiz sevini sevini ceng eyler. Ben düşe diyü qorqup ilerü vardum. Eyitdüm:

“Ey cānum kıızı, böyle tiz tiz itme, egleni egleni eyle ve hem iñen ilerü varma. Oğlansın ceng qolayın bilmezsin. Olmasın ki bir belâya düşesin.” didüm. Eyitdi:

“Ol nesne kim ben görüruram, ölmek ve cān fidâ eylemek ne nesnedür ol yola.” dir. Ben eyitdüm:

“Ne görürsin?” Eydür:

“Yetmiş hürî gördüm ki gelin itmişler, cennet burçları üzerinde baña bağışurlar, gele diyü muntazır tıururlar.” dir. Çünki oğlandan bu sözi işitdüm beni ağlamak tıtdı. Benüm katumdan tekbir getürüp kâfir üzerine hamle kıldı ve kıra kıra girdi gitdi. Bir zemândan soñra kıra kıra yine çıkup geldi benüm yanuma. Muttaşıl kendü kendüye söylenür eydür:

“Niceye dek şabr ideyüm yâ Allâh.” diyü şundi. Başından tuğulğasın ve egninden zırhını çıkarup ve elinden süñüsin birağup kılıcın eline aldı. Dağı yine tekbir getirüp kâfire kılıç urup yine bî-had kâfir depeledi. Kâfirler bunu böyle görüp yir yir cem^c olup dağı ol yigiticigi ortaya alup niçe zahm urup ‘âkıbet atından düşürdiler. Müslümân leşkeri dağı bir uğurdan [89a] kâfir üzerine düşdiler. Ve’l-hâşıl ikindiye degin ‘azîm ceng itdiler. ‘Âkıbet kâfiri şıyup târmâr eylediler. Meydân açıldı. Turdum, ol yigiticigi arayu vardum. Arkası üzere düşmiş kanlara ğark olmuş yatur. Henüz kanı akar. Misk ü ‘anber koğusu ol vech ile gelür ki dimâğımı mu‘aţtar itdi ve iki yañağının nûrı hevâya çıkup gözler kamaşur. Kaldurdum, anı bir küşeye çıkardum. Kabrini kazup kanıyla defn eyledüm gitdüm ve hem ol gice anası düşinde görür ki bir taht kurulmuş. Ol tahtın ‘azametin Allâh’dan ğayrı kimesne bilmez ve vaş itmege kâdir degil. Ol yigiticik ol taht üzerinde oturmuş. Anası eydür:

“Ey cānum oğul, baña haber vir ki ol didükleri gelini bulduñ mı ve ol murâda irdüñ mi?” diyü su’âl eyledi. Oğlı eydür:

“Cānum anacığum, ğazâda kâfir ki gördüm öldürdüm, ol benüm naşîbüm olan hûriler baña nazar idüp muntazır olmuş tururlar. Çün kim şehîd oldum şehâdet müyesser oldı hemân kendümi ol hûrîñün yanında buldum senüñ du‘âñ berekâtında.” didi.

İmdi ey qarındaş, şühedâlik ne mertebedür aña göre ‘amel eyle.

[119] Hikâyet olunur ki Hadîce *raziya’llâhü ‘anhâ* çünki dünyâdan nağl oldı rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* hayli melül u mağzün oldılar. Cebrâ’îl *‘aleyhi’s-selâm* geldi. Elinde cennet varağlarından bir varağ var. Üzerinde Hzret-i ‘Â’îşe’nün şüreti nağş olunmuş. Cebrâ’îl eydür:

“Yâ Muhammed, Allâhü te‘âlâ saña selâm idüp eydür ki “İşbu şüretün şâhibini göklerde ben saña nikâh eyledüm. Sen dağı nefsuñ için yir üzerinde nikâh eyle.” [89b] didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* hâtûnlardan haber şordı ki:

“Bu varağdaki şüret kimün kızınun şüretidür?” Hâtûnlar eytdiler:

“Ebû Bekr kızı ‘Â’îşe’dür.” Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* Ebu Bekr’e haber gönderdi, eydür:

“Yâ Ebû Bekr, bir kızın var imiş ‘Â’îşe adlu. Allâhü te‘âlâ anı baña nikâh eylemiş ve saña dağı emr eylemiş ki anı baña nikâh eyleyesin.” Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* eydür:

“Yâ rasûlu’llâh, benüm kızım dağı kiçirekdür. Hıdmete yararsa kara-vaşuñdur. Emr sizüñdür.” Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* buyurdılar ki:

“Hıdmete mağal degil imişse Allâhü te‘âlâ celle celâlühü emr ider miydi?” dir. Pes nikâh eylediler. Dağı Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* evlerine varup bir tabağa bir miğdâr hürmâ koyup ‘Â’îşe’ye eydür:

“Al bu hürmâyı rasûlu'llâhuñ hıdmet-i şeriflerine iletüp babam ikrâm eyledügi hürmâ bu hürmâdur. Kendülere yararsa görsünler.” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* buyurdılar ki *‘Ā’iše*’nüñ etegine başup eydür:

“Kâbül eyledüm yâ *‘Ā’iše*.” Dağı kaçıldı, etegin silküp mübârek ellerinden alup eydür:

“Senüñcün Muhammed Emîn dirlerdi. Bu hüd hâp’inlik *‘alâmeti* ancak.” didi. Çıkdı, yürüyüp evlerine vardı. Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh*:

“Yâ *‘Ā’iše*, hâl nedür?” Eydür:

“Hâl şöyle vâkı^c oldı.” diyü kışşadan haber viridi. Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* eydür:

“Kızum Hâzret-i Muhammed *‘aleyhi’s-selâma* yaramaz gümân eyleme. Ben seni anlara Allâh emriyle nikâh eylemişemdür.” diyü buyurdılar. Ebû Bekr’den istimâ^c idicek Hâzret-i *‘Ā’iše* *raziya’llâhü ‘anhâ* bi kûşede büzilüp sükût [90a] idüp oturdu. Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* *‘Ā’iše*’yi düzüp koşup dağı rasûlu’llâha getirüp teslim eyledi. Ol zemânda Hâzret-i *‘Ā’iše* henüz yedi yaşında idiler. Tokuz yaşından sonra oldılar şol derece *‘ilm* ü kemâl öğrendiler ki rasûl *‘aleyhi’s-selâm* anlaruñ hakkında buyurmışlar ki *huz ve şülüşü dîniküm min ‘Ā’iše*. Ya^cnî demek olur ki “Yâ âmentü Muhammed, dîniñüzüñ üç bölüğinden iki bölüğün *‘Ā’iše*’den öğrenüñ”dür ve şâhibü’t-târîh eydür:

“Şol hadîş hulefâ³-i râşidîn ve yâhüd *‘ubbâd-ı selâsed*en ya^cnî İbni *‘Abbâs* *raziya’llâhü ‘anh* ve İbni *‘Ömer* ve İbni Mes^cūd *raziya’llâhü ‘anhü*mden ve yâhüd Hâzret-i *‘Ā’iše* ve Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ*dan menkûldür, şâhihdür. Ol hadîş-i şerif gerek *‘aqla* muvâfık, gerek muhâlif olsun zirâ müctehidinden menkûldür, muqallidinden degil. Ammâ Ebû Hüreyre’den rivâyet ehadîş-i şerife ki vâkı^c ola, eger *‘aqla* mu^ctâbık ise ma^ckûl ve illâ gayr-ı ma^ckûldür. Pes ma^clûm oldı ki Hâzret-i *‘Ā’iše* *raziya’llâhü ‘anhâ* *‘ulemâ*³-i müctehidinden imiş ve dağı *‘ilm-i* bātında mekâşife-i esrâr ve mekârim-i ahlâk şâhibi evliyâ³u’llâhdan idiler ki nitekim menâkıblarda mezkûrdur.

Rivâyet olunur ki rasûl *‘aleyhi’s-selâm* her gice kankı hâtünlardan birisiyle a^cşamlasalar girü şabâh anda ta^camlanurlardı. İttifâk bir gün hâtünlarından birisiyle giceleyüp şabâh ta^cam vaktinde *‘Ā’iše*’ye geldiler. *‘Ā’iše* eydür:

“A^cşamladüğüñuz evde şabâh niçün ta^camlanmaduñuz?” dir. Rasûl hâzreti melûl olup kalkup gitdiler. *‘Ā’iše* rasûlüñ mübârek eteklerine yapışup

“La^ctife [90b] eyledüm yâ rasûlu’llâh.” didi. Rasûlu’llâh mübârek eteklerin silküp çıkup gitdiler. Hemân *‘Ā’iše* *raziya’llâhü ‘anhâ* yüzün secdeye varup

“Yâ Rab, habîbüñi incitdüm. *Estağfiru'llāhe ve etûbi ileyke*⁷¹. Habîbüñi benden tesellî eyle.” didi. Rasûl *'aleyhi's-selâm* henüz mescid kapusına varmadın içerüye dâhil olmadın Hâzret-i Cebrâ'îl irişüp eydür:

“Allâhü te'âlâ buyurur ki “Hâzret-i 'Â'îşe'ye varup tesellî itmeyince mescide dâhil olmayasız. Zirâ yüzün yire urup tevbe vü istiğfâr u tazarru^c idüp senüñle barışmağa beni dilekci ider. Varup barışuñ.” diyü buyurdılar.” dir. Rasûlu'llâh dönüp eve geldi. 'Â'îşe *raziya'llâhü 'anhâ* rasûlu'llâhuñ mübârek ayakları şadâsın işidicek kâlkup bir bucağa siñüp oturdu. Rasûl *'aleyhi's-selâm* bir yirde ve Hâzret-i 'Â'îşe bir yirde oturup birbirleriyle muşâhabet itmek eylemediler. Hâzret-i Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* girü gelüp ellerinde bir kütü halvâ getürdi. Eyitdiler:

“Allâhü te'âlâ size selâm ider ve eydür ki “Sizi barışduram. İki küsili barışsa halvâ yimek 'âdet olup işbu halvâyı yisünler.” diyü buyurdılar.” dir. Rasûlu'llâh *şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem* alup halvâdan bir loğma ve Hâzret-i 'Â'îşe'nüñ ağzına bir loğma virüp ve kendü mübârek ağzına koyup bu üslûb üzre halvâyı yiyüp iki loğma halvâ kâlduğı zemânda kapu kâkıldı. Bu iki loğma halvâyı añaru kôdılar. Kapu açıldı. Meger ki gelen Hâzret-i Ebû Bekr eş-Şiddîk imiş. Bakıyye halvâyı anlara virüp kışşamâ-vâkı'ayı haber virdi. Ebû Bekr *raziy'allâhü 'anh* eydür:

“Yâ rasûlu'llâh, benüm hâtırım ol vaqt hoş [91a] olur ki kızcağızumla dirligüñüz hoş ola.” didi. Aldı halvânuñ bir pâresin yidi ve yarusın rasûlu'llâhuñ mübârek eliyle ağzına koyup ve yarusın Hâzret-i 'Â'îşe *raziya'llâhü 'anhâ* ağzına koydılar.

[120] **Hikâyet** olunur ki şol vaqt ki Hâzret-i Ebû Bekr İslâma geldiler. Kırk biñ altun gice ile ve kırk biñ altun gündüz ile ve kırk biñ altun maħfî ve kırk biñ altun âşkâre şadağa eyleyüp ve andan soñra cemî^c rızkını yağmaya virüp hiç bir nesnesi kâlmayup hattâ geyecekde nesneleri kâlmadı ki geyüp rasûlu'llâha varalar. Üç gün bir tennürenüñ içine girüp oturdılar. 'Âkîbet rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâma* iştiyâkları gâlib olup şabâra tâkat kâlmayup kendülerini bir fuţaya şarup rasûlu'llâha gitdiler. Meger şabâh nemâzı vaqti idi. Rasûlu'llâh şabâh nemâzınuñ farzı taħıyyâtın okıyup sağ yanına selâm virdi ve şol yanına selâm virdüğü vaqt gördiler ki Hâzret-i Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* bir fuţaya şarılmış otururlar. Rasûl *'aleyhi's-selâm* Cebrâ'îl'i bu vech ile görünce havf idüp eyitdiler:

“Yâ Cebrâ'îl, bu ne hâldür?” didiler. Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* eydür:

“Yuğaru göklere bak.” didi. Bakdılar, gördiler ki cemî^c melâ'ike daħı her biri Hâzret-i Cebrâ'îl şekline birer 'abâya girmişler. Rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâm* eydür:

⁷¹ Allah'tan mağfîret diler ve ona dönerim.

“Yâ Cebrâ'îl, baña bu hikmetden haber vir. Bu ne hâldür, cemîc melâ'ike bu şürete girmişlerdür.” Cebrâ'îl *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Yâ rasûlu’llâh, anuñçün bu şürete girdiler ki Hâzret-i Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* bu şürete girüp size geliyorlar.” didi. Allâhü te‘âlâ cemîc melâ'ikeye [91b] emr eyledi ki Ebû Bekr şüretine gireler ta‘zîmen.” didi.

El-kışşa Hâzret-i Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* sehâsı ‘alemlere meşhür olucağ Yemen vilâyetinde ittifâk bir kimse on biñ dirheme borclu olup işitdi ki Mekke şehrinde bir sehâ kânı kimse olup ol diyâruñ fuçarâsı, şâhib-i duyûnı râhat olmışlar. Bu kişi Mekke’ye ‘azm idüp Ebû Bekr’i is-teyügeldi. Gördi ki bir ‘abânuñ içinde kalmış, fakîr olmuş. Hemân bu ki-şiyi ağlamak tutup âh eyledi. Hâzret-i Ebû Bekr hâzretleri eydür:

“Yâ kişi, neye ağlarsın?” Bu kişi eydür:

“Nice ağlamayayın Yemen’den Mekke’ye sefer eyledüm ki senüñ ihsâ-nuñ sebebiyle on biñ dirhem borcumı edâ itmek müyesser ola diyü. Şimdi seni gördüm ki şadağa virmelü fakîr olmuşsın. Hayf benüm bunca zahmetlerüme.” didi. Hâzret-i Ebû Bekr *raziya’llâhu ‘anh* eydür:

“Yâ kişi, ağlama. Senüñ dağı murâduñ hâşıl ola *İnşâ’a’llâhü te‘âlâ*.” didi. Meger Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* İslâma gelmedin bâzîrgân iken bir Yahüdî dostı vardı. Ol bâzîrgâna varup bu kişiye virmek için kırk akçe taleb eyleyeler. Ol bâzîrgân Yahüdîye eyitdiler:

“Hâzret-i Ebû Bekr saña geliyor.” didiler. Ol Yahüdî eydür:

“Meger Muḥammed dîninden bîzâr olmuşdur.” didi. Çünkü Hâzret-i Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* içeri girdi Yahüdî eydür:

“Yâ Ebû Bekr, Muḥammed saña n’eyledügin gördüñ mi? Bunca mâl ü metâ‘ı elüñden aldurup seni bu şürete koydı.” didi. Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* buyurdılar:

“Hây ol sözi ço. Ben saña gayrı maşlahata geldüm.” dir. Yahüdî:

“Ne maşlahat için geldüñüz?” dir. Ebû Bekr eydür:

“On biñ dirhem ödünç [92a] vir. Şu fakîre vireyin, deyni varmış, edâ idüp halâş olsun.” dir. Yahüdî eydür:

“Hoş ola. Sözüñ şınmasun vireyin. Ammâ bir şartla virürem.” Hâzret-i Ebû Bekr eydür:

“Ne şartla virürsün?” Yahüdî eydür:

“Ol güne degin mâlûmi getürmezseñ seni öldürem yâ kul idinirem yâ bir memlekete şatam anda hiç bir kimse Muḥammed’i bilmez ola.” Ebû Bekr

“Şartla râzî oldum.” didi. On biñ dirhemi Yahüdî getirüp şayıvirdi. Ebû Bekr *raziya’llâhü ‘anh* aldı bu kişiye virdi. Varup Yemen’de borcın edâ

eyledi. El-kıışşa aqçe müddeti temām oldu. Ebū Bekr *raziya'llāhü 'anh* eline hiç nesne girmede ki iletüp Yahūdīye edā ide. Ebū Bekr *raziya'llāhü 'anh* eydür:

“Varayın ‘ahdüm yirinde olsun.” diyüp tırıgeldi. ‘Ā’iše’ye vardı. Eydür:

“Kızum ataña āhıret haqqın helāl eyle.” diyüp kıışşadan haber virdi. Hāzret-i ‘Ā’iše’yi ağlamak tutdı. Beñzi müteğayyir oldu. Gözlerinden yaşlar aqmağa başladı. Ebū Bekr hāzretleri ‘Ā’iše’nün mübārek gözlerinden aqan yaş yire tamlamasun diyü ridāların şundılar, iki gözlerinden inen yaş Allāh’uñ kudretiyle iki dürr-i şehvār olup Hāzret-i Ebū Bekr *raziya'llāhü 'anh* alup bu dürrleri taşra çıkdı. Görseydi qapu öninde iki tācir yigitler turlar. Ebū Bekr eydür:

“Ne yigitlersiz?” Anlar eytdiler:

“Bāzırgānlaruz. Cevāhir tecessüs idegeldük.” didiler. Hāzret-i Ebū Bekr *raziya'llāhü 'anh* buyurdılar ki:

“Benüm iki dāne ağır bahālu dürrüm vardur.”

“Getür görelüm, bāzār idelüm.” didiler. Getürüp gösterdi. Eytdiler: **[92b]**

“On biñ dirhem virelüm.” Hāzret-i Ebū Bekr *raziya'llāhü 'anh* qabül eyleyüp bey^c eylediler. Alup on biñ dirhemi Yahūdīye gitdiler. Yahūdīye haber oldu ki

“Hāzret-i Ebū Bekr geliyor.” didiler. Meger ol Yahūdīnün yanında on sekiz kāfir dağı vardı. Her biri bir söz söylemege başladı. “Şöyle eyleyelüm, böyle eyleyelüm.” didiler. Çünkü Ebū Bekr *raziya'llāhü 'anh* içe-rüye girdi Yahūdī eydür:

“Yā Ebū Bekr, hāl nedür?” Ebū Bekr eydür, kīseye mālī getirüp öninde qodı. Yahūdī eydür:

“Qanda bulduñ?” Kıışşayı haber virdi. Yağūdı eydür:

“Hayf ucuz virmişsiz. Eger baña getirseñüz çok māl virürdüm.” didi. Kīseyi döktiler, Allāhü te‘ālā kudretiyle dürrlerün ikisi dağı māl ile bile döküldi. Meger ol bāzırgānlaruñ biri Cebrā’il ve biri Mīkā’il imiş. Bu kāfirler bu kudreti ve kerāmeti görüp on sekizi dağı İslāma geldiler.

Hāzret-i ‘Ā’iše *raziya'llāhü 'anh*adan rivāyet olunur ki Haq te‘ālā baña tokuz nesne virmişdür. Benden ğayrı hātūnlara virmemişdür. Evvelki oldur ki benüm şüretümi Hāzret-i Cebrā’il *‘aleyhi’s-selām* Cenāb-ı ‘İz-zet’den rasūlu’llāha getürdi. “İşbu şüretüñ şahibini Allāhü te‘ālā saña nikāh eylesün.” diyü emr eyledi. İkinci oldur ki rasūlu’llāh *‘aleyhi’s-selām* beni pākīze alup sā’ir pākīze almamışdur. Üçüncü oldur ki rasūlu’llāh *‘aleyhi’s-selām* dünyādan āhırete naql eyledükleri zemānda mübārek başları dizüm üzre iken Hāzret-i Haqk’a vāşıl oldılar. Dör-

düncü oldur ki benüm evümde kabre defn olındılar. Beşinci [93a] oldur ki benüm evümde melâ'ike rasûlu'llâh üzerine cem^c olup nemâzın kıldılar. Altıncı oldur ki kaçan kim Cebrâ'il vahy ile gelselerdi ne kadar ehl-i beytleri varsa cümlesi dağılırdı. Ben mübârek yanlarından müfârekat itmezdim. Hattâ ikimiz bir döşek içinde iken vahy ile gelürlerdi. Yedinci oldur ki rasûlu'llâhuñ şadîkı ve kendü halîfesi kızıyam. Sekizinci oldur ki bühtân eyleyenlere la^cnet eyleyüp ve benüm berî idügüme Cebrâ'il *'aleyhi's-selâm* birle bunca âyet irsâl eyledi. Toğuzuncı oldur ki Allâhü te^câlâ benüm için mağfiret yârî kıldum diyü Qur'an'da haber virdi. Buyurur ki *ve't-ṭayyibâtü li't-ṭayyibîne ve't-ṭayyibüne li't-ṭayyibât. Ulâ'ike müberra'üne mimmâ yeḡülün. Lehüm mağfiretün ve rızkun kerîm*⁷².

Hażret-i *'Â'îşe rażıya'llâhü 'anh* maraz-ı mevtinde İbni *'Abbâs rażıya'llâhü 'anh* üzerlerine vardı. Gördi ağlar. İbni *'Abbâs rażıya'llâhü 'anh* eydür:

"Yâ *'Â'îşe* neye ağlarsın?" Eydür:

"Âhîret havfından ağlaram." dir. İbni *'Abbâs rażıya'llâhü 'anh* eydür:

"Allâhü te^câlâ saña *mağfiretün ve rızkun kerîm* dimişdür ve senüñ haḡḡuñda nâzil olmuşdur *mağfiretün ve rızkun kerîm*. Var yürî sen neye ağlarsın?" didi. *'Â'îşe* ferahlar. Neden bî-ḡud oldılar? Şâhib-i keşşâf eydür:

"İbni *'Abbâs* Başra şehrinde *'arefe* gününde *inna'llâhe hüve'l-ḡaḡḡu'l-mübîn*⁷³ âyet-i şerîfelerüñ tefsîrinde buyururlar ki Allâhü te^câlâ cemî'idenlerüñ tevbesin ḡabûl eyledi. İllâ *'Â'îşe rażıya'llâhü 'anh*ya bühtân idenlerüñ tevbesin ḡabûl eylememişdür." didi ve daḡı Allâhü te^câlâ dört kimseyi bühtândan dört dürlü nesne ile berî eylemişdür. Biri Hażret-i Yûsuf *'aleyhi's-selâm* ma^cşûm söziyle Zeliḡâ [93b] bühtân eyledi, berî eyledi. ḡavlehü te^câlâ *ve şehide şâhidün min ehlihâ*⁷⁴ ilâ aḡirihâ. İkinci Hażret-i Mûsâ *'aleyhi's-selâm* ki Yahüdiler bühtân eylediler bir taş sebebiyle, berî oldılar. Meger Mûsâ *'aleyhi's-selâm* Yahüdi tã'îfesi dâbbedür, yâ süst endâmdur yâḡud zıkrı ve ḡayâsı yokdur diyü bî-ḡayâlık itdiler. Mûsâ *'aleyhi's-selâm* bir gün ḡusl itmek için bir ırmaḡ kenârında şoyındı. Esbâbın bir taş üzerinde ḡodı. ḡusl temâm olduḡdan şoñra çıktı ki gine taş geyeceḡin aldı ḡaçdı. Mûsâ *'aleyhi's-selâm* *'üryânen* ardına düşdi. ḡovaraḡ Yahüdânüñ arasına gitdi. Gördi kim dâbbe deḡilmiş. Üçüncü Hażret-i Meryem *rażıya'llâhü 'anha* Yahüdi tã'îfesi bühtân

⁷² *Kötü kadınlar ve kötü sözler, kötü erkekler; kötü erkekler, kötü kadınlara ve kötü sözlere; temiz kadınlar ve temiz kelimeler ise temiz erkekler; temiz erkekler de temiz kadınlara ve temiz sözlere yakışır. Bu temiz insanlar, o iftiracıların dedikodularından beridirler, onlara mağfiret, deḡerli ve büyük bir nasip vardır (Nûr 26).*

⁷³ *Allah'ın, gerçeḡi açıklayan, hakkın ta kendisi olduḡunu anlayacaklardır (Nûr 25).*

⁷⁴ *Şöyle şahitlik etti (Yûsuf 26).*

eylediler. Hzret-i ʿĪsā'yı zinādan çoğurdu didiler. Allāhü teʿālā ʿĪsā'yı kundağda iken söyletti. Kavlehü teʿālā *ḳāle innī ʿabdu'llāhi ātāniye'l-ḳitābe ve ceʿalnī nebiyyen. Ve ceʿalnī mübāreken eyne mā küntü*⁷⁵ Dördüncü Hzret-i ʿĀʿiše *raziya'llāhü ʿanhāya münāfıḳı bühtāndan berī ḳılıp Ḳurʿān-ı ʿazīimde bir niçe āyetle zıkr olinmişdur. Kavlehü teʿālā inne'lleziine yermüne'l-muḥşanāti'l-ğāfilāti'l-mü'mināti lü'inü fi'd-dünyā ve'l-āḫireti ve lehüm ʿazābün ʿazīm*⁷⁶. İlä kavlehü *lehüm mağfiretün ve rızḳun kerīm*⁷⁷. Huşuşan ʿĀʿişeye bühtān idenler ḫaḳḳındadır. ʿUmūman muḥşanlara daḫı bühtān iden ḫaḳḳındadır. Şāḫib-i keşşāf Yūsuf Nebī ve Mūsā ʿaleyhi's-selām ve Hzret-i Meryem'e bühtāndan berī itmekden ʿĀʿişe'yi bühtāndan berī itmekde mübālağa eyledi, dir. Ol muʿcizeler geçmiş, dir. Bu rivāyet-i ʿazīime tā ḳıyāmete degin bāḳīdür, dir.

Ve daḫı ʿĀʿişe *raziya'llāhü ʿanhā* rivāyet ider bir gün evümde murabba^c otururdum. Rasūl ʿaleyhi's-selām [94a] içeri geldi. Diledüm ki hemişe ādem gibi ayağ üzre ḳaḳam. Rasūl ʿaleyhi's-selām eyitdi:

“Yā ʿĀʿişe ḳaḳma, bir murādum var.” Şöyle oturduğum yirde gelüp mübārek başların dizüm üzre ḳoyup yaḡrınları üzre yatup göklere nazar iderek uyudılar. Mübārek cemāllerine nazar eyledüm. Gördüm ki mübārek şaḳallarında on seḳiz aḳ kıl var. Rasūl dünyādan gidüp mübārek cemāllerinden ve şīrīn şoḫbetlerinden maḫrūm ḳalmaḳ ḫāḫıra gelüp bī-iḫtiyār aḡlayup ḫattā gözümünden inen yaḡ mübāreḳ cemāline ḫamlamış, rasūlu'llāh uyanup

“Neye aḡlarsın yā mü'minler anası ʿĀʿişe.” didi. Ḳışşayı ḫaber virdüm. Daḫı eyitdüm ki:

“Yā rasūlu'llāh, meyyitüñ üzerinde ḡāyet güç ḫāl nedür?” didüm. Yine didüm ki:

“Yā rasūlu'llāh cevāb virme. Tā ben cevāb virem.” Didüm. “Zirā buyurduñuz ki *ḫuz ve şülüşü dīniküm min ʿĀʿişe*. Görüñ imdi ʿālim miyem degil miyem?” Eyitdüm:

“Yā rasūlu'llāh, meyyitüñ üzerine şu ḫāletden güç ḫālet yoḳdur ki öldükden şoñra evinden ḳıḳarup alup gidüp ehli ve evlādi ve “Eflānum vü eflānum.” diyü feryād ideler.” Rasūl eydür:

“Yā ʿĀʿişe, ol daḫı güçdür. Velī andan daḫı güç vardur.” Eyitdi:

⁷⁵ Derken bebek “Ben Allah'ın kuluym.” dedi. “O baba kitap verdi, beni peygamber olarak görevlendirdi. Nerede olursam olayım beni kutlu, mübarek kıldı (Meryem 30-31).

⁷⁶ Şu kesin ki hayasızlıktan habersiz, iffetli mü'min hanımlara zina iftirası atanlar dünyada da āḫirette de lanete uğrarlar. Onlara müthiş azap vardır (Nûr 23).

⁷⁷ Onlara mağfiret, değerli ve büyük bir nasip vardır (Nûr 26).

“Şol hâletden güç hâlet yokdur ki kabre koyalar, dağı üzerine toprak yumalar. Kavmi ve hışmı ve düşmâni ve qarındaşı tağılalar gideler, kenedü tenhâ ‘ameyliyle kıla.” Rasûl ‘aleyhi’s-selâm buyurdılar ki:

“Yâ ‘Âişe, ol dağı muşibetdür. Velâkin andan dağı kıtırak vardır.” Ben eyitdüm:

“Allâhü a‘leme⁷⁸” Ve rasûlu’llâh buyurdılar ki:

“Yâ ‘Âişe, meyyit üzerine gâyet kıtı muşibet **[94b]** oldur ki yuyucu üzerine gele, dağı barmağından yüzügin ve boynından göynek ve libâsın ve başından meşâyih u ‘izzet dülbendin ala çıkara, ‘üryân yaturı kıya. Ol vaktin rûh üzerine havâle tırmışdur. Cesedini böyle göricek yüce âvâz ile feryâd u figân eyleye. Cin ü insden gâyrı kim varsa işidüp “Yâ gâssâl Allâh hakkıçün geyecegümi yap yap çıkar. Zîrâ ‘Azrâ’ıl kıynağı acısı dağı bedenümdedir.” dir ve eger şu dökseler yine feryâd ide ki “Yap yap yu.” diye. Yâhüd “Şu şovuğ” yâhüd “Şu ıssıdur” diye ve teneşürden kefen üzerine kıoyup bağıladuıkları vaktin “Yâ gâssâl, kerem eyle yüzümi örtme. Ehlimüñ ve evlâdımuñ bir dağı yüzlerin göreyüm ve dağı şol hâtünüm ki anuñ sevgisi sebebiyle atamı anamı incitdüm ve cemîc halkdan kesildüm. Anuñ yüzünü bir dağı göreyüm ve dağı kıavm ü kıabilem benüm yüzüme bir dağı bağısunlar. Zîrâ şimden girü ne anlar beni ve ben anları görürem.” diye. Gâssâl işitmeyüp yüzünü örter, bağılar. Çünki evden çıkaralar çağırur ki “Yâ cenâzemi götürenler, beni tiz tiz alup gitmeñ. Şol evlerümi ki ben kendüm yapmışdüm ve dürlü nağışlar ve şan‘atlar eylemişdüm, aña vedâc ideyüm ve dağı ehlum ve evlâdum ve kıavmüm ve yârânum helâlleşem. Zîrâ artuğ bir dağı gelmezem ve yüzlerin görimezem.” diye. Bunlar işitmezler kıaldurup yürüyivireler. Yine çağırur ki “Yap yap gidüñ. Şol ardumca gelüp ağlaşan oğlancuqlarımı ve cenâzem ardınca gelen hıdmetkârlarımı ve şol hâtünüm ki şaçın çözüp ağlar ve şol atam ki benüm derdümden bili bükilmişdür **[95a]** ve şol anam benüm ucumdan ve firâkımdan biline ‘abâlar ve kıçeler bağılanmış. Anlaruñ seslerin bir dağı işideyüm.” diye ve dağı “Avretüm tıul kıaldı diyü incitmeñ ve oğlancuqlarımı yetimdür diyü döğüp söğüp âzârlamañ.” diye. Çünki nemâzın kııldıklarında halkuñ ba‘zı döneler gideler çağıra ki “Yâ kıardaşlar, niçün beni böyle tiz unudursız? Kıabrüme degin bilece varmazsız. Benüm sizüñ üzeriñüzde ol kıadarca hağıkıum yok mıdur ki kıabre dek gelesiz.” dir. Çünki kıabre kıoyup üstine toprak yumalar çağırur ki “Benüm mîrâşum yisünler. Kıazandum zağımetler çeküp size nağıb oldı. Beni unutmañ. Hiç kııyamazsañuz, bârî şol etmek ocağını benüm cânum içün şadağa virüñ ve dağı size Kıur’ân okıtdüm, beni du‘âdan ve cânum içün Kıur’ân okumağıdan unutmañ. Sizüñ etmek ocağına muhtâc oldüm, kıapuñuzdağı dilenciler gibi ve

⁷⁸ En iyi bilen Allah’tır.

du^{ca}ñuza dağı muhtâc oldum, fakîrler ve hâcetlüler ululara muhtâc olduğu gibi.” diye.

Bu hadîşden Hzret-i ^{ca}Âişe'nün ^{ca}âlim idüğü ma^{ca}lûm olur. Zîrâ ekşer eşkâl-i ahvâl-i mevtâdan haber virdi. Ammâ ahvâlinden haber virme-
dükleri yâ rasûlü'llâha ri^{ca}âyetlerinden ola, yâhüd gâyet gâmiz olduğun-
dan, yâhüd ^{ca}ale'l-fevr hâtırına gelmedüğünden ola. Ol *şülüş dînehü*
^{ca}âlim olduğuna menâfi degildir. Huşûşan rasûlü'llâh *'aleyhi's-selâm* gi-
bi ^{ca}âlim yanlarında ola *ve fevka külli zi'ilmîn 'alim*⁷⁹ ve dağı hâzret-i
rasûlü'llâh *'aleyhi's-selâm* buyururlar ki *hayru'n-nisâ'i el-^{ca}Âişetü ve*
*hayru't-ta^{ca}âm lakeş lakeş*⁸⁰ diyü tütmaç dirler ve dağı rasûl *'aleyhi's-*
selâm pür-şevk veyâ pür-vecd olsalardı “*Kellimnî [kellimnî] yâ*
*Hümeyrâ*⁸¹.” [95b] dirlerdi. Zîrâ Hümeyrâ ^{ca}Âişe *raziya'llâhü 'anhâya*
laķablarıdır. Nitekim Zehrâ, Fâtıma *raziya'llâhü 'anha* laķab olduğu gibi.

[1] Menâķib-ı Hzret-i Fâtımatü'z-Zehrâ *raziya'llâhü 'anhâ*: Rasûlü'llâh
'aleyhi's-selâm Fâtıma'yı gâyet severdi. Zîrâ zâhid ü ^{ca}âbid idi ve dağı
Hâdice-i Kübrâ'nuñ kıızı ve yâdgârı idi ve Hzret-i Hasan ve Hüsey'nüñ
vâlideleri idi. Çünki Fâtıma bâliğa oldı hâzret-i rasûl guşşalandı. Buña
maħal kim ola, kime nikâh eyleyem ve anası yokdur ki yarağın göre diyü
buyurdılar. Cebrâ'il *'aleyhi's-selâm* geldi. Eydür:

“Yâ rasûlü'llâh cebbâr-ı ^{ca}âlem *celle şânühü* saña selâm ider ve eydür ki
“Hâbibüm, Fâtıma için guşşalanmasun. Anuñ nikâhı emrin baña işmar-
lasun. Zîrâ ol saña sevgülü olduğundan baña sevgülüsi artuķdur. Ben anı
bir sevgülü kullarumdan birine nikâh iderem.” didi. Rasûl *'aleyhi's-*
selâm bunu işidicek secde-i şükr eyledi. Cebrâ'il ve Mikâ'il ve İsrâ'il ve
^{ca}Azrâ'il *şalavātu'llâhi 'aleyhim ecma'in* inüp geldiler. Her birinüñ elinde
bir tabaķ var üzerleri örtülü ve her birinüñ yanında bir melek var.
Tabaķları rasûlüñ öninde ķodılar. Rasûlü'llâh *'aleyhi's-selâm* buyurdılar
ki:

“Yâ Cebrâ'il, bu tabaķlardaki nedür?” Cebrâ'il *'aleyhi's-selâm* eydür:

“Yâ rasûlü'llâh, Allâhü te^{ca}âlâ Fâtıma'yı ^{ca}Alî ibni Tâlib'e nikâh eyledüm.”
diyü buyurdılar ve işbu tabaķlardaki hüllelerden Fâtıma geysün ve cen-
net yimişleri ki bu tabaķlarda vardır, yiyüp ve ^{ca}anber ve kâfûrdan üle-
rine şaçu şaçuñ.” didi. Rasûl *'aleyhi's-selâm* yine secde-i şükr eyledi ve
eytdiler ki:

“Yâ Cebrâ'il, Fâtıma'nuñ rızası benüm rızâm [96a] üzredür. Ben anı se-
verem ki Allâhü te^{ca}âlânuñ bu hâlleri ve ni^{ca}metleri âķirinde ola dünyâda

⁷⁹ Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen bulunur (Yûsuf 76).

⁸⁰ Kadınların hayırlısı Aşşe, yemeklerin hayırlısı lakeş'tir.

⁸¹ Bana konuş, bana dayan ey Hümeyra.

olmaya.” didi. “Ammâ Cebrâ’îl Fâtîma’nuñ nikâhı göklerde ne vech ile vâkı’ oldı? Baña haber vir.” didi. Cebrâ’îl eydür:

“Yâ Muhammed, Allâhü te’âlâ emr eyledi ki sekiz cennetüñ kapuların açdılar ve yedi tımunuñ kapuların yapıdılar. Andan soñra ‘arş u kürsî ve şecere-i tûbâ ve sidretü’l-müntehâyı bezediler. Andan soñra Allâhü te’âlâ vildâna ve ğılmâna emr eyledi. Cennet serâyılarınuñ şahnında çadırlar kurdılar ve çadırların içinde gerdekler dizdiler ve düğünler kurdılar ve dağı Allâhü te’âlâ melâ’ikeye emr eyledi ki mukarrebîn tûbâ ağacı dibinde cem’ oldılar. Andan soñra bir yıl esdi. Allâh emriyle cennet ağaçlarından kâfürlar ve müşkler ve ‘anberler dökölüp melekler üzerine. Andan soñra Allâhü te’âlâ emr eyledi ki cennet kuşları dürlü maķâmât ile ötdiler ve hüriler medh ü şenâ itdi ki “Yâ meleküt, Muhammed kıızı Fâtîma ki seyyidü’n-nisâ’i, ‘Alî bin Ebî Tâlib’e nikâh eyledüm. Yâ Cebrâ’îl, sen ‘Alî’ye vekil ol, ben Muhammed’e vekil oldum.” didi. Allâhü te’âlâ nikâh eyledi. “Nikâh eyle yâ Muhammed” dir.

Rasül ‘aleyhi’s-selâm ‘Alî cânibine haber irsâl eyledi. Geldükde kışşadan haber virdi ve Fâtîma’ya dağı bildürdi. Andan soñra rasülü’llâh aşhâbın mescide cem’ eyledi ve Cebrâ’îl girü gelüp eydür:

“Allâhü te’âlâ emr eyledi ki huṭbeyi ‘Alî kendi okıya. ‘Alî *kerrema’llâhü vecheh* huṭbeyi okıdı. Ol huṭbe *inşâ’a’llâhü te’âlâ* seb’ıyyât-ı kitâbuñ âhirinde taleb olına. Dört yüz dirhem Fâtîma’nuñ [96b] mihrî olup Fâtîma işidüp eydür:

“Yâ rasülü’llâh, senüñ kızuñ mâl ile nikâh olıcaķ yâ ğayrılardan farkı nedür? Ben dünyâ mihrin almağa râzîye degilem. Benüm mihrüm ümmetiñüñ ‘aşîlerine şefâ’at eylemek olsun.” didi. Fi’l-hâl Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm geldi, elinde cennet harîrlerinden bir harîr var. Kudret kalemiyle içinde yazılmış ki Fâtîma’nuñ mihrî babasınıñ ümmetlerinüñ ‘aşîlerine şefâ’at olsun diyü Fâtîma ol harîri dünyâdan âhirete naql itdükleri vaķt vaşıyyet eyledi, kefen-i şeriflerine bile konulup defn olındılar. Maḥalli geldükde beyân olına.

Rivâyet olunur ki Ḥazret-i Fâtîma gelin olduğı vaķt rasülü’llâh ‘aleyhi’s-selâm buyurdılar ki:

“Gelüñ Fâtîma’nuñ cihâzın götürüñ.” Aşhâb götürmege geldiler. Görselerdi bir debâğat olınmış koç derisi döşenmek için ve bir de yüñi ‘abâdan yaşduķ içi talaşıyla tölmiş ve bir el degirmeni ve bir âbdest ibriği ve bir ḥurmâ cekirdeginden tesbîḥ ve Fâtîma geydüği gelinligi de ve yüñinden ‘abâ idi. Ol ‘abânuñ dağı on iki yirde yaması vardı. Ḥurmâ çöpiyle dikilmişdi ve ol derinüñ giceyle bir yüzün döşenüp ve gündüzün bir yüzünde develere ‘alef virürlerdi ve şol gice ki Ḥazret-i Fâtîma *razı-ya’llâhü ‘anhâ* Ḥazret-i ‘Alî ile gerdek oldılar, şabâḥ rasül ḥazretleri vardı. Gördi ki bir arada yaturlar. Ḥazret gelüp iki mübârek ayakların

ikisinin gögsi aralarına şokdı. Dağı birbirine sevgülü olsun diyü bu du^{ca}ıy eyledi. İbni ^{ca}Abbās *raziya'llāhü 'anh* rivayet ider:

“Hasan ve Hüseyin *raziya'llāhü 'anhā* ittifāk haste oldılar. Rasül *'aleyhi's-selām* [97a] aşhābla şora vardılar. ^{ca}Alī ve Fāṭıma'ya “Nezr eyleñ.” diyü buyurdılar. Eyitdiler:

“Allāhü te^{ca}ālā oğullarumuzu saklayacak olursa Allāh rızāsıçün üçer gün oruc nezrimüz olsun.” didiler. ^{ca}Alī ile Fāṭıma ve bir Fezza adlu cāriyeleri üçer gün oruc tutdılar. Hazret-i ^{ca}Alī *kerrema'llāhü vecheh* vardı Husayri'den üç ölçek arpa ödünç aldı. Fāṭıma arpayı el degirmeninde öğitdi. Dağı beş çörek eyledi. Vakt-i iftārda çöregün birini ^{ca}Alī'nün nazarına ve birin Hasan'a ve birin Hüseyin'e ve birin kendü öninde ve birin Fezza öninde kodılar. Oruçların iftār ideler. Bir fakir çıka gelüp eydür:

“Ehl-i beyt miskinem. Beni ta^{ca}āmlanduruñ, Allāh sizi cennetde ta^{ca}āmlandursın.” didi. Beşi dağı ellerindeki çöregi ol fakire şadağa eylediler, kendüler şu ile oruçların açdılar. İrtesi yine oruc tutdılar. Fāṭıma *raziya'llāhü 'anh* beş çörek dağı eyledi. Aşşam iftār vaktinde bir yetim geldi, beşini dağı çöreklerüñ ol yetime virdiler, oruçların yine şucağızla iftār itdiler. İrtesi beş çörek dağı eylediler ki girü iftār vaktinde bir esir gelüp eydür:

“Üç gündür ki açam, beni bağlayup baña ta^{ca}ām virmediler.” didi. Çöregün beşin dağı aña virdiler, şu ile şavmların iftār itdiler. Şabāh Hazret-i ^{ca}Alī *raziya'llāhü 'anh* Hasan ve Hüseyin'ün ellerine yapışup rasülü'llāha getürdiler. Açlıktan kuş yavrusı gibi ditrerlerdi. Rasülü'llāh *'aleyhi's-selām* buyurdılar ki:

“Yā ^{ca}Alī, baña ne ^{ca}aceb guşşa virdüñ.” Aldı bunları yine Fāṭıma'ya geldi. Görseydi Hazret-i Fāṭıma'nun dağı mübarek [97b] karınları bağırlarına yapışup gözleri çukur çukur olmuş. Rasülü'llāh anı görüp ziyāde guşşalandı. İttifāk Cebrā'il *'aleyhi's-selām* gelüp bu āyet-i şerifeyi getürdi.

“Ehl-i beytün hakkında saña mübarek olsun yā rasülü'llāh.” didi. “*Hel etā 'ale'l-insāni hīnün mine'd-dehri lem yekün şey'en mezkūran*⁸² süresin getürdi ve *yut'imüne't-ta'āme 'alā hubbihi miskinen ve yetimen ve esira. İnnemā nu't'imüküm li-vechi'llāhi lā-nüridü minküm cezā'en ve lā şükūra*⁸³ anlaruñ haqqındadır.

[121] **Hikāyet** olunur ki Fāṭıma *raziya'llāhü 'anhā* üç gün ta^{ca}ām bulamadılar kim yiler тұrurdu. Rasülü'llāh *'aleyhi's-selām* hazretlerine vardılar. Rasülü'llāh *'aleyhi's-selām* buyurdılar ki:

⁸² *Dehriñ akışı içinde öyle zaman geçti ki o dönemde insanın adı bile anılmazdı (İnsân 1).*

⁸³ *Kendileri de ihtiyaç duydukları halde yiyeceklerini, sırf Allah'ın rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler. Ve derler ki “Biz size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz. Yoksa sizden karşılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz.” (İnsân 8-9).*

“Yâ Fâtıma, atañ dört gündür ki ağzından içerü ta‘ām kıomamışdur.” Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* tırigelüp Medîne’den taşra çıkdılar. Bir miqdâr gittiler. İttifaq gördiler bir ‘Arab bir kıuyudan tavar şıvarmak için şu çeker. Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* buyurdılar ki:

“Yâ kişi, beni ücrete tut, kıuyudan şu çekeyin.” dir. Ol dağı “Hoş ola” dir. Bir niçe kıogayı bir niçe hürmâya kıavl eylediler. Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* âhir kıogaya vardıkları vakt kıoganuñ ipi kırılıp kıoga kıuyuya düşdi. ‘Arab kâfir idi. Gâzaba gelüp rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* mübârek yüzlerine bir tıabanca urdı. Getürdi hisâbınca hürmâyı virdi. Rasûlu’llâh mübârek ellerin ol deriñ kıuyuya şokup kıogasını çıkardı. Dağı kıoyup gitti. Rasûlu’llâh hürmâyı getürüp Fâtıma’nuñ öñine kıodı. Anlar hürmâyı yimege meşğül oldılar. Bu kâfir ‘Arab fikr itdi ki:

“Bu Muħammed haq peygamber degilmişse bu deriñ kıuyudan [98a] kıogayı nice çıkardı?” ve dağı eyitdi ki:

“Gerekmez ol eli baña ki Allâhü te‘âlânuñ rasûlini ura.” diyüp elini bıçağla kesüp eline alup yürüyüp rasûlu’llâha geldi. Kıapuyı kıağdı. Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* Hâzret-i Fâtıma’ya eydür:

“Gör kimdür?” Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* çıkup yine içerü girüp eydür:

“Bir ‘Arab. Elinde bir kesik el var, kıanları aqar, ağlar. Size bulışmak ister.” didi. Rasûlu’llâh buyurdılar:

“Var gel digil.” Fâtıma varup “Gel” didi. ‘Arab içerü girdi. Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm*dan ‘özrin dileyüp imâna gelüp hâzret-i rasûl ol kesdüğü elini alup mübârek elleriyle yine yirine kıodı, du‘â eylediler. ‘Arabuñ eli girür ber-kıarâr oldu. Allâh celle ve ‘alâ kıudretiyle hâlâ ol şudan vardur.

[122] **Hikâyet** olınur ki bir gün rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Yâ ‘Alî, Allâh’ı sever misin?”

“Belî, yâ rasûlu’llâh.” dir. Girü buyurdı ki:

“Beni sever misin?” didi.

“Belî, yâ rasûlu’llâh.” dir. Girü buyurdılar ki:

“Fâtıma’yı ve Hâsan’ı ve Hüseyn’i sever misin?”

“Belî, yâ rasûlu’llâh.” dir. Girü buyurdılar ki:

“Yâ ‘Alî, bunca maħabbeti bir göñülde nice şığdurursın?” didi. Hâzret-i ‘Alî *kerrema’llâhü vecheh* cevâb viremeyüp guşşa ile eve geldi. Hâzret-i Fâtıma eydür:

“Yâ ‘Alî, guşşañ var.” Hâzret-i ‘Alî kıışşayı haber virdi. Fâtıma eydür:

“Ne var anda bilmeyüp guşşalanacak.” dir. “Allâh’ı sevmek ‘aqlıdandır. Muħammed’i sevmek imândandır. Beni sevmek şehvetdendir. Hâsan ve Hüseyn’i sevmek tıabi‘atdendir.” didi. ‘Alî *raziya’llâhü ‘anh* fi’l-hâl

tırıgelüp rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâma* cevâb viridi. Rasûlu'llâh buyurdılar ki:

"*Mâ hâzihî's-şecereti illâ min şecereti'n-nübüvve.*" Dimek olur ki ya'ni "Yâ 'Alî, bu cevâb [98b] senüñ degil, Fâţıma'nuñdur. Bu cevâbda 'ulüm-i 'amiğ vardır." Te'emmül olına.

Rivâyet olunur Hâzret-i 'Alî *raziya'llâhü 'anh* Hayber Ɔal'ası'nı ağruyu ağruyu Ɔopardı. Dağı alduƆdan şoñra geldi didi ki:

"Yâ Fâţıma, gör işbu Zü'l-feƆâr'ı Hayber'i nice açmışdur." didi. Fâţıma eydür:

"Yâ 'Alî, Zü'l-feƆâr'ı ben senden yigrek bilürem." didi. 'Alî eydür:

"Yâ rasûlu'llâh, Fâţıma şöyle didi." Hâzret-i rasûl eydür:

"Yâ Fâţıma, sen Zü'l-feƆâr'ı 'Alî'den nice yig bilürsin?" Fâţıma *raziya'llâhü 'anhâ* eydür:

"Yâ rasûlu'llâh, Mi'rac Gicesi Rabbüñe buluşup geldüñ. Cennetde bir elma ağacı dibinde Ɔonduñ. Ol ağaçdan bir elma alduñ. Yarusını yidüñ, yarusını anam Hâdîce'ye getürdüñ, yidiler. Ol elmadan ikiñüze şehvet hâşıl oldı. Ben ol elmadan vücûda geldüm. Ol vaƆtın Zü'l-feƆâr ol elma ağacında aşılı idi. Her gâh ki ben senüñ yanußda otururam, kendümi ol elma ağacınuß dibinde görürem ki Zü'l-feƆâr aşılmışdur." dir. Rasûl *'aleyhi's-selâm* Ɔurup geldi. Fâţıma'nuñ iki gözlerinden ve alnından öpdü.

"Devletlü kişi ki senüñ gibi veledi ola." didi.

[123] **Hikâyet** olunur ki rasûl *'aleyhi's-selâm* hâzretlerinüñ Ćazbân nâm bir nerre devesi vardı. 'azâlarda aña binerdi. Rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâm* dünyâdan naƆl itdüklerinde mezkûr deve bir gün otlaƆdan gelüp iƆerü baƆdı. Rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâmı* görimeydi. Hâlk ağlaşdılar. Deve mescide vardı. Başını iƆerüye soƆup rasûlu'llâhı mihrâbda görimeydi. Aşhâb bu hâli göricek Ćıriv Ɔopardılar. Deve dağı fi'l-hâl bağıra bağıra başını mescid dîvârına ura ura düşdi, cân teslim eyledi. [99a] Aşhâb anı insân gibi kefene Ɔoyup defn itdiler.

Ba'zı rivâyetde rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâm* ol deveyi Fâţıma'ya oñatca tîmâr eylesin diyü vaşıyyet eylemişlerdi. Aña binâ'en Hâzret-i Fâţıma dâ'im kendü mübârek elleriyle tîmâr iderlerdi. Bir gün Fâţıma *raziya'llâhü 'anhâ* gice icinde Ɔaşra ƆıƆup bir âvâz gelür. Görse Ćazbân deve

"Es-selâmu 'aleyke yâ rasûlu'llâh Ɔızı, ben rasûlu'llâha giderin. Hiç ışmarlayacaƆ haberüñ var mıdur?" didi. Hâzret-i Fâţıma ağlayu ağlayu devenüñ boynını ƆucaƆlayup iki gözinden öpüp eyitdi:

"Rasûlu'llâha buluşduğuß vaƆtın "Gözüñ nûrı Fâţıma saña Ćâyet müştâƆdur. Dünyâda buyurduğußuz va'ce-i kerîmeñüze muntazirdur."

diyesin.” dir. Meger rasûlu’llâh dünyâdan nakl ider olduĝda Fâtıma ĥazretleri aĝladı. Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* mübârek ĥulaĝına bu sözi söyleyüp Fâtıma güldi. Şoñra su’âl itdiler:

“Yâ Fâtıma, aĝlarken rasûlu’llâh ĥulaĝuña ne söyledi güldüñ?” Buyurdılar ki:

“Ĥulaĝuma didi ki “Yâ Fâtıma, aĝlama. Benüm ehl-i beytümden evel baña sen gelürsin.” didi. Aña şâd u ĥürrem oldum.” didi ve deveye daĝı va^cde buyurduĝları ol imiş. El-ķışşa deveden şoñra Ĥazret-i Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhânuñ* rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* vâķı^calarına girüp

“Yâ gözüm nûrı Fâtıma, seni göresim geldi. Ėâyet müştâķ oldum. Şimden girü baña gelmek yaraĝın gör.” didi. Şabâĥ Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* ĥurıgeldi Ĥasan ve Ĥüseyn *raziya’llâhü ‘anha* geyecekleri yurlar. Ammâ ĝâyet melül u maĥzün oldılar. Ĥazret-i ‘Alî ĥüzünlerin görüp ĥiĥâb iderler. Aşlâ [99b] cevâb virmezler. (...) ⁸⁴ ĥararlar girü söz söylemezler. Tekrâr ol (...) ⁸⁵ yine söylemezler. Ĥazreti ‘Alî *kerrema’llâhi vec-heh* eyitdiler ki:

“Yâ Fâtıma, sende bir ^caceb ĥâlet müşâĥade eyledüm. Ĥiĥ şimdiye degin gördüğüm evzâ^c degil.” Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* eydür:

“Nite yâ ‘Alî?” Ĥazret-i ‘Alî eydür:

“Her ĝâĥ ki eve gelsem evel güle güle sen söylerdüñ. Şimdi ben saña söyleyüp söylemezsin ve gülmezsin. Ne ĥikmetdür?” didi. Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* eydür:

“Sefere gider olam. Anuñ yaraĝına meşĝül oldum, ma^czür buyuruñ.” dir. ‘Alî *raziya’llâhü ‘anh* laĥıfe mülaĥaza idüp

“Ne vaĥtın gidersin ki zıyâfet ide var.” dirler. Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* eyitdi:

“Yâ ‘Alî, buluşmak ķıyâmete ĥaldı.” didi. ‘Alî *raziya’llâhü ‘anh* bildiler ki âĥiret seferidür.

“Yâ Fâtıma, bu sözüñ aşlı nedür?” Fâtıma buyurdılar ki:

“Bu ĝice vâķı^camda rasûl’ullâh *‘aleyhi’s-selâm* gördüm. “Yâ gözümüñ nûrı Fâtıma, saña ĝâyet müştâķam, şimden girü baña gelmek yaraĝın gör.” diyü buyurdılar. Uşda ol yaraĝdur ki görürem.” dirler. “Ammâ yâ ‘Alî, saña vaşıyyetüm oldur ki evelâ âĥiret ĥaĥķın ĥelâl idüp ve Ĥasan ve Ĥüseyn’e ri‘âyetcik idüp anası öldi, öksüz gibi ĥutup döĝüp sögmesin ve daĝı anam öldi öksüz ĥaldum ve babam daĝı öldi yetim ĥaldum ve bu vilayetde ĝarîbüm öksüzler ve yetimler ve ĝarîbler ĝöricek beni añup du^câ idesiz.” didi. ‘Alî *raziya’llâhü ‘anh* aĝlayup eydür:

⁸⁴ Metinde bu kısım silinmiştir.

⁸⁵ Metinde bu kısım silinmiştir.

“Yâ rasûlu’llâh kıızı, luţf idüp rasûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâma benden şikâyet eyleme. Ben [100a] faķır idüm saña lâ’ik yiyecek ve geyecek tedârük itmege ķâdir degildüm. Sen dağı helâl eyle.” didi. İttifâķ Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* haste olup eydür:

“Yâ ‘Alî, fülân yirde bir ĥuķķa vardur, getür.” didi. ‘Alî ĥurup getürdi.

“Yâ Fâtıma, ĥuķķada ne var?” Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* eydür:

“Şu vaķt ki beni saña nikâĥ eylediler, ben dünyâda dört yüz dirhem mihre râzî oldum. Babamuñ ümmetinüñ ‘âşisine şefâ’atini mihr diledüm idi. Allâhü te‘âlâ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm birle ĥarîr irsâl buyurılıp içinde benim şefâ’atüm ķabûli yazılmışdır. İmdi yâ ‘Alî, ben dünyâdan naķl itdükde bu ĥarîri kefenümle bile ķoyasın. Tâ ki kıyâmet güninde ol ĥarîri alup ĥazrete varam ki şefâ’atüm ķabûl olına ve dağı benim cenâzemi babamuñ ravzasına iletüp “Yâ rasûlu’llâh, uşda gözünü nûrı Fâtıma’yı getürdük.” diyesin. Cevâb ne gelürse anuñla ‘amel idesiz.” didi. Çünki Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* dünyâdan naķl eyledi ‘Alî *raziya’llâhü ‘anhâ* kendüleri yuyup kefenleyüp nemâzların kılıp alup rasûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâma getürüp ravza-i muţahharalarına varup “Yâ rasûlu’llâh, gözünü nûrı Fâtıma’yı getürdüm. Ne buyurursın?” didi. Hemân-dem ķabr-i şerifleri iki şaķ olup iki el zâhir olup Ĥazret-i Fâtıma’yı ķucaķladı, iķerü çekdi. Bir rivâyetde anda ķaldı. Bir revâyetde bir zemândan şoñra şunuvirdi alup Medîne’de defn eylediler.

Rivâyet olunur ki çün kıyâmet günü ola Ĥazret-i Ĥasan’uñ ağulu gölmeğın ve İmâm Ĥüseyn’üñ ķanlı gölmeğın Fâtıma [100b] *raziya’llâhü ‘anhâ* alup mübârek başların şaçın çözüp cenâb-ı ĥazrete şikâyete varup eyde ki:

“Yâ Rab, Yezîd ođlanuķlarınıñ birisin ağu ile ve birini Kerbelâ’da şusuzluğla zılm ile helâk eyledi. Benüm intikâmumu Yezîd’den alıvır.” diye, ‘arşdan cânibe yüriye. Melekler maĥşer yüzindeki ĥalka eyde:

“Muĥammed kıızı Fâtıma geliyor. Göziñüz yumup yollarından şavuluñ.” dirler. Çünki Ĥazret-i Fâtıma *raziya’llâhü ‘anhâ* ‘arşa yaklaşa rasûlu’llâh ķarşu gele, eyde ki:

“Yâ kızum Fâtıma, şimdi bize lâ’ik olan şikâyet degil, şefâ’atdür. Gel şefâ’at eyleyem.” diyüp şefâ’at eyleyeler.

Gel imdi ey ķarındaş, sen dağı şalavât-ı şerifi çok eyle. Yarın saña dağı şefâ’at ideler. Aña göre ‘amel eyle.

[124] **Ĥikâyet** olunur ki kaçan kim *iķteribeti’s-sâ’atü ve’nşaqķa’l-ķamer*⁸⁶ âyeti tefsîrinde ba’zı ehl-i tefsîr rivâyet [ider]: Şol vaķt kim ĥazret-i rasûl Mekke’de şöhret bulup dîn-i İslâm gündün güne şevket

⁸⁶ Kıyamet saati yaklaştı, ay bölündü (Kamer 1).

ve kuvvet bulmağa başladı. Ebû Cehil-i la'în Şâm pādşâhı Hâbîb bin Mâlik'e nâme yazup gönderdi. Didi ki:

“Bilmiş olup âgâh olasız ki aramızda bir yalancı sâhîr zühûr idüp *eben ʿan ceddin*⁸⁷ sürilen dînimüzi bâtil diyüp halkı kendüye tâbi' idüp biz men'ine kâdir olımaduk. Senden meded ve gayret umaruz. Kerem idüp tîz gelüp bu câzûnuñ haqqından gelesiz.” didi. Hâbîb bin Mâlik nâmeyi okıyup gâzaba geldi. On iki biñ ʿasker ile ʿazm-i Mekke idüp yakın geldükde Ebû Cehil-i la'în ʿasker ile Hâbîb bin Mâlik'i istiğbâl idüp getürüp Mekke'den taşra bir yire kondurdi. Ebû Cehil-i la'în Hâzret-i Muḥammed *ʿaleyhi's-selâm* [101a] bir niçe zemm eyledi. Şifâtına lâ'îk söz söyledi. Dağı eydür:

“Ol câzûya hâşâ çavuşlar gönderüñ, kahr ile, haķâret ile, döge döge ge-türsünler.” didi. Hâbîb bin Mâlik eydür:

“Vech oldur ki luṭf ile da'vet idelüm. Eger gelmezse kahr ile getürüp haķâret idevüz.” diyüp âdemler gönderdi. Rasûlu'llâh *ʿaleyhi's-selâm* hâzretlerinüñ seksen havârîne alınmış bir kızıl şûfî cübbesi vardı. Anı geyüp başına kara ʿimâme şarınup dağı gelen âdemler ile Hâbîb bin Mâlik'den yaña yürüdi. Hâbîb bin Mâlik karşıdan Muḥammed *ʿaleyhi's-selâma* nazar eyledi. Görseydi kızıl cübbe ile kara ʿimâmenüñ arasında mübârek cemâli nûrı berķ urup gelür. Hâbîb görünce Ebû Cehil'e eydür:

“Muḥammed bu mıdır?” Ebû Cehil eydür:

“Budur.” Hâbîb eydür:

“Hâşâ ve kellâ ki bunuñ gibi şâhîb-i cemâl ve münevver şüretten sihr ü yalan gele.” didi. Turup Hâzret-i Muḥammed *ʿaleyhi's-selâm* karşı v-arup ta'zîm ü tekrîm idüp otağına getürdi. Eydür:

“Yâ Muḥammed, hâşâ ki senüñ gibi kimesneden yalan gele, ammâ kal-bümüz muṭme'in olmaķ için bize bir mu'cize gösterüñ.” dir. Hâzret-i rasûl *ʿaleyhi's-selâm* buyurdılar ki:

“Ne dilersiz?” Hâbîb eydür:

“Anı dilerem ki gün zevâl yirinden döne, dağı varup maşrıķda ṭolına, ʿâlem karañulıķ ola. Dağı ay ṭoğa, ol dağı zevâl yirine varup gelüp iki şaķ ola. Dağı yire inüp gele, karşısumuzda iki şâhid gibi senüñ nübüvve-tüñe şehâdet eyleyeler. Andan soñra etegüñ altından girüp gögsüñe çıkup ikisi iki yeñüñden çıkup karşısumuzda şehâdet ideler. Andan [101b] ikisi bir olup yine göge çıkup zevâl yirinden süzilüp inüp ṭođduğı yirden gine ṭolınup ʿâlem yine zulmet olup yine gün ṭođup şimdiki zevâl yirine gele ve dağı göñlümde bir murâdum var, anı dağı bilesin.” didi. Öyle diyince Ebû Cehil-i la'în eydür:

⁸⁷ Nesilden nesile.

“Āferīn yā Ḥabīb, eyü didüñ. Ne cānı vardur ki anuñ eyleyübile.” didi. Rasül ‘aleyhi’s-selām Allāh’ına şıgınuıp yirinden kalkıp Hırā Tağı’na çıqıp mübārek yüzün secdeye koyup münācāt itdi. Hemān-dem Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām gelüp eydür:

“Yā Muḥammed, kaldur başuñı yirden. Allāhü te‘ālā saña selām eyleyüp didi ki “Ezel-i āzālda benüm ‘ilmümde ve taqdirümde Ḥabīb bin Mālik diledüğü ve sen ol nesneleri benüm emrümle ideceğüñ ma‘lümüm ve muḳadderdür.” didi. Var du‘ā kıl, ol ḥācet yirine varsun ve ol göñlindeki fülān nesnedür.” diyü haber virdi. Rasül ‘aleyhi’s-selām şükr eyleyüp kalkıp Mālik’üñ katına varup du‘āya meşğül oldu. Hemān güneş zevāl yirinden kuş süzilür gibi süzildi, daḥı maşrıka uçdı. Yire inüp batdı. Daḥı ‘ālem karañulık olup ay toğup tā günñ zevālindeki yire geldi. Daḥı rasülü’llāh ‘aleyhi’s-selām mübārek parmağıyla işāret eyleyüp ay iki şak olup yire inüp qarşularına turup “Eşhedü en lā llāhe illa’llāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasülü’llāh⁸⁸” didi. Daḥı gelüp rasülü’llāhuñ etegi altından gögsine gelüp ikisi iki yeñinden çıqıp yine şehādet getürüp ikisi bir olup daḥı yine göge çıqıp [102a] süzüldi. Toğduğı yirden batup yine gün toğup yirine geldi. Ḥabīb eydür:

“Bu murād yirine geldi. Göñlümdekinden daḥı haber vir.” didi. Ḥazret-i rasül buyurdi ki:

“Göñlüñdeki iki gözi kör, iki eli ayağı tutmaz bir kızuñ vardur. Şimdi evüñde ol beni vākı‘asında gördi. İmāna geldi. Allāhü te‘ālā gözlerin ve ellerin ve ayakların şağ eyledi.” didi. Hemān Ḥabīb bin Mālik parmağın götürüp şehādet getürdi, Müslümān olup imāna geldi bir niçe kimseyle. Ebū Cehil-i la‘īn eydür:

“Yā Ḥabīb, ben seni ‘āqıl şanurdum, degilmişsin.” didi. Ḥabīb eydür:

“Nite?” Ebū Cehil eydür:

“Bunca zemāndur ki biz Muḥammed’den niçe dürlü bunuñ gibi şihrler görürüz, inanmazuz. Sen bu gün bir iki nesne görünce inanursın.” didi. Ḥabīb eydür:

“Sen bir Allāh oñarmaduğı kimse imişsin. Beni Allāh oñardı, hidāyet-i Ḥaḳ irişdi. *El-ḥamdüli’llāh* imāna gelüp Müslümān oldum. Sen ebedi mağbün olduñ ey münāfık mel‘ün.” diyüp yine Şām’a geldi. Qapudan girince kıızı:

⁸⁸ Ben şehadet ederim ki Allah’tan başka tapılacak yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Muhammed Allah’ın peygamberdir.

“Eşhedü en lâ ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ʿabdühü ve rasûlühü⁸⁹.” diyüp qarşu geldi. Gözleri ve cemîc endâmı Allāh ʿudretiyle kemâl üzre olmuş. Bu kışşanuñ bākisi maḥallinde taleb olına.

[125] Hikâyet olunur ki İbrâhîm ibni Edhem bir gün Cebel-i Lübnân'da gezerken bir tağ içinde bir maḳâmda bir zâhid bulup kırk gün kendüye konuk olup bu zâhid ne taʿâm yidügin ve ne şü içdügin gördi ve günden güne güzellenür, nür cemâli izdiyâd bulmaḳda. İbrâhîm eydür:

“Yâ kişi, melek misin, yoḥsa cin misin ki taʿâm yimeyüp şü içmezsin ve nür cemâlün daḫı günden **[102b]** güne izdiyâd bulmaḳdadur.” Döndi zâhid eyitdi:

“Ben müşâhade maḳâmına irmişem. Müşâhade-i cemâl müyesser olana taʿâm ve şarâb ḥâcet olmaz.” didi ve “Nür-i cismânım ziyâdesi daḫı andandır.” didi ve biraz zemândan soñra zâhid ḥaste oldu, cân-ı nezʿe irişdi. Teslîm vaḳtinde bir deve çıkageldi, depdi, zâhidün gözlerin çıkardı. Zâhid teslîm olup ḥaḳkına kodum. Ben eyitdüm:

“Yâ Rab, bu zâhidün ḥâlin baña bildir.” diyü cenâb-ı ʿizzete tazarruc eyledüm. Semʿüme bir nidâ irişdi:

“Ol bizüm cemâlimüz müşâhade iderken ğayra naẓar eyledi. Ol ğayret-den anı ol deveye depdürüp gözlerin çıkartduḳ.” didi. “Zirâ ʿâşîḳ maʿşûḳ cemâlimden gözlerin ırmaḳ ḥaḫâdur.” didi.

İmdi ʿâşîḳ böyle gerek. Sen daḫı aña göre ʿamel eyle.

[126] Hikâyet olunur ki bir kimesne toḳsan toḳuz âdem öldürmişdi. ʿÂḳıbet tevbe itmek istedi. Varup bir zâhide şordı ki:

“Bu kadar ḳatl-i nefis idene tevbe var mıdur?” didükde zâhid

“Yoḳdur.” didi. Bu şaḫş zâhidi daḫı ḳatl eyledi. Yine peşimân olup bir ʿâlime vardı.

“Yüz ḳan idene tevbe olur mı?” didi. ʿÂlim eydür:

“Allāh'ın rahmeti çokdur.” didi. Ol şaḫş eyitdi:

“Yâ nice bilürem Allāhü teʿâlâ tevbemi ḳabül eyledügin.” didi. ʿÂlim eydür:

“Büstân ek, daḫı içine bir ḳurı söğüt dik. Büstânı gelene gidene üleşdür. Ḳaçan ki söğüt gögere, belki tevbeñ maḳbûldür.” didi. Vardı öyle eyledi. Bir zemân yimişini üleşdürdi. Hiç söğüd gögermedi. Bir gün görseydi bir kimesne segirdüp gider. Aña **[103a]** iki ḳavun alup arḳurı çıkıdı.

“Al bu ḳavunu yi.” didi. Ol kimesne eyitdi:

⁸⁹ Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka tapılacak yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve peygamberdir.

“Hey ne kavun vaqtidür. fülân fülânla çekişdi, bege haber virmege giderem.” didi. Bu kimse yalvaru gördi, kavunu alduramadı. Ğazaba gelüp anı dağı urup öldürdi. Gelse görseydi söğüd gögerdi. Ğammâzı öldürdügi berekâtında meşâriqda dağı bu vech ile rivâyet olunur ki ‘âlim eyitdi:

“Fülân yirde iki qarye vardur. Birinüñ ehli şulehâ ve birinüñ ehli fussâkdadur. Eger şâlihler ile qarâr iderseñ belki tevbeñ maqbûldür.” didi ve “Eger fâsıklarla qarâr iderseñ maqbûl degildür.” didi. Bu kimse ol tarafa giderken ecel irişüp öldi. Raĥmet melâ’ikelerine ve ‘âzâb melâ’ikelerine nidâ oldı ki iki qaryenüñ qankısına qarîb ise aña hükm olunur. Ölçdiler, şulehâ qaryesine bir qarış qarîb geldi. Fâsîq qaryesinden tevbesi makbûl hükm olındı.

Bu kışşadan hişşe ehl-i fesâd ile dost olmayup anlardan ırağ olmak gerekdür.

[127] Hikâyet olunur ki bir ‘âkil kişi vardı. Dünyâdan naql ider olduqda oğluna vaşıyyet eyledi ki:

“Evlendüğüñ vaqtin yüz kişiye tanışmayınca evlenme.” didi. Ol dağı toqsan toquz kişiye tanışdı. Her biri bir söz söyledi. Yüz temâm olmağa bir kişi qaldı. Ol yigit eydür:

“Bu gice yitüp şabâh evvel her kime uğrarsam tanışam ne dirse tutam.” Şabâh oldı. Bir yola gitdi. Görseydi qarşudan bir dīvâne bir ağaç ata binmiş, bir ağacı dağı kamçı idinmiş “Şaķınıñ atum toķınmasun.” diyüp **[103b]** gelür. Bu yigit eydür:

“Aĥşam nezr itmişdüm ki şabâh kime uğrarsam tanışam, ne dirse tutam. Bu kerre yolum bir delüye uğradı. Nice idem?” didi. ‘Āķıbet eydür: “Nezrüm yirine gelsün.” diyü eyitdi:

“Yâ kişi, atuñ çek, bir haber şorayum.” didi. Delü tırdı. Bu yigit eydür:

“Ben evlenmek isterin, ne dirsin?” Delü eydür:

“‘Avret üç dürlü olur. Biri ziyânlu ve biri fâ’idelü ve birinüñ dağı zararlı ve fâ’idesi olmak ihtimâli vardur.” didi. Atını dağı sürdi yüridi gitdi. Bu yigit, delünün sözünüñ ma’nasın bilmedi. Eydür:

“Yâ kişi, atuñ çek. Dağı sözünüñ beyân eyle.” didi. Delü eyitdi:

“Ziyânlu ‘avret oldur ki senden evvel bir ere varmış ola ve oğlı kıızı olmuş ola, ol ‘avretüñ ebedi saña gönli yaķışmayup hemân senüñ rızķuñı yiyüp dağı evvelki erine ağlar.” didi ve “Saña fâ’idelüsi oldur ki kıız oğlan alasin. Ebedi gönli sende olur, ırılmaz ne qadar cefâ iderseñ de.” didi ve “Zararı ve fâ’idesi ihtimâl olan oldur ki bir ‘avret alasin ol ‘avretüñ evvelki erinden uşaqı olmaya. Eger hoşnüd olursa fâ’idelü ve eger evvelki

erinden hoşnûd ise senüñ rızkuñı yir dağı yine evvelki erin añar, ağlar fâ'idesi yokdur.” didi. Bu yigit eydür:

“Eydürsin hod dīvâne bu maķûle sözi neden bilürsin?” didi. Bu kişi eydür:

“Ben delü degilem. Lâkin pādşâh beni kâđi itmek istedi. Kendümi bu şüretle kırtardum.” didi ve ağac atını çapup gitdi. Bundan ma'lum oldu ki kâğilik ne mertebe olacak imiş, sen dağı [104a] aña göre ‘amel eyle.

[128] Hikâyet olunur ki Loķmân Hâkîm dünyâdan naķl itdükde oğına vaşıyyet idüp eyitdi ki:

“Oğul begler ve a'vânlar tã'ifesiyle dost olma ve ‘avrete sırruñı dime ve aşlsuz kimseden borç idinme.” didi. Bu yigit eydür:

“Babamuñ sözini tecrübe ideyüm.” diyüp beglerle dost oldu, aşlsuz kimseden borç aldı, varup bir koyun boğazladı. Dağı bir çuvala koyup eve getürdi. ‘Avretine eydür:

“Elümden bir haķâ çıķdı. Bir âdem öldürdüm, bir yire şaķladum.” didi. ‘Avret leşi bir yire şaķladı hem öyle şandı. Loķmân’uñ oğlu bir gün nesne bahâne idüp ‘avretini döğdi. ‘Avret feryâd idüp eydür:

“Hây Müslümânlar erüm bir âdem öldürmişdür.” didi. Bege haber oldu. Ol aşnâsı olan a'vân geldi, elin bağladı ve sürüp gitdi. Ol ödünç aķçe alduğı âdem dağı fi'l-hâl geldi. Eydür:

“Seni öldürürler, mâlüm zâyı' olur. Tiz mâlümi vir.” didi. Çünkü bege vardılar beg emr eyledi, meyyiti getürdiler. Çuvalı çözdiler. Görselardi bir koyun leşi. Beg eydür:

“Bunuñ hikmeti nedür?” Loķmân oğlu eydür:

“Babamuñ vaşıyyetin tecrübe eylemekdür. Bildüm ki babamuñ sözi haķ imiş.” didi.

Sen dağı ey karındaş kışşadan hişşe al. Aña göre ‘amel eyle.

[129] Hikâyet olunur ki Hârün er-Reşîd'e bir Dehriyye ‘âlim gelüp eyitdi ki:

“Siz dirsiñüz ki ‘âlemiñ şâni'ı vardır. ‘Âlimleriñüzi cem' eyleñ, ben işbât ideyin ki ‘âlemüñ şâni'ı yokdur, kendüden vücûda gelmişdür.” didi. Pādşâh Ebü Hânîfe'yi rahmetu'llâh hazretlerine âdem şaldı ki “Gelsün bu zındıķa cevâb virsün.” didi. Meger Ebü Hânîfe hazretleri [104b] Dicle Irmağı'nuñ öte cânibinde idi. Ebü Hânîfe hazretleri bir miķdâr eglenüp ba' dehü geldiler. İttifâķ bu Dehriyye ‘âlimi Ebü Hânîfe hazretlerine su'âl eyleyüp eydür:

“Niçün böyle geç gelürsüz? Pādşâhuñ emrîn ta'cîl eylemezsin.” didi. İmâm A'zam hazretleri *rahmetu'llâh* eydür:

“Eglenmege sebep oldur ki hâzır gemi bulunmayup meger bir eski gemi varmış. Pâre pâre olup tahtalarınıñ her biri bir yirde yaturmış. Ben biraz ırmağın kenârında oturdum. Tâ ki geminün tahtaları birbirinden kalkup bir araya cem^c olup bir bütün gemi olup andan binüp bu cânibe geldüm.” didi.

“Yâ cemâ^cat, baķın imâm diyüp iktidâ itdigünüz kişinün sözine. Hiç üstâdsuz gemi kendü kendünden düzilür mi?” didi. İmâm Ebū Hanîfe *rahmetu’llâhi ‘aleyh* buyurdılar ki:

“Yâ kâfir, muṭlak. Çünki gemi kendü kendüden şâni^csüz düzilmez yâ bu yiri ve gögi ve ‘arş u kürsi ve levḥ ü kalem on sekiz biñ ‘âlem hâliksuz nice yaradıldı, vücûda geldi, dirsın.” didi. Dehriyye cevâba kâdir olımayup yüzi kara oldu. Pâdşâh emr eyledi, boynın urdılar ve ol ikinci tâ^zife ki aña Ṭab^ciyye dirler. Şimdi anlara eṭıbbâ dirler. Anlar Dehriyyeyi tekfir iderler ve vücûd-ı Hakk’ı işbât iderler. Lâkin teşriḥ-i a^czâya ve tafşil-i şanâyi^ca ve te^zşir-i ahlâṭa gâyetde ihtimâmlarından ke-ennehü ahlâṭ u ṭabâyi^c eşyâya fâ^cil ve mü^eşşir menziline tenzil idüp vücûd ‘imâretine meşğûl olup şehvâta ve umûr-ı bedeniyyeye teveğğul ile ke-ennehü Hakk te^câlâyı ‘adem menziline tenzil idüp *ne‘uzü bi’llâh* [105a] kâfir olmışlardur. Anlar eydürler ki:

“Her şeyde mü^eşşer her şeyün ṭabī^catıdur. Meşelâ aḥrâķda fâ^cil nâruñ ṭabī^catıdur ve tebride mânuñ ṭabī^catıdur. Gayrısın daḥı buña kıyâs eyle. İnsânda ve ḥayvânda fâ^cil aḥlaṭdur.” dirler.

[130] Hikâyet olunur ki Cālînüs Hakkım ölür olduğı zemânda ishâl zaḥmetine mübtelâ olup def^c idemedi. Eytidiler:

“Bunca marâzlara ‘ilâc idersin, kendü ishâlüne niçün ‘ilâc eylemezsin.” didiler. Cālînüs:

“Bir şu destisi getürün.” didi. Bir şu ile ṭolu desti getürdiler. Hakkım bu destinün içine bir miķdâr ot ekdi. Şu müctemid oldu. Cālînüs eydür:

“İmdi görñ bir zerre otla şu nice doñdı. Ben kendü ishâlüm için ṭurgurmakda ot içmişemdür ki eger ırmağlara şaçar olsaydum cümle ṭoñar giderdi.” dir. Marâz-ı mevte şifâ bulmadı. Cālînüs

“Pes ma^clûm oldu ki müsebbib-i esbâb olan eşyâ Allâh’uñ irâdetine muķârin olmaķ şartıyla imiş.” didi.

[131] Hikâyet olunur ki küfrden tevbe eyleyenlerden birisi Zeliḥâ’dur. Anı hikâyete ihtiyâc yokdur, zîrâ kışsa-i Yûsuf *‘aleyhi’s-selâm* dillerde mezkûrdur. Çünki Süleymân *‘aleyhi’s-selâm* Mescid-i Aksâ ve Beytü’l-Makdes binâsından el çeküp fâriğ oldu Ka’be’yi hac itmege vardı. Bir zemân Mekke’de ṭurdı. Günde beş yüz deve ve beş yüz öküz ve yirmi biñ koyun ḳurbân eylerdi. Çünki hac temâm oldu Yemen vilâyetine sefer eyledi. ‘Ale’ş-şabâḥ Mekke’den müfâreķât idüp öyle nemâzın edâ itmek

içün Yemen vilâyetinde San^cân'a kındı. Âbdest içün şu murâd olunup bulunmadı.

"Kanı [105b] Hüdhdüd?" diyü buyurdılar. Meger ki Hüdhdüd hevâ yüzinde uçarken yir altındağı şuyı görürdi ve dīvler kızup çıkarurlardı. Ba^czıları eydür:

Süleymân *'aleyhi's-selâm* bir yire kındı hevâ yüzinde tıyūr kanad bağlayup sâye olurlardı. İttifâk cemîc tıyūr bu üslüb üzre sâyebân oldılar. Hüdhdüd'ün yiri açuq kılup gün dutdı. Süleymân *'aleyhi's-selâm* buyurdılar ki:

"Hüdhdüd kanı?" Meger kim Hüdhdüd hevâ yüzünde giderken bir vilâyetde Hüdhdüd görüp aña didi ki:

"Sen Süleymân hürmetine niçün gelmezsin?" diyüp Süleymân'ı vaşf eyleyüp ol Hüdhdüd dağı Belkıs'ı vaşf eyledi. Eydür:

"Belkıs'ın eli altında on biñ begi vardır ve ^cazîm tahtı vardır ve her begün eli altında yüz biñ leşkeri vardır." didi. Meger Yemen pādşāhi kırkıncı derecede Belkıs olmuştur. Zîrâ atasının oğlu kalmamıştır. Çün Hüdhdüd Belkıs'ı vaşf eyledi Süleymân Hüdhdüd'i varup gördi. Çün Süleymân Hüdhdüd'i bulımayup kuşlar kethdāsına ya^cnî kerkese buyurdu ki:

"Hüdhdüd kanı?" Kerkes eydür:

"Bilmezem." Andan beglerine ya^cnî tavşancıla buyurup eydür:

"Hüdhdüd'ü âteşde aḥzār eyle." Tavşancıl hevâ yüzine pervâz ider. Görür kim Hüdhdüd gelür. Hemân süzilüp iner ki kılup Hüdhdüd'i Süleymân'a getüre. Hüdhdüd eydür:

"Şol Allāh ḥaqqıçün ki seni benüm üzerüme ḥavāle eylemişdür, baña hürmet eyle." didi. Tavşancıl [106a] gāzabı kıldı. Ba^czı rivâyetde eydür:

Çünki Hüdhdüd bulunmadı Süleymân gāzab eyledi. Hüdhdüd'e ḥaber oldı ki "Süleymân seni kaḫır." didiler. Hüdhdüd Allāh'a şıgınuş hevāya uçdı ki münâcāt eyleye. Şol kadar yüceldi ki tā âteş deryāsına irişdi. Kanadı kuyruğı ütülendi. Hüdhdüd gördi ki yukaru geçemez. Allāhü te^cālāya yalvardı. Eydür:

"Yâ Rab, ^cizzün, celālün ḥaqqıçün beni Süleymân gāzabından sen kurtar." didi. Allāhü te^cālā dağı Belkıs memleketin gösterdi. Hüdhdüd varup Belkıs'ı görür. Gelürken tavşancıla uğradı. Eydür:

"Yâ Hüdhdüd, Süleymân *'aleyhi's-selâm* saña gāzab eyledi." Hüdhdüd eydür. Yine tavşancıl eydür:

"Süleymân Nebî buyurdu ki yâ boğazların yāḥūd tüyini yolup kırıncı inine bırağup yāḥūd bir gayrı cins kuş ile bir kafese koyarın. Meger kim bir ma^ckül cevābı ola." didi. Hüdhdüd eydür:

“*Inşāʾa’llāh* hālās olam.” didi. Çünkü Hzret-i Süleymān’a yakın gelüp bir yire çondı çanatıcıklarıyla kuyruğun şarkıdup yire şüriyi süriyi geldi. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* elini şındı ki başın çopara. Hüdhdüd eydür:

“Yā nebīyu’llāh, añ şol günü ki cemīc maḥlūkāt Allāh dīvānına cemc olup daḡı şorılurlar.” didi. Süleymān elini girü çekdi. Eydür:

“Yā kanda idüñ?” Hüdhdüd daḡı Belķis’dan haber virdi. Saltanatın ve ‘as-kerin ve serāyın vaşf eyledi ve kendü kâfiredür, [106b] güneşe çapar.” didi. Öyle diyince Süleymān *‘aleyhi’s-selām* çayret-i dīn çalebe idüp eydür:

“Benüm zemānumda kimesne Allāhü te‘ālādan çayrıya çaparmış.” didi. Hemān nāme irsāl idüp eydür ki:

“*Innehü min Süleymāne ve innehü Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm. Ellā ta’lū ‘aleyye ve’tünī Müslimīn*⁹⁰.” Dimek olur ki “Bu mektüb Süleymān’dandur ve aşl olduḡı gibi Müslümān olup gelesin, baña ‘āşī olmayasın.” Hüdhdüd nāme-i şerīflerin alup Belķis’a vardı. Serāyınıñ bacasına vardı. Belķis yağrınınuñ üzerine yaturken nāmeyi gögsi üzerine bıraçdı. Belķis nāmeyi okıyup beglerin cemc eyleyüp çanışik eyledi. Begler eyitdiler:

“Uğraşalum, ammā emr senüñdür.” didiler. Belķis eydür:

“Hele ilçı gönderelüm. Eger ḡaḡ peyğamber ise muṭīc olavüz ve eger beg ise ceng idevüz.” didi. Beş yüz kula, cāriye libāsın geydürüp muraşşac ḡil‘atler ile irkek atlara bindürdi ve beş yüz cāriyeye oğlan libāsın geydürüp yundlara bindürdi ve biñ kerpiç altun ve gümüş daḡı virdi ve bir tāc daḡı virdi. Dürr ü yāķūt ve misk ü ‘anber ile muşannaç ve bir ḡuḡça virdi ki içinde delinmemiş bir dür var ve bir boncuç daḡı virdi egri delinmiş. Andan şoñra ilçı başı Mendeze eyitdi:

“Süleymān eger ḡaḡ peyğamber ise oğlanı ve cāriyeyi fark eyler ve ol dürri toḡrı deler ve ol egri delinmiş boncuç ki iplik daḡmaḡa çābil degildür, añ iplik taçar ve eger çazabla baçarsa begdür, eger şefkatle baçarsa nebīdür.” didi. Hüdhdüd, Süleymān’a haber eyledi. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* emr eyledi, dīvler altun ve gümüş [107a] kerpiç kesüp yedi ferseng yire bir meydāna döşediler. Bir fersaḡ diyü on iki biñ adıma dirler. Çünkü meydān döşendi kenārına ḡavlı yapıdılar. Üzerine altun ve gümüş erlikler gibi bu ḡavlınuñ diplerine dolayı deñiz ve çara cānavarlarından ve çarāib nesnelere dizdiler ve daḡı Süleymān *‘aleyhi’s-selām* niçe fersaḡ öñine ve şaḡına ve şolına cin oğlanları maḡbüb çullar gibi dizdiler. Bu ḡavlıdan çaşra yoluñ iki geçesine bir menzil yir diyü leşkeri çururlar. Andan añaru ve niçe fersaḡ yir insān leşkeri çururlar ve

⁹⁰ Mektup Süleymān’dandır ve “rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla” diye başlayıp “Bana karşı kibirlenmeyin, itaat ve teslimiyet göstererek yanıma gelin” diye devam etmektedir (Neml 30–31).

dürlü dürlü maḥlūkāt deñiz ḥalkından ve kara ḥalkından her bir dürlü maḥlūk bir fersaḥ yir birbirinden ayrı şaf şaf ṭururlar. Çünkü Belķis'uñ ilçisi gelür Süleymān *‘aleyhi’s-selām* askerininüñ bir ucından girüp bir dürlü ṭāʿife seyrān iderek bu altun gümüş üzre atları tersleyüp ṭururlar. Bildiler ki Süleymān *‘aleyhi’s-selām* katında altun gümüş raġbeti yokdur. Bu getürdükleri kerpiçleri bıraktılar. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* saltanatın görüp müteḥayyir kaldılar. Çünkü Süleymān'a yitişdiler gör-selerdi bir ḥande-rū meliḥ kişi bunlara güler yüziyle ve şirin söziyle te-veccüh eyledi. Bildiler ki ḥaḫ peygamberdür, beg degildür. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Ḳanı ḥuḫḫa ki anuñ içinde delinmedük dür vardur. Ḥuḫḫayı getürüp içinden düri çıkardılar. Arziyyeye emr eyledi, bir kıla yapışup öte geçdi. Ol vaḫtten berü arzıyyenüñ rızkı Allāhü teʿālā ağaçdan virdi. Şimdi bu ağaçlardaki ḫurdcaġız ki arzıyye dirler, oldur ve ol egri delinmiş bon-cuġı [107b] getürdiler. Şol aḫça ḫurdcaġıza emr eyledi, iplige yapışup öte cānibine geçdi. Ol zemāndan berü Allāhü teʿālā anuñ rızkını yimiş-den eyledi. Şimdiki bu yimişlerdeki aḫça ḫurdcaġız oldur ve daḫı Süleymān *‘aleyhi’s-selām* emr eyledi, bu ḫul ve cāriye yüzlerin yuyalar. Cāriye ki oġlan libāsında idi, şuyı bir eline alup daḫı bir eline koyup yüzlerin yudı. Ol cāriye libāsında olan oġlanlar şuyı bir eline nice alursa hemān yüzlerine çarparlardı. Anlar daḫı bilindi. İlçi pīşkeşlerinden hiç nesne ḫabül eyleyüp yine gönderdi. Çünkü vardılar Belķis eydür:

“Ḥaḫ peygamberdür, şek yokdur.” didi. Hemān leşkeri cem^c eyleyüp on iki biñ sancaḫ, her sancaḫ altında yüz biñ er kös döġüp göçdiler. Süleymān *‘aleyhi’s-selāma* eyitdiler ki:

“Belķis geliyor.” didiler. Süleymān eyitdi:

“Taḫtın kim getürür?” bir dīv ilerü gelüp eydür:

“Yā Süleymān, sen yirinden ḫalkmadın ben getüreyin.” didi. Āşaf bin Berḫiyā ki Süleymān'uñ küçük iken muʿtemedleri, vezir idinmişdi eydür:

“Yā nebiyu'llāh, sen Yemen vilāyetine baḫ, ben taḫtın getürem, *bi-izni'llāh*⁹¹.” didi. Süleymān *‘aleyhi’s-selām* Yemen vilāyetine baḫup Āşaf ism-i aʿzam okıyup Belķis'uñ taḫtın yir altından çeküp çıkardı. Cin ṭāʿifesi Belķis geldüğine ḫased eylediler. Süleymān *‘aleyhi’s-selāma* eyitdiler:

“Belķis'uñ ʿaḫlı nāḫışdur ve gevdesi ḫılludur.” didiler. Andan ḫavf iderlerdi ki:

⁹¹ Allah'ın izniyle.

“Süleymān, Belķis’ı ala, dağı andan oğlı ola, Süleymān gibi bizi zābt eyleye.” didiler. Zīrā Belķis’uñ anası cin kızlarından idi. [108a] Süleymān eydür:

“Belķis’uñ tađtınıñ ba‘zı yirlerin tağyir eyleñ.” Dağı serāyuñ yolu üzre bir havz eylediler. Ammā şudan belürmezdi. Çünkü Belķis gelüp Süleymān ‘aleyhi’s-selāmıñ salţanatın ve tezyinin gördi ki Haķ te‘ālā salţanatından ğayrı bu salţanatu kimse görmemişdür, ne görecekdür. Gördi ki bir ordu yüz fersah menzil ve bir döşek döşenmiş altun ve gümüşler ile muşanna‘. Cin şan‘atları ki ‘aql ta‘aķkul idemez ve bu döşegüñ on iki biñ mihrābu yazılmış. Her mihrābuñ üzerinde altundan bir kürsi var. Her kürsünüñ üzerinde Benī İsrā‘il peyğamberlerinden ve ‘ālimlerinden bir peyğamber ve bir ‘ālim var. Ba‘zı rivāyetde eydür:

Dört biñ peyğamber şağında ve dört biñ evliyā şolında oturur. Süleymān ‘aleyhi’s-selām için bir muraşsa‘ tađt kurulmuş fil kemüklerinden müşebbek işlenmiş ve bu tađtuñ öñinde altundan bir nerdübān kurulmuş. Bu nerdübānuñ ayağında iki cānibinde iki arslān bağlanmış. Kızıl altundan tılsım olunmuş, Süleymān’dan ğayrı kimse tağtdan yaña yüriseydi bu arslānlar pençe urup pāre pāre eylerdi ve bu tađtuñ üzerinde altundan ağaçlar dikilmiş. Budağlarında bir tāc ve Zebūr ve bir tāvus ve bir gögercin. Çünkü Süleymān tağtına çıkmalı ola bu arslānlar ayakların üzerine kalkarlar, kuyruk bulayup añaşurlar. Heybetinden diller tıtilur. Çünkü Süleymān tağtına cülūs idüp otura gerekse tācı Süleymān’uñ başına geyürüp ve tāvus Zebūr’ı getürüp öñinde koyup gögercin varaķ varaķ döndürürdi, Süleymān ‘aleyhi’s-selām okurdu [108b] ve dağı mağbağında her gün biñ deve ve dört biñ öküz ve kırķ biñ koyun ve yüz muţ tuz pişerdi. Tağlardan düzilmiş kazğanlar ve büyük havzlar gibi tabağları vardı. Her tabaķuñ içinden niçe biñ kişi ta‘āmlanurdu ve dağı cāmdan binā olunmuş bir şehri vardı. Soķağları ve evleri cemī‘ cāmdan ve her evde bir kubbbe ve her kubbenuñ başında kızıl yāķūtdan bir ‘ālem dikilmiş. Güc ile bu ‘ālemlerüñ şevķından bir niçe menzil yirde hātūnlar iplik egirürlerdi ve öyle mu‘azzam şehir idi ki Süleymān ‘aleyhi’s-selām bu ‘āzametle bunca leşker ile şığardı. Süleymān ‘aleyhi’s-selām göçmelü olıcaķ yıl bu şehri qaldurup hevāya çıkarup ne yire dilerse alur giderdi. Kuşluğa değin bir aylıķ yol alurdu. Öyleden şoñra dağı bir aylıķ yol dağı göçerdi. Çünkü Belķis bu dürlü dürlü mađlūķātdan leşkeri ve bu şehri ki aķ cāmdan üzerindeki kızıl yāķūtdan ‘ālemleri ve bu şehrüñ evlerine ve soķağlarına düşmiş. Dağı mevc urup yalap yalap berķ urup yanar ve bu şehrüñ içinde Süleymān ‘aleyhi’s-selāmıñ tağtın ve tađtuñ üzerinde kuşlar kanad kanada çatup güneşden cānibe sāyebān olmuşlar. Bu tertib üzre salţanatu görüp dağı didi:

“*Rabbi ennî zalemte nefsî ve eslemte me‘a Süleymâne li’llâhi Rabbi’l-‘âlemîn*⁹²,” diyüp Süleymân *‘aleyhi’s-selâm* öünde İslâma gelüp Süleymân *‘aleyhi’s-selâm* “Belkîs”ı kendü serâyına gönderün” diyü emr eyledi. Belkîs serâyına geldüğinden haberi yok. Çünkü serâyıñ kapusındağı câmdan [109a] havza vardı şu şanup geyecegin yukarı çekdi. Tapuğı açıldı. Süleymân *‘aleyhi’s-selâm* bir yirden göz dürdi. Görseydi kılı yokdur. Cinler kızb iderlermiş. Belkîs tahtına konup eydür:

“Bu taht benüm tahtuma beñzer.” didi. “Benümdür.” dimedi, zîrâ ba‘zı yirleri tağyir olmuşdı. “Degildür” dimedi, zîrâ kendü tahtı idi. Bildiler ki ‘aklı dağı kâmil imiş. Cinler yalanmış. Çünkü Belkîs tahtına ne vech ile geldüğün haber virdiler Belkîs gördi ki bir aylık yoldan tahtı bir sâ‘atde gelmiş. Belkîs eydür:

“Buña kimse kâdir olımaz. İllâ Allâh ma‘lûm oldu ki Süleymân Allâhü te‘âlânuñ havâşşından imiş.” diyüp imânı dağı istiħkâm üzre oldu. Süleymân *‘aleyhi’s-selâm* Belkîs’ı helâllığa dileyüp Belkîs dağı râzî olup nikâh eylediler. Bâkî tafşili kaşaşda taleb olına.

[132] **Hikâyet** olunur ki ‘İsâ *‘aleyhi’s-selâm* bir yirde giderken görse şeytân-ı la‘în bir elinde kül ve bir elinde bal alup gider. ‘İsâ *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Yâ ‘adû-yı Allâh, bu elüñde küli n’idersin?” didi. Şeytân eydür:

“Bu küli yetimlerün üzerine saçup halka çirkin gösterürem. Halk aña şefkat idüp rahmet bulmayalar ve balı halkıñ ağızına çalaram, tatlu tatlu dünyâ kelâmların söyleşürler, zıkr-ı Allâh itmezler.” didi. Enes ibni Mâlik *raziya’llâhü ‘anh* eydür:

Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* şeytâna eyitdi:

“Yâ mel‘ün benüm ümmetümden senüñ düşmenüñ kimdür?” Mel‘ün eydür:

“On beş kimsedür. Baş düşmenüm sensin.” Rasûl eydür:

“Girçek söyledün yâ mel‘ün.” didi. Şeytân eydür:

“İkinci düşmenüm şol ‘âlimlerdür ki ‘ilm öğrenürler ‘amel için, hem ‘amel iderler. [109b] Üçüncü Qur‘ân okıyup ‘amel eyleyenler. Döndüncü Allâh için mü‘ezzînler. Beşinci şâkir miskinler. Altıncı esirgeyici. Yedinci şadağa verenler. Sekizinci dün nemâzın kılanlar. Tokuzıncı halka naşîhat idenler. Onuncu harâmdan kaçanlar. On birinci dâ‘im âbdest üzre olanlar. On ikinci ehl-i hayâ. On üçüncü Allâh zamânına inanup tevekkül idenler. On dördüncü fağîrleri ve miskinleri seviciler. On beşinci

⁹² Ya Rabbi, ben senden başkasına ibadet etmekle kendime zulmetmişim. Şimdi ise Süleyman’la birlikte âlemlerin Rabbine teslim oluyorum (Neml 44).

dā'im Allāhü te'ālāya 'ibādetde meşğül olanlar ki anlara zühhd dirler." didi. Rasülu'llāh 'aleyhi's-selām buyurdu ki:

"Dostuñ kaçdur?" Şeytān eydür:

"On kimsedür. Biri zālīm begler. İkinci mütekebbirler. Üçüncü şol 'ālimler ki beglerüñ söziyle 'amel idüp haq sözi ketm iderler. Dördüncü şirāya yalan kıtan tācirler. Beşinci hamr içenler. Altıncı muṭribāzlar. Yedinci ğıybet söyleyenler. Sekizinci nemāzı terk idenler. Toқuzıncı yalancılar. Onıncı kıov kıovanlar. Ya'ni dostları birbirine zemm idüp düşman idiciler.

[133] Hikāyet olunur ki ilerü zemānda şeytān bir kıov kıovıcı 'avrete uğradı. Eytidi:

"Kıancaru gidersin?" Kıarı eydür:

"Kıov kıovlamağa giderem." Şeytān eydür:

"Bir kıarafa ben gideyin, bir kıarafa sen git. Aḥşam fülān yirde buluşalum." Kıarı gitdi bir yaña, la'ın gitdi bir yaña. Aḥşam va'ce yirinde buluşup haberleşdiler. Şeytān eydür:

"Ben fülān ile fülānı çekişdüdüüm ve fülān ğıybet itdüdüdüüm." didi. Kıarı eydür:

"Saña şeytān didükleri hünerüñ ancaq bu mıdur?" didi. Şeytān eydür:

"İmdi sen daḡı ne işledüñ görelüm." didi. Kıarı eydür:

"Ben şabāḡdan **[110a]** bir iki zinā itdüdüdüüm. İki ev yıkıdum. Şeytān eydür:

"Nite?" Kıarı eydür:

"Bir 'avrete varup didüm ki "Ġayretüñ yok mıdur ki erüñ ğayrı 'avret ile şafālar sürüp oturur. Anuñ körlüğine şafā sürseñe." didüm. 'Avret eydür: "Baña bir er bulvir." Ben daḡı vardum bir er bulvirüdüüm, getüdüdüüm. Andan erine vardum. "Ey bī-ġayret fülān kimse 'avretüñ zinā ideyor, yitiş." didüm. Eri varup zinā ideni öldürdi. Ben segirdi vardum. Ölinüñ kıardaşlarına eytidüm: "Hāy ne kıurursız? Fülān kimse kıardaşıñuzu öldürdi." didüm. Anlar daḡı segirdişi gelüp kıardaşların öldüreni öldürdiler." didi. Şeytān 'avrete taḡşın idüp ırılaşdılar.

Rivāyet olunur ki bir ğün rasülu'llāh 'aleyhi's-selām Eyyüb-ı Enşārı'nüñ evinde aşḡābla oturmuşlardı. Kıapudan bir āvāz geldi. Eydür:

"Yā aşḡāb, destür var mıdur? İçerü ğirem." Rasülu'llāh 'aleyhi's-selām eydür ki:

"Kıapuda çağıranı bildüñüz mi?"

"Bilmem yā rasülu'llāh." didiler. Rasülu'llāh eydür:

"Şeytān-ı mel'ündür ancaq." diyü buyurdılar. Hāzreti 'Ömer rażıya'llāhü 'anh eydür:

“Destür vir yâ rasûlu’llâh, katl ideyin.” Hâzret-i rasûl buyurdılar ki:

“Yâ ‘Ömer, aña kimse kıdır olmaz. Kıyâmete degin mühlet olmuşdur. Hâzret destür virüp içerü girdi. Görselerdi bir gözi kör ve avurtları göçük, çeñesinde toñuz kılı var. Başında delüklü tâcı var. Bir habîş şekllüdür ki âdem yüzine bakmaz.

“Es-selâmü ‘aleyke yâ Muḥammed aşḥabı.” didi. Kimse selâmın almadı. Rasûlu’llâh eydür:

“Yâ mel‘ün, bize neye geldüñ? Allâhü te‘âlâ ḥod bizi şerrüñden [110b] emîn eylemişdür.” didi. Şeyṭân eydür:

“Ben daḥı size gelmeden bîzâram. Ammâ Allâhü te‘âlâdan emr geldi ki “Ḥabîbüm Muḥammed aşḥâbiyla enşârınuñ evinde otururlar. Var anlara naşîhat eyle. Ammâ şaḳın yalan söyleme, yoḥsa oturduḡuñ yirde oda yaḳaram.” didi. Rasûl ‘aleyhi’s-selâm eydür:

“Yâ mel‘ün gâyetde düşmanuñ kimdür?” didi. Mel‘ün eydür:

“‘Âdil begler ve muttakî ‘âbidler ve ehl-i ver‘ yigitler ve dâ’im âbdest üzre olanlardur.” Rasûl ‘aleyhi’s-selâm eydür ki:

“Ebû Bekr’e ne dirsın?” Şeyṭân eydür:

“Ben aña İslâmı ve ceḥâletde yalan söyledüm idüm.” didi ve ‘Ömer’i gördükçe kaçaram ve ‘Oşmân’ı gördükçe utanuram. N’olaydı ‘Alî ile başa baş çıkışı bileydüm.” didi. Rasûlu’llâh buyurdi ki:

“Kaçan ümmetüm nemâz yaraḡın görmege başlasa ḥâlüñ nice olur?” Şeyṭân eydür:

“Beni isitme tutar.” didi.

“Yâ nemâzda ḥâlüñ n’olur?” didi. Şeyṭân eydür:

“Aḡzuma gem ururlar.” didi.

“Yâ oruç tutsalar?”

“Ayaḡumu buḳaḡularlar.” didi ve “Ḳur’ân okısalır tuz gibi erirem. Ḥac ide boynuma zencir ve elüme kelpedân ururlar. Eger şadaḳa virselerdi başumdan ayaḡuma degin iki biçüp nişfumu sa‘ire ve nişfumu caḥîme atmış gibi olurın.” didi.

“Bir kimse Allâh için şadaḳa itmekle sen niçün öyle dirsın?” Şeyṭân eydür:

“Zirâ şadaḳada altı dürlü ḥaşlet vardur. Evvel mâlleri bereket bulur. ikinci belâları şavılır. Üçüncü du‘âları maḳbül olur. Dördüncü Allâh’ı ḥâlîḳ arasında sevgili eyler. Beşinci kıyâmetde ḥayrları mîzânda ağır gelür. Altıncı şadaḳaları ceḥennemden baña ḳalḳan olur.” [111a] Rasûl ‘aleyhis-selâm eydür:

“*El-ḥamdüli’llāh* sen şaķi ümmetümi sa’id eyledüñ.” didi. Şeyṭān eydür:

“Yā Muḥammed, şağ uyluğumda bir zekerüm ve şol uyluğumda fercüm vardur. Kendü kendüme aḥşam cimā^c iderem, şabāḥ biñ oğlan toğururam. Daḥı ‘ālimlerüñ ve zāhidlerüñ ve şālihlerüñ üzerine ḥavāle eylerem. Cem’isini benüm esirüm eylerem ve daḥı ‘Arab ‘Acem ve Rüm Tātār otuz yıllık memleket ve nāsik ü münsik memleketi ve A’rāb ve Ekrād ve Türk ve Ye’cüc ve Me’cüc ve Zındıķ ve Ḥavāric ve a’vān ve zaleme cümlesi ümmetüñden ‘askerüm olur. Saña ümmet olan biñde biri tābi^c olur. Toḳuz yüz toḳsan toḳuzu benümle olur.” didi. Ḥazret-i rasül buyurdı ki:

“Gel tevbe eyle saña şefi^c olup cennet alı vireyin. Ḥalkı azdurmaḳdan saña ne fā’ide var?” Şeyṭān eydür:

“Yā Muḥammed, sen āşaf-ı aşfiyāsın. Şöyle midür ki Allāhü te’ālā baña Ādem’e secde itmeme dilemiş ola, daḥı ben aña secde itmemiş olam. Yā benden tevbe murād eylemiş ola ve ben ‘āşi olam ve Allāh öyle degildür ki eger Allāhü te’ālā benüm tevbemi isteseydi ben tevbe iderdüm. Lākin Allāhü te’ālānuñ ‘ilm-i ezelişi ve każā-yı kudreti ve meşiyeti bāṭıl olurdı. Zirā Allāhü te’ālā daḥı beni ve ğayrı eşyayı yaratmadın ezelde cennet ehli kimlerdür ve cehennem ehli kimlerdür bir bir adlu adıyla menziliyle yazılmışdur. Daḥı azğun olacaḳlara beni sebep eylemişdür. Seni ve ğayrı enbiyayı hidāyet taḳdir eyledüğine sebep eylemişdür.” didi. Rasül ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi:

“Şiddiķuñ kimdür?” Şeyṭān eydür:

“Ebū Bekr ve ‘Ömer’e buğz idenlerdür.”

“Yā veliñ kimdür?”

“‘Osmān’a ve ‘Alī’ye buğz idenlerdür.” Rasūlu’llāh eydür:

“Nedimüñ kimdür?”

“Ḥamr ićenlerdür.” dir. [111b] Rasūlu’llāh eydür:

“Ḥazinedāruñ kimdür?” Eydür:

“Zekāt virmeyenlerdür.” Rasūlu’llāh eydür:

“Hem-nişinüñ kimdür?”

“Nemāzı te’ḥīr idenler.” dir.

“Arḳa ve yardımüñ kimdür?” Eydür:

“Zinā idenlerdür.”

“Yā münisüñ kimdür?” Eydür:

“Şā’irlerdür.”

“Ve ḥabercüñ ve ilçüñ kimdür?” Eydür:

“Sāhirlerdür.”

“Gözünüñ nürü ve gönlüñ sürürü kimdür?” Şeytān eydür:

“Tālāka yemīn idicilerdür.”

“Hābībünüñ kimdür?”

“Cum‘a nemāzın terk idenler.”

“Ve saña ḥalefüñ heybetlüsi kimdür?” Ebū Bekr, ‘Ömer, ‘Osmān, ‘Alī *raẓıya’llāhü ‘anhüm* cānibine işāret eyledi. Rasūlu’llāh eydür:

“Bilünü büken kimdür?” Eydür:

“Ġazā yolında at kişnemesidür.”

“Cismünü ne nesne eridür?” Şeytān eydür:

“Günāhdan tevbe eylemek.”

“Ve cigerünüñ toğrayan kimdür?” Eydür ki:

“İstıġfārı çok eyleyendür.”

“Yā yüzünüñ kara eyleyen kimdür?”

“Gizlü şadağa eyleyendür.”

“Yā gözünüñ kör eyleyen kimdür?”

“Teheccüd nemāzı kılandur.”

“Başunuñ koparan kimdür?”

“Saña dā‘im şalavāt getürmek.”

“Yā mel‘ün, senüñ katuñda sa‘id kimdür?” eydür:

“Bāliġ olduğdan şoñra kaşđ ile nemāzı terk idendür.”

“Ve şefisi kimdür?”

“Cömerdlerdür.”

“Seni ne nesne müflis ider?” Eydür:

“‘Ulemā meclisi ve naşīḥat meclisi.”

“Tā‘āmı kanķı elünüñle yirsin?” Şeytān eydür:

“Şol elümle, iki parmağumla.”

“Evlāduñ ne yirde gölgelenür?” Eydür:

“Gün ile gölge arasında ve uzun tırnağ arasında ve depe şaçı dibinde ve ağıza giren bıyık arasında.” Rasūlu’llāh eydür:

“Allāhü te‘ālādan kaç nesne diledünüñ?” Şeytān eydür:

“On nesne diledüm.”

“Nedür?” didi. Şeytān eydür:

“Allāhü te^cālā evvelā beni ādem oğlanınıñ māline şerik **[112a]** kılmışdur. Ya^cnî ma^cşiyetine şöhret virürin ve ^cavretine bile cimā^c iderem eger *Bismi’llāh* dimeye ve anıñ evvel güninde ve āhir güninde ba^czı rivāyetde ikinci oldur ki Allāhü te^cālā baña ol dem hāmmāmlar virmişdür. Üçüncü mescidlerüm soқақlardur. Qur’an’um dağı eş^cār itmişdür. Dördüncü kucaklaşup yatacağum ser-hoşlardur. Beşinci yoldaşlarum mālini ma^cşiyete ve fısқа harc idenlerdür. Altıncı harāma baқanlardur. Yedinci ben anları görürem, anlar beni görmezler. Sekizinci ādem oğlanınıñ kanı aқduğı tāmara aқaram. Toқuzıncı kendümi kanķı şürete dilersem girürem. Onuncı ādem oğlanınıñ ekşeri kıyāmet güninde benüm ālāyumda olurlar ve dağı Allāhü te^cālā baña bir niçe dürlü evlād virmişdür. Bir dürlüsine ^cAtame dirler. Yatsu vaқti olicaқ ādem oğlanınıñ kulağına bevl iderler ve bir dürlü evlādum dağı vardur. Anlara Müteķāzī dirler. Kaçan kim bir kimse bir güzel ^camel, hayr işlese anlara vesvese virüp itdügi hayrı haber virüp yüz şevābdan toқsan toқuzın elinden alur ve bir dürlü evlāduma Kühayla dirler. ^cUlemā meclisinde ve haţibler okurken halkıñ gözlerine sürme çekerler, uyudurlar. Andan maħrūm qorlar ve bir dürlü evlādum dağı vardur evinden çıkan ^cavretler üzerine musallaţ olup igvā iderler. “Özüñi düzet saña baқıyorlar” dir. Kimi öñin-den baқanlar içün ve ardından baқanlar içün düzeldürler.” didi. “Yā Muħammed ben bir kimseyi azdurmağa ķadır degilem. Ancaқ vesvese iderem. Sen dağı kimseyi hidāyete ķadır degilsin, ancaқ hayra delālet **[112b]** idersin. Azduran da oñduran da Allāh’dur. *Fe-yuzıllu’llāhü men yeşā^cü ve yehdī men yeşā^cü*⁹³” didi. Rasūlu’llāh eydür:

“Yā mel^cün, hiç senüñ şerrüñden kırtılmış var mıdur?” didi. Şeytān eydür:

“Ādemden ^cİsā ve Yaħyā ve ^cavretlerden Meryem kırtılmışdur. Ancaқ ğayrıları şerrüm yitişüp tırur.” didi. Rasūlu’llāh eydür:

“Ne dirsün? Anlar ki taht-ı şecerde bey^cat eylemişlerdür.” Şeytān eydür:

“Allāh rāzī olduğı tã²ıfeye dimezem ve anlarıñ yaқınına uğramazam, iglāl tāmā^cın eylemezem.” didi.

“Ve ğayrı aşhāb haқķında ne dirsün?” Şeytān eydür:

“Ne diyem ol tã²ıfeye ki anları Allāhü te^cālā kelāmında medħ eylemiş ola. Nemāz ve sã²ir ^camel eylemekle müşerref olalar.” didi.

“Ve sã²ir ümmet haқķında ne dirsün?” Şeytān eydür:

“Yā Muħammed, ümmetüñ ba^czına şöyle ulaşırun ki hattā Ebū Bekr’e ve ^cÖmer’e la^cnet itmek anlara tesbīħden hayrlu itikād ideler ve ba^czılarına dağı ^cAlī’ye la^cnet itmek yanlarında Qur’an okumaқdan hayrlu olur ve

⁹³ Allah dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir (İbrāhim 4).

ba^czıları dağı nemâz kılmakdan men^c iderem. Bir dereceye varur ki terk-i şalât ile dîn-i İslâmdan mürted olur ve dağı A^crâb ve Ekrâd ĥod murâdum üzredür. Anlara hiç zahmet çekmezem. Ammâ mü'minler ve aşĥâb-ı ma^crifet ve bunların meclislerinde muşâĥabet olanlar ile dâ'im ceng üzreyem. Gâh ben anlara ġâlib olurın ve gâh anlar baña ġâlib olurlar ve ammâ terk-i dünyâ idüp ĥâliş Allâhü te'âlâ murâd idinenler ile sulĥ iderem." didi. Rasûl *'aleyhi's-selâm* eydür:

"Yâ mel^cün, ben ümmetimüñ ġünâh-ı kebâ'ir işleyenlerine [113a] şefâ^cat iderem. Senüñ zahmetüñ ^cabeş olur." didi. Şeytân eydür:

"Yâ Muhammed, Ebû Bekr ve 'Ömer ve 'Osmân ve 'Alî'ye buġz idenlere ve sâ'ir revâfiẓa ve Ķadriyye ve Cehmiyye şefâ^cat ider misin?" didi. Rasûlu'llâh eydür:

"İtmezem." Şeytân eydür:

"Yâ kaşd ile nemâzın terk idenlere şefâ^cat ider misin?" Rasûlu'llâh eydür:

"İtmezem." Şeytân eydür:

"İmdi baña bunlar yiter. Ķayrı ümmetüñ saña mübârek olsun." didi. Rasûl *'aleyhi's-selâm* eydür:

"Benden ġayrı peyġamber ile böyle kelâm söyleşdüñ mi?" didi. Şeytân eydür:

"Nûĥ ile ve İbrâĥîm ile ve Mûsâ ile ve 'İsâ ile söyleşdüm." didi. "Ammâ Nûĥ Tûfânı'nda merkebi ġoyar olduġı vaġt ben merkebüñ ġuyruġına yapışdum. Merkebe çekindi. Nûĥ eydür "Gir yâ mel^cün." diyince ġuyruġın şalivirdüm. Merkebe girdi. Ben dağı girdüm. Nûĥ Nebî gemide gördi. "Çık bre mel^cün seni bunda kim ġoydu." Ben eyitdüm: "Sen ġoyduñ. Zîrâ *üddĥul yâ mel^cün* didüñ." Nûĥ eydür: "Ben merkebe didüm. Saña dime-düm." didi. Biz nizâ^cda iken Allâhü te'âlâ tarafından Nûĥ'a vaĥy geldi ki "Ķo çıkarma. Saña naşîhat eylesün." didi. Nûĥ eydür: "Naşîhatüñ nedür?" didi. Ben eyitdüm: "Ucbi ve ĥasedi terk eyle. Ben bu ġadar muġarreb ĥazret iken ^cucb itdüm ve Âdem'e ĥased itdüm, mel^cün oldum ve dağı ^cucbi terk eyle. Ucbile Ķâbil Hâbil'i öldürdi, 'âşî oldı ve dağı Ĥazret-i Nûĥ gemiden çıkduġları vaġtın uyurdu. Yil etegin serpüp ^cavreti açıldı. Zîrâ ol zemânda dün yoġdı. Oġlanlarından Ĥâm adlu oġlı yanında idi. Babasınıñ ^cavreti açıldıġına [113b] kaĥkaĥa ile ġüldi. Varup anı örtmedi. Sâm ibni Nûĥ ve Yâfeş ibni Nûĥ ĥaber oldı, anlar örttiler. Nûĥ *'aleyhi's-selâm* uyanduġda ĥaber virdiler. Nûĥ *'aleyhi's-selâm* eyitdi:

"Yâ Ĥâm, yüzüñ ġara olsun." didi. Ĥâm'ın yüzi ġara oldı. Şimdi ġaralar neslinden gelen dağı öyle ġara vücüd oldı. Ķara ġul cinsi anıñ neslindedür.

Ammā İbrāhīm ile kelimātum oldur ki kaçan kim Nemrūd, İbrāhīm'i mancinıka qodı ben eytdüm:

“Yā İbrāhīm, sen konuğa koyunlar boğazlarsın ve sâ³illere tavarlar virür-sin, isrāfdur. Anları ʿıyālūñe harc eyle. Geleni ve gideni cüz³ı nesne ile şav.” didüm. “Ve günāha tevbe eyle.” didüm. İbrāhīm gāzabla bakup

“Zann iderem ki şeytānsın.” didi. “Bunları terk eylemekden oda atılmak sevgülidür.” didi. Ben eytdüm:

“Saña bir naşihat ideyin. Tut. Kaçan kim saña bir belā nāzil olsaydı, digil *Allāhümme innī istecīrūke bi-melā³ıketike'l-muqarrabīn*⁹⁴, di, ol belādan hālāş bulasın.” didüm. Öyle diyince İbrāhīm eydür:

“Taḥḳīk bildüm ki sen şeytānsın. Yā mel^cün, baña emr mi idersin ki Allāhü te^cālāyı koyam daḳı maḥlūka şıgınam. İraq ol benden yā mel^cün, ebedi saña muṭi^c olmazam.” didi. Ammā Mūsā ile kelimātum öyle oldı ki Mūsā bir gıceyi ihyā eylemişdi. Şabāḥ olduḳda eydür:

“*El-ḥamdüli'llāh* ki beni kavī eyledi, bu gıceyi ihyā eyledüm.” didi. Mūsā'ya bir qurbağa eydür:

“Yā Mūsā, zann iderem ki gıceyi ihyā eyledüğüñe ʿucb idersin. Ben bu gıceye dek üç yüz altmış yıldur ki ayağımuñ bir parmağı üzerinde tūrum, tesbīḥ eylerem, yine Allāhü [114a] te^cālānuñ mekrinden qorqaram ki şeytān nice ʿibādetden şoñra Allāhü te^cālānuñ mekrine uğradı, mel^cün oldı.” didi. Mūsā ʿaleyhi's-selām eydür:

“Tesbīḥüñ baña ögret.” Qurbağa eydür:

“Tesbīḥüm işbudur: *Sübḫāne men yüsebbiḫu lehü men fi lecci'l-biḫāri. Sübḫāne men yüsebbiḫu lehü küllü men fi'l-arzı'l-gaffāri. Sübḫāne men yüsebbiḫu lehü men fi ru³ısi'l-cibāli. Sübḫāne men yüsebbiḫu lehü küllü şüfetin ve lisānin*⁹⁵.” Şeytān eydür:

“Ben eytdüm. Yā Mūsā, varup Allāhü te^cālādan dile, tevbe ideyüm, qabül olsun.” didüm. Mūsā ʿaleyhi's-selām varup Allāhü te^cālāya münacāt eyledi. Yine geldi, eydür:

“Allāhü te^cālā buyurdı ki: “Baña naşihat idesin. Daḳı Allāhü te^cālānuñ emr eyledügin ben de saña eydem.” didi. Ben didüm ki:

“Yā Mūsā, kaçan kim nemāz vaḳti ola, hemān nemāzuñ yaraḳında ol. Eger anı ta^ccil eylemeyesin saña vesveseler idüp nemāz vaḳtinden qodururın. Eger sen baña gālib olup vesvesemle memnū^c olmazsañ ḫalkı üzerüñe ḫavāle iderem, seni nemāz kılmāḳdan men^c iderler ve bir daḳı bu kim kaçan kim bir ḫayra niyyet idesin ta^ccil eyle, eger te³ḫir

⁹⁴ Ey Allah'ım, senin yakınındaki meleklerin dostluğunu istiyorum.

⁹⁵ Deniz dalgalarında olanı tespih ederim. (Kullarının günahlarını) örteni tespih ederim. Dağların sahibini tespih ederim. Her dil ve dudağın tespih ettiği Allah'ı tespih ederim.

iderseñ seni ol hayırdan men^c iderem ve bir dağı bu kim bir nâ-mağrem^c avretle hâlî olmağıl. Eger olursañ üçüncüñüz ben olurın ve bir dağı bu ki toğluğdan gâyet hâzer üzre ol. Zîrâ toğlarıñ a^czaları^c ibâdet hıfzından kalur.” didüm ve ba^czı rivâyetde “Ğazab ħininde beni ħâtıruña getür. Zîrâ ħazab vaqtinde ben âdemi oğlançuklar toğ oynar gibi oynaduram.” didi. Mûsâ *‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Allâhü te^câlâ saña emr eyledi ki varup Âdem’üñ ħabrine secde idesin.” didi. Ben eyitdüm:

“Eger cevâbuñ bu idügin bileydüm [114b] saña naşîhat eylemezdüm. Ben ħod aña diri iken, nûrı^c âleme berğ ururğen secde eylemedüm. Şim-di bir çürümüş kemüğe mi secde iderem?” didüm.

Ammâ *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* ile kelâmum oldur ki bir gün *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* bir beyâbânda görüp bir keşîş şüretine girüp

“*Lâ ilâhe illa’llâh*⁹⁶.” didüm. “Allâhü te^câlâya sevgili kelâm oldur.” didüm. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* bildi. Baña eydür:

“Yâ ^cadüvvu’llâh, ħancarı gidersin?” Eyitdüm:

“Mûsâ ħavminden ^cAyn tã²ifeşi bunca zemândur ki çalışuram baña muñ^c olmazlar. Anları azdırı giderem.” didüm. Meger Mûsâ’dan soñra Benî İsrâ’îl azmışlardı. Bir tã²ife Allâhü te^câlâdan dilediler, Allâhü te^câlâ an-lara yir altından yol virüp buçuğ yıl sefer idüp Çîn memleketinden añaru bir memlekete çıkdılar. Mûsâ *‘aleyhi’s-selâm* ħavminden mü²min ol tã²ife ħalmışlardı. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* Mi^crâc’dan gelürken Cebrâ’îl anlara uğrayup rasûl *‘aleyhi’s-selâm* ħuzûrında tekrâr imânların yiñile-diler. Süre-i Bağara’da mezkûrdur. Şeytân didüğü anlardur.

“Ve Yûnus *‘aleyhi’s-selâm* ħavminden ba^czı tã²ife yedi yüz yıldur ki ceħd iderem, anları dağı emrüne muñ^c idemedüm. Şimdi yine anlara gide-rem.” didi. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* eydür:

“Ĥiç ben dağı saña muñ^c olup ħurur mıyam? Yalan söyleme.” didi. Ben eyitdüm:

“Ne^cam, şol vaqt ki fülân dereden oruç açmağ içün biraz ot getürdüñ. Anañ uyumuş. Anañı uyarmadın sen anı yidüñ. Ol benüm emrüm idi.” didi. *‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm* ağladı. Eydür:

“Yâ mel’ûn, ħalkı helâk eyledüğüñden saña ne var ki [115a] üzerine olup yürürsin.” didi. Ben eyitdüm:

“Allâhü te^câlâya şor. Ben ne cehennemî yaratmışamdur, ne bir kimseyi ehl-i nâr tağdîr itmışemdür.” didüm.

⁹⁶ Allah'tan başka tapılacak yoktur.

İmdi yâ mü'min bu 'azîm mübâhâşeden haqq'a el gör ki şeytânüñ dostı kimdür ve düşmanı kimdür. Bu naşîhatden 'ibret al. Bu kadar muqarreblerden iken hased ü 'ucb sebebiyle mel'ün u matrûd olduğundan hâzer gerekdür, *et-tevfîku 'ala'llâh*⁹⁷.

[134] Hikâyet olunur ki şeytân fir'avnuñ kapusın kaçdı. Fir'avn eydür:

"Kimsin?" Şeytân eydür:

"Tañrı isen kapuñı kağanı bilseñe." didi. Fir'avn bildi ki şeytândur.

"Gel berü yâ mel'ün." Şeytân eydür:

"Aç kapuyı mel'ün mel'ünüñ üzerine girsün." diyüp içeri girdi. Şeytân fir'avna eydür:

"Yâ mel'ün câhil, ben yırde ve gökde ve mağrib ve maşırıkda ne var idügin bilürem. Yine kendümi kulluğa qabûl itdürimezem. Yâ câhil, sen kapuñdağı kimdür bilmezsin, dağı nice Tañrılık idersün." didi. Fir'avn eydür:

"Yâ mel'ün, ma'kül dirsın. Şol kadar cehl ile rubübiyyet da'vâsın eylemek katı hamâkat ancak." diyüp tırdı. Geldi, vara Mûsâ '*aleyhi's-selâm* katında imâna gele. Şeytân eydür:

"Harîf senün 'aqluñ yoğ imiş. Bunca zemândur ki Benî İsrâ'ile dürlü dürlü ezâlar eyledün ve bunca evlâd katl eyledün, şimdi sen Mûsâ'ya tâbi' olıcağ gelürler, Mûsâ'ya senden şikâyet iderler. Mûsâ '*aleyhi's-selâm* senden anlarıñ haqqın alıvirür. Öyle seni bâzâra girmiş dilküye ve hengâmeye girmiş köpege döndürürler." didi. Fir'avn çöküp oturdu. Eydür:

"Yâ mel'ün, 'aceb Allâhü **[115b]** te'âlânüñ kullarında senünle benden mel'ün bir kulı dağı var mıdur?" didi. Şeytân eydür:

"Belî, hasûd senden de ve benden de mel'ündür." didi. Fir'avn eydür:

"Nite?" Şeytân eydür:

"Benüm bir gâyetde dostum vardı. Hiç bir kerre rızâmdan taşra olmamışdur. Bir gün aña didüm ki "Sen beni ziyâde hoşnûd eyledün. Gel benden hâcet dile." didüm. Hasûd kardaşum eydür: "Koñşumuñ bir öküzü var. Anı baña öldürivir." didi. Ben "Kâdir olsaydum dünyâda bir nesne sağ komazdum, helâk iderdüm. Ammâ bundan saña ne fâ'ide? Gel niçe öküz bahâsın vireyin." didüm. Hasûd kardaşum eydür: "Cihânüñ öküzün virseñ râzî olmazam, koñşumuñ öküzün öldürmezseñ." didi. Ben şeytânlığumca koñşunuñ öküzçügünü kayırdum, ol râzî olmaz. Bildüm ki hasûd senden de benden de mel'ün imiş." didi. Rasûlu'llâh '*aleyhi's-selâm* buyurdu ki:

⁹⁷ Allah'ın yardımıyla.

“*El-ḥasūdu lā-yasūd*⁹⁸.” Dimek olur ki “Ḥasūd işşı itmez, belki ziyān eyler.”

Ey qarındaş, sen daḥı ḥasūd olmayasın. Eger ḥased idersen şeytān ve firʿavndan melʿūn olursın. Aña göre ʿamel eyle.

[135] Hikāyet olunur ki bir pādşāhuñ bir muḥarreb kimsesi vardı. Ol kimsenüñ bir ḥasūdı vardı. Bir gün bu ḥasūd pādşāha eydür:

“Ol kimse ki sen aña rağbet idersin, ol kimse seni ağzı ḳoḳar diyü ḥalka zemm eyler. İnanmazsañ yanuña yakın getürüp ḳulağına fısıldar gibi ol. Eger ağzını ve burnını eliyle tütarsa baña inan, eger elin ağzına tüt-mazsa baña inanma.” didi. Varup ḥasūd **[116a]** ol kimseyi eydürüp buña taʿāmda şoğan şarmısaḳ yidürüp daḥı bunlaruñ gibi ağz ḳoḳudur nes-neler yidürdi. Bu pādşāh bu ḥarifi dīvāna varduğı vaḳt oḳudı. ḳulağına söz söyler gibi oldu. Bu ḥarif ağzum ḳoḳmasun diyü elin ağzına tüttdi. Pādşāh iʿtikād eyledi ki savı girçek ola. Pādşāh bir memleketi beglerin-den birine mektüb yazup mühürleyüp bu ḥāş ḥarifi anda gönderdi. Bu kimse mektübla ḳapuya ḳıḳınca ḥasūda buluşdı. Pādşāhuñ inʿām-ı mektübünü ḥaber virdi. Bu ḥarif yalvarı yaḳaru mektübi şundı, alup ol emr olınan vilāyete varup mektübi virdi. Beg alup mektübi açup oḳıdı. Eydür:

“Pādşāh emr eylemiş ki senüñ başuñı kesüp kendüye gönderem.” Ḥasūd eydür:

“Mektüb benüm degildür. Beni yine pādşāha gönder.” didi. Beg eydür:

“Pādşāhuñ emri redd olmaz.” diyüp pādşāhuñ emri yirine gelsün diyüp başını kesüp pādşāha gönderdi. Başı pādşāhuñ öñinde ḳodılar. Pādşāh eydür:

“Ben bunu emr eylemedüm. İmdi bunu kim getürdi.” dirken ḥāşeki içerü girdi. Pādşāh eydür:

“Ḳanı mektübi nʿeyledüñ?” Ol eydür:

“Bu başuñ şāhibi yalvardı yaḳardı mektübi elümden aldı ben götüreyin diyü.” didi. Pādşāh eydür:

“Sen fülān vaḳtin benüm ḳatumda elüñi ağzuña ḳoduğuş sebeb ne idi?” ḥarif eydür:

“Bu kimse daʿvet idüp şoğan ve şarmısaḳ ve ağz ḳoḳudur nesnelere yidürdi. ḳoḳusu pādşāhuma yitişüp incinmeye diyüp elüm ağzuma tüt-düm.” didi. Bildiler ki ol başı **[116b]** kesilen ḥasedle kendi helākin ḳaşd eylemiş şanusı kendüye uğramış. İmdi añlağıl ki ḥased ḳişiye

⁹⁸ *Hasetçi kimse asla başarıya ulaşamaz.*

n'eylermiş. Şeytāni hased ne derece aldurmış ve ğayrı hasūd aḥvāli daḥı bunlara kıyās olına.

[136] Hikāyet olunur ki ʿAbdu'llāh ibni Mübārek *rahmetu'llāhi ʿaleyh* eydür:

Bir kerre Kaʿbe'yi ṭavāf eyledüm geldüm. Ḥaṭīm-i İsmā'il'de uyumuşdum. Bir vākıʿa gördüm ki faḥr-i ʿālem *şalla'llāhü teʿālā ʿaleyhi ve sellem* geldi. Baña buyurdu ki: “Yā ʿAbdu'llāh kaḥk, Baġdād'a var. Fülān yirde, fülān maḥalde oda ṭapucı Behrām Mecūsī'ye benden selām eyle. Allāhü teʿālā andan hoşnūd oldu. Ben daḥı andan hoşnūd oldum. Aña beşāret eyle.” didi. Buñaldum, uyandum. Bu düş şeytāniye beñzer. Zirā rasūlu'llāh bir oda ṭapucı Mecūsīye selām göndermek nā-maʿkūl diyüp yine uyudum. Yine evvelki gibi gördüm. Ḥattā rasūl ḥazreti baña ğazab ile eyitdi: “Yā ʿAbdu'llāh, söz ṭut, kaḥk Baġdād'a var. Fülān maḥalde Behrām Mecūsī'ye benden selām eyle. Allāhü teʿālā andan hoşnūd oldu. Ben daḥı hoşnūd oldum.” didi. Öyle olıcaḥ şeyḥ vākıʿadan uyanup Baġdād'a sefer eyledi. Varup ol maḥalleyi buldı ve ol Mecūsīnün ḫapusın kaḥdı. Görseydi bir ḫoca kāfir Mecūsī çıḫdı. Şeyḥ eyitdi:

“Hīḫ ḫalvet yirüñ var mı? Senüñle bir iki sözüm var.” didi. Mecūsī anı içürü getürdi. Öñine ṭaʿām getürdi. Şeyḥ eyitdi:

“Evvel maşlaḫat gör. Andan ṭaʿām görevüz.” didi. Mecūsī eydür:

“Ne buyurursın yā şeyḥ?” didi. Şeyḥ eyitdi:

“Şu yaḫın zemānda bizüm dīnimüzde Allāh'a yarar hīḫ ḫayr [117a] işledüñ mi, baña ḫaber vir.” didi. Mecūsī eyitdi:

“Benüm, sizüñ dīniñüze yarar ne işüm ola?” Ve işledügi ḫayrdan ḫaber virdi. Bir nesne söyledi hīḫ şerʿe şıġmaz. Şeyḥ eydür:

“Bunlardan ğayrı bir nesne işledüñ mi? Hele söyle ğoreyüm.” didi. Mecūsī eyitdi:

“Şol gün ki küçük kızımı nikāḫ idüp kendü nefsum için almışdum. Düğün idüp şehrüñ ḫaḫını ṭaʿāmladum. Mübālaġa māl ḫarc idüp ṭaʿām pişürdüm. Gerdek ġicesi oldu. Sizüñ dīniñüzde evüm ḫarşusunda bir Müslümān ṭul ʿavret ḫātün ḫoñşumuz vardur. İki oġlancuḫları var. Be-ġāyet faḫr ile geḫinürlerdi. Ol gün anlara hīḫ nesne virmemişler. Aḫşam olıcaḥ bu oġlancuḫlara açlık ġālib olup aġlayup analarından ṭaʿām istemişler. Ol ḫātün ġice gelüp çerāġ yaḫmaġı bahāne idüp bizüm eve gelmiş ki şāyed beni görüp ṭaʿām vireler, oġlancuḫlarum yiye diyü geldi. Çerāġ yaḫdı, gitdi. Bizüm ʿaḫlımuza gelmedi ki bu ḫātüne bir miḫdār ṭaʿām virevüz. Yine geldi, çerāġ söyindi, diyü yaḫdı gitdi. Ve'l-ḫāşıl üç defʿa od yaḫdı gitdi. Ben eyitdim: “Var ise bu ʿavret ḫırsuzlar cāsūsıdur. Beni gerdek ġicesinde ġāfil avlayup ola ki üzerüme başḫın ideler.” diyüp ardinca vardum. ʿAvret evine ġirdi. Ben bacasından diñledüm. Oġlan-

cuıklar çağrışur "Anacüğüm, hîç nesne getürdüñ mi? Aç kalduğ." dirler. "Avret eydür: "Kuzucağızlarum nice ideyin? Koñşumuz Allâh düşmanı kâfire üç kerre vardum. Hîç bir nesne virmedi. Ben dağı Allâh düşmanına añağa Allâh'dan [117b] utandum. Biz Müslümânlaruz, bize nesne virmez. Şabr idüñ Allâh kerîmdür, yarın bir yirden ta'âm vire yiyesiz." didi. Ben bacasından diñledüm, gördüm hâl böyle. Girü döndüm, evüme vardum. Bir tabağı ta'âmıla doldurdum. Bir miqdâr altun ve gümiş alup anda vardum, eyitdüm: "Ey koñşu hâtün, gel bu ta'âmı ve mâli al ve yine hâcetüñ olduğça baña bildür." didüm. Çün oğlanuıklar beni gördiler sevindiler. Ben dağı bir pâre oturdum. Bu iki oğlanuıklar yanuma oturdılar ve bu ta'âmdan yidiler ve dizüme yaşlandılar uyudılar. Ben dağı başlarını yaşduğa koyup hâtüna hezâr dürlü "özrler eyleyüp gitdüm." didi. Çün şeyh bunu işitdi ve eyitdi:

"Saña muştılık olsun. Rasûlü'llâh, müddetî beni saña gönderdi. Saña selâm itdi, eyitdi ki: "Allâhü te'âlâ senden hoşnüd ve râzî oldı, ben dağı hoşnüd ve râzî oldum, şöyle bilesin." didi. Çün ol Mecüsî bunu işitdi hemân-dem "Eşhedü en lâ llâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühü ve rasûlih"⁹⁹." diyüp Müslümân olup ferahından cân teslim eyledi, *rahmetu'llâhi 'aleyh*.

İmdi saña dağı şöylece ma'lûm olsun ki ol kimse bunca yıl oda tapucu Mecüsî iken bir koñşusu fakîr hâtüna ta'âm virüp esirgedüğü için Hâk te'âlâ cennete müyesser eyledi. Var sen dağı aña göre 'amel eyle.

[137] **Hikâyet** olunur ki rasûlü'llâh *şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem* gözyaşını Bârî te'âlâ dileti. Eyitdi:

"İlâhî, benüm gözlerümi çok yaş dökici kılğıl." didi. Zîrâ bilürdi ki gözyaşınıñ Allâhü te'âlâ katında gâyet kıymeti vardur. Anı [118a] zahîre iderdi ümmeti günahlarıçün gerek ola diyü.

Hâzret-i Âdem Peyğamber *'aleyhi's-selâm* uçmağdan çıķup dünyâya inicek ağladı. Bir kuşcağız geldi, gözyaşından bir kaatre aldı. Âdem *'aleyhi's-selâm* gördi ve eyitdi:

"İlâhî, şol mertebeye irdüm ki kuşcağız dağı beni horlar, maşharalığa alurlar." didi. Hâk te'âlâ eyitdi:

"Ya Âdem, ol kuşcağızı ben virüpdürürem. Zîrâ baña gerekdür ol gözyaşı." didi. Âdem *'aleyhi's-selâm* eyitdi:

"Yâ Rab, ben 'âşî günâhkârıñ dergâhuñda gözüm yaşı neye gerekdür?" didi. Nidâ geldi kim:

⁹⁹ Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka tapılacak yoktur. Ben yine şehadet ederim ki Muhammed onun kulu ve rasulüdür.

“Ey Âdem, senüñ oğullarunuñ İbrâhîm adlu bir er geliserdür. Anuñ Nemrüd adlu bir ulu düşmanı geliserdür. Anı oda iletiserdür. Ol gözyaşı anuñ odın söyündürmege lâzım olacaqdur.” didi.

[138] Hikâyet olunur ki Yûsuf Peyğamber *‘aleyhi’s-selâm* qarındaşları ol vaqt hased idüp ataları Ya‘küb *‘aleyhi’s-selâm* Yûsuf’ı artuq sevdügiçün Yûsuf’ı kuyuya bırağdılar. Vardılar bir kırt tutdılar, ağzına kan sürdiler, dağı Hażret-i Yûsuf’uñ gönlegini kan eylediler. Yatsu vaqtinde ağlayu ağlayu atalarına geldiler. “Yûsuf’ı kırt yidi.” didiler. Ya‘küb *‘aleyhi’s-selâm* yüzini göge duşup eyitdi:

“İlâhî, beni esirge gözüm yaşını görirsın, bağrum başını bilürsın. Destür vir kırt söylesün, Yûsuf ne oldı bildürsün.” didi. Allâhü te‘âlâ destür viridi, kırt söyledi. Eydür:

“Selâm senüñ üzerüne olsun yâ nebîyu’llâh.” didi. Ya‘küb *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Ey kırt, gözüm nûrı Yûsuf’um niçün yidüñ, eyit baña.” didi. Kırt eydür:

“Yâ nebîyu’llâh, ben senüñ koyunuñı yimedüm oğluñı **[118b]** nice yiyem?” didi. Ya‘küb *‘aleyhi’s-selâm* eyitdi:

“Yâ Yûsuf’uñ hâli ne oldı, baña eyit.” didi. Kırt eydür:

“Yâ nebîyu’llâh, ola ki oğlanlaruñ ne eyledügin bilür ve kâdirdür ki Cebrâ’il ile saña bildüre.” didi. “Lâkin ol kıllarınunuñ perdesin açmaz ve ğammâzları sevmez. Ben ğammâz degilin ki saña ğammâzlık idem.” didi. Şimdi ol illerde kırtlar koyunla bile gezer, aşlâ incitmezler.

[139] Hikâyet olunur ki rasûlu’llâh *şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem* bir gün nemâzı kıldı. Mübârek cemâlin aşhâba döndürdi. Enşârdan bir kişi rasûl *‘aleyhi’s-selâma* su‘âl eyledi.

“Yâ rasûlu’llâh, evvelki nemâzda *Allâhü ekber* dirüz. Ol *Allâhü ekberüñ* şevâbı ne kıardur?” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* Ebü Bekr’e işâret eyledi.

“Şevâbın sen söyle.” didi. Ebü Bekr *raziya’llâhü ‘anh* eyitdi:

“Mekke’den Medîne’ye varınca deve olsa, yüki altun olsa, ol altunu Allâhü te‘âlâ yolına şadaqa eyleseler *Allâhü ekber* hayrı andan artuqdur.” didi. Rasûlu’llâh *‘aleyhi’s-selâm* döndi, Hażret-i ‘Ömer’e eyitdi:

“Yâ ‘Ömer, sen de söyle, *Allâhü ekber* şevâbın.” didi. ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anh* eyitdi:

“Mekke’den Medîne’ye varınca deve olsa, yüki harîr olsa, ol harîri Allâhü te‘âlâ yolına şadaqa itse *Allâhü ekber* şevâbı andan artuqdur.” didi. Rasûl *‘aleyhi’s-selâm* döndi, ‘Oşmân’a işâret eyledi:

“Sen de söyle *Allâhü ekber şevâbın.*” didi. Hâzret-i ‘Osmân *raziya’llâhü ‘anh* eyitdi:

“Mekke’den Medîne’ye varınca deve olsa, yüki la¹ ü yâkût olsa, Allâhü te‘âlâ yolına şadağa itse *Allâhü ekber şevâbı* andan artuğdur.” didi. Döndi, rasül *‘aleyhi’s-selâm* Hâzret-i ‘Alî’ye *kerrema’llâhü vecheh* eyitdi:

“Sen [119a] dağı söyle yâ ‘Alî.” didi. Hâzret-i ‘Alî eydür:

“Mağribden maşrıka varınca kâfir olsa kırsalar, *Allâhü ekber şevâbı* andan artuğdur.” didi.

Ey qarındaş, nemâza kâhil olma ki yaluñuz bir *Allâhü ekber şevâbı* bu kadar olucağ kalanın dağı aña kıyâs eyle.

[140] **Hikâyet** olunur ki İbrâhîm ibni Edhem *rahmetu’llâhi ‘aleyh* bir gün yolca giderdi. Bir kula uğradı. Ol kul atla, tonla İbrâhîm ibni Edhem yayan. Ol kul İbrâhîm Edhem’e yol ve ‘imâret şordı. İbrâhîm ol kula eydür:

“Gel seni ‘imâretliğa ve toğrı yola iledeyin.” didi. Bu kulu aldı bir mağbe-relik yire ilettdi. İbrâhîm eydür:

“Ben bildüğüm ‘imâretlik ve toğrı yol budur.” didi. Ol kul tehevür idüp çomağ ile urdı, İbrâhîm’ün başın yardı.

“Sen beni maşharalığa mı alursın?” didi. Qan revân oldı. İbrâhîm hem başınıñ qanın silerdi ve hem hayr du‘â iderdi. Ol kula eydürdi:

“Allâhü te‘âlâ saña rahmet itsün. Uçmağ ve imân virsün.” dirdi. Bu kul ‘aceblerdi. Eydür:

“Ne kişisin? Ben senün başuñ yardum, sen baña hayr du‘â idersin.” didi. İbrâhîm eydür:

“Benüm şuçum yoğ iken sen benüm başum yarduñ. Allâhü te‘âlâ baña uçmağda ecrin viridi. Ben bañil degilem, benüm ucumdan bir kimse incine. Allâhü te‘âlâ saña dağı imân ve uçmağ virsün.” didi. Ol kul parmağ kaldurdi, Müslümân oldı.

İmdi ey qarındaş, dervişlik böyle olur.

[141] **Hikâyet** olunur ki Bilâl-i Hâbeşi *raziya’llâhü ‘anh* hâzret-i rasülün mü‘ezziniydi. Bilâl’ün dili dönmezdi, ezânı okurken “Eşhedü” yirine “Eşhedü” dirdi. Bir gün aşhâb dirildiler. Rasülü’llâh katına geldiler. Eyitdiler:

“Yâ rasülü’llâh, senün kavmün faşihdür. Bu Bilâl [119b] hağâ bañlar. Bunı degişdür.” dirler. Rasülü’llâh *‘aleyhi’s-selâm* Bilâl’i mü‘ezzinlikden çıkarmak murâd eyledi. Cebrâ’il *‘aleyhi’s-selâm* nâzil oldı. Geldi eyitdi:

“Yâ rasülü’llâh, Allâhü te‘âlâ saña selâm eyledi. Saña peygamberlik fütürü yazulduğında Bilâl’e dağı mü‘ezzinlik menşürü yazıldı. Sen ma‘zül

olacak degilsin, Bilâl dağı ma^czül olmaz.” didi. “Eger Bilâl’ün ĥaĥâ bañladuđınıñ şevâbın cemî^c mü³ezzinler bañladuđı şevâbı ile tartısalır Bilâl’ün ĥaĥâ bañladuđı şevâbı ağır gele.” didi. Zîrâ Allâhü te^câlâ anuñ diline bağmaz göñline bağar. Göñül Allâhü te^câlânuñ nazâr-gâhıdır. Mü³minler dağı nazâr-gâhıdır, ĥuşûşan şınıklı göñül ola.

Cemşîd dirlerdi bir pâdşâh vardı. Anuñ bir câmı vardı, kıymetlü idi. Yıldı bir kez getürüp görürdi. Bir gün getürürken kırdılar. Pâdşâh anı alup yüzük kaşı eyledi. Yıldı bir kez görürken günde biñ kez görür oldu. Bir kişinüñ göñli bütün olsa Allâhü te^câlâ aña bir kez nazâr ider, ya itmez. Göñül şınıklı olıcağ Allâhü te^câlâ günde biñ kez dağı artuğ nazâr ider.

[142] Hikâyet olunur ki bir kişi bir ^câlîme şikâyet itmiş dervîşlikden. ^cÂlim eydür:

“Sever misin iki gözün olmaya on biñ dirhem gümüşün ola?” Dervîş eydür:

“Yoğ.” ^cÂlim eydür:

“Sever misin iki elün olmaya on biñ dirhem gümüşün ola?” Dervîş eydür:

“Yoğ.” ^cÂlim eydür:

“Sever misin iki ayađuñ olmaya on biñ dirhem gümüşün ola?” Dervîş eydür:

“Yoğ.” ^cÂlim eydür:

“Şimdiki ĥâlde elli biñ dirhem gümüşün var ve elli biñ dirhem gümüşlik ĥumâşuñ var, niçün yoğsulam dırsın? Var ĥâlüne şükr eyle.” didi.

Ey qarındaş, sen dağı aña **[120a]** göre ^camel eyle.

[143] Hikâyet olunur ki bir gün İskender-i Zü’l-ĥarneyn kendü vilâyetinde meclis kurup oturmuşdı. Nâ-gâh Ĥarezmi vilâyetinüñ âb u hevâsın yanında medĥ iderler. Göñline ĥoş gelüp diledi kim geçüp anda vara bir mu^cazzam şehr anda bünyâd ide. Aristatâlis Vezîr’e buyurdi kim cemî^c leşker yarağ itsünler ve mi^cmârlar gelüp şubaşılara ĥaber oldu. Otuz iki biñ şubaşı ĥâzır oldu ve her şubaşı ĥükminde yüz biñ er vardı. Günde yüz mut tuz işlerine ĥarc olunurdi. Çünki İskender-i Zü’l-ĥarneyn ^cazm-i yarağ eyledi leşker ile geçüp Ceyĥun şuyınıñ ĥatında ĥondı ve bir mu^cazzam şehr bünyâd itdi. Ceyĥun şuyını kesdürüp şehrüñ içine ağıtdı, ma^cmür u âbâdan eyledi. Bu şehri temâşâ iderken kendünüñ ^cazametini görüp ta^caccüb kıldı. Eytidi:

“Kerîm pâdşâh bir ĥulına cemî^c dünyâsını bağışlar ve cemî^c ĥalâ²ıķı anuñ ĥükminde kılavuz.” Bu fikrde iken Aristatâlis Ĥakîm’e eytidi:

“Yâ ĥakîm-i cihân, Allâhü te^câlâ benüm gibi bir pâdşâh getürdi mi veyâ getüriser mi?” didi. Aristatâlis reml urup usturlâba bağup gördi. Eytidi:

“Ey şâh-ı cihân, Allâhü te‘âlâ senden evvel Süleymân bin Dâvud ‘aleyhi’s-selâm getürmişdür. Ol senden heybetlü ve şevketlü imiş kim ve hoş tıyūr dilini bilüp ve cemî‘ ins ü cin aña mu‘tî‘ imiş. Tahtını yıl getürüp şarka ve ğarba tarafetü’l-‘ayn içinde geşt idermiş ve senden soñra ‘Arabda bir peygamber kıpa. Adı Muhammed ola. Aña hem bu cihân ve hem ol cihân viriliserdür. Lâkin faķrı ihtiyâr idüp anuñ ümmeti cümle **[120b]** ümmetden ğayrlu ola ve şol kıadar vaşf eyledi ki İskender ‘aşık olup

“Meded baña bir çäre eyleñ kim ölmeyem, aña yitişem.” didi. Ğakîm eyitdi:

“Ölüme çäre yoķdur. Velî kıarañluluk içinde bir şı vardır. Aña âb-ı ğayât dirler. Anı ele getürüp içerseñ ölüme dermân oldur.” didi. Pes İskender yarağ idüp niçe miĦnet ü zaĦmetle ğattâ bir aydan ziyâde kıarañlık içinde gezüp niçe ğarîb ü ‘acâ’ib teferrüc idüp bu daĦı başķa bir kıışsa-dur, fi’l-Ħâl ol Ħızr İlyâs’a müyesser oldı. Gezdirer, çıķdılar bir kimesne aña nişân Ħaber virmedi. Bu melâletden İskender Ħaste oldı. Aristaķalis Ğakîm’e eyitdi:

“Bu benüm rencüm ne renc ola?” didi. Ğakîm eydür:

“Bu senüñ rencüñe âsmâ renc dirler. BelĦ şehrinde bir şı vardır. Aña Zü’l-cüş Biñarı dirler. Kışık lülelü çeşmedür. Eger dermân idüp ol şudan içerseñ bu renc devâ oldur.” didi. İskender eyitdi:

“Ħükm ideyüm Ħavz ile getürsünler.” didi. BelĦ şehrinde bir kıulı vardı. Adına Ħüsrev dirlerdi. Aña tiz âdem şalup “Ol şudan vırsün” diyü bu-yurdu. Bu yaña İskender’üñ Ħükmi gelüp Ħüsrev’e varıcaķ bildi ki İskender dertlüdür ve bu şı çâredür. Eyitdi:

“Virmezem, tâ beni âzâd idüp ve kıızın virmeyince.” didi. Ğaber İskender’e geldi. Ğazaba gelüp İrâc adlu bir pâdşâĦı leşķer kıoşup gönderdi. Ğaber çün Ħüsrev’e yitişdi kıarşu çıķup uğraşdı ve İrâc’ı şıyup leşķerin tağitdi. İrâc’ı tıutup Ħabs eyledi. Çün Ħaber İskender’e **[121a]** yitişdi kıatı ta‘accüb idüp Taymūs adlu bir pâdşâĦ vardı, aña da leşķer kıoşup gönderdi. Çün girü Ħaber Ħüsrev’e yitişdi kıarşu varup uğraşup şıyup Taymūs’ı daĦı tıutup Ħabs eyledi. Çün girü Ħaber İskender’e irdi eyitdi:

“Ya‘nî kıul bunuñ gibi foķulluk mı ider?” diyüp emr itdi, hemân leşķer bindi. Ğaber Ħüsrev’e irişdi. Bildi ki kıarınca üzerine Süleymân gelür. Hemân yaraķ itdi, Ħişârı azık ile tıoldurdılar ve kıapuların berkitdi. KūĦ-ı Demânūr’a Ħaber gönderdi, câzūları cem‘ idüp arķa idindi. Bu yaña İskender daĦı irişdi. Kıal‘ayı muĦşâra itdi. Me‘a’l-kıışsa üç yıl BelĦ şehrinde döğdi, almaĦa çäre idemedi. Kıatı kıızlık oldı ve hem atlara renc oldı. Niçe atlar helâk oldı. İskender Aristaķalis’e eyitdi:

“Ey hakîm ü üstâd buña bir çäre idivir.” diyü emr eyledi. Âhirü’l-emr şehri alup Hüsrev’i helâk eylediler. Ol şudan İskender içüp şihhat buldı. ‘Acâ’ibü’l-Mahlûkât nâm kitâb böyle beyân eylemişdür.

[144] Hikâyet olunur ki ‘Amr bin ‘Âş hazretleri Mısr’ı feth eyledi. Müslü-mânlar kâfirleri sürüp tavaştun eylediler. Mısr halkı cem’ olup ‘Amr bin ‘Âş’a geldiler, eyitdiler:

“Yâ emîrül-mü’minîn, bu Nîl’ün bir ‘aceb ‘âdeti vardur. Atalarımız ve dedelerimiz zemânından evveli gelmişdür ve işleyü gelmişdür. Kaçan kim ‘Acem illerinden âb ay gelse anuñ on ikinci gicesinde bir kara oğlanı bulup atasından ve anasından dilenüp anlara niçe mâl virüp râzi eyleyüp almak gerekdür ve cemîc **[121b]** libâs geydürüp altunla ve incülerle zînet idüp ta’zîm ile getürüp bu Nîl’e bırakmak gerekdür ki ekinlerimiz hâşıl ola. Yoħsa hemân тұrur, taşmaz. Memleket kızlık olur.” didiler. ‘Amr bin ‘Âş eyitdi:

“İslâmda bu nesne olmaz. Şer‘an böyle eylemek câ’iz degildir.” didi. Çün ol ay geçdi andan soñra bir ay daħı geçdi. Aşlâ Nîl taşmadı. Vardukça eksildi. Hattâ ba‘zı halk kaçd eylediler ki tağılıp gideler. ‘Amr bin ‘Âş çün bu hâli gördi Hazret-i ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anhaya* Medîne’ye biti yazup ahvâli i‘lâm eyledi. ‘Ömer *raziya’llâhü ‘anh* biti yazup eyitdi:

“Eyü iş itmişsin. İmdi saña gönderdüğüm mektübuñ içinde bir varakacık yazdum. Anı Nîl’e birağasın.” didi. ‘Amr bin ‘Âş ol varakayı açdı, okıdı. “Allâh’uñ kuli ve rasûli Hazret-i Muhammed’uñ ayağı toprağı fakîr ü hakîr emîrül-mü’minîn ‘Ömer bin Hattâb’dan Mısr’uñ Nîl’ine gider. Ey Nîl, eger kendü emrûnle aķarsañ hiç aķma. Saña ihtiyâcımız yokdur. Eger Allâh emriyle aķarsañ Allâhü te‘âlâ kâdirdür. Dilerüz ki seni aķıda.” Pes ‘Amr bin ‘Âş ol varakayı okıdı, gözlerine sürdi Hazret-i ‘Ömer’uñ mübârek eli degdi diyü. Andan soñra âbdest aldı. İki rek‘at nemâz kıldı ve rasûl hazretlerinüñ mübârek lafzından öründülediği şerîf du‘âlardan okıdı ve daħı rasûl hazretlerinüñ yüzün görmüş ve sözün işitmiş aşhâbdan on kişi bile aldı ve Nîl kenârına geldi ve Mısr’uñ cemîc halkı bile geldiler, tâ göreler hâl nice olur. Pes ol varakayı Nîl’e bıraktı. Şöyle kim Nîl gâyetde arıklamışdı. Yarındası **[122a]** şabâh gördiler kim Nîl taşmış ve on altı arşun yukarı kalkmış bir gicenüñ içinde. Pes cümle Mısr halkı şâdilîk idüp bir uğurdan nekîr getürdiler, şöyle yir zelzeleye geldi ditredi ve niçe biñ kâfir İslâma geldi. Hazret-i ‘Ömer’uñ kalemi berekâtında ve İslâmuñ hürmetinde şu cemîc ekinleri başdı ve yirleri şıvardı. Ehl-i küfrüñ i‘tikâdları daħı ziyâde oldı.

[145] Hikâyet olunur ki Ebu’l-Me‘âlî dirler Bağdâd’da bir bâzîrgân vardı. Meşâyîħa ve fuķarâya muħib ü hıdmetkâr idi. Bir gün Şeyħ ‘Abdü’l-Kâdir Geylânî *kaddese sırrahü Câmîc-i Bağdâd’da* minber üzerinde halâ’ıķa va‘z u naşihât eylerdi ve halâ’ıķ ziyâde izdiħâm idi. Birbiri üzre

yığılmışdı ve bu Ebu'l-Me'âlî didükleri bâzîrgân minbere qarîb bir yirde oturmuşdı. Hâzret-i şeyh de istimâc naşîhat eylerdi. Kazâ ile eşnâ-yı meclisde aña ta'zîm-i tekâzâ-yı hâcet vâkıc oldu ve şabr u taḥammüle mecâlî kalmadı. Halâ'îk meclisi her taraftan ihâta itmîşdi. Çıkup gitmek daḥı ziyâde düşvâr idi. Ebu'l-Me'âlî gördi ki rûsvâ-yı 'âm olur, hemîn bundan ğayrı çâre bulımadı ki gönlinden hâzret-i şeyhe istiğâne eyledi ve meded taleb itdi ve derûn-ı cândan niyâz kıldı. Fi'l-hâl gördi ki hâzret-i şeyh minberden bir qadem aşığa eyitdi ve şeyhüñ ardında bir âdem başı zâhir oldu, hemân şeyhe beñzer. Şeyh bir pâye daḥı indi. Ol şahş gögsine dek zuhûr itdi. Ve'l-hâşıl hâzret-i şeyh nüzûl itdükçe ol şahş zuhûri ziyâde oldu ve hâzret-i şeyh minberden temâm müfârekat itdi ve ol şahş hâzret-i şeyhüñ kâ'im-makâmı [122b] olup halâ'îka va'z eyledi ve şeyhüñ kelâmı gibi kelâm söyledi. Pes hâzret-i şeyh halâ'îk içinden yürüyüp Ebu'l-Me'âlî'nüñ başı üzerine geldi ve mi'zeri ile Ebu'l-Me'âlî'nüñ başını örtti. Ebu'l-Me'âlî gözün açup kendözini bir küşâde şahrâda gördi ki ol şahrâda bir 'azîm ırmağ aqardı ve 'âlî ağaçlar bitmişdi. Pes Ebu'l-Me'âlî ilerü varup kazâ-yı hâcetin gördi ve ol ırmağdan ṭahâret idüp âbdest aldı ve yanında bir deste miftâḥı vardı. Ol ağaçlarıñ birine aşı qodı ve iki reḳ'at taḥiyyetü'l-vuzû kıldı ve selâm virdi. Hâzret-i şeyh hemân-dem mi'zerini Ebu'l-Me'âlî'nüñ başından götürdi. Ebu'l-Me'âlî kendözini evvelki mekânında şeyhüñ meclisinde gördi. Ol tekâzâ vücûdından gitmiş ve temâm istirâḥat-ı küllî hâşıl itmîş ve âbdest şuyından henüz a'zâsında eşer var ve miftâḥlarını yokladı, bile-since bulımadı ve hâzret-i şeyh yine makâmında minber üzerinde turup halâ'îka va'z u naşîhat iderdi. Güyâ ki hergiz işfâ itmemiş. Ebu'l-Me'âlî hâline şükr ü sipâs eyledi ve kimseye bu hâli dimeyüp meclis âḥîr olıncaya dek oturdı ve halâ'îkla bile çıkup gitdi. Bu hâle ḥayrân qaldı. Bir müddet rûzgârdan soñra Ebu'l-Me'âlî'ye 'Acem tarafına sefer düşdi. On dört gün gitdüklerinden soñra bir şahrâya irdiler ki anda bir 'azîm ırmağ vardı revân. Diledi ki andan âbdest ala. Gördi ki ol şahrâ şol şahrâdur ki hâzret-i şeyhüñ ḥuzûrında tekâzâ-yı hâcet vâkıc olmuş iken ğâyet şeyhe muḳârîn olup anda varmışdı. Def'-i [123a] hâcet ve ṭahâret idüp âbdest almışdı. Pes ḥâṭırına miftâḥları geldi ki anda bir ağaca aşı qoyup unutmuşdı. İlerü vardı, gördi ki ol miftâḥlar henüz ol aşı qoduğı budağda turur. Miftâḥlarını alup şâdmân oldu. Zemânla ki yine Bağdâd'a geldi, hâzret-i şeyhüñ ḥuzûr-ı şerîflerine varup diledi ki bu kışşayı söyleye ve ol ser-güzeştî ḥikâyet eyleye. Hâzret-i şeyh Ebu'l-Me'âlî'nüñ qulağına yapuşup eyitdi:

“Mâdâm ki biz ḥayâtdayuz, olmaya ki bu kışşayı kimseye söyleyesin, *fa'llâhü ḥayrun ḥâfızan ve hüve erḥamü'r-râḥimîn*¹⁰⁰.”

¹⁰⁰ Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir (Yûsuf 64).

[146] Hikāyet olunur ki Şeyh Muhyi'd-dīn-i ʿArabī *ḳaddese sırrahü* böyle yazar ki Şeyh Evḫa'd-dīn-i Kirmānī *ḳaddese sırrahü* eyitdi ki:

Cevānlık ʿāleminde şeyḫe ḫıdmet iderdüm ve her yire gitse bile giderdüm. İttifāk bir seferde şeyḫüñ ḳarnı zaḫmet eyledi ve zaḫīr marāzına mübtelā oldu ve gün günden şeyḫüñ zaḫmeti teraḳḳī itdi. Bir dereceye vardı ki şeyḫüñ tavar üzerinde oturmağa mecālī ḳalmadı, maḫfiye (?) ḳoyduk ve bu ḫāle bir niçe günler gitdük. Bir gün bir yire irüşdük ki anda bīmāristān vardı. Şeyḫden icāzet ḫaleb eyledüm ki varup andan bir dārū getürem ki şeyḫe fāʿide eyleye. Çünkü şeyḫ benüm iztīrābum gördi dārū istemeye icāzet virdi. Pes ol maḳāma vardum. Gördüm ki bir şahş bir ḫaymenüñ içinde oturur ve öñinde ḫayli mülāzimler ayağını dururlar ve ol şahşuñ öñinde bir şem^c yanar. Ne ben ol şahşı bilürem ve ne ol şahş beni bilürdi. Çün ol şahş beni bu mülāzimler içinde gördi yirinden ḳalḫup yanuma geldi ve elüme yapışup “Ḥācetüñ nedür ve ne **[123b]** dermāna geldüñ.” didi. Şeyḫüñ ḫālını ḫikāyet eyledüm ve zaḫmetini söyledüm. Fi'l-ḫāl bir dārū getürdi ve beni gönderü taşra bile çıḳdı ve ḫādimler ol şem^ci bile taşra çıḳardılar ve baña bī-ḫad ikrām u ihtirām itdiler. Pes ol şahşa dönüñ diyü ibrām u iḳdām itdüm. Gördüm ki dönmez. And virdüm, lā-cerem anlar dönüp ben şeyḫüñ ḫuzūrına geldüm ve dārūyı öñinde ḳodum ve anlaruñ luṭf u ikrāmın söyledüm. Şeyḫ te-bessüm idüp eyitdi:

“Ey ferzend, çün senüñ iztīrābuñı müşāhade itdüm saña şefḳat ü merḫamet idüp icāzet virdüm. Çün kim ol yire varduñ ḫavf eyledüm ki ol yirüñ emīri şāyed saña iltifāt itmeye ve sen şermende olasın ve bī-ḫuzūrlik ḫāşıl idesin. Pes kendü heykelümden mücerred oldum ve ol emīrüñ şüretine girdüm ve anuñ yirinde oturdum ve çünki sen anda geldüñ saña ikrām eyledüm ve tevāzu^c gösterdüm ve senüñle şu vech ile kelimāt itdüm ki müşāhade eyledüñ. Ba^cdehū girü işbu heykelüme ʿavdet eyledüm ve benüm bu dārūya ihtiyācum yoḳdur.” didi. *fa'llāḫü ḫayrun ḫāfızan ve hüve erḫamü'r-rāḫimīn*¹⁰¹.

[147] Hikāyet olunur ki şeyḫü'ş-şüyüh İbni Sekīne ḫazretlerinüñ *ḳaddese sırrahü* bir ḳavimī mürīdi vardı. Anuñ ḫıdmeti ol idi ki cum^a günlerinde şūfilerüñ seccādelerini cāmi^e iletüp döşerdi ve nemāzı ḳılduḳlarından soñra yine divşürüp ḫānḳāha iletürdi. İttifāk bir cum^a gün yine ʿādet-i ma^cḫüdesi üzre şūfilerüñ seccādesini bir yire bağladı ki cāmi^e iletüp döşeye ve göñliyle eyitdi:

“Henüz vaḳt vāsi^cdür. Evvelā varup Dicle'de **[124a]** cum^a guslin ideyüm. Ba^cdehū gelüp seccādeleri mescide iletüyüm.” Pes varup Dicle kenārında şoyındı ve biline setr için bir mi^pzer dutdı ve şuya girüp bir kaç kerre ḫaldı. Çünkü şudan taşra çıḳdı gördi ki ol yir Dicle kenārı degil-

¹⁰¹ Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir (Yûsuf 64).

dür ve câmesi dağı yok mütehayyir oldu. Âhîr bir kimse bulup şordı ki “Bu yir ne yirdür ve bu ne şudur?” Ol kimse eyitdi:

“Bu şu Nîl'dür ve bu ara Nîl kenârıdır.” Dervîşüñ taḥayyürî dağı ziyâde oldu. Eyitdi:

“*Sübḥana'llâh* ben Bağdâd'da Dicle'ye girdüm, şimdi Mısr kenârında n'eylerem? Ne ṭurfe ḥayâl ve ne ʿaceb ḥâl olur.” Âhîr bu taḥayyür ile sü-rüp Mısr'a geldi. Hemân bilinde miʿzer vardı. Bir miqdâr bu ḥayretle aşığa yukaru gezerdi. Nâ-gâh yolu bir kıyumcı dükkânına uğradı. Gördi ki sünnet üzre bir pîr kıyumcılık idüp oturur. Bir zemân karşıusunda durdı. Kıyumcı pîr firâsetle bildi ki bu dervîşüñ bu şanʿatından ḥazrı vardır. Hem vâkıʿaya uğramışdur. Pes dervîşi miḥekk-i tecrübeye urdı. Gördi ki dervîş şanʿatda mâhir, hem kelimât u ḥarekâtı vaḳâr u sekîne üzerine müʿeddeb şâlih kimesne. Kıyumcı pîr, dervîşi temâm riʿâyet itdi ve arḳasına kaftân geyürdi ve bir kaç ʿıḳde imâme şarıvirdi ve ḥânesine iletüp ḥoşça dutdı ve şalâh u sedâdın görüp dervîşe maḥabbet eyledi. Pîrüñ bir kıızı vardı. Nikâhla aña virdi. Dervîş yedi yıl ol pîrüñ ḥânesinde bile oldu ve ol kıızdan üç ferzendi toğdı ve yedi yıldan soñra bir gün it-tifaḳ Nîl kenârına vardı ve ḥâtırına şuya girmek [124a] geldi. Biline bir miʿzer ṭutup Nîl'e girdi. Bir kaç kerre ṭalup ṭaşra ʿıḳdı. Gördi ki evvel Dicle kenârında şuya girdüğü yirdür ve câmeleri Dicle kenârında nice ḳodı ise öyle ṭurur. Fi'l-ḥâl geyinüp ḥânḳâha geldi ve seccâdeleri dağı nice bağıladı ise ḥâli üzre buldı. Aşḥâb-ı ḥânḳâhdan biri eyitdi:

“Seccâdeleri mescide iletmek ardınca ol ki baʿzı cemâʿat mescide git-mişdür. Dervîş dağı seccâdeleri götürüp mescide geldi ve seccâdeleri ʿâdeti üzre yirlü yirinde şaldı ve nemâz edâ olunduḳdan soñra yine ḥânḳâha getürdi ve taʿaccüb iderek taʿcîl ile ḥânesine gelüp oturdı. Ehl-i beyti eyitdi:

“Mihmânlar ḳanı? Balıḳ pişürmek emr itmişdüñ, balıḳ pişdi. Mihmânları getür.” Dervîş varup mihmânları getürdi. Oturup balığı yidiler ve şükrin didiler. Mihmânlar yirlü yirine gitdi. Dervîş sürüp şeyḫi İbni Sekîne ḥazretlerinüñ öñine geldi ve kendüsine vâkıʿ olan ḥâleti söyledi ve ser-güzeşti bir bir ḥikâyet eyledi ve Mısr'dağı evlâdını ʿarz idüp izḥâr-ı şevḳ gösterdi. Şeyḫ dağı dervîşe yoldaş ḳoşup Mısr'a gönderdi. Rüzgâr ile Mısr'a varup ḥâtünını üç ferzendiyle alup Bağdâd'a getürdi ve şeyḫüñ ḥuzûrına varup duʿâlar eyledi ve ḥâtünını evlâdıyla alup getürdüḳün söyledi. Şeyḫ buyurdi ki:

“Ey dervîş, ol gün Dicle kenârında ki şuya girüp saña bu vâkıʿa oldu, ḥâtîruñda ne vardı?” Dervîş eyitdi:

“Ol gün ḥâtîruma bu âyet [125a] ḥuṭûr itdi ki kıyâmet-i kübrâ ḥaḳḳında Ḥazret-i Ḥaḳ sübhâne ve teʿâlâ buyurur ki *fî yevmin kâne miqdâruhü*

*hamsîn elfe senetin*¹⁰². Ya^cnî yevm-i kıyâmetüñ miqdârı elli biñ yıldur. Bu nice sır ve ne resme manşûrdur diyü göñlüme dağdağa ve nizâ^c düşmişdi.” Şeyh eyitdi:

“Bu vâkı^ca saña Hâk sübhâne ve te^câlâ tarafından rahmet ü ^cinâyet ve sebep-i hidâyet olmuş ve senüñ eşkâlünüñ def^c idüp imânuñı ve i^ctiqâduñı taşhîh eylemiş. Hâk *celle ve ‘alâ* kâdir-i mu^ctlakdur ki ba^czı bendelerine nisbet bir zemâni baş idüp temâm evrakın göstere. Me^ca hâzihi neye ol zemân sâ³ir bendelerine nisbet kaşır ola ve kabz zemâni ba^czı bende-sine nisbet-i kaşır göstere *ve hüve ‘l-kâdiru ‘alâ mâ yeşâ*¹⁰³.”

Ve bu kışşa-i mü^cekkede ve işbu kaızıye-i mü^ceyyede şâhîb-i fütühât hikâyet eyler ki Mışır’da bir cevherî kimse vardı. Bir gün bir miqdâr hamîri etmek pişürtmek için furuna iletirdi ve kendüsi gusle muhtâc idi, varup Nîl’e girdi ve gusl eşnâsında iken kendözinden gıybet vâkı^c oldu. Gözin açdı, gördi ki Bağdâd’a varmış, Bağdâd’da seyr eyler. Pes bir hâtûna ta^calluk idüp nikâhlandı ve ol hâtûnla altı yıl bile oldu ve andan oğlanuqları oldu. Ba^cdehü kendüye geldi. Gördi ki ne ol var ve ne bu var. Şu ortasında turur ve bunu bir düş gibi fehmi eyleyüp furundan etmegi eve iletirdi. Ehl-i beytine söyledi. Aña gülişdiler. Çün bunuñ üzerine bir kaç ay geçdi ol hâtûn oğlanuqlar ile Mışır’a geldi ve cevherînüñ [125b] hânesin şordı. Çün birbiriyle mülâkât itdiler cevherî hâtûnın ve oğlanuqların görüp bildi ve içerü hânesine getirüp maşlahat her ne ise kayurdu. Ol hâtûndan şordılar ki:

“Ne kadar zemândur ki seni bu kişi hâtûn idindi?” Eyitdi:

“Altı yıldur.” didi. *fa ‘llâhü hayrun hâfızan ve hüve erhamûr-râhimîn*¹⁰⁴.

[148] **Hikâyet** Şeyh Abdü’l-^câdir Geylânî’nüñ *qaddese sırrahü* müridlerinden biri böyle hikâyet itmiş ki:

“Ben dâ³imâ şeyhüñ hıdmetine meşgûl idüm ve ekşer gicelerde uyanuğ olurdum. Nâ-gâh şeyh bir hıdmet buyura diyü hâzırlık ile bulunurdum. Bir gece şeyh hânesinden taşra çıkdı. Şandum ki âbdest almağ ister. Şu ibriğini iletüdüm. İltifât itmedi ve medrese kapısına toğruldu. Çünki kapuya karîb vardı hemân kapu kendözinden açıldı ve hâzret-i şeyh çıkup gitdi. Ben dağı şeyhüñ ardınca gitdüm. Benüm zannum şöyle idi ki hâzret-i şeyh benüm kendünüñ ardınca gitdügümü bilmez. Çün Bağdâd’uñ kapısına irişdük hemân kapu açıldı. Andan dağı çıkup şeyh revâne oldu. Ben dağı yine ardına düşdüm. Girü kapu bağlandı ve bir cüz²î yol gitdi. Nâ-gâh bir şehre irişdük ve hergiz ben ol şehri görmüş degildüm ve ne şehrdür bilimedüm. Şeyh sorup bir ribâta geldi ve içerü

¹⁰² *Miktârı elli bin sene olan bir günde yükselirler (Meâric 4).*

¹⁰³ *O Allah ki dilediği her şey üzerine kâdirdir.*

¹⁰⁴ *Çünkü en iyi koruyan Allah tır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir (Yûsuf 64).*

girdi. Ribâtuñ içinde altı kişi otururdu. Karşu gelüp şeyhe selâm virdiler. Ben bir ʿamūduñ ardına gizlendüm. Ol ribâtuñ bir tarafında bir iñildü gelürdi. Sehl zemân geçüp ol iñildü sâkin oldı. Anı gördüm ki bir kişi içerü girdi ve ol iñildü gelen cānibe gitdi. Ba^cdehū yine geldi ve omuzında bir meyyit var. [126a] Ol meyyiti ribâtuñ bir tarafına ʿodı ve bu eṣnāda bir şahş dañı içerü girdi. Başı ʿuryān, bıyıqları uzamış ve şeyhüñ öñine oturdu. Hāzret-i şeyh aña şehādet kelimelerine telkīn eyledi ve başınuñ kılların ve bıyıgın kesdi ve taqye geydürdi ve adını Muḥammed ʿodı ve ol altı kişiye eyitdi:

“Ben şöyle me³mūram ki bu kişiyi ol vefāt iden kimsenüñ yirine bedel eyledüm.” Anlar dañı “Sem^can ve tā^caten.” didiler. Pes şeyh anlara vedā^c idüp çıkup gitdi. Ben dañı şeyhüñ ʿakabince çıkudum. Bir sehl müddet yürüyüp yine Bağdād’a geldük. Kapu hemān evvelki gibi açıldı. Ba^cdehū medrese kapusına geldük. Ol dañı bi-ʿaynihi açıldı. Şeyh varup hānesine girdi. Çün şabāh oldı ders oqımaq için şeyhüñ öñine oturdum. Benüm üzerüme bir heybet müstevlī oldı. Hergiz ders oqumağa ʿkādır olımadum. Şeyh eyitdi:

“Ey ferzend, oqı.” Çünki şeyhüñ başını gördüm küstāhāne niyāz idüp şeyhden ol giceki aḥvālī şordum ve tazarru^c ile ilḥāh idüp şeyhe eydūvirdüm ki ol ʿazıyyenüñ aşlını beyān eyleye. Şeyh eyitdi:

“Ey ferzend, ol gördüğüñ yir Hindistān’da şeh-r-i Nihāvend idi ve ol altı abdāl idi ve ol nāle idi. Anlaruñ mihteri idi ki ol sā^cat vefāt eyledi ve ol ki taşra çıkup bir şahş omuzına getürmişdi, Hızr ʿaleyhi’s-selām idi ve ol meyyiti taşra çıkardı ki yarağın göreler. Ol şahş ki aña şehādet kelimelerin telkīn ü ta^clīm itdüm. ʿoṣtañtınıyye’de bir tersā idi. Me³mūr idüm ki anı ol meyyite bedel eyleyem. Pes anı getürdiler. Benüm önümde Müslümān oldı ve şimdi anlaruñ birisidür.” *Zālike faẓlu’llāhi yū³tiye men yeṣā³*¹⁰⁵. [126b]

[149] [Hikāyet] olinur ki Şeyh ʿAbdu’llāh Yāfi^cī *raḥmetu’llāh* dimişdür ki ʿaḥmed-ı Elbān Muşulī’ye *ʿakdese sırrahū* Muşul ʿazīsiniñ inkārı vardı ve anda şādır olan aḥvālī ve ḥavāriḳ-ı ʿādeti bid^cat u ʿdālālete nisbet iderdi. İttifāḳ bir gün ol ʿazī Muşul şehrinüñ ba^cʿzi esvāḳında giderken görse ʿaḥmed-ı Elbān ʿarşudan gelür. Göñliyle eyitdi:

“Temām vaḳt-i fursatdur, eyü elüme girdi ve murād hoş el virdi. Hemān bunu dutup ḥākimü’l-vaḳte iletüyüm ve aḥvāl-i kabīḥasın ve ef^cāl-i faşīḥasın ʿarz eyleyüp siyāset itdüreyüm.” didi. ʿaḥmed-ı Elbān ʿazīniñ niyyetin bildi. Çünki ʿazī bu niyyetle bir kaç ʿademe ilerü vardı gördi, ol ʿarşudan gelen ʿaḥmed-ı Elbān degildür. Bir Kürd kişidür. Bir miḳdār dañı ilerü vardı. Gördi, bir A^crābidür. Dañı ilerü vardı. Gördi, şehriñ

¹⁰⁵ İste bu, Allah’ın öyle bir lutfudur ki dilediğine verir (Mâide 54; Hadid 21; Cum’a 4).

müte^cayyin fakihlerinden biridir. Kāzī mütehayyir oldu. Çünkü sürüp anuñ yanına geldi Kuḍayb-ı Elbān eyitdi:

“Ey kāzī kañkı Kuḍayb-ı Elbān’ı hākime iletüp siyāset itdürürsin?” Kāzī mütehayyir olup inkārına tevbe eyledi.

Bir gün şeyh ‘Abdü’l-Ḳādir Geylānī ḥazretlerine eyitdiler:

“Kuḍayb-ı Elbān nemāz kılmaz.” Buyurdum ki:

“Öyle dimeñüz. Hemişe anuñ seri Ka^cbe ḳapusunda secdededür. Ümmiddür ki zemānımız şeyhleri bunuñla temessük itmeyeler. Zīrā bu ḥāle anlar mālīklerdür ki ‘alā²ıñ-ı beşeriyetden kemāl-i tesfih bulmuş olalar. Her ḳazıyye ‘unvānından ve her müdde^cı bürhānından ma^clūm-dur. Erbāb-ı ḳulūb yanında gün gibidür, iştibāh olmaz ve her kişinüñ delili şer^c ola [127a] gümrāh olmaz.”

[150] **Hikāyet** olunur ki İbni Fāriḫ ḥazretlerinüñ oğlu Kemāle’d-dīn Muḥammed *ḳaddese sırrahü* atasından şöyle rivāyet ider ki:

Atam İbni Fāriḫ ḥazretleri *ḳaddese sırrahü* eyitdi:

“Seyāḥat ve tecrīd evvelinde atamdan icāzet istedüm ve Mıṣr ḳurbında olan vādilerde ve tağlarda gezerdüm ve atamuñ ḥātırın ri^cāyet itmek için günde bir kez gāh iki günde bir kez yanına gelürdüm. Bir miḳdār naḳar-ı şerifinde durup yā oturup yine kendü ‘ālemümde ve kār u demümde olurdum. Çün atam vefāt eyledi tecrīd ü seyāḥatde ve sülūk-i ṭarīḳ-ı ḥaḳīḳatde temām mecd oldum ve cān u dilden sa^cylar eyledüm. Ammā hergiz bu ṭarīḳdan baña bir nesne fetḥ olmadı. Bir gün isetedüm ki Mıṣr medreselerinden birine girem. Medrese ḳapusunda bir pīr baḳḳāl vardı. Gördüm ki ābdest alır. Lākin vech-i meşrūḥ üzre yumaz ve ri^cāyet-i tertīb-i mesnūn eylemez. Evvel ḳolların yudı, döndü ayakların yudı. Ba^cdehū başına meşḫ itdi. Andan şoñra yüzün yudı. Göñlüm ile eytdüm:

“Acebdür bu pīrden ki bu ḳadar sır içinde diyār-ı İslāmda ve medrese ḳapusunda ve ‘ulemā naḳarında ve fuḳahā yanında henüz bir tertīb üzere ābdest almak bilmez.” didüm. Vaḳtā kim ben ḥātırayı eyledüm. Ol pīr başın ḳaldurup benden yaña naḳar eyledi ve eyitdi:

“Ey ‘Ömer, bu ṭarīḳda sülūk saña Mıṣr’da fetḥ olmaz. Senüñ fetḥüñ Ḥicāz’da ve Mekke olıserdür. Ol yire ḳaşd eyle ki fetḥüñüñ vaḳti irişmiş-dür ve sa^cādetlü ḳapusu yüzüñe açılmaḳ ḳarīb olmuşdur.” Bildüm ki ol pīr evliyā²u’llāhdandır ve ol vech ile ābdest alduğundan [127b] murādı telbīs ü setr-i ḥāldür. Pes öñine varup eytdüm:

“Yā seyyidī, ben ḳanda, Mekke ḳanda. Ḥac mevsimi daḫı degildür ve şimdi ne hem-rāh refīḳ ve ne delīl-i ṭarīḳ vardır.” Hemān ol pīr eliyle işāret idüp eyitdi ki:

“Uşda Mekke öñüñdedür.” Nazar eyledüm, gördüm ki Mekke-i şerîf nazarumdadur. Hemân pîre vedâc idüp Mekke'ye müteveccih oldum ve hergiz Mekke benüm nazarumdan ğâ'ib olmadı, tâ anda varıncaya dek. Çünkü Mekke'ye irdüm hemân feth kapuları açılmağa başladı ve cinâyet yılleri esmek ardınca oldu ve dil ü cânum şafâ vü sürürle ve envâr-ı huzûrla taldı. Mekke'nüñ vâdilerinde ve tağlarında seyâhat eylerdüm. Aña dek kim bir vâdiye muķim oldum ve ol vâdiden Mekke'ye on günlük yol idi ve beş vaķt nemâzı harem-i şerîfde cemâc'atle hâzır olurdum ve baña bunca gelüp gitmekde bir c'azim yırtıcı cânavar yoldaş olurdu ve deve gibi dizi üzerine çöküp

“*Yâ seyyidî, erkeb.*” Ya'ni “Baña gel, arķama bin” dirdi ve ben hergiz mültefit olmazdum ve benden hergiz aña binmek vâķc' olmadı. Çün bu hâlün üzerine on beş yıl geçdi. Nâ-gâh kulağuma ol baķķâl pîrün bu resme âvâzi irişdi ki:

“*Yâ Ömer te'âlî ile'l-Kâhire ve ahzır vefâtî.* Ya'ni yâ Ömer, Mış'a gel ve benüm vefâtuma hâzır ol.” Ta'accüb-i tām birle Mış'a teveccüh itdüm. Hemân sâ'at Mış'da bulunup pîrün huzûrına vardum. Gördüm ki muhtażar olmuş. Ya'ni vefâta ķarîb olmuş. Pes selâm virdüm. Selâmum aldı ve baña bir ķaç dînâr virdi ve eyitdi:

“Beni bunuñla techîz ü tekfîn eyle ve tâbütumuñ hamâllarına birer dînâr vir ve fülân yirde fülân mevzi'de tâbütümü ķo.” dir ki şimdi İbni Fâriz'üñ [128a] *ķaddese sırrahü* ķabri ol yirdedür ve eyitdi:

“Bir lahza tevaķķuf eyle. Tağdan bir kişi ine gerekdür. Nemâzumu anuñla ķıl. Ba'c'dehü Haķ te'âlânüñ emrine muntazır ol.” Çün pîr-i baķķâl vefât itdi her ne kim vaşıyyet itmişdi yirine getürdüm ve tâbütünü ol didügi maħalde ķodum. Gördüm ki tağdan bir kişi ķuş gibi uçup gelür ve hergiz ayağı yire dokunduğünü görmedüm. Çün kim ol şaħş yakın irdi bildüm ki ol bir şaħş idi ki bāzârlarda piyâde gezerdi ve halk anuñla maşharalık iderdi ve eñsesine sille ururlardı ve taķyesin düşürürlerdi, ğod dutarlardı. Pes eyitdi:

“Ey Ömer, ilerü gel, nemâzını ķılalum.” Vardum ki nemâza tıravüz. Gördüm ki zemîn-i âsmân mâ-beyni ağ ve yeşil ķuşlar ile talmış, bizümle bile nemâza tırdılar. Çünkü nemâzdan fâriğ olduķ bir yeşil c'azimü'l-halk ķuş ol ķuşlaruñ içinden aşığa indi ve tâbütüñ altı yanına ķondı ve ol tâbütü yudup sâ'ir ķuşlarla ķarışup tesbih iderek pervâz urdılar. Tâ nazarumdan ğâ'ib oldılar. Ben bu hâle ta'accübde ķaldum. Ol kimesne eyitdi:

“*Yâ Ömer, işitdün mi ki inne ervâhi's-şühedâ'i fi cevfi tayrin ğufri tes-raħu mine'l-cenneti ğayşü sâ'ethüm şühedâ'i's-süyüfi. Ammâ şühedâ'i'l-maħabbetü fe-küllühüm ecsâdühüm ve ervâħuhüm fi cevfi tayrin ğufrin ve hâzâr-racülü minhüm yâ Ömer.* Ya'ni taħķik-ı şü-

hedālaruñ ervāhı yeşil kuşlar içinde olur. Cennetde her ne maḳāmda ki murād idinürler seyrān u ṭayrān u cevelān iderler. Bunlar kılıçdan şehid olanlardır. Ammā anlar ki Allāh maḥabbetinüñ şehidleridür anlaruñ bedenleri ve rūhları külliyyen yeşil kuşlar içindedür.” Ve bu pīr-i baḳḳāl ol maḥabbetu’llāh şehidlerindenür ve işbu ḥāl aña ol cihetdendür. **[128b]** *Yessernā Allāhü ve iyyāküm*¹⁰⁶. Ben daḡı anlardan idüm. Nā-gāh vücūdumda bir zillet şadır oldı. Beni aralarından sürdiler ve şimdi baña ol zilletüñ cezāsıçün bāzārlarda silleler ururlar ve ḥaḳāretler iderler.” didi. *fa’llāhü ḥayrun ḥāfızan ve hüve erḥamü’r-rāhimīn*¹⁰⁷.

[151] Hikāyet olunur ki şālihlerden biri dimişdür ki Yemen’den deryāya girdüm ve Hind’e ʿazīmet eyledüm. Çün deryānuñ ortasına varduḳ muḥālif yıl çıḳdı ve ʿazīm mevcler oldı. Deryā varduḳça ṭuḡyān eyledi. ʿĀḳıbet gemi şındı ve ḥalā’iḳ cümle ḡarḳ oldı. Ben bir taḡta pāresi üstinde ḳaldum. Rūzgār beni savurup bir cezīreye bıraḳdı. Ḥāzret-i Ḥaḳḳ’a şükr idüp yüzüm yirlere sürdüm ve ol cezīrede çok gezdüm, ḥiç kimse göremedüm ve bī-ḥad ḥarābeler vardı. İttifāḳ bir mescide irişdüm ki fi’l-cümle ma’mūr idi. İçerü girdüm. Gördüm dört kişi oturur. Selām virdüm. Selāmumu luṭf ile aldılar ve ḥālümü şordılar. Hikāyet eyledüm ve ser-güzeştümü söyledüm. Ol gün aḡşama dek anlaruñla bile oldum. Anlaruñ Ḥāzret-i Ḥaḳḳ’a ḥüsn-i teveccühlerinden ve kemāl-i iḳbāllerinden emr-i ʿazīm müşāhade itdüm. Çün aḡşam oldı anı gördüm ki Şeyḡ Ḥayāt-ı Ḥarrānī *ḳaddese sırrahü* içerü girdi. Ol cemāʿat ḳarşu varup şeyḡe selām virdiler ve ikrām u ihtirām eylediler ve bir celse-i ḥafife vaḳār u sekene üzerine oturdılar. Baʿdehü ḳalḳup yatsu nemāzını cemāʿatle ḳıldılar ve ṭulūʿ-ı fecre dek nemāza ṭurdılar. İşıtdüm ki Şeyḡ Ḥayāt münācāta başladı ve āḡirinde eyitdi ki:

“*Yā ḥabībū’t-tā’ibīne veyā sürüru’l-ʿārifine veyā ḳurrete ʿaynī’l-ʿābidīn veyā ḥireze’l-lācīne veyā zahre’l-münḳaṭīʿine veyā men ḥannet ileyhi* **[129a]** *ḳulübü’ş-şiddīḳīne veyā men ensebe bihi ef’idetü’l-muḥıbbīne ve ʿaleyhi ʿakeft himmetü’l-ḡāşīʿin*¹⁰⁸”. Andan şoñra ḳatı ağladı. Anı gördüm ki envār zāhir olmaḡa başladı. Şöyle ki ol mescid içi temām münevver oldı. Güya ki ayuñ on dördi gicesidür. Baʿdehü Şeyḡ Ḥayāt bunlara vedāʿ eyleyüp mescidden çıḳdı. Ol cemāʿat baña eyitdiler:

“Ne ṭurursın? Eger fevz-i necāt isterseñ şeyḡüñ ardınca var.” Fi’l-ḥāl şeyḡüñ ardınca çıḳdum. Gördüm yiryüzi şeyḡüñ ayaḡı altında kilim gibi dürilür ve şeyḡ her adım ki atardı, “Yā Rab, sen Ḥayāt’a ḥayāt vir.” dirdi.

¹⁰⁶ Allah size ve bize kolaylıklar versin.

¹⁰⁷ Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir (Yûsuf 64).

¹⁰⁸ Ey tevbe edicilerin sevgilisi veya ariflerin sevinç kaynağı ve ey ibadet edicilerin gözbebeği ve ey korkudan titreyenlerin sığınacağı ve ey ümidini kesenlerin dayanağı ve ey kendisine siddikların kalplerinin inlediği ve ey sevgililerin kalplarının kendisine ziyade nispet ettiği ve bunun üzerine Allah'tan korkanların himmetlerini teveccüh ettiği zât-ı ecell-i âlâ.

Pes az müddet içinde şehir-i Harrân'a irişdük. Henüz Müslümânlar şabâh nemâzına tûrmışlardı. *Fa'llâhü hayrun hâfızan ve hüve erhamü'r-râhimîn*¹⁰⁹.

[152] **Hikâyet** olunır ki Seyyid Aḥmed bin Ebu'l-Ḥasan Rifâ'î'nüñ kadese sirrahü kız qarındaşı oğlu Ebu'l-Ḥasan ʿAlî *rahmetu'llâh* hikâyet itmişdür ki:

Bir gün t̄ayem Seyyid Aḥmed ḥazretlerinüñ ḥâtünü kapusunda oturmuşdum. İştüdüm ki ḥazret-i şeyḥ içerüde bir kimesne ile mükâleme eyler. Kimdür ola diyü içerü nazâr eyledüm. Gördüm ki vaḳâr u sekene ehli bir kimesne edeb birle ḥazret-i şeyḥüñ öñinde oturmuş, ḥazret-i şeyḥ anuñla mekâlîme eyler. Ben hergiz ol kimseyi görmüş degildüm. Çok zemân birbiriyle söyleşdiler. Baʿdehü ol şahş ḥazret-i şeyḥüñ ḥalveti dīvârından çıḳup gitdi. Şanasın ki bir berḳ-ı hâtif idi ki sürʿatine göz irmezdi. Vaḳtâ kim ol ḥâli müşâhade itdüm. Ḥazret-i şeyḥüñ ḥuzûrına girdüm ve eyitdim:

“Yâ seyyidî, bu şahş kimdür?” Eyitdi:

“Sen anı gördüñ mi?” Eyitdüm:

“Gördüm.” Eyitdi:

“Ol kimsedür ki Ḥazret-i Ḥaḳ sübhâne ve teʿâlâ anı baḫr-ı muḥîṭ üzerine ḥâfız ḳomışdur. *Bi-izni'llâhi teʿâlâ* baḫr-ı muḥîṭüñ ḥıfzı şimdi anuñ [129b] elindedür ve ricâl-i erbeʿanuñ biridür. Ammâ üç gündür ki mehcür olmışdur. Lâkin kendüsi bilmez.” Eyitdüm:

“Yâ seyyidî, mehcürlüğüne sebep nedür?”

“Ol kimse baḫr-ı muḥîṭ cezîrelerinden birinde muḳîmdür. Mekânı ol yir-dedür. İttifâḳ bu eṣnâda ol yirde üç gün gice gündüz muttaşıl yağmur yağdı. Ḥâtîrından geçdi ki “Kâşki bu yağmur maʿmür yirlere yağaydı.” Bu ḥâtîradan istiḡfâr itdi. Pes bu iʿtirâzı sebebiyle mehcür olmışdur.” Ben eyitdüm:

“Yâ seyyidî, aña mehcürlüğünü bildürdüñ mi?” Eyitdi:

“Yoḳ, şerm eyledüm, dimedüm.” Eyitdüm:

“Eger buyurursañuz ben iʿlâm ideyüm.” Eyitdi:

“Eyler misin?” Eyitdüm:

“Eylerem.” Eyitdi:

“Başuñı yaḳaña çek.” Çekdüm. Ḳulaḡuma bir âvâz geldi ki “Yâ ʿAlî, başuñı ḳaldur.” Başumı ḳaldurdum. Kendümü baḫr-ı muḥîṭ cezîrelerinden birinde gördüm. Ḥâlüme ḥayrân oldum ve yürüyüp ol cezîreyi bir

¹⁰⁹ Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir (Yûsuf 64).

cüz²ice gezdüm. Pes ol kimseyi görüp selām virdüm ve kışşayı söyledüm. Baña and virüp eyitdi ki:

“İhvetün oldur ki saña her ne dirsem dutasın.” Eyitdüm:

“Dutayum.” Eyitdi:

“Gel hırkımı boğazuma taq ve beni yiryüzinde süri ve nidā eyle ki “Bu ol kimsenüñ cezāsıdır ki Haq te^cālāya i^ctirāz eyleye.” Pes hırkasını boğazına geçürdüm ve diledüm ki anı süriyem. Hâtifden bir āvāz geldi ki “^cAlī andan ferāgat eyle ki āsmānuñ melekleri anuñçün zārılık itdiler ve giryān oldılar ve Hudā te^cālā andan hoşnüd oldı.” Çün ol āvāzı işitdüm bī-hod oldum. Çün kendüme geldüm ki kendümi t̄ayem öñinde buldum. *Va ‘llāhi bilmedüm nice gitdüm ve nice geldüm. Fa ‘llāhü hayrun ḥāfiẓan ve hüve erḥamü’r-rāhimin*¹¹⁰.

[153] Hikāyet olunur ki Şeyh Muḥyi’d-din-i ‘Arabī ḥazretlerinden *ḳad-dese sırrahü* menḳöldür ki eyitdi:

Evā²il-i ḫalebümde ehlu’llāhdan bir ḫātūnuñ ḫıdmetin eylerdüm ve ol ḫātūnuñ ‘aceb taşarrufları vardı. Bir gün ol ḫātūnuñ muḫiblerinden bir kimesne geldi ve ol ḫātūnuñ ayağına düşüp tazarru^c u zārī eyledi. Eyitdi:

“Yā seyyidetī, oğlum ticārete gitmişdi. Deryā yüzünde kāfire esir olmuş. Eger meded olmazsa kendümi helāk iderem.” didi. Ol ḫātün eyitdi:

“Ġam degildür. Fātiḫa’yı gönderelüm, *bi-izni’llāhi te^cālā* varup getüresin.” Mübārek elin ḳaldurup Fātiḫa oqumağa başladı. Çün kim Fātiḫa oqumağa ibtidā eyledi anı gördüm ki bir ādem başı zāhir oldı. Çün kim Fātiḫa’yı temām itdi ol şahş temām zūhūr eyledi melek-şıfat, ḳarşu ḫurdu. Pes ol ḫātün aña ḫiḫāb idüp eyitdi:

“Ey Fātiḫa, bu kimesnenüñ var oğlını getür.” Ol şahş daḫı “Sem^can ve t̄ā^caten.” diyüp ḡā²ib oldı ve ol meded diyen şahşa eyitdi:

“Yüri var, ḫāneñe git. Haq sübhāne ve te^cālānuñ ḳudretine naḫar it ve muntaḫır ol ki Fātiḫa senüñ umūruña kifāyet ider.” Pes ol kimesne ḫānesine gitdi. Bir sehl müddet geçmedin anı gördük ki oğlunu alup geldi ve şükrler eyleyüp yüzünü yirlere sürdi ve eyitdi:

“Yā seyyidetī, çün kim ḫāneme vardum oğlumı gelmiş buldum.” Ve oğluna şordılar ki:

“Bunda ne vech ile geldüñ?” Eyitdi:

“Ḳayd u bend ile zindānda maḫbūs idüm. Nā-gāḫ şu şıfatlu bir yigit içerü girüp geldi ve bendlerümü el urup fetḫ eyledi ve benüm elüme yaşıpup taşra çıḳardı. Hemān s̄ā^cat idi ki kendümi bunda buldum. Bilme-

¹¹⁰ *Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir (Yūsuf 64).*

zem ki ol cevân kıanda gitdi." Ve dağı rivâyet iderler ki ol hâtûna Şordılar ki:

"Bu velâyete ve bu kerâmete ki Fâtiha [130b] teşhîrine neden yitiŐdüñ." didiler. Eyitdi:

"BeŐ vaqt nemâzdan Őoñra dâ'im virdüm bu âyet idi. Her vaqtd e yidiŐer kerre okumağı Őeyh baña ta'lim itdi. Fâtiha'nun teşhîrin Hađ te'âlâdan diledüm. Hażret-i Hađ celle ve 'alâ baña virdi. Ol âyet budur. *E'üzü-bi'llâhi mine'ş-Őeytâni'r-racim*¹¹¹. *Rabbenâ etmim lenâ nürenâ va'ğfir lenâ inneke 'alâ külli Őey'in kadîr*¹¹². Bu âyeti icâzetle okuyana Fâtiha'dan meded iriŐür." didi. Fâtiha'ya meŐğül olasız.

[154] **Hikâyet** olunur ki Őeyh 'Abdü'l-Ķâdir Geylânî hażretlerinden *kad-dese sirrahü* Őordılar ki:

"Size Muhyi'd-din lağab kıomağa sebep ne idi?" Buyurdılar ki:

"Őeyâhatlerimün ba'zında bir cum'a günü yalın ayak Bağdâd'a geldüm. Bir müteğayyirü'l-levn ve nağifü'l-beden haşt e ye uğradum. Baña eyitdi:

"Es-selâmü 'aleyke yâ 'Abdü'l-Ķâdir." Selâmın aldum. Eyitdi:

"Benüm yanuma gel." Yanına vardum. Eyitdi:

"Beni cülüs itdür." Cülüs itdürdüm. Cesedi tâzelendi ve Şüreti hüb oldı ve rengi Şafâ buldı. Andan havf eyledüm. Eyitdi:

"Beni bilür misin?" Eyitdüm:

"Yok." Eyitdi:

"Ben dînü'l-İslâmam. Evvel beni gördüğün gibi idüm. Hağ te'âlâ beni senünle zinde eyledi ve tâze kııldı. Anda Muhyi'd-dinî, ya'ni sen dîne hayât viricisin." Pes andan geçüp mescide vardum. Bir kıiŐi benim öñi-me gelüp bir na'lin kıodı ve eyitdi:

"Yâ Şeyh Muhyi'd-din, bu na'lini gey." Ķün nemâz kıılındı her Őarafdan halâ'ik gelüp elüm ayağum öpmege başladılar ve her biri baña hitâb idüp "Yâ Şeyh Muhyi'd-din" dirdi ve andan evvel hergiz bu kıiŐi bu lağabı dimiş degildi.

[155] **Hikâyet** olunur ki Şeyh Seyfü'd-din 'Abdü'l-Vahhâb, 'Abdü'l-Ķâdir Geylânî'nün oğlıdur, *kad-desa'llâhü te'âlâ esrâruhümâ*. Dimişdür ki aylardan [131a] hiĶ bir ay olmazdı, illâ yini olmazdan evvel vâlidimün öñi-ne gelürdi. Eger Şöyle ki anda Şiddet ü Şer muğadder olmiŐ ola, bir münker-i nâ-hoş Şüretinde gelürdi ve eger anda ni'met ü refâhiyyet muğadder ise aĥsen Şüretinde gelürdi. Hicretün beş yüz altmışında

¹¹¹ *Şeytanın Şerrinden Allah'a Őıđınırım.*

¹¹² *Ey kerim Rabbimiz, nurumuzu daha da artır, tamamına erdir, kusurlarımızı affet. Ķünkü sen her Şeye kâdirsin (Tahrîm 8).*

Cemāziye'l-āhirinüñ selhında cum'ca güninüñ āhirinde meşāyihdan bir cemā'atle vālidüm şöhet iderlerdi. Bir hüb şüret cevān içeri girdi. Eyitdi:

"*Es-selāmü 'aleyke yā veliyu'llāh*. Ben mäh-ı Recebem. Saña tehniyyet itmege geldüm ve bende hergiz emrlik ve şiddet muqadder degildür". Fi'l-vākı' ol Receb eyitdi:

"Hālā'ik hergiz eyülikden ğayrı nesne görmediler." Yek-şenbe günü selh-ı Receb oldı. Bir giryetü'l-manzar şahş çıkageldi ve eyitdi:

"*Es-selāmü 'aleyke yā veliyu'llāh*. Ben şehri Şa'bānam. Saña ta'ziyeye geldüm. Bende mevt ü fenā'-i halk Bağdād'da ve kızlık Hicāz'da ve katlı ü mücādele Horasan'da muqadder olmışdur." Çün Şa'bān ayı geldi her ne kim dimişdi bir bir vākı' oldı ve hāzret-i şeyh Ramazān ayında bir kaç gün haste oldı. Dü-şenbe güninde Ramazānıñ yigirmi toközünde meşāyihdan bir cemā'at anlarıñ huzūrında oturmışlardı. Şeyh 'Alī Heybeti ve Şeyh Necbü'd-din Sühreverd gibi ve bunlardan ğayrı meşāyih dağı vardı. Nā-gāh bir şahş temām hüsni ü vaqārlarla içeri girdi ve eyitdi:

"*Es-selāmü 'aleyke yā veliyu'llāh*. Ben şehri Ramazānam. Geldüm ki saña itizār eyleyem. Şol nesneden ki saña benüm içümde muqadder olmışdur ve saña vedā' eyleyem ki bu senüñle āhir ictimā'umdur." Pes dönüp gitdi. İkinci senenüñ Rabī'u'l-āhirinde pes vālidüm hāzretleri dünyādan gitdi [131b] ve ol bir Ramazāna irişmek müyesser olmadı.

[156] **Hikāyet** olunur ki Hind'den dir şa'beze ehli geldi ki ğarib işler işlerdi ki 'uqūl anda hayrān kalurdi. Mütevekkil Hālife'ye haber virdiler. Getürdi. Anuñ işlerin temāşa idüp hayrān kaldı. Bir gün Mütevekkil ol şa'beze ehline eyitdi:

"Eger bir şa'beze idüp 'Alī bin Muḥammed'i ki onuncu imāmdur ve laqābı Hādī'dür *raziya'llāhü 'anh*, anı hacil idesin. Saña biñ dīnār vireyüm." Şa'beze ehli eyitdi:

"Hādī bunda gelüp öñine ta'ām getüricek öñine üç dāne hafif yufka etmek kosunlar ve ben dağı yanında oturam. Emirü'l-mü'minin temāşā eylesün ki aña nice hacil eyleyem." Pes didügi gibi eylediler. Vaqtā kim Hādī *raziya'llāhü 'anh* elin ol etmeklerden birine şundi ki ala. Şa'beze ehli bir 'amel eyledi. Ol etmek durduğı yirden uçup gitdi. Üç def'a böyle vākı' oldı. Meclis ehli gülüşdiler. İmām bī-huzūr oldı. Sağ ve şola bakdı. Şa'beze ehlini gördi, bildi ki bu 'amel andandur. İttifāk meclisde bir yaşduğ vardı ki anda bir arslān şüreti yazılmışdı. Hādī *raziya'llāhü 'anh* ol şürete işāret idüp buyurdi ki:

"Tut bunu." didi. Hemān ol şüret bir şir-i jiyān olup yirinden şıçradı ve ol şa'beze ehlini yudup yine yaşduğa vardı, şüret oldı. Meclis ehline 'azim

heybet müstevlî oldu. Hâlifeye Mütevekkil her ne kadar ki Hâdî'den *raziy'allâhü 'anhâ* iltimâs itdi ki şa^cbeze ehlini girü zühûra getüre. Qabûl eylemedi ve buyurdılar ki:

"Min ba^d siz anı göremezsiz. Allâh'ıñ düşmanların dostları üzre mu-sallaş ideler." Pes meclisden kalkup gitdi. Mütevekkil 'azîm mütehayyir oldı ve hergiz ol şa^cbeze ehlinen [132a] kimesne eşer görmedi, haber bilmedi ve anda hâzır olanlar bu âyeti okurdılar: *Ve kul cā'ez'e'l-haqqu ve zeheqā'l-bātil. İnnē'l-bātille kāne zehūkan*¹¹³.

[157] **Hikâyet** olunır ki Muḥammed bin Ḥasan 'Askerî ki *raziya'llâhü 'anhâ* on ikinci imâmdur ve imâmiye t̄â'ifesi yanında laḳabları Mehdi'dür. Mu^ctefid Hâlifeye'nüñ havâşından biri naql eyler ki:

Emîrü'l-mü³minîn Mu^ctefid Bi'llâh beni iki kimse ile havâşından taleb eyledi. Çün kim huzûrına girdük eyitdi:

"Muḥammed bin Ḥasan bin 'Alî Sırrahü Min Rey'de fevt oldı. Sırrahü Min Rey bir mevzi'üñ adıdır. Buyurdı ki varup anıñ serâyına girevüz. Serâyında her kimi bulursaz başını kesüp Mu^ctefid'e getürevüz. Pes Mu^ctefid emriyle sürüp anda varduk ve anıñ serâyına girdük. Gördük bir serâyıdır ki pākizelikde ve hūblıqda nazîri yok. Güyâ ki şimdi 'imâret olmuşdur ve anda bir perde aşılmış. Perdeyi kaldurup nazâr eyledük. Gördük bir 'azîm zîr-i zemîn var. İçerü girdük. Ol zîr-i zemînüñ içi bir deryâ ve deryânuñ intihâsında şu üzerine haşîr döşemiş. Ol haşîruñ üzerinde bir maḥbûb şüretlü cevân nemâza t̄urmuş. Hergiz bize iltifât itmedi. Ol iki yoldaşlarımızdan biri ilerü yürüdi ve diledi ki ol cevânıñ öñine vara. Hemân şuya garḳ oldı. Elinden yapışup biñ belâ ile çıkar-dum. Ol biri daḳı kaşd eyledi. Aña daḳı bu vâkı'a oldı. Ḥayrân kalduk. Eyitdük:

"Ey şâhib-i hâne, Allâhü te'âlâdan ve senden 'özrümi dilerem. *Va'llâhi* biz bilmedük hâl ne derüne yire giderüz. Cümle itdüklerimizden Allâh'a rücû' itdüm." Her ne kadar ki ben [132b] söyledüm ol kimse baña iltifât idüp cevâb virmedi. Pes girü dönüp Mu^ctefid'üñ öñine geldük. Bu kışşâyı bir bir haber virdük. Mütehayyir oldı ve eyitdi:

"Olmaya ki bu sırrı kimseye keşf idesiz ve illâ emr iderem ki boynuñızı ururam." Lâ-cerem mādâm ki ol hayâtda idi bu sırrı kimseye keşf itmedük.

[158] **Hikâyet** olunur ki Şeyḫ Müferriḫ ḥazretleri *ḳaddese sırrahü aşḫâbından* biri ḥazret-i şeyḫi 'arefe güninde 'Arafât'da gördi ve biri daḳı ol günde hânesinde gördi ve ol gün şeyḫle bile oldı ve ol iki şaḫş çün birbiriyle buluşdılar her biri ola ki görmüş idi, söyledi. Ortalarında nizâ' vâkı' oldı. 'Arafât'da gören eyitdi:

¹¹³ De ki: "Hak geldi, batıl yıkılıp gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkumdur (İsrâ 81).

“Ol ‘arefe gününde ‘Arafât’da degil ise üzerüme talāk olsun ve ol biri dağı eyitdi:

“Eger ol gün hānesinde degil ise üzerüme talāk olsun.” Ve’l-hāşıl ikisi dağı talāka and içdiler. Pes huşümet iderek Hazret-i Şeyh Müferrih’üñ huşūrına geldiler ve ortalarında geçen mācerāyı söylediler. Şeyh güldi, eyitdi:

“İkiñüz dağı toğrı söylemişdür ve hiç biriñüzüñ hātūnına talāk vākı^c olmadı.” Ekābirden bir kimesne anda hāzır idi, eyitdi:

“Yā şeyh, bu nice rāst gelür ki her birinüñ şıdkı āhirüñ kızbini müstādından (?) hıñş olmak muqarrerdür.” ‘Ālimlerden bir cemā‘at anda hāzır idi. Şeyh anlara bu mes‘eleye cevāb virüñ diyüñ işāret itdi. Her biri bir söz söyledi. Ammā şāfi vü kāfi düşmedi. Rāvi eydür:

Ol eşnāda bu mes‘elenüñ cevābı baña lāyiğ oldı. Şeyh baña işāret idüp eyitdi:

“Bu mes‘elenüñ cevābını [133a] sen vir.” Ben eyitdüm:

“Çün velī velāyetle mütehaqqıķ ola ve anuñ rühāniyyeti her şüretle maştūr olmağa kudret bula. Kādirdür ki bir vaktde muhtelif cihetlerde ve müte‘addid şüretle kendüyi göstere. Pes ol kimesne ki anı ol şüretlerden ba‘zı ile ‘Arafāt’da gördi, rāstdur ve ol ki ba‘zı şüretle hānesinde gördi, ol dağı rāstdur. Hiç birinüñ yemininde hıñş vākı^c olmaz ve talāk lāzım gelmez.” Şeyh Müferrih buyurdi ki:

“Şaḥiḥ cevāb budur ki taķrİR eyledük.” Ve’l-hāşıl ṭā‘if-i ehlu’llāhdan bu maķūle ḥavādiş-i ‘ādāt ki ḥadd-i iştihāre irmişdür, *keşūra men en yuḥşādur*¹¹⁴. Şöyle ki yüz mücelled kitāb ola şığmaz. Hemān anlaruñ şıdkı aḥvāline hüsn-i ‘itikād eyleyüp rüh-i şeriflerinden istimdādı her zemānda kaṭ‘ itmemek gerekdür. Anlar egerçi kim dünyādan münkaṭı‘ olmuşlardur, lākin taşarrufları yine bāķidür ve sa‘y itmek gerekdür ki anlaruñ rüh-i şerifleri ile münāsebet kesb olına ki dā‘im feyzlerinden behre-mend olasız ve anlaruñla münāsebet itmek şer‘-i mübīnle ‘amel müyesser degildür. Cenāb-ı şer‘ muḥkem olduķça münāsebet dağı muḥkem olur ve bunlaruñ ‘acā‘ibinden biri dağı budur ki emr-i ma‘ķūle maḥşuş gösterürler. Hazret-i Haķ sübhāne ve te‘ālānuñ çün kim bu ṭā‘ife ile ‘ināyeti ziyādedür. Pes her yüzden bunlara tenbīhāt u teslimāt virüp kulüb-i şeriflerine temkīn ve ṭumanına iḥsān eyler. Ol cümleden bir kaçını ‘ale’s-sebilü’l-teberrük beyān eyledük.

[159] **Hikāyet** olunur ki selefden biri dimişdür ki ‘İrāk’da idüm. İştidüm ki Şām’da bir kimesne peygamberlik da‘vāsın eyleyüp demürleyüp bend ile götürdiler ve fülān yirde ḥabs eylediler. Pes ol kimseyi görmek için

¹¹⁴ (Velilerin bedeni) çok oldu.

sürüp ol yire vardum ve kapucılara ba^czı [133b] nesne virüp içerü gir-
düm ve ol kimseyi kemâl-i ^caql u fehm üzerine buldum. Eyitdüm ki:

“Senden ne şadır oldu ki bunda habs itdiler?” Eyitdi:

“Bir kimse idüm, Şâm'da ^cibâdete meşgûl idüm. Şol mescidde ki Hâzret-
i İmâm Hüseyn'ün *raziya'llâhü 'anh* mübârek başını anda aşmışlardı, bir
gice kıbleye müteveccih oturmuşdum ve Hâk te^câlânun zikrine meşgûl
idüm. Nâ-gâh gördüm ki qarşumdan bir kimesne zâhir oldu ve baña
eyitdi:

“Tır yukaru.”

“Hoş.” diyüp yukaru kalkdum. Benümle bir sehlce gitdi. Kendümi Mes-
cid-i Kûfe'de gördüm. Eyitdi:

“Bu ne yirdür, bilür misin?” Eyitdüm:

“Belî, bilürem. Mescid-i Kûfe'dür.” Ol kimse nemâza tırdı. Ben dağı
nemâza tırdum. Çün nemâzdan fâriğ oldu taşra çıkdı. Ben dağı bile
çıkdum. Bir sehl müddet gitdi. Ben dağı bile gitdüm. Kendümi Ravza-i
Rasûlu'llâh'da buldum. Selâm virüp nemâza tırdı. Ben dağı nemâza
tırdum. Ba^cdehü andan dağı çıkup gitdi. Yine ardına düşdüm. Bir cüz^cî
gitdi. Mekke'ye irişdük. Tavâfa meşgûl oldu. Ben dağı tavâfa meşgûl ol-
dum. Pes taşra çıkdı. Ben dağı ardınca çıkıdum. Hemân ol kimse gâ^cib
oldı ve ben kendümi Şâm'da ol ibâdet itdügüm mescidde buldum. Bu
hâlden müte^caccib oldum ve hiç bilmedüm ki ol ne kimsedür. Çün kim
gelesi yıl yine ol vaqt oldu girü ol şahş zâhir oldu ve ol geçen yıl benümle
her ne mu^câmele itdi ise girü öyle eyledi. Çünki müfârekat vaqti irişdi
and virüp eyitdüm ki:

“Sen kimsin?” Buyırdı ki:

“Ben Muhammed bin ^cAlî bin Mūsâ bin Ca^cfer-i Şâdıq'am.” Çün şabâh
oldı bu kışşayı baña gelüp gidenlere hikâyet eyledüm. Şâm'ın vâlisine
haber virdiler. Baña “da^cvâ-yı nübüvvet itdün” diyü [134a] töhmet itdiler
ve beni bende çeküp ve âdem koşup bunda gönderdiler ve şimdi
ahvâlüm şöyledür ki görürsin.” didi. Baña anı hâline merhamet geldi.
Bildüm ki aña gâdr olunmuş. Pes vâliye bir ruç'a yazup anı ahvâlini bil-
dürdüm. Çünki ruç'a vâliye irişdi ruç'anı ardına yazmış ki “Ol kimse ki
bir gicenün içinde anı Şâm'dan Kûfe'ye ve Kûfe'den Medîne'ye ve Me-
dine'den Mekke'ye ilettdi. Aña söyleñüz ki anı bizüm habsimüzden
halâş eylesün.” Çün ol ruç'anı zâhırında yazılanı okıdum baña ziyâde
ağır geldi. Mağmûm u mağzûn oldum. Çünki şabâh oldu aña ol hâlden
haber virmek için yine mağbûs-hâneye vardum. Gördüm ki bekçiler
temâm muğtaribler.

“Hâl nedür?” diyü sebebin şordum. Eyitdiler:

“Ol şahş ki nübüvvet da^cvāsın idüp bunda habs olmışdı, bu gice maħbesden ġā³ib oldı. Bilmezüz kim yire mi geçdi, yoħsa hevāya kuşlar mı gelüp kapdı.” didiler.

[160] Hikāyet olunur ki Şeyħ Baqqār *rahmetu’llāhi te^cālā* dimişdür ki bir gün Şeyħ ‘Abdü’l-Ķādir’üñ *qaddese sırrahü* meclisinde hāzır idüm ve hāzret-i şeyħ minbere çıqup va^cz u naşihat eylerdi. Minberüñ evvelki pāyesinde kelimāt eşnāsında iken ka^cz-ı kelām eyledi. Bir sāt hāmüş olup minberden aşığa yire indi. Ba^cdehü yine ikinci pāyesine çıqup oturdı. Pes ben şöyle müşāhade eyledüm ki evvelki pāyenüñ irdügi miqdār açıldı ve sündüsden ve yeşil istebraqdan ferşler döşediler ve rasülü’llah *şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem* aşhāb-ı kirāmıyla *rızvānu’llāhi te^cālā ‘aleyhim ecma’in* gelüp anuñ üzerine oturdılar ve Hāzret-i Haq sübhāne ve te^cālā Şeyħ ‘Abdü’l-Ķādir’üñ kalbine bir vech ile tecellī eyledi ki meyl itdi ki minberden aşığa düşer. Rasülü’llāh *‘aleyhi’s-selām* şeyhe **[134b]** tıutup düşmege komadı. Andan soñra Şeyħ ‘Abdü’l-Ķādir bir kiçirek ‘uşfūr gibi za^cif ü lāğar oldı. Ba^cdehü bir qorğunç heybetlü şüretde uzayup büyürdi. Andan soñra ol aħvāl cümle benden muħtefī oldı. Bilmezem kim qanda gitdi. Anda hāzır olanlar Şeyħ Baqqār’dan rasülü’llāhuñ ve aşhābınuñ keyfiyyet-i rü³yetin istifsār itdiler. Eyitdi:

“Haq sübhāne ve te^cālā anları bir kuvvet ile mü³eyyed itmişdür ki ervāh-ı muṭahharaları şüret-i ecsādla ve şıfat-ı a^cyānla müteşekkil olur ve şunlara ki Hāzret-i Haq sübhāne ve te^cālā ervāhuñ ecsād şıfatlarında rü³yeti kuvvetin ihsān itmişdür. Anları ol şüretler ile görür. Ba^cdehü Şeyħ Baqqār’dan ‘Abdü’l-Ķādir’üñ minberden düşmege meyl itdügün ve kiçirek olduğın ve büyüdügünün sebebin şordılar. Eyitdi:

“Evvelki tecellī bir şıfatla idi ki beşerüñ aña tākati yoq idi. Meger ki te³bīd-i nebevī ve ‘ināyet-i Muştafavī birle ola. Anuñçün Şeyħ ‘Abdü’l-Ķādir düşmege qarīb oldı idi. Eger rasülü’llāh anı tıutmasaydı düşerdi. İkinci tecellī şıfat-ı celāl idi. Ol sebebden Şeyħ ‘Abdü’l-Ķādir eriyüp kiçirek oldı. Üçüncü tecellī şıfat-ı cemāl ile idi. Ol cihetden şeyħ ulayup büyürdi. *Va’llāhü zü’l-fazli’l-‘azim*¹¹⁵.

[161] Hikāyet olunur ki Hvāce Bahā³e’d-dīn Naqş-bendī hāzretlerinüñ qaddese sırrahü menākıbın cem^c iden ‘Aziz *rahmetu’llāh* hvācenüñ ba^czı dervişlerinden böyle naql eyledi ki:

Hāzret-i hvāce ile beytu’llāh seferine ‘azm eyledük ve ben hāzret-i hvācenüñ hıdmetin iderdüm. Çünkü Hōrasan’a irişdük hāzret-i hvāce Mehne didükleri şehrde Hvāce Mü³eyyed’üñ menziline qondı. Bu hvāce, Muħammed Şeyħ Ebü Sa‘id Ebu’l-Hayr’uñ *qaddese sırrahü* tarikında bir şāhib-i seccāde ve ma^crifet ehli kimse **[135a]** idi. Hāzret-i hvācede seyr

¹¹⁵ Allah büyük lutuf ve inayet sahibidir (Âl-i İmrân 74; Enfâl 29; Hadid 21, 29; Cum’a 4).

dâ'iyesi oldu. Râvî eydür. Hâzret-i ẖvâce ile alup Mehne'yi seyr eyle-
dük. Āẖir Mehne'nüñ kârbân serâyına geldük. Nâ-gâh bir müsâfir dervîş
gelüp içeri girdi ve ol kârbân serâyda ondu. Hâzret-i ẖvâce buyurdi ki:

"Bu dervîş Allâh dostlarındandır. Lâkin bizi bilmedi." Ba' dehû yine
menzile geldük. H̱vâce Mü'eyyed hâzret-i ẖvâcenüñ öfine süfre getürdi.
Hâzret-i ẖvâce daı H̱vâce Mü'eyyed'e teveccüh idüp eyitdi:

"Şehrüñüze Allâh dostlarından bir müsâfir dervîş gelmişdür. Eger icâzet
olursa ta'âma bile hâzır olsun." H̱vâce Mü'eyyed eyitdi:

"Lufdur." Pes hâzret-i ẖvâce baa işâret eyledi ki varup ol dervîşi bula-
lum ve meclise alup gelelüm. Kârbân serâya varup ol dervîşi buldum ve
meclise alup geldüm. Ta'âm yindükden sora H̱vâce Mü'eyyed ol dervîş
ile mesâ'il tarafından base girdiler. Ortalarında çok kelimât geçdi. Ol
dervîş eşnâ-yı kelimâtda hâzret-i ẖvâceye teveccüh idüp mu'âvenet il-
timâs iderdi ve hergiz hâzret-i ẖvâce muayyed olmazdı ve muâbelede
söz söylemezdi. Āẖirü'l-emr ol baş mütemâdî oldu. Anı gördüm ki
dervîş hemân bir kuş gibi pervâz urup hânedan taşra ıdı ve bir yüksek
yirüñ üzerine ondu. Hâzret-i ẖvâce anuñ bu 'ameline tebessüm idüp
buyurdılar ki:

"Çok iş degildür." Pes ol dervîş yine ẖvâcenüñ huzûrına gelüp hâmüş
olup oturdu. İkinci nemâzı vatı idi. alup nemâzı ıldılar. Nemâzdan
sora hâzret-i ẖvâce ol dervîşe dönüp eyitdi:

"Bu ne 'amel idi ki eyledüñ. Ha te'âlânüñ bendeleri yanında bunuñ gibi
'amellerüñ adri yokdur. Ha'uñ kulları vardır ki eger kendülere vârid
olan [135b] 'amellerden birini halka izhâr ideler, hâlleri müteayyir ü
mütebeddil olur." Ol dervîş eyitdi:

"Ben kır elli yıldur ki bar u berde taleb eylerem. Hergiz bu hâlden an-
da bir şemme ola bir kimesne görmedüm. On kerre hacca varup Ravza-i
Rasûlu'llâh 'aleyhi ve sellemi ziyâret eyledüm. Bu ma'nâdan kimsede
eşer bulmadum." Hâzret-i ẖvâce eyitdi:

"Eger bir laza kendüñi teslim idesen yefenen ma'lüm idinürsin ki bu
â'ifeden 'âlemde var mıdır, yok mıdır." Ba' dehû ol dervîşe eyitdi:

"Yaınraq otur." Ve mübârek şalavât parmaıyla ol dervîşüñ dizine do-
undı. Dervîş hemân-dem müteayyirü'l-avâl olup düşdi ve rengi
temâm mütebeddil oldu ve nefesi kesildi. Çok zemân bu hâl üzerine
kaldı. Şöyle zann eyledük ki teslim-i rü eyledi. Hâzret-i ẖvâce yine
mübârek parmaıyla ol dervîşüñ alnına doındı. Dervîş fi'l-hâl gözin
açup yirinden urdi ve hâzret-i ẖvâcenüñ öñinde tazarru' idüp i'tizâr
eyledi ve eyitdi:

"Bilmezlik itmişem ve sizüñ kemâliñüze mutâlî' olmayup benden bu
edebîzlik zâhir oldu ve yefenen bildüm ki Hâzret-i Ha sübhâne ve

te^cālānuñ bu maķūle kulları ĥadd ü ĥaşrdan bîrūn imiş.” Tevbe ve istiğfār idüp ĥazret-i ĥvācenūñ muĥkem etegine yapışdı ve “Maķşūdumu müyesser eyle” diyü tevaķķu^c gösterdi.

“Bunca rüzgārdur ki ĥalebde idüm, uşda şimdi buldum.” didi. ĥvāce ĥazretleri buyurdılar ki:

“Teslīm gerekdür.” Derviş eyitdi:

“Ĥıdmet-i şerîfüñüz ile ĥacca bile gidem.” Ĥazret-i ĥvāce buyurdi ki:

“Ey derviş, sen ĥod on kerre ĥac itmişsin.” Derviş eyitdi:

“Anlar ĥisābda degildür. Bir ^cömr ki bî-dost geçe, anuñ ne vaķ^c u ĥadri [136a] ola.” Pes ĥazret-i ĥvāce anları ĥaraf-ı Herāt’a gönderdi ve kendü yine seferlerine gittiler.

[162] Ĥikāyet olunur ki Ebu’s-Şalt Hārūn’dan *raĥmetu’llāh* menķüldür ki eyitdi:

Bir gün İmām Rızā ĥazretlerinūñ *raziya’llāhü ‘anh* öñinde dururdum. On iki imāmuñ sekizincisidür. İsm-i şerîfleri ‘Alî’dür. İmām Rızā ĥazretleri baña buyudı ki:

“Yā Ebu’s-Şalt, yūri Hārūn er-Reşid’üñ ĥabri olduğı ĥubbeye var ve anuñ dört tarafından baña topraķ getür.” “Sem^can ve tã^caten” diyüp varup andan topraķ getürdüm. Eline alup ol toprağı ĥoĥuladı. Ba^cdehū yire bıraķdı ve eyitdi:

“An ĥarîb benüm için bu arada ĥabr ĥazsalar gerekdür. Bir taş zāhir ola ki eger Ĥorasān’da olan cemî^c külüngleri getüreler, aña te^cşîr itmeye.” didi. Andan şoñra yine buyurdi:

“Var fülān yirden topraķ getür.” didi. Getürdüm. Eyitdi:

“Benüm için bunda ĥabr ĥazıñuz ve anı yedi derece aşığa indürsünler ve orta yirini şaķ idiñüz ve ger ĥomayalar size māni^c olalar, emr eyle ki laĥd ideler ve ol laĥdi iki zirā^c ve bir ĥarış eyleyeler ki Ĥaķ sūbhāne ve te^cālā her ne ĥadar dilerse anı vāsi^c idiserdür ve ol ĥabri ĥazduķları vaķt başum ucında bir taşlık zāhir oliserdür. Şol kelām ki saña ta^clīm iderem, tekellüm eyle. Andan bir şu ĥaynayup ĥurūc eyleye. Şöyle ki ol ĥabr şu ile memlū ola ve anuñ içinde ĥurdece balıķlar göresin. Bu saña virdügüm etmegi toğrayup ol şuya saç, tā ol balıķlar anı yiyeler. Şöyle ki ol etmekden ĥiç ĥalmaya. Pes bir ^cażim balıķ zūhūr eyleyüp ol ĥurdece balıķları divşüre. Şöyle ki ol balıķlardan bir dāne ĥalmaya. Andan şoñra ol balıķ daĥı gā^cib ola. Pes ol balıķ [136b] gā^cib olduķdan şoñra elüñi ol şu üzerine ĥo ve ol ta^clīm itdügüm kelāmı yine tekellüm eyle, tā kim ol şu çekülüp bi’l-külliyeye gide ve bu didüklerümi itme, illā Me^cmūn’uñ öñinde eyle.” Ba^cdehū buyurdi ki:

“Ey Ebu’ş-Şalt, yarın Me’³mün beni da’vet idüp anda varsam gerekdür. Eger şöyle ki Me’³mün’dan çıkup geldüğüm vaqt başımı örtmiş olma-
yam benümle kelimât eyle ve illâ ki başımı örtmiş olam tınma, söz söy-
leme.” Ebu’ş-Şalt eyitdi:

Çün kim ol gice geçdi şabâh oldu. Rızâ *raziya’llâhü ‘anh* turup cämelerin geydi ve muntazır olup oturdu. Aña dek kim Me’³mün Halife’nün oğlanı gelüp anı da’vet itdi. Rızâ *raziya’llâhü ‘anh* hemân sâ’at kalkup Me’³mün’a gitdi. Vaqtâ kim Me’³mün’uñ huzûrına vardı. Me’³mün’uñ öñinde tabaklar ile yemişler konmuşdı ve Me’³mün elinde bir salkıım üzüm tutardı ve ol üzümden yirdi. Çün kim Rızâ hazretlerin gördi yirinden şıçrayup karşı vardı ve mu’ânağa idüp iki gözlerinin ortasından öpdü ve tahtınuñ üzerine geçüp yanına aldı ve ol elindeki üzümü aña teklif itdi ve eyitdi:

“Yâ ibni rasûlu’llâh, bundan hûbrağk üzüm görüp durur mısın?” Rızâ *raziya’llâhü ‘anh* buyurdu ki:

“Güzel üzüm. Ammâ cennetüñdür.” Pes Me’³mün ilhâh eyleyüp eyitdi:

“Mâni’ nedür ki yimezsiz. Meger bize töhmet idersiz.” Me’³mün yine ol salkıımı alup bir miqdârın yidi. Girü Rızâ hazretlerinüñ eline virdi. Pes anlar dağı ol salkıımı alup iki üç dâne yiyüp elinde bıraktı ve hemân yirinden kalkup revâne oldu. Me’³mün eyitdi:

“Kanda gidersin?” Buyurdu ki:

“Şol gönderdügüñüz yire giderem.” diyüp mübârek başına [137a] bir nesne örtüp taşra çıkdı. Ebu’ş-Şalt:

Çünki Rızâ hazretlerini ol resme gördüm hiç nesne söylemedüm. Toğrı serâyına geldi ve buyurdu:

“Kıpuı bağla.” Ve varup firâşlarına yatdı ve ben serâyüñ orta yirinde gamgîn olup turdum. Nâ-gâh gördüm, bir cevân içerü girüp geldi hûbrü ve müşg-büy, temâm Rızâ hazretlerine beñzer. Ol cevânüñ öñine varup eyitdüm:

“Kandan geldiñüz ki kıpu bağlanmışdı.” Eyitdi:

“Ol kimse ki bir sâ’atde Mekke’den beni bunda getürdi. Ol içerü koydı.” Eyitdüm:

“Siz kimsiz?”

“Hüccetu’llâh Muhammed bin ‘Alî er-Rızâ.” Bildüm ki Rızâ hazretlerinüñ oğlıdur. Mütesellî oldum. Pes varup babasınıñ üzerine girdi. Baña dağı “Gel içerü” diyü emr itdi. Çünki Rızâ *raziya’llâhü ‘anh* oğlını gördi yirinden kalkup bağrına başdı ve iki gözlerinden öpdü ve firâşınıñ üzerine geçürdi ve ol dağı yüzün babasınıñ yüzine urup gizlü sözler söyleşdiler. Ben hergiz ma’lûm idinmedüm. Andan şoñra Rızâ’nuñ *raziya’llâhü ‘anh*

tıdaıkları üzerinde bir pāre kardan aq köpük gördüm ve Muḥammed bin ʿAlī *raziya'llāhü ʿanh* anı dili ile yalardı. Pes elini babasınıñ kaftanı altına şokup gögsi üzerine qodı ve serçe gibi bir nesne çıkardı, yutdı. Rızā *raziya'llāhü ʿanh* hemān göçdi. Muḥammed bin ʿAlī *raziya'llāhü ʿanhā* eyitdi:

“Yüri ey Ebu'ş-Şalt, hızāneden şu ve tahta getür.” Ben eyitdüm:

“Hızānede ne şu var ve ne tahta.” Buyurdi kim:

“Saña her ne dirsem tüt.” Pes hızāneye vardum. Şuyla tahta bulup getürdüm. İstedüm ki anlara yardım idem. Buyurdi ki:

“Ey Ebu'ş-Şalt, benümle bir kimse daḡı vardur. Saña ihtiyāc yoqdur. Hoş sünnet üzre anı yudı.” Ve yine buyurdi [137b] ki:

“Hızānede bir cāmdān vardur. İçinde kefen vardur. Var getür.” Vardum anda bir cāmdān buldum ki hergiz görmüş degildüm, getürdüm. Anuñla tekfin eyledi ve nemāzin kıldı. Pes eyitdi:

“Tābüt getür.” Eyitdüm:

“Varup neccāra işmarlayalum.” Buyurdi ki:

“Hızānede vardur. Neccāra işmarlamak ḡacet degil.” Hızāneye varup bir ḡāzır tābüt buldum, getürdüm. Ol tābütü koydılar ve kendüler iki rekʿat nemāza tırdılar. Henüz nemāz temām olmamışdı ki ol tābüt yirinden kalqıdı ve saqf-ı ḡāne iki şaq oldı ve tābüt çıkup göklerden yaña pervāz urdı. Eyitdüm:

“Yā ibni rasūlu'llāh, Meʿmün şimdi qanda ise gelür ve anı taleb ider. Ne diyelüm?” Buyurdi ki:

“Epsen ol. Tābüt yine tızrek gelür.” Baʿdehū buyurdi ki:

“Ey Ebu'ş-Şalt, ḡiç bir peygamber yoqdur ki maşrıqda vefāt idüp anuñ vaşisi maḡribde vefāt ide, illā Ḥazret-i Ḥaq sübhāne ve teʿālā anlaruñ ecsādını ve ervāḡını cemʿ eyler.” Bu söz henüz temām olmamışdı, gördüm ol ḡāne yine iki şaq oldı ve tābüt aşāḡa indi. Pes Muḥammed bin Rızā *raziya'llāhü ʿanhā* ilerü varup anı tābüt dan çıkardı ve yine evvelki-leyin firāşına yaturdı. Güyā ki aña tekfin olinmamış. Pes buyurdi ki:

“Yüri var qapuyı aç.” Açdum. Gördüm ki Meʿmün qulları ile qapuda dururlar. Ağlayaraq içerü girdiler. Qaftānların yırdılar ve yüzlerin yoldılar. Meʿmün:

“Yā seyyid āh feceʿatü yā seyyid āh.” diyüp zārılık iderdi. Andan sonra techiz ü tekfine meşḡül oldılar ve Meʿmün emr eyledi, kendü atası Hārūn er-Reşid'üñ yanında qabir qazalar. Rızā *raziya'llāhü ʿanh* didüḡi taş çıkup taşcılar ʿaciz qaldı. Āḡir ol şāniyen işāret olan yirde qabrini qazdılar. Her ne kim Rızā [138a] *raziya'llāhü ʿanh* buyurmuşdı, bi-kušür

bir bir zühûra geldi ve ne kim vaşyyet itmişdi, yirine getürdüm. Çün kim Me'mûn ol şuyı ve balıkları gördi. Ta'ac'cüb idüp eyitdi:

"Rızâ *raziya'llāhü 'anh* hayâtında bize 'acā'ib gösterdi. Memâtında dağı gösterdi." Me'mûn'ın muşarreblerinden birisi eyitdi:

"Bilür misin ki bu neye işâretdür? Aña işâretdür ki ey Benî 'Abbās sizün her ne kadar ki keşriñüz ve tül-i müddetiñüz ola, hemîn mişliñüz bu balıklara mişâldür. Çün kim ecellerüñüzüñ vahti ve eşerleriñüzüñ inkişâ'ı zemânı irse Hudâ te'âlâ bizden bir kimseyi sizün üzeriñüze mu-sallaş eyleye, tâ sizi o kimse ser-cümle fânî eyleye." Me'mûn eyitdi:

"Râst söylersin, öyledür." Ve yine Ebu's-Şalt eyitdi. Çün Me'mûn, Rızâ'nuñ *raziya'llāhü 'anh* defninden fâriğ oldı baña eyitdi:

"Rızâ'nuñ kabri üzerinde ol kelâmla ki tekellüm eyledün baña ta'lim eyle." Eyitdüm:

"Ben ol kelâmı hemîn sâ'at unuttum." Hem fi'l-vâkı'c unuttuşdum, toğrusın didüm. İnanmayup beni hâbse buyurdi. Bir yıl hâbsede kaldum. İşüm munağgaş olup gâyetde şarıkdum. Bir gün niyâz idüp eyitdüm:

"Ey Bârî Hudâyâ, mücrime Muḥammed ve âl-i Muḥammed baña bu belâdan ḥalâş müyesser eyle." Gördüm ki hemân sâ'at Muḥammed bin 'Alî er-Rızâ *raziya'llāhü 'anhümâ* çıka geldi ve eyitdi:

"Ey Ebu's-Şalt, şarıkduñ mı?" Eyitdüm:

"*Va'llāhi* gâyetde şarıkdum." Bendlerümüñ üzerine elini sürdi. Cümlesi açıldı. Buyurdi ki:

"Yüri çık git." Pes ol serâydan çıkup gitdüm. Bekçiler beni gördiler. Ammâ kimsenün kudreti yoğ idi ki baña söz söyleye ve imâm ḥazretleri buyurdi ki:

"Allâh'ın zamânında ve emânında ol ki bir dağı anlar saña ve ne sen anlara görünmezsin." Ebu's-Şalt eyitdi: [138b]

"*Va'llāhi* bu zemâna dek ne ben anları ve ne anlar beni gördi."

[163] **Hikâyet** olunur ki rasûlu'llāh *şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem* zemân-ı sa'âdetlerinde 'Acem içinde dağı içeri bir pādşāh varmış. 'Ömri āḥir olduḡda on dört yaşında bir oğlı varmış. Şatına çağırur ve ehlini dağı ke-zâlik. Ol şāh dir ki:

"Şu zemâna gelince Ḥaḡ dinde degildüm, bâḡil üzre idüm. Şimdi dîn-i Muḥammediyyeyi murâd eyledüm. Velâkin Muḥammed'e mülâkî olmaḡ muḡâl. İmdi sizler şāhid oluñ, Ḥaḡ dîne girdüm. *Eşhedü en lâ'llāhe il-la'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasûlu'llāh*¹¹⁶." didi ve "Dünyâdan

¹¹⁶ Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka tapılacak yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın peygamberidir.

girdükden sonra her ne emvâl ve erzâkum varsa bi'l-cümle hazret-i rasûle götür ve kapusunda bende ol." didükden sonra merhûm oldu. Oğlançuğ nemâzını kıldı. Sâ'ir bâtil dinde olanlar firâr eylediler. Ba'cedhü defn olıdukdan sonra oğlançuğ otuz deve cevâhîrle sultân-ı enbiyâya revâne oldu. Bir gün aḥşama yakın Medîne-i münevvereye dâhil oldu. On miqdârı ihtiyâr aşhablık iddi'asıyla geldiler. Oğlana eyitdiler:

"Şimdi girü aḥşam oldu. Rasûlu'llâha mülâkât müyesser ü mümkün degildir. Bu gece müsâfirimiz ol. Yarın seni rasûlu'llâha iletelüm." Didüklerinde müsâfir oldu. Bu on kişi dürlü dürlü münâfaḫat ve mel'anet üzre seni çerâğ idelüm, everelüm diyü bu oğlan:

"Yok." didi. "Babamuñ vaşiyetin tutaram, rasûlu'llâha varup bendesi olacağum." Didükde bunlar eyitdiler:

"Acabâ ne reng idelüm. Bu mümkün degil." Cevâhirleri bir yirde hıfz itdiler ve oğlanuñ hulķûmına ağaç şokup hużûrı-ı rasûlu'llâhda:

"Baḫarımızu ve eşyâmuḫı çalmış, diyü birimiz da'avâci ve kaç kişi şâd olalum ve şarâb [139a] da içdi, diyelüm." diyerek peygamber hużûrına varup da'vâ eylediler. Şarâb-ı had çaldılar. Oğlançuğ söylemege mümkün yok. Belece belece bakup turur. Kaḫ-ı yed daḫı emr olındı. Baḫarken merhûm oldu. Meger 'arş-ı a'lâya rasûlu'llâh yapışmış hûri ve ğilmânlar nazâr iderken merhûm oldu. Ol maḫal Ḥasan ve Ḥüseyn mektebden gelürken "Nedür bu cem'iyet" diyerek geldiler. Hemân oğlançuğı görünce "Ḥâşâ bu oğlan sârik u şâribü'l-ḫamr ola, kızb-i maḫzdur." Netice-i kelâm Ḥasan ve Ḥüseyn *raziya'llâhü 'anh* dedelerine vardılar. Eyitdiler:

"Ḥazret-i 'İsâ du'â eyleyince mevtâyı ihyâ iderdi. Ey dedemiz, sen de du'â eyle, bu oğlan dirilsün ve biz anı ḫardaş idinüp mektebe götürürüz." didiler. Ḥazret-i peygamber du'â eyledi ve ol maḫalde Cebrâ'il-i emîn nâzil oldu. Eyitdi:

"Yâ Muḫammed, Leyle-i Mi'râc libâsın geyesin ve minberi taşra çıkar ve develeri önine getir ve develerüñ önince olan deveye su'âl eyle, *bi-izni'llâh* söylesün." didi. Pes rasûlu'llâh *'aleyhi's-selâm* mübarek libâsın geyüp ve minberi taşra çıkardup ve aşhâbı cem' idüp ve cümle Ḳureyş Ḳavmi cem' oldılar ve develeri getürdiler. Önde olan deveye su'âl eyledi. Hemân sâ'at deve dile gelüp *eş-şalâtü ve's-selâmü 'aleyke yâ rasûlu'llâh*¹¹⁷ ḫaḫ peygambersin ve aḫvâl şöyledür diyü söyledi. Ol on miqdârı münâfıklarüñ mel'aneti ma'clüm oldu ve oğlana daḫı du'â eyledi. Oğlan daḫı ihyâ oldu ve oğlan daḫı tafşilen aḫvâli rasûl *'aleyhi's-selâma* naḫl buyurdi ve İslâma gelüp ve bir niçe kefereler daḫı İslâma geldiler.

¹¹⁷ *Salat (Allah'tan rahmet ve yüksek makam) ve selam (Dünya ve ahret saadeti) senin üzerine olsun ey Allah'ın rasulü.*

Şoñra rasûlu'llâh *‘aleyhi’s-selâm* Hazret-i ‘Alî *raziya’llâhü ‘anhâya* bu-yurdu:

“Şu münâfıklarunñ cezâlarını tertîb eyle.” diyince [139b] Hazret-i ‘Alî *raziya’llâhü ‘anh* onını dañı Zü’l-fekâr ile helâk eyledi.

[164] **Hikâyet** olunur ki Bağdâd şehrinde bir ‘avret vardı. Ol ‘avretün bir gâyet mañbûb oğlı vardı. Hattâ ‘avret dañı ‘âşık olmışdı. Bir gün oğlı eve ser-hoş gelüp yatdı. ‘Avret oğlunuñ döşegine girüp şarmaşdı. Oğlı bilmezlikle anasına cimâc eyledi. Kudretiyle anası oğlından hâmile oldu. Ay ve gün yitüp bir kız çoğdı. ‘Avret oğlına tıyurmayup şaklardı. Bir gün bir kişi gelüp geçüp hacca giderdi. ‘Avret bu kızı bu kişiye virdi. Bu kişi bu kızı aldı gitdi. Bir niçe yıldan şoñra bu ‘avretün oğlı hacca gitdi. Kažâ-yı kudretle bu oğlan bu kızı alup giden kişiyle muşâhib düşdi. Bu kişi bu kızı oğlana niķâh eyledi. Oğlan kızı hâtün idinüp alup Bağdâd’a geldi. Çünkü anasıyla buluşdı anası bildi ki oğlından çoğurduğı kızdur. Andan ‘azîm ğuşşaya düşdi. Āşkäre idemezdi. İllere rüsvây olam, diyü ‘âķibet anası bu ğuşşa ile ölü. Oğlı anası öldüğine dâim ağlardı. Meger bir ‘avret vardı. Bu kışşayı bilürdi. Yigit ağlayu yüridigine eyitdi:

“Yâ yigit, şol ‘avret ki anam diyü ağlarsın, fülân vaķt senüñle zinâ eylemişdür. Şol ‘avret ki senüñ elüñdedür, senüñ kızuñdur. Anañ senden çoğurdu.” didi. Çünkü yigit anı işitdi anasına ğažab eyledi. Kaşd eyledi ki anasını ķabirinden çıkarup oda yaķa. Varup ķabrin açup görseydi anasını a‘lâ maķâmda cennet libâsların geymiş, öñinde dürlü ni‘metler tenacum idüp oturur. Çünkü anasını bu hâlde görür, eydür:

“Bu maķâma sen ne sebeble vâşıl olduñ? Sen ğod bir yaramaz hâtün [140a] imişsin. Sen ğod benümle şöyle olmuşsin.” didi. Anası eydür:

“Oğul ben bu maķâmı anuñla buldum ki her cum‘a gicesi ve her pençsenbe gicesi işbu şalavâtı rasûlu'llâh *şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem* rûh-ı şerifleri için getürürdüm. Öldüğüm vaķt yazup kefenümle bile getürürdüm. Var sen dañı bunu okığıl, bu mertebeyi bulasın, *inşâ‘a’llâhü te‘âlâ.*” didi. Oğlan bu varaķı alup getürdi. Bağdâd ‘âlimlerine gösterüp kışşayı haber virdi. Çünkü bunu işitdiler aldılar, nüşha idindiler ve dañı tecrübe eylediler ki her kim ki bir mühim hâceti olsa dañı yatşu nemâzından şoñra bunu okısa ve bu nüşhayı başı altına ķosa rasûl *‘aleyhi’s-selâmı* vâķı‘ada göre ve murâdı ne vech ile hâşıl olacağın haber vire, *bi-‘inâyetu’llâhi te‘âlâ.* Hâzihi du‘â-i şalavât.

Bismi’llâhi’r-raĥmâni’r-raĥîm. Allâhümme şalli ‘alâ Muĥammed seyyidü’l-mürselîn. Allâhümme şalli ‘alâ Muĥammed seyyidü’l-müslimîn. Allâhümme şalli ‘alâ Muĥammed seyyidü’l-mü‘minîn. Allâhümme şalli ‘alâ Muĥammed seyyidü’l-mücâhidîn. Allâhümme şalli ‘alâ Muĥammed seyyidü’ş-şâhidîn. Allâhümme şalli ‘alâ Muĥammed seyyidü’l-merâbiţîn. Allâhümme şalli ‘alâ Muĥammed seyyidü’t-tâ‘ibîn.

Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'r-rāşidîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-kāni'în. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed Seyyidü'l-ḥāfızîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-mürşidîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'ş-şāliḥîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-marāzîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'ş-şādiḳîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-muşaddiḳîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-ʿābidîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'z-zāhidîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-muḥsinîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'z-zākirîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-mazharîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'ş-şā'imîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'ş-şākirîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed [140b] seyyidü't-tāhirîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-vārişîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'ş-şāfi'în. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-müşfiḳîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü't-tevvābîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-mesākîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-ʿālemîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-evra'în. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-mü'ellifîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-ezharîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-ekremîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-encebîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-eşca'în. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-maḥmūdîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-maḥlūḳîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-evvelîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-āḥirîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidi veledü ādemü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-beşerü'n-nezîr. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-mekiyyü'l-ümmî. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-Muştafeyn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-maḳbülîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-muḳānitîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'l-müttekîn. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'n-nebiyyü't-tehāmî. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'n-nebiyyü'l-hāşimî. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'n-nebiyyü'l-ḥicāzî. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'n-nebiyyü'l-ʿArabî. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'n-nebiyyü'l-ḥaramî. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed seyyidü'n-nebiyyü'l-eḳtaḥî. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed meʿa'ş-şemsü izā kevveretü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed meʿa's-semā'î izā ferecetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed meʿa's-semā'î izā enşakatü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed meʿa's-semā'î izā enfiḫatü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed meʿa'ş-şemsü izā ḫaleʿatü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed meʿa'r-rusuli izā āfetetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed meʿa'ş-şemsü izā eşḫatü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed

me^{ʿa}’l-^ʿarzı izā zelzeletü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’ş-şemsü izā ünziletü. Allāhümme [141a] şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’şemsü izā edberetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’s-semā’i izā ekşatātü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’n-nücümü izā enteşeretü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-bihāru izā feceretü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-^ʿaşşāru izā ʿatiletü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-vuḥūşü izā ḥaşeretü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-^ʿqubürü izā bi-^ʿaşeretü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-^ʿhasenātü izā izharetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-kütübü izā ikrāʿetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’s-seyyi’ātü izā deberetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-^ʿhacātü izā kaşıyyetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-cennetü izā ezlefetü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’d-derecātü izā refeʿatü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-leylü izā yağşā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’n-nehāru izā tecellā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa}’l-^ʿaşşārü ve’l-ebkāru. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa} külli min āminü ve’t-takī. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa} külli sebbiḥu ve şallī. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed me^{ʿa} külli min şadaқа ve ihtedī. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’n-nücümü ve kevākibihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-emtāru ve kaṭrātihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-remli ve’ş-şerā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-cibāli ve şuḥrātihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’n-nıyyāti ve eşnāfihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’t-^ʿtuyūri ve vuḥūşihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-cinni ve insānihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-eyyāmi ve sāʿatihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-melā’iketi ve tesbiḥihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-^ʿhalkı ve enfāsihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-aḳmāri ve menāzilihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’l-baḥri ve berrihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi’ş-şühürü ve eyyāmihā. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi min şalli ʿaleyhi min ḥalefike. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi men lem yuşalli ʿaleyhi men ḥalkakü. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi ʿafvike ʿan ḥalkake. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi raḥmetike ʿalā ḥalkake Allāhümme şalli ʿalā [141b] Muḥammed bi-^ʿadedi gufrāneke ʿalā ḥalkuke. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi enʿāmike ʿalā ḥalkake. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed bi-^ʿadedi efzālike ʿalā ḥalkuke. Allāhümme şalli ʿalā Muḥammed ve ʿalā āli Muḥammed kemā şalleyte ve şellemte ve bāreketi ve raḥmete ve terḥamete ʿalā İbrāhıme ve ʿalā āli İbrāhıme fi’l-ʿāleminne inneke ḥamıdün mecıd. İnneke ʿalā külli şey’in kadır.

[165] Hikāyet olunur ki bu Circīs mülük-i tavāʿif zemānında gelmişdür. Erdeşir Bābek gelmezden evveldi Müslümān kişiydi. Ğāyetde şālihlerden idi. ʿİsā dīni üzerine idi. Filistīn şehrinde idi. Bāzırgānlik iderdi ve şehrden şehre yürürdi. Kendü helālce mālīyle ticāret iderdi. Yıl başı ola aşl sermāyesin hīsāb idüp zekātın çıkarur, ne kadar akçe iderse fuķarāya üleşdürürdi. Andan yine ticārete meşğul olurdi. Eydürdi kim:

“Şabr idem. Saʿy itdügüm fuķarā içündür. Ol maķsūd degil ise deñli mālī yağma itdürürdüm. Bir bucaķda oturup Allāh’a ʿibādet iderdüm.” dirdi. Bu Circīs’den ğayrı bir kaç Müslümānlar dağı vardı. Anlar dağı havāriyyūn elinden imān getürmişlerdi. Circīs ile okurlardı, ticāret iderlerdi. Muşul’da ve Şām’da ve o diyārlarda bunlardan ğayrı yirde Müslümān yoğ idi. Begleri ve yoħsulları hep büte ıaparlardı. Kāfirler korķusından dīnlerin izhār idemezlerdi. Kāfirler anları görüp kendüler gibi büt-perest şanurlardı. Eger Müslümānlıkların bilelerdi, öldürürlerdi. Muşul şehrinüñ bir pādşāhı vardı. Adına Melik Dāziyān dirlerdı, cebbārlardan idi. Ol vilāyetüñ halkı aña ıaparlardı. Tañrımuздur dirlerdı. Ol zemān bu Melik Dāziyān **[142a]** büyük pādşāh idi. Bu Müslümānlar ki Circīs’le olurlardı, kāfirlerden katı ihtiyāı iderlerdi. Bir gün Circīs anlara eyitdi:

“İşbu ʿācizliđla nice bir yüriyelüm? Her yek aʿvānından korķalum. Gelüñ Muşul şehrine varalum, Melik Dāziyān’a buluşalum ve aña tuħfeler vi-relüm ve armađānlar iledelüm. Anuñ bāzırgānı adına olalum. Anuñ adına olicaķ kalan begler bizi kolay şanmazlar ve her yirüñ aʿvānı üzerümüze havāle olımaz. Anuñ adın işidicek degme kişi bize nesne dimez.” didi. Anlar dağı bu sözi hoş gördiler. Andan kalkdılar, mālilerin ve ʿıyālilerin alup Muşul şehrine Melik Dāziyān’a geldiler. Bir gün Dāziyān’a eyitdiler:

“Şehrde bir niçe kişiler vardur ki uğurlayın dīn ıutarlar, büte ıaparlar. Eflün adı añılsa iʿtibār itmezler.” didiler. Pes Dāziyān kaçıdı. Şehre nidā itdürdi:

“Vāy anuñ hālīne ki bu gün şahrāya çıkmaya.” diyü. Andan taħtını taşra çıķardılar ve ol Eflün adlu ulu büti alup ʿizzetle taşra çıķardılar. Bir ʿālī taħt üzerine oturdılar ve andan buyurdı, bir yiri ħandek kazdılar ve bir ulu od yağdılar. Ol Eflün’a secde iden kırtıldı, itmeyenleri oda atdılar ve şehrüñ uluları ve ʿālimleri Dāziyān katında oturmuşlardı. Dāziyān be-ğāyet kaçımış ve hışmla dolmuşdı. Circīs anuñ ol hālīne nazar kıldı ve mālīk olup ol Müslümānlar yārānları katına geldi. Eyitdi:

“Ey yārānlar, kişi dīni yolında eyü edā ile olmaķ yıgdür. Kāfirler arasında zebūnlık ile yürümekden işbu benüm ne kadar mālüm varsa sizüñ olsun. **[142b]** Fuķarāya ħayruñuzu ve iħsānuñuzu eksük eylemeñ. Ben bu gün pādşāhuñ katına varup dīnümi āşkäre kılurun ve anı dīne daʿvet kı-

ların. Eflûn'a la^cnet iderin, gel Müslümân ol dirin. Yâ budur ki Hâk te^câlâ aña inşâf vire Müslümân ola dileyiñüz emîn oliser. Yâ budur ki bu kaçımagla beni ezâ ile öldüre.” didi. Andan turigelüp Allâh'a şıgınuş Dâziyân'a geldi. Karşusunda turdı. Melik Dâziyân ol kavme şöyle kaçımış idi ki degme kişiyi gözi görmezdi. Circis gelüp eyitdi:

“Ey melik, Hâk te^câlânun kullarına niçün hışm idersin. Sen dağı Allâh'ın bir kulısın, anlar dağı Allâh'ın kullarıdır ki Hâk te^câlâ anları senün elünde mu^tîc kıldı ve anları saña muhtâc eyledi. Bu halkı secde itdürdüğü büt ne mel^cündür. Senün Allâh'ın vardır ki seni ve dükeli ma^hlûkâtı ol yaratmışdır. Cemîc ma^hlûkât anun kullarıdır ki rızk virici oldur.” didi. “Eyleyen ve olduran oldur. Seni yaradan Allâh'ı korsın ve niçe ma^hlûkâtı aña secde itdürürsün, kimini oda yakarsın. Ol nedür ki aña Tañrı dirsın. Andan ne fâ²ide ola dirsın ve ne ziyân ola dirsın. Gel Allâh'ı bir bil, Müslümân ol, küfri terk eyle, Eflûn'dan vâz gel.” didi. Melik Dâziyân Circis'ün yüzine bakdı, eyitdi:

“Ne kişisin ve kimün nesisin ve kandan geldün ki baña buncılaysın haberler söylersin.” didi. Circis eyitdi:

“Ben dağı Hâk te^câlânun kullarından bir za^cif kulam. Allâh'ın kullarından benden hor ve benden zelil yokdur ki adum [143a] Circis'dür. Anuñçün geldüm ki seni Allâh'a okuyam ve saña hâk söyleyem, büte tapmağı terk idesin, şimden girü Allâh'a tapasın.” didi. Melik Dâziyân eyitdi:

“Bu senün Tañrun ki ögersin, ögdüğünleyin ise seni böyle aç ve cimri itmezdi. Eger senün Tañrun bir nesneye kâdir olaydı benüm gibi dağı saña mâl virürdi. Sen de benüm gibi olayduñ.” didi. Circis eyitdi:

“Sen neye kâdirsin? İlyâs gibi kanatlarun ve kuyruğun mı vardır ki nereye isterseñ uçarsın. Yoğsa İsâ gibi hastelere şifâ ve ölmüşleri diri mi idersin?” didi. Melik Dâziyân eyitdi:

“Görmez misin ki benüm Tañrımın baña niçe mertebesi vardır. Bu gördüğün halk küllisi bütümün kullarıdır. Kullarından birisi Tağlasâ'dur ki bunca biñ biñ filoriye güci yiter. Kapusunda hezâr senün gibi kulları vardır ve birisi İlyâs'dur ki uşda oturuyor. Mâlün hisâbı ve kıyası yokdur. Senün Tañrının sencileyin kulını aç ve yalıncağ tuta, anun nesin ögersin?” Circis eyitdi:

“Benüm Tañrum virecegin ol cihânda virür. İki cihân dağı anundur. Bu cihân devletinün şebâti yokdur. Bir kaç günlükdür. Devlet oldur ki ebedî ola, zevâli olmaya. Senün bütünüñ Tağlasâ gibi ve İlyâs gibi kulları varsa benüm Tañrımın İdris gibi ve İsâ gibi peygamberleri vardır ve Meryem gibi câriyesi vardır ki cihânda fezâ³illeri meşhürdür.” diyüp söyledi. “Şimdi İdris ve İsâ dağı Hâk te^câlâ katında gökdedür.” didi. Dâziyân eyitdi:

“Benüm bütümün kulları kim saña didüm, uşda hâzır oturuyorlar. Bu senün ögdüğün kişiler ne bile kim qandadır? Gökde âdem olduğın neden bilem? Senün sözüne nice inanam. Girçek iseñ anları getir görelüm. Didüğün gibi ise saña [143b] inanalum.” didi. Circis eyitdi:

“Sen anları göremezsın. Meger ki dınlerine giresın ve anlaruñ Tañrısına tapasın ki anları görebilesın.” didi. Melik Dâziyân eyitdi:

“Ben saña ne kim sözimün girçekliğine delil getürdüm, sen hemân bir kuru da^{vâ} eylersın. Hücetün, delilün yok. Sözüñün şebâtı yokdur. Saña işkence itmek vâcib oldı. Gel benüm bütüme secde eyle, saña bir vech ile [‘]azâb iderin ki [‘]âlemde söylenür.” didi. Circis eyitdi:

“Ben büte secde itmezın, Allâh’a secde iderin. Seni dağı ve senün bütünü dağı yedi kat gök ve cemîc mañlûkâtı dağı ol yaratmışdur.” didi. Pes Dâziyân buyurdı, bir ağaç dikdiler ve Circis’i aña muhkem şardılar. Şoyup yalıncağ itdiler. Andan buyurdı, demür tarağlar getürdiler. Ol tarağla gevdesın taradılar. Şöyle kim iplik iplik oldı. Andan ayağı üstine tırıgeldi, ölmedi. Andan buyurdı, darb-ı sirke ve üzerilik tohmı koyup gevdesine dökdiler. Yine ölmedi. Andan buyurdı, bir uzun miñ getürdiler, odda kızdurdılar, şöyle ki kıp kırmızı oldı. Andan dutup anı depeşinden aşğa kaçdılar, şöyle kim beynisi kaynadı, yüzine dökdüldi, yine ölmedi. Andan buyurdı, bir kazan getürdiler, âteşe kodılar ve şu koyup kaynatdılar. Andan Circis’i ol kazana koyup ağzını kapadılar ve altına od yakdılar. Niçe zemân kaynadı. Andan kazanı indürüp dökdiler. Circis ayak üzre tırugeldi. Dâziyân’a:

“Müslümân olmağ gereksın.” didi. Pes Dâziyân [‘]âciz olup

“Vây saña nice [‘]azâb ve işkence eyledüm, ölmedün. Meger sen âdem oğlı degilsın.” didi. Circis eyitdi:

“Niçün? Ben âdem oğlıyam.” Melik Dâziyân eyitdi: [144a]

“Ya niçün bu itdüğüm [‘]azâblar saña kâr itmez?” Circis eyitdi:

“Ol Allâh ki ben seni aña da^vet iderem, bu [‘]azâbuñ derdini benden götürür.” didi. Pes Dâziyân eyitdi:

“Bunu zindâna iledün. Şâyed ki inşâfa gele.” didi. Pes Circis’i zindâna ilettiler. Andan Dâziyân’a nedimleri eyitdiler:

“Ey melik, ol câzûdur. Zindânda tek durmaz. Anda halkı dîne oğur. Yatduğı yerde aña bir [‘]azâb eyle, başı kayusı ola, kimseyi azdurmağ mecâli olmaya.” didiler. Pes melik buyurdı, Circis’i zindânda çarmıha gerdiler. Ellerine ve ayaklarına eñserler kaçdılar. Andan zindânda bir büyük mermer vardı ki anı otuz kişi yirinden güc ile kaldurlardı, ol taş Circis’ün arkasına kodılar. Aşşam olunca durdı. Andan Allâhü te[‘]âlâ bir ferişte gönderdi. Taşı üzerinden giderdi. Elindeki ve ayağındaki

mihlari çıkardı ve Circîs'e ta'âm ve şü virdi. Andan zindândan taşra çıkardı ve eyitdi:

"Ey Circîs, Hağ te'âlâ saña selâm eyledi ve peygamberlik virdi ve eyitdi ki: "Ol kâfirüñ işkencesine şabr eylesün ve anı dîne da'vet eylesün ve ol dîn düşmanı dört kerre dağı öldüriserdür ben yine diri itsem gerekdür. Her öldürdükçe aña niçe mertebeler virsem gerekdür. Dördünci nevetde benüm hazretüme gelür. Ol kâfirüñ 'azâbından kırtulur." didi. Circîs şâd oldu. Allâh'a şükr eyledi. Çün şabâh oldu Circîs yine Dâziyân'a gelüp karşusunda durdı. Eyitdi:

"Ey Dâziyân, gel Allâh'ı bir bil, Müslümân ol." didi. Dâziyân eyitdi:

"Seni zindândan kim çıkardı?" Circîs eyitdi:

"Ol çıkardı kim [144b] anuñ sultânlığı senden üstündür." didi. Pes Dâziyân kaçıldı. Buyurdi, bir ağacı iki yardılar, Circîs'i arasına kışdurdılar ve muhkem şardılar. Andan buyurdi, bıçqu ile depesinden iki deldiler, nîmelerini iki yaña bıraktılar. Andan buyurdi, her nîmesini yedi pâre eylediler ve âdem yiyici arslânlar öñine bıraktılar yiyeler diyü, yimediler. Andan Allâhü te'âlâ bir ferişte gönderdi. Ol etleri bir araya getirüp yirlü yirince kodı. Hağ te'âlâ aña yine cân virdi. Şabâh yine Dâziyân'a varup karşusunda durdı.

"Gel Allâh'ı bir bil. Küfri terk eyle, Müslümân ol. Sen beni ne kadar öldürürseñ Allâhü te'âlâ yine dirgürür." didi. Dâziyân eyitdi:

"Bunuñ elinden 'âciz kaldı. Bilmezüz ki buña ne çäre kılavuz ki elinden kırtulavüz." didi. Nedîmleri eyitdiler:

"Ey melik, bu câzûdur. Senüñ vilâyetüñde câzû çokdur. Anları katuña getür, câzûlıkda buña galebe itsünler. Ol dağı kendüden üstâd bulıcağ vâz gelür, ayruğ var gelür." Pâdşâh buyurdi:

"Benüm vilâyetümde üstâd câzû kim vardur?" Eyitdiler:

"Fülân câzûdur ki dükeli câzûlaruñ üstâdıdır." Melik eyitdi:

"Getürüñ görelüm." didi. Pes getürdiler. Circîs'den aña şikâyet eylediler.

"Hiç anı öldürmege çäre bilür misin?" didiler. Câzû eyitdi:

"Pâdşâh devletinde anuñ kaydın göreyin." didi. Dâziyân eyitdi:

"Evel baña bir hüner göster, göreyin. Andan bilem kim aña galebe idersin." didi. Câzû buyurdi, bir öküz getürdiler. Divân ortasında durgurdılar. Câzû yirinden turigeldi. Bir sıhr okudu. Öküz kulağına üfürdi. [145a] Öküz iki oldu. Buyurdi, biraz buğday getürdiler ve bir şaban ve boyunduruğ getürdiler. Buğdayı ekdi ve öküz ile sürdi. Fi'l-hâl buğday bitdi, uzadı, başlandı, şarardı. Andan biçdi, divşürdi, harman eyledi, dögdü, şavurdi, şamanından ayırdı. Andan bir degirmen düzdi. Şu ağıtırdı, buğdayı öğütüdi, un eyledi, yoğurdi, bişürdi, ışcağ etmek eyledi. Otu-

ranlara birer pāre üleştürdi. Yidiler, cāzūya āferīn didiler. Melik sevindi. Eyitdi:

“Bu Circīs’i öldürecegin eyle görelüm.” didi. Cāzū eyitdi:

“Hoş ola.” didi. Buyurdi, bir çanak içine şu koyup öfine getürdiler. Aña bir efsün okudu. Andan anı Circīs’e virüp “İç” didi. Circīs anı alup “*Bis-mi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm*” diyüp içdi. Hiç ziyān itmedi. Cāzū müteḥayyir ḳaldı. Eyitdi:

“Eger bu cāzū olaydı ben buña gālebe iderdüm. Bu nesne gök Tañrısı-nuñ. İşidirin buña nesne idemezem.” didi. Andan nedimleri eyitdi:

“Ey melik, bu kişi cāzū degildür. Cāzū olur, yine dirilür mi? Niçe kerre sen bunu öldürdüñ, yine dirildi. Dağı cāzūyı kim gördi ki ölüyi diri ide. Ben bunu gördüm ki ölüyi diri eyledi.” Dāziyān eyitdi:

“Kimi diri eyledi?” didi. Ol kişi eyitdi:

“Bir şehrde bir yoḥsul ‘avret vardı. Dünyālıḳdan hemān bir şu şıḳırcuğı vardı. Anuñla dirilürdi. İttifāḳ ol inek öldi. Çıḳarup yabana atdılar. Etini ve derisini itler yidiler. Kemüklerinüñ her bir pāresi bir yaña tağıldı. Niçe zemāndan şoñra Circīs geldi. Bir gün ol ḥātūn ḥāli aña söyledi. “Dir-ligüm anuñla eylerdüm. [145b] Şimdi dermānsuz ḳaldum.” didi. Circīs anı esirgedi. Eline bir pāre ağaç virüp “Var ol inegi ol yirde ur, dirilsün.” didi. ‘Avret eyitdi: “İnek dirilecekleyin degil. Tağılmışdur ve her pāresi bir yaña gitmişdür.” Circīs eyitdi: “Ḳayıрма. Bir pāre kemügi dağı bu-lursañ ur.” didi. ‘Avret ol inek öldügi yire gelüp bir diş ile bir pāre kemük buldı. Elindeki çibuḡla urdı. Allāh emriyle ol inek ḫurıgeldi, dirildi. Şimdi dağı ol şıḳır anuñ elinde diridür.” didi. Pādşāh eyitdi:

“Bunu söyledüğüñüzden şöyle görünür ki siz aña inandıñuz.” Eyitdiler:

“İnanduḳ ve dīnini ḳabül itdük ve Tañrısına imān getürdük.” didiler. Dāziyān buyurdi, anlaruñ dillerin kesdiler. Ol ḫalk bu ḥāli görünce niçeleri Circīs’e imān getürdiler. Dāziyān buyurdi, ol dört biñ kişiyi getürüp her birini bir dürlü ‘azāb ile öldürdi. Andan Circīs’e eyitdi:

“Niçün ol Tañruña dimezsin seni diriltdügi gibi bunları dağı diriltsün.” Circīs eyitdi:

“Allāhü te‘ālā anlara şol ḳadar şevāb virdi kim yine dirilmek istemezler. Şimdi anlara dünyā sulṫānlıḳın virelüm diseler ḳabül itmezler.” didi. Dāziyān eyitdi:

“Bu cāzūya ne idelüm?” didi. Ol vaḳt Melik Dāziyān on dört nedimleriyle birer kürsī üzerinde oturup ta‘ām yirlerdi. Birisi eyitdi:

“Ey Circīs, saña ben bir nesne diyeyin. Eger senüñ Tañruñ anı idebilirse ben aña imān getüreyin.” Bu kişi eyitdi:

“Ey Circîs, uşda on dört kişiyüz. On dört kürsî üzerinde oturmuşuz ve öñümüzde duran sinî ağaçdandır. [146a] Tañruña eyit, bunlaruñ üzerinde otururken ve bu siniler ve bu çanaqlar öñümüzde dururken yeşersün, yapraqlansun ve her birinde bir dürlü yimiş bitsün, yiyelüm. Andan şoñra senüñ sözüñe inanalum.” didi. Circîs eyitdi:

“Bu didüğüñ nesne mañlûka nazar-ı darb getürür. Ammâ hâlîka nazar gâyetde âsândur.” diyüp el getürdi, du^{ca} eyledi. Hemân-dem ol kürsiler ve ol siniler ve ol tabaqlar yeşerdiler ve yapraqlandılar ve her birinde bir dürlü yimişler virüp yidiler ve oturanlar cem^{ci}si ^{ca}cebe kaldılar. Melik Dâziyân eyitdi:

“Hây bu câzûdur. Bunu kimse yeñemez.” didi. Nedîmlerden biri eyitdi:

“Ey melik, baña destür vir, ben dañı buña bir iş ideyüm. Eger qalursa buña inanavüz.” didi. Dâziyân destür virdi. Pes ol nedîm turigelüp taşra çıkdı. Tuçdan öküz şüretinde bir büyük nesne düzdi. Gâyet giñ ve mücevvef itdürdi. Andan Circîs'i içine koydı ve içini neft ve kibrîit ve zencefre ile taldırdı. Andan altına od yağırdı. Üç gün üç gece yandı. Ol içerüdeki nesnelere duştu. Tuç od gibi oldu. Circîs içinde yandı. Bu kerre bir yıl çıkdı ve bir bulut peydâ oldu. Gök gürlendi, yıldırım şakıdı. Yirlen gök arasını karañulık dutdı. Gökden yire od yağmağa başladı. Ol korqudan kaçup evlerine girdiler. Üç gün karañulık tutdı. hâlâ^{ci}ik mütehayyir kaldılar. Andan Haq te^{ca}âlâ bir yıl virdi, ol tuçdan öküzü yire urdı, pâre pâre eyledi. Şöyle çatladı kim dükeli Şâm halkı iştidiler. Çünkü ol [146b] şüret uvandı Circîs od arasından turigelüp pâdşâha eyitdi:

“Ey melik, Müslümân ol.” Dâziyân, Circîs'üñ sözün işidicek ^{ca}aklı geldi. Ol hâlâ^{ci}ik cem^{ci}si turigeldi. Andan ol karañulık götürildi, güneş doğdı. Cihân yine evvelki gibi oldu. Andan nedîmlerden birisi eyitdi:

“Ey Circîs, âferîn Tañruña bu ^{ca}acâ^{ci}ibleri ki idersin. N'ola Tañruña eyitseñ işbu mañberede yatanları diri eylese, anlarla söyleşür, hâllerinden haber şoravüz. Hem senüñ peygamberlığıña şehâdet ideler.” didi. Meger qarşularında bir eski mañbere vardı. Anda ilerüden qalmış ölümler vardı. Circîs eyitdi:

“Bu didüğüñüz nesneyi Haq te^{ca}âlâ ider. Aña imân getürmezsiniz. Bilürem ki âhîretde size neler ider.” didi. Andan el getürüp du^{ca} eyledi. Ol mañbereden on yedi kişi ayağ üzerine geldiler, tokuzu er ve beşi ^{ca}avret, üçü oğlançuğ idi. Ol tokuz kişinüñ birisi bir ulu pâdşâh imiş. Dâziyân eyitdi:

“Aduñ nedür?” Eyitdi:

“Tübîlür.” Eyitdi:

“Ne kadar zemândur ki ölüp turursın?” Eyitdi:

“Fülân vaqtde ölmüş idüm.” Hisâb eylediler, dört yüz yıl olmuş. Çünki bu hâli gördiler cem‘isi ‘aceblediler. Yine Müslümân olmadılar. andan pādşāha nedimleri eyitdiler:

“Ey melik, dünyāda buña olmaduğ hiç ‘azāb qalmadı. Meger bunu şimden girü açlığa koyasın. Şāyed açlığa döymeye ola.” didiler. Meger ol maħalde bir yoħsul qarıcuk vardı. Hergiz yiyecegi yoğ idi. Şöyle za‘if idi ki nesne getürmege daħı mecāli yoğ idi. Melik Dāziyān buyurdu, Circīs’i [147a] anuñ evinde ħabs itdiler. Duraraq Circīs’üñ qarını acıkdı. Hātırı yiyecek istedi. Qaricuğa eyitdi:

“Ṭa‘āmuñ var ise getür yiyelüm.” Qarı eyitdi:

“Ṭa‘āmi qanda bulayın?” didi. Circīs eyitdi:

“Allāh’ı bir bilürseñ, Müslümân olursañ ben saña ṭa‘ām vireyin.” didi. Qarı eyitdi:

“Olurun.” Circīs aña imān ‘arz eyledi. Qarıcuk Müslümân oldu. Ol qarınıñ evi ortasında bir direk vardı. Circīs du‘ā eyledi, ol direk yeşerdi, yapraqlandı ve her bir budağında bir yimiş zāhir oldu. Circīs daħı qarıcuk daħı murādlarınca yirlerdi ve Allāh’a şükr iderlerdi. Ol ağacuñ ucu ṭamdan yukarı çıkdı. Ṭam üstinde bir laṭif tāze ağaç oldu. Hiç kimse gördüğü yoğ idi. Niçe zemāndan soñra bir gün Dāziyān ol ṭarafa uğradı. Ol ağacuñ tazeligini ve leṭafetini görüp ‘acebledi. Eyitdi:

“Bu ağaç ne ağacıdur ki ben bunu görmedüm.” didi. Eyitdiler:

“Ol bir cāzū ki bunda ħabs itdük ol vaqtden berü bu ağaç bunda bitmişdür. Her nice yimiş isterlerse bu ağaçdan bitüp daħı andan yirler.” didi. Pādşāh buyurdu, ol ağacı keseler ve ol evi yıqalar. Pes ağaç kurudu, baayağılayın oldu. Gördi ki ağaç kurudu anı kesmege ve ṭamı yıqmağa muqayyed olmadılar. Circīs ṭurigeldi kim qarınıñ evinden gide. Meger qarınıñ bir oğlı vardı görmez ve işitmezdi ve söylemez ve eli tıtmaz ve ayağı başmazdı. Qarı eyitdi:

“Ey Tañrı peygamberi, çünki bizi koyup gidersin kerem eyle Allāhü te‘ālādan dile bu oğulcuğum sağ olsun ve Ḥağ te‘ālā baña daħı kuvvet virsün içerü ṭaşra çıkabilem.” didi. Circīs [147b] ol oğlanuñ gözine “üf” didi, gözi açıldı ve kulağına daħı “üf” didi, işidür oldu ve qarıya du‘ā eyledi, evvelki kuvveti yirine geldi. Andan qarı eyitdi:

“Oğlumuñ elini ve ayağını daħı hoşça eyle.” didi. Circīs eyitdi:

“Anuñ sā‘ati vardur.” didi ve gitdi. Yine pādşāh ṭatına gelüp anı dīne da‘vet eyledi. Meger pādşāhuñ bir büyük kañlusı vardı. Şöyle kim yükletse kırk çift öküz çekerdı. Ağırılığından yire batardı. Buyurdu, aña kum yükletdiler ve Circīs’i aşığa şişler ve ħançerler üstine yaturdılar. Andan ol kañluyı Circīs’üñ üstine çekdiler. Şöyle kim Circīs ol miħlara ve ħançerlere sançıldı ve öküz ayağından pāre pāre oldu. Andan ol pāreleri

divşürüp oda yaqdılar. Andan külini aldılar ve bir kaç kendünüñ emînlerine eyitdi:

“Varuñ bu küli bir katı yilde deñize şavuruñ. Yil anı dağıtsun.” didi. Pes öyle itdiler. Bir katı yilde anı şavurdılar. Andan Haq te^cālā yile emr eyledi, ol küli deñiz kenārında bir yire cem^c eyledi. Ol emînler temāšā itdiler, andan kül arasından Circīs, Allāh emriyle çıkageldi, tırdı. Ol kişiler ile bile pādşāh katına geldiler. Pādşāh anlara

“Nice oldı?” didi. Nice gördilerse söylediler. Pādşāh mütehayyir qaldı. Circīs’e eyitdi:

“Ey Circīs, bildüm ki sözüñde girçeksın. Şimdiki hālde saña imān getürdüm. İllā kullarum ve qalan beglerümden ‘ār iderin. Melik Dāziyān bir kişiyi qahr eylemiş ve anı güc ile dīninden döndürmüş dirler. Senüñle bir işüm qaldı. Eger anı iderseñ ikimüz dağı gāvğādan emîn oluruz. Senüñ dağı murāduñ hāşıl olur.” didi. Andan pādşāh eyitdi:

“Benüm büt-hānemde [148a] çok bütlerüm vardır. Aralarında Eflün ulu bütüdür. Dilek iderem ki bir kez benüm büt-hāneme girüp ol benüm bütüme secde idesın. Anuñ ‘aşqına bir qurbān idesın. Tā hālā^ııq “Beni qahr oldı” dimeyeler ve senüñle barışduğumuzı bileler. “Circīs anuñ ulu bütüne secde ve qurbān eyledi. Ol dağı anuñ Tañrısına ikrār eyledi” diyeler. Ben dağı saña imān getürem ki ‘ār itmeyem, Tañrımüñ dağı nāmūsı şınmaya ve hürmeti eksilmeye.” didi. Circīs “Hoş” didi. Dāziyān sevindi. Circīs’üñ maqşūdı bu idi ki bir mu^ccize göstere, ol bütler Tañrılığa yarar nesne degildügin Dāziyān’a bildüre, tā kim bütlerden i‘tikādı götürile, ihlāş ile Müslümān ola. Pes Dāziyān tırigeldi, Circīs’i qoçdı, yüzinden öpdi.

“Bu gice benüm serāyumda benümle bile ol, tā hālā^ııq bizüm barışduğumuzı bileler. Şabāh benümle büt-hāneye bile var.” didi. Circīs ol gice pādşāhuñ serāyında bile oldı. Şehre gulgüle düşdi ki “Circīs yarın büt-hāneye varup Eflün’a secde ider.” didiler. Niçe kişiler ki uğurlayın Circīs’e imān getürmişlerdi, bu haberi işidüp perişān oldılar. “Hayf ki bu kāfir Circīs’i aldadı, imān getürmez.” didiler. “Circīs’i dağı imāndan çıkarmak ister.” didiler. Çünkü Circīs ol gice serāyda oldı bir hālvat yire varup nemāza tırdı. Bir laţif āvāz ile Zebūr’ı oqıdı. Pādşāhuñ hātünü Circīs’üñ āvāzın işitdi. Yirinden tırup Circīs’üñ katına geldi ve ardına tırup Circīs’le bile nemāz kıldı. Circīs anı görüp aña imān ‘arz eyledi. Hātün barmaq qaldurup ihlāş ile Müslümān [148b] oldı. Andan eyitdi:

“Dīnüñi şakla, şimdi āşkäre eyleme.” didi. Hātün yine yirine varup anı kimseye bildürmedi. Yarın şabāh oldı. Dükeli şehrlü büt-hāneye geldiler. Kāfir Müslümān anda cem^c oldılar. Kāfirler şād u hürrem olup Müslümānlar maħzūn olmuşlardı. Dilerlerdi ki Circīs nice itdügin göreler. Ol qarıcuq ki Circīs anuñ evinde hābs olmuşdı, şehrlüden işidicek ki “Circīs

bu gün büt-hāneye varur Eflūn'a secde ider.” diyü perīṣān olup o kötürüm oğlanı boynına alup büt-hāneye geldi. Halkla bile temāṣā iderdi. Bu kerre Circīs'le pādṣāh gelüp büt-hāne kapusunda Circīs'ün nazarı karınuñ oğluna tokındı. Allāh emriyle iki ayağı sağ olup şıçradı, anasınıñ boynından aşığa indi. Circīs'e tapu kıldı ve içerü büt-hāneye Circīs'ün öñince bile girdi. Circīs bir arada turdı ve ol yigide eyitdi:

“Yüri var ol bütlerle söyle gelsünler.” didi. Meger ol büt-hānede yetmiş bir altun büt vardı ki her biri bir altun kürsî üzerinde oturmuşlardı. Ol yigit vardı eyitdi:

“Ey cehennem odları, Tañrı peygamberi sizi oğur. Ol Allāh haqqıçün ki sizi yaratdı, gelüñ.” didi. Öyle diyicek ol bütler kürsilerinden aşığa yüzleri üzerine yıkıldı ve sürüni sürüni Circīs'ün öñine geldiler. Andan Circīs ol Eflūn adlu ulu bütüñ ayağına yapışdı ve anı yire çaldı, yirüñ içine ğark oldı ve ol yetmiş bütleri dağı bir biri ardınca yire urdı, cem'isi yire geçüp belürsüz oldı. Pādṣāh ve ol hālā'ik küllisi temāṣā itdiler. Meger bir [149a] İblīs vardı. ol Eflūn bütüñ içine girüp aña secde itdüklerince “Ben sizden hoşnüd oldum.” dirdi ve anları büte tapmak ve secde itmege telkîn iderdi. Circīs anı eliyle tutdı. Ol halk cem'isi gördiler. Andan eyitdi:

“Yā mel'ün, niçün bunları azdurırsın? Bunları azdurup kâfir olduklarından böyle sevinürsin.” didi. İblīs eyitdi:

“Yā Circīs, Haq te'ālā buyurdı, “Yirüñ gögüñ pādṣāhlığın saña vireyin bir kerre Âdem'e secde eyle.” didi, itmedüm. Buyruğı şıdum, merdüd oldum. Ben dağı bunları azdurup cehennemlik itdügüme nice şād olamayayın?” didi. İblīs'ün sözünü ol cümle halk işitdiler. Andan Circīs, İblīs'i elinden bıraktı, ol bütlerüñ ardınca İblīs dağı yire geçdi, belürsüz oldı. Dāziyān eyitdi:

“Ey Circīs, sen beni aldaduñ. Tañrılarımı helāk eyledüñ.” didi. Circīs eyitdi:

“Kaşd ile eyledüm ki tā bilesin bunlar Tañrı degildür. Kendü nefislerinden zarararı def' idemezler, senden dağı ziyānı nice def' iderler? Vācib budur ki bunları terk idesin, Müslümān olasın.” didi. Dāziyān'ın hātünü eyitdi:

“Ey melik, bunca mu'cizeler ki Circīs saña gösterdi, hiç inşāfa gelmedüñ. Şuña kaldı ki du'ā ide seni dağı tapduğıñ bütleri dağı yire geçüre.” didi. Anlar ki Circīs'e imān getürmüşlerdi, hātünden bu sözi işidicek sevindiler. Kendüler dağı Müslümānlıkların āşkäre kıldılar. Yedi yıl olmuşdı ki Circīs anlaruñ arasında idi. Otuz dört biñ kişi imāna gelüp Müslümān olmuşlardı. Pādṣāh ol hātüne eyitdi:

“Bugün [149b] yedi yıldır ki bu cāzū baña dürlü dürlü hıyeller ider, beni azduramadı. Sen bir gice sözünü işitmekle dīnūñi terk eyledüñ ve aña inanduñ.” diyüp buyurdu, ol hātūnı tutup ol Circīs’i ıtaradıkları ağaca şardılar ve ol demür ıtarakla anı ıtaradılar. Ol hātūn Circīs’e eyitdi:

“Du‘ā eyle ki Haḫ te‘ālāya baña bu ‘azābı āsān eylesün.” didi. Circīs eyitdi:

“Yuḫaru baḫ ki ne göresüñ?” Hātūn yuḫaru baḫdı ve güldi. Circīs eyitdi:

“Neye güldüñ?” Hātūn eyitdi:

“Ferişteler gördüm başum üzerinde ıtururlar. Elllerinde uçmaḫ hil‘atleri ve tāc tutmuşlar ve muntazırlardır ki cānum çıḫa, alalar Haḫ ḫazretlerine iledeler.” didi ve cān virdi. Andan Circīs el ḫaldurp Haḫ te‘ālā ḫazretlerine du‘ā eyledi, eyitdi:

“Yā Rab, bunca belāları ki iḫsān eyledüñ ve ḫayruñ daḫı bile virdüñ. Şimden girü baña şehādet rūzī kılasın. Nitekim bu Müslümānları şehid eyledi ve benümler ve va‘de eyledüñ ki beni ḫazretüñe ḫabül idesin. Bu gün anı yirine getüresin.” didi ve “Ol kāfirler ki beni yalanladılar ve baña bunca zulmler ve ‘azāblar eylediler, anları benüm gözüm öñinde helāk eylesin ve benden soñra her kişiyi kim bir belāya mübtelā eylesin, ol kişi beni saña şefi‘ getüre ve saña du‘ā eyleye. Dilerin ki du‘āsını ḫabül ve ḫācetini revā kılasın ve anı ol belādan ve ol guşşadan āzād kılasın.” didi. Çünkü Circīs du‘āsını temām eyledi fi’l-hāl bir pāre buluḫ çıḫdı. Yirlen gök arasını ḫarañulıḫ tutdı. Gökden yire od yaḫdı. Anlar ki Circīs’e imān getürmemişlerdi, odı gördiler, [150a] bildiler ve cem‘isi helāk oldılar. Andan soñra mülük-i ḫavā‘if zemānı temām oldu.

[166] [Hikāyet] olınur ki deryā³-i Fāris’de bir büyük cezire vardır. Allāhü te‘ālā ol cezirede Haḫ te‘ālā bir ḫayvān ḫalk itmişdür ve ol ḫayvān için bir mer‘ā ḫalk eylemiş ve laḫif şular aḫıtmış. Ol ḫayvān her gün ol mer‘ānuñ laḫif otlarından ve şularından yiyüp iḫer ve ḫāyet semürür, gelür yataḫına endişe eyler ki:

“Mer‘ānuñ otların otladum ve şuların içdüm. Yarın ne yiyüp ne içsem gerekdür? Benüm ḫālüm nice olur?” diyü ḫāyet-i guşşasından şöyle arıḫlar ki yirinden ıturmaḫa mecālī ḫalmaz. Çün şabāḫ olur güc ile yirinden ıturur. Ol mer‘āya yine gelür. Görür ki otları kemā-kān yine bitmiş ve şuları çaḫılıp aḫar. Yine otlamaḫa meşḫül olur ve ḫāyet-i şafāsından şöyle semürür ki vaşfa gelmez. Çün aḫşam olur yataḫına gelür. Fikre varur ki:

“İrte yiyeceḫüm ḫalmaz. Benüm ḫālüm nice olur?” diyü ḫuzūr ile uyuzmaz. Guşşasından yine arıḫlayup ḫadīd-i maḫz olur. Her gün ol ḫayvānuñ ḫālī böyledür ki zıkr olındı. Ol ḫayvānuñ adına Halū‘ dirler.

Nitekim kelâm-ı kadimde buyurur: *İnne'l-insâne ħuliķa ħalū'an*¹¹⁸. Pes Ħaķ celle ve  al  ins n için bir niçe ni metler kim ħalk eylemiŗdur, ħad-di ve ħis b  yok. Nitekim buyurur *ve in te'udd  ni'meta'll hi l  tuĥ h *¹¹⁹ ve bir niçe Őular aķıtmıŗdur. Nitekim buyurur *külü ve'ŗreb  min rızķı'll h*¹²⁰ diyü buyurmuŗ ve daĥı *ve mü min d bbetin fi'l-arz  ill  çala'll hi rızķuĥ *¹²¹ diyü bu cem c ħalkuñ rızķına kefil olmuŗ.  dem oĥlanı misk n daĥı ol ĥayv n gibi ĥ l m nice olur diyü ĥuz r-ı kalb ile ne nem z [150b] kılur ve ne c n u dilden  ĥirete meyl idüp terk-i d ny  ider. Ħ lbuki *ve  ale'll hi fe-tevekkel  in k nt m m 'min n*¹²² diyü emr olunmuŗ. Pes ins nuñ ĥ li ol ĥayv nuñ ĥ li gibidür. Tevekkül eyleme-d gi sebebiyle ve Ħ zret-i Ħaķķ'a i'tim d-ı k ll  itmemekle bil ki ol ĥayv ndan daĥı alaķ olmuŗdur. Nitekim buyurur *ke'l-en' mi bel ĥ m eğall *¹²³.

İmdi ey  arındaŗ, sen daĥı rızķ için  ayırma. Aña göre  amel eyle.

[167] [Ħik yet] Bir gün bir A r b  ĥuz r-ı ras l * aleyhi's-sel ma* gel p

“Y  ras lu'll h, baña bir nesne ta'lim eyle ki anuñla cennete v ŗil olam ve rız -y  il h  ĥ ŗil kılam.” didi. Buyurdılar ki:

“Ķ zab eyleme.” A r b  didi ki:

“Ķ zab ned r?” Buyurdılar ki:

“Saña bir kimseden s -i edeb v ki  olsa iĥm z id p teĥavv r itmeye-sin.”

“Y  bundan ĥal ŗa sebep var mıdur?” Buyurdılar ki:

“Ba'ede'l- aŗ bir kimesne yetmiŗ kerre istiĥf r iderse yetmiŗ yillik g n h  maĥv ola ve (...)”¹²⁴ maĥf r olur.” A r b  didi ki:

“Ben m yetmiŗ yillik g n hum yoķdur.” Buyurdılar ki:

“Anañuñ yetmiŗ yillik g n h  maĥf r olur.” Didi ki:

“Anam daĥı yoķdur.” Buyurdılar ki:

“Babañuñ yetmiŗ yillik g n h  maĥf r olur.” Didi ki:

“Babam daĥı yoķdur.” Buyurdılar:

118 *Gerçekten insan cimri olarak yaratılmıŗtır (Me ric 19).*

119 *Ħalbuki Allahın nimetini saymaya kalksanız mümkün deĥil sayamazsınız (İbr h m 34; Nahl 18).*

120 *Allah'ın rızķından yiyein, için (Bakara 60).*

121 *Yeryüzünde kımıldayan hiç bir canlı yoktur ki onun rızķı Allah'a ait olmasın (H d 6).*

122 *İmanınızda samimi iseniz yalnız Allah'a dayanın (M ide 23).*

123 *Doĥrusu onlar, yolu Őaŗırmada davarlar gibi, hatta daha da Őaŗkındırlar (A'raf 179; Furk n 44).*

124 Buradaki kelime silinmeden dolayı okunamamıŗtır.

“Kardaşlarıñuñ.” Ya‘nî aşlâ mübârek cebînlerinde çîn ve ebrûlarında gîrih-gîñ belürmedi.

İbni Mes‘ûd rivâyet ider ki bir gün rasûlu’llâh mâl ü ğanâ‘îmi taqsîm iderdi. Bir kimesne

“Bu kısmet Allâh için degildür. Ya‘nî inşâf üzre degildür.” didi. Hażret-i rasûlu’llâha ‘arz itdüm. Mübârek ‘arızalarında ħumret ‘arız olup ammâ taħammül idüp

“Haĸ te‘âlâ kardaşum Mûsâ’ya rahmet eylesün. Aña daĸı ezâ iderlerdi, şabr iderdi.” didi. [151a]

[168] [Hikâyet] olunur ki ‘Ömer ibni ‘Abdü’l-‘Azîz’üñ bir ğulâmı ħâzin-i beytü’l-mâl idi. ‘Aĸl u diyâneti ve şıdĸ u şıyâneti ber-kemâl idi ve ‘Ömer’üñ üç kızı vardı. Bir ‘arefe ğünü nâlân u ğiryân ve ‘üryân u ğirivân u eğġân-künân ‘Ömer nazârına gelüp

“Yevm-i ‘îd ve zemân-ı lebs şevb-i cedîddür ve beyât-ı re‘âyâ envâ‘-ı libâs-ı cedidle müzeyyen ve ğün-â-ğün hâmelerle mülevven bizi bürehne vü ‘ârî görüp levm iderler. Siz emîr-ü’l-mü‘minîn kızlarıñuz niçün böyle ‘üryânsız dirler.” didiler, ağlaşdılar. ‘Ömer bunlarıñ ğiryesine merĸamet itdi. Ğulâm-ı ħâzini da‘vet itdi. Bir aylıĸ ‘ulûfesin selesen almaĸ murâd itdi. Ğulâm eyitdi:

“Yâ emîr-ü’l-mü‘minîn, nefs-i ma‘dûd ve ‘ömr-i maĸsûb ve ecel-i maĸtûmdur bir aya dek şaĸ olacaĸıñ neden ma‘lûmdur?” didi. Kelâm-ı ĸaĸ kalb-i ‘Ömer’e te‘şîr itdi. ‘Ulûfesin selesen almadan te‘ĸîr itdi. Kızlarına “Şehvâtiñuz kezm eyleñ ve lezzâtiñuz ĸazm eyleñ.” diyü yanından ĸaldurup nâ-murâd itdi. Ğulâm ĸaĸ söz söyledüĸiçün âzâd itdi. *Fa‘teberü yâ üli’l-ebşâr*¹²⁵. [151b]

[169] Hikâyet İbrâhîm ibni Edhem’e şordılar kim:

“Sultânlıĸı ne sebebden terk itdüñ?” İbrâhîm eyitdi:

“Bir şaĸrâya çıĸdum. Öñüme ta‘âm getürdiler. Nâ-ġâh bir ĸarĸa geldi. Süfreden etmegi ĸapdı gitdi. Ata bindüm, ol ĸarĸanıñ ardına düşdüm. Bir depe üzerine ĸondi. Vardum, gördüm bir kişi ĸafası üzre yatur. Eli ayaĸı baĸlanmış. Ol ĸarĸa anıñ üzerine ĸonmuş, etmek pâresin yidürür. ĸatına vardum. Selâm virdüm. Eyitdüm ki: “Ne ħâllü kişisin?” Eyitdi: “Ben bir bâzîrgân idüm. İşbunda geçerdüm. Ĥarâmî çıĸdı, mâlumi aldı, beni baĸladı, bıraĸdı gitdi. Ol zemândan berü işbu ĸarĸa her ğün gelür, etmek getürür ayaĸıyla ve şu getürür aĸzıyla yidürür içürür gider.” didi. Ol kişinüñ elin ve ayaĸın şeşdüm ĸurtardum. Kendüme naşîĸat virdüm, eyitdüm: “Çün Tañrınıñ ‘inâyeti ĸullarına şöyle olıcaĸ bu dürlü vebâli niçün getürem?” didüm. Anuñçün sultânlıĸı terk eyledüm.” didi.

¹²⁵ *Düşünün de ibret alın ey akil sahipleri (Haşr 2).*

[170] Hikāyet İmām Faḥre'd-dīn Rāzī Tefsīr-i Kebīr'de eydür. Bir hikāyet görmişem bu bābda, ol hikāyet budur. Zü'n-nūn-ı Mısrī eydür:

“Bir gün ḥalvetümde fāriğ oturmuşdum. Ḥātıruma teşvīş geldi. Kendü özümü düşürmedüm. Evden taşra çıkdum. Nīl kenārına vardum. Gördüm bir büyük ʿaḳreb gider. Ardına düşdüm, **[152a]** tā Nīl kenārına degin vardı. Bir ḳurbağanuñ üzerine bindi. Ḳurbağa Nīl içine düşdi, yüzdü. Ben derḥāl bir gemiye bindüm. Ardına düşdüm. Ol ḳurbağa Nīl'üñ öte yanına geçdi. ʿAḳreb ḳurbağanuñ arkasından ḳaraya indi. Becid becid gitdi. Ben daḥı gemiden çıkdum. Ardına düşdüm. Vardum, gördüm bir yigit bir laṭif ağaç dibinde yatmış, bir efʿī yılan geldi kim ol yigidi şoḳa. ʿAḳreb ardından irişdi. Şıcradı, yılanuñ üstüne bindi. Yılanı şoḳdı. Yılan daḥı ʿaḳrebi şoḳdı. Yılan daḥı ʿaḳreb daḥı öldi. Ol yigit ḳurtıldı. Zü'n-nūn-ı Mısrī eyitdi: Bunı böyle göricek Allāhü teʿālānuñ raḥmān adınuñ hikmetine muṭṭalīc oldum ki Ḥaḳ teʿālā ḳullarını sever, dā'im şaḳlar belālardan ve ḳazālardan.

İmdi ḳul daḥı Raḥmān adını dilden ḳomaya. Ammā Raḥīm adınuñ raḥmeti mü'minlere maḥşüşdur. Kāfirlere andan naşib yokdur. Ḥadīşde peygamber ḥazreti buyurur kim:

“Allāhü teʿālā yüz raḥmet yaratdı. Birisin dünyāda ḳodı, ṭoḳsan ṭoḳuzın ḥazinesinde şaḳladı. Ol bir raḥmetdür ki bu dünyāda ḥaḳ birbiriyle dirildükleri anuñ sebebiyle oḑlancuḳların besler, cānavarlar anuñla ne tertib iderler, dervīşleri esirgerler, ʿāşıḳlar maʿşūḳları severler. Ḥaḳ teʿālā **[152b]** ḳaçan dilese kim ʿālemi ḥarāb eyleye, ol Raḥmān adınuñ raḥmetin ḥaḳ ortasından götürür, yiryüzinde bir Müslümān ḳalmaya. Allāhü teʿālā bunlara ḥışm eyleye, ḳıyāmet ḳopmağa destür vire, İsrāfil Şūr'ı üfürmege buyura. Çün Şūr'ı üfüre ne ḳadar yükli ʿavret varsa yüklerin biraḑalar, ʿavretlere oḑlanları ḳayusı olmaya. Ḳardaş ḳardaşdan, dost dostdan ḳaçı. Her bir kişiye kendü ḳayusı ola. Şūr'ı ikinci kez üfürülicek Ḥaḳ teʿālā ol bir raḥmetin ṭoḳsan ṭoḳuza ḳata.”

[171] Hikāyet *Ḳāle'n-nebiyyü şalla'llāhü ʿaleyhi ve sellem: Leyletü'l-Miʿrāci ʿurice ile's-semāʿi'r-rābiʿatü fe-semiʿatü fihi şavten ʿaẓīmen*¹²⁶. Ol şadr-ı bedr-i Küfe-i şafī, ol mäh-ı ḳubbe-i vefā eşref-i mevcūdāt Muḥammed Muşṭafā şöyle beyān buyurdi kim:

Ol gice ki Ḥaḳ teʿālā beni Miʿrāc'a ḳıḳardı. Dördüncü ḳāt göge varıcaḳ bir ḳatı ün işitdüm. Ol ün ḳatılığınan cümle feriştelere yüzini düşdiler. Ben eyitdüm:

“Yā ḳarındaşum Cebrāʿil, bu ne ündür?” didüm. Cebrāʿil eyitdi:

“Ḥaḳ tebārek ve teʿālā ṭamu içinde bir ḳuyu yaratdı. Ol ḳuyunuñ adı Ğayyā'dur. Ḥaḳ teʿālā buyurdi, ol ḳuyuyu biñ yıl ḳızdurdılar, ḳıḳkızıl oldı.

¹²⁶ *Miraç'ta dördüncü kat semada büyük bir ses işitti.*

Biñ yıl yine kızdurdılar, aq oldu. Biñ yıl yine kızdurdılar, қапқара oldu ve ol қуyуnuñ içinde bir yılan yarattı. Eger anuñ ağızından bir қаtре dünyā деңizlerine düşeydi, дүкели деңиз [153a] hep igvā olaydı.” Andan rasül eyitti:

“Yā қарындашым Cebrāʿil, bu ün ol қуyуnuñ nesidür?” Cebrāʿil eyitti:

“Ol қуyуyы kızdurdılar. İçine ağızından bir taş düşdi. Ol вақти даһи Әдем Peyğamber yaradulmaduғını ol вақтден берү giderdi. Uş şimdi dibine indi.” didi. “Senüñ Miʿrāc’uñ kiçisi.” didi. “Bu ün anuñ üniydi.” didi. Andan peyğamber һазreti eyitti:

“Yā қарындашым Cebrāʿil, ol қуyуnuñ ваşfın ne қатı söyledüñ. Göñlüm қорқdı.” didi. “Ol kimlerüñ yiridür?” didi. Andan Cebrāʿil eyitti:

“Һақ teʿālā kelām-ı қадимinde anuñ ваşfını didi. Қавlehü teʿālā *fe-sevfe yelküne ğayyan*¹²⁷ ve даһи bir yirde didi. *Қад tebeyene’r-rüşdü mine’l-ğayyā*¹²⁸.” Andan Cebrāʿil eyitti:

“Bu Ğayyā ol kişilerüñ yiridür kim Таһrı teʿālānuñ niʿmetlerin yiye, ʿözri olmaya, dünyāya meşğül ola, beş вақт nemāzı terk eyleye, ol kişilerüñ yiridür.” didi. Andan rasül buyurdı:

“*Men tereke’ş-şalāte ʿamden müteʿammiden feқад kefer*¹²⁹. Yaʿnī her kim nemāzı қаşд ile yā unutmağla қılмаса ol kāfirdür.” didi. Andan buyurur kim:

“Nemāz dīnüñ şükridür. Nitekim buyurdı: Her kim Allāhü teʿālānuñ niʿmetin yise nemāz қılса anuñ niʿmetin arturur. Nitekim Қур’ān’da gelmişдүр. *Leʿin şekertüm lā ziyedenneküm*¹³⁰. Çün niʿmete şükr eylemese ol niʿmeti yine alur. Nitekim Қур’ān’da gelmişдүр. *Ve leʿin kefertüm inne ʿazābī le-şedīd*¹³¹. [153b] Her kim nemāz қılмаса anuñ dīni yoқdur. Şöyle bilgil kim Mūsā münācātı Түр Тағı’nda buldı. İbrāhīm münācātı od içinde buldı. Yünus münācātı balıқ қарында buldı. Yūsuf münācātı çāh içinde buldı. Muһammed Muşтаfā münācātı göklerde buldı. Ümmet-i Muһammed münācātı mescidlerde buldı. Her kim nemāz қılса Таһrı ile kelecı eylemiş gibidür. Даһи Таһrıya һамд қılır, қаған құл nemāza қурса *Allāhü ekber* dise yaʿnī demek olur ki “Ey yüce Таһrı, eger ben günāh деңizlerine ğarқ oldumsa sen çıkarğıl”dur. Andan nemāza başlar. Eydür: “*Eʿüzübi’llāh*. Şıғındum sen Таһrıya.” Andan һālіқ eydür: “Kimden қорқарсын?” Құл eydür: “*Mine’ş-şeyṭāni’r-racīm*. Ol sürülmiş şeyṭandan даһи дівlerden қорқарын.” Andan eydür: “*Bismi’llāh*. Таһrı

¹²⁷ İşte bunlar da azgınlıklarının cezasını bulacaklardır (Meryem 59).

¹²⁸ Doğru yol sapıklıktan, hak bātıldan ayrılıp belli olmuştur (Bakara 256).

¹²⁹ Her kim namazı bilerek, kasten terk ederse o kişi kesinlikle kafir olur.

¹³⁰ Eğer şükrederseniz ben nimetlerimi daha da artırırım (İbrâhîm 7).

¹³¹ Nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki azabım pek şiddetlidir (İbrâhîm 7).

İkinci “cîm” yokdur kim t̄amunuñ birisi Caḥîm’dür. ‘azâb kıatıdır. Kıur’ân’da buyurur kim. *Ve vaḳâhüm ‘azâbe’l-caḥîm*¹³². Her kim Fâtiḥa Süresi’n iḥlâş birle oḳısa Caḥîm ‘azâbından emîn ola.

Üçüncü “ḥı” yokdur. T̄amunuñ biri Ḥızlân’dur, melûllıḳdur. Her kim Fâtiḥa Süresi’n iḥlâş birle oḳısa Ḥızlân’dan emîn ola.

Dördüncü “ze” yokdur. T̄amunuñ biri Zaḳḳûm’dur. Ḥaḳ te‘âlâ kelâmında buyurur. *İnne şecete’z-zakḳûm. Ta‘âmü’l-esîm*¹³³. Ya‘nî her kim kıatrandan bir zerre ise içi [155a] taşı od ola. Her kim Fâtiḥa Süresi’n iḥlâş birle oḳısa ol Zaḳḳûm’dan yimeye.

Beşinci “şın” yokdur. T̄amunuñ biri Şarḳit’dür, müşkıldür. Her kim Fâtiḥa Süresi’n iḥlâş birle oḳısa t̄amunuñ şerrinden emîn ola.

Altıncı “zı” yokdur. Lażâ T̄amusı’nuñ ‘azâb kıatıdır. Her kim Fâtiḥa Süresi’n iḥlâş birle oḳısa ol t̄amudan emîn ola.

Yedinci “fe” yokdur. “Fâ” firâḳdur, ayrılıḳdur. Tañrınıñ raḥmetinden her kim Fâtiḥa Süresi’n iḥlâş ile oḳısa ol t̄amulara girmeye ve ‘azâbları görmeye, Tañrı raḥmet eyleye, dîdâr göstere.

Enes bin Mâlik *raziya’llâhü ‘anh* rivâyet ider. Peyḡamber ‘aleyhi’s-selâma şordum Fâtiḥa Süresi’nüñ fażiletinden. ‘Âlem faḥrı Muḥammed Muştafâ eydür:

Ḳarındaşum Cebrâ’il’e şordum, eyitdüm:

“Yâ aḥî Cebrâ’il, Fâtiḥa Süresi’nüñ fażlı ne kıadardur?” didüm. Cebrâ’il eyitdi:

“Ben Mikâ’il’e şordum, Mikâ’il eydür: Ben İsrâfil’e şordum. İsrâfil eyitdi: Ben levḥe şordum. Levḥ eyitdi: Ben kıaleme şordum. Kıalem eyitdi: Yâ levḥ bilgil kim Ḥaḳ te‘âlâ celle celâlühü beni yaratdı. Fermân geldi kim “Yaz yâ kıalem” Ben eyitdüm: “İlâhî ne yazayın?” Eydür: “Yaz. *El-ḥamdüli’llâhi Rabbi’l-‘âlemîn.*” Eydür: “Ḳaçan kim yazdum benden bir nür şıçradı, ‘arşa toḳındı. İki pâre oldu, bir pâresinden dükeli ferîşteleri yaratdı, bir pâresinden [155b] dükeli uçmaḳları yaratdı.” Yine nidâ geldi kim: “Yaz yâ kıalem.” “İlâhî ne yazayın?” “*Er-raḥmâni’r-raḥîm.*” “Ḳaçan kim yazdum, yine benden bir nür şıçradı, ‘arşa toḳındı. İki pâre oldu, bir pâresinden ‘inâyet deñizin yaratdı ve bir pâresinden merḥamet deñizin yaratdı. Yine nidâ geldi kim: “Yaz yâ kıalem.” Ben eyitdüm: “İlâhî ne yazayın?” “Yaz *mâliki yevmi’d-dîn.*” “Ḳaçan kim yazdum benden bir nür şıçradı, ‘arşa toḳındı. İki pâre oldu, bir pâresinden fażl deñizin yaratdı, bir pâresinden ‘azl deñizin yaratdı.” Yine nidâ geldi kim: “Yaz yâ kıalem.” Eyitdüm: “İlâhî ne yazayın?” “Yaz *ıyyâke na‘büdü ve ıyyâke nesta‘în.*”

¹³² Onları yakıcı azabın ateşinden korumuştur (Duhân 56).

¹³³ Muhakkak ki Zakkum ağacı, günahkarların yiyeceğidir (Duhân 43-44).

“Kaçan kim yazdum, benden bir nūr şıçradı, ʿarşa ʿoğkındı. İki pāre oldı, bir pāresinden tevḥīd deñizin yaratdı, bir pāresinden ʿināyet deñizin yaratdı.” Yine nidā geldi kim: “Yaz yā kalem.” Eyitdüm: “İlāhī ne yazayın?” “Yaz *ihdina’ş-şırāta’l-müstaḳīm.*” “Kaçan kim yazdum, benden bir nūr şıçradı, ʿarşa ʿoğkındı. İki pāre oldı, bir pāresinden *Şarāben Ṭahūr’ı* yaratdı, bir pāresinden hidāyet deñizin yaratdı. Andan müʾmin kullarına hidāyet virür, ʿoğrı yolu gösterür. Tevfīḳ virüp göñlini pür-nūr kıldı.” Yine nidā geldi kim: “Yaz yā kalem.” Eyitdüm: “İlāhī ne yazayın?” “Yaz *şırāta’llezīne enʿamta ʿaleyhim.*” “Kaçan kim yazdum, benden bir nūr şıçradı, ʿarşa ʿoğkındı. Ḥaḳ teʿālā rızḳ deñizin [156a] yaratdı. On sekiz biñ ʿāleme andan rızḳ virdi. Bir zerre eksilmedi.” Yine nidā geldi kim: “Yaz yā kalem.” Eyitdüm: “İlāhī ne yazayın?” “Yaz *gayri’l-meğḍubi ʿaleyhim.*” “Kaçan kim yazdum, benden bir ʿarşanılıḳ ʿoğdı, ʿarşa ʿoğkındı. Biñ yıl kadar anda ʿurdu. Ol heybetlü pādşāhları andan yaratdı.” Yine nidā geldi kim: “Yaz yā kalem.” Eyitdüm: “İlāhī ne yazayın?” “Yaz *vele’d-dāllin.*” “Kaçan kim yazdum, bir pāre od benden şıçradı. Hevāda şöyle ʿurdu, girü indi, ʿamuyı andan yaratdı.

*Allāhümme ʿāfinā*¹³⁴. *ʿAziz men*¹³⁵ Fātiḥa Sūresi’nün on adı vardur. Evvelki adı Fātiḥatü’l-Kitāb’dur. İkinci adı Ümmü’l-Ḳur’ān’dur. Üçüncü adı Sebʿu’l-Meşānī’dür. Dördüncü adı Sūretü’ş-Şifā’dur. Beşinci adı Esāsü’l-Ḳur’ān’dur. Altıncı adı Ḳismetü’ş-Şalavāt’dur. Yedinci adı Sūretü’l-Kenz’dür. Sekizinci adı Sūretü’l-Minnet’dür. ʿoğuzıncı adı Sūretü’n-Nūr’dur. Onıncı adı El-ḥamd’dur.

İmdi bu on aduñ her birinün bir ḥāşıyyeti vardur. Evvel El-ḥamd Sūresi’dür. Fātiḥatü’l-Kitāb didüğüümüz oldur ki evvel ibtidā Ḥaḳ teʿālā celle celālühü buyurdı:

“Yaz yā kalem, Levḥ-i Maḥfūz üzerine.” didi. Yazdı. Evvelki dünyā göğine rasūl daḫı evvel Fātiḥa yazdı. Hem nemāzuñ evvelidür. Nemāzda evvel Fātiḥa oqınur. Anuñçün Fātiḥatü’l-Kitāb didiler. Ümmü’l-Ḳur’ān anuñçün [156b] didiler kim ʿamuyı kitāblaruñ aşıldur. Anaya daḫı ümm didiler. Yaʿnī ʿıyāllerün aşıldur. Üçüncü Sebʿu’l-Meşānī anuñçün didiler kim her rekʿatda oqınur. Yarusı tesbīḥdür, yarusı duʿādur. Yedi āyetdür ve daḫı gökden yedi kez indi. Hem yedi ḥarf-i Allāh yokdur. Zīrā ʿamuyı ḥarfleridür. Pādşāh-ı ʿālem ol ḥarfleri bunda revā görmedi. Fātiḥa Sūresi’n iḥlāş birle oqıyanlar nice revā göre ḥāşā Allāh. İmdi ʿālem faḫrı Muḥammed Muşṭafā buyurur kim:

“Allāhü teʿālā baña iki nūr virdi. Benden öñdin gelen peygamberlere, benüm ümmetümden öñdin gelen ümmetlere virmedi. Evvel Fātiḥatü’l-Kitāb ikinci Sūretü’l-Baḳara kelām-ı ḳadīmden ne ḳadar kim virdi, min-

134 *Allah’ım bize afiyet ver.*

135 *Ey kişi!*

net eylemedi. Ammâ Fâtiha Süresi gelicek minnet eyledi. Buyurdi kim: *Ve lekad âteynâke seb'an mine'l-meşâni ve'l-Ḳur'âne'l-azîm*¹³⁶.

Fâtihatü'l-Kitâb, Ḳısmetü's-Şalavât anuñçün dirler kim kendü ile Ḳul ortasında Ḳısmet kıldı ki yarusı Haḳ te'âlâya du'âdur, yarusı oḳıyanlara du'âdur. Süretü'l-Minnet anuñçün dirler kim Haḳ te'âlâ Muḥammed Muştafâ'ya mu'cizâtları viricek minnet eylemedi. Fâtiha Süresi'n viricek minnet eyledi. Daḫı Süretü'l-Esâs anuñçün didiler kim her nesnenüñ esâsı vardır. Meşelâ gökleriñ esâsı beytü'l-ma'cürdür, yirleriñ esâsı Ka'be'dür. Uçmaḳlarıñ esâsı [157a] Cennât-i 'Adn'dür. Ṭamularuñ esâsı hâviyedür. Ḳamu kitâblarıñ esâsı Ḳur'an'dur. Ḳur'an'ıñ esâsı Fâtihatü'l-Kitâb'dur. Esâs dimek bünyâdı dimek olur ve daḫı rasül 'aleyhi's-selâm buyurdi kim:

"Tevrât'da, İncil'de Zebür'da ne kim yazdı, dükeli Ḳur'an'da yazdı. Ne kim Ḳur'an'da yazdı, dükelisın Fâtiha'da yazdı. Her kişi kim Fâtiha Süresi'n ihlâş u i'tiḳâd birle oḳısa Haḳ te'âlâ celle celâlühü bu dört kitâbı oḳımışça şevâb vire, *inşâ'a'llâhü te'âlâ*.

[173] **Hikâyet** Haḳ sübhâne ve te'âlâ altı nesneyi dost ṭıtdı. Evvel el yumaḡı, neye şunarsa bereketlenür. İkinci şabr kıлмаḡı, nitekim Ḳur'an'da didi. *Va'llâhü yühibbü's-sâbirin*¹³⁷. Üçüncü sünnet ü farîza işleyeni dost idindi. Uçmaḡı 'aṭâ itdi. Dördüncü tevekkül idenleri dost ṭıtdı. Cümle işin bitirmek için birün oldı. Delil-i Ḳur'an'da *ve men yetevakkel 'ala'llâhi fehüve ḥasbübü*¹³⁸. Beşinci şükr kıлмаḡı dost idindi. Ni'met artmaḡın aña virdi. Delil-i Ḳur'an *Le'in şekertüm lâ ziyedenneküm*¹³⁹. Altıncı ataya anaya râzî olanları dost idindi. Delil-i Ḳur'an'da *eni'sşkür lî velivâlideyke*¹⁴⁰.

Bilgil kim El-ḥamd beş ḫarfür. Gündüzle gice de beş vaḳt nemâzdan kim noḳsân olursa Haḳ te'âlâ 'afv ide, nemâzın ḳabül ide. Allâh üç ḫarfdür. Üçi beşe ḳatsa sekiz olur. Her kim bu sekiz ḫarf ihlâş birle [157b] oḳısa Haḳ te'âlâ celle celâlühü sekiz uçmaḳ ḳapusın anuñ üzerine açıvire. Emr ide kim ḳanḳı ḳapusından gerekse gire bilâ-ḫisâb ve lâ-'azâb. *Rabbü'l-'âlemîn* on ḫarfdür. Onı sekize ḳatsa on sekiz olur. Allâhü te'âlâ on sekiz biñ 'âlem yaratmışdır. Zâhir ü bâṭın her kim bu on sekiz ḫarf ihlâş birle oḳısa Haḳ te'âlâ aña on sekiz biñ 'âlem ḫalkınca şevâb rûzî kıla. *Er-raḥmâni'r-raḥîm* on iki ḫarfdür. On sekiz ḫarfe ḳatsa otuz ḫarf olur. Şırâṭ-ı Kübrâ bir ḳavldede otuz biñ yıllıḳ yoldur dirler. Anı Haḳ te'âlâ Şırâṭ-ı Kübrâ'sından selâmetliḡla geçüre. *Mâliki yevmi'd-dîn* on

¹³⁶ *Şu kesin ki biz sana Seb'-i Mesani ile şu yüce Kur'an'ı verdik (Hicr 87).*

¹³⁷ *Allah böyle sabırlı insanları sever (Âl-i İmran 146).*

¹³⁸ *Allah'a dayanıp güvenene Allah kâfidir (Talak 3).*

¹³⁹ *Eğer şükrederseniz ben nimetlerimi daha da artırırım (İbrâhîm 7).*

¹⁴⁰ *Hem bana hem anne babana şükret (Lokmân 14).*

iki harfdür. Otuz harfe kıtsa kırk iki olur. Her kim bu kırk iki harf ihlâş birle okısa kırk iki biñ hacca varmışça şevâb vire. *İyyâke ne‘abüdü* sekiz harfdür. Kırk ikiye kıtsa elli olur. Haq te‘âlâ celle celâlühü buyurur kim kıyâmet günü elli biñ yıl miqdârıdır. Nitekim kelâmı qadimde buyurur. *Fî yevmi kâne miqdâruhü hamsîne elfe senetin*¹⁴¹. Her kim bu elli harf ihlâş ile okısa ol qulı kıyâmet heybetinden emîn kıla. *Ve iyyâke nesta‘în* on bir harfdür. Elliye kıtsa altmış bir olur. Haq te‘âlâ altmış bir deñiz yaratmışdır. Her kim bu altmış bir harf ihlâş birle okısa ol deñizler kıtresince şevâb rûzî kıla. *İhdina ‘ş-şırâta’l-müstakîm* on toquz [158a] harfdür altmış bire kıtsa seksen olur her kim bu seksen harf ihlâş birle okısa Allâhü te‘âlâ ol qula seksen yıl devneyn ü kevineyn ‘ibâdet itmişçe şevâb vire. *Şırâta’l-lezîne en‘amta ‘aleyhim* on toquz harfdür. Seksene kıtsa toqsan toquz olur. Haq te‘âlânuñ toqsan toquz adı vardır. Aña esmâ‘ü’l-ğüsna dirler. Her kim toqsan toquz adı harf okısa Allâhü te‘âlâ celle celâlühü esmâ‘ü’l-ğüsna okımışça şevâb vire. *Ğayri’l-mağdûbi ‘aleyhim* on beş harfdür. Toqsan toquza kıtsa yüz on dört olur. Haq te‘âlâ yüz on dört süre Qur‘ân okımışça şevâb vire. *Vele’ğ-dâllîn* on harfdür. Yüz on dörde kıtsa yüz yigirmi dört olur. Her kim bu yüz yigirmi dört harf ihlâş birle okısa yüz yigirmi dört peygamber şevâb rûzî kıla. *Âmîn* dört harfdür. Yüz yigirmi dörde kıtsa yüz yigirmi sekiz olur. Her kim bu yüz yigirmi sekiz harf ihlâş birle okısa âmîn dise ol qula Haq sübhâne ve te‘âlâ dört dürlü kerâmet rûzî kıla. Evvel ölümü âsan ola. İkinci şeytân şerrinden şaklaya. Üçüncü gür ‘azâbından emîn kıla. Dördüncü kıyâmet kırkusından [158b] emîn ola. Uçmağın, dîdarını rûzî kıla. *Âmîn yâ Rabbe’l-‘âlemîn bi-rahmetike yâ erhame’r-rahimîn*.

[1] Faşl Bilgil kim mağlûkâtuñ aşlı Muğammed Muştafâ’nuñ cânıdır. Nitekim rasül hazreti buyurdı. *Ene mina ‘llâhi ve’l-mü‘minîne*¹⁴². Hattâ İbni ‘Abbâs eydür:

Allâhü te‘âlâ diledi kim ‘âlemi yarada. Bir cevher yaratdı. Ol cevhere yüz biñ terbiyyet nazârın eyledi. Her bir nazarda biñ biñ nûrlar bağışladı. Hünerler virdi. Andan şoñra ol cevherlere mağabbet nazârın eyledi. Ol cevher utandı, dirildi. Dükeli cânlar ol dürden oldı. Ferişteler, dîvler ol dürden yaradıldı. Ol cevher Muğammed Muştafâ cânıdır. Aña ‘aql-ı küll dirler. Allâhü te‘âlâ Qur‘ân içinde buyurdı kim: *Mâ kâne Muğammedün ebâ eğadin min ricâliküm ve lâkin rasûla’llâhi ve ħâteme’n-nebiyyîn*¹⁴³. Ya‘nî Allâhü te‘âlâ eydür:

¹⁴¹ Miktarı elli bin sene olan bir günde yükselirler (Meâric 4).

¹⁴² Ben Allah’tanım, mü’minler de bendendir.

¹⁴³ Muhammed içinizden hiç bir erkeğın babası değildir. Lakin Allah’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur (Ahzâb 40).

“Ey âdem oğlanları, Muhammed sizden değil midür ve sizün câlemiñüzden değil midür? Lâkin Tañrının rasûlidür, peygamberlerün temâmlığıdır. Dükeli câlemleri anuñ nürından yaratdum. Anuñ bu toprağla ne âşnâlığı olsun?” Peygamber hâzreti eyitdi:

“*Mâliye ve li'd-dünyâ ve innemâ meşelü kerâkibin râha fî yevmin şâ'ifin fe-nezele zille şeceretin fe'stirâha şümme râha*¹⁴⁴”. Ya^cnî eydür kim: Ben kandan, sizün dünyâñuz kandan? Benüm mişâlüm şol atlu kişiye beñzer. Pây günlerinde sefere gitdi idi. Issıdan üşendi, bir ağaç dibinde kondı. [159a] Biraz râhat oldı. Şoñra girü atına bindi, maqşûdından yaña gitdi ve dağı ben şol kişiyem kim Mi^crâc Gicesi'nde Sidretü'l-Muntehâ maqâmında uçmağ gevherlerinün hâzînelerin baña c'arz eylediler. Mağabbet gözinün kıyruğıyla dağı bakmadum. *Mâ zâga'l-başaru ve mâ tağâ*¹⁴⁵. Evveliyet topin her maqâmda ben kapdum. Eger yaradılmağda ise evvel tarafında kim yoklukdan var oldı, ben idüm, *mâ ħalağa'llâhü rûhî*. Eger kıyâmet meydânında ise evvel her kim sinle maqâmından baş kaldıran ben olam, *ene evvelü men yenşakku an-hü'l-arza*. Eger şefâ^cat maqâmında ise evvel şefâ^cat eyleyen ben olam, *ene evvelü şâfi^cu*. Eger Şirâ^t Köprisi'nden ise evvel aşar ben olam. Sırâ^t Köprisi'nden geçmeklige kadem uran ben olam, *ene evvelü men yecüzi's-şirâ^t*. Eger uçmağ şadrının şâhib-i manşıblığından ise evvel uçmağ kapusun benüm için açalar kim *ene evvelü men yeftahu lehü eb-vâbü'l-cenneti*. Eger c'âşıklara serverlikden ise evvel c'âşıq-ı şâdık kim ma^cşûkuñ didârin gören ben olam, *ene evvelü men yetecellâ lehü'r-Rabbü*. Ammâ bu c'acebdür bu dükeli c'izzetler benümdür ve lâkin hiç birisiyle fağrum yokdur, belkim ümmetüm fağrıdır. Zirâ kim benüm gibi peygamberleri vardur. Ammâ benüm fağrum yoklukdur ki *el-fakru fağrı*¹⁴⁶. Hağ te^câlâ Kur'ân içinde buyurdı kim: *Tilke'r-rusülü feğdâlnâ ba^czahüm c'alâ ba^czin*¹⁴⁷. Ya^cnî peygamberlerün [159b] bir nicesini yigledüm bir nicesinün üzerine. Her kankı peygamberün mu^ccizâtı çok ise kalan peygamberlerden ol yigdür. Pes bundan ma^clüm oldı kim Muhammed Muştafâ dükeli peygamberlerden yigdür. Anların her birine ne kadar mu^ccizât virildiyse cümlesi Muhammed Muştafâ'ya virildi. Belkim bunlara virilen mu^ccizâtlardan dağı artuğ virildi.

Ammâ Âdem Peygamber'e üç mu^ccizât virildi. Evvel mu^ccizâtı yırtıcı cānavarlarla söyleşmekdür. İkinci mu^ccizâtı yir dürilmekdür. Üçüncü mu^ccizâtı tağlardan şu ağıtmağdur.

¹⁴⁴ *Bana ve dünyaya ne oluyor? Hayat, yaz günü binitli yolcu gibi bir ağaç gölgesinde gölgelenir, istirahat eder ve sonra yoluna devam eder.*

¹⁴⁵ *Peygamberin gözü kaymadı, şaşmadı, aşmadı da (Necm 17).*

¹⁴⁶ *Fakrım övüncümdür.*

¹⁴⁷ *Biz o peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık (Bakara 253).*

Peyğamber yırtıcı cānavarlarla söyleşdüğü oldur kim bir kavm geldi. Ādem Peyğamber'e şikāyet idilür cānavarlardan. Ādem Peyğamber cānavarları kaçırıldı. Eyitdi:

"Ey cānavarlar, niçün oğlanlarımı incidürsüz?" Ol cānavarlar eyitdiler:

"Yā nebīyu'llāh, bunları incüddüğümüz anuñçündür kim ğıybet söylerler, kıovıcılık iderler." didi.

Muħammed Muştafā'ya daħı buncılayın mu'cizāt virildi. Bir gün mescid kapusunda otururdu. Bir kişi geldi ayağı yırtılmış. Peyğamber ħazreti şordı kim:

"Ayağın ne sebebeden yırtıldı?" Ol kişi eyitdi:

"Kelb daladı." didi. Ardınca bir kişi daħı geldi. Anuñ daħı baldırı yırtılmış. Peyğamber aña daħı şordı. Ol daħı eyitdi:

"Kelb tıladı." Pes peyğamber ħazreti tırdı. Ol kelb kıatına vardı. Eyitdi:

"Yā kelb, niçün aşħabımı incüdürsün, [160a] bunlara ħürmet eylemezsin." didi. Ol kelb ilerü geldi, yalandı. Faşih-i dil ile söyledi, eyitdi:

"Yā rasūlu'llāh, bunları kendözümünden tılamadum. Belki Tañrı te'ālā buyurdu. Şundan ötüri kim bunlar Ebū Bekr ile 'Ömer'i sevmezler." Peyğamber ħazreti eyitdi:

"Bu itcegiz yigdür Rıfāzilerden."

Ammā Ādem yir dürildüğüne sebep oldur kim Ādem Peyğamber uçmağdan çıkıcağ Hindistān'a Serendib Tağı'a indürdiler. Ādem Peyğamber iki yüz biñ yıl ağladı. Ma'şıyyetden ötüri ve hem tevbe eyledi. Ĥağ te'ālā tevbesin kıabül eyledi. Andan şoñra arzü eyledi Ĥavvā'yı görmege. Allāhü te'ālā ħazretlerinden diledi.

"Beni Ĥavvā ile buluşdur." didi. Ĥağ te'ālā yiryüzine emr eyledi. Dürildi. Ādem Peyğamber Ĥavvā ile 'Arafāt'da bulışdı.

Muħammed Muştafā'ya daħı buncılayın mu'cizāt virildi. Nitekim peyğamber ħazreti ħadışde buyurdu kim: *Züviyyet li'l-arzı fe-üryet meşārikuhā ve meğāribühā*. Ya'ñi yir benümçün dürüldi. Maşrıqları mağribleri gördüm. Ümmetümüñ mülki ol yirlere iriserdür. Ya'ñi dükeli dünyā ħalkı Müslümān olalardur. Andan şoñra dünyāyı kāfirler duta, kıyāmet anlaruñ üzerine kıopa.

Ammā Ādem Peyğamber'üñ üçüncü kerāmeti tağdan şu akıtdı. Bir bölük cemā'at geldiler. Ādem Peyğamber'e eyitdiler:

"Şusuzluğdan zaħmet çekerüz. Elüñi işbu tağ üzerine [160b] kıo, şu aқsın." Çün Ādem elini tağ üzerine kıodı şular revān oldu.

Muħammed Muştafā'ya daħı buncılayın mu'cizāt virildi. Şol vaқt kim Benī Kıarıza cühüdları geldiler. Peyğamber ħazretine eyitdiler:

“Yâ rasûlu'llâh, yirler ğayrda Şu yokdur. Bizüm içün Tañrı te'âlâdan dileyüvirgil.” didiler. Peyğamber ğazreti du'â eyledi, derğâl Cebrâ'îl geldi, eyitdi:

“Yâ rasûlu'llâh, elüñ yiryüzinde ğo.” Peyğamber ğazreti elini yir üzerine ğodı. Şol dem Şular revân oldu. Benî Ğarîza cühûdlarınıñ ekinliklerine ağdı.

Ammâ İdrîs Peyğamber'üñ üç mu'cizâtı vardır. Evvel yılduzlarıñ ŐağıŐın bilürdi. İkinci ağaç yaprağlarınıñ ŐağıŐın bilürdi. Muğammed Muştafâ'ya dağı buncılayın mu'cizât virildi.

Ammâ Nüh Peyğamber'e beş mu'cizât virildi. Evvel ğacerdür. İkinci mādur. Üçüncü nazardur. Dördüncü Őecerdür. Beşinci mağardur. Ammâ ğacer oldu ki Nüh Peyğamber ümmetin yüz yıl da'vet eyledi. Şehâdet kelimesin bunlara 'arz eyledi, imâna gelmediler. Maşharaya aldılar, belkim dögdiler. Ol yüz yılıñ içinde zağmet çekerdi, Şabr iderdi. Evvel mu'cizât istediler. Geldiler, eyitdiler:

“Yâ Nüh, ğirçek peyğamber iseñ bize mu'cizât ğöster.” didiler. Eyitdi:

“Ne mu'cizât dilersiz?” didi. Eyitdiler:

“Taş ğoğdur, ekin ekemezüz. Du'â eyle taşlar **[161a]** toprak olsun.” Derğâl Cebrâ'îl geldi. Eyitdi:

“Yâ Nüh, ol taşlara işâret eyle.” Nüh taşlara işâret eyledi. Taşlar toprak oldu. Ol ğavm imâna gelmediler. Muğammed Muştafâ'ya dağı buncılayın mu'cizât virildi. Şöyle kim:

Medîne Şehrine geldüğinden Őoñra yedi yıl geğecek FeriŐ Ğavmi'nden bir ğâ'ife geldiler. Eyitdiler:

“Yâ rasûlu'llâh, 'Ağığ Deresi bizüm ekinligimüzdür. Taş ğoğluğundan ekin ekemezüz. Du'â eyle, ol taşlar toprak olsun.” Peyğamber ğazreti buyurdı, Őahâbilerle 'Ağığ Deresi'ne vardı. Du'â eyledi, taşlara işâret eyledi, taşlar dükeli toprak oldu.

Ammâ Şu oldu kim bir ğavm Nüh Peyğamber'e geldiler. Eyitdiler:

“Yâ Nüh, bizüm yirlerimiz ğurı yirlerdür. Eger du'â eyleyüp bize ğetürürseñ seni Ğağ peyğamber bilürüz.” Nüh Peyğamber ğurığeldi, nemâz ğıldı, du'â eyledi. Derğâl Cebrâ'îl geldi. Eyitdi:

“Yâ Nüh, işbu tağa ğığ. Elüñi ol tağ üzerine ğo. Tañrınıñ ğudretin ğöresin.” Nüh ol tağa ğığdı. Elin ol tağ üstine ğodı. Ol tağdan Şular ğığdı. Ol ğavmüñ yirlerinden yaña ağdı. Ol ğavm imâna gelmediler.

Muğammed Muştafâ'ya dağı buncılayın mu'cizât virildi. Ol vağt kim Ğazîta Ğabîlesi'n **[161b]** Nazîra Ğabîlesi'n yirlerinden ğöçürdiler. Vardılar, bir yirde ğondılar kim anda Şu yoğ idi. Geldiler, peyğamber ğazretine eyitdiler:

“Yâ rasûlu’llâh, qonduđumuz yir řusuzdur. İmdi bizüm için duća eyle, ađ tećaļa řu virsin.” didiler. Peyđamber azreti řurıgeldi, nemâz kıldı, duća eyledi. Derđâl Cebrâ’il geldi. Eyitdi:

“Yâ rasûlu’llâh, elüñi ol şusuz yir üzerine koğıl.” Peyđamber azreti şurıgeldi, şağâbilerle vardı, elin ol şusuz yir üzerine qodı. Fi’l-đâl şular revân oldu.

Ammâ nağar oldur kim bir bölük qavm Nüğ Peyđamber’e geldiler. Eyitdiler:

“Yâ Nüđ, bir ođlan yavı kılduđ. Eger sen ađ peyđamber iseñ ol ođlanuñ qandalıđın bize bilüviresin, tâ saña imân getürevüz.” didiler. Nüđ duća eyledi, Cebrâ’il geldi.

“Yâ Nüđ, Allâhu tećaļa selâm itdi. Maşrıqdan yaña bağsun.” didi. Bağdı, ol oğlanı gördi. Qayudandur (?) nişânın şordılar eydivirdi. Ne yirde idügin eydivirdi. Buldılar. Ol qavm yine imâna gelmediler.

Muđammed Muştafa’ya dağı buncılayın mućizât virildi. Şöyle ki peyđamber azreti bir gün ğazâda idi. Leşker bir tađ üzerinde qondılar. Ol Gün ‘Alî’nüñ bir devesi qağdı. ‘Alî iki gün istedi.

KAYNAKLAR

a. Kitap, Makale ve Ansiklopediler

ALGAR, Hamit, (1991), "Bahaeddin Nakşibend", İslâm Ansiklopedisi, C 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ATEŞ, Ahmet, (2001) "Kuşeyrî", İslâm Ansiklopedisi, C 6, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.

ATEŞ, Süleyman, (1996), "Habîb en-Neccâr", İslâm Ansiklopedisi, C 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

CEBECİOĞLU, Ethem, (2003), "Mansûr b. Ammâr", İslâm Ansiklopedisi, C 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÇETİN, Nurullah, (2007), Roman Çözümleme Yöntemi, Ankara.

DEMİRCİ, Mehmet, (2003), "Mâlik b. Dînâr", İslâm Ansiklopedisi, C 27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, (Tya), Tarih-i Taberî, C. 1., Ter:M. Faruk Gürtunca, İstanbul: Sağlam Yayınları.

Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, (Tyb), Tarih-i Taberî, C. 2., Ter:M. Faruk Gürtunca, İstanbul: Sağlam Yayınları.

Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, (Tyc), Tarih-i Taberî, C. 3., Ter:M. Faruk Gürtunca, İstanbul: Sağlam Yayınları.

Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, (Tyd), Tarih-i Taberî, C. 4., Ter:M. Faruk Gürtunca, İstanbul: Sağlam Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992a), C 1, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992b), C 2, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992c), C 3, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992d), C 4, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992e), C 5, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992f), C 6, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992g), C 7, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992h), C 8, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992i), C 9, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992j), C 10, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992k), C 11, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, (1992l), C 12, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

FAYDA, Mustafa, (1989), "Aişe", İslâm Ansiklopedisi, C 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

FAYDA, Mustafa, (1992), "Bilâl-i Habeşî", İslâm Ansiklopedisi, C 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- FAYDA, Mustafa, (1994), "Ebu Bekir", İslâm Ansiklopedisi, C 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- FAYDA, Mustafa, (2005), "Muhammed", İslâm Ansiklopedisi, C 30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- FAYDA, Mustafa, (2007), "Ömer", İslâm Ansiklopedisi, C 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1957), Türk Hikâyeciliği, İstanbul.
- HARMAN, Ömer Faruk, (2000a), "İbrahim", İslâm Ansiklopedisi, C 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HARMAN, Ömer Faruk, (2000b), "İsa", İslâm Ansiklopedisi, C 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HARMAN, Ömer Faruk, (2006), "Musa", İslâm Ansiklopedisi, C 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HARMAN, Ömer Faruk, (2007), "Nuh", İslâm Ansiklopedisi, C 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HEFFENING, W., (2001), "Şâfi'î", İslâm Ansiklopedisi, C 11, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- İLERİ, Selim, (1978), "Çeviriden Yerli Yapıma", Oluşum, C 4, S. 14, Aralık.
- İSEN, Mustafa, (1997), Ötelerden Bir Ses, Ankara.
- İSEN, Mustafa-HORATA, Osman-MACİT, Muhsin-KILIÇ, Filiz-AKSOYAK, İ. Hakkı, (2006), Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara.
- KANDEMİR, Yaşar, (1992), "Câbir b. Abdullah", İslâm Ansiklopedisi, C 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KANDEMİR, Yaşar, (1995), "Fatıma", İslâm Ansiklopedisi, C 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet, (1985), Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III, Tip Tahlilleri, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet, (1991), Hikâye Tahlilleri, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARA, Mustafa, (1994), "Dâvûd et-Tâî", İslâm Ansiklopedisi, C 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KAVRUK, Hasan, (1998), Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, İstanbul.
- KILAVUZ, A. Saim, (1989a), "Ali el-Hâdî", İslâm Ansiklopedisi, C 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KILAVUZ, A. Saim, (1989b), "Ali er-Rıza", İslâm Ansiklopedisi, C 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KILIÇ, Filiz-ARSLAN, Mustafa-BÜLBÜL, Tuncay, (2007), Otman Baba Velayetnamesi (Tenkitli Metin), Ankara.
- KILIÇ, Filiz, (2010), Âşık Çelebi, Meşâirü'ş-Şu'arâ, İstanbul.

- KILIÇ, Filiz, (2011), Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Ankara.
- KILIÇ, Filiz-BÜLBÜL, Tuncay, (2011), Demir Baba Velâyetnâmesi (İnceleme-Tenkitleti Metin), Ankara.
- KILIÇ, M. Erol, (1999), "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", İslâm Ansiklopedisi, C 20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÖKSAL, M. Asım, (2004a), Peygamberler Tarihi, C 1, Ankara.
- KÖKSAL, M. Asım, (2004b), Peygamberler Tarihi, C 2, Ankara.
- KURGAN, Şükrü, (1945), "Osmanlı Devrinde Mensur Hikayeciliğimize Ait Bir Eser", Türk Dili Belleten, Seri III, S 4-5, Kasım.
- KURNAZ, Cemal, (1996), Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, İstanbul.
- KUT, Günay, (1985), "Acaib el-Mahlûkat Tercemeleri Üzerine", Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri, Türk Edebiyatı, İstanbul.
- KÜÇÜK, Hülya-CEYHAN, Semih, (2007), "Rabia el-Adeviyye", İslâm Ansiklopedisi, C 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1963), "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", TDAY.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1967), "Divan Edebiyatında Hikâye", TTK Belleten.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1973), Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara.
- MARGOLIOUTH, D. S. (2001), "Abdülkadir. Abd al-Kâdir el-Cîlî (Geylânî)", C 1, İslâm Ansiklopedisi, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1985), "Divan Edebiyatında Hikâye", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, Ankara.
- MCDONALD, D.B. (2001), "Hikâye", İslâm Ansiklopedisi, C 5., Eskişehir.
- MERMER, Ahmet-KESKİN KOÇ, Neslihan, (2005), Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara.
- MERMER, Ahmet-ALICI, Lütfi-EFLATUN, Muvaffak-KESKİN KOÇ, Neslihan-BAYRAM, Yavuz, (2006), Eski Türk Edebiyatına Giriş, Ankara.
- ONAY, Ahmet Talât, (1992), Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Haz.: Cemal Kurnaz, Ankara.
- ÖNAL, Mehmet, (1996), "Tahkiyeli Eserleri Tahlil Plânı Hakkında Bir Deneme", Bilig, S. 1, Bahar.
- ÖNGÖREN, Reşat, (2000), "İbrahim b. Edhem", İslâm Ansiklopedisi, C 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖNGÖREN, Reşat, (2003), "Ma'rûf-ı Kerhî", İslâm Ansiklopedisi, C 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖNKAL, Ahmet, (1991), "Amr bin As", İslâm Ansiklopedisi, C 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖRİK, Nahit Sırrı, (1933), Roman ve Hikâye Hakkında, İstanbul.

ÖZ, Mustafa, (1993), "Ca'fer es-Sâdık", İslâm Ansiklopedisi, C 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÖZ, Mustafa, (2003), "Mehdî el-Muntazar", İslâm Ansiklopedisi, C 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÖZTÜRK, Zehra, (1993), Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf ile Zelihâ Mesnevîsi'nde Tipler ve Motifler, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

PAKALIN, Mehmet Zeki, (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul.

Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, (Tya), C 1, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, (Tyb), C 2, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, (Tyc), C 3, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, (Tyd), C 4, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, (Tye), C 5, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, (Tyf), C 6, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

SAVORT, Theodore, (1961), Terceme Sanatı, Ankara.

SEYDA, Mehmet, (1964), "Romanda Tip-Karakter İkilemi", Varlık.

SUCU, Nurgül, (2006), Eski Türk Edebiyatında Terceme Geleneği, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 19.

ŞAHİN, Hatice, (2003), Eski Anadolu Türkçesi, Ankara.

ŞİBAY, Halim Sabit, (2001) "Ebû Hanife", İslâm Ansiklopedisi, C 4, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.

Tahirü'l-Mevlevî, (1994), Edebiyat Lügatı, Haz.: Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul.

TODOROV, Tzvetan, (1983), "Metnin Yapısında Biçemin Yeri" Çev: Ahmet Kocaman, Türk Dili, S. 374, Şubat.

TODOROV, Tzvetan, (2004), Fantastik, Çev: Nedret Öztokat, İstanbul.

TÖKEL, Dursun Ali, (2000), Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Ankara: Akçağ Yayınları.

TÜMER, Günay, (1993), "Circis", İslâm Ansiklopedisi, C 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TÜRER, Osman, (1996), "Fudayl b. İyâz", İslâm Ansiklopedisi, C 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ULUDAĞ, Süleyman, (1992), "Bâyezid-i Bistamî", İslâm Ansiklopedisi, C 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ULUDAĞ, Süleyman, (2002), "Kuşeyrî Abdülkerim b. Hevazın", İslâm Ansiklopedisi, C 26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

UYSAI, Ahmet E. (1964), "Edebiyat Açısından Doğu ve Batı Mistisizminde Zaman Düşüncesi" Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, C XII, S. 1-2, Ocak-Haziran.

UZUNPOSTALCI, Mustafa, (1994), "Ebû Hanife", İslâm Ansiklopedisi, C 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÜNVER, İsmail, (1993), "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Türko-
loji Dergisi, XI.

VAN ARENDONK, C., (2001) "İbrahim b. Adham", İslâm Ansiklopedisi, C 5/2, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.

WALLS, D. H. (1963), "Türk Roman ve Hikayesi Üstüne Birkaç Söz", Ataç, C I, S 9, Ocak.

WELLEK, Rene-WARREN, Austin, (1971), "Genel, Karşılaştırmalı ve Ulusal Edebiyat", Çev: Yurdanur Salman, Yeni Dergi, S 77, Şubat.

WENSINCK, A. J. (2001) "Amr bin el-As", İslâm Ansiklopedisi, C 1, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.

YAVUZ, Hilmi, (1987), "Romanda Tip Sorunu Üzerine", Yazın Üzerine, İstanbul.

YEKBAŞ, Hakan, (2010), Divan Şiirinde Yunanî Şahsiyetler, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 15.

Yeni Rehber Ansiklopedisi, (Ty), C 2, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

YETİK, Erhan, (1996), "Habîb el-Acemî", İslâm Ansiklopedisi, C 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

YILMAZ, Faruk, (2004a), Peygamberler Tarihi, C 1, Ankara.

YILMAZ, Faruk, (2004b), Peygamberler Tarihi, C 1, Ankara.

YILMAZ, Faruk, (2004c), Peygamberler Tarihi, C 1, Ankara.

ZAVOTÇU, Gencay, (2006), Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü, Ankara.

ZERAFFA, Michael (1982), "Kurmaca Metinlerin Okunması" Çev: Oya Berk, Yazko Çeviri, 1-4, Ocak-Şubat.

b. Sözlükler

Ahmet Vefik Paşa, (2000), Lehce-i Osmânî, Haz: Recep Topralı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

AYVERDİ, İlhan, (2005), Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 Cilt), İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

- DANKOFF, Robert, (2008), Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü, Çev.: Semih Tezcan, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (2005), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara.
- DİLÇİN, Cem, (1983), Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Divanü Lugat'it-Türk Dizini, (1972) , Türk Dil Kurumu, Ankara.
- KANAR, Mehmet, (2000), Farsça-Türkçe Sözlük, İstanbul.
- KANAR, Mehmet, (2008), Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul.
- KANAR, Mehmet, (2008), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, İstanbul.
- PARLATIR, İsmail, (2006), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınları.
- REDHOUSE, Sir James, (2006), Turkish and English Lexicon, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- STEINGASS, F., (2006), A Comprehensive Persian-English Dictionary, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemseddin Sami (1987), Kamûs-ı Türkî, 2. baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (Komisyon), (1965), Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, XI Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türk Dil Kurumu (Komisyon), (1988), Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (Ty), Büyük Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

DİZİN

A

- °Abdu'llāh ibni Mübārek · 266
°Abdu'llāh ibni Yezīd · 228
°Abdu'llāh Yāfi'ī · 277
°Abdü'l-Ḳādir Geylānī · 272, 276, 278, 283
°Abdü'l-Muṭṭalib · 197, 198
°Acā'ibü'l-Maḥlūkāt · 272
Aḥmedü'l-Cevād · 50, 51, 114, 172, 173, 174
°Aḳīḳ Deresi · 319
Aḳrāyim · 223
°Alī bin Muḥammed · 61, 284
°Alḳame · 156, 157
°Amr bin °Aş · 70, 71, 272
Anṯākiyye · 33, 34, 113, 168
°Arafāt · 24, 285, 286, 318
Aristaṯalis · 270, 271
°Aşaf bin Berḫiyā · 253
Aşḫāb-ı Kehf · 197
Aşḫāb-ı Raḳīm · 197
°Azrā'il · 39, 40, 52, 143, 144, 166, 237, 238

B

- Bağdād · 70, 216, 219, 221, 268, 274, 277, 278, 279, 285, 286, 297
Başra · 116, 117, 131, 132, 134, 189, 206, 212, 220, 222, 230, 237
Bāyezīd-i Bişṯāmī · 138, 140, 155, 185, 213, 214
Behrām · 268
Belḫ · 180, 273
Belḳis · 253, 254, 255, 256, 257

- Bilāl-i Ḥabeşī · 16, 73, 90, 91, 156, 157, 269, 270
Buḫārī · 167
Bustānū'l-°Ārifin · 211

C

- Cābir ibni °Abdu'llāh · 227
Cālīnūs Ḥakīm · 250
Cāmi'-i Bağdād · 272
Cebel-i Lübnān · 247
Cebra'īl · 13, 28, 31, 41, 43, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 63, 65, 123, 126, 131, 133, 169, 172, 173, 174, 176, 189, 193, 195, 213, 214, 224, 225, 227, 230, 232, 233, 234, 238, 239, 240, 244, 246, 263, 268, 269, 294, 310, 311, 313, 319, 320
Cemşīd · 270
Ceyḫūn · 193, 270
Circīs · 46, 47, 48, 49, 50, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307
Cüneyd-i Bağdādī · 215

Ç

- Çin · 263

D

- Dāvud-ı Ṭā'ī · 127
Dāziyān · 46, 47, 48, 49, 50, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306
Dicle · 249, 274, 275

E

Ebü Cehil · 245, 246
 Ebü Hafs-ı Kebîr-i Buḥārî · 167, 168
 Ebü Ḥanîfe · 131, 132, 249, 250
 Ebü Hüreyre · 214, 231
 Ebu'l-Ḥasan 'Alî · 281
 Ebu'l-Me'âlî · 68, 69, 272, 273
 Ebü Mu'âviye-i Żarîr · 217
 Ebü Şehme · 14, 20, 66, 67, 161, 162
 Eflaḥ · 66, 67, 162
 Eflün · 47, 298, 399, 305, 306
 Enes ibni Mâlik · 156, 255
 Erdeşîr Bâbek · 298
 Eyyüb-ı Enşârî · 30, 256

F

Fezza · 240
 Filistî'n · 298
 Fuḍayl ibni 'lyad · 166

G

Ġazbân · 54, 55, 242

H

Ḥabîb-i 'Acemî · 209, 210
 Ḥabîb bin Mâlik · 28, 245, 246
 Ḥabîb-i Neccâr · 15, 34, 106, 168
 Hâbil · 42, 261
 Ḥaccâc bin Yûsuf Yezîd · 163
 Ḥvâce Bahâ'e'd-dîn Naqş-bendî · 288
 Ḥvâce Mü'eyyed · 288, 289
 Hâm · 42, 261
 Ḥarezmi · 270
 Ḥarrân · 281

Hârûn er-Reşîd · 60, 152, 153, 217,
 219, 249, 290, 292

Hârût · 174, 175

Ḥasan-ı Başrî · 125, 132, 139, 209,
 215, 220

Hazret-i 'Â'îşe · 15, 56, 64, 65, 230,
 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238

Hazret-i 'Alî · 14, 20, 52, 53, 54, 55,
 56, 119, 122, 162, 163, 199, 238,
 239, 240, 241, 242, 243, 244, 257,
 258, 259, 260, 261, 269, 295, 320

Hazret-i Dâvud · 184, 271

Hazret-i Ebü Bekr · 26, 31, 63, 64, 65,
 66, 70, 121, 122, 170, 171, 199,
 230, 231, 232, 233, 234, 257, 258,
 259, 260, 261, 268, 318

Hazret-i Eyyüb · 14, 43, 44, 45, 222,
 223, 224, 225

Hazret-i Fâtîma · 14, 27, 52, 53, 54, 55,
 122, 231, 238, 239, 240, 241, 242,
 243, 244

Hazret-i Ḥadîce · 56, 228, 236, 240

Hazret-i Ḥasan · 30, 52, 53, 54, 55, 61,
 238, 240, 241, 242, 244, 281, 285,
 294

Hazret-i Ḥüseyn · 30, 52, 53, 54, 55,
 61, 238, 240, 241, 243, 244, 281,
 285, 294

Hazret-i İbrâhîm · 23, 35, 36, 37, 38,
 154, 155, 163, 164, 166, 195, 212,
 213, 214, 219, 228, 261, 262, 311

Hazret-i İdrîs · 299, 319

Hazret-i İlyâs · 271, 299

Hazret-i 'İsâ · 20, 30, 32, 33, 112, 113,
 114, 124, 127, 133, 134, 142, 155,
 157, 158, 166, 168, 169, 193, 236,
 255, 260, 261, 263, 294, 298, 299

Hazret-i Muḥammed · 19, 21, 22, 23,
 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 52, 53,

54, 55, 56, 57, 58, 63, 64, 66, 67, 68,
69, 70, 73, 77, 80, 88, 90, 92, 93, 94,
96, 97, 98, 100, 101, 105, 108, 113,
121, 122, 130, 170, 171, 193, 198,
199, 230, 231, 233, 239, 241, 244,
245, 246, 257, 258, 260, 261, 271,
272, 277, 278, 310, 311, 312, 313,
314, 315, 316, 317, 318, 319, 320
Hazret-i Mūsā · 34, 35, 57, 112, 142,
143, 167, 176, 182, 183, 235, 261,
262, 263, 264, 287, 309, 311
Hazret-i Nüh · 41, 42, 43, 176, 177,
261, 319, 320
Hazret-i ʿOsmān · 122, 199, 257, 258,
259, 261, 268, 269
Hazret-i ʿÖmer · 20, 30, 31, 65, 69,
122, 156, 160, 161, 162, 163, 191,
196, 199, 212, 231, 256, 257, 258,
259, 260, 261, 268, 272, 278, 279,
309, 318
Hazret-i Süleymān · 11, 16, 39, 40,
113, 114, 121, 143, 144, 175, 189,
190, 250, 251, 252, 253, 254, 255,
271
Hazret-i Yaʿqūb · 46, 268
Hazret-i Yūnus · 263, 311
Hazret-i Yūsuf · 46, 139, 163, 223,
225, 235, 250, 268, 311
Ḥayber · 242
Herāt · 290
Ḥızr · 21, 68, 145, 146, 193, 271, 277
Ḥicāz · 179, 278, 284
Hindistān · 24, 61, 68, 158, 159, 277,
318
Ḥirā Tağı · 28, 246
Ḥorasan · 113, 135, 168, 210, 284,
288, 290
Ḥusayrī · 240
Hüdhüd · 38, 251, 252

Hürmüz · 64, 87, 160
Ḥüsrev · 207, 271, 272
Ḥüsrev-nāme · 208

I-i

ʿIrāk · 167, 286
İbni ʿAbbās · 176, 231, 235, 240, 316
İbni Fāriż · 278
İbni Mesʿūd · 231, 309
İbni ʿÖmer · 191, 196, 231
İbni Sekīne · 274, 275
İbrāhīm ibni Edhem · 12, 77, 78, 84, 88,
92, 95, 96, 102, 115, 128, 129, 137,
138, 164, 166, 177, 178, 179, 180,
221, 247, 269, 309
İmām Faḥre'd-dīn Rāzī · 310
İmām Kuşeyrī · 192, 193, 194
İmām Mālik · 217
İmām Rızā · 290
İmām Şāfiʿī · 214, 216, 217
İrāc · 271
İsfendiyār-ı Māhī · 185
İskender-i Zü'l-ḳarneyn · 97, 105, 107,
108, 110, 270, 271, 272
İsrāfil · 53, 238, 310, 313

K

Kaʿbe · 16, 51, 135, 173, 174, 206,
218, 250, 266, 278, 315
Ḳābil · 42, 261
Ḳāf Tağı · 39, 113, 143
Ḳarn · 184
Ḳayşarī · 171
Kemāle'd-dīn Muḥammed · 278
Kerbela · 244
Kifl · 197

Koşantıniyye · 68, 277
 Kûbbe-i Şahrâ · 137
 Kuḍayb-ı Elbân Muşulî · 277, 278
 Kuds · 114, 137, 138, 189, 208
 Kûfe · 57, 287, 310
 Kûh-ı Demânür · 271

L

Loḵmân Ḥakīm · 249

M

Mâlik bin Dînâr · 132
 Mañşûr bin ‘Ammâr · 22, 115, 180,
 204, 206
 Ma‘rûf-ı Kerhî · 127
 Mârût · 174, 175
 Medîne · 27, 69, 156, 170, 241, 244,
 268, 269, 272, 287, 294, 319
 Mehne · 288
 Mekke · 12, 14, 24, 28, 51, 56, 57, 58,
 59, 64, 65, 68, 69, 72, 74, 76, 77, 80,
 81, 83, 89, 95, 113, 115, 129, 135,
 136, 137, 138, 171, 172, 174, 177,
 183, 191, 197, 199, 206, 218, 219,
 233, 244, 245, 250, 268, 269, 278,
 279, 287, 291
 Me‘mûn · 61, 62, 164, 290, 291, 292,
 293
 Mendeze · 252
 Meryem · 17, 107, 207, 235, 236, 260,
 299, 311
 Mescid-i Aḵşâ · 190
 Mescid-i Kûfe · 57, 287
 Mescid-i Şahrâ · 138
 Mısr · 70, 272, 275, 276, 278, 279

Mikâ‘il · 51, 52, 65, 174, 195, 234, 238,
 313
 Muḥammed bin ‘Alî bin Mūsâ bin Ca‘fer-
 i Şâdık · 58, 287
 Muḥammed bin ‘Alî er-Rızâ · 291, 293
 Muḥammed bin Ḥasan ‘Askerî · 285
 Muḥammed Şeyḫ Ebū Sa‘îd Ebu’l-Ḥayr ·
 289
 Muḫyi’d-dîn-i ‘Arabî · 274, 282
 Muşul · 277, 298
 Mu‘tefid Ḥalîfe · 62, 285
 Muvattâ‘ · 217
 Mütevekkil Ḥalîfe · 60, 284

N

Nemrûd · 23, 262, 268
 Nihâvend · 68, 277
 Nîl · 34, 69, 176, 272, 275, 276, 310
 Nisvân · 204, 205, 206
 Nüşîrevân · 160, 164

Ö

‘Ömer ibni ‘Abdû’l-‘azîz · 217

R

Rabi‘atü’l-‘Adavîn · 14, 218, 219
 Raḫîme · 44, 223, 224, 225
 Rûm · 169, 171, 172, 258
 Rüstem · 7, 17, 96, 107, 108, 109, 185

S

San‘ân · 251
 Selâmetü’s-Sevdâ · 221

Selmān-ı Fāris · 156
Semerkand · 159, 167
Seyfū'd-dīn 'Abdū'l-Vahhāb · 283
Seyyid Aḥmed bin Ebu'l-Ḥasan Rifā'ī ·
281
Sırrahū Min Rey · 61, 285
Süfyān-ı Şevrī · 183

Ş

Şakīk-ı Belhī · 164
Şām · 49, 57, 183, 245, 246, 286, 287,
298, 303
Şem'ūn · 14, 148, 168, 169
Şevvāne Çengī · 187
Şeyḥ 'Alī Heybetī · 284
Şeyḥ Baqqār · 289
Şeyḥ Evḥa'd-dīn-i Kirmānī · 274
Şeyḥ Ḥayāt-ı Ḥarrānī · 280
Şeyḥ Müferriḥ · 285, 286
Şeyḥ Müvekkil · 218
Şeyḥ Necbū'd-dīn Sühreverdī · 284
Şeyḥ Şan'ān · 171
Şeyḥ Şıblī · 127

T

Taqlasā · 299
Taḳyanus · 197
Ṭalḥa · 190
Ṭarsūs · 128
Ṭaymūs · 271

Tefsīr-i Kebīr · 310
Ṭūr Ṭaḡı · 34, 176, 311

Ü

Ürve · 110, 199, 200, 201, 202, 203,
204

V

Veheb bin Münebbih · 199

Y

Yāfeş · 42, 261
Yahūd · 157
Yahyā · 260
Yemen · 15, 62, 136, 184, 233, 250,
251, 253, 280
Ye'cüc ve Me'cüc · 258

Z

Za'ferānī · 214, 215
Zāhid-i Bermekī · 114, 158
Zeliḥā · 223, 250
Zübeyde · 84, 218, 219
Zū'l-cüş Biñarı · 271
Zū'l-feḳār · 242, 295
Zū'n-nūn-ı Mıṣrī · 310
Zühre · 106, 111, 175

SÖZLÜK

A

Âb:Su.

Abes: Gereksiz, anlamsız, boş.

Adavet: Düşmanlık.

Adû: Düşman.

Ağu: Zehir.

Ahsen: En güzel, çok güzel.

Ahvâl: Haller.

Alâ'ik: Alakalar, ilgiler.

Alef: Ot, hayvan yemi.

Amûd: 1. Dik, dikine. 2. Sütun, direk.

Añaru: Öte, ileriye doğru, öbür taraf.

Ancılayın: Öyle, onun gibi.

Añramak: Homurtulu ses çıkarmak, haykırmak, kükremek.

Arıklamak: 1. Zayıflamak. 2. Doğduktan sonra cılız kalmak, büyüyememek. 3. İhtiyarlamak.

Arkurı: Eğri, yan üstü, tersine, aykırı, yanlamasına, karşı, ters.

Artuk: Fazla.

Arziyye: 1. Toprakla ilgili, yer ile ilgili. 2. Toprakta yetişen.

Ases: Gece bekçisi.

Âsmân: Gökyüzü, sema.

Âşnâ: Bildik, tanıdık.

Avâne: Yardımcı, yordakçı.

Ayruksı: 1. Kimseye benzemeyen. 2. Acınacak durumda.

Azâ: Baş sağlığı ziyareti.

Azîm: Büyük, yüce.

B

Ba'de zemân: Bir süre sonra.

Bâğbân: Bahçıvan.

Bahîl: Cimri.

Bahr-ı Muhît: Okyanus.

Bakar: Öküz, sığır.

Bâliğa: Erişkin, büluğa ermiş.

Balkımak: Parlamak, parıldamak, göz alıcı güzel olmak.

Bañlamak: 1. Yüksek sesle bağır-mak. 2. Ezan okumak. 3. Gürlemek.

Bast Etmek: 1. Yaymak, sermek. 2. Açıklamak, sergilemek.

Becid Becid: Israrla.

Be-her Takdîr: Her halükârda.

Behre-mend: Nasibi olan, hissedar.

Belemek: Çocuğu kundaklamak, sarmak, beşiğe bağlayarak, sarak yatırmak.

Belî: Evet.

Bende: Kul, köle.

Beriyye: Çöl.

Berk: Sağlam, sıkı, kuvvetli.

Berk Urmak: Parlamak.

Beşâret: Müjde, muştu, iyi haber.

Bevl Etmek: İşemek.

Bey’: 1. Satış. 2. Satın alma. 3. Alış-veriş, ticaret.

Beyâbân: Çöl.

Bezemek: Süslemek.

Bid’at: 1. Yenilik, sonradan meydana gelen şey. 2. Hz. Muhammed’den sonra dine getirilen yenilik.

Bî-hûd: 1. Kendinde olmayan, baygın. 2. Kendini kaybetmiş, çıldırmış, çılğın.

Bilece: Birlikte, beraber.

Bîmâr: Hasta.

Bîmâristân: Hastane.

Biregü: Bir kimse, başkası.

Biti: 1. Defter. 2. Mektup. 3. Kitap. 4. Forma, kitap parçası. 5. Muska. 6. Vesika, vekâletname, senet, kart, kimlik cüzdanı, tezkere.

Bîzâr Olmak: Bıkmak, usanmak, bezmek.

Boğmak: Gerdanlık.

Bolay: Bunun gibi.

Bozdoğan: Eskiden kullanılan altı toplu bir gürze verilen ad.

Bukağu: Hayvanın ayağına vurulan köstek.

Burak: Hz. Muhammed’in Miraç Gecesi’ndeki biniti.

Burcak burcak: Burcu burcu.

Bühtân: İftira.

Bükâ’: Ağlamak.

Büngâh: 1. Sandık odası, malzeme odası. 2. Çadır. 3. Kurum.

Bünyâd Etmek: Kurmak, yapmak.

Bürehne: Açık, yalın, çıplak.

Bürhân: Delil, hüccet, isbat vasıtası.

Bürke: Gölet, gölcük, havuz.

C

Câ-be-câ: Yer yer.

Câme: Elbise, çamaşır.

Cânib: Yön.

Cem etmek: Toplamak.

Cemîle: Güzel.

Cerâhat: 1. Yara. 2. İrin.

Ceza’ u Feza’: Ağlayıp sızlanma.

Cezîre: Ada.

Cühûd: 1. Bilerek inkâr etmek. Bildiği hâlde yanlış söylemek. 2. Hz. Muhammed’i bildikleri ve mukaddes kitaplarında onun evsâfını okudukları hâlde inkâr eden Yahudiler.

Ç

Çâh: Kuyu, çukur.

Çâk Olmak: Parçalanmak.

Çılbur: 1. Hayvanların yular başlığının çene altındaki halkasına bağlanan ip veya takılan zincir.

D

Dâbbe: Yük ve binek hayvanı.

Dâd: Adalet, dürüstlük, imdat.

Dağdağa: Gürültü, ıztırap, boş yere telâş ve zorluklar.

Dârû: İlaç.

Dâye: Dadı, bakızı.

Dellâk: Tellak, keseci.

Depelemek: Ezmek, hakkından gelmek.

Depremek: Kımıldamak, hareket etmek, sarsılmak.

Deyn: Borç.

Dîbâ: Renkli ve desenli ipek. İpekli kumaş.

Dîdâr: 1. Yüz. 2. Görüşme, buluşma.

Dike Dike Bakmak: Gözünü açarak sert sert bakmak, dik dik bakmak.

Dilbend: Tercüman.

Dilekci: Şefaatchi.

Dirgürmek: Diriltmek, ihya etmek.

Dirmek/dermek: Toplamak.

Dîv: 1. Dev. 2. Şeytan, iblis. 3. Cin. 4. Vahşi. 5. Müfsit. 6. Pehlivan. 7. İri at.

Dîvâr: Duvar.

Dok: 1. Keten bez. 2. Gümüş kardin gerdanlığı.

Döğünmek/dövünmek: Pişman olmak.

Döymek: Sabretmek, tahammül etmek, dayanmak.

Duyûn: Borçlar.

Dübür: 1. Makat, kıç. 2. Son. 3. Geri, arka.

Dükeli: Hep, cümle, hepsi, bütün, herkes

Dün Yarısı: Gece yarısı.

Dürr-i Şehvâr: Şahlara yaraşan iri inci.

Düş Olmak/Tuş Olmak: 1. Yönelmek. 2. Rast gelmek, isabet etmek, musadif olmak, karşılaşmak. 3. Nail olmak, mazhar olmak, erişmek. 4. Delâlet etmek, uygun gelmek

Düşvâr: Zor, güç, müşkül.

Dütün: Duman.

Düzmek: 1. Bir gereksinimi karşılamak amacıyla birçok şeyi birbirini tamamlayacak biçimde bir araya getirmek. 2. Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli, uygun bir duruma getirmek. 3. Yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek.

E

Ecr: 1. Sevap. 2. Ücret.

Ecsâd: Cesetler, cisimler, tenler, vücutlar.

Ef'î: Engerek yılanı.

Eğîn: 1. Arka, sırt. 2. Beden, vücut. 3. Boy bos, endam.

Ekmel: En olgun.

Emcük/emcik: Meme.

Enâr: Nar.

Endâm: 1. Boy-bos. 2. Vücut, beden.

Engüşter: Yüzük.

Epsem Olmak: Susmak.

Ervâh: Ruhlar.

Erzânî Kılmak: Layık görmek.

Esirgemek: 1. Korumak, himaye etmek, sıyanet etmek. 2. Acımak, merhamet etmek.

Eslemek: 1. Aldırış etmek, önem vermek. 2. Herhangi bir kimseyi, kendisine belli etmeden gözetlemek.

Esvâk: Çarşılar, pazarlar.

Eşed: Daha şiddetli, en şiddetli

Eşkâl: Şekiller.

Etmek: Ekmek.

Evzâ': Durumlar.

Eyitmek: Söylemek.

Eytâm: Yetimler.

F

Fâriğ Olmak: Vazgeçmek, geri durmak.

Fâsık: Fesat çıkarıcı, yoldan çıkmış, Allah'ın emrinden çıkmış.

Fellâh: 1. Çiftçi. 2. Mısır köylüsü. 3. Arap.

Ferişte: Melek.

Ferş: Döşeme, döşeyiş. Yaymak, yayılmak. Döşenmiş şey.

Ferzend: 1. Yavru. 2. Çocuk, valed.

Fevt Etmek: Yitirmek, elden çıkarmak.

Fevt Olmak: Ölmek.

Firâset: Sezgi.

Firâş: Döşek, yatak, yere serilen şey, minder. şilte.

Firâvân: Sayısız, bol.

Firkat: Ayrılık.

Fotulluk: Üstünlük taslama durumu, fodalca davranış.

Futa: Kadınların bellerine bağladıkları peştamal, önlük. Metinde kefen bezi anlamında kullanılmıştır.

G

Gadr: Hâinlik, vefâsızlık, merhametsizlik. Muamelede aldatmak.

Gamgîn: Gamlı, kederli.

Gâmiz: Çapraşık, karmaşık, güç anlaşılır.

Ganî: Zengin.

Gassâl: Ölü yıkayıcı.

Gendüm: Buğday.

Geşt Etmek: Gezme, dolaşmak.

Gevde: Gövde, vücut.

Geyicek: Geyikçik.

Geyürmek: Giydirmek.

Gezlemek: 1. Bir yeri ölçmek. 2. Bir hedefi vurmak için silaha gerekli doğrultuyu vermek, nişan

almak. 3. Okun gezini kirişe yerleştirmek.

Ginâ: 1. Zenginlik, bolluk. 2. Bıkma, usanma.

Girbâl: Kalbur.

Girîv: Bağırma, haykırma, çığlık atma.

Giñ: Geniş.

Girçek: Gerçek.

Girde: Sacda pişirilen yağlı ince ekmek.

Giryân: Gözyaşı döken, ağlayan.

Gökçek: Güzel, sevimli.

Gölmek: Gömlek.

Gön: Deri, cilt, ten.

Gulâm: Esir, hizmetçi, köle.

Gulgule: Bağırışıp çağırışma, şamata, gürültü, velvele.

Gûr: Mezar.

Gussa: Üzüntü.

Gümân: Zan, şüphe.

Gümrâh: Yolunu şaşırılmış. Doğru yoldan sapmış.

Güyegü: Damat.

H

Hvâb: Uyku.

Hacâlet: Utanma.

Hacîl Olmak: Utanmak.

Hadem ü Haşem: Hizmetçiler ve maiyet.

Hâk: Toprak.

Hakkına Koymak: Defnetmek, mezarına koymak.

Halâs: Kurtuluş, kurtulma.

Halel: Bozukluk, bozulma, zarar.

Hâlî: Boş.

Hamâkat: Ahmaklık, sersemlik.

Hamîr: Hamur.

Hamr: Şarap.

Hâmûş: Susmuş, sessiz.

Hande-rû: Güleç, güler yüzlü.

Hânkâh: Tekke.

Haranı: Büyük tencere.

Harba: 1. Süngü. 2. Harbe, tüfek doldurma mili. 3. Bir tür kısa mızrak.

Harîr: İpek.

Harîs: Açgözlü, hırslı.

Hâtif: 1. Gaipten gelen ses, görünmez yerden gelen ses. 2. Gaipten seslenen melek.

Havârik: Acib ve garip olan hâdise. İnsanda hayret ve hayranlık uyandıran şeyler.

Havf: Korku.

Havlı: Avlu, bahçe.

Hayf: Yazık, çok yazık, eyvahlar olsun.

Hayme: 1. Çadır. 2. Otağ.

Hazer Eylemek: Kaçınmak, sakınmak.

Hemîn: 1. Ta kendisi, aynı, tıpkı. 2. Bu, sadece bu.

Hemîşe: Sürekli, daima, her zaman, hep.

Hem-nişîn: Yakın arkadaş, birlikte düşölüp kalkılan arkadaş.

Hem-râh: Yol arkadaşı, yoldaş.

Hergiz: Asla, hiçbir zaman, katıyen.

Hımâr: Eşek.

Hins: Bâtıldan hakka veya haktan bâtıla meyletmek. Yeminini bozmak. Günah.

Hinzîr: Domuz.

Hıyel: Hileler.

Hıyânet: İhanet.

Hîn: Zaman, vakit, an, sıra.

Hisâb: Hesap.

Hûb: Güzel.

Hulle: Yeşil renkli cennet giysisi.

Hurde: Döküntü, moloz, kırıntı.

Hurûc: Çıkma, dışarı çıkma, çıkış.

Hüccet: 1. Delil, kanıt. 2. Seçkin âlimlere verilen san.

Hürrem: Mutlu, kutlu, mesut.

Hüsnâ: Pek çok güzel.

Hüsndâr: Güzellik sahibi, güzel.

|

İkd: 1. İnci, gerdanlık, mücevher, boyuna takılan dizilmiş kıymetli şey. 2. İnci dizecek iplik. 3. Hurma salkımı.

İlgar Etmek: Atla ansızın yapılan doludizgin saldırı.

İrak: Uzak.

İrilmak: Ayrılmak, uzaklaşmak.

İssi: 1. Sıcaklık, hararet. 2. Sıcak.

İtmi'nân: Güvenme, emin olma.

İyâl: Karı, eş.

İzlâl: Yoldan çıkarma, azdırma.

|

İbâd: Kullar.

İbrâm: 1. Zorlama. 2. Üsteleme, üstüne düşme.

İcâr: Kira.

İclâl: 1. Ululama, yüceltme. 2. Büyüklük, yücelik.

İç Edük/Edik: Kısa konçlu ayak-kabı, mest.

İd: Bayram.

İdhâl Eylemek: İçeri almak, sokmak.

İğvâ: Azdırma, yoldan çıkartma, ayartma.

İhâta Etmek: 1. Kavramak. 2. Kuşatmak, sarmak.

İhlâs: Temiz sevgi, içten gelen dostluk.

İhtirâm: Hürmet, saygı.

İhtirâz: Kaçınma, çekinme, korkma.

İhtiyâr Etmek: Seçmek.

İkdâm: 1. Sebatla çalışma. 2. Girişim.

İkrar Eylemek: Açıkça söylemek, kabul etmek.

İktidâ Etmek: Uymak, izlemek, peşinden gitmek.

İlan: Yılan.

İlhâh: Zorlamak. İsrar etmek. Bir şeyin kabulü için son derece üstüne düşmek.

İn'âm: 1. Nimet verme. 2. İyilik etme.

İñen: Daha, pek çok.

İntihâ: Son, nihayet, uç.

İrsâl Eylemek: Göndermek.

İrte/Erte: 1. Gündüz. 2. Karanlık, gece.

İs: Sahip.

İsitme: Sıtma, hastalık.

İstebrak: İpekten mâmul ve sırma ile işlenmiş bir çeşit kumaş. Kalın ipek kumaş.

İstidrâc: 1. Adım adım ilerleme. 2. Şansı yüzüne gülme. 3. Kötü kişilerin gösterdiği üstün başarı.

İstihzâ: Gizli veya ince alay.

İstimâ' Etmek: İşitmek.

İştibâh: Şüphelenmek, şüphe etmek.

İtâb: Azarlama, çıkışma, paylama.

İvâz: Karşılık.

İvermek: Telaşla aramak.

İzdiyâd: Artış, artma, çoğalma.

J

Jiyân: Kızgın, kükremiş, hışımlı.

K

Kabâ'il: Kabileler.

Kabîha: Çirkin davranış, ayıp iş. Fena muamele.

Kabz: 1. Alma, çekme. 2. Tutma, kavrama. 3. Azrail'in can alması.

Kâfûr: Beyaz ve yarı saydam renkli olup mum yapımında kullanılan kokulu bir madde.

Kâhil: Tembel.

Kaht: Kıtlık.

Kakımak: Öfkelenmek, darılmak, kızmak.

Kancaru:

Kanı: Hani?

Kankı: Hangi.

Kañlu: Kağrı arabası.

Karañu: Karanlık.

Karavaş: Savaşta tutsak edilen veya satın alınan ve sahibinin üzerinde tam bir kullanma hakkı bulunan kadın, kul.

Kârbân: Kervan.

Kâr-gîr Bina: Taş ve tuğla duvarlı yapı.

Karız: Borç.

Karîb: Yakın.

Karye: Köy.

Kâşki: Keşke.

Kavî: 1. Dayanıklı, güçlü, zorlu. 2. Sıkıca.

Kavîm: Kıvamında, ayakta.

Kayırmak: 1. Mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. 2. Kaygılanmak, tasalanmak, endişe etmek. 3. Sakınmak, çekinmek. 4. Hazırlamak.

Kayu: Kaygı, endişe, tasa.

Kazgan: Kazan.

Kaziyye: 1. Dava. 2. Mesele, konu.

Kebâ'ir: Büyük günahlar.

Ke-ennehü: Sanki.

Kelb: Köpek.

Keleci: Söz, lakırdı.

Kemâ-kân: Eskiden olduğu gibi.

Kendözi: Kendisi, zatı, şahsı, nefsi.

Kesb: Kazanım, kazanç.

Keş: 1. Yağı alınmış süttten veya yoğurttan yapılan peynir. 2. Kış için kurutulan yağsız, tuzsuz yoğurt

Kethüdâ: Kahya.

Ke-zâlik: 1. Yine, aynı şekilde. 2. Aynı yer, aynı eser. 3. Böylece. 4. İşte böyle.

Kezm: Öfkeyi yenme, öfkeyi bastırma.

Kezzâb: Çok yalancı.

Kırnak: 1. Cariye. 2. Çalımlı, süslü (kimse). 3. Güzel, titiz. 4. Cilveli, oynak (kadın). 5. Boylu boslu. 6. Çevik.

Kıynak: Yırtıcı kuş ve hayvanlarda tırnak, pençe.

Kızlık: 1. Kıtlık, pahalılık. 2. Kurak giden yıl.

Kifâyet: Yetişmek, bir işe yetecek kadar olmak, iktidar, liyâkat, yararlık.

Kîse: Kese.

Kızb: Yalan, yalan söylemek.

Koçmak:k Kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.

Kolak: Çolak.

Koñşu: Komşu.

Kösülmek: 1. Uzanıp yatmak, ayakları uzatarak yatar gibi oturmak, sere serpe oturmak. 2. Büzülmek, toplanmak, toparlanmak. 3. Yorulmak, gücünü kaybetmek. 4. Öfkesi geçmek, yatışmak. 5. Yılmak, pısmak, korkmak.

Kulûb: Kalbler, gönüller.

Kurb: Yakınlık, yakında oluş, yakın olmak, yakınlık kazanmak.

Kûşe: Köşe.

Kûy: Köy, sokak.

Külek: Ağaç kova.

Külüng: Taşçı kazması.

Küsili: Dargın, gücenik, küsmüş

Küşâde: Açık, açılmış.

Küymek: Beklemek, sabretmek, teenni etmek, intizarda bulunmak, etrafi gözetlemek.

L

Lâ-cerem: Şüphesiz, elbette, besbelli.

Lâgar: Cılız ve zayıf hayvan.

Lahd: Taş mezar, lahit.

Lâhık: Varan, yetişen, katılan, eklenen.

Lahn: Telaffuz hatası.

Lâyih: 1. Parlak, parlayan. 2. Ortada, âşikâr, açık seçik. 3. Hatıra gelen.

Lebs: Giyme, giyinme.

Lerze: Titreme.

Leşker: 1. Ordu. 2. Asker.

Levn: Renk.

Levm: Çekiştirmek, birisinin yüzüne karşı kötü söz söylemek, zemmetmek, paylamak. Başa kakmak.

Libâs: Giyecek.

Lüle: Su akan musluksuz boru.

M

Ma: İşte.

Mâ-beyn: Ara, aradaki şey, iki şeyin arası.

Mağbûn: 1. Kazıklanmış, alışverişte aldanmış. 2. Şaşkın.

Mağmûm: Gamlı, kederli.

Mâ-hasal: Sonuç olarak.

Mahfî: Gizli.

Mahmasa: Açlık, açlıktan zayıflama.

Ma'hûde: 1. Vaad edilen, söz verilen, belli olan. 2. Mezkur, sözü geçen.

Makâbir: Kabirler, mezarlar.

Makbere: Mezar, mezarlık.

Makreme: 1. Peşkir, sofravhı. 2. El bezi. 3. Nakışlı baş örtüsü. 4. Peştamal.

Makûle: Takım, çeşit.

Mâsivâ: 1. Tanrı dışındaki tüm varlıklar. 2. Dünya ve onunla ilgili herşey.

Ma'siyet: 1. Günah. 2. İsyankârlık.

Maslahat: İş, önemli iş, mesele.

Maslak: 1. Sürekli su akan boru. 2. Su yolu üzerinde bulunan su haznesi. 3. Büyük yalak.

Matbah: Mutfak.

Matrûd: Kovulmuş, uzaklaştırılmış.

Ma'zûl: Azl olunmuş, görevden alınmış.

Me'a Hâzihi: Bununla birlikte.

Mebgûz: Nefret edilmiş, kinlenilmiş.

Mecd: 1. Büyüklük, azamet. 2. Şeref, itibar.

Mükâleme: Konuşma.

Mekr: Düzen, hile.

Melâlet: 1. Bıkma, usanma. 2. Sıkılma, sıkıntı.

Melîh: Güzel yüzlü, şirin, sevimli.

Melîl: Üzgün, kederli.

Mel'ûn: Lanetlenmiş, kovulmuş.

Memdûh: Övülmüş, methedilmiş.

Memlû: Dolu, doldurulmuş.

Menâzih: Uzak yerler

Menşûr: Yayılmış, dağıtılmış.

Mesâ'il: Sorunlar, meseleler.

Mesâvî: Kötülükler.

Mesnûn: Sünnet olan, sünnet olmuş olan.

Meşveret: Danışma.

Mevc: Dalga.

Mevkûf: 1. Vakfedilmiş. 2. Durdurulmuş.

Meyyit: Cenaze, ölü.

Mezâyık: Dar yerler, kasvet verici yerler.

Mezbele: Çöplük.

Mezkûr: Zikredilen, adı geçen.

Mezmûm: Kötülenmiş, ayıplanmış, kınanmış.

Micmere: Buhurdan, tütsü kabı.

Miftâh. Anahtar.

Mihmân: Misafir.

Mihnet: Sıkıntı, acı, eziyet.

Mihter: Daha büyük, daha ulu.

Mi'zer: Peştemal.

Mu'abbir: Rüya tabircisi.

Mu'ânaka: Birbirinin boynuna sarılma, kucaklaşma.

Mu'attar: Hoş kokulu.

Mu'âvenet: Yardım.

Mu'azzeb: Azap çeken.

Muhâl: İmkânsız, gerçekleşmesi mümkün olmayan. Bâtıl, boş söz.

Muhayyer: Seçmece, beğenmece.

Muhkem: Sağlam, dayanıklı, kuvvetli.

Muhtefî: Gizlenen, saklı, gizli.

Mukadder: 1. Takdir edilmiş. 2. Yazılmış, yazgı.

Mukarreb: 1. Yakın, yakınlaştırılmış. 2. Allah'a çok yakın. 3. Yakın kimse.

Mukarrer: 1. Kararlaştırılmış, kararlaştırılmış. 2. Sağlam, kesin, kuşku götürmeyen. 3. Anlatılmış.

Mukîm: İkamet eden.

Muktezâsınca: Göre, uyarınca, gereğince.

Mûnis: 1. Alışmış, alışkın. 2. Cana yakın, sevimli.

Muntazır: Bekleyen.

Murassa': Değerli taşlarla süslü.

Musâhabet: Konuşma, söyleşi.

Musâhib: Sohbet eden, sohbet arkadaşı.

Muştı/Muştu: Müjde.

Mutahhara: Temizlenmiş, kirleri giderilmiş.

Muti'/Muti'a: 1. Boyun eğen, itaat eden. 2. Bağlı, sadık. 3. Rahat.

Mutme'in: Tatmin olmuş.

Muttakî: Takva sahibi, tanrıdan korkan.

Muttasıl: 1. Bitişik, yan yana olan. 2. Aralık vermeden, aralıksız, durmadan, biteviye.

Mübâhase: Tartışma.

Mübâşeret: Girişme, girişim, teşebbüs.

Mücerred: 1. Yalnız, tek. 2. Hâlis, saf, katışıksız, karışık olmayan. Tek başına. 3. Çıplak, soyulmuş.

Mücevvef: Kovuk, içi boş şey. İçi oyuk.

Müdârâ: Dostça geçim, yüze gülme.

Mü'eddeb: Edebli.

Mü'ekked: 1. kuvvetli, sağlamaştırılmış, kuvvetlendirilmiş. 2. Tekrar edilmiş.

Mü'eyyed: 1. Doğrulanmış, kuvvetlendirilmiş. 2. Sağlam, sağlamaştırılmış. 3. Tekzip edilmiş. 4. Yardım görmüş.

Müfârekat: Ayrılma, uzaklaşma.

Müflis: İflas etmiş.

Mülâkî: Buluşan, yüz yüze gelen, görüşen, kavuşan.

Mülâzim: 1. Medrese eğitimi görüp sınavda başarılı olmuş kişi. 2. Sultanın yakınında bulunan kişi.

Mülevves Olmak: Kirlenmek, pislenmek.

Mülhid: Tanrıyı inkâr eden, Tanrı tanımaz.

Mültefit: İltifat edici, teveccüh edip yüz gösteren. İyi muâmele edip dostluk gösteren.

Münâdî: 1. Çığırktan, tellal. 2. Müezzin. 3. Davetçi, çağırıcı.

Münaggas: Kederli, gussalı.

Münferik: Ayrılan.

Münkatı' Olmak: Kesilmek.

Mürâ'î: İki yüzlü, riyakâr.

Müstevlî Olmak: İstila etmek, sarmak.

Müşebbek: Ağ biçimli.

Müşevveş: Karışık, karmakarışık.

Müştâk: Özleyen, arzulayan.

Müştehâ: Şehvetle arzu edilen.

Müte'ayyin: İleri gelen kimse. Eşraftan olan kişi.

Mütebeddil: 1. Değişen, tebeddül eden, başka hâle giren. 2. Bozulan.

Mütegayyir: 1. Değişen, değişken, başkalaşan. 2. Bozuk. 3. Öfkeleyen.

Mütehakkık: Tahakkuk eden, doğruluğu meydana çıkan.

Mütehayyir: Şaşmış, şaşırmış.

Mütekebbir: Kibirli, büyüklük taslayan.

Mütemâdî: Devamlı, kesiksiz, sürekli, daima.

Müvekkel: Vekil bırakılan.

Müyesser Olmak: Gerçekleşmek, mümkün olmak.

N

Nâ-gâh: Ansızın.

Nahîf: Zayıf, cılız, çelimsiz.

Nâkis: 1. Eksik. 2. Kusurlu. 3. Bilgisiz, câhil.

Na'lîn: Takunya.

Nâsik: Dini bütün, Tanrı'ya bağlı.

Ne'am: Evet.

Neccâr: Dülger, marangoz.

Necis: Pis, kirli.

Nedâmet: Pişmanlık.

Nef': Fayda.

Nekîr: 1. Bilinmeyen. 2. İnkâr etme.

Nerdübân: Merdiven.

Nevmîd: Umutsuz, çaresiz.

Nez': 1. Sökme, koparma. 2. Kaldırma, yok etme. 3. Can çekişme.

Nezr: Adak.

Nısf: Yarım.

Nikâb: Örtü.

Nîme: Yarım.

Nizâ': Kavga.

O

Od: Ateş.

Oñarmak: 1. İslah etmek, yoluna koymak, rast getirmek, tamir etmek, düzeltmek. 2. Ondurmak, tedavi etmek, iyileştirmek.

Otarmak: Hayvanı yaymak, otlatmak, doyurmak.

Ö

Ögendire: Hayvanları dürtmekte kullanılan ucu bizli değnek, üvendire.

Öñdin: Önce, ilkönce, önceden, önden, daha evvel

Örgemek: Hayvan otlarken ayağından uzunca ipe bağlamak.

Öründülemek: Seçmek, beğenmek.

P

Pâkîze: Temiz, saf.

Paşmak: 1. Ayakkabı, terlik. 2. Nalın.

Pâydâr: Kalıcı, sonsuza kadar.

Pelâs: Kıldan yapılmış kilim

Pervâz Etmek: Uçmak.

Peydâ Olmak: Ortaya çıkmak.

Pîr: Yaşlı.

R

Râst: Doğru.

Râyiha: Koku.

Recâ: 1. Umut, umma. 2. İstek dilek.

Ref' Eylemek: 1. Yükseltmek. 2. Gidermek.

Refîk: Dost, arkadaş.

Renc: 1. Çaba, zahmet, sıkıntı, meşakkat. 2. Ağrı, sızı. 3. Öfke. 4. Hastalık.

Rençber: Çiftçi.

Rezzâk: Rızık verici.

Ri'âyet etmek/eylemek: Uymak.

Ribât: Han gibi konaklanacak yer, tekke.

Ridâ: 1. Hırka. 2. Bele kadar örtülen örtü. 3. Derviş postu.

Rîg: 1. Kum. 2. Toz. 3. Yazı kurutma tozu.

Riyâzet: Perhizle nefsi kırma, dünya nimetlerinden kendini uzak tutarak nefse hakim olma.

Rubûbiyyet: 1. Efendilik, sahiplik. 2. Tanrılık.

Ruk'a: Kısa mektub.

S

Saçu/Saçı: 1. Gelinin başından aşağı saçılan çiçek, şeker, arpa, para vb. şeyler. 2. Düğün armağanı.

Sâdir Olmak: Çıkmak, meydana gelmek.

Sağı: Sözlükte "Sagu" "ağıt" anlamına gelmektedir. Ancak "Sağı sağdırmak" diye bir ifade yoktur. Metinde bu kelime "yas etmek" anlamındadır.

Sağış: Sayı, adet, miktar.

Sağaltmak: Sağlığa kavuşturmak, iyileştirmek, iyi etmek, tedavi etmek.

Sâhir: Sihirbaz.

Sahrâ: Kır, ova, çöl.

Sa'îd: Mutlu.

Sâ'il: Dilenci.

Sâ'im: Oruçlu, oruç tutan.

Sa'îr: 1. Alevli ateş, yalazlı ateş. 2. Cehennem.

Sakf: 1. Tavan. 2. Çatı.

Sâni': 1. Yapan. 2. Yaratan. 3. Tanrı.

Sârik: Çalan, hırsızlık yapan. Hırsız.

Savma'a: 1. Mabet, ibadethane. 2. Manastır.

Sa'y: Çalışma, çaba.

Say: 1. Düz, tabaka biçiminde ince, yassı taş. 2. İri, büyük kaya. 3. Dik kayalık, taşlık yer. 4. Ekime elverişsiz, altında taş, kum ve kil tabakası bulunan toprak. 5. Tarla sürerken ayrılan eni dar, boyu uzun evlek. 6. Kır, düz olmayan yerler. 7. Alçı taşı. 8. Çay kıyılarında giysi yıkanan kulübe. 9. Akarsu kıyılarında, üstünde giysi yıkanan büyük, düz taş.

Sâye: Gölge.

Sâiebân: Gölgelik.

Sayha: Bağırış, çığlık.

Sayyâd: Avcı.

Sâzende: Çalgıcı.

Sedâd: Doğruluk, dürüstlük.

Segirtmek: Koşmak.

Sehâ: Cömertlik, el açıklığı.

Seki: 1. Oturmak için evlerin önüne taş ve çamurdan yapılan set. 2. Oturulacak sedir biçiminde taş veya set. 3. Toprak üstündeki yükseklik, doğal set, taraça.

Sekîne: Gönül rahatlığı, güven duygusu.

Selh: 1. Soyma, deri yüzme. 2. Arap aylarının son günü.

Sepilmek: Serpilmek.

Ser: Baş.

Ser-güzeşt: Macera, baştan geçen hâller.

Serzeniş: Başa kakma, kınama, sitem etme.

Sımak: Kırmak.

Sıvarmak: Sulamak.

Sıyânet: Himaye veya muhafaza.

Simât: Sofra.

Sirâyet Etmek: Bulaşmak.

Söyünmek: Sönmek.

Sûk: Çarşı, pazar.

Sulehâ: Günahtan sakınan, iyilik-sever müminler.

Süci: Şarap.

Süfre: Sofra.

Sündüs: Sırmadan kabartma deseni. Eski bir çeşit ipekli kumaş. Parlak renkli, çiçekli, işlemeli, nakışlı olarak dokunmuş ipek kumaş. Altın veya gümüş tellerle işlemeli ve nakışlı olarak dokunmuş ipek kumaşlardan biri.

Süñü: Kargı, süngü, mızrak.

Sürûr: Sevinç, neşe.

Süst: 1. Gevşek, zayıf. 2. Tembel. 3. Kuvvetsiz.

Ş

Şa'beze: El çabukluğu, üçkağıtçılık, hokkabazlık, sahtekârlık.

Şakî: Eşkiya, haydut.

Şâkird: Öğrenci, talebe.

Şecâ'at: Cesaret.

Şeff': Şefaathçi.

Şemme: 1. Bir defa koklamak. 2. En küçük miktar.

Şerîk: Ortak.

Şerm: Utanma, utanç.

Şermende: Utanmış, mahcub.

Şeşmek: Çözmek.

Şikâr: Av.

Şirâ: Satın alma.

Şûrbâ: Çorba.

Şürû': Başlama, başlangıç.

T

Ta'accüb: Şaşma, hayret etme.

Ta'akkul Etmek: Akıl erdirmek, akıl etmek.

Ta'alluk: 1. Bağlılık, münasebet, alâkalı oluş, ait olma. 2. Sevme.

Ta'allukât: Akrabalar.

Ta'am: Yiyecek.

Tâ'at: 1. İbadet. 2. İtaat.

Tabanca: Tokat, şamar.

Ta'cîl Eylemek: Hızlandırmak, çabuklaştırmak.

Tağyîr Eylemek: Değiştirmek.

Tâhir: Temiz.

Tahsin: 1. Beğenme, alkışlama. 2. Güzelleştirme.

Talamak: Isırmak, yaralamak.

Tama': Tamah, açgözlülük.

Tamu: Cehennem.

Tanışık Etmek/Danışık Etmek: İstişare etmek

Tanışmak/Danışmak: Konuşmak, söylemek, sormak, müşavere etmek.

Taflamak: 1. Taaccüp etmek, şaşmak, garip bulmak. 2. Şaşırtmak

Tarıkmak: Bunalmak, sıkılmak, rahatsız olmak.

Târmâr Etmek: 1. Dağıtmak, karıştırmak. 2. Perişan etmek.

Tartağan: Delik deşik, paramparça.

Tasadduk Etmek: Sadaka vermek.

Taşra: Dışarı.

Tavâşî: Hadım harem ağası.

Tavattun Eylemek: Yerleşmek, vatan tutmak.

Tavk: 1. Kolye, gerdanlık. 2. Hal-ka. 3. Tasma.

Tazarru': Yalvarma, yakarma.

Ta'zîm: Saygı ile eğilme, saygı gösterme.

Ta'zîmen. Saygı göstererek.

Tebdîl Olmak: Değişmek.

Tecessüs Etmek: Araştırmak, merak etmek.

Techîz: Donatma, donatım.

Tedârük:Hazırlama, hazırlık.

Te'emmül: Eni konu düşünme.

Tefâhur: Övünme, övünç.

Teferrüc: 1. Gezinti. 2. Ferahlama, açılma.

Tefvîz Etmek: 1. Birine bırakmak. 2. İhale etmek.

Tehevür Etmek: Küplere binmek, köpürmek.

Tehî-dest: Yoksul, züğürt, eli boş.

Tehniyyet: Tebrik etme, kutlama.

Tekellüm: Konuşmak, söylemek.

Tek Durmak: Uslu durmak, rahat durmak.

Tekfin: Kefenleme.

Tekfir: Kâfirlikle suçlamak.

Telkîn: 1. Zihinde yer ettirmek. Fikir aşılama. Zihinde yer etmiş düşünce. 2. Yeni müslüman olana İslâm esaslarını anlatmak. 3. Ölü gömüldükten sonra imam tarafından söylenen söz.

Temessük: 1. Tutunma. Sarılma. Sıkıca tutma. 2. Hüccet ve delil izhar etme.

Tena'um: Bolluk içinde yaşama.

Tennûr: 1. Tandır. 2. Fırın.

Terakkî Etmek: İlerlemek.

Tersâ: Hristiyan.

Tesfih: Sefih görme, sefih sayma. Akılsız, müsrif ve eğlenceye düşkün addetmek.

Teşvîş: Karıştırma, karma karışık etme, bulandırma.

Tevâbi’: 1. Ma’iyette bulunanlar. 2. Uşaklar.

Tevakkuf: Durma, eğlenip kalma, duraklama.

Teveccüh: 1. Bir yana doğru yönelme, yüzünü çevirme. 2. Güler yüz gösterme, yakınlık duyma, hoşlanma, sevme.

Tezkiye: 1. Temize çıkarma, akalama. 2. Bir kimsenin iyi bir insan olduğunu kendisini tanıyanlardan soruşturarak ortaya çıkarma.

Tezyîn: 1. Süsleme. 2. Süslenme.

Tınmak: 1. Ses çıkarmak. 2. Önemsemek, önem vermek, dik-kate almak, takmak.

Tîmâr: Yara bakımı, hasta bakımı.

Tuç: Tunç.

Tuhfe: Hediye, armağan.

Tuman: 1. Don, şalvar 2. Pantolon. 3. Eteklik.

Turgurmak: 1. Durdurmak. 2. Kaldırmak, ayakta tutmak. 3. Vücuda getirmek, ortaya çıkarmak, göstermek.

Tuş: Hedef.

Tuş Olmak/Düş Olmak: 1. Yönelmek. 2. Rast gelmek, isabet etmek, musadif olmak, karşılaşmak. 3. Nail olmak, mazhar ol-

mak, erişmek. 4. Delâlet etmek, uygun gelmek.

Tuyûr: Kuşlar.

U

Ucb: Kendini beğenmişlik.

Uç: 1. Son, nihayet. 2. Kıyı, kenar. 3. Sınır, hudut. 4. Neden, sebep.

Uçmak: Cennet.

Uğrı/Uğru: Hırsız.

Uğrun: Gizlice.

Uğurlamak: Çalmak.

Ukûbet: 1. Ceza. 2. İşkence, azap.

Ukûl: Akıllar.

Us: Akıl.

Usfûr: Serçe.

Uşda: İşte.

Uzlet: Toplum yaşayışından kaçıp tek başına yaşama

Ü

Üleşmek: Paylaşmak.

Ûn: Ses.

Ûryân: Çıplak.

Ûşmek: 1. Bir yere toplanmak. 2. Bir kişiye topluca saldırmak. 3. Köpekler havlayarak saldırmak.

V

Vâkı’a: Rüya.

Varak: Yaprak, kitap yaprağı.

Vârid: 1. Ulaşan, yetişen, gelen, erişen. 2. Akla gelen.

Vâsi': Geniş.

Vâveylâ: Çılgılık, feryat.

Ver': Günahtan uzak duran, Allah'tan korkan.

Vüs'at: 1. Genişlik. 2. Genlik. 3. Parasal rahatlık.

Y

Yagrın: Sırt, sırtın yukarı kürek kısmı.

Yalap Yalap: Parıl parıl, ışıl ışıl.

Yalıncak: Çıplak.

Yañşak: Çok sözlü, boşboğaz, geveze.

Yapınmak: 1. Kendisi için yapmak. 2. Kapanmak, kapatılmak, örtülmek. 3. Hazırlanmak, davranmak. 4. Örtünmek, bürünmek.

Yapmak: Kapamak, kapatmak, seddetmek, örtmek.

Yap yap: Yavaş yavaş, usul usul, sessizce.

Yarak: 1. Hazırlık, levazım, tec-hizat. 2. Silâh. 3. (At hakkında) yaranmış, idmanlı.

Yarındası: Ertesi, ertesi gün.

Yârî Kılmak: Yardım etmek.

Yarlıgamak: Affetmek, mağfiret etmek, suç bağışlamak.

Yatlu: Kötü, şom, âdi, fena.

Yavı Kılmak: Kaybetmek.

Yavuz: Kötü.

Yayak: 1. Yaya, binitsiz. 2. Atsız asker, piyade.

Yebâb: Yıkık, yıkıntı.

Yefen: 1. İhtiyar. 2. Entelektüel.

Yevm: Gün.

Yeyni: Hafif.

Yeynilmek: Ağırılığı azalmak, hafiflemek.

Yirinmek/Yerilmek: 1. Üzölmek. 2. Yakınmak. 3. Pişman olmak. 4. Gücenmek. 5. İmrenmek. 6. Kıs-kanmak. 7. Beğenmemek (daha çok kendini). 8. Kendine güven-memek, cesaretsiz olmak.

Yiyi: Koku.

Yol Azmak: Yolunu şaşırarak, doğru yoldan sapmak, yanlış yola gitmek.

Yund: At.

Yuvalanmak: Yuvarlanmak.

Yügrüşmek: Koşuşmak.

Yüz Burtarmak/Purtarmak: 1. Yü-zünü buruşturmak. 2. Buruşmak.

Z

Za'ferân: Safran.

Zafîr: Sinir demeti.

Zaleme: Zâlimler.

Zamân: 1. Kefillik. 2. Garanti. 3. Tazminat.

Zâmin: Kefil.

Zebûn: Güçsüz, zayıf, âciz.

Zemme Etmek: Kötülemek, yer-mek.

Zenbîl: Öteberi taşımakta, koymakta kullanılan örme, yassı sepet, meyve sepeti.

Zevâl: Yıkım, son.

Zibun: 1. Vaktiyle kaftan altına giyilen pamuklu yelek, hırka, mintan. 2. Entari.

Zinhâr: Asla.

Zirâ': 1. El, kol uzunluğu, yirmi-dört parmak uzunluğu, arşın. 2. Bir kolun dirseğinden orta parmak ucuna kadar uzunluk ölçüsü.

Zübbâd: 1. Kaymak. 2. Değersiz nesne.

Zünnâr: Papaz kuşağı.

